

PAUL BRUNTON

SKRYTÁ
NAUKA
ZA
JÓGOU

PhDr. PAUL BRUNTON

SKRYTÁ NAUKA ZA JÓGOU I.

THE HIDDEN TEACHING BEYOND YOGA

www.irisrr.cz
www.avatar.cz

OBSAH

Předmluva

I. Za jógou.....	9
Kdo jsem já?.....	17
Jaký je význam světa?.....	20
Učednictví v joze.....	24
Očekávání moudrosti.....	32
II. Konečná stezka.....	37
Tři stupně jógy.....	43
Kde nyní jsem?.....	47
III. Náboženské a mystické stupně.....	57
Co je meditace?.....	63
Stručný přehled mysticismu.....	67
Mysticismus nestačí.....	73
IV. Skrytá filozofie Indie.....	77
Filozofie pravdy.....	86
Skrytá nauka Indie.....	92
V. Filozofická disciplína.....	102
Pravda nade vše!.....	110
Vytrvejte a doufejte!.....	111
Myslete!.....	113
Vnitřní odpoutanost.....	115
Koncentrace, klid a zasnění.....	119
Ukázněte city a očistěte charakter!.....	124
Vzdejte se ega!.....	130
VI. Uctívání slov.....	135
Psycho-patologie slov.....	141
Překvapivá odhalení o Pravdě, Bohu a Duchu....	150
Co je fakt?.....	156

VII.	Hledání Pravdy.....	168
	Cesta přemýšlení.....	177
	Intuice a mysticismus.....	187
	Filozofický insight (vhled).....	195
VIII.	Odhalení relativity.....	199
	Klamy času.....	209
	Nauka o stanovisku.....	212
	Rozšiřující se časo-prostorový pocit lidí.....	223
IX.	Od věci k myšlence.....	233
	Od oka k mysli.....	238
	Zrození vědomé zkušenosti.....	247
X.	Tajemství prostoru a času.....	257
	Geometrická iluze.....	269
	Mentální promítání.....	274
	Tvoření prostoru a času.....	283
XI.	Magie mysli.....	293
	Záhada vnímání.....	300
	Prvenství myšlenky.....	310
	Co jsou věci?.....	314
XII.	Pád materializmu.....	323
	Od neskutečného ke Skutečnému.....	332
	Svět jako myšlenka.....	338
	Epilog: Filozofický život.....	352
	O chování a umění.....	357
	Nauka o karmě.....	363
	Blaho světa.....	375
	Filozofický názor na světovou krizi.....	381
	Dodatek.....	393
	Vysvětlení některých nepochopení.....	393

PŘEDMLUVA

Od napsání této knihy uplynulo mnoho let. Svět prošel válkou, která nemá obdoby, která byla plná otřesů a překvapení, a později mírem, který je rovněž - i když v menší míře - traumatem. Obě fáze představují výzvu a varování obyvatelům této planety.

Kdo může žít spokojeně v těchto nejistých časech? Válka dosud pokračuje v srdcích a myslích lidí. A tam také musí být válka nejdříve zastavena, neboť tam mají výbušniny - ať to jsou malé kulky, nebo nesmírné destruktivní atomové bomby - svůj počátek.

Tento vnější stav je názorným příkladem síly myšlenek a citů, když jsou dostatečně dlouho udržovány a soustředovány.

V této knize byla ukázána jiná stránka pravdy mentalismu - stránka, která odhaluje, jak se podílíme na tvořivé zkušenosti při poznávání fyzického světa a života v něm. Jak jsou naše nepatrné malé mysli a vznešená Světová Mysl (jinak nazývaná Bůh) těsně spjaty. Jak čas a prostor, které se zdají být vně nás, jsou ve skutečnosti uvnitř mysli. Jak hmotu s její zdánlivou pevností, hmotností, hutností a tak dále ve skutečnosti zažíváme jako svou mentální zkušenost.

To vše vede, jak je ukázáno ve druhém svazku (později vydaném pod titulem *Moudrost Nadjá*) k nejvyšší Pravdě, že jedině MYSL je skutečná, že hluboko v nás a v celém kosmu existuje nesmrtelné vědomí. Naše podílení se na něm, a to na naší nejlepší úrovni, spočívá ve vznešenějším a čistším bytí, než jak se normálně projevuje naše omezená lidská existence. Zde musí být Pravda jednoho dne hledána a nalezena každým člověkem, ať již v tomto životě, nebo po mnohých životech v mnohých tělech.

I když se idea mentalismu zdá být příliš neuvěřitelná a příliš obtížná k pochopení, neexistuje žádný jiný konečný závěr, ke kterému bude muset *nakonec* moderní myšlení dospět, tak jako k němu muselo dospět starověké metafyzické myšlení v Řecku, v Indii a v Číně před mnoha

staletími. Naštěstí myšlení není jedinou cestou k mentalistickému cíli. Nakonec nás k němu může také dovést ta nejjemnější forma cítění, což je cítění intuitivní.

Nejhlubší způsob myšlení a cítění, přístupný člověku, je myšlení a cítění inspirované. Předkládá mentalismus nikoli jako teorii, ale jako tu nejvznešenější formu živé zkušenosti, zkušenosti tak nesmírné, že nemůže být nikdy zapomenuta a přetrvává po celý zbytek života, i když se přizpůsobuje nutnosti žít v tomto světě.

Profesor Werner Heisenberg vyjádřil před svou smrtí svůj kladný postoj k základní myšlence mentalismu, s níž měl přímou osobní zkušenost a ke které byl veden krok za krokem svými výzkumy v nukleární fyzice na slavném Mnichovském institutu, zaměřeném na tento obor. Proslavil se svým objevem zákona indeterminace, za což získal celosvětové uznání formou Nobelovy ceny. Podobný výsledek se objevuje v myšlení profesora Carl von Weizsachera, známého v německých kulturních kruzích svou prací v matematice, filozofii, současné historii a atomové fyzice.

V moderní době se objevují díla v oblasti umění, poezie a literatury, která svědčí o osobní a nezapomenutelné zkušenosti dočasného záblesku pochopení významu světa. Záblesk naznačuje a dává tušit nádhernou proměnu, které může vědomí dosáhnout, proměnu, která, je-li plně rozvinutá, je živě a intuitivně pociťována. Každá věc, každý objekt, odhaluje a naznačuje směr ke svému zdroji - MYSLI.

Paul Brunton
Květen 1976

KAPITOLA I.

ZA JÓGOU

Čím déle putuji po této otáčející se zemi, tím více si uvědomuji, že není možné obviňovat jen jednotlivé lidi, strany, vlády nebo národy ze žalostného stavu lidské rasy - tak zhypnotizované populární pošetilostí a tak klamané tradičními báčorkami! - ale vinu má i všeobecná nevědomost, týkající se tří základních otázek: *Jaký je význam světa a životní zkušenosti? Co jsem já? Jaký je účel existence?* Pozoruji s překvapující ostrostí, že prolomení této skořápky staré nevědomosti učiní pro sestoupení trvalého míru na naši sužovanou zemi víc než cokoli jiného.

Jádro světového problému je příliš jednoduché, než aby je náš složitý věk pochopil: všechny skutky tryskají ze skrytého pramene mysli a teprve až se lidé naučí správně myslet, budou podle toho jednat, ne dříve. Jejich skutky nemohou být nikdy větší než jejich myšlenky, neboť neslyšná prohlášení mysli určují hlučné cesty nohou. Trpké bolesti světa i jeho bestiální hříchy jsou jen příznaky choroby, jejíž příčinou je stará nevědomost a jejímž jediným lékem je nové poznání. Neuniknutelnou povinností každé inteligentní, rozumné lidské bytosti, sužované počínajícím a polouvědomělým toužením po lepším životě, je nezůstat v mentální lenosti, ale pokračovat v pátrání po odpovědích na ony tři otázky; to znamená, v pátrání po PRAVDĚ, třpytící se jako hvězda.

Je všeobecně známo, že dnes žijeme v neporovnatelné světové situaci. Zrodili jsme se v nejkritičtější době zaznamenaných dějin. Některé nové proudy myšlení, cítění a činnosti, které se v menší míře projevovaly již před několika stoletími, silně otřásají celým světem od počátku tohoto století. Válkou plně a dramaticky vzplály. Pomalý běh událostí dřívějších dob mizí do malicherné bezvýznamnosti, je-li porovnán s naší dobou. Slepé davy stojí zmateně před jejími obrazobornými změnami a ohromeně před jejími ničivými událostmi. Mars natahuje tuto planetu na skřípec.

Nemesis se pohybuje mezi národy jako soudce, který si nasadil chmurou soudcovskou paruku a přísně drží zapomenuté váhy. Všichni lidé putují slepě jedním z nejvýznamnějších přechodů, které kdy čas vložil na lidskou rasu.

Z filozofova stanoviska je však nejvíce pozoruhodných sedm nových přetvářejících znaků naší doby, které mají rozhodný vliv na vydání této knihy.

Prvním pozoruhodným znakem je neuvěřitelný rozvoj mechanické dopravy mezi vesnicemi, městy, zeměmi a pevninami, umožněný používáním parních a elektrických vlaků, benzínem poháněných aut, autobusů, parníků a letadel. Takto se planeta zmenšila a lidstvo se nechtěně sbližuje. *To samozřejmě rozšiřuje prostorový pocit milionů lidí.* Přivádí je do osobního kontaktu s jejich sousedy, s cizinci i cizozemci; proto jsme svědky výměny rasových kultur, vzniku velkého počtu nových idejí a rozšiřování rozhledů. Tak se se světem stalo něco, co nemá obdoby. Myšlenky mohou být nadále izolovány jedině pod tlakem hrubé síly a i to jen po omezený čas. Z toho všeho vyplývá ještě jeden důležitý a přitom podceňovaný důsledek, že hlas asijské moudrosti je nyní slyšen evropskýma i americkýma ušima.

Druhým znakem je obdivuhodné pozvednutí jak politické, tak ekonomické úrovně života pracujících tříd v porovnání s předchozími generacemi. To v nich vzbudilo pocit sebeúcty, který neměly, když byly spoutány zděděným nevolnictvím. Aristos¹⁾ předal své žezlo Demovi¹⁾, bezpochyby proti své vůli, a Demos je třímá buď s rozvahou, ale nejistě, nebo velitelsky a pevně. Uctívá množství a ponižuje se před velikostí. Dav vítězí. Jeho rozhodnutí je posledním slovem. Ale příznivějším důsledkem této dosud nevídané emancipace je postupně se rozvíjející zájem o život i přes nevyhnutelnou dřinu při výdělku na živobytí. Davy začínají „hledět dále než na špičku svého nosu“ a osvobozují se od omezeného rozhledu. Širší otázky a sporné věci náboženské, politické a kulturní již nejsou zcela mimo jejich dosah.

1) Pozn. překl.: Aristos = symbol urozeného, Demos = symbol lidu. Řecká slova, která autor perzonifikoval.

Třetím znakem je odstranění nevzdělanosti a zdemokratizování vzdělání. Vědění již není výsadou několika šťastných. Bezplatné a povinné vzdělání způsobilo během jediného století zázračné změny v myslích těch, s nimiž dříve jednaly despotické vládnoucí třídy jako s dětmi. Příliv vzdělání proudí po celém světě stále silněji, takže davy jsou dnes mnohem méně prostoduché, než byly kdysi. Pozoruhodně odrostly dětinským doktrínám, kterými byly živeny. Vysázení několika prvních typů písmen znamenalo svržení všech starých epoch hrubé nevědomosti. Tam, kde před tisíci lety evropský venkovan nebo řemeslník nebyl schopen přečíst jediné písmeno a neuměl se ani podepsat, dnešní evropský a americký venkovan nebo dělník nejen že umí číst všechna písmena abecedy, ale umí je také napsat. Tento pokrok není omezen na tyto pevniny, ačkoli tam dosáhl prudkého vzestupu. Asie a Afrika jsou také v pohybu.

Nesmíme však upadnout do povrchní domněnky, že toto vše nějak zvlášť pomáhá lidské schopnosti správně myslet. Vzdělání je dvojího druhu: to, které pouze rozšiřuje fakta a pomáhá lidem naučit se jim zpaměti, a to, které jim pomáhá o těchto faktech správně přemýšlet. Většina vzdělání patří do první kategorie, která závisí pouze na používání intelektu, ale některé patří do kategorie druhé, která závisí na vyšší schopnosti rozumu. Všeobecný pokrok ve sféře vědění vede i k jakémusi pokroku ve sféře bádání, z něhož rovněž vyplývá - i když v menší míře - probuzení rozumu. Lidé jsou dnes daleko více než dříve připraveni používat v životě rozum, nicméně nejsou dostatečně připraveni, aby používání rozumu hrálo podstatnou roli v jejich životě. Proto je možné právem doufat, že mnohem více neofytů bude hledat filozofické zasvěcení, jestliže jeho hluboké a obtížné zásady budou zbaveny svého neprůhledného závoje odstrašující frazeologie a budou oděny v jasnější slova.

Čtvrtým znakem je množství překvapujících vynálezů ke zlepšení styků, jež následují jeden za druhým od chvíle, kdy Gutenberg v Německu vytiskl černými písmeny na bílém papíře první slovo a kdy William Caxton postavil v Londýně skřípající ruční tiskařský lis. Tisk, levná pošta, telegraf, telefon, biograf a bezdrátový přenos jsou vzdělávajícími nástroji, které se spojily, aby rychle zevšeobecnily vědění a zpřístupnily

ho všem. Tím může všude docházet k neustálé výměně faktů, myšlenek, idejí a názorů. Hodnota času se změnila, když se může spojit bezdrátová telegrafie s kabelem a přenést v okamžiku zprávy z celé planety do našeho domu, když noviny nebo periodické časopisy předloží očím čtenáře v Číně popis nejnovějšího vědeckého objevu v Anglii týž týden. Člověk mluvící do rozhlasu v Londýně uslyší ozvěnu svého hlasu v setině vteřiny; během tohoto mžiku oběhl jeho hlas zeměkouli a pronikl do uší nespočetných posluchačů. *A tak se daří těmto vynálezům také měnit a rozšiřovat pocit času u většiny lidí.* Kromě toho, zahájení studia rozsáhlých evolučních údobí dávné minulosti člověka a vesmíru přimělo vzdělané lidi myslet v pojmech ohromných časových rozměrů.

Staromódní představa času jako pomalu se pohybující věci zmizela závanem pokroku. Žijeme nyní v pohybujícím se světě, nikoli ve světě statickém. Tempo amerického života se změnilo v rychlost, o níž se Inkům a Aztékům ani nezdálo. Domácí uspořádání a zmechanizování evropských domácností umožňuje nespočetné denní činnosti, na které staří neuspěchaní Římané nikdy ani nepomysleli. Zvyky sta generací se rozpadají před našima očima. Ale lidé, kteří tráví celý svůj život v západních městech, si možná nepovšimnou a neocení tuto překvapující změnu tak jako ti, kteří občas pobudou v orientálních vesnicích, kde dny mohou být prožity daleko od všech vlivů naší vědy a naší doby. Vývoj lidských myslí je proto mnohem rychlejší než v dřívějších stoletích.

Noviny, vyráběné rychlostí mnoha tisíc kusů za hodinu, se staly velkou tvořivou silou v moderním životě. Tam, kde si středověký člověk nemohl opatřit ani jedinou knihu ke čtení pro její vysokou cenu a velkou vzácnost, jeho dnešní potomek si může opatřit noviny každý den a číst lacinou novou knihu každý týden. Potištěný arch papíru šíří vědění, připravuje cestu vědě, veřejněji rozhláší v kterémkoli moderním jazyce a může nyní připravit novou, byť i užší cestu pro filozofii. Zrození tisku signalizovalo smrt esoterismu všech dob. Nastal čas otevřít plněji západnímu světu málo navštěvovanou stezku skryté orientální filozofie.

Pátým znakem je objevení vědy na intelektuálním obzoru lidstva. Věda ovlivňuje mysl dnešního člověka jak pro dobro, tak i pro zlo. Její zrození

v Evropě ohlásilo věk faktu a přinutilo svět, aby se začal loučit s věkem báhorky. Lidé se pozvedají z primitivní vlády magie k zralejší vládě logiky. Vzrůst lidské mentality není možná příliš veliký, ale jasně pozorovatelný a je nepříznivý pro lidskou pověru. Vzestup jednoho znamená pád druhého. Vědecká fakta byla kdysi úzkostlivými vetřelci na fóru, na kterém kvetly domněnky, nyní však ovládají světovou scénu. Bacon byl pouze předchůdcem darwinovského boje logicky uvažujících nauk s dogmatickými vírami, boje, který hluboce poznamenal myšlení minulého století. Necht' bylo místo slepé víry v minulých stoletích jakékoli, nemůže se znovu *nadlouho* zmocnit vedení ve století, kdy rozum ukazuje tak viditelně a hmatatelně svá vítězství všude kolem nás. Začínáme růst a jalové štěbetání primitivních myslí bude dříve či později nudit naše uši.

Výsledky vědy jsou neoddělitelnými fakty naší doby. Její zázraky plní naše domovy, valí se našimi ulicemi, plují po pěti oceánech a pohybují se neviditelně prostorem. Takto rozhodně ukazují celému světu nadřazenost použitého rozumu. Příchod nového vědeckého poznání zveřejněného celému světu začíná měnit základy lidského života, působit na ducha naší doby a přetvářet náš rozhled. Každý, kdo věrně sleduje objevy vědy, je nucen přehodnocovat veškerou existenci, včetně své vlastní.

Historický okamžik vzniku moderního vědeckého věku nastal skutečně tehdy, když Galileo unikl z vězení tradice a provedl svůj slavný pokus na šikmé věži v Pise. To byl začátek rozsáhlého světového bádání, které vyvrcholilo ve vědeckém obraze světa jako v nesmírném, příčinnou souvislostí ovládaném automatickém stroji. Bůh, jako podrážděný stvořitel, rozmarný dozorce a náladový soudce, byl vhodně smazán ze starého středověkého obrazu. To byla první revoluce v západním názoru. Druhá nastala, když Röntgen objevil elektrický základ atomu. Bádání pokračovalo ještě rychleji, vskutku tak rychle, že vědci nyní překreslují znovu svůj obraz. Vesmír není již nadále strojem. Čím se nyní stal, nikdo ještě neví. Nový obraz je zamlžený a neurčitý, dokonce beztvary, a to proto, že patří do oblasti filozofie. Neboť zde došlo k postupnému procesu abstrakce, k přechodu z empirického stanoviska k metafyzickému, k vzrůstajícímu

sklonu vědy stát se součástí svého vlastního pole zkoumání a proměnit hmotu a mechanismus v pojmy. Všechny příznaky nyní naznačují, že věda si nejen podává ruce s filozofií, ale že dokonce Merkur se připravuje ke sňatku s Minervou! A zvlášť zajímavé je, že věda také bezděčně vstupuje do tábora skryté filozofie, neboť některé z jejích posledních zásad, vyjádřené Einsteinem, Planckem, Heisenbergem, Jeansem a jinými, byly předvídaný a potvrzovány indickými mudrci v době, kdy západní civilizace ještě žvatlala ve svých počátcích. Poprvé v historii je možno vyjádřit výsledky východního myšlení v západních výrazech - to znamená, ve vědeckých výrazech - a sloučit je s bohatými výsledky západního bádání. Evropa a Amerika poskytují nové a širší základy pro asijskou moudrost, kterou nyní můžeme vykládat s obsáhlostí, s jakou nebyla dosud nikdy hlásána. Takto se nevědomky setkává starodávný mudrc s moderním vědcem a je nyní možné sestavit nesmírně významnou intelektuální syntézu - *univerzální ideologii pravdy* - což dříve nebylo možné.

Šestým znakem je poměrné přibývání volného času, který se stal dosažitelný pro lidi všech tříd, v důsledku používání strojů ve všech odvětvích lidské činnosti.

Zvykem moderního člověka je stěžovat si na nedostatek volného času, ale je pravda, že jeskynní člověk ho měl mnohem méně. Musel bojovat s nemilosrdnou přírodou, divokými lidmi a dravými zvířaty. Musel bojovat o holou existenci, potravu a uspokojení. Proto člověk mohl dospět k myšlení o vyšších věcech *teprve tehdy*, když dostatečně zvládl tyto potřeby. Kdy v celých dějinách dosáhl člověk takového drtivého vítězství jako dnes? Má více času, aby podkopal svou vlastní nevědomost. Jestliže v dávných dobách mohlo studovat filozofii jen několik málo lidí, dnes - díky většímu množství volného času - uzrává hodina pro větší počet žáků, kteří jsou ochotni jej moudře využívat, jsouce vábeni jejím zářným vlivem.

Sedmým znakem je historická skutečnost, že poválečná období plodí v mnohých myslích náboženské pochyby, které pak tyto mysli nutí k pátrání po přijatelnějším vysvětlení života. Ale protože dvě války byly vedeny během jedné generace a protože byly nejhorší, jaké kdy svět viděl,

a rozšířily se do tak velkých rozměrů, jaké nebyly v dějinách známy, není jistě omylem předvídat, že víra vážně poklesne po nárazu této pohromy. Beznadějný pocit, že život je bezúčelný, se rozšíří ve všech vrstvách lidí. Moc náboženství mravně ovládat lidi bude pravděpodobně velmi oslabena. To vytváří stav hlubokého společenského nebezpečí. Zhroucení těchto starých sankcí uprostřed neklidu a převratů vyžaduje buď jejich posílení, nebo nahrazení novými. Většina lidí totiž nemůže žít spokojeně s myšlenkou, že v životě neexistuje žádný základní smysl, a žádný vznešený cíl. Budou brzy vyhledávat nějakou víru nebo nauku, která dá nový směr životu. Proto nynější otřesená a zhroucená doba bude svědkem pátrání po takových naukách, jako nebyla ještě žádná z dřívějších dob. A poněvadž tyto změny budou vždy nejvíce patrné mezi vzdělanějšími třídami, formy které toto pátrání pravděpodobně na sebe vezme, budou především mystické a někdy filozofické spíše než náboženské. Mysticismus patrně získá větší počet příznivců, než kdy během dlouhé doby měl, neboť poskytuje citový vnitřní mír, tak naléhavě potřebný po šílených běsněních a hrůzách války. Ale také filozofie uvítá ve svých branách skromné množství nových badatelů, kteří změnili své intelektuální zaměření.

Jestliže těchto sedm činitelů má vůbec nějaký význam, pak znamenají to, že dějiny procházejí bolestmi svého největšího obratu, že kulturní vzrůst lidstva je pozoruhodně urychlován, že se otvírá před vzdělaným světem nová a jedinečná epocha lidského vědění, že potenciální pole vnímavosti pro filozofii pravdy je širší a hlubší než kdykoli předtím, že utajování se stalo zbytečné a že poprvé je umožněno nové světové šíření vyšších hledisek. Mimo to, dnešní mezinárodní, politické a ekonomické podmínky jsou takové, že všude *nuti* lidi pohlížet na události a věci v jejich vztahu k celku, to jest: nutí je, aby začali filozofovat! Je třeba zdůraznit, že podobnou příznivou situaci nelze nalézt v žádném jiném století než ve století dvacátém. Tento podivuhodný věk sociálního přerodu, všeobecného rozkladu, technického převratu a mentálního osvícení je zkrátka neustálým zrychlováním přerodu člověka z tvora primitivního na tvora vědeckého. Ale ani to není ještě všechno. Člověk má žít způsobem, který

je pro něj vhodný, a nikoli jako zvíře, plaz a parazit. Proto je čas zralý k odhalení nauky, která neodporuje jako většina náboženství vědeckým objevům, ale skutečně z nich čerpá podporu. Je opravdu radno za takovýchto podmínek uvolnit dávná omezení a dostatečně osvobodit staré *ryzí* indoevropské vědění, aby pomohlo vzdělanějším třídám jednat moudřeji, aby se mohlo vytvořit něco ušlechtilějšího a abychom všichni mohli postupně vytvářet lepší lidský svět. K nim se musí vždy obracet ovčím podobné davy pro vedení; neboť jejich způsoby myšlení jsou postaveny jako měřítko, k nimž se má směřovat, jejich způsoby života jsou vytyčeny pro ctižádost nebo napodobení. Pokrok plyne z vrcholu od vedoucích kruhů a vyšších tříd každé lidské společnosti dolů, až prostoupí davy. Ideje a názory, chované nejvzdělanějšími a nejosvícenějšími vrstvami jsou pomalu přijímány těmi nižšími. Jejich rozhledy a postoje nejvíce ovlivňují svět. Proto se nyní obrací skrytá filozofie především k nim.

Nadšená aktivita evropských vědců může být nyní uvedena v soulad s klidnou kontemplací východních mudrců. Motýl pravé, integrální moudrosti může co nevidět vyrazit ze svého kokonu, kde v minulosti dospíval a byl skryt. Toto spojení může být předzvěstí nové východo-západní civilizace, která může jednoho dne vzniknout, až se vřeteno času stočí daleko za náš letopočet, až nadvláda materialismu bude sesazena a až pravda bude moci usednout na trůn, aby řídila opravdové obrození celého lidského života a práce. Věk dospělosti lidstva musí konečně přijít. Kdyby se tato velkolepá koncepce mohla rozšířit mezi vzdělanými třídami světa bez válek od Sibíře do Španěl a od Kolomba do Kalifornie, následky by byly pozoruhodné. Na neštěstí se zdá uskutečnění takové vize zcela vzdálené. Je opravdu velmi daleko. Přesto nesmírná obnova, která musí následovat po ohromném světovém zhroucení, přivede určitě více kandidátů k branám filozofie v dychtivém pátrání po nových cestách, novém vědění a nových zásadách. Jak utrpení, tak vědění našich dnů se spojily, aby působily jako revoluční činitel, který musí podnítit novou orientaci v mysli světa. To neznámá, že má být nové považováno za něco lepšího, ale za něco, co má příležitost být lepším. Pro tyto důvody je záhodno, aby se prastará moudrost vynořila ze svého úkrytu

v myslích mikroskopicky maličkého počtu Asiatů, aby se stala přístupnou širšímu, byť stále ještě omezenému, okruhu. Její příchod je zjevně výsledkem dějinné nutnosti. Žádná jiná všeobsáhlá kultura se nehodí tak dobře do nedávno rozšířeného pocitu času a prostoru lidstva.

KDO JSEM JÁ?

S tímto námětem proto nastupuji se svými čtenáři část cesty vedoucí k vyššímu hledisku. Vstup bude od nich žádat mnoho, ale dá daleko více, poněvadž konečně rozřeší, až bude doplněn dalším svazkem, všechny takové problémy, odstraní jejich nejhlubší pochyby a poskytne jim nezníčitelnou skálopevnou oporu pro celý život. Kromě toho, myslící vědec, který by měl chuť studovat tyto stránky s otevřenou myslí, může nalézt další vodítka, která potřebuje pro postup k odhalení skutečnosti; ctitel náboženství, který by raději uctíval živoucího Boha než mrtvé dogma, může odhalit tajnou pohnutku své vlastní víry; mystik se může naučit, jak postoupit od své blažené myšlenky na Boha, která je jen představou, k Bohu bez představy a bez podoby, tak jaký On opravdu je; zatímco filozof, jehož mozek je zmaten různými názory, které všude převládají, může se zde setkat s postojem myslí, který je s konečnou platností neotřesitelný a obtočí před každou kritikou. Kořeny této filozofie sahají daleko zpět do pravěké Asie, kdy Napoleonové ve světě myšlení povstali, aby se vyprostili z kněžské tradice a prorazili si svůj průchod alpskými problémy. Paradoxně, ale nevyhnutelně se musí záhy této archaické kultuře dostat povinného holdu od mladistvého západního světa. Ani sám čas nemůže způsobit, aby zastarala starobylost této kultury. Ta vzdoruje času, neboť povstává z věčně trvajících skutečností, v níž je vesmír obsažen.

Když jsem poprvé přistál na březích Indie omývaných příbojem, netušil jsem, že jsem nastoupil pátrání, které mne nakonec zaneslo za nauky mysticismu a za samo cvičení meditací, o nichž jsem se tak dlouho domníval, že jsou nejvyšším životem, přístupným člověku. Když jsem pomalu, ale vytrvale pronikal do nejvnitřnějších tajemství ortodoxní indické jógy, nevěděl jsem, že mě odvážný pokus dobýt pravdu o životě

dovede nejen do oblasti jógy a přes její hranice, ale že mě též přiměje, abych putoval daleko za ně. Nevěděl jsem, že jsem hrál kostky s Osudem a že hra neměla směřovat ke konci, který jsem očekával - to jest, usadit se v existenci, jejímž nejvyšším cílem a nejvznešenějším naplněním bylo dosáhnout fyzického a mentálního odtažení v hluboké kontemplaci.

Pro čtenáře, jímž jsou názvy nezvyklé, je zde nutno poznamenat, že *jóga* je sanskrtský výraz, který se týká různých technik sebeovládání, zahrnujících mentální koncentraci a vedoucích k mystickým zážitkům nebo intuicím, technik, které budou popsány v pozdější kapitole, zatímco *jogín* je osoba, která takové soustavy praktikuje.

Seděl jsem v transu, jako indiští jogíni, oděni žlutým rouchem, ale později jsem vstal, nejprve abych sestavil kroniku jejich života a potom abych pověděl svým západním bratřím o cestě jak nalézt mentální klid a o hodnotě jeho nalezení. Když se však občasná uspokojení z mentálního míru dostávala do konfliktu s vrozeným, stále pátrajícím racionalismem, ohromující otázky se pomalu stávaly naléhavé. I když se malý proužek světla, v němž jsem kráčet, opravdu rozšířil, pozoroval jsem, že temný prostor za ním byl právě tak neproniknutelný jako dříve.

Byla to však táž odpověď, kterou rovněž našli všichni mystici, ať ve staré Asii, nebo ve středověké křesťanské Evropě. Meditace na vlastní jáství byla nutnou a obdivuhodnou činností, ale netvořila celou činnost, kterou život neustále žádá od člověka. Bylo to dobré, ale ukázalo se, že to nebylo dostatečné. Běh času mi totiž ukázal omezení mystiků a další čas ukázal, že za tato omezení byla zodpovědná jednostrannost jejich rozhledu a neúplnost jejich zkušeností. Čím více jsem se k nim družil ve všech částech světa, tím více jsem začínal poznávat, že jejich chyby byly důsledkem pouhé pošetilé samolibosti, skrytého komplexu povýšenosti a postoje „jsem světější než ty“, který si neprávem přisvojovali vůči ostatnímu světu, a také z předčasné domněnky, že dosáhli úplného poznání pravdy, zatímco to, čeho dosáhli, bylo pouze poznáním částečným. Nakonec jsem byl donucen k závěru, že zdokonalení lidské moudrosti nikdy nevzejde ze žádné mystické poustevny a že jediné syntetická, kompletní kultura by mohla poskytnout nějakou naději na její rozvinutí.

Takto jsem postupně putoval po cestě přemítání, která mne dovedla ke zjištění, že Maharišiho klasická formule pro meditaci, *Kdo jsem já?*, nebyla dostatečná, i když byla obdivuhodně vhodná na svém vlastním místě jako ukazatel na cestě k moudrému sebeovládání. Později jsem odhalil, že byla vypůjčena od jistých starých sanskrtských autorů. Z tohoto důvodu jsem před několika lety došel k tomu, že je třeba tuto formuli změnit; učinil jsem to při psaní svých novějších knih, kde jsem podal tento základ pro analytickou meditaci v nové variaci, *Co jsem já?* Rozdíl mezi krátkými začátečnými slovy byl na papíře rozdílem pouze dvou písmen, ale nanejvýš důležitou odchylkou ve způsobu myšlení významu. Slovo „kdo“ bylo osobním zájmenem a tvořilo vhodné dotazování pro mystika, který se zabýval sám sebou jako individuální a oddělenou jsoucností, kdežto slovo „co“ bylo neosobním tázacím zájmenem, vztahujícím se k vyšší úrovni. „Kdo jsem já?“ byla otázka, která citově předpokládala, že poslední „já“ člověka by se mohlo ukázat jako osobní bytí, kdežto „Co jsem já?“ logicky pozvedalo výsledek k vědeckému, neosobnímu pátrání po podstatě tohoto posledního „já“. Ne že by bylo třeba první formuli opustit. Byla nutná a výborná na svém místě, ale to místo bylo pro začátečníky, kdežto následující formule je pro potřebu těch, kteří jsou na vyšší úrovni.

Průběh několika posledních let s rozšiřujícím se chápáním, jako důsledkem neustálého pátrání, a postupným vzrůstem neobvyklé zkušenosti mi nedovolil spokojit se ani s tímto významným vývojem. Poučné události denního života, s nimiž jsem se setkával tváří v tvář, budily pocity prohlubujícího se zklamání nad omezením a nad nedostatky mysticismu, i nad chybami a nesnášenlivostí mystiků, z nichž jsem nevylučoval ani sebe, a také snaha pochopit problémy, které nakonec vyvstávaly, způsobily, že jsem viděl nedostatečnost i tohoto rozšířeného pohledu. Viděl jsem, že právě tak jako odevzdaná náboženská víra v pouhé dogma nepostačovala mystikovi, tak i vlastní intuitivní cítění tohoto mystika bylo *nyní* pro mne nedostatečné, a že intuice musí být dána na její patřičné místo a nelze od ní očekávat zázraky. Obojí bylo vyzkoušeno a shledáno neúplným.

Ale druhý dostupný pramen poznání - intelekt - byl také uznán po všech stránkách stejně nedokonalým a neschopným snést ověření zkušeností. Mohl by se stát právě tak klamným jako jiné způsoby. Neboť intelekt je logické myšlení a arcibiskup Whately kdysi dokázal s dokonalou ironií, že logicky můžeme být docela dobře oprávněni pochybovat o historické existenci velkého Napoleona! Logická indukce byla užitečná na svém místě, ale byla příliš neúplná, než aby poskytla finalitu. Její výsledky vždy podléhaly změně s každou další zkušeností. Ve všech těchto třech cestách existovalo něco, co člověk potřeboval k vyrovnanému životu. Užíval jsem této kombinace po léta, nechávaje se vést slovy mužů, považovaných za moudré, to jest, autoritami, svým vlastním senzitivním cítěním v meditaci a v extatickém ponoření, to jest, mysticismem, a kontrolou vlastních pochyb a sebekritiky, to jest, intelektem. Opravdu jsem byl hrdý na to, že jsem rozumovým mystikem a že odmítám být ztotožňován s běžnou představou mystika. Ale ani úplnost tohoto spojení nestačila k odhalení pravdy, která nepotřebuje nikdy žádnou opravu. Je dosažitelný nějaký a s konečnou platností uspokojivý zdroj získání poznání? Také tato otázka žádala odpověď.

JAKÝ JE VÝZNAM SVĚTA?

Je třeba se znovu vrátit k myšlenkovému pochodu, který popisují. Gradace formulace pro analytickou kontemplaci od *Kdo jsem já?* k *Co jsem já?* tím nekončí. Obě otázky se stále vyskytovaly v mezích mysticismu. Bolestná logika jistých událostí definitivně a plně potvrdila to, co započala odhalovat logika kritické úvahy. Uvědomil jsem si jasně, že mysticismus *sám o sobě* nestačí, aby změnil nebo alespoň ukáznil lidský charakter a pozvedl jeho mravní úroveň k uspokojivému ideálu. Nebyl schopen včlenit se plně do života v zevním světě! Tato mezera byla příliš závažná, než aby byla přezírána. Dokonce i zážitky a výsledky citového povznesení mystické extáze, i když obdivuhodně uspokojující, jsou prchavé a dokazují svou neschopnost trvale zušlechtit lidi. Charakter skutečných mystiků, který se vyznačoval pohrdáním praktickou čin-

ností a nechutí přijmout osobní zodpovědnost, jim bránil vyzkoušet pravdivost jejich poznání, právě tak jako cenu toho, čeho dosáhli, a nechal je takřka „ve vzduchu“. Neměli možnost poznat bez zdravého protikladu aktivního účastenství ve světských záležitostech, zda žili v říši neplodného sebeklamu, nebo ne.

Meditace bez zkušeností byla nevyhnutelně prázdná; zkušenost bez meditace byla pouhým rozruchem. Klášterní mysticismus, který pohrdal životem a zodpovědnostmi činného světa, se sám často ničil v neúčinné a marné námaze. Pravda, získaná kontemplací, musela být vyzkoušena a ověřena aktivním projevem, nikoli zbožným hovorem. Tak zvané vyšší poznání, které se neprojevovalo při všední denní činnosti, bylo špatně pochopeno a nemuselo být ničím více než prázdnou fantazií. Pravý mudrc nemůže být bezkrevným snilkem, ale bude neustále přeměňovat zrnka své moudrosti ve viditelné a hmatatelné rostliny skutků, správné vykonaných. Citová povznesení, získaná náboženským uctíváním, byla sice osobním uspokojením, ale mohla se stát nebezpečnými iluzemi, když nenacházela vhodné vnější vyrovnání. Společnost představovala příležitost pro duchovního snílka, aby prozkoumal pravdu svých snů a vyzkoušel sílu svých vzdušných zámků. Ale aby to učinil, potřeboval změnit svůj postoj k opovrhovanému světu činnosti, postavit se občas stranou od své nebezpečné a asketické pýchy a rozšířit a vyrovnat svůj rozhled intelektuální vzdělaností.

Čas, zkušenost a myšlenka takto dokázaly vadnost a neúplnost teorie, kterou mi tradice předala jako zkratku do království nebeského, a nakonec tiše ukázaly pryč a vyzvaly mě, abych pokračoval ve svém pátrání jinde. Mysticismus byl důležitým, nezbytným a všeobecně zanedbávaným činitelem v lidském životě, ale byl to nakonec pouze jediný a částečný činitel a nemohl nikdy sloužit celému životu. Bylo zapotřebí celistvějšího vzdělání, takového, jež by bylo dokonale završeno rozumem a mohlo přetrvat zkoušku každého zážitku.

K takovému vzdělání by se mohlo dospět jedině uvědoměním si skutečnosti, že člověk je zde proto, aby žil činně, právě tak jako pasivně meditoval. Pole jeho činnosti bylo nevyhnutelně tam venku, v zevním světě,

nikoliv zde, ve světě transu. Zatímco cvičení meditace vedlo člověka k jistému stupni sebepoznání tak dalece, že proniklo vrstvami jeho myšlenek a cítění do jejich klidnějšího základu, k soběstačnosti ho nevedlo. Bylo tomu tak proto, že se mu při jeho návratu vždy postavil vnější svět tváří v tvář s tichou žádostí, aby byl také plně poznán a správně pochopen. Dokud tedy nepátral hluboce ve své skutečné přirozenosti a nespojil vědění z toho vyplývající se svou mystickou zkušeností, zůstával v šeru a nikoli v plném ranním slunci, jak se domníval povznesený mystik. Většina mystiků ve snaze poznat sama sebe zavírá, obrazně řečeno, oči před hlubší záhadou okolního světa, ale tento čin nevede k jeho zmizení.

Poslední logické rozvedení tohoto argumentu vede člověka k pochopení, že význam jáství by se stal nevyhnutelně jasnějším, kdyby byl chápán na správném místě, uvnitř organické jednoty celé existence. Neboť právě tak, jako *zcela* správný názor na kteroukoliv část stroje je možný jedině ze stanoviska celého stroje, tak také dokonalý názor na jednotlivého člověka je možný jedině ze stanoviska univerzální existence, do níž je zahrnut. Člověk se musí naučit rozeznávat mezi chvějivým dotykem pravd ze čtvrtiny, váhavým vycit'ováním polopravd a pevným uchopením celé pravdy. Stará asijská historka o čtyřech slepcích je poučná. Přáli si vědět, jak vypadá slon. Požádali jeho jezdce, aby je nechal dotknout se ho. První ohmatl jeho břicho a prohlásil: „Je jako kulatá nádržka.“ Druhý se dotkl jedné nohy a odpověděl: „Nikoliv, je jako vysoký sloup.“ Třetí ohmatl ucho a protestoval, že vypadá jako košík. Konečně čtvrtý ohmatl jeho chobot a prohlásil, že slon je jako ohnutá hůl. A tak jejich omezené názory o zvířeti vedly k nerozhodnému sporu. Jezdec konečně urovnal jejich hádku tím, že jim řekl se smíchem: „Každý jste považoval část slona za celého, a proto se všichni mýlíte.“

Mystik uctíval poloviční pravdu o sobě samém, zatímco celá pravda, která spojuje jak vnitřní já, tak vnější svět, čekala nepovšimnuta nebo nepochopena.

Současná historie jasně naznačuje, že vědec, který se zabýval jedině světem vnějším a ignoroval svět vnitřní, bude nucen obrátit nakonec svůj zájem k sobě samému, jestliže bude mentálně dosti průbojný a povahově

dosti odvážný. A tak člověk, který začal otázkou „Co je vesmír?“, byl nucen skončit její družkou „Co jsem já?“. Edingtonova poslední kniha *Filozofie fyzické vědy* nebyla ničím jiným než otevřeným doznáním pravdivosti těchto tvrzení. Ale opak byl také správný, jak mi zkušenost dokázala. Mystik, který začínal s obdivem k sobě samému, byl nucen skončit s obdivem pro vesmír, dbal-li ovšem více o pravdu než o povznesené nálady. Dokud se vyhýbal nebo zanedbával otázku „Co je vesmír?“, zůstával nevyrovnaný a jeho poznání bylo neúplné.

Kdybychom zcela vymanili kteréhokoliv tvora třeba jen na jedinou minutu z jeho vnější smyslové činnosti, vymazali bychom ho nejen z vesmíru, ale i z jeho vědomého jáství. V tomto stavu by se totiž ihned pohroužil do tvrdého spánku nebo náhlé mdloby, v níž by nevěděl nic o svém já, a v níž by nikdy nic o svém já ani vědět nemohl. To znamená nejen, že je podstatnou součástí světa, *ale ze svět smyslového vnímání je součástí jeho*, protože zmizí spolu se zmizením jeho ega. Správné poznání jáství v celé jeho plnosti musí tedy záviset na správném poznání tohoto světa, omezeného časem a prostorem. Pravdu lze získat jedině obsáhlou analýzou Celku, která nutně zahrnuje analýzu světa i analýzu individuální.

Bylo velkou zásluhou Němce Hegela, že čistou úvahou předvídal týtý problém, který se nyní objevil přede mnou na odlišné cestě mystické zkušenosti. Ukázal, že individuální zkušenost je částečná a omezená, a proto nemůže obsáhnout plnost skutečnosti. Tak dlouho, dokud zůstávala čím byla, odloučena od zkušenosti univerzální, byla naplněna střetem protikladů a odchylek. Ale střet zmizel, jakmile jsme ponořili jedince do Celku, jehož existence byla již předpokládána a vždy blízká. Hegel zkrátka postřehl, že jedince lze přiměřeně vysvětlit jedině ve výrazech Celku a že by jedinec, tázaný na vysvětlení svého vlastního významu, měl ukázat nad sebe.

Takto jsem se pohyboval kacířsky k nejvyššímu stupni celého tohoto myšlenkového procesu a stál před konečnými formulacemi. Od otázky „Co jsem já?“ jsem nakonec postoupil k otázce „Jaký je význam této světové zkušenosti?“ a „Jaký je účel celé existence?“ Došel jsem k poznání, že již otázky obsahovaly vzestup od pokročilého mysticismu k čisté filozofii.

UČEDNICTVÍ V JÓZE

Pro všechny události je vhodný čas, říká Příroda, když nám každým rokem obřadně ukazuje své čtyři různé tváře. Člověk, který by chtěl mít prospěch z jejího tichého poučení, bude se řídit její starou a vyzkoušenou metodou usilovat o všechna sebeodhalování jenom v příhodnou hodinu. Pro mne jistě nastal čas, abych sledoval svou starou uctívanou učitelku. Proto jsou první dvě kapitoly této knihy čistě autobiografické a mohou znít egoisticky v díle, které je vysloveně filozofického charakteru. Ale přesto je jejich trpělivé přečtení nezbytné jako příprava pro správné pochopení zdánlivě nového odbočení v mém dříve uveřejněném díle. Avšak čtenáři nebudou už muset snášet znovu tento egoistický záznam; snažím se totiž, aby nenalezli ve zbytku tohoto svazku již nic osobního, co by bylo na újmu jeho cíli.

Musím nyní říci jasnějšími slovy, co jsem jen naznačil v první kapitole *Tajností indických*, v první to knize, v níž jsem promluvil ke svým současníkům. Tam jsem přiznal, že „dlouho předtím, než jsem se setkal s prvním polooblečeným jogínem, jsem žil vnitřním životem naprosto odděleně od svých zevních okolností. Strávil jsem velmi mnoho volného času na málo známých postranních stezkách psychologického výzkumu a studiem těžko srozumitelných knih. Nořil jsem se do studia námětů, které byly vždy zahaleny v ponurá tajemství.“

Dosud nebylo nic dodáno k těmto nic neodhalujícím slovům. Mlčel jsem tak dlouho, dokud mlčení sloužilo svému účelu, ale to je nyní již zbytečné. Naopak, poslední události ukazují, že se mlčení stává škodlivé tváří v tvář stálému nepochopení nevědomých lidí a vytrvalým nesprávným interpretacím, které vycházejí z jistých, tak zvaných duchovních ášramů, i z tak zvaného materialistického světa.

Toto vše je pouze předmluva k nutnému doznání a obhajobě, že jsem nebyl začátečníkem v cvičení jógy, když jsem přišel poprvé do Indie; nikoli začátečníkem, který hledí s otevřenými ústy a teprve hledá, jak by se naučil ABC cizího umění v jeho rodném domově. Úzkou maticí, v níž se dědičnost pokoušela uhníst mou přirozenost, jsem záhy prolomil a odhodil, neboť

celé mé myšlení a povaha byly jiného rázu. Chlapecká léta byla zastíněna hrozným a nesmírným toužením proniknout tajemství vnitřního významu života. Bez map, které by vyjasnily jeho spleť bludiště, bez vůdce, jenž by ukázal, kterým směrem jít a jakých nebezpečí se vyvarovat, obklopen civilizací, která se posmívala marnosti tohoto úsilí, jsem se přesto vydal na cestu prozkoumat - nebo spíše klopýtat skrze - tuto šerou zemi. To, co odstrašuje většinu lidí od zkoumání mysticismu, bylo přesně to, co mne k němu především přitahovalo. Právě hlubiny jeho záhad způsobily, že jsem si horoucně přál probádat je. Z těchto pátrání, při kterých jsem hledal „duši“ v bludišti svého mozku a v hlubinách svého srdce, jsem se nevynořil bez nervových a tělesných zranění. Dopustil jsem se chyb a musel jsem za ně zaplatit. Avšak zdálo se, že mi náhoda opatřila nenadále lepší cestu. Dříve než jsem překročil práh mužného věku, hromadila se síla vnitřní kontempace jako poklad na nebesích, nevýslovné extáze mystického transu se staly denními událostmi v kalendáři mého života. Abnormální mentální jevy, které doprovázejí počáteční pokusy v józe, byly všední a běžné, zatímco suchopárná meditační práce zmizela ve snadné lehkosti.

Prozkoumání světové poezie snadno dokazuje, že nechybělo laureátů, kteří by neoslavovali mystikovu prchavou blaženost, jíž se světský život zdá být tak ubohý a strojený. Za těchto rozsáhlých snění, kdy mysl, zazděná dosud v rudé krvi a bílých kostech, překročila své *domnělé* meze, byl fyzický svět opuštěn jako vzdálená a cizí věc. Hmotné tělo se svým nevyhnutelným doprovodem těžkých problémů a rozčilujících starostí i neukojených přání se stalo vedlejší a podřadnou věcí. Veškerý můj zájem a pozornost se soustředily do nitra na tento neuvěřitelný a úžasný zážitek okouzujícího klidu, který se zdál pozvedat mysl vysoko nad všednost pozemské existence. V nejhlubším stupni transu jsem se zdál jakoby rozšířený do prostoru, jako netělesná bytost. Když jsem se později náhodou setkal s překlady indických knih o józe jako s dodatky k středověkým evropským knihám o mysticismu, shledal jsem k svému překvapení, že archaická slova jejich frazeologie podávala důvěrně známý popis mých vlastních nejdůležitějších a podstatných

zážitků. Tak jsem bezděky získal domovské právo v království jógy a vydal se za zkoumáním, které mne mělo jednoho dne dovést daleko za něj.

Ale v oněch dnech mne ani nenapadlo, že bych byl něčím více než klopýtajícím začátečníkem. Začal jsem chápat člověka introspekci, ale život jsem mohl začít chápat pouze retrospekci. Trpěl jsem vadou nezkušeného mládí - nedostatkem sebedůvěry. Má představivost malovala živé - ba přímo fantastické - obrazy toho, co by bylo možné dokázat, kdybych věnoval dalších dvacet nebo třicet let cvičení. Proto jsem vysoce oceňoval všechny jogíny a mystiky, kteří dosáhli středního věku, a ti, kteří dokončili osmdesátý věk, byli v mých očích skutečnými nadlidmi! Klam, že všechn pokrok se děje v pokračující přímé linii, popletl mou soudnost, a já jsem předpokládal, že si každý, kdo cvičil meditaci třeba i jen o několik let déle než já, zaslouží uctívání téměř až k bodu zbožnění.

Ani když jsem zanedlouho potom ve vlastním vývoji náhle odbočil od neustálého pozorování vnějšího života, jakožto přehlídky mihotavých stínů, k usilovné vnější práci uprostřed velkého tlaku vydavatelského cynismu a žurnalistického materialismu, ani to, že jsem nikdy nemohl překročit známé meze svých dalších příležitostných kontemplací, mne nic nenaučilo. Tuto neočekávanou změnu a tuto mučivou neschopnost jsem přičítal svým vlastním osobním chybám a nikdy jsem nepřestával doufat, že mě jednoho dne povzbudí nějaký náhlý radostný výbuch pokroku do neprobádaného světa. Kéž bych byl věděl, že tyto nezdary byly mlčky poučnější než úspěchy!

Přišel čas, kdy jsem nemohl déle čekat. Protože jsem věděl, že Indie dnes udržuje tradici jógy - jakkoli zvětralé - živěji než kterákoli jiná země, odešel jsem tam konečně za pátráním a v naději, že naleznu její hlavní představitele a že zdokonalím svou techniku. Cestoval jsem rovinami Indie horkem vyprahlými a věnoval drahocenná mladá léta takovému pátráním. Nakonec jsem našel toto vědění v bohaté míře v mnohých knihách a skutečně vtělené v několika lidech. Mezi nimi jsem považoval Ramana Maharišiho - a dosud ho považuji - za nejvyšš

vynikajícího jihoindického jogína.⁰¹⁾ S ním jsem spontánně znovu prožíval své dřívější extatické nálady. Život uchváceného vnitřního ponoření se stal opět jediným životem, na němž opravdu záleželo. Pod vlivem Maharišiho a uspávající indické atmosféry jsem se vrátil urychleně ze své odchylky na cestě, znovu opovrhne a přezíraje světské činnosti i službu svčtu, jakoby nebyly ničím více než bezúčelným a mechanickým bičováním mrtvého koně. Znovu jsem namířil myšlenku, aby popřela sebe sama v hluboké koncentraci. Znovu jsem se oddával opakovaným cvičením jógy, jako by byla nejvyšším cílem člověka, zatímco v mém srdci trvale zůstávala stará naděje, že mě nakonec odmění nějaký úžasný výbuch pokroku ve zcela novém rozměru vědomí.

Popis mého nejhlubšího zážitku transu, podaný na konci *Tajností indických*, který jsem prožíval u Maharišiho, je přesný popis toho, co jsem pocítoval, ačkoli jsem tehdy nechápal ostrý rozdíl mezi cítěním a poznáním. Hlavním motivem, který ovládal má bádání a který se stal také hlavním cílem při psaní mé knihy, bylo přivábit Evropany a Američany k této velmi zanedbávané stezce, vedoucí k vnitřnímu *míru* - tedy *posloužit jim*. Obecným západním postojem bylo, že nepotřebuje vymírající přežitek jógy o nic více, než jiné pověry senilní a sterilní Indie. Musel jsem proto ukázat, že jóga měla přinejmenším nějakou živou hodnotu a tuto hodnotu jsem mohl nejlépe dokázat živými osobami.

Léta mýjela a moje dychtivost rozluštit vyšší mystéria jógy se nezmenšovala. Psal jsem tedy zatím o těchto nižších mystériích, která byla známá a již dávno ne tajemná. V Indii jsem shledal, že jógický systém ve své praxi dvacátého století není vůbec žádným systémem, neboť se stal tak smíchaný jako irský guláš. Bylo těžké rozeznat, co je mýtické a co mystické. Jóga byla všeobecně považována za neužitečnou pro moderní

1) Pozn. autora z roku 1976 při revizi tohoto díla: Několik málo ideologických rozdílů mezi Maharišim a mnou nemohlo změnit mou milující oddanost a hlubokou úctu, kterou k němu chovám. Jak jsem napsal v jednom londýnském časopisu, když Mahariši v roce 1950 zemřel: „Byl indickým mystikem, který mne nejvíce inspiroval ... Vnitřní telepatický kontakt a blízké duchovní spříznění mezi námi zůstalo živé a neporušené ...Po příteli, který ho navštívil mi vzkázal toto poslední poselství: „Když srdce mluví k srdci, co ještě říci?“

svět, neboť ji podivínští fakírové sešněrovali do zmrzačujícího a nešťastného zajetí pověry. Dogmatické náboženství velmi odchýlilo jógu od jejího psychologického cíle, zatímco primitivní magie pokroutila jinou její část do cirkusového představení. Nepřišel jsem do Indie vykopávat hroby starých omylů a chrastit kostmi jejich koster. Vynaložil jsem herkulovské úsilí, abych osvobodil to, co bylo zpracovatelné v józe, a pak to opět převedl do cílevědomě sestavené praxe, založené na rozumu, nejprve pro své vlastní ujasnění a potom pro svět.

Mé putování pokračovalo stále se svým nevyhnutelným doprovodem krušných zápasů a nezapomenutelných extází, občasných zklamání a nádherných zjevení. Nekonal jsem tuto pouť sám. Neviditelný a neznámý zástup, který vzrůstal, putoval se mnou. Tento dav spoluhledajících byl kosmopolitní a bez společenské třídy. Byl roztroušený po celé planetě. Kdykoliv vyšší pokyn pohnul mou osobní vzpírající se vůlí, sděloval jsem jim svá odhalení. Tak vznikaly mé knihy. Lidé, kteří byli vázání povinností k zaměření na otáčející se kolo moderní materialistické existence, mohli získat objevy někoho, jemuž se podařilo uniknout. Nebylo to pro mne snadné psát slova, která by se obracela k praktickému věku faktů. Někdy jsem mohl sotva pochopit, proč by někdo chtěl číst mé knihy, když bylo na trhu tolik knih, mnohem více vzrušujících a objektivních.

Ale přece existovali tito pobloudilí lidé, kteří jevíli takovou zvrácenou náklonnost! Nemohu než poděkovat jim a svým hvězdám za povzbuzení, které mi bylo dáno. Co to znamenalo, na to může mé pero odpovědět lépe než já sám. Kéž by Alláh dopřál těm dobrým lidem mnoho dnů! Ale znovu jsem dospěl k postavení, kdy jsem se ocitl před překážkou, která se zdála být nepřekročitelná. Mnoho Indů mi závidělo, že jsem prozkoumal hlubiny jógy, neboť nevěděli, že jsem byl vnitřně nespokojen se svým dosažením; ale několik přátel bylo udiveno, když to zjistili. Neboť matoucí otázky přerušovaly extatická uspokojení. Je pravda, že schopnost dostat se do mystického transu není maličností; způsobnost myšlení podle vůle po dlouhá časová období není běžná; schopnost, zažívat nevýslovný, byť i dočasný mír, pouhým obrácením pozornosti do nitra

není žádným ubohým ziskem. Měl jsem všechny tyto i jiné hodnoty jógy.

Co tedy bylo pravou příčinou této nespokojenosti? Dokud se to čtenáři neujasní, bude zmaten.

Když se člověk vynořil z transu nebo z kontemplace, povznesený pocit pomalu a jemně opadával, zanechávaje nakonec jen doznívající ozvěnu. Proto musel člověk denně opakovat tento zážitek, když si přál žít opět v tomto zvláštním stavu, právě tak, jako musel opakovat svůj denní oběd, když nechtěl být hladový. Když byl člověk v této věci zkušený, mohl prodlužovat tyto sladké dodatečné účinky na delší dobu, ale nemohl se zaměstnávat žádnou praktickou činností, aniž by je nakonec opět neztratil. A tak tato osvícení získaná jógou byla vždy jen dočasná. Bylo nutno je denně obnovovat a zřící se za tuto cenu dočasně praktických povinností a světských činností.

Tato pomíjejícnost kontemplativního stavu se stala vážným problémem, o kterém jsem mnoho a usilovně uvažoval. Tento problém trápil i zkušenější jogíny, než jsem byl já, což jsem poznal před několika lety při jedné ze svých návštěv v rozsáhlém ášramu Aurobinda Ghóše v Pondičery ve francouzské Indii. Tam mi jednou ukázali dopisy, které psal svým žákům. Jeden obsahoval následující odstavec, jehož pravda mě udeřila tak silně, že jsem si jej ihned opsal. Autoritativní cena tohoto tvrzení bude silnější, když dodám, že Šrí Aurobindo¹⁾ je pravděpodobně nejslavnější z žijících indických jogínů a zcela jistě nejvzdělanější. Napsal:

„Trans je způsob úniku - tělo je utišeno, fyzická mysl je ve stavu ztrnulosti, vnitřní vědomí je uvolněno, aby pokračovalo ve své zkušenosti. Nevýhodou je, že trans se stává nepostradatelným a že problém bdělého vědomí není rozřešen; tím je trans nedokonalý.“

Kromě toho, člověk, který musí žít a pracovat v tomto světě, který se musí zúčastňovat jeho činností, chycen v jeho tavidle práce, radostí

1) Pozn. překl: V době vydání tohoto spisu byl Šrí Aurobindo ještě naživu. Zemřel v roce 1950.

a bolestí, musí se dříve či později odvrátit od své meditace a chopit se své činnosti právě tak, jako se dříve odvracel od světa, aby se chopil své meditace. „Vezmi si, co chceš, ale zaplať, " řekl kdesi Emerson s řeckou jasností. Pro jógu se lidé museli zřici světa. Důkazem toho byla skutečnost, že Orientálci, kteří začínali dělat nějaký pokrok v meditaci a hledali další postup, obvyčejně skončili uposlechnutím melancholické melodie askeze a útekem od ženy, rodiny, domova, majetku a práce. Uchylovali se do ášramů, jeskyní, klášterů, džunglí nebo hor. Jejich úsilí o dosažení kontemplativní nálady mohlo být nepřerušované a trvalejší, když zanechali svět daleko za sebou. Hledající celodenní potěšení jógického míru, byli nuceni obětovat celodenní zaměstnání světského života.

A dále, tento prostý fakt, že *přespříliš* denního cvičení meditace nevyhnutelně zbavovalo člověka způsobilosti pro činnost v praktické sféře existence, se mi stával stále zřejmější a stále více mě zneklidňoval. Já sám jsem se musel vzdát na nějaký čas vlastní životní dráhy ve vydavatelské a žurnalistické práci jednak proto, že jsem cvičení meditací přeháněl, a jednak kvůli nadměrné sensitivitě, která z toho vznikala a která způsobovala, že mi moje okolí bylo většinou trýzní. Bylo mnohem snadnější psát knihy, protože to je činnost, kterou, když je nutno, je možné dělat i na vzdáleném horském vrcholku, daleko od neklidné vřavy městského života. Přesto jsem viděl, že nejméně devadesát pět procent západních lidí bylo nedobrovolně zachyceno v přelidněných vírech a nemělo naději na uniknutí. Celý systém jógy nemohl být podán jako praktická možnost všem lidem. Jak by tedy mohl způsob života, který nabízel světu za odměnu jen občasný mír, tvořit sám o sobě ideál dokonalé, pravdivé a integrální cesty, kterou přemýšliví lidé stále hledají? Spojení meditačního cvičení a světské práce bylo cenné zpravidla jenom pro ty, kteří se spokojili s kompromisem neúplného dosažení v meditaci.

Existovala však jediná výjimka. Systém, který kdysi převládal mezi zen-buddhisty ve starém Japonsku, byl rozumný a praktický. Mladí lidé, kteří projevovali zalíbení a způsobilost k meditaci, byli přivedeni do

kláštera sekty zen a tam cvičení po dobu asi tří let. Během této doby neměli žádná rozptýlení, která by je zdržovala, takže práce ovládání mysli mohla pokračovat nerušeně. Japonští učitelé se smyslem pro praktičnost a realismus, který často scházel jejich indickým bratřím, nedovolovali svým žákům přehánět meditaci nebo trans, ale trvali na přísné umírněnosti. Oproti všeobecnému názoru šli Japonci za otrocké napodobování a nikdy se nestali slepými přívrženci zvyků, které vznikly v Indii a které jim byly Číňany předány. Použili to, co bylo vhodné pro jejich vlastní potřeby a zbytek zamítli. Konečným cílem středověkého zenu bylo vytvořit bystré rozhodné lidi s čilou jasnou mentalitou, kteří by byli klidně činní a zkušeně soustředění ve všem podnikání, kteří by spontánně z vlastní vůle potlačovali já ve službě své vlasti. Lenivá letargie, příznačná melancholie a zaujatost proti světu mnohých indických mnichů se nehodila takové mužné, optimistické a praktické rase. Žákům nebylo dovoleno trávit den v líném, marném nebo příživnickém životě, ale byly jim ukládány aktivní povinnosti, které je zaměstnávaly. Cílem sekty zen byl totiž vyrovnaný život, žáci museli tvrdě a dobře meditovat. Ale po skončení cvičebního období byli žáci - s výjimkou těch, kteří cítili vrozenou a převládající náklonnost k mnišskému ústraní - posláni zpět do světského života, aby uzavřeli manželství, vykonávali povolání a činili dobro. Vybaveni silou okamžitého a udržovaného soustředění, vyrovnaní tak, aby se dovedli setkat s těžkostmi a změnami praktického života s nepřerušovanou rovnováhou, všeobecně ctění pro svůj vyspělý charakter, probili se většinou vpřed a dosáhli velkých úspěchů ve zvoleném povolání. Mnoho nejslavnějších japonských vojáků, státníků, umělců a učenců byli lidé cvičení sektou zen. Jejich ideálem byla dokonalá rovnováha mezi vnitřním a vnějším člověkem se *zdatnosti* jako základním tónem obou. Hodnota jejich meditace byla tak vysoká, že po jejich odchodu z kláštera stačila půlhodina denně, aby je udržela ve spojení s duchovním mírem. Takto netrpěl jejich světský život, ale byl obohacen.

Zdá se, že v moderním životě je málo místa pro takovéto uspořádání, proto se prozatím musíme dívat na fakta, jaká dnes jsou.

OČEKÁVÁNÍ MOUDROSTI

Takové byly nepříjemné závěry, k nimž jsem dospěl po mnohých svých západních a indických zkušenostech v józe, *jak jsem ji tehdy znal*, a které mne přivedly k bodu intenzivní vnitřní abstrakce, ale ne dále. Je zřejmé, že můj zájem nebyl jen čistě osobní, ale do určité míry altruistický. Upřímně jsem doufal, že najdu v mysticismu systém, který by mohl zcela uspokojit vyšší duchovní touhy všech lidí, kteří jako já učinili zkušenost závěrečnou zkouškou. Kdysi jsem se domníval, že by mohl současný materialismus nalézt své částečné vyléčení v mysticismu.

Tyto představy vznikly až potom, kdy jsem se dopustil počátečního omylu, že jsem věřil všem tradičním tvrzením, týkajícím se jógických cvičení, o nichž jsem slyšel a příležitostně je podporoval. Teprve později a s velkými obtížemi mi moje prohlubující se chápání umožnilo oddělit to, co bylo zdravé v těchto tvrzeních, od toho, co v nich bylo po-
věřčivé.

Tato slova by mohla být snadno nepochopena. Ve svých knihách jsem silně obhajoval mentální klid a ani na jediný okamžik nelituji ani neodvolávám tuto obhajobu. Prolínání trochy míru do činného života má poměrně velkou cenu a dokonce i vzpomínka na ranní půlhodinku, ponořenou v požehnaném klidu, osladí nejtrpčí námahu a ukázní i nedůstojné požitky. Často prohlašuji ve svých knihách, že jsem nikdy neměl v úmyslu přimět obyvatele Západu, aby utíkali do ášramů, ale pouze, aby utíkali na chvíli do sebe samých. Tyto knihy ukazují takovou cestu a provádění cvičení, v nich obsažená, nabízejí hojnou odměnu, která může být zcela dostačující pro většinu lidí. Jiná dobrodiní meditace, *je-li správně cvičena* - což často není - tvoří také cenný přínos, mající praktický účinek na život a chování. Je to hlavně: schopnost soustředit myšlení podle vůle; větší uklidnění citů a vášní; větší síla zamezit pří-
stupu nežádoucích nebo rušivých činitelů do mysli, a konečně lepší pochopení sebe sama. Taková dobrodiní nelze přezírat a jsou nanejvýš užitečná právě uprostřed běžných zaměstnání denního života. Pokud osobně vím, někteří dobře známí lidé veřejně činní jako lord Kitchener,

zemřelý britský polní maršál, a lord Brabourne, zesnulý bengálský guvernér, se soukromě o tato cvičení zajímali.

Ale těm několika, kteří stejně jako já hledali pochopení významu života a rozluštění naléhavého problému pravdy, nemohl pouze mír nebo sebeovládání, i když jsou samy o sobě hodnotné, navždy utišit prudkou touhu mysli. Zkrátka, hledal jsem uskutečnění oněch slibů nejvyššího poznání, které staré sanskrtské knihy nabízely jako něco, co náleží vyšším mystériím jógy.

Musím se zastavit u této vsunuté věty, abych objasnil, co míním slovy „vyšší mystéria jógy“. Představují rozdíl mezi *poznáním* a *cítěním*. V hlubokých meditacích člověk cítil, nehledě k prchavým citovým povznesením, že svět je jako pomíjející sen, že tělo je pouze přítěží pro pravé já člověka a že jediná trvalá hodnota spočívá v nepopsatelné hlubině srdce. Prostřednictvím dlouhých praktických pokusů jsem prozkoumal hlubiny jógy tak, jak je asi znali mystici a jóginí, které jsem znal, a našel jsem skutečné meze její užitečnosti. Dávala opravdu mnoho; dávala mlhavé *cítění*, že bylo dosaženo pravdy, ale nedávala *nezvratné poznání* pravdy. Jóga dávala jenom tyto neurčité pocity, ale nemohla je usměrnit do konečného vyjádření. Mohla změnit tyto občasné zážitky na trvalé stavy jenom tehdy, když se člověk odhodlal setrvat v meditaci po celý den. To bylo nejen nepraktické pro většinu lidí, ale jak nyní vím, všem lidem nemožné.

Moje zklamání bylo silné. Konečně mi začalo pomalu svítat tušení, že takovéto trvání by mohlo vzniknout jedině z rovnováhy mezi věděním a cítěním. Jakmile by intelekt odhalil, co city letmo zachytily, jakmile by postavil toto odhalení na nevyvratitelný základ faktu provždy prokázaného a jakmile by se rozum a cit dokonale sloučily ve spontánní činnosti, celé bytí člověka by bylo uvedeno v soulad, jeho rozhled upevněn a jeho vnitřní mír stmelen v neporušený a neporušitelný prvek. Pak by již nezáleželo na tom, zdaje činný v hlučném světě, nebo ponořen v tichém transu, neboť jeho život by byl *nedílnou jednotou*. Ve starých indických textech byla prohlášení, která podporovala tyto názory. Avšak takovéto pochopení nejvnitřnější podstaty světa, takovéto nahlédnutí

do hlubokého významu života by se mohlo uplatnit spíše ve skutečné než v teoretické existenci *jedině tehdy, kdyby bylo vlastním dílem člověka*. Rovněž tak bylo pravda, že se nějaký prst musí vynořit z temnot starověku a ukázat cestu, která k tomu vede. A tak mne občas naplňovalo bolestnou nespokojeností vědomí, že zde byly zřejmé vrcholky dosud neslezené a že cesty k nim vedoucí, nebyly za dnešních časů viditelné.

Potřeba širšího intelektuálního osvícení, týkající se jak přirozenosti světa, tak jeho správného poměru k mystickému hledisku člověka - zkrátka Pravdy v celé její plnosti - byla příčinou, že jsem se rozhlížel kolem a uvažoval, kde jinde by mohla být uspokojena. Znal jsem několik odpovědí Západu, věděl jsem také, že byly často do jisté míry výborné, ale nedospěly dost daleko. Věda otevřeně přiznávala svou vlastní nedostatečnost a nejpřednější vědci, jako Jeans, Eddington a Plaňek začali z čirého donucení ukazovat svými odvážnými prsty směrem k filozofii. Znal jsem něco ze západních filozofií, obdivuhodně promyšlených a namáhavě vypracovaných, ale jejich ohromná neshoda v názoru do značné míry rušila jejich cenu a zanechávala žáka zmateného. Věděl jsem nicméně, že nejpřednější myslitelé asijských zemí uvažovali o tomto problému dávno předtím, než o tom začali uvažovat v Evropě první řeční měšťané. Kromě toho, mezi východním a západním pojetím byl následující podstatný rozdíl: Zatímco západní myslitelé obvykle tvrdili, že nikdo neodhalil poslední pravdu a že lidská omezení jsou tak těsná, že nikdo nebyl schopen ji odhalit, autoři starých asijských knih tvrdili, že poslední pravda je rozhodně odhalitelná a že několik mudrců ji určitě znalo.

Vzpomínal jsem, s jakým nadšením jsem ve svých mladších dnech ohnivě hájil toto tvrzení jednomu skeptickému francouzskému umělci, když jsme se za měsíčních nocí procházeli podél Seiny. Ale bohužel, v oněch dnech jsem slova „mudrc“ a „mystik“ zaměňoval, nyní to chápu lépe. Cítil jsem proto tehdy, že byla-li vůbec kde naděje, pak spočívala v Asii, v onom světadíle, kde se zrodili nejslavnější náboženští, mystičtí a filozofičtí učitelé světa, od Ježíše po Konfucia. Bylo třeba ještě trochu více uvažovat, abych zúžil pátrání na Indii, protože jsem věděl z rozsáhlých studií a osobního cestování, že všechny asijské země, jako Tibet,

Čína a Japonsko, odvozovaly přímo nebo nepřímo své filozofické vědění, jógické systémy a náboženské hloubání z tohoto jediného zřídla. Domníval jsem se, že filozofické myšlení bude čistší u pramene, proto jsem zkoumal jeho pozici v dnešní Indii.

Na první pohled bylo zřejmé každému člověku, jehož mozek nebyl hustě obalen zaprášenými pavučinami, že směsice odporujících si názorů a neschopnost praktického užití výsledků, což těžce postihovalo filozofii západní, panuje v Indii také. Bylo zde šest klasických systémů, které tvrdily, že vysvětlují vesmír rozumově, ale každý začínal naprosto jinými předpoklady a odvolával se k naprosto jiným faktům. Proto došly všechny k neslučitelným názorům o tom, co tvoří Pravdu. Byly zde rovněž nespočetné teologické a scholastické systémy, které se maskovaly jako filozofie, a které skrývaly fakt, že v základě spoléhají na víru, bezprostředním odvoláním se na rozum, nebo které se pyšnily svou nádhernou sestavou uvažování, a přitom začínaly s nej větším ze všech dogmat, tedy dogmatem o existenci osobního Boha. Lid obetkal svatozáří mnoho zřeců a světců, kteří tvrdili, že jsou v důvěrných stycích s Nejvyšším Stvořitelem, a kteří mnohomluvně vysvětlovali, jaký je význam vesmíru podle vysvětlení, která jim Stvořitel osobně laskavě sdělil. Bylo v tom zase tolik odporujícího si učení, že člověk mohl jen soudit, že božský plán se měnil od měsíce k měsíci podle okamžité nálady stvořitelovy! Vyskytli se také četní rádoby autoři, kteří nabízeli největší množství slov s nejmenším významem. Kamkoliv člověk přišel v této hovorné zemi, mohl najít učitele čilých myslí, kteří předváděli výkony logického kejklířství, nad nimiž se dech zatajoval. Ochotně vylévali při nejmenším vyzvání záplavu obširných slov, často bezvýznamných, někdy tajemných a obyčejně spojených tak, aby tvořila nedokazatelná tvrzení. Ale výsledky těchto zkušeností byly nakonec tak vyhýbavé jako vždy. Já jsem usiloval o filozofii zbavenou dogmatu Jejíž pravdu lze prokázat právě tak nevyvratitelně, jako je možné ověřit vědecký pokus. Zkrátka, chtěl jsem kráčet po pevné půdě.

Většina jiných lidí v mém postavení by byla nepochybně zůstala spokojena se svým jógickým dosažením a těšila by se z denního míru meditace, uchylujíc se k vnitřnímu já a ponechávajíc intelektuálním všetečkům, aby se trápili nad významem vesmíru! Na neštěstí má moje povaha jiný

základ. Hvězdy chladného rozumu a donkichotovské podivnosti byly v konjunkci při mém zrození. Měl jsem dostatečně zralou zkušenost ze společnosti a její děsivé suchopárnosti, abych věděl, jak chvilkové a jak nedokonalé bylo její vnější uspokojení, které nabízela v porovnání s vnitřním dosažením. Velká bída se ke mně ploužila na nuzných berlích, kdy plnost bohatého života byla mým cílem, a já jsem si ji ošklivil. Velké bohatství se lísalo k mým nohám v době, kdy nejjednodušší život byl mým ideálem, a já jsem jím opovrhl. Nyní jsem si obou nevšímal, protože můj osobní život byl svěřen vyšším rukám a mohl jsem přijmout s uspokojením cokoli, co by ke mně přišlo. Dosáhl jsem zralého věku, kdy první šedivé vlasy se začaly varovně objevovat a mysl dostatečně vyspěla, takže jsem cítil, jak by každý pokus o uniknutí jeho naléhavým otázkám ublížil čistotě svědomí. Čas mě vrhl do epochy, která se zachvívala osudovými následky, do doby, kdy byl celý svět oslněn i omráčen mnoha pustošícími a překvapujícími zkušenostmi a kdy byl chycen do zamotané léčky událostí, z nichž se mohl vynořit buď zničen, nebo omlazen. Byla to doba, která se pokoušela vystrojít se jako kandidát smrti. Poněvadž jsem náležel k bratrstvu, zbarvenému inkoustem, zajímal jsem se přirozeně o osud svých spolubližních na této smutné hvězdě. Jako stravující plamen hořela ve mně touha posloužit alespoň menšině vážných badatelů mezi trpícím nevědomým lidstvem soucivným darem Pravdy - jakkoli skromným a nedokonalým - tak jako jsem se již dříve pokoušel jím posloužit poskytnutím Míru. Nezbyvalo mnoho let přepracovanému tělu a já jsem si nemohl dovolit čekat netečně na hrob, zatímco tyto otázky zůstávaly nezodpovězeny.

Byl jsem však chycen do mentální slepé uličky, z níž, jak se zdálo, nebylo cesty k úniku. Konečně jsem si vzpomněl, že by mi mohl pomoci někdo z mrtvé minulosti Indie, když v její živé přítomnosti toho nebyl nikdo schopen. Staro indické nejvážnější úvahy o významu bytí ležely pohřbeny v množství podlouhlých žlutavých rukopisů na palmových listech. Snad by bylo možné najít mezi těmi němými hlasy jeden nebo dva, které by ke mně mohly mluvit sympaticky a srozumitelně i přes staletí. Rozhodl jsem se tedy pátrat po díle takového spisovatele.

KAPITOLA II.

KONEČNÁ STEZKA

„Nepochybuji, že předložíte Kongresu cíl pravdy indické filozofie, jež je dosažením štěstí všech bytostí, tak jak je obsahují velká sanskrtská rčení: ‚Sarve Janah Sukhino Bhavantu‘ (Kéž je šťastno všechno lidstvo) a ‚Sarve Satwa Sukho Hitah‘ (Kéž pravda dá blaho všemu co existuje).”
- Tak znělo telegrafické poselství jeho Výsosti, zemřelého maharádži z Mysore, indickému delegátu na Mezinárodním filozofickém kongresu v Paříži r. 1937.

„Nesedej s nikým, kdo vede spor o osudu, ani s ním nezačíněj rozpravu,” zněla moudrá výstraha prakticky smýšlejícího proroka Muhammada. Odmítl takto jedním rázem otázku a ušetřil nepochybně mnoho času a nekonečných rozprav svým důvěřujícím následovníkům. Osud, který mi v minulosti často nebyl nakloněn, když jsem budil jeho pozornost usilovnou snahou, se nyní neočekávaně objevil a zasáhl svou rukou do léta nebeské hry.

Pátral jsem v ztemnělých zákoutích paměti po záznamech o této příhodě. Odešel jsem vysoko do hor, pokrytých džunglí, abych na čas unikl společnosti lidí a abych pracoval na uspořádání změní záznamů o výzkumech, které se kolem mne nakupily. Tento dočasný únik ze společnosti si vynutil přecitlivělý temperament nezbytnou potřebou míru. Kdysi jsem choval naději, že bych mohl nalézt souzvuk vznešených myšlenek i míruplnou ochranu vyhovující těmto obdobím úniku ze světské činnosti v předpokládané duchovní společnosti jednoho ášramu, což jsou indické ekvivalenty bratrských poustevn nebo mnišských řádů. Nakonec se ukázalo, že tato naděje je směšnou iluzí. Vyšlo totiž najevo, že ášram je jen malou částí nedokonalého světa, který jsem opustil. Proto na základě vlastní zkušenosti důrazně doporučuji všem těm, kteří cítí stejnou vnitřní

potřebu, aby za vhodné pokládali jedině to okolí, které vyhovuje jejich situaci. Ať se obrátí k přátelským samotám matky Země a nechť učiní její okouzlující nádheru svou učitelkou. V zastíněných tichých lesích nebo ve vysokých rozervaných skalách, u tíše plynoucích řek nebo u opuštěných vlnami omývaných břehů, v mlčení země, v barvě nebe nebo v čistotě hor, najdou vždy hojivý balzám na rány, způsobené drsným ošklivým světem.

Usadil jsem se v útulku, který byl jedním z těchto požehnaných míst a využil velkorysého pohostinství zemřelé Výsosti Mahárádži z Mysore. Putovalo-li oko po celém kruhu tohoto vábivého a inspirujícího jihozápadního indického horizontu, neobjevila se v dohledu žádná vesnice, žádné město nevztáhlo svá krutá chapadla jako ohromná chobotnice, aby uchvátila zelený kraj. Příroda byla mým společníkem, její divoká a pustá velkolepost mou radostí. Věděl jsem, že v její nádherné přítomnosti, při čekání na úsvity zbarvené jako broskvové květy a při západech červených jako měď brzy získám to, čeho jsem pozbyl mezi maličerně smýšlejícími lidmi a zároveň dokončím alespoň něco z naléhavé práce.

Uplynuly tři inspirované týdny, když se náhle stala nepředvídatelná událost. Jednoho dne přišel můj sluha s dopisem, který mu předal nějaký cizinec. Byla to pouze prostá žádost indického džentlemana o několikaminutový rozhovor. Psal v něm, že zná mé knihy, že přišel do sousedství na prázdniny a dověděl se, že jsem zde. Tehdy jsem netušil, že tento kousek našedlého papíru rozhodl o nejbližším období mého proměnlivého osudu. Tato neočekávaná návštěva mne těšila proti mé vůli, neboť jsem se domníval, že jsem si dobře zabezpečil osamělost v tomto skrytém místě. Vychutnával jsem něco z překvapení, které naplnilo mysl proslulého badatele, misionáře, ztraceného dlouho v džungli střední Afriky, který se náhle ocitl tváří v tvář jakoby odnikud se vynořivšímu bělochu. Ten zdvořile smekl a pravil: „Mám tu čest mluvit s panem Livingstonem?“

Záhy se objevil autor dopisu - starý bráhman klidného vzezření, v bílém turbanu a brýlích, drobné postavy, se třemi malými knížkami pod

paží. Jisté je, že jsem mu deset minut dychtivě naslouchal, když mluvil důrazně právě o problému, který v té době velice znepokojoval mou mysl! A tak se počala zvláštním, ale významným způsobem rozvíjet další smyčka mého osudu.

Brzy listoval v jedné ze svých knih proslulé klasické *Bhavadgítě* a vysvětloval, v horlivé obhajobě jejích neobvyklých tezí, citát za citátem: Ortodoxní názor na jógu byl všeobecně nepřesný a zcela jistě nedostatečný. Cvičení meditace bylo výbornou mentální přípravou pro hledání pravdy, ale cvičení samo nemůže poskytnout nejvyšší pravdu. Devadesát devět procent indických jogínů cvičilo jen přípravné disciplíny, měli však velmi rozšířený, avšak mylný názor, že všechny vedou přímo k témuž nejvyššímu cíli. Sotva jediný ze soudobých jogínů zná a sleduje onu jedinou stezku, která může přivést člověka k realizaci poslední pravdy, stezku, která se nazývá „jóga filozofického rozlišování“ (*Džnanajóga*). Jejím vrcholným stupněm je *Jóga nad protiklady* (*Asparsajóga*).

Vzal ze stolku druhý svazek, který přinesl, a řekl: „Dovolte, abych vám ukázal knihu, která je velmi málo známa, velmi opomíjená a zřídka čtena, neboť její obsah je jednak mimo dosah chápání běžných žáků a jednak odporuje již utvořeným představám průměrných panditů. Jmenuje se *Aštavakra Samhita* (Zpěv mudrce Aštavakry). Je stará nejméně tři tisíce let a může být o mnoho tisíc let starší, neboť naši dávní předkové se neobtěžovali tím, aby zaznamenávali časové údaje. Je to ona tajná kniha, kterou před více než půl stoletím schovával proslulý bengálský mudrc a jogín Srí Ramakrišna pod svůj polštář a kterou vytahoval, jen když byl sám se svým nejpokročilejším žákem, proslulým Svámí Vivekanandou. O jejích vysokých naukách nepoučoval žádného žáka ze svých ostatních následovníků, protože tyto nauky by mohly vyvrátit představy, které chovali v nejvyšší lásce. Z toho vidíte, že to není kniha pro začátečníky. Popisuje vysoce pokročilé učení, které mudrc Aštavakra, jenž sám realizoval nejvyšší cíl indické moudrosti, dal králi Džanakovi, který zůstal věren svým denním povinnostem jako vladař, přestože horlivě hledal pravdu. V jejích dalších kapitolách je zdůrazněn fakt, že pravý mudrc neprchá

do jeskyní, ani neseď lenošně v ášramu, ale je trvale činný pro blaho ostatních. Ukazuje zřetelně, že mudrc bude vystupovat navenek jako obyčejný člověk proto, aby ho lidé nestavěli na piedestál. Chci vás upozornit zejména na princip podaný zhuštěně v patnáctém verši první kapitoly! ‚Cvičení meditace je pro vás poutem!‘ Tento verš chce říci, že meditace je cvičení pro vyvinutí klidu, abstraktní jemnosti a soustředěné ostrosti mysli, a že ten, kdo vážně hledá pravdu, nesmí být natolik zaujat mírem z ní vyplývajícím, aby ustrnul na tomto vývojovém stupni, nýbrž musí se snažit jej doplnit hledáním vyšší pravdy. Aštavakra varuje svého královského žáka, aby nebyl spokojen s mysticismem, s obyčejnou jógou nebo náboženstvím, nýbrž aby postoupil na vyšší stupeň, nutný k poznání filozofie pravdy. Tento stupeň je pojat do vyšší soustavy, která se nazývá ‚filozofické rozlišování‘, pro který je schopnost uklidnit a soustředit myšlenky, jak ji přináší běžná jóga, nepostradatelným, nicméně jenom průvodním krokem. Pochopíte nyní, proč nejsou takové nauky po chuti obecnému vkusu.“

Návštěvník odložil knihu, odmlčel se a hleděl na mne přes své velké kulaté brýle. Cítil jsem, že můj zájem o něho se prohlubuje. Prosil jsem ho, aby pokračoval, a ujistil jsem ho o svém vřelém zájmu.

Tu vzal něžně třetí knihu ze své malé sbírky, předložil ji, zdůraznil její hodnotu a podal mi ji. Svazek měl velmi stručný text, *nadepsaný Mandukya Upanišáda* (Tajná nauka mudrce Mandukya). Obsahoval jen dvanáct stručných odstavců s dlouhým dodatkem, nazvaným *Gaudapadava Karika* (Stručné sloky Gaudapadovy) čítající dvě patnáct krátkých odstavců, a nakonec obšírné vysvětlivky k textu i dodatku, napsané proslulým Šankarou. „Kdo intelektuálně ovládá oba texty a vysvětlivky, ten ovládá nejvyšší stupeň pravdy, jehož jedinou strážkyní zůstala po tisíciletí Indie a jehož fragmenty si půjčoval zbytek Asie,“ podotkl můj návštěvník. „Toto dílo obsahuje mistrovský klíč k oněm vyšším mystériím za jógou, o nichž jste slyšel a které hledáte. Jsou známa jako jóga filozofického rozlišování‘ a vrcholí nejvyšším přístupem, zvaném jóga nad protiklady‘. Kde meditace končí tam začínají tyto metody, určené k osvobození mysli od její vrozené nevědomosti a návykových omylů.“

Jsou to opravdu filozofické disciplíny, užívající hluboké koncentrace, nabyté cvičením jógy, a směřují k tomu, aby osvobodily mysl od její vrozené nevědomosti a návykových chyb. Jsou opravdu těžké k pochopení pro nás z Východu, ale ještě obtížnější pro vás ze Západu. Téměř všichni naši indiští jogíni opomíjejí tyto pokročilejší jógy a většina panditů je zpravidla nechápe. Ale když ovládnete tyto zanedbané soustavy, nemusíte znát žádné jiné. Jestliže se tomuto spisu věnuje tak malá pozornost a porozumění v Indii, v jeho mateřské zemi, jak beznadějně je očekávat, že by správně pochopili jeho smysl vaši západní orientalisté!"

Jednou z pohnutek mých rozmanitých cest po Indii, které mne přivedly nejdříve do Mysore jako odpověď na velkorysé pozvání vladaře jeho Výsosti zemřelého maharádži, byla jedinečná pověst, které se těšil po celé Indii. Stal se váženým a nejoblíbenějším ze všech domorodých vladařů svým čistým charakterem, opravdovou oddaností ke kultuře a neutuchající snahou po zvýšení blaha svého lidu, jemuž vládl více než čtyřicet let. Gándhí mu dal s obdivem jedinečný titul *Radžariši*, to znamená, Král-Mudrc. Když jsem se s Jeho Výsostí seznámil důvěrněji, odhalil jsem, že tajným zdrojem jeho velikosti je filozofie, s níž se sám ztotožňoval a kterou se pokusím vysvětlit v této knize.

Maharádža cestoval od mysu Komorinu, mořem omývaného, až k uctívanému Himálaji, aby se setkal s věhlasnými učenci a svatými muži své země. Od Kašmíru po Beneras hovořil s vedoucími pandity a jogíny, a dokonce putoval za mystickým pátráním i přes zasněžené pohoří do chladného Tibetu. Zkoumal hloubku všech těchto mužů. Byl tudíž povolnější než většina Indů, aby posoudil, co je nej cennější v kultuře jeho země. A to konečně našel ve skryté filozofii, jejíž pravý výklad vyjádřil nejen v osobním, nýbrž i ve veřejném životě.

Praktické hodnoty, které získal, shrnul v poselství mezinárodnímu filozofickému kongresu, které jsem citoval na začátku této kapitoly, poselství o tom, že by se mělo veškeré lidstvo považovat za jednu rodinu. Žádného vznešenějšího ani cennějšího poselství se nemohlo světu dostat v tak zmatené době. Ani jedno z existujících náboženství ani eso-

terických filozofií je opravdu nepřinášejí, neboť všechna náboženství i filozofie vylučují ze svých řad následovníky jiných věr nebo jiných nauk pouhým aktem, kterým samy sebe označují za skupiny. Evropa nedbala této výstrahy, protože nevěděla, že pojmy ryzí filozofie nejsou zdaleka bez významu a že obsahují i praktické důsledky pro etické vedení - ve dvou letech vypukla nejhroznější válka jejích dějin.

Dva odstavce v sanskrtu, obsažené v tomto poselství, se denně zpívaly v mysorském paláci. Jeho Výsost dokázala ve vlastním státě, že se filozofie může prakticky uplatnit s neocenitelným prospěchem pro obecný lid. Mysore si právem zaslouží název „vzorný stát“ právě tak jako častou zmínku, že je nejpokročilejší v celé Indii. Proslulost Jeho Výsosti se rozšířila daleko široko a vedoucí londýnský deník *The Times* pochvalně napsal při jeho smrti, že tento muž vytvořil vzor pro ostatní Indii. Takové byly praktické plody ryzí filozofie.

Snad by se zde mohlo připomenout, že zesnulý maharádža měl osobní zájem o můj filozofický a literární pokrok a že několik let před svou smrtí mi řekl: „Studoval jste jógu a předal jste ji západním lidem; nyní studujte a předejte jim *to nejlepší*, co Indie může dát - naši vyšší filozofii!“ Konečně nastala hodina naplnění druhé části úkolu, který byl tehdy vložen na má bedra. Jeho Výsost byla tak nadšeným zastáncem pravdy, že vřele podporovala mou práci na této knize. Jsem zarmoucen, že se nedožila jejího vydání.

Dávní mudrci prohlašovali z výše své moudrosti, že existuje konečná stezka, která jediná umlčí tázající se mysl člověka a přivede ji, aby spočinula v dokonalé moudrosti, skryté síle, etické kráse a v univerzálním požehnání konečné realizace. V tomto vznešeném vědomí, dokonce i uprostřed strašného shonu moderního života, vše a každý je poznáván jako neodlišený v *podstatě* od sebe samého. Toto je TÍM, co má být hledáno.

Dospěl jsem k lepšímu chápání jógy po tomto dlouhém pátrání. Oddělil jsem úvodní a střední stupně od pokročilých a méně známých, pro něž ono hledání bylo opravdu jen přípravou.

TŘI STUPNĚ JÓGY

Nyní si můžeme udělat jasný přehled o vztahu mezi touto skrytou naukou, která je korunou a naplněním jógy, a mezi známějšími nižšími jógami. To si vynutí včlenění několika předběžných pohledů na látku, která vlastně náleží k mnohem pokročilejšímu studiu.

Tento vztah bude daleko jasnější, jestliže rozdělíme jógická cvičení do tří odstupňovaných skupin, kterými budeme stoupat k širšímu vědomí. Nejzákladnější skupina je zcela věnována *fyzickým* cvičením koncentrace, protože tato cvičení se obracejí na ty - a je jich vždy nejvíce - kteří nemají vyvinutý intelekt. Začátečník, studující matematiku, by byl pravděpodobně v rozpacích, kdyby mu na začátku jeho studia byla předložena binomická rovnice, která je určena pro pozdější dobu jeho studia. Podobně se doporučuje začátečníkovi v józe, který se nehodí povahově a vzděláním k něčemu lepšímu, jedno nebo druhé z oněch fyzických cvičení. Ale některá z nich mají ještě další cíl, než je ovládnutí koncentrace. Jsou zaměřena k zlepšení zdraví, k zvětšení síly a pomáhají léčit závažné nemoci. Je známo, že churavé tělo ruší mysl a poutá myšlenku na chorobu. Proto se tato cvičení nezdědí jako úvodní stupeň i těm, kteří jsou dosti vyspělí začít na vyšším stupni. Užívané metody znějí cizí západním uším, avšak pro své speciální účely nejsou bez pozoruhodné působivosti. První metoda záleží v tom, že se tělo usadí do zvláštní neobvyklé pozice a udržuje se v ní po nějakou dobu pevně a nehybně. Druhá metoda zahrnuje různá cvičení rytmického a ukázněného vdechování, zadržování dechu a vydechování v pravidelných časových intervalech. Třetí metoda obsahuje cvičení prováděná tak, že se oči bez pohnutí upírají denně po stejnou dobu na určitý bod. Podle čtvrté metody se mumlá tisíckrát a jednou denně biblické jméno Boha. Dle páté metody se zpívají určité svaté slabiky v rytmickém spojení s vdechováním a vydechováním.

Druhá či střední skupina jógických cviků, stoupá nad hmotné tělo k vyšší úrovni, pěstuje zbožné *city* a cvičí myšlenky v koncentraci. Zahrnuje různá mystická meditační cvičení, jejichž konečným cílem je dosažení

citového a mentálního míru; mohou obsahovat také příkaz neustálé touhy po přítomnosti Boha. Obecně použitelný charakter této skupiny bude načrtnut v následující kapitole. Meditativní zasnění a extatické transy poskytují žákovi záblesky o základní nehmotnosti světa a jeho harmonické jednotě, avšak tyto záblesky jsou *nakonec* jen pomíjející, byť povznesené city. Dále se žák musí naučit, jak je má přeměnit v trvalé pochopení, což je možné jen jejich vysvětlením ve vyšším světle rozumu, ale to je činnost, která již patří k jinému stupni. Úspěch v tomto druhém stupni se projeví schopností dosahovat stavu prodlouženého zasnění s dokonalým soustředěním a pozorností, odtaženou od vnějšího okolí a vytrvat v něm. Když byl žák úspěšný v přípravě sebe sama v těchto počátečních stupních, stoupá k třetímu stupni, k józe filozofického rozlišování.

To je nejvyšší skupina v rodině jógy. Je nadmystická, přitom však původně čistě intelektuální a rozumová. Je to skrytá nauka. Část z ní je načrtnuta v této knize, avšak pro přítomnou dobu se musí tyto stránky nezbytně zastavit před prahem pokročilé části s jejím konečným překvapivým odhalením, jógou nad protiklady. V tomto třetím stupni se žák snaží ukázněnými a soustředěnými myšlenkami a city zbystrit svůj rozum a používat této zostřené inteligence k řízeným filozofickým úvahám o významu a přirozenosti celého světa a všeho života. Až dosud se obíral plnou měrou *sám sebou*, svým malým egem. Nyní rozšiřuje okruh svého pozorování a činí problém světa svým vlastním. Musí se důkladně cvičit, aby vtiskl tyto nové myšlenky do každého atomu svého bytí. Musí hluboce a usilovně přemýšlet o těchto jemných pravdách, kterým se učí dokud se myšlení neupevní jako insight (vhled). Když tyto snahy konečně a zdárně dozrají, koná ultramystická kontemplační cvičení a usiluje pouhou silou své nyní osvícené inteligence, aby hluboce pochopil konečné tajemství všeho - vztah mezi velkolepou základní skutečností světa a sebou. Dosáhl nejvyššího stupně tohoto dobrodružství, kde se nyní musí namáhat, zápasit a lopotit celá jeho mysl i tělo. Tato vrcholná cesta je jóga nad protiklady. Dokazuje nejprve vlastní poslední nauku *skryté* totožnosti člověka s univerzální skutečností a pak mu odhaluje, jak ji uskutečnit v praktickém životě.

Lidská mysl nemůže jít výše než sem a člověk se ve zbývajících letech bude zaměstnávat neustálým upevňováním pravdy ve vlastním vědomí, aby s ní žil každým okamžikem a každým dnem, bude ji prakticky vyjadřovat se stálou nesmlouvavou důkladností, bude neustále dlít v jejím duchu a atmosféře, až ztratí každou stopu nejasnosti a stane se poznáním zjištěným a ověřeným z první ruky. Poznání se musí neustálým cvičením stát dynamickým, až nakonec výcvik odpadne ve svém dokonalém naplnění. Tehdy skoncoval s náboženskými formalitami, s meditativními vizemi i filozofickými úvahami. Jako se lešení pečlivě staví a zůstává po celou dobu stavby domu, aby bylo nakonec nemilosrdně strženo, tak nejprve náboženství, pak jóga a konečně i filozofie jsou lešeními, která umožnila postavit budovu Pravdy. Nakonec, když bylo dosaženo vrcholu, jsou i ony zavrženy. Ale toto zavržení se vztahuje pouze na jejich tvrzení, že poskytují *realizaci* pravdy jedinečnou svou individuální cestou, ale nevztahuje se na jejich méně důležité využití. Mistr, jednou pevně zakotvený, může pobývat ve všech těchto různých světech, když si přeje, a může být stejně doma v kterémkoli z nich. Může nadále studovat filozofii, aby vedl mentální proud své doby, může vyhovět obřadům a požadavkům ortodoxního náboženství, aby povzbudil ostatní, kteří se nemožou nad ně povznést. Může též vstupovat do meditativního zasnění pro osobní odpočinek, ale nikdy nebude znovu sveden k tomu, aby považoval kteroukoli uvedenou metodu za jedinou a poslední cestu k pravdě. Tyto metody mohou poskytnout přinejlepším jen odlesk pravdy v *myšlence*; člověk sám si však musí být vědom její *podstaty* a to nedokáže žádné kouzelnictví. Čtenář neporozumí těmto výkladům, jestliže nepochopí následující důležitý bod: ten, kdo neovládl jógu druhého stupně, nebude schopen ovládnout ani jógu stupně nejvyššího. Neboť cvičení v zasnění je potřebné k tomu, aby umožnilo zdárné studium filozofie. Zkoumání pravdy je obsahem, který by měl naplnit meditativní sebeponoření. Asketická disciplína vůle, těla a ega musí postupovat ruku v ruce se studiem těchto tří složek a realizovat v činnosti teoretické objevy filozofie. Nemáme se proto vzdávat běžně známé jógy, i když již není dále cílem sama o sobě, ale jen prostředkem k cíli. Schopnost cvičit jógu je ne-

zbytně nutná nejen na samém začátku poslední stezky, ale také na jejím konci. Je to dokonalé spojení bystrého rozumového zkoumání, pohrouženého do hloubky meditativního zasnění, jehož logické důsledky se projevují i v praktickém denním životě a poskytují na konci plody nejvyšší realizace. Pouhé intelektuální chápání skrytého učení bez souběžné jógické schopnosti udržet toto chápání nepřetržitě, je částečné a neúplné. Neuspokojuje stejně jako pouhá jógická síla odpoutat pozornost od vnějšího světa a udržet ji v abstraktních náladách, nenaplněných filozofickou snahou. Ani suchý akademický intelektualismus, ani neosvícená cvičení jógy, ani oboje současně nemohou vést k pravdě, nejsou-li oživovány činností.

Novic takto stoupá od stupně ke stupni, od kázně tělesné k citové a odtud k intelektuální. Tyto tři skupiny se spojují, aby postupně rozvíjely jeho schopnosti a chápání. Je důležité vzít na vědomí, že to jsou stupně a ne zastávky. Pravda, jíž se novic učí, je vždy přiměřená stupni jeho chápání.

Záměna mezi druhou a třetí jógou je zcela běžná v náboženských a vzdělaných kruzích dnešní Indie. Patandžáli je často citován, ale on mluví jen o cíli ovládnutí mysli a smyslů, nikoliv o sjednocení duše s Nejvyšším. Je pravda, že se odvolává na Išvaru (Boha), ale to dělá jen proto, aby naznačil způsob cvičení. Ti, kteří by chtěli učinit jógu mentální koncentrace cestou poslední, jsou zcela na omylu. *Bhagavadgíta* jasně prohlašuje v patnácté kapitole, že se nic nevyrovná józe vědění, a v třinácté kapitole, že je to nejvyšší prostředek k realizaci. Proto nesmíme zaměňovat fakta. Musíme udržovat ve svých myslích náboženství, prosté mysticismu a mysticismus prostý filozofie. Jestliže kvůli citu, návyku nebo bludu zaměníme jedno s druhým, ztratíme svou cestu a skončíme ve zmatku. Ukáže se, že různé jógické metody postupují od jedné ke druhé, a budiž zdůrazněno, že *nejsou* cestami vedoucími ke společnému ústřednímu cíli, jak se dnes všeobecně, ale mylně učí v Indii. Což nepřiznává sám Swámí Atmarama, autor uznávané klasické příručky jógy ovládnutí těla, zvané *Hathajóga-Pradipika*, že ji napsal, aby pomohl těm lidem, kteří shledali nemožným cvičit jógu mentální koncentrace? Napsal: „Jóga

ovládání těla se předepisuje jen proto, aby se dosáhlo jógické koncentrace." Populární jógy naprosto nepostačují k vysokému cíli vrcholné realizace. Poskytují přinejlepším prostřední nebo nepřímé poznání pravdy, ale nikdy pravdu samu. Jsou pouze základními stavebními kameny v postupných řadách, předběžnými příčkami žebříku, a my musíme stoupat z jedné na druhou, abychom se dostali výše; žádná jednotlivá příčka nás nepřivede k vrcholu kromě příčky nejvyšší. Právě tak žádná jednotlivá jóga není soběstačná a žádná z nich nepřinese konečnou realizaci, vyjma poslední - jóga nad protiklady. Název jóga je široký pojem, v němž je skryto mnoho různých idejí a praktik. Zahrnuje jak veřejné asketické vystavování a sebetřýznění na lůžku s hřebíky, tak i přemýšlivého filozofa, který užívá své moudrosti v praktickém životě. Proto ti, kteří by chtěli omezit jógu na cvičení meditace a přitom vylučují filozofické zkoumání, zastávají neobhajitelné postavení.

Praktická hodnota každého stupně přesto zůstává na svém vlastním místě. Ale pro těch několik, kteří cvičí počáteční a střední metody s jistým stupněm uspokojivých výsledků a kteří se původně chopili jógy v naději, že je přivede především k pravdě, pro ty je vždy nevyslovenou výzvou ke zkoumání vyšších metod. Jestliže přijmou tuto výzvu, aby doplnili jógu zkušenosti jógou vědění, neopustí jógickou soustavu, ale spíše ji naplní. Neboť práce celé jógy nekončí meditací a možnosti jógy se nevyčerpávají uctíváním. Změnu mohou provést moudří lidé bez jakékoli úhony na své intelektuální čistotě, kdežto bláhoví lidé ve vyšší metodě vidí jen nebezpečí a rozervanost. Avšak toto nebezpečí je klamné. Jde jen o to, že máme odsunout na druhé místo blaženou zkušenost z meditace, která je podle starého zvyku považována za hlavní. A rozervanost, které se cvičící bojí, je vlastně ustoupení intuitivního cítění, které je vyšším rozumovým insightem odkázáno do příslušných mezí. Musí si ponechat své meditace i intuice, nic se nemusí ztrácet nebo odkládat, ale je nutno vzdát se přemrštěných nároků meditace a vytrvalých výstředností intuice, která všechno převažuje. Musí být odloženy kdykoli jsou v rozporu s filozoficky cvičeným rozumem. Neschopnost cvičit úspěšně meditaci a nemožnost libovolně vstupovat do udržovaného zasnění by

zcela znemožnilo poslední velkolepou realizaci. Musí si proto vybrat mezi získáním prchavého míru a mezi nabytím trvalého míru. Práce jógy nekončí meditací, nekončí uctíváním, nekončí pozicemi nebo dýcháním; končí jen upevněnou realizací, která jediná poskytuje mír, jenž je vždy přítomný, ať člověk svou meditaci cvičí nebo ne.

Tak může být skutečnost chápána čtyřmi rozdílnými stanovisky, která jsou rozmístěna na cestě, kterou musíme sledovat postupnými stupni. Skutečnost můžeme nejdříve uctívat náboženským způsobem jako něco, co je mimo člověka a od něho oddělené. Dále, můžeme o ní meditoval mystickým způsobem jako o něčem, co je uvnitř člověka. Za třetí, může být filozoficky studována tím, že upustíme od všech falešných představ o ní. Nakonec se může vědomě uskutečňovat ultramystickým procesem, jako něco, co existuje *samo o sobě*.

KDE NYNÍ JSEM

Nedostatek síly vstoupit do mystického vytržení a nedostatek citové reorientace, která tím vzniká, má za následek, že filozofie může skončit jen v jalovém intelektualismu, který působí zklamání. Život je produktem celého člověka, a když filozofické myšlení prošlo celým školením a vydalo pravdu, která přichází, když donutíme myšlení, aby proniklo až tam, kam nejdále může, pak musí jóga znovu vstoupit, aby donutila filozofické závěry svou jedinečnou silou vstřebávat představu světa do jáství. Tuto knihu nepředkládám druhým lidem z nějakého domyšlivého přeceňování svého vlastního insightu, ale z přání předat jim postoj mysli, který je nesmírnou pomocí při zodpovídání naléhavých otázek. To je nejlepší služba, kterou jim mohu prokázat.

Nechť nevznikne nedorozumění o mém nynějším postoji ve vztahu k těmto záležitostem. Sleduji nyní osamělou stezku. Je zcela pravda, že jsem přestal pátrat po jogínech a učitelích v běžném slova smyslu a neztotožňuji se již déle s jejich ášramy. A to zčásti proto, že jsem sám vyčerpал užitečnost takového pátrání, a zčásti proto, že dlouhé zkušenosti s některými askety a ášramy mě osudně rozčarovaly. Dříve jsem

omylem zaměňoval jogíny s jim podobnými mudrci tak, jak to činí většina z nás; ale nyní jsem lépe poučen. Dosud považuji své minulé zkušenosti - tak, jak přicházely - za zcela nezbytné, a podobné zkušenosti budou vždy takové i pro ostatní. Změna, která se se mnou stala, není v odmítání, ale ve výkladu těchto zkušeností. Hlubší pokračující bádání a lepší vedení mi pomáhají, abych ocenil jejich přesné hodnoty a umístil je na jejich vhodné místo. Přesto jsou podstatnými fázemi mystických zkušeností, kterými musí projít všichni hledající. Mimo to by mne ani ve snu nenapadlo nechat uplynout jediný den bez mezidobí, třeba i krátkého, kdy se mentálně odpoutávám od osobních záležitostí a od světské činnosti do onoho jasného, blaženého klidu hluboké meditace, kterého mi dlouhý zvyk a pravidelné cvičení umožnily dosáhnout podle vlastní vůle kdykoli a na kterémkoli místě. Nevzdal jsem se meditace, ale stále ji provádím jako krátkou, půvabnou a nezbytnou část denního programu. Nicméně, odmítám nadále zaměňovat výsledky. Vize, extáze a intuice jsou nyní pouhými průvodními jevy meditace a představují její nedůležitý vedlejší produkt. Neexistuje žádné všeobecné měřítko, kterým by bylo možno posoudit jejich platnost, proto vím, že je lépe mít na zřeteli pouze hlavní účel meditace.

Slíbil jsem ve dvou předchozích knihách¹⁾, že nakonec napíši celé intelektuální pojednání o oněch nejvyšších pravdách, které, jak je běžně známo, jógu nejen doplňují, nýbrž ji i překračují. Zpracování v tomto svazku, který mezinárodní čtenářská obec dlouho očekávala, není ani teď úplné a nevyčerpává plně to, co má být ještě světu dáno. Tento úkol vyžaduje ještě druhý svazek. Co je zde uvedeno, nepředstavuje vše z celé jógy filozofického rozlišování, nýbrž jen její *část*. Zbytek spolu s úhelným kamenem klenby pravdy, kterou se snažím vybudovat, byl úmyslně ponechán nedotčen. Jestliže tyto stránky probudí dostatečný zájem, pak budou jak chybějící nauky, tak i jóga nad protiklady, která je posledním kamenem, druhým svazkem doplněny a úkol tak bude splněn. Zabývat se druhým svazkem bude velmi obtížné a jeho oddělení od této knihy je tedy krajně opodstatněné. Neboť přítomný svazek netvoří pouze most,

1) *Pozn. překl.:* Hledání Nadjá a Vnitřní Skutečnost.

pnoucí se nad propastí mezi mou dřívější prací o mysticismu a tímto novějším dílem o čisté filozofii, nýbrž také obrozuje čtenářovu mysl a měl by ho úspěšně připravit pro vysoce pokročilé studium, které přivede rozumové hledání k závěru.

Běžný jazyk je nedostatečně vybaven jako prostředek pro vyjadřování abstraktních pojmů. Proto je obvykle pocíťována potřeba zavést speciální filozofické názvosloví. Ale uvědomuji si, pro koho píši - jistě ne pro osamělé pedanty nebo akademické metafyziky, nýbrž pro prosté lidi, kteří také trochu přemýšlejí o významu života - a proto jsem neměl chuť a zdráhal se používat neobvyklého a málo známého názvosloví s výjimkou tam, kde je nevyhnutelně nutné nebo snadno srozumitelné. Pokud to šlo, vyjadřoval jsem svá zkoumání v těchto složitých abstrakcích bez újmy na přesnosti nebo hloubky běžným jazykem, srozumitelným průměrně inteligentnímu člověku. Mučivé pravdy, které jsou v nich obsaženy, omezovaly se kdysi na uzavřený kruh jakési intelektuální elity, a poněvadž jsem nepsal pro morousy, vyjádřil jsem je slovy tak prostými, že je chápala většina těch, kteří rozumějí článkům v novinách dobré úrovně. Nicméně ti, kteří nikdy necvičili meditaci nebo koncentraci, ani se nezabývali filozofií, nepocítí možná žádné zalíbení v těchto myšlenkách, stejně jako se jimi vylekají ti, kteří kráčejí po úzké stezce strnulé náboženské ortodoxnosti. I když jsou tyto stránky otevřeny a přístupny každému, kdo se snaží osvojit si je, shledá čtenář, že proniknout do jejich skutečného významu je odepřeno všem, kteří nechtějí vynaložit trochu mentálního úsilí. Proto by čtenář udělal dobře, kdyby nečetl příliš mnoho najednou, ale vždy udělal přestávku a přemýšlel o filozofickém plodu, který takto nasbíral.

Je možné předvídat v tisku některé kritiky, které jsem již slyšel v soukromí a dokonce četl v indických novinách nejnižší úrovně, v novinách, které působí jako tiskový mluvčí některých politováníhodných stvoření, která bláhově usilují o osobní nepřátelství. Tyto kritiky jistě vykrystalizují mocněji, až se objeví tato kniha. Nejdříve budu obviněn z vážných nedůsledností. Řekne se, že jsem obrazoborně rozbil předchozí definice a nauky, změnil pevné stanovisko, pozměnil dřívější hodnocení člověka

a zkušenosti a takto se ukázal být charakterově nestálým a v úsudku nespolehlivým. Osobní přátelé se bezpochyby velmi pobaví nespravedlností posledních slov, zatímco všeobecné obvinění prozradí rozhodné nepochopení mého nynějšího rozhledu. Neodvolal jsem stará hlediska, ale jednoduše jsem je rozšířil. Ať je tomu jakkoli, ryzost záměru mne nutí upřímně doznat, že důslednost není mým koníčkem. Zabýval jsem se tím jen natolik, jak to vyžadovalo hledání pravdy. Jestliže se výsledky onoho hledání mění a liší tak, jak postupuji, budiž! Necouvnu před přiznáním faktu. Poctivost mého starého předsevzetí mi dodává nyní odvalu, abych tak učinil. Pro spisovatele, který vybudoval svou pověst na základě svého pátrání po obhajobě jógy, není snadnou věcí přiznat otevřeně její omezení. Je jasné, že pouze nejpádňější důvody a nejrozsáhlejší zkušenosti mne mohly přimět k tomuto odpovědnému kroku. Neustále se učím, ověřuji si nová fakta a můj úsudek dozrává. Když se to děje, je nevyhnutelné, aby člověk změnil své dřívější závěry i dřívější výklady svých zkušeností, nechce-li jen slepě věřit všemu, co mu druzí říkají, nebo slepě přijmout, cokoli se mu přihodí.

Toto hledání je jako slézání hory, jako cesta, která přináší nepřetržité střídání krajiny. Vidíte něco, co pokládáte za vrchol vysoko nad sebou. Po velmi svízelných pokusech a mnoha krušných letech dosáhnete horského hřebenu. Ale běda! V osudném okamžiku úspěchu odhalíte, že skutečný vrchol leží ještě výše a že se budete muset znovu po několik krušných roků plahočit vzhůru, než na něm utkví váš pohled. Mystické vize, jógické zkušenosti, náboženské víry a vědecké teorie jsou hřebeny, jež míjííte na cestě vzhůru po jejich příkrých svazích a stále je zaměňujete za konečný vrchol. A jak za vámi mizí staré mezníky, máte úspěch v dosahování výšek, získáte rozličné a dosud netušené pohledy na pravdu. To Nejvyšší existuje, o tom netřeba pochybovat, ale jsou-li historické záznamy správně chápány, mohou je nalézt pouze ti, kteří mají odvalu být pružní. Dokonce i Buddha, když zahlédl záblesk vyšší stezky, neváhal odhodit základní formy jógy, které šest let cvičil.

Druhá námitka, která vyšla přes neinformované rty, je, že jsem odrodilec. Je to absurdní nesmysl, protože jsem nikdy neobhajoval nic jiného

než pravdu, které jsem stále oddán. Jestliže mě dosud považují nekritické a povrchní myslí, jak dobře vím, za člověka obráceného na hinduismus nebo za propagátora jednoho indického ášramu, je to jejich bláhová vlastní domněnka, ale nikdy to nebyl můj osobní postoj. Jestliže však ze mne dělá odrodilce přechod od nižšího hlediska k vyššímu, pak námitku rád uznávám.

Třetí námitka, že jsem se zřekl jógy je rovněž nesmyslná. Neodklonil jsem se od svého původního přesvědčení. Nestavím se proto proti józe, ale stále si jí na jejím vlastním místě vysoce vážím jako dříve, avšak odmítám soustřeďovat na ni nadále celou svou pozornost; spíše se pokouším ji zhodnotit, důkladně posoudit a objektivněji porozumět na širším pozadí nejvyšší pravdy. Mimo to, nepřijímám již každý přehnaný požadavek nižších jógických stezek, které sledují nekritičtí a nezodpovědní jogíni, a pohlížím nyní na tyto stezky jako na případné ukazatele směru do oblasti, která je za nimi. Nepopírám jógu, ale rozvíjím ji. Ve spojení s filozofií jóga nepochybně poskytne pravdu; sama o sobě může dát pouze mír. Pěstování mystické intuice, cvičení mentálního klidu a meditační cvičení jsou naprosto nutné pro všechny ty, kdo jsou ještě na stupni hledání.

Každý člověk, hledající pravdu, každý, kdo se odváží poctivě myslit a přijímat závěry svého přemýšlení - nechť jsou hořké jako pelyněk, nebo sladké jako med - je poutníkem. Jeho názory se nikdy neutvářejí se železnou konečností. Ví, že moudrost je posledním produktem, který zůstane po vzrušeném procesu destilace života, a nikoli prvním. Hledání, kterým je zaujat, je dynamické a nikoli statické. Nemůže klesnout do intelektuálního hrobu a postavit si umíněné názory jako náhrobek, aby hlásal jeho smrt. Proto chci pouze takové čtenáře, kteří jsou připraveni jít se mnou do nehostinné pustiny. Úsilí odhalit Pravdu je veliké dobrodružství, věky trvající pohyb vpřed do množících se zkušeností neznáma; neznamená to sedět doma za pecí a držet se vyježděných kolejí. Průkopník musí pracovat a trpět, aby poznal jako novou pravdu to, co jeho následovníkům bude již pravdou starou. Ustálenost se má nosit jako vítaný nový oblek, jestliže pomáhá při studiu pravdy, avšak měla by se odložit jako starý ošumělý šat, když mu v něm brání. Většina otá-

zek je obsáhlá; každou lze zodpovědět z více hledisek. Jestliže se v minulosti otáčely plachty lodi člověka k tomuto hledisku a dnes k jinému, nevadí - tím lépe pro pravdivý názor!

Čas jistě způsobil, že jsem trochu moudřejší v těchto věcech, trochu kritičtější k sobě samému, a ke svým zkušenostem, stejně jako k věhlasným ášramům a vychvalovaným mystikům, které sám osobně znám. Kutil jsem hlouběji v jejich podstatě, abych je jasně ji pochopil. Přitom jsem čerpal z objevů nekompetentnějších moderních západních i dávných indických psychologů. Bylo by bývalo lichotivější pro mou ješitnost následovat dlouhou řadu mystiků - lhostejno zda ze šerého dávnověku, či z moderní doby, z mladého Západu nebo starého Východu - bezpodmínečným přijetím vizí, nevýslovných zážitků, které jsem dříve viděl v nejrůžovějším světle, a nechat vše při starém. Avšak Osud byl laskavější a, poraziv mou sebeúctu, vedl mne do vyšší atmosféry pravdy. Jak radostné úspěchy, tak i hrůzná zklamání byly pomocnými učiteli, kteří připravili cestu. Nedocenitelná byla přízeň filozofie, která mi ukázala, jak hodnotit vize ve světle Nejvyšší Pravdy, o jejíž hledání málo lidí dbá, neboť drtí egoistická přání a zahanbuje každý osobní motiv.

Proto ti, kdo budou považovat tuto knihu za symbol nedůslednosti, budou posuzovat špatně. Nepotřebuji se slabošsky omlouvat před soudem rozumu. Nové učení zde uvedené není vůbec v protikladu s mými dřívějšími tvrzeními. Znal jsem ho již dávno předtím, než jsem napsal *Hledání Nadjá*; zde v první kapitole přímo uvádím, že poslední slovo ještě nebylo napsáno:

„Každý spisovatel nebo učitel je nucen zaujmout různé stanovisko podle stupně vývoje mysli, s níž se zabývá ... Účel těchto stránek nesmí být vykládán nesprávně. Mají ukázat jógickou cestu vhodnou pro lidi ze Západu... Ukazují jim, jak dosáhnout jistých uspokojení, ale nesnaží se na tomto stupni vyřešit tajemství vesmíru... Když byl získán klid mysli a soustředěnost myšlenek, teprve pak je člověk schopen a připraven nastoupit hledání Nejvyšší Pravdy. Stále ještě probíhá proces odhalování jemné a překvapivé moudrosti, kterou dosud nepochopil ani jediný člověk z milionů.“

I když moje oddanost k mysticismu zůstala do jisté míry neotřesená, věděl jsem, že mysticismus je neúplný a že nepostačuje. Začal jsem chápat, že pravda leží stejně za mysticismem, jako mysticismus za náboženstvím. V následující knize¹⁾ jsem otevřeně a často přiznával, že mysticismus nestačí, a že za ním je Konečná a Nejvyšší Stezka, ale teprve s touto knihou přišel čas pro jasné vysvětlení důvodů mého obratu od částečného hlediska k celkovému.

Každá kniha, kterou jsem vytvořil z tekuté černě inkoustu, představuje proto milník, který jsem minul, jakousi oázu, v níž jsem se na čas utábořil na své cestě pouští tohoto světa při hledání platných vysvětlení života a skutečnosti. Možná, že se vůbec nedožiji toho, abych napsal poslední filozofickou vůli, závěť nebo konečné krédo, ale v tomto svazku čtenáři jistě naleznou Cestu, směřující blíže ke konečné metě²⁾. Necht' si však nemyslí, že mohou ignorovat předchozí knihy. Takový omyl by byl osudný pro jejich vývoj. Dřívější nauky zůstávají, ale jsou doplňovány. Tyto spisy budou žít a bude jich zapotřebí tak dlouho, pokud se bude muset člověk namáhat od stupně ke stupni vzhůru k pravdě, pokud budou muset lidské mysli zrát, jako zraje ovoce na stromě; představují totiž bránu, jíž se nelze vyhnout, do níž nutno vkročit, jíž nutno projít. Pro ty, kteří jsou v bezdechém spěchu, není náhlých a zázračných přechodů přes noc do Nejvyšší Pravdy. Proto tyto dřívější knihy, představující tak věrně a tak jasně, jak to moje pero dovede, vše, co jsem myslil, cítil a zažíval, v době, kdy byly psány, jsou skutečnými záznamy, a představují věrně i to, o čem též mnoho jiných bude nuceno přemýšlet a co zažije, bude-li sledovat tuto stezku a postupovat po ní.

Einstein objevil, že se dráha světelného paprsku v prostoru ohýbá. Všichni předchozí vědci považovali zajisté, že probíhá přímým směrem. Mýlili se nebo lhali? Teorie relativity rozptyluje obě kritiky. Dokazuje, že dřívější výklady byly zcela správné, díváme-li se ze stanoviska, které pozorovatel pevně zaujal. Byl jsem jako neúnavný vědec, který se v laboratoři propracovává jedním pokusem za druhým, aby je všechny plně

1) *Pozn. autora: Vnitřní Skutečnost.*

2) *Pozn. překl.: Autorovo filozofické krédo bylo vydáno po jeho smrti r. 1984-1988 pod názvem Zápisky Paula Bruntona.*

pochoпил. Dokonce i přijaté matematické principy musí být chápány pouze relativně. Žízeň po absolutním poznání mne uchránila před letargií vyplývající z uspokojení nad provedenými objevy. Je pravda, že jsem psal s pevným přesvědčením a se zdánlivým dogmatismem. Ospravedlňuji se tím, že jsem cvičil meditaci po čtvrt století, a když jsem našel její dobrodiní, přirozeně jsem se snažil je sdělit druhým. Cítil jsem nutnost hrát roli obhájce a důrazně obracet pozornost svých bližních na Západě k faktu, že takováto řada zkušeností je jim také přístupná, budou-li se o ni zajímat.

Mojí snahou je něco více než pouhé psaní knih. Je to stavba spojeného východo-západního myšlení, vybudovaného pro naši dobu. Je to výklad staré zralosti ve světle dvacátého století, moudrosti, které byli oddáni dávní mudrci, žijící dlouho před Kristem. Je to příspěvek k pochopení nejvyššího a paradoxně nejdůležitějšího dění života, psaný jako odpověď na další nátlak osudu a mé záliby. Skutečně, považuji dokončení svého díla za nejvyšší a nejposvátnější úkol své životní dráhy. V době, která uctívá autoritu vědy a která zamítá vše, co nelze intelektuálně dokázat, není malým úkolem se pokoušet řídit mysl směrem němé, transcendentální skutečnosti a přimět ji, aby kráčela podle své vlastní vrozené a neúprosné logiky. Můžeme dokázat, že dvě a dvě jsou čtyři, že země je kulatá a že voda je jen sloučeninou dvou plynů; jak však dokážeme skutečnost toho, co je nad formulovanou myšlenkou, co je zcela neslyšitelné, provždy neviditelné a nemůže být poznáno, dokud všechny argumenty nezmizí? Je to vskutku provokující paradox, když to, co je, se jeví jako něco, co není! Můžeme dosáhnout nepopsatelné dimenze Nejvyššího tím, že procházíme řadami myšlenek a zážitků, avšak Nejvyšší samo není ani myšlenka, ani zážitek. Pravda ve své absolutní přirozenosti nemůže být nikdy vyjádřena slovy, ani sdělena jakkoli jinak. Odtud tajemné mlčení Krista, Buddha i Sfingy.

Avšak lidská slova mohou načrtnout osamělou cestu k vznešené pravdě, mohou nastínit jako křemen tvrdou stezku k její realizaci a člověk může být veden postupem důsledných úvah ke stanovisku, které mu naznačí, jak ji může pro sebe uskutečnit. Když je jednou Ariadnina tajemná nit

vložena do rukou lidí, analytické myšlení, spojené s jógou, je může přivést k samotné bráně skutečnosti. Avšak analytické myšlení nemůže nikdy vstoupit do této brány, neboť myslící člověk pak sám odhodí nástroj přemýšlení, když konečně pochopí, čím on skutečně je. On, který si stál ve svém vlastním světle a klamal se představou, že sám je konečnou osobností, a připoutal se k hrstce pozemského prachu, se probudí přirozenou silou svého vlastního ultramystického insightu, když je tento insight dostatečně silný, aby ovlivnil a roztavil jeho vůli a city a nechal navždy padnout starou iluzi. V tomto okamžiku mizí v bráně a jeho cesta je u konce. Nechtěl bych promarnit svůj vlastní čas a čas svého čtenáře žádostí, aby usiloval o nedosažitelné výšky, ale žádám ho, aby vypátral smysl celé pozemské existence a našel účel svého pozemského vtělení; teprve potom může žít v harmonii s oběma.

KAPITOLA III.

NÁBOŽENSKÉ A MYSTICKÉ STUPNĚ

Některé, věky staré, otázky neustále zaměstnávají lidstvo. Je život jenom ohromný, leč dojemně tragický žert, který s lidstvem provádí Stvořitel? Má nebo nemá smysl toto ohromné panoráma zářících hvězd, rozsetých v širém prostoru? Je člověk jen plápolající svíčkou, která vrhá na pár minut trochu světla mezi stíny, a pak navždy zmizí?

Primitivní odpovědi na tyto otázky byly lidmi zformovány do elementárních náboženství, nyní ztracených v temných hlubinách pravěku. Jejich ozvěny zaznívají do našich vlastních časů prostřednictvím jejich nástupců. Krátké bádání nám brzy ukáže, že žádná víra není zcela nová. Málo dogmat je zcela typických pro některé určité náboženství, ale všechny mají smíšené předky. Jako v lingvistice poukazuje sanskrtské slovo *bhrater*, latinské *frater*, francouzské *frère*, německé *Bruder* a anglické *brother* na společný árijský kořen, tak také podobnost mnohých náboženských nauk naznačuje vlivy dřívějších kontaktů mezi nimi. Zaznamenaná bádání srovnávacího náboženství a odhalování srovnávací mytologie zničily omezenou představu, že některá víra jediná obsahuje zjevení některého z Bohů. V každém náboženství slyšíme více nebo méně tytéž hlasy; strach před šerým druhým světem; obdiv k nádheře přírody; chválu podivuhodné vyšší Bytosti, která stvořila vše, známé i neznámé; úpěnlivé prosby za štěstí osobní i národní; útěchu pro ty, kteří jsou v osobních úzkostech; tlumené mumlání hlubokých filozofických zásad a slabé nastínění vysoké pravdy - vše pozoruhodně smícháno a vše končí v blahodárných morálních příkazech.

Náboženství může být krátce definováno jako víra v nadpřirozenou Bytost nebo Bytosti. Každé náboženství ve svém počátku mělo nepochybně nárok, aby bylo nazváno zjevením, protože se dovolávalo víry a představivosti spíše než kritického lidského rozumu.

To nejdůležitější a nejvýznamější ve všech náboženstvích byl výsledek, úsilí opravdu moudrého člověka, jehož historie později nazvala vůdcem, sdílet své vědění s nevzdělanými masami jediným jim pochopitelným způsobem: své učení jim podával symbolicky spíše v jednoduchých bajkách, než v přímo vyjádřených pravdách. Takovíto lidé křížili jen zřídka dráhu našeho světového osudu. Není třeba si je představovat jako nadlidské bytosti, jak to většinou činí jejich následovníci; musíme však uznat, že hluboké předurčení dalo neobyčejnou důležitost jejich osobním životům i proneseným slovům. Dokonce Macaulay, třebaže byl skeptický, nemohl odolat, aby nenapsal: „Dát lidské mysli směr, který podrží po celé věky, je vzácná výsada několika vůdčích duchů. Jsou to takoví duchové, kteří hýbou lidstvem, kteří hýbou světem.“

Takový tvůrce opravdu inspirované nové víry přišel s planoucí pochodní v ruce, aby rozptýlil některé etické temnoty svého věku a svého okolí, aby rozřešil základní smysl života mnoha spícím a otevřel první bránu ke konečnému spasení několika hledajícím. Z velkého soucitu a vznešené sympatie chtěl zpřístupnit malou část své moudrosti těm, kteří byli mentálně neschopni chápat její oslňující celek. Nechtěl zatajovat své vědění před lopotícím se davem, ale neodvažoval se přehlížet psychologický fakt, že je bude moci sdělit v nezkrácené plnosti pouze těm, kteří dosáhli stupně, jenž je činil plně způsobilými, aby je pochopili. Pro ostatní by byla tato moudrost únavně nesrozumitelná.

Neboť konečné pravdy života byly vzdálené a abstraktní. Patřily do oblasti filozofie - tento výraz nesmí zde být zaměňován s metafyzikou. Metafyzika znamená *hloubání o pravdě*, kdežto filozofie je zde míněna jako *ověřování pravdy*. Dokud nebyly takové názory nejprve ztvárněny do pevné a konkrétní formy, nebylo možné přiblížit jejich pochopení nevypělým myslím. To bylo možné jen tehdy, když byly změněny v populární symboly. Systém takového souhrnu symbolů tvořil pak historické náboženství. Symbolika se musela projevovat ve formě obřadu, legendy, mýtu, pseudohistorie, jednoduchého dogmatu a tak dále. Ať se projevovala jakkoli, znamenala vždy ztrátu hluboce abstraktních pojmů a jejich náhradu pojmy hrubě konkrétními. Filozofie tedy očividně ze-

mřela jen proto, aby se znovu zrodila v trpasličí podobě jako náboženství. Metafyzik by mohl naříkat nad touto proměnou, ale pravý mudrc nikoli. On totiž věděl, že davům, jimž by filozofie byla nepříjemná a nepochopitelná, se takto pomůže způsobem pro ně vhodným a že se tak neponechají v úplné temnotě. Věděl také, že dav, až nadejde jeho čas, zcela určitě postoupí z těchto slabých citových nastínění k intelektuálnímu pochopení jejich původu, třebaže se to bude dít velmi pomalu.

Bůh, který by nebyl ani stranický ani osobní a který by se vřele nezajímal o individuální životy svých věrných uctívatelů, by se jim zdál být chladně prázdný. Jejich mysli byly příliš nevzdělané a příliš nevyvinuté, aby mohly úspěšně zápasit s abstraktními pojmy; jejich inteligence byla příliš tupá, než aby si dovedla představit neosobní Mysl, vzdálenou jejich titěrným zájmům. Moudrý náboženský vůdce jako zkušený psycholog to pochopil. Nechtěl je poplést, ale chtěl jim pomoci. Pokládal tudíž za chybu dávat prostému davu to, co bylo vhodné jen pro několik kultivovaných lidí. Plně pochopil, že sdělování filozofické pravdy musí být nezbytně omezeno hranicí chápání jeho následovníků a že ještě uplyne mnoho času, než bude tato pravda ve své čistotě přístupná i davu.

Proto neměl jinou možnost než podat toto učení v poněkud primitivnější formě a to tak, že své jemné pravdy oblékal do roucha mytologických historek. Dal lidem nejvyšší realitu, zahalenou těžkým závojem osobního božství, jako cíl pro jejich modlitby nebo jako ohnisko jejich koncentrace při uctívání. Dal jim rovněž vznešenější zákoník etických předpisů, než byl ten, který již měli. Byl nucen vyjadřovat vědění v symbolických výrazech, použít to, co bylo jeho lidu nejbližší a každodenní: tedy přírodní jevy. Do těchto jevů pak dosadil lehce představitelné, neviditelné bytosti, jejichž síla byla mnohem pozoruhodnější než síla lidských bytostí. Svou moudrost byl nucen vložit do zajímavých polohistorických bajek, dovolával se smyslu pro malebnost nevyspělých myslí a podchycoval jejich obrazotvornost tím, že dramatizoval některá fakta v obřadně slavnostních formách. Na vyšší skutečnost poukazyval tím, že ji vyjádřil ve formě nesmírně mocného člověka, to jest, osobního Boha. To vše využil k bezprostřednímu praktickému účelu tím, že vylíčil pří-

jemné odměny za ctnosti a nepříjemné tresty za zlo. Co mohl dělat jiného, když jednal s intelektuálními dětmi? Nemají děti všude rády pohádky a nelibují si v bajkách? Náboženství vytvořené opravdu moudrým člověkem bylo proto vždy významnou bajkou, úžasnou metaforou, jejímž hlavním záměrem bylo zaměřit myšlení davů k vyšším ideálům a vznešenějším idejím a jejímž bezprostředním záměrem bylo vštípit pomocí strachu nebo naděje určitou míru morální zodpovědnosti do jejich osobních životů.

Jaký byl praktický význam náboženství? Poskytovalo jakési krédo, aby uspokojilo zvědavost myslí nevědomých pracujících davů, které neměly ani čas, ani schopnost spouštět do proudu života daleko sahající olovnici pátrání. Nabízelo jim víru, která uspokojovala jejich silnou potřebu útěchy v neštěstí a posilovala je v útrapách. Stanovovalo prospěšný etický zákoník, aby vedl jejich kroky mezi zmatky lidského chování, aby je chránil proti jejich vlastním špatným vlastnostem a vytyčoval jim povznášející ideál pro jejich duchovní touhu. Bylo autoritou, jež jim dávala praktické vedení při tvoření sociálních forem a spojování jednotlivců v celé národy. Byla to estetická síla, inspirující a podporující krásná umění. Bylo to první poselství zvěstující, že člověka vždy očekává ve vší své dobrotivosti a klidu velkolepější existence než zmatené zmítání a bičování okolnostmi, než nekonečné týrání nechtěným smutkem a prchavými radostmi, než tento ustavičný boj se zevními ranami a vnitřními slabostmi, tento dlouhý seznam hmotných otřesů, které končí v prachu a zániku.

A tak byla celková stavba náboženských dogmat a vytvořených nauk, obřadných ceremonií a legendárního zázraku původně pouze *symbol* vznešených věcí. Ti, kdo chodili do kostela nebo do chrámu a uctívali Boha, nemámili úplně čas ani si nelibovali v přepychu prázdných samomluv. Na cestě k poznání faktu, že hmotný svět nevyčerpává skutečnost, učinili určitý krok, třebaže první a klopýtavý krok. Tichá, uctívá bázeň, kterou pociťovali v místě, o němž věřili, že je posvátným domovem božství, poskytovala alespoň slabé poznání pravdy, že člověk může poznat přítomnost této poslední skutečnosti. Útěcha, kterou čer-

pali z náboženských učení a obrazů, předpokládajících věčnou existenci Božství, byla jejich počátečním úvodem k filozofickému hodnocení pojmu věčné existence, jež trvá za stále se měnícím světem. Pojmový symbolismus náboženství byl obyčejně antropomorfický a tím se stával srozumitelným pro mysl davů. Proto se uctívání prostých lidí obracelo k pomyslné Bytosti. Byl to jediný způsob, kterým mohli uctívat to, o čem věřili, že je pravda. Až se během dlouhé evoluce dostatečně vyvinou jejich intelektuální schopnosti, zcela jistě vyvstanou pochyby a ty je potom povedou k hledání uspokojivějšího pojetí. To je nakonec přivede k tomu, aby pronikli pod povrch symbolu a aby se více přiblížili k jeho opravdovému významu. Budou se snažit odhalit Boha takového, jaký je ve skutečnosti, a ne tak, jak si ho představovali. Původní instinkt uctívání byl proto zdravý, ale způsob, jakým se lidé poddávali tomuto instinktu, musel se nezbytně lišit podle různých stupňů jejich kultury.

Z toho můžeme odvodit správný záměr, že lidstvo vždycky potřebuje hodnotné náboženství jako primitivní pohled z dálky na filozofii. Jeho biblické symboly a historické znaky, jeho papežská dogmata a tradiční nauky nejsou však věčné, ale jen předběžné, mohou být změněny nebo zlepšeny, aniž to bude na újmu skutečného cíle náboženství.

Taková je povaha a hodnota, působení a služby *vhodného* náboženství. Slyšíme však mnoho od pohrdavých racionalistů o ustrašených divoších, kteří vyřezávají groteskně ošklivé fetiše ze dřeva, aby vyobrazili svého Boha; o primitivním lidu, který zosobňuje neosobní síly přírody jako duchy, jejichž přízeň touží získat obřadnými oběťmi a smířlivým uctíváním; o posvátných rituálech, které jsou nepokrytým falickým uctíváním. Skeptické představě, že každá víra vznikla pouze z pověřčivého strachu před duchy předků nebo z animistických pověr nevzdělaného, dávného člověka, odporuje zbožná představa, že antropomorfický Bůh seslal libovolně zvolené skupině šťastných lidí zvláštního posla, vybaveného posvátnou knihou, a učinil je svou vyvolenou rasou. Obě jsou příliš stranické, než aby správně postřehly, proč náboženství vznikají a jaké je jejich správné místo ve společnosti.

Každé náboženství je případ sám pro sebe, který je nutno prozkoumat. Jestliže jedno vzniklo z touhy ctižádostivého, útočného a nesvědomitého charakteru po ovládnutí slabších myslí, druhé zase vzniklo z poctivé, třebaže nesprávné víry člověka s dobrým úmyslem a velkou obrazotvorností, že se stal průchodem posvátného poslání, aby „spasil“ ostatní. Jestliže jedna víra byla pokusem naklonit si mocné síly přírody, druhá byla úsilím hluboce dobrotivého člověka pozvednout své méně eticky ukázněné bližní tím, že jim přísně přikázal vyšší ideje dobra a zla a že jim vnutil společenská omezení pevným zákoníkem.

Musíme se smutkem připustit, že i hodnotné náboženství může během času zdegenerovat a přinášet lidstvu neštěstí; celá historie dosvědčuje, že upřímní a horliví věřící se navzájem pronásledovali a dokonce i vraždili; je rovněž pravda, že šarlatáni, ničemové a hrubí lidé používali náboženství, aby hověli svým sobeckým choutkám a osobním chtíčům, a musíme připustit, že pokrok ve světě byl nevědomými a fanatickými pobožnostkáři čas od času brzděn. Obrovské hříchy poskvřňují stránky v historii náboženství. Při kompletním zpracování tohoto tématu nesmí criticismus nic zatajovat, avšak musí se používat konstruktivně ve světle filozofie. Zde pouze chceme vytýčit postavení, které zaujímá náboženství ve vztahu ke skrytému indickému učení. Náboženství je jen prvotním pokusem, jak chápat život. Obrací se k lidem, kteří jsou na prvním stupni mentálního vývoje. Přejde čas, kdy nezbytně vstoupí pochybnosti o pravdě a hodnotě náboženství do mysli každého člověka, který více přemýšlí a který si možná nebude přát ani spásu, nabízenou běžným náboženstvím, ani nicotu, nabízenou ortodoxním ateismem, neboť první se může zdát pompézní a druhé hrozné. Kde má pak hledat? Skrytá filozofie je obvykle mimo jeho chápání a schopnost; mimoto je velmi těžké ji někde nalézt. Žádný člověk nemůže přeskočit obrovskou přehradu mezi jednoduchým náboženstvím a jemnou filozofií. Tento výkon je nad jeho síly. Život je růst, ne skok. Proto musí nalézt přechodný stupeň, který mu bude přístupnější. A ten může nalézt v mystice, která tvoří druhý krok vzhůru.

CO JE MEDITACE

Mysticismus je jev, který se objevuje ve všech částech světa a ve všech náboženských komunitách. Není zde místo pro pojednání o jeho historickém původu; mnoho povolanych per popsalo již jeho vývoj. Odstraníme-li pouze zevní formy, vznikající z dogmatické nevědomosti, zeměpisného rozdílu, náboženského okolí a rasového názoru, můžeme docela dobře říci, že západní mysticismus lze srovnat se středním stupněm asijské jógy v jejích dvou větvích: s jógou oddanosti (*bhaktijógou*) a s jógou ovládnání mysli (*radžajógou*). Čtenář je proto žádán, aby přijal to, že slovo „mysticismus“ na těchto stránkách a vsutku v celé této knize zahrnuje obě jógy a že slovo mystik označuje také jogína. Literární postup takové praxe daleko vyvažuje potíže přiznávat v tomto zhuštěném zkoumání menší rozdíly, které existují. Kromě toho slovo „jóga“ se stalo v zemi svého zrodu stejně nejasným jako slovo „mysticismus“ v Evropě nebo Americe.

Když se lidská mysl stává nespokojenou s omezeností ortodoxní víry, lze mysticismus - s jeho úsilím proniknout pod všední povrch náboženství a jeho pátráním po vnitřním uspokojení spíše než po spokojenosti odvozené ze zevních obřadů - právem považovat za nevyhnutelnou fázi vývoje lidské mysli. Tato změna se děje obvykle pozvolným, někdy však náhlým vývojem z obvyklého teistického uctívání. To se může stát trojím způsobem. V prvním případě je hledající zklamán skutečnými výsledky náboženství nebo je znechucen starým pokrytectvím, které se v jeho jméně provádí, nebo je nespokojen s teologickými protiklady a spory, nebo je rozčarován zdánlivou nemohoucností Boha pomoci světu, postiženému válkou. Kdysi uctívané symboly ztrácejí své historické kouzlo a nejsou již svatosvaté: hledající prochází obdobím skličujících pochyb a neradostného agnosticizmu. Možná, že projde i bojovným ateismem, kde zůstane po nějaký čas bez zakotvení. Ale pátrá-li neustále dále, dospěje k zajímavému objevu. Poznává, že jen mizivá hrstka lidí pokládá za možné uchovat si široký rozhled v náboženství, rozhled, který umožňuje postavit se stranou neuspokojující ortodoxnosti a jejím

církevním organizacím a přiblížit se původní atmosféře náboženství. Začne se zajímat o studium literatury takových širokých rozhledů se stejnou intenzitou jako byl dříve zaujat lpěním na rozhledu omezenějším. Pak uslyší, že existuje praktická metoda - mystická kontemplace - s jejíž pomocí může sám zažít krásu a mír vždy přítomného božského ducha, v nějž dříve mohl věřit, ale jehož nikdy nemohl poznat. Ti, kteří již mají takové zkušenosti nepožadují na něm víc, než aby se pokusil o předběžná cvičení. Takové sliby jsou přitažlivé pro mnohé lidi v době, která žádá určité výsledky.

Nebo může jeho přerod nastat i bez jakéhokoli předchozího období pochybnosti, pouze silou vroucí a upřímné náboženské touhy, která ho postupně vede od formálního odříkávání a materialistických proseb obvyklých slovních modliteb k bezděčné tiché touze, uzrávající jemně a samovolně ve vnitřní soustředěnost a utišení mysli, tedy v meditaci. Jeho modlitby nejsou pak již osobními žádostmi, ale posvátným sebeobětováním. Člověk nábožensky věřící, který nalézá uspokojení v obyčejné modlitbě, musí chodit nezbytně do nějakého chrámu nebo kostela. Tam buď velebí a usmiřuje Božstvo, nebo od něho žádá pomoc, nebo hledá útěchu u nějaké posvátné sochy, kterou chrám má ve svém svatém okruhu. Uctívatel, dosahující uspokojení meditací, nemá toho zapotřebí. Postačí mu stáhnout se do nitra a objeví, že jeho srdce je již sva-tostánkem, kde přebývá Božství. Hmotný obraz, který kdysi uctíval v chrámě, nahradí mentální představou, kterou nyní uctívá ve své mysli. Vymění své vlastní srdce za chrám, svého vlastního ducha za Písmo a své vlastní myšlenky za kněze. Meditace je proto vyšší než modlitba v tom smyslu, že člověk, který je schopen ji provádět, má nezbytně vyšší mentální schopnost, protože není závislý na hmotných věcech nebo místech. Ať jde kamkoli, může s sebou vzít svůj námět nebo místo soustředění jako mentální obraz nebo pojem. Shledá, že mluvená modlitba je jen podobenstvím a že v posvátném tichu pokorné kontemplace vzniká modlitba beze slov, která nepotřebuje mluvenou řeč. Etické výsledky *úspěšného* dosažení jsou také důležité. Člověk přestane obětovat ovce a dobytek nebo podobné hodnoty na kněžských oltářích a začne

obětovat na oltáři svého vlastního srdce větší nebo menší část svého přehnaného materialismu, svou nevyrovnanou činnost a krátkozraké sledování hmotných radostí.

Třetí cesta, na jejímž podkladě může nastat tato změna, vede pestrou bránou pozorné vnímavosti pro krásu, ať vytvořenou člověkem jako v dobré hudbě, nebo stvořenou Přírodou jako v zelené krajině. Z praktického stanoviska mají hmotné formy, v nichž je obsažena i nalézána krásu, svou vlastní vnitřní hodnotu, ale z vyššího stanoviska je požitkem z ní nejen činností významnou pro sebe samu, ale i důležitým prostředkem k vyššímu cíli. Člověk, který se rád oddává dojmům z krásného umění a z velkolepé přírody jistě jednoho dne zažije spontánně pocit ztráty sebe sama, stejně jako při poslechu krásné hudby, nebo při úchvatném pohledu na zasněžené k nebi čnějící vrcholky, nebo když se oddává vznešeným západům slunce, chvějícím se na sklonku dne. Tento jemný pocit něžně bublá jako potůček, člověk neví odkud, a odnáší s sebou jeho myšlenky, soustředěné na něho samého. Každý důvod starosti a všechen odpor jáství je odplaven. Tento pocit se může nepozorovaně stupňovat až v nezapomenutelnou extázi. Jeho mysl takřka vyklouzne z okovů času, vznešený klid okouzlí jeho srdce a zahalí jeho city. Je nesnadné přiměřeně popsat tento stav. Nietzsche to na okamžik pocítil ve svém domově, vysoko v horách, a napsal: „Největší události nejsou naše nejhluchnější hodiny, naopak, naše nejtišší hodiny. Svět se netočí kolem objevitele nového hluku, ale kolem objevitele nových hodnot; neslyšen točí se dál.“ Poukázání německého spisovatele na změnu hodnot značí nový náhled na život, který je vytvářen intenzívním ztišením myšlenek, náhled, který způsobuje, že hmotný život se zdá být pomíjejícím, dočasným a neskutečným, ale běda! - je to pouze prchavý záblesk. Nicméně tento nádherný pocit odhaluje vyšší možnosti. Od té doby bude člověk pronásledován touto pamětihodnou vzpomínkou, až se nakonec naučí, že mystickou disciplínou může čistou estetickou radost úmyslně znovu získat bez zevní pomoci a občas i opakovat. Tak začne chápat, jak subjektivní je její základna, když čistá kontemplace může vyvolat, jakoby kouzelným magickým proutkem, jakoukoli obměnu takových

inspirací, od jemné radosti k prudké extázi. Takové jevy naprosto nejsou výlučným znakem ani pouhého mystika, ani pouhého estéta, ale patří oběma. Tato tvrzení jsou stejně pravdivá o člověku, který tvoří umělecká díla, jako o tom, který se z nich raduje. Tvůrčí nálada ho unáší podobnými dojmy, rytmy, zasněním, tichem, mlčením, extázemi a jinými citovými prohloubeními bytí.

Základní princip celé mystické praxe je mentální abstrakce, kterou lze objasnit dvěma způsoby. Kdokoliv je „ztracen“ v horlivém sledování pochodu myšlenek nebo kdo se zcela oddává fantaziím zasnění, uvědomuje si méně fyzický stav a nakonec si ho není vědom skoro vůbec. Tak mrzák téměř zapomíná na své zmrzačení, chodec sotva pozoruje davy, míjející kolem něho na chodníku, spisovatel většinou zapomíná na své domácí prostředí a tak dále. Takové příklady ukazují, že vědomí se může dočasně oprostít od obvyklého předpokladu, že je omezeno bezprostřední hranicí fyzického mozku a těla. Jsou znamením, která naznačují rozsáhlejší možnosti mysli, když se oprostí od své všeobecné a přemáhající přitažlivosti k fyzickým smyslům, od přitažlivosti, která jí brání uvědomit si svou vlastní nehmotnou podstatu a která mění nevědomky fyzickou existenci v její doživotní žalář.

Obvyklý neklidný stav průměrné lidské mysli můžeme přirovnat k povrchu jezera, zmítaného četnými vlnami a opětovnými bouřemi. Vlny tohoto jezera mohou smýkat neřízeným člunem, to jest, bez vesel a kormidla, sem a tam, bez ohledu na blaho lodníka, jehož mysl se neustále bude strachovat o život. Podobně naše myšlenky nepřetržitě smýkají naši pozornost sem a tam, v čistě mechanické reakci na fyzickou existenci a bez ohledu na skutečné blaho a mír mysli, která je jedinou „duší“, jejíž existenci člověk *zná*.

Metody, kterých užívají jogíni a mystici se velice liší, ale všeobecně záleží v přísné fyzické askezi, předepsané učebním postupem, nebo v odřeknutí se světa, spolu s úsilím navodit určitý kontemplativní stav ovládnutím v pevně stanovených obdobích nejasný vír myšlenek a dojmů, které vytvářejí vnitřní život člověka. Tento stav vzniká, když se vyloučí z mysli vše nepotřebné a udržuje se jen zvolený směr koncentrace. Klíč

k úspěchu je dvojího druhu: neustálé cvičení a odborná pomoc. Toto úsilí se musí denně opakovat a musí se cvičit vůle, aby získala vládu nad zevními toulkami mysli a nad neustálým chodem myšlenek. Není to snadné a mnozí začátečníci budou sklíčení, neboť proud myšlenek odbojně stoupá a klesá. Pozornost musí být tak ovládnuta a tak odtažena od zevního světa, že vznikne stav naprosto nerušené abstrakce. Pozornost musí být tak soustředěná, jako je ještěrka číhající na kořist. Toto úsilí lze sloučit v obrazotvornosti s čistě náboženskou představou nalezení přítomnosti Boha, nebo spojit s čistě psychologickou představou nalezení svého skutečného já, nebo dokonce s čistě magickou představou vstupu do neviditelného světa. Úspěch přichází pomalu a postupně, když meditující je schopen zanechat všeho úsilí a když rychlost myšlení se zmenší, až zcela ustane, a on vstoupí nepozorovaně do stavu intenzivního vnitřního ponoření, neznepokojevan a nerušen divadlem vnějšího světa. Plně pokročilý mystik nemusí vůbec vynakládat vědomé úsilí, aby vyhladil vtírající se myšlenky, neboť pevnost jeho úmyslu je sama drží v šachu. Může vstoupit do pozadí mentálního míru a dostat se do citlivého ticha, které je hluboce uspokojující, tím, že pravidelně na chvíli zapomíná na zevní svět a jeho události, obrací myšlenky do nitra na ně samé s ostře soustředěnou pozorností. Občas mohou fyzické smysly dokonce upadnout do dočasného bezvědomí. Také může nastat extatický trans různých stupňů a hloubky. Oba stavy jsou obyčejně neškodné, ale někdy vzbuzují hrůzu u těch, kteří nejsou s nimi obeznámeni.

Jsou jisté prchavé a subjektivní jevy, které doprovázejí mystické zkušenosti. Náboženský uctívateľ může mít vidění buď světla, které ho obklopuje, nebo milovaného duchovního vůdce, žijícího nebo dávno mrtvého, ke kterému se při svém úsilí obrací o pomoc. Jiní cvičící se mohou domnívat, že se vznášejí mimo tělo nebo že hovoří s duchy nebo přijímají rozkazy od nějakých andělských bytostí. Ačkoli se tyto mentální jevy tolik liší, existují určité faktory, společné nejpokročilejším mystickým zkušenostem, jako jsou: a) pocity jemné radosti, požehnaného ticha; b) pocity vzdálenosti fyzického okolí; a v řidších intervalech c) extatická povznesení nad tělesnou a osobní existenci. Tyto zážitky přicházejí, když

vědomé a dobrovolné boje s vlnami myšlenek dosáhly jistého stupně úspěchu.

Mystik je obyčejně nanejvýš spokojen s takovými zkušenostmi, a když dosáhne extatického stavu, myslí, že jeho hledání je u konce, že se sjednotil s Bohem, nebo že našel svou nesmrtelnou duši. Jemnou nádheru tohoto stavu mohou ocenit pouze ti, kdo jej uskutečnili ve svém vlastním bytí. Nicméně životní míza, která živí strom mysticismu, čerpá z kořenů, které tkví pouze v citu.

Určitě existují podstatná dobrodiní úspěšné jógické praxe, ať kritici oprávněně říkají v kritikách cokoliv o náhodných viděních a náboženských intuicích. Zdá se, že prokletí Babelu se sneslo na lidi, když ponejprv začali myslet. Jejich myslí jsou nyní normálně ve stavu takového neustálého pohybu, že síla přiměřeně je uklidnit byla ztracena. Když je mozek zemdlen svými nikdy nekončícími myšlenkami a srdce znaveno svými neustále se měnícími náladami, když svět oba unaví a nervy jsou otřeseny, pak se projeví naše nejvyšší potřeba mentálního odpočinku a vnitřního míru, která může částečně být uspokojena zvykem klidné meditace. Jeden systém cvičení paměti měl mnoho příznivců ve světě během první světové války a po ní. Dnes by si mnozí nešťastní lidé, kteří jsou zdrceni starostmi, rádi koupili systém, jak zapomenout! Hrabě Keyserling se odvážil předpovědět, že samotný materialismus západní civilizace ji nakonec sám požene přinejmenším do reakce mysticismu; je málo povoláných pozorovatelů, kteří by s ním nesouhlasili.

Jsme chyceni jako veverka do otáčející se klece tohoto světa. Stoupáme po schodech oné otáčející se klece rozechvěni iluzí neustálé Činnosti. Ti moudřejší chvílemi ustávají ve svém šplhání, odpočívají v nitru a zachraňují svou sílu. Jdou dále než my, neboť dosahují alespoň jistého stupně míru, a my ...?

Disciplína mentálního klidu byla objevena před tisíci lety, ale je stejně pravdivá i dnes v době mechanických zázraků, kdy ulice jsou přeplněny auty. Stále ještě ukazuje člověku, jak má nechat pracovat svou schopnost pozornosti pro sebe a ne proti sobě.

Tyto psychologické přednosti nemají co dělat s náboženskou stránkou meditace, ačkoliv většina mystiků bude popírat takové tvrzení, protože jejich hodnocení věci je předpojaté, zaujaté a nevědomé. Nicméně nestranný zkoumající člověk může sám pro sebe shledat, že meditaci může praktikovat i ateista nebo agnostik a že může dokonce získat taková dobrodiní!

Je nepochybné, že zavedení pečlivě uvážené, zjednodušené, nenáboženské a dokonalé techniky meditace jako dodatku ke správnému životu, by se ukázalo vysoce vhodné pro moderní svět, obzvláště pro moderní Západ. Takový systém by měl být zcela rozumný a očištěn ode všech nesmyslných pověr, v Indii často spojovaných s jógou. To se stává hlubokou potřebou, rok od roku naléhavější. V horečném přepětí a v tvrdém zápolení evropského a amerického života se zdá meditace svrchovanou nutností jako metoda rozvíjející schopnost jak vylučovat rušivé myšlenky, jak dosáhnout lepší citové rovnováhy, jak utišit sužující obavy a jak dospět k příjemnému vnitřnímu míru. Důrazně doporučujeme její zařazení do denního života. Cvičení této metody by mohlo a mělo by být zavedeno ve vhodném věku do výchovné učební osnovy středních odborných škol, aby byly cvičeny mysli studentů a soustředěny jejich myšlenky. Ale nevědomé předsudky rodičů, podezřívavý postoj kněží a naprostá neznalost žáků samých vztyčují vysoké překážky, které brání uskutečnit tento důležitý projekt.

STRUČNÝ PŘEHLED MYSTICISMU

Takový je druhý stupeň lidského vzestupu k pravdě. Mysticismus by mohl být krátce popsán jako způsob života, který tvrdí, že nás přibližuje k Bohu bez dlouhých a velebících modliteb více než obyčejné náboženské metody; jako názor na život, který odmítá příliš zlidštělého Boha, stvořeného člověkem k jeho vlastnímu obrazu a z jeho vlastní představivosti, názor, který ho nahrazuje beztvarým a nekonečným božstvím; jako psychologická technika, která se snaží vybudovat přímé spojení s tímto duchem cestou vnitřní kontemplace.

Jisté hromadné zásady mysticismu nejsou omezeny na nějakou víru, ani na nějakou zemi nebo národ a jsou zhruba univerzální. Těchto základních zásad mystikova myšlení je pět a mohou být stručně vybrány a předloženy následovně: Mystici tvrdí v první řadě, že Bůh nemá být umísťován do nějakého zvláštního místa, kostela nebo chrámu, ale že jeho duch je přítomný všude v Přírodě, a že Příroda je všude v něm. Jako dětinská je odmítána ortodoxní představa, že Bůh je zvláštní osoba mezi mnoha jinými osobami, pouze daleko mocnější, nicméně obdařená libostí a nelibostí, hněvem a žárlivostí. Proto je panteismus počátečním stupněm. Správná myšlenka posvěcuje místo nebo je dělá světským a skutečná svatost dlí pouze uvnitř mysli. Dále zastávají mystici názor, který plyne jako důsledek z první zásady, že Bůh přebývá uvnitř srdce každého člověka, tak jako slunce dlí v myriádách svých paprsků. Není pouze fyzickým tělem, jak věří materialisté, ani ne tělo plus jakási duše, podobná duchům, která je opouští po smrti, jak věří lidé náboženští, ale božství je zde a nyní v samotném fyzickém těle. Království nebeské musí být nalezeno v době, kdy jsme ještě naživu, anebo vůbec ne. Není to odměna, která je nám udílena v mlhavých dvoranách smrti. Praktický následek této nauky je ve třetí zásadě mystiků, která prohlašuje, že je dokonale možné pro každého člověka, který se chce podrobit předem požadované asketické disciplíně, aby vstoupil do přímého spojení s duchem božím kontemplací a meditací bez pomoci kněze nebo duchovního jako prostředníka a bez formálního vyjádření slovní modlitby. To činí zcela zbytečným zdvihát vzhůru obrácené dlaně v prosebném zapřísahání vyšší Bytosti. Tichá touha takto nahradí mechanické odříkávání. Čtvrtá zásada je stejně nepřijatelná pro oficiální náboženství jako předchozí, protože prohlašuje, že historické události a průpovědi, které ve svém souhrnu představují svaté Písmo, jsou pouze směsicí vymyšlených alegorií a časových událostí, literárním výmyslem, kterým jsou mystické pravdy chytře vyjádřeny pomocí symbolických mýtů, legendárních postav a skutečného historického faktu. Prohlašuje, že dvacáté století by opravdu, zcela oprávněně mohlo znovu napsat, kdyby chtělo, své nové bible, nové korány, nové vědy, protože božská inspirace může

znovu sestoupit v kteroukoliv hodinu. Za páté, mystici se domnívají, že jejich cvičení vedou nakonec k rozvoji nadnormálních schopností a mimořádných mentálních sil, nebo dokonce k zvláštním fyzickým silám, a to buď jako dar milosti Boha, nebo jako následek jejich vlastního úsilí.

Bude jasné, že mystická extáze, bude-li silná, musí logicky vést člověka k tomu, aby se považoval za nositele Božství a v nejzazších případech za Božství samo. Proslulý muslimský sufický mystik prohlásil před tisíci lety úžasnému lidu bagdádkému: „Já jsem Bůh!“ Na neštěstí kalif smýšlel jinak a potrestal jeho bezbožnost neronovským mučením a nakonec nechal hodit jeho tělo do Tigridu. Takový byl osud slavného Hallaje.

Důsledkem mysticismu je rozšířený náboženský rozhled člověka; mysticismus je podnětem ke snášenlivosti, a proto přináší jistý zisk v tomto nesnášenlivém světě. Například, je omezeným názorem chápat bibli jako jediný autentický podklad náboženské pravdy a vůbec si nevšimnout možnosti, že i jiné rasy, jako Indové nebo Číňané, vytvořili písma, která přinejmenším zasluhují stejný obdiv. Náboženská bigotnost, která nemůže vidět žádnou jinou víru než svou vlastní, nemá místo v naší uvolněnější době, kdy studium srovnávacího náboženství může přesvědčivě dokázat rodinná pouta mezi světovými vírami. Náboženská vznešenost není výlučným vlastnictvím nějakého jediného člověka, hnutí nebo rasy. Plně vyvinutý mystik chápe, že tak jako boží slunce svítí na všechny stejně, tak i on má svobodu v následování kteréhokoli zvláštního vyznání, anebo žádného. To, co hledá, musí odhalit pro sebe a ze sebe meditativním obrácením do nitra.

Inspirátor nebo zakladatel náboženského kultu, který je skutečně pokročilý, ví, jak má hodnotit své posluchače a uctívatele, kdy má davu zpřístupnit první stupeň, ale ne více, a kdy má zpřístupnit těm mysticky nadanějším druhý stupeň. Jako příklad tohoto vědění můžeme použít slov Ježíše, když řekl svým nejbližším žákům: „Vám je dáno poznat mystéria království božího, ale jim to dáno není... proto k nim mluvím v podobstvích, protože... slyšíce, neslyší ani nerozumějí.“ Slovo „mystérium“ má v originále význam „dříve skrytého, ale nyní zjeveného“, zatímco

Moffat to ve svém překladu *Nového zákona* neváhal vyjádřit výrazem „skrytá pravda“. Ale taková mystéria nemají vůbec vztah k filozofii. To, že Ježíš učil některé ze svých osobních následovníků a skrze ně pozdější apoštoly naukám a cvičením druhého stupně, to jest, józe a mysticismu, o tom je obsáhlé svědectví ve slovech a životech jeho prvních následovníků, jako v mystických transech Janových a v mystických větách Pavlových.

Toto jejich pouze mystické chápání pravdy později vneslo některé vady do jejich vlastního učení, jakož i mnohá nepochopení skutečné přirozenosti Ježíšovy osobnosti, nedostatky a chyby, které pozdější gnostičtí filozofové částečně uznali a snažili se napravit. Jestliže však historie a tajemství Ježíšovo zmátly jeho vlastní lid, nemůže nás překvapit, že matou od té doby celý svět.

Pečlivá četba některých částí *Nového zákona* ukazuje, že se tam vedle odstavců, které mohou být klasifikovány jako první stupeň, to jest, jako věc náboženská, vyskytuje také tenká nitka mysticismu, druhého stupně, táhnoucího se přímo skrze ně. Například věta, „Království nebeské je ve vás“, nemá vůbec žádnou spojitost s oficiálním náboženstvím, a zcela poukazuje na zkušenosti jogínů a mystiků. Je dvojí vysvětlení, proč existuje taková směs pojmů. Za prvé, sebrání těchto záznamů do jediného svazku se událo až několik století potom, kdy, jak se věří, Ježíš odešel. Širší veřejnosti ne příliš známý koncil Nicejský zjistil, že existují četná evangelia, a při svém zasedání sestavil sbírku, která sestávala jednak z různorodých náboženských knih, určených pro davy, jednak z mystických knih, určených jen pro několik málo vyvolených. Velký počet biskupů, který tvořil tento koncil, musel dokonce bojovat o přirozenost Krista; je samozřejmé, že prováděli výběr nebo zamítnutí podle osobního temperamentu a názoru¹⁾. Odtud poněkud nerovný výběr autentických evangelií a neospravedlnitelné odmítnutí některých apokryfu. Za druhé, Ježíš se bouřil proti strnulé ortodoxnosti židovských kněží,

1) Pozn. autora: *Oficiální zpráva o tom, že se knihy samy zázračně pohybovaly a samy se vybíraly za noční temnoty, můžeme odmítnout jako dětskou povídku, která měla udělat dojem na nevědomé.*

z nichž většina nejen že sama neznala vyšší stupeň, ale dokonce úmyslně pronásledovala ty, kteří měli sklon k mystice. Své rozhořčení vyjádřil těmito slovy: „Běda vám! Nevstupujete sami a těm, kteří by vstupovali, bráníte.“ Je jasné, že jeho soucit s nevědomými bezmocnými davy byl tak velký a mocný, že jim úmyslně pootevřel dveře vyššího mystického učení, ačkoli pouze nejbližší žáci byli zasvěceni plně. Buddhu přiměly bezpochyby přesně tytéž pocity, aby otevřel tytéž dveře dokonce ještě více, než to učinil Ježíš.

Sotva existoval starověký národ, který by nectil své mystické nauky. Pátráme-li v jejich skrytých záznamech, shledáme, že téměř všechny volají s Epikurem: „Bohové jsou, ale nejsou takoví, jak si je představují obyčejní lidé!“ Podobné představy jsou známy v některých vyšších střediscích světových náboženství dokonce i dnes, ale běžně se o nich zachovává mlčení. Vatikán ví, jak uchovávat svá historická tajemství a jak hlídat spousty vzácných mystických rukopisů a knih. Někteří lidé byli nemálo překvapeni otevřeností významného doznání, které učinil nedávno bývalý děkan katedrály sv. Pavla v Londýně, když veřejně řekl: „Je velice těžké zavrhnout zastaralá dogmata. Nemáme práva pohoršovat tyto drobné lidi, kteří věří... Je docela beznadějně pokoušet se o vypracování víry, která by uspokojila jak učeného vzdělance, tak i jeho služku.“

MYSTICISMUS NESTAČÍ

Avšak zákon života je pohyb. Člověk nemůže zůstat nehybný v prodlouženém transu jako ropucha, která přezimuje. Musí z něho někdy vyjít. Musí se připojit k ostatním mystikům, ke své rodině nebo světu všeobecně. Nebo se musí starat o tu nebo onu fyzickou potřebu. Kromě toho, dříve nebo později bude poučen o různých omezeních a o charakteristických nedostacích mystiků. Některé z těchto nedostatků jsou vážné a důležité. Hledající, který se s nimi nikdy nesetkal nebo neměl odvahu jim přiměřeně čelit, jestliže se s nimi setkal, nemůže nikdy překročit druhý stupeň. Ukončí předčasně své hledání a zůstane samolibým, sám se sebou spokojeným studentem, který nedokončil studia. Vzhledem

k tomu, že tato kapitola pojednává pouze o praktické hodnotě mysticismu a ne o jeho hodnotě filozofické nebo o hodnotě z hlediska pravdy, úvahy o těchto problémech musí být odloženy do pozdější kapitoly.

A tak jednoho dne přijde hledající ke zdi, která omezuje prostor mysticismu. Shledá, že mysticismus může udělat hodně dobrého, ale že je také hodně toho, co udělat nemůže a na co si nesprávně dělá nárok. Dále shledá, že společenská hodnota historického mysticismu je právě tak malá, jak velká je jeho individuální hodnota, a proto nemůže představovat úplné řešení problému lidské existence nebo podat dokonalý lék na neduh lidského utrpení. Odvrátí se s nechutí nebo s rozčarováním, neboť většina těch, kteří prohlašují, že jsou povoláni vyučovat tomuto předmětu nebo vést jeho uchazeče, zastřeně využívají jen nevědomosti, důvěřivosti, finančních prostředků, nemocí, úzkosti nebo přání svých následovníků. Bude se tázat, proč taková škodlivá šarlatánství a hrubé pověry zakryly oblohu dějin mysticismu. Z toho vyplývá konečný názor, že sama možnost výskytu těchto vad odhaluje nedostatečnost a omezení mysticismu. Po své záslužné stránce je obdivuhodný, ale není dokonalý. Něco mu chybí. Onen scházející prvek je přesně tentýž jako v náboženství. Náboženství se přímo dovolává citové víry, mysticismus citových zkušeností. *Žádný z nich se však nedovolává kritéria nejvyšší Pravdy.* Oběma schází racionální základ a dokonce se chlubí tímto nedostatkem. Pro toho, kdo dýchá zředěnou atmosféru Pravdy, není nikdy možná žádná pověra, žádné šarlatánství a žádné zneužívání. On nedovolí, aby se ho dotkl sebeklam, ani nikdy nebude vědomě klamat jiné. Proměnlivost a rozpory mystické zkušenosti nezbytně ukazují, že *nejvyšší pravda* musí být mimo její území, protože může být jen jedna taková životní pravda, ne dvě nebo více. Etické nezdary mystiků a okultistů musí být přičteny jejich osobní neschopnosti odhalit a uskutečnit tuto nejvyšší pravdu, a jejich závislosti na nestálém a nejistém zdroji inspirace, totiž na citu, který je, jak je všeobecně známo, proměnlivý, a nezáleží na tom, jak ušlechtilým se dočasně stává kontemplací. Jejich intelektuální potíže jsou logickým důsledkem jejich pohrdání logikou a vnitřního odporu k vyzkoušeným rozumovým pochodům. Dávají před

nimi totiž přednost sporným pochodům. Je jasné, že ten, kdo hledá nejvyšší, musí se jednoho dne odhodlat jít za mysticismus, i když mu byl a vždy musí zůstat užitečným a nezbytným stupněm při pokračování v jeho pouti.

Neschopnost získat uspokojující a přesvědčivé odpovědi na takové otázky, které jistě plnost zkušeností a láska k vědění nakonec vyvolají, povede přemýšlivého dotazujícího se mystika, který neustrnul v domýšlivé sebechvále či v konzervativním klidu, do pustiny. Tou bude putovat po nějaký čas v osamělém zklamání právě tak, jako možná kdysi putoval v pustině pochyb, beznaděje a skepticismu, potom když se vynořil z protikladů dogmatického náboženství. Odvrátit se od oddávání se mystickému citu k ostré rozumové sebekritice není ani snadné ani rychlé pro člověka, který k němu byl po léta připoután. K provedení tohoto převratu bude potřebovat nějaký čas, ale princip postupného vývoje se i zde dobře osvědčí. Jak jen by mu prospělo, kdyby věděl, že sama nespokojenost, která se vplížila do jeho mysli, je předzvěstí těsného přiblížení se k neviditelné hranici vyšší oblasti myšlení! Avšak hranice mu zůstane uzavřena, jestliže nesetrvá ve své osamělé pouti, jestliže se nechá zdržovat starými zvyky nebo jiným názorem. Odvaha, která se nyní od něho požaduje, není o nic menší než ta, kterou potřeboval při dřívějším významném úniku z náboženství nebo agnosticizmu do mysticismu. Již tehdy jen málo lidí bylo připraveno ho provázet. Nyní musí očekávat, že ho do této teskné pustiny doprovodí ještě méně lidí. Ale jestliže bude mít na zřeteli závažnost svého podnikání, nebude váhat přistoupit i na tyto požadavky. Postřehne, byť i slabě, že vnitřní popud, který ho velitelsky popohání, musí respektovat především, neboť jeho nevýslovná svatost daleko převyšuje hypotetickou svatost náboženské víry nebo mystické intuice.

Elementární postavení všech náboženských a mystických systémů, jsou-li koordinovány v širším pojetí filozofie, se ujasní. Ať obsahují cokoli z pravdy, je to pouze symbolický překlad jemných filozofických zásad. Zbožné sladkosti zlidštělého Boha poskytují užitečnou potravu obecnému lidu; míruplné zasnění meditace jsou požehnáním pro vyvinutější

mysli; ale pro obě tyto třídy je kaviáru podobná potrava morální, citové a intelektuální *elity* nezbytně chladná a nepřitažlivá.

A tak mystik, jehož motem je „Excelsior!¹⁾“, musí bojovat a trpět i v dobách častých, byť i nestálých meziher kontemplativního míru, kterého nyní dosahuje. Nastane okamžik, kdy bude stát před samotnou branou na samé hranici. Několik kroků kupředu a může ji překročit. Za ní se rozprostírá nová země, velmi tajemná a téměř neprozkoumaná. Je to oblast třetího stupně, říše nejvyšší moudrosti, která je člověku přístupná. Nebude však tušit, jak blízko je u ní, ledaže se nyní objeví vůdce, aby mu to odhalil a vedl ho dále. Vůdce může být prastarý a může k němu mluvit přes mnohé generace prostřednictvím popsaných stránek rukopisů nebo tištěných knih. Nebo může být žijící a mluvit s ním tváří v tvář. První je námořní mapou, která ho může pomalu vést kousek cesty, kdežto druhý ho povede rychleji a dále. Ale když jednou nové putování započalo a hranice je za ním, nikdy již pro něj nebude mít význam příjemný odpočinek nebo sobecké pohodlí. Neboť nový služebník Absolutna musí nyní neustále bojovat, nejprve o své vlastní konečné postavení a pak o dobrotivé osvobození *ostatních lidí* pod velitelským příkazem vyšší síly - PRAVDY!

1) Pozn. překl.: *Excelsior!* - *Stále výš!*

KAPITOLA IV.

SKRYTÁ FILOZOFIE INDIE.

Čtenáři, kteří přistupují k těmto kapitolám příznivě naladěni, nemusí pro ně ještě být připraveni. Lze se obávat, že je některé náměty ohromí, jiné poplaší. Avšak nauky, které teprve budou zaznamenány, překvapí i ty, kteří vychutnávali autorova vyprávění o jógických dobrodružstvích nebo jeho zprávy o mystických zkušenostech. Necht' však snášejí vše trpělivě, neboť nakonec shledají, že se žádné zlato z náboženství ani z mysticismu neztratí a že se jim plně vrátí cena za zkoušku jejich trpělivosti. Vše, co je v náboženství obdivuhodné a dobře slouží lopotícimu se lidstvu, bude zde rovněž náležitě respektováno; všemu, co dělá mysticismus dobrodiním pro zápasící jednotlivce, se dostane příznivého ocenění, jaké si zaslouží. Naše váhy jsou spravedlivé. Nelze je podvést. Nepřijmou nepravé spolu s ryzím nebo smyšlené se skutečným. A nedovolí ani škodlivému vloudit se do jejich misek pod rouškou prospěšného.

I když se tyto řádky budou dovolávat pouze rozumového chápání a nikoli sentimentální víry a důvěřivosti, ba ani snadno vznětlivé představitosti, je rozpětí pravdy takové, že zahrnuje svou obsáhlostí všechny věci. Netušená jednota, vznešená syntéza, slučující Skutečné, Pravdivé, Dobré a Krásné je očekává na konci. Nekonečné boje nauk a zvířecká nenávisť lidí zde nacházejí svůj poslední hrob.

Byl vzat v úvahu vztah filozofie k náboženství a byl otevřeně naznačen její vztah k mysticismu. Vzájemný vztah všech tří je takový, že náboženství tvoří předsíň mysticismu a mysticismus předsíň filozofii. Nicméně je nezbytné zde jasně vysvětlit příbuznost skryté filozofie k tomu, co se jak na Východě, tak na Západě běžně, ale často nesprávně označuje za filozofii. To vyžaduje předběžné úvahy o celkovém významu tohoto výrazu.

Žádné z mučených zvířat se nikdy nezeptalo s dobrotivým Buddhou, proč vůbec existuje utrpení, ani se nikdy nedostalo za chvilkové jevy, aby se zeptalo, jaký širší význam se skrývá v hádance života; jen člověk ze všech živoucích tvorů tak činí.

Opice je živočich člověku nejpodobnější, a přece jí etické rozpory náboženství, estetické oceňování umění a mučivé otázky filozofie nikdy nepřišly na mysl. Jaký je tedy nejvýznamnější rozdíl mezi myslí člověka a opice? Určitě má většina zvířat myšlenky a uchovává si vzpomínky a přitom mnohá z nich jsou beze vší pochyby inteligentní. Některá, jako například indický slon, projevují nesmírně vysoký stupeň inteligence. Existuje však jedna věc, kterou nedokáže žádné zvíře, a tou je: používat svou inteligenci abstraktně. Nemůže teoreticky usuzovat ani uvažovat tak, aby to překračovalo jeho fyzické okolí. Jeho činy jsou nezměnitelně určeny konkrétními podmínkami, které je obklopují.

Další mentální činnost, která je nad inteligencí i toho nejinteligentnějšího zvířete na světě, je myslit neosobně. O žádném zvířeti se dosud neví, že by se pokoušelo stýkat se s jiným zvířetem, bydlicím na jiném vzdáleném kontinentě. Žádné zvíře necítí potřebu starat se o druhy, kteří se nepřiblíží bezprostředně k jeho okolí, nebo o kterých je nepravděpodobné, že by se mu kdy přiblížili. To znamená, že se nemůže pozvednout nad individualitu k neosobnosti. Příčinou toho je jeho neschopnost uvést oddělenou část své zkušenosti v náležitý vztah k vesmíru. Nedovede se vyprostit ze svého vlastního těla a rozjímat s dokonalou neosobní odpoutaností o charakteru, povaze a životě jiného zvířete, pohybujícího se o sto metrů dále, natož o hvězdách nad hlavou, když se v noci objeví. Pro každé zvíře jsou základní potřeby těla jeho hlavním zájmem. Středem jeho vesmíru, kolem něhož se všechno točí, je a pro vždy zůstane ono samo a na ostatní tvory reaguje podle toho, v jaké souvislosti jsou s jeho vlastním strachem, touhami a tak dále. Život je pro každého takového tvora jednoduchým faktem, zatímco intelekt člověka je osudem předurčen tvořit problémy a pak se mučit ve snaze je rozřešit.

Jedině člověk usoudil, že stojí za námahu trápit svou mysl a dělat všechny tyto věci. Jedině jeho podněcuje vesmír, aby kladl otázky a hledal

na ně odpovědi. To dokazuje, že má rozlišovací mentální schopnosti, které jsou odepřeny zvířatům. A souhrnem těchto schopností není nic více než síla myšlení, vyvinutého nejen do dalšího stupně, ale až k abstraktní neosobní úrovni. Intelekt člověka může vystoupit k čistě teoretické činnosti: může se zabývat nanejvýš neosobními studiemi, jako je astronomie, a sledovat pohyby vzdálených planet; může pohrdat potřebami svírajícího hmotného okolí a vzlétnout do výše za otázkami o příčině a chodu celého vesmíru; může přijímat fakta a detaily zkušenosti a stálým uvažováním je uvádět do rozumové spojitosti a nakonec z nich utkat pochopitelný a systematický vzor vysvětlení. Hledáme-li smysl toho všeho, musíme přijít k závěru, že jen člověku byla poskytnuta příležitost, aby měl schopnost vzbuzovat v sobě zájem, zkoumat, přemýšlet a nakonec snad i chápat pravdu o svém vlastním životě, jakož i o okolním vesmíru. Žádný hmyz, žádná rostlina, žádné zvíře nemá tuto jedinečnou a vznešenou výsadu: hledat pravdu a přemýšlet o ní. Vašista, starý indický mudrc, zvolal: „Lépe je být ropuchou na skále, plazící se žížalou, slepým hadem v jeskyni, než člověkem bez otázek.“ A takovéto zkoumání se nazývá filozofie.

Ale ať se nikdo nemýlí, že filozofie je něco, co si může člověk zvolit, jestliže ho to těší; naopak, *ona si zvolí jej!* Pouhý fakt, že je lidskou bytostí a nikoliv zvířetem, učinil z něho filozofa, třebaže snad bezděčného. Pravda, on nežádal o toto vyznamenání, ale nemůže mu uniknout! Několik prvních hrubých a nesouvislých myšlenek o jeho okolí, které prolétly myslí nejdávnějšího divocha, primitivní nesouvislé zlomky vědění o sobě a jiných lidech, které nasbíral v krátkých a mlhavých úvahách, podiv a zbožnění, které v něm vzbudil příchod ranního slunce - to byly začátky mentálního života, který odlišil člověka od zvířete a poznamenal jeho první bezděčné kroky v onom hledání moudrosti, k jejímuž poslednímu a konečnému stupni se jednoho dne probudí a již dá jméno filozofie. Pak se stane jeho postoj vědomým a rozumovým; pak dosáhne vysoké úrovně. Od té chvíle jeho kroky již nebudou pomalé, tápavé a klopýtavé, ale rychlé a přímé. Kladením abstraktních otázek, pátráním hluboko v univerzální existenci člověk ukazuje, jak daleko se vzdálil od zvířat. Ale

hledání je ve skutečnosti jednotou, ačkoliv může být rozděleno na tyto dva jasně definovatelné stupně.

Každý člověk je proto trochu filozofem, i když je snad filozofem nedokonalým, nevyhraněným a začínajícím. Již bylo vysvětleno, proč náboženství je základním zasvěcením do nižší formy filozofie. Proto každá náboženská osoba patří do této kategorie. Ona jen dává přednost podobnosti tam, kde inteligence žádá rozumové vysvětlení. Obchodník, který je příliš zaměstnán, než aby obtěžoval svou hlavu takovým neplodným a bezcenným intelektuálním vymyšlením, jímž podle jeho soudu je filozofie, má přesto svůj vlastní náhled na život, své vlastní názory na to, proč tu je a jak dalece je hmota skutečná. Může věřit, že tato kosmická maškaráda nemá význam, že hlavní účel jeho vtělení je pouze ekonomický. Může pohlížet na židli, na které sedí, jako na věc, mající hmotnost, která je tak zřejmá, že je nad veškeré pochyby a otázky. Zda jsou tyto názory správné nebo ne, je vedlejší, neboť pouhý fakt, že je má, dokazuje, že má filozofii právě tak, jako akademický metafyzik, kterým opovrhne nebo kterého přehlíží. A nadto, jeho filozofie ovlivňuje jeho chování a má praktický vztah k jeho životu právě tak jako k životu druhého člověka.

Tak dospějeme k málo známé pravdě, že i kritika prostého člověka, v níž pokládá filozofické hloubání za naprosto neúčinné a sporné body, o něž se filozofové přou, za bezvýznamné a otřepané, *je sama o sobě výsledkem filozofické úvahy*. Tento člověk užívá stejné metody jako filozofové, i když neuměle. Neplodnost praktických výsledků a neustálené závěry, na které si ve filozofii stěžuje, způsobuje zčásti fakt, že filozofové jsou mnohem opatrnější při formulaci, mnohem méně ukvapení v postupu, mnohem prozíravější ve způsobu myšlení, než aby ochotně přicházeli k předčasným závěrům, které jemu vyhovují. Dokonce i sama stylizace jeho vlastní kritiky obsahuje závěry, dosažené zevšeobecněným logickým myšlením na základě daných faktů - což je přesně ona metoda, kterou používá filozofie. Proto sám jeho rozsudek proti filozofii je zbaven platnosti způsobem, kterým byl dosažen! Kromě toho, musí přemýšlet o životě, ať se mu to líbí nebo ne, ať chce nebo nechce, neboť

nejvšednější fakta a okolností jeho osobní existence vyžadují vždy nějaké myšlenky, jak o nich, tak i o jejich významu, byť i v malém rozsahu. Rozdíl mezi filozofem a prostým člověkem je ten, že prostý člověk přemýšlí nahodile a povrchně, kdežto filozof záměrně a hluboce a nepřestává se nikdy ptát, dokud mu vše není zcela jasné.

Slýcháme často námitku, že filozofie nenaplní špižírnu. Lidé dnes říkají: „Uved'me si do pořádku svůj hospodářský život nebo svůj politický život a pak budeme mít čas na filozofování." Staří Římané vyjádřili totož ve svém přísloví: „Napřed je nutno žít, pak je možno filozofovat." Lidé pronášeli tutéž námitku v době, kdy v dusném Babylónu panoval Nebuchadnezzar a budou v tom ještě pokračovat, i když už architektonické kolosy New York City budou pouhými přízraky minulosti.

Každý člověk je tedy dokonale svoboden v rozhodnutí ponechat bez povšimnutí úžasný problém, který před něj mlčky staví život, a nikdo nebude mít zájem, aby jej káral za jeho opomíjení. Život ve dvacátém století se svými nesnázemi, napětím a zápolením je již dosti nesnadný, aby ospravedlnil člověka, který se stará pouze o své bezprostřední potřeby a odkládá veškeré úvahy o otázkách *zdánlivě* tak vzdálených, jaké nastoluje filozofie. Tak to obvykle činí. Přenechává celou věc několika akademickým samotářům, kteří nemají nic lepšího na práci než oddávat se takovýmto těžko srozumitelným hloubáním o abstraktní Podstatě. Takový je jeho první a povrchní náhled na postavení filozofie. Ale jako mnoho prvních dojmů je i tento velmi problematický a v průběhu času podléhá změně.

Všeobecné námitky zahrnují v sobě závěr, že svět se obejde docela dobře bez filozofie. Světu nenapadne, že na lepší místo mohou dorazit ti, kteří nejprve rozhodnou, kudy by měli nejlépe cestovat, dříve než nasednou na své koně, než ti, kteří naskočí na své a vyřítí se, aniž vědí kam. Podle všech zpráv se svět stále pokouší vyprostit se z dalekosáhlých nesnází, do nichž jej přivedla taková „praktická", avšak neuvážená politika. Jeho útrapy jsou smutným svědectvím nepřítomnosti filozofie ve světě.

Je ovšem pravdivá námitka, že je snazší pro bohatého zabývat se těmito studii než pro chudého a pro svobodného člověka než pro zotro-

čeného. Ale zákon vyrovnání počíná zde pracovat a usnadňuje více chudému než bohatému *prakticky provádět* filozofii. Tato pravda se později projeví ještě zřetelněji.

Je také pravda, když řekneme, že je třeba určitého množství volného času k tomuto studiu stejně jako k přemýšlení o jeho obsahu a že je třeba jakéhosi základního vzdělání k jeho chápání. Pokud jde o vzdělání, životopisy poskytují mnoho příkladů, kdy lidé bez prostředků se prakticky vzdělali a nepodlehli kulturní zaostalosti. Pokud jde o volný čas musí si ho ti, kteří si stěžují na jeho nedostatek, ukrást z doby věnované spánku. Tímto způsobem mohou získat alespoň hodinu denně. To jim nezpůsobí žádné utrpení, neboť je to málo a je to věnováno dobrému účelu. Ale jsou jiní, kteří by si mohli tento čas opatřit snadněji. Mají však příliš mnoho železek v ohni a měli by jich několik vyjmout. Nemusí zanedbávat své základní povinnosti nebo rušit vztahy, které mají, aby provedli toto uspořádání. Když však naleznou způsob, jak vtěsnat toto období studia do svého časového programu, dočkají se odměny. A tak je nakonec pravda, že se snaživí a ctižádostiví vždy přičiní, zatímco druzí naříkají.

Nemůže-li tedy nikdo z nás uniknout tomu, aby nebyl filozofem, proč by se mělo zdát dětinským chtít, abychom se naučili filozofovat správně, vědomě, soustavně a s otevřenými očima místo nesprávně, ospale a slepě; zkrátka, být skutečným filozofem a ne honícím se bláznem? Naše úsilí popřít nadřazenost takového obecně aplikovaného a řízeného myšlení tím, že je budeme přehlížet, bude vždy marné! To nemůže být ani pošetilá ani neúčinná, ale spíše nezbytná činnost, která by nás přiměla povznést veškerou naši životní aktivitu z úrovně tápavého úsilí na úroveň záměrně řízeného úsilí. Život nás obdařuje svým vlastním výchovným plánem v podobě bolestných a příjemných zkušeností, ale *vědomé* hledání pravdy je úkol, který si musíme uložit sami.

Myšlenky, které jsou navyklé, vedou k následkům v jednání. Všeobecný rozhled prostého člověka určuje vždy směr jeho jednání právě tak jako jednání filozofa. Ale zatímco první je obvykle zmítán okolnostmi a skličován nejistotou, má filozof tu výhodu, že dlouho přemýšlel a odhalil

určité *principy* zdravého jednání. Člověk, který nikdy nekladl základní otázky, který si nikdy nevypracoval svůj vlastní názor založený na rozumu, shledá, že ho zachvátí pochybnosti nebo temnota, když se objeví první velká krize v jeho životě. Na druhé straně ten, kdo zvládl pravou filozofii, bude klidně připraven na každou situaci, na každou možnost. Nedostatek předem stanovených zásad vede neopatrného člověka k činům škodlivým nejen pro něho, ale i pro blaho ostatních. A přesto nemá světský člověk trpělivost s filozofy!

Lidé jsou dokonce odstrašeni pouhým zvukem slova filozofie. I Plutarch dovedl oslavit ve svých *Životopisech* jen veřejně činné muže, válečníky a politiky. Tak chválil Lykurga, ale s posměškem mluvil o Platonovi, protože byl filozofem, neboť „zatímco první upevnil a zanechal po sobě konstituci, druhý zanechal pouze slova a psané knihy“. Přesto však hrála filozofie vedoucí úlohu ve staré korintské kultuře. Řekové měli jakousi úctu pro správné myšlení. Avšak postoj jazzového věku je: „Proč bychom si měli brázdit čelo vráskami pro takové problémy?“ Většina mužů a žen naší doby dává přednost jalovému tlachání, které se vydává za konverzaci, a je spokojena, když proklouzne od kolébky až ke hrobu s oběma očima zavřenýma. Tito intelektuálně neschopní lidé mají malou potřebu šplhat na horské vrcholky myšlení a vést samomluvu v této jemnější atmosféře. V představě průměrného člověka je tento předmět suchým, mrtvým a holým stromem, jednotvárným a bezbarvým proplétáním myšlenek. Existuje určitý správný podklad pro jeho mentální představu, neboť mnoho pochybného se vydává za filozofii, co jí není. Zkoumáme-li však trochu hlouběji základy jeho strachu a nelihosti, objevíme pravděpodobně, že pramení spíše z jeho neznalosti než ze znalosti tohoto předmětu. Správně se však domnívá, že jeho mysl bude vyzdvižena ze známé půdy konkrétní skutečnosti do neznámých výšek života, a bojí se toho tak jako mnohé starší osoby své první cesty letadlem. A když náhodou potká „suchého“ lidského tvora, který si říká filozof, přidá ke svému strachu ještě podrážděnost, neboť se zdá, že tento člověk bloudí v opuštěné pustině, kde nelze najít nic plodného, nic jedlého.

Naši vědeckí přátelé se přidávají k tomuto ponurému chóru naříkání. Posmívají se s pohrdáním jalovým výsledkům filozofování o světě znamenávaného po tři tisíce let; ukazují s pýchou na ohromnou encyklopedii zjištěných a souhlasných fakt, jichž věda dosáhla za méně než tři sta let. Vyslovují starý vtip o filozofovi, který je jako slepý člověk, jenž hledá v tmavém pokoji černou kočku, která tam není. Dvacáté století zmodernizovalo tento vtip: připojilo teologa k filozofovi a prohlásilo, že teologovi se kočku podařilo nalézt! Ten, kdo je natolik smělý, že takto mluví o filozofii pravdy, je jistě nevědomý, nezná filozofické dějiny a důvěřuje v sebe a v jiné, kteří jsou předurčení k smutnému zániku.

Tyto stížnosti jsou oprávněné. Historie filozofického bádání je fascinujícím výčtem nepřesvědčivých dobrodružství marnosti. Všechny dějiny ukazují, že filozofové nemají ustálenou normu vědění, na které by se mohli shodnout, a že jsou stále ještě v říši domněnek, pokoušejí-li se tlumočit význam světa.

Co jeden filozof vystavěl tak přesvědčivě, to bylo druhým stejně přesvědčivě svrženo. O čem se osmnácté století domnívalo, že to je skvělý objev, to bylo vyvráceno a s pohrdáním odvrženo ve století devatenáctém; uctívané systémy jedněch byly hozeny do odpadu druhými. Dychtiví myslitelé zaplavili bezpočetné stránky nevinného papíru černým inkoustem, avšak obrys pravdy stále ještě není vidět. Tyto závažné diskuse, zda život má za cíl hřbitov či ne, jsou stále tak mučivě nevyřešené, jako byly dříve. Odpovědi filozofu na otázky, které si dali, jsou tak rozdílné a vzájemně tak protichůdné jako severní a jižní pól. Mnohé tyto šroubované a těžkopádné stránky působí na čtenáře zcela nepřesvědčivě. Nakonec mohou být opravdu připraveni zvolat prostořekými a ironickými slovy Anatola France: „Věci mají různá vzezření a my ani nevíme, čím jsou... mé mínění je: nemít žádné mínění! ”

Víme již, že tentýž démon vzájemné nesrovnalosti straší v domech mysticismu a náboženství. Není tedy od něho úniku? Má pravdu Herbert Spencer, prohlašuje-li, že absolutní pravdu nutno zařadit do říše nedosažitelná? Putují náboženští, mystičtí a filozofičtí badatelé po stezce,

kteřá je jen slepým, nekonečným bludištěm bez viditelného počátku a bez dosažitelného cíle?

Je s podivem, že lidé dosud nepřestali úplně filozofovat. Co je nutí tvořit a znovu tvořit, kritizovat a ničit teorie svých předchůdců a hloubání svých současníků? Proč neopustí v podráždění tuto marnou snahu, aby tak následovali příklad nadaného Peršana Omara Chajáma, který,

když byl mlád dychtivě navštěvoval
učitele a světce, a vyslechl velké spory o tom a onom,
a přece vždy
vyšel týmiž dvěmi, jimiž vstoupil.

Faktem je, že lidé *přestávají* filozofovat a to stále rychleji. Filozofie, která kdysi seděla na královském trůnu nad empirickými vědami, je dnes opomíjenou Popelkou. Počet těch, kteří mají zájem o studium filozofie jako hledání Pravdy, rychle ubývá. Proces úpadku její vážnosti a mizení zájmu o ni probíhá po celém světě. Německo, které se před pouhým stoletím mohlo chlubit, že je domovem evropské filozofie, nyní tímto předmětem pohrdá jako neužitečným a posmívá se mu jako pouhým intelektuálním hračkám. Indie, která měla před tisíci lety univerzity, jako byla univerzita v Nalandě, kam nebyl připuštěn nikdo jiný než ten, kdo dokázal zodpovědět nejtěžší metafyzické otázky, a kde kdysi bylo možno nalézt deset tisíc studentů přes tuto obtížnou počáteční překážku - Indie, která živila všechny ostatní asijské země svými myšlenkami, nemůže nalézt dostatek vysokoškoláků, aby vytvořila větší než směšně malé třídy, v nichž se vyučuje tomuto předmětu. Skutečně, je dobře známým faktem, že některé vysoké školy zrušily nyní filozofickou katedru. Filozofie utrpěla opravdu veliký pokles zájmu a její systémy se všude ve světě staly sbírkou opuštěných starožitností a její profesori melancho-lickými správci tohoto metafyzického muzea! Moderní mysl je obyčejně podrážděna jakýmkoli pokusem přivábit ji do pavučinami opředené dvorany metafyzických úvah.

1) Pozn. překl.: Třeba znovu připomenout, že tento spis byl psán během druhé světově války.

FILOZOFIE PRAVDY

Takovou kritiku lze ospravedlnit jen tam, kde tak zvaná filozofie odvádí od činnosti, místo aby k ní vedla, tam, kde obíhá v bludném kruhu a zůstává stále neprůkazná, a tam, kde její myšlenkový chod začíná s pouhými fantaziemi místo zjištěnými fakty. Ačkoli v těchto případech může být užitečná těm, kteří se chtějí potěšit intelektuálním stimulem mentální gymnastiky. Ale toto vše nemá nic společného se skrytou filozofií.

Všeobecný omyl, který smísil osobní fantazii s filozofií nebo dogmatickou teologií s metafyzikou, činí nezbytným vyslovit varování, že filozofie pravdy, *jak byla odhalena v Indii*, nesmí být zaměňována s takovouto filozofickou *spekulací* o pravdě. Jestliže polo-filozofie a pseudo-filozofie jdou nyní svou cestou a jsou odmítány, pak zůstává cesta otevřena pro pravou filozofii. Zatímco pseudo-filozofie se vznášejí jako volný pták vysoko v říši fantazie, je pravá filozofie pevně upoutána k faktům. Začíná jimi a odmítá z nich vybočit. Nic nepředpokládá, nezačíná s žádnými domněnkami, s žádnými dogmaty, s žádnou *vírou jakéhokoli druhu*. Pokračuje jedině pomocí přesného usuzování o faktech, nejostřejším a nejpronikavějším usuzováním, jaké kdy bylo lidskou myslí prováděno, a dělá závěry s použitím svědectví *všech* lidských zkušeností. Mnozí slavní metafyzikové vyčerpali svůj důmysl tím, že si například *představovali* hypotetické Noumenon¹⁾, Substanci, Ducha, Absolutno a tak dále, jež je podkladem jevů. Filozofie pravdy však nedovoluje svým stoupencům ani žákům hledat pouhou představu nebo ji přijímat bez přezkoumání její pravdivosti. Duch může opravdu existovat, ale filozofie musí objevit jeho existenci a nikoli začít tím, že ji předpokládá. Fakt je jejím jediným základem a skutečnost její vrchní stavbou.

Akademická filozofie poskytuje obraz odporujících si mínění především pro různá stanoviska, zaujímaná filozofy. Jenom jedno stanovisko je možné pro pravého filozofa a to stanovisko nejvyšší. Takové stanovisko musí být založeno na faktech veškeré zkušenosti. Proto jsou všechny

1) Pozn. překl. : Noumenon - nepoznatelná a na našem poznání nezávislá skutečnost.

předpoklady, všechna dogmata, všechny slepé víry, všechno oddávání se citům, všechny sny o neviděném a neznámém okamžitě vyřazeny. Kdykoli filozofie zklamala, její neúspěch byl zčásti zaviněn porušením tohoto faktoru. Život nemůže být nikdy uspokojivě vyložen studiem našich představ namísto faktů.

Do této míry musí proto pravá filozofie využívat vědu, musí s ní začínat, kráčet po jejím boku, i když ji později předstihne, protože je odvážnější. Věda je vsutku částí filozofie pravdy, i když částí předběžnou. A vědou je v základě míněna vědecká metoda, vědecký přístup, ohromná sbírka ověřených faktů, nikoli však kolísající dohady a názory jednotlivých vědců.

Mnohým západním lidem je metafyzické hloubání koníčkem nebo hrou pro diletanty nebo v nejlepším případě cvičením v intelektuální honbě za duchy. Pravá filozofie je nekonečně vážnější a plodnější zaměstnání než to. Považuje tento náš život za vzácnou příležitost k získání věčného užitku z jeho zdánlivé pomíjivosti. Z toho vyplývá, že si nemůže dovolit plýtvat časem na marné nebo bezúspěšné pokusy, které jsou předurčeny skončit beznadějně v prázdnotě. Používá metody filozofického bádání ne proto, aby našla omluvy pro méně plný život, nýbrž aby našla vedení pro život plnější, ne aby zúžila lidské zájmy, ale aby je rozšířila, ne aby se honila za prchavými mátohami, nýbrž aby hledala trvalé Skutečno.

Probereme v jedné z pozdějších kapitol další zvláštní charakteristiku vyšší filozofie, která skutečně prokazuje pravdu (což jiné filozofie nedokáží) tvrzení, že podává všeobsažné prozkoumání světa a souvislý přehledný názor na život. Její úspěch v tom, že prokázala toto tvrzení, vysvětluje, proč se myslím Indů podařilo plně proniknout temnotou světa tam, kde západní mysli tuto úlohu dosud pokládají buď za nemožnou, nebo určenou k možnému dovršení až ve vzdálené budoucnosti.

Již jsme viděli, že vysvětlení náboženství jsou výborná pro prostý nebo bázlivý lid, ale jsou příliš elementární a odporují svědomí a zdravému rozumu vzdělaného lidu. Zjistili jsme také, že zásady a cvičení mysticismu jsou obsáhlejší a lepší, ale rovněž nedostačující, protože poskytují jen částečný pohled na život. Skrytá filozofie pravdy - která bude v této

knize nadále jmenována pouhým slovem „filozofie“ zčásti pro slovní jednoduchost a zčásti proto, že původ slova ukazuje k *pravdě* a nikoli k pouhému hloubání, v něž často upadá - tvrdí, že ona jediná se snaží prozkoumat každou fázi veškeré existence, nic nevynechávajíc, a že ona jediná usiluje o dosažení plného a konečného vysvětlení. Kromě toho, ona nejen že začíná pátrat, ale postupuje kupředu se železnou rozhodností, dokud úspěšně nedosáhne cíle.

Z tohoto zjištění je možno usoudit, že pravá filozofie není jednoznačná. Naopak, je tak bohatá, že musí zahrnovat nejen metody užívané například náboženstvím, mysticismem, vědou a uměním, ale i výsledky jimi dosažené; že musí nejen zahrnout do rozsahu svého zkoumání tak rozdílné věci jako obchod, průmysl, vojnu, manželství a mateřství, skvělé sny i nízkou dřinu, protože to jsou částilidského života; že musí nejen zahrnout do svého zkoumání ohromný šik zvířat a rostlin, řek a hor, protože patří k všeobecné existenci, ale ona se musí kriticky obracet i sama na sebe, neboť každé bádání - ať již náboženské, mystické, vědecké nebo filozofické - je prováděno myslí. Proto filozofie také usiluje objevit, proč mysl chce všechny tyto věci znát, proč se zabývá hledáním pravdy, a co je její vlastní přirozeností, jaké jsou hranice její schopnosti poznat pravdu, jak přichází k poznávání světa a co je zkrátka poslední pravdou ze všech těch pravd, které již známe. Žádá pravdu v její celistvosti, nikoli pravdy poloviční nebo čtvrtinové.

Filozofie oceňuje již zmíněné příspěvky z oblastí faktu nebo víry, a samozřejmě i všech ostatních, ale současně uniká z jejich omezené specializace, protože odmítá se u kteréhokoli z nich zastavit nebo omezit na ně své pátrání. Věda je zřejmě omezena, ať je pro nás jakkoli cenná tím, že nám poskytuje rozumový přístup k životu a třídí naše znalosti o světě. Zabývá se zlomky. Od průměrného vědce například nemůžeme očekávat, že bude chápat význam hudby. Pracuje tak jako všichni specialisté s tmavými brýlemi, neboť zůstává stále v mezích určitého oboru a musí přijímat jak ohraničení, tak omezená hlediska tohoto oboru. Každý specialista je nevědomky ovlivňován důrazem, kladeným na zvláštní aspekt života, kterým se zabývá. Z toho vyplývá, že vtěsnává svůj názor na

pravdu do omezujících stěn částečného rozhledu a přehlíží cíl pravdy, který je osvobozen od takových omezení! Necht' je to jakkoli užitečné pro praktické účely, stává se to překážkou, je-li vytýčen širší cíl - konečná, všeobecná, nepopíratelná pravda.

Je těžké umět zařadit tak pozoruhodný mentální postoj, neboť je příliš moderní, než aby byl starodávný, příliš rozumový, než aby byl středověký a příliš historický, než aby byl moderní. Takový je paradox nejstarší moudrosti světa, která ještě dnes tak předstihuje současné vědění, že ji teprve nyní počínáme dohánět! Taková je jedinečnost filozofie, která je odvážným úsilím proniknout k významu existence, používat nejvznešenější schopnosti inteligence člověka k nejvznešenějšímu cíli a objevit přiměřené měřítko pro etiku, nezvratný zákon pravdy a moudrosti k udržení společenské činnosti. Jenom povrchní lidé se odváží pochybovat o jejím praktickém užitku a pozoruhodných výhodách, ale lze připustit, že takové úsilí nepatří do všedního života přeplněných rovin. Musí nezbytně patřit vzdáleným horským stezkám. Obyvatel roviny má právo odmítnout opustit své pohodlí a cestovat do této nehostinné krajiny, ale ať nepohrdá těmi, kteří odhodí strach stranou a pokusí se o výstup. Ne najdou tam žádnou nudu, nýbrž naopak okouzující a povzbuzující dobrodružství. Cesta je opravdu fascinující a když se na obzoru objeví plný praktický výsledek, shledají, že obsahuje životní zájem člověka. Od té chvíle budou vidět epizody svých každodenních osobních životů pod zorným úhlem vzrůstající velkoleposti.

Viděli jsme, jak přibližování se pravdě se samo upraví do odstupňovaného pořadí a sledovali jsme je až na konec jeho druhé fáze. To je v souladu se starým indickým učením, které požaduje tři vývojová stadia, jimiž musí mysl člověka projít, tři vzestupné postoje k životu. První je náboženství a je založené na víře; druhý je mysticismus a je ovládán citem; třetí je filozofie (která zahrnuje vědu) a je vedena rozumem. Nemůže tomu ani být jinak, neboť lidské chápání světa musí nezbytně vzrůstat souběžně s mentální schopností člověka. Jeho světový názor je nevyhnutelně omezen stupněm jeho inteligence. Proto není možné, aby všichni lidé odpovídali na životní otázky stejně.

Nyní se musíme postavit ke dveřím třetího stupně ve starobylém chrámu moudrosti a s nadějí zaklepat. Jestliže máme dosáhnout vrcholu našeho vývoje, musíme překročit tento práh a dozvědět se, co je za ním. Tam nade dveřmi můžeme spatřit ozdobným písmem vytesaná dvě slova: *Filozofie Pravdy*, a nad nimi na nás vážně zírá soška Minerviny sovy. Neboť tento zvláštní pták ožívá, když se snášejí stíny noci a jasně vidí různé předměty tam, kde člověk vidí jen černou temnotu.

Ale kdo kdy slyšel o takové neznámé filozofii? Slyšeli jsme o německé filozofii, řecké filozofii, indické filozofii. Vzpomínáme si jako ze vzdálené minulosti na některá z nejnesrozumitelnějších děl světa, napsaná nejinteligentnějšími lidmi, trápící nás ve dnech našich studií mučivými pocity zmatku, zoufalství a konečného zklamání. Vzpomínáme si, že jsme opíjeli své mozky čtením spousty nudných knih o tomto předmětu, ale místo aby nás přivedly do jasnějšího světla, stáhly nás tyto odporující si teorie a hloubání zpět do ještě větší temnoty. Věřili jsme ironicky tomu, co se zdálo být všeobecným pravidlem filozofické diskuze, že čím všednější je sporná věc, tím závažnějším se stává argument. Osvojili jsme si něco ze systému mluvy Spinozy, systému Anaxagora, systému Immanuela Kanta, ale nenašli jsme, ani neznáme nikoho, kdo našel filozofii, která by představovala více než názory jednoho člověka nebo jedné školy.

Přesto však existuje hrstka těch, kteří *důkladně* prozkoumali zpola šeré kraje náboženství, mysticismu a metafyziky a neplavili se pouze podél jejich břehů, kteří také vědí, co může věda říci o světě a kteří jsou prosti podobného pesimismu. Jejich počáteční údiv se změnil v touhu poznat a ta opět ve vášeň pochopit a nakonec v pátrání po skutečnosti. Cítí, že toto všezahrnující pátrání, které je hnalo vpřed a vzhůru, reagovalo v odpověď na něco, *co jest*. Nezničitelná naděje je vábí. Neboť to, Čemu napolo věřili v náboženství, co plně prociťovali v mysticismu, co rozumově tušili s vědou, o čem se hloubavě přeli s metafyzikou, naznačuje, že existuje poslední podstata jakožto pravá přirozenost věcí a lidí, že tato podstata, protože je vždy a všude přítomná, dává vesmíru

nejvyšší možný význam, a je proto první a nejvyšší lidskou povinností ji osobně *znát*. Ale oni chápou, že dříve než může být jakýmkoli způsobem konečně a bezpečně poznána, musí být nejprve intelektuálně a úvahou poznáno, čím je a samozřejmě i čím není. Proto si uvědomují potřebu správné filozofie - nikoli filozofie té nebo oné školy, osoby nebo země, nýbrž pouze filozofie pravdy. Taková filozofie, kdyby byla objevena, by pak hrála úlohu nezbytné mapy, s kterou by se badatel mohl vydat na cestu, aby objevil pravdu sám pro sebe.

Ale proč by nemohla být naděje těchto několika nekonvenčních jedinců pouze sebeklamem, iluzí, stvořenou osobní touhou a maskovanou jako hluboká intuice? Je možná jenom jedna odpověď na tuto ospravedlnitelnou stížnost, a je to odpověď, která vyvolá překvapení, zvednutí obočí a opovržlivý úsměšek na rtech v západních kruzích, trpících komplexem nadřazenosti, který lze snad odůvodnit naprostou neznalostí toho, co dělali a mysleli lidé na druhé polokouli za několik posledních tisíciletí. Přesto však má stejné právo, abychom ji vyslechli jako každá jiná, jak bude rozsáhle dokázáno v této knize. Je to smělé prohlášení, že naděje několika málo lidí byly proměněny, byť i v nepravdělných přestávkách, v potvrzenou realizaci u nevšedních jednotlivců a že, ať říkají veřejné archivy světového myšlení cokoli, jak nepsané tak psané záznamy Indie naznačují, že pravda, kterou Západ pokládá za nedosažitelnou, byla již v minulosti dosažena takovými jednotlivci a může být dosažena i nyní těmi, kteří si jí natolik váží, že za ni zaplatí její vysokou cenu.

Když jsme svědky divů, které lidská mysl dosahuje změnami na tváři země, máme být tak beznadějní, abychom věřili, že celá příroda se bojí odhalení pravdy a lstivě člověku brání, aby pochopil poslední nejvyšší význam svého života na této planetě? A tvrdí-li někdo, že tento význam je zcela nepoznatelný, tedy nevědomky tvrdí, že mu je již známo, co se budoucím pokolením může nebo nemůže podařit poznat - což je zcela neospravedlnitelný a neprokazatelný předpoklad. Proč se však nemůžeme snížit, abychom se od starých národů naučili tomu, čemu se nemůžeme naučit od moderních?

SKRYTÁ NAUKA INDIE.

Indická skrytá nauka, která tvoří tuto filozofii pravdy a která spočívá na úrovni vyšší, než jsou úrovně náboženství a mysticismu, existuje již po dobu, která, jak vědci připouštějí, nemůže být rozsahem kratší než pět tisíc let, je však ve skutečnosti mnohem starší, neboť její původ mizí v historicky nesledovatelných epochách. Byla tradičním vlastnictvím několika zasvěcenců, kteří tvořili úzký uzavřený okruh a kteří ji střežili s velkou pečlivostí jako vrchol moudrosti celé své země a nepovolili k ní přístup nikomu kromě způsobilých uchazečů. (Opravdu, až do rozbřesku moderní doby bráhman, který se odvážil odhalit, že pravda, která je latentně uložena v náboženství, se uskutečňuje jen ve filozofii, byl vystaven potrestání.) Předávali ji z pokolení na pokolení a udržovali ji tak přísně v tajnosti, že její zbloudilé ozvěny, které se náhodou nebo podloudně donesly do ostatního světa, byly rychle podivně překrouceny. Samozvaní a sebeklamem ovládaní představitelé se později objevili ve veřejnosti a překroutili těch několik málo ozvěn čisté filozofie, které zaslechli, v některých případech v náboženskou scholastiku a v jiných případech v teologický mysticismus. Nepochopení vedlo ke zkomolení, a tak změnilo vznešenou univerzální pravdu na okleštěnou pravdu nějakého kmene. I když všichni její praví a věrní představitelé již vymřeli nebo zmizeli z této země, přesto si zachovala nesmrtelnou existenci v několika vzácných opomíjených písmech a zlomkovitě v několika více populárních. Avšak chybné výklady vyplývají stále z toho, že písma jsou čtena bez vhodného osobního objasnění povoláním učitelem, což je nezbytné.

Lze proto očekávat, že některé výklady podané v těchto kapitolách budou popírány většinou učených badatelů dnešní Indie jako neautentické, nebo tupeny většinou konvenčních mystiků a jogínů jako zvrácenosti, nebo prohlášeny většinou jejich náboženských autorit za ateistické. Necht' tomu tak je. Neobracíme se k nim ani k jejich početným následovníkům, nýbrž k myslím hledajícím nekompromisně pravdu. Pravda může být skryta zrakům po nespočetné věky, neboť závisí na tajné podpoře něko-

lika vzácných jedinců, je však nezničitelná; přežije jako širý oceán nicotnost smrtelných *názorů* a pěnu zájmů, plných předsudků. I když naše nekonvenční podání tohoto vědění je moderní a západní, jeho původní zdroj je prastarý a indický. Tiché texty a živé hlasy, které dopomohly informacemi tomuto spisu, jsou většinou indické, doplněné tibetskými dokumenty a osobním mongolským esoterním poučením. Mnoho lidí může popírat obhajitelnost zde odhalených zásad, ale nikdo nemůže popřít fakt, že to jsou indické zásady, i když málo známé, aniž by překroutil většinu nejautoritativnějších starých dokumentů tak, aby vyhovovaly jeho průměrné mysli. Necitujeme-li zde tyto texty, je to proto, že naši čtenáři jsou hlavně ze Západu a my je nechceme zatěžovat obtížnou nutností zkoumat vyčerpávající komentáře k neznámým sanskrtským názvům. Opravdu, již to, že jsme v této knize nepoužili více než dvou sanskrtských filozofických výrazů, bude jen její další obžalobou, neboť se tvrdí, že jisté indické filozofické myšlenky jsou nejen nepochopitelné Západu, ale nelze je ani vyjádřit v žádném z tradičních západních jazyků. Je zcela jisté, že zde máme co dělat s myšlenkami, které lze v sanskrtu vyjádřit jediným slovem, zatímco v západních jazycích je často třeba celé řady slov, abychom vysvětlili jejich význam. Ale pravda existovala dříve, než se mesmerické kouzlo sanskrtu zrodilo a bude jistě trvat i dlouho potom, až tento jazyk zmizí. Lidé si museli najít nebo vytvořit pojmy k vyjadřování dříve, než se objevil, a protože je nutí potřeba, mohou to udělat znovu.

Zvedne se také hlasité popírání a osobní opozice v těch úzkých kruzích Západu a Východu, které samy sebe nazývají „esoterické“ a činí si nároky na vlastnictví „okultní“ moudrosti. Zmatek a nedorozumění mezi těmito zpola informovanými lidmi je odpustitelný. Oni věří a věří správně, že někteří z proslavených učitelů světa učili své nejbližší žáky tajné nauce. Věří také, avšak nesprávně, že tato nauka se skládala z velké části z magie a zázraků, kouzelnictví a teologie. Tito velcí mistři měli něco lepšího na práci než ony věci. Konečným cílem indického esoterismu bylo přivést lidi k tomu, aby odhalili základní význam lidského života; pomoci jim, aby získali insight (vhled) do skutečné stavby vesmíru;

a ukázat jim veliké slunce absolutní pravdy, zářící na obzoru veškeré existence.

A ještě dříve než Alexandrova vítězná tažení uvedla orientální a hellenistické myšlení v plodný styk, byly zlomky této nauky přineseny do Evropy podnikavými cestovateli, jako Appoloniem z Tyany a Pythagorem. V naší době pronikaly do zevního světa úryvkovité důkazy o existenci tohoto skrytého učení, když vzrůstající skupina západních orientalistů vydala světu zeň svého po celé století trvajících bádání o pokladech indické kultury. Strhli stěny tajnosti a výlučnosti, které udržovaly nejdůležitější knihy ve vlastnictví malého počtu bráhmanů. Kdo by se chtěl jimi prokousávat, může nalézt četné náznaky střežené nauky, která byla skryta přede všemi, vyjma před těmi několika, kteří dovedli splnit určité těžké podmínky a měli vzácnou kvalifikaci charakteru a schopnosti. Jakož i spolehlivé doporučení vzhledem k faktu, že dokonalé vědění bylo možno získat jen *osobně od* kompetentního učitele. Důkaz toho lze najít nejen ve starém pravidle, že zasvěcení bráhmani, kteří odhalili své vědění nezpůsobilým laikům byli potrestáni, ale i v anglických překladech sanskrtských textů nyní dosažitelných, jako jsou *Upanišády*, *Bhagavadgíta*, *Šankarovy komentáře k ní*, *Vivekačudamáni*, *Brahma Sutry*, *Pančadaši* a tak dále.

S těmito údaji můžeme porovnat následující slova Buddhova, vyňata ze *Saddharmy Pundariky*:

„Vznešení lidé moudrého chápání střeží nauku, střeží tajemství a neodhalují je... Je nesnadné porozumět tomuto vědění: prostý člověk by byl zmaten, kdyby je náhle uslyšel... Mluvím tolik, kolik mohou pochopit a dle jejich schopností; přizpůsobuji pro ně svou nauku různými podobstvými.“

Již chápeme, jaká jsou podle tohoto skrytého učení postupná stádia vývoje, kterými musí projít ten, kdo hledá skutečnost. To je jasně vyjádřeno mudrcem Gaudapadou v jeho již zmíněné velmi staré knize těmito slovy:

„Existují tři stupně vývoje života, odpovídající třem silám chápání - nižší, střední a vysoký... Jóga o nepopíratelném je těžko dosažitelná jogínům, kteří postrádají vědění předepsané pro vyšší filozofii... těm ostatním jogínům, kteří také krácejí stezkou, avšak mají nižší nebo prostřední chápání.“

V komentáři k těmto větám poznamenává velký učitel Šankara: „Třídy lidstva jsou rovněž počtem tři. Proč? To proto, že jsou nadáni třemi stupni chápání, to jest, nízkým, středním a vysokým.“

Pythagoras, který vykonal cestu do Indie a podařilo se mu získat zasvěcení do tajné moudrosti bráhmanů, dělil lidi do tří tříd. Lidi, kteří milují filozofii, umístil do třídy nejvyšší. Bylo to opravdu v této spojitosti, když razil a užíval slova *filozofie* a byl prvním Evropanem, který tak učinil. Ammonius, který založil významnou mystickou a filozofickou školu v Alexandrii, dělil své žáky rovněž na tři skupiny a zavázal je přísahou, že neprozradí jeho vyšší filozofickou nauku. Jeho pravidla napodobovala starší řecká mystéria Orfea, který je přinesl z Indie, jak to líčí dějepisec Herodot.

Nechť si nikdo nemyslí, že přísná tajnost, v níž byla kdysi tato nauka zahalená, byla svévolná. Vyvinula se ze čtyř prvotních důvodů. Prvním byl jasný postřeh, že kdyby byla pravá náboženská pravda všeobecně známá, byla by celá stavba veřejné morálky vážně ohrožena. Nerozvážné uveřejnění nauky, která popisovala Boha tak, jakým skutečně je a zavrhovala Boha v podobě, v jaké si ho lidé obvykle představují, a která odhalovala všechny obřady, oběti a kněžství jako čistě prozatímní pomoc, brzy by zničilo vliv zákonného náboženství u ostatních lidí, kteří je dosud potřebují, a s jeho zničením by zanikla i na něm závislá etická omezení a morální disciplína. Zmatené davy nevzdělaných lidí by se pak obrátily proti svým přijatým modlům, ale nedovedly by výměnou za ně pochopit nepochybné dobrodiní vyšší filozofie, neboť by ji odvrhli jako příliš vzdálenou. Byli by ponecháni v duševní prázdnotě nebo přinejlepším s matoucím nesprávným výkladem s tím následkem, že společnost by byla vržena do zmatku a společenský život by se mohl vrátit k bez-

ohledným zákonům džungle. Bylo by škodlivé otrást myslí mentálně nevyspělých davů tím, že by byla odstraněna jejich víra v tradiční náboženství, kdyby jim nemohlo být nabídnuto nic, co by mohly přijmout jako náhradu. Proto mudrci udržovali pečlivě a moudře své vědění v tajnosti a omezovali je na několik vyvolených, kteří byli pro ně připraveni a kteří se stali nespokojenými s ortodoxním náboženstvím a potřebovali něco rozumovějšího. Kromě těchto mentálně zralým bylo zasvěcení udělováno také králům, státníkům, vojevůdcům, vysokým bráhmanským kněžím a jiným osobám, pověřeným odpovědností vést život lidí; takto byli lépe vyzbrojeni k tomu, aby vykonávali své úkoly moudře a účinně.

Druhý důvod spočíval v aristokratické povaze této filozofie. Nehodila se stejně pro ovce jako pro lvy. Nemohla být uvedena do jeskyně a chýše nevzdělaných lidí a doufat v rozumné přijetí. Byla mentálně tak těžko pochopitelná a eticky tak pokročilá, že byla daleko mimo dosah lidu. Kdyby byla mohla nalézt snadné přijetí, učinila by tak brzy poté, kdy byla poprvé formulována. Sama sebe již také odsuzovala k tomu být utajená nepsaným zákonem, který činí zbytečným vnucovat mnoha lidem ideály, kterými se jen málo lidí může řídit. Její zásady mohou zvládnout jen osoby s dobře vyvinutým intelektem a vznešeným charakterem - jsou příliš jemné, a proto příliš nesrozumitelné nezralým myslím, těžkopádným a tupým, malicherným a sobeckým lidem. Dávné obyvatelstvo se skládalo hlavně z venkovanů, kteří se namáhavě lopotili na svých polích od svítání do soumraku, a z pastevců, kteří mechanicky následovali svá stáda. Obě třídy nemohly vyvinout mysl schopnou uvažovat po dlouhou dobu o nejneosobnějších a abstraktních tématech, která byla zdánlivě zcela vzdálena poli a domovu, dovedly však uvěřit prostým příběhům. Proto byli tyto lidé zcela ochotni nastoupit snadnou stezku víry v to, čemu věřili jejich rodiče. Široké davy lidí byly vesměs negramotné a nevzdělané, žijíce ve světě, ve kterém byly nuceny být zcela zaměstnány kvůli živobytí a uspokojování svých bezprostředních hmotných potřeb, kde ohromné chobotnice osobní činnosti a rodinné odpovědnosti je držely ve svých chapadlech tak těsně, že neměly ani vůli ani čas, aby zkoumaly jemnější smysl své vlastní existence, natož konečné po-

znání vzdálenější univerzální existence. Pracovat, trpět, rozmnožovat své řady a zemřít, to tvořilo jejich omezený obzor. Stěží tušily a sotva se staraly o to, jaký je vyšší smysl jejich života. Jak by tedy bylo možné oprávněně doufat, že by porozuměly zásadám a oceňovaly hodnoty, které byly právě tak mimo jejich dosah, jako jsou postgraduální univerzitní přednášky mimo dosah žáků obecné školy? Mladé mysli davů musí být dán čas, aby vyrostla, a v oněch dávných dobách nebylo možné očekávat, že by uvažovala o záležitostech, které často přesahovaly schopnost i těch nejchytřejších.

Mimoto, *výrok Nového zákona*, „je mnoho povolanych, ale málo vyvolených“, má svůj indický protějšek ve větě, „snad jeden člověk z tisíců usiluje o uskutečnění pravdy“ v *Bhavagadgítě*. Neexistuje zde žádný libovolný výběr, ale výběr založený na lidských omezeních, neboť zmíněná kniha praví také: „Nezjevuji se všem a každému, jelikož většina lidí má své vidění zastřeno iluzí.“

Třetí důvod takového utajování byl, že několik mudrců, kteří zvládli tuto nauku, zpravidla žilo v malých lesních poustevnách nebo v tajných horských útulcích. Tento způsob života daleko od davů nebyl zvolen pro jejich osobní potřebu, neboť dosáhli skálopevné neochvějnosti mysli a charakteru, které mohly projít nedotčeny smíšenou činností přeplněných měst tak, jako tomu bylo u Šankary¹⁾, nebo mohl zůstat nezměněn uprostřed pozlacené vznešenosti královských dvorů jako v případě Džanaky²⁾. Takovéto odloučení bylo zvoleno pro blaho těch, kdo to potřebovali, to jest, pro vybranou hrstku žáků, kteří byli zralí pro toto zvláštní vyučování. Udržovaná koncentrace a hluboké úvahy, žádané bohyní skryté moudrosti od jejich ctitelů po několik let, nacházely nejmenší odpor a nejmenší

1) Pozn. autora: Šankara byl dávný filozof, který dosáhl nejvyššího osvícení v neobyčejně mladém věku a pak cestoval napříč Indií, aby pomáhal nevědomým davům a osvětil několik vzdělaných, každou třídu jejím vlastním způsobem.

2) Pozn. autora: Král, který panoval ve velkém státě v severovýchodní Indii a současně studoval skrytou nauku pod vedením mudrce Aštavakry s tak dobrým výsledkem, že osobně uskutečnil poslední podstatu věci. Dovedl najít cestu k tichému mudrci sedícímu v lese stejně jako k ustaranému poddanému žádajícímu o pomoc v audienční síni paláce nebo k armádě připravené k akci na bitevním poli.

překážky v nejosamělejších místech uprostřed divoké samoty krásných pralesů v nesmírné vznešenosti osamělých hor. Tento sklon uchýlovat se na tato místa kvůli studiu byl tak uznáván, že staré texty, užívané těmito učiteli při jejich výkladech byly a dosud jsou nazývány *Lesní nauky*. Bylo by však velkým omylem zaměňovat takovéto dobře promyšlené odloučení několika jedinců od světa proto, aby byli lépe vyzbrojeni přísným studiem k chápání a k pozdější užitečné službě lidstvu, za laciný asketismus, který převládá ve většině dnešních velkých lidnatých karikaturách těchto malých zaniklých poustev. Neplodná strnulost a pověřivé hloubání nyní nahradily mentální úsilí a ukázněné studium. Žáci třetího stupně ve starověku byli lidé, kteří si uvědomili, že již příliš dlouho pracovali jako mravenci, aniž chápali, na čem pracují, a že již příliš dlouho tančili v šíleném shonu jako loutky na světovém jevišti podle nápěvu, který složil někdo jiný. Došli k bodu, kdy chtěli vědět, co to vše znamená, proč vůbec jsou na světě a kam vede osudový tlak života je i jiné. Cítili, že musejí nalézt nějaké místo ve svém programu pro studium filozofie. Život zcela prostý hlubšího myšlení byl považován za nedůstojný člověka, neboť jej činil podobným zvířeti. Zkrátka, chtěli znát pravdu. Proto na čas opustili činný svět a hráli úlohu uprchlíků nikoliv v citovém zklamání, nýbrž v zasvěcení se vážné intelektuální úloze. Takováto prodloužená nepřítomnost ve společnosti, i když byla myšlena jako dočasný prostředek a nikoli jako trvalý cíl, nevyhnutelně, i když postupně, izolovala získané vědění od všeobecné kulturní tradice společnosti tak, že i samotné slovo v sanskrtu, které značí „Lesní nauku“, nabylo významu „Skrytá nauka“. Nemůžeme říci, že by se mudrcové vždy drželi v skrytu, ale když se odvážili jít na veřejnost, učili lidi jen tomu, co pro ně bylo vhodné, to jest, v mnohých případech pouhému náboženství, a v jiných případech pouhému mysticismu.

Čtvrtý důvod byl již uveden. Bylo nebezpečí, že tradiční texty budou špatně vykládány a špatně chápány, takže by postupně nepravda byla považována za pravdu a jistě by byla za ni označena pozdějšími generacemi. Ti, kteří byli eticky a mentálně nepřipraveni a neukázněni, by přisuzovali textům své vlastní významy, vykládali by je tak, aby se ho-

dily jejich osobnímu vkusu nebo temperamentu. A toto nebezpečí opravdu hrozilo, neboť texty byly velmi zhuštěny a potřebovaly podrobné vysvětlení.

A tak nejprve vznikl esoterismus jako přirozený jev, i když byl později postupným působením času zahrán do krajních mezí lidskou sobeckostí ze strany těch několika přívrženců a lidskou lhostejností většiny. Materiály k historii tohoto pomalého odklonu by byly velmi poučné, jen kdyby bylo možné je získat.

Nyní se objeví na rtech západního kritika dvě otázky. Za prvé, jestliže existovala v Indii taková filozofie po tak dlouhý čas, proč se nepodařilo pozdvihnout indickou kulturu na vrchol světového uznání? Odpověď je, že jak již bylo vysvětleno, těch Indů, kteří měli toto vědění, bylo v každé době příliš málo a téměř nikdo v době moderní, než aby zanechali znatelné stopy v kultuře tohoto ohromného subkontinentu. A přece, i když jejich bezprostřední vliv byl omezen na vybraný a vlivný okruh, přesto *je jejich rozhodující a nepřímý vliv nesmírný.*

Materiální jazykové nesnáze v kulturních stycích mezi Indií a Evropou, až na poslední jedno nebo dvě století, zároveň s esoterickou povahou této filozofie vysvětlují nedostatek jejího vlivu na svět, jak dokazuje i skutečnost, že v ostatních částech Asie, s nimiž byl její styk mnohem stálejší a pravidelnější, byla indická moudrost vždy v nejvyšší úctě. Přesto však je příznačné, že člověk, který uvedl slovo „filozofie“ v užívání v Evropě byl prvním proslulým Řekem, který se odvážil vydat se až do Indie při hledání moudrosti. Pythagoras byl dobře odměněn za nebezpečí své dlouhé cesty. Přinesl Západu nové a vyšší pojetí pravdy.

Druhou otázkou, která by se mohla oprávněně vyskytnout, je, proč, byla-li tato nauka tak úzkostlivě skrývána před davu lidu po tolik století, by nyní měla být tak otevřeně předložena a objasněna davům? Na to mohou být tři odpovědi. Toto odhalení není vůbec nové, protože pokračovalo již od té doby, kdy britská armáda připravila cestu a to již v osmáctém století britským, francouzským a německým učencům. Text po textu byl jimi získáván v oněch dnech jako část vojenské kořisti a později byl získán řádnou koupí od výlučných bráhmanských kruhů, které až do

té doby tyto knihy žárlivě střežily. Ty byly nyní zpřístupněny k užítku celého světa. Četné vesnice byly pročesávány nakupujícími agenty a četné rukopisy, skryté po staletí ze strachu před ničivými muslimskými dobyvateli nebo opomíjené pro naprostou neschopnost pochopit je, byly vyneseny na světlo z krabic nebo tajných úkrytů. Některé z těchto textů byly přeloženy do evropských jazyků a mohou být kýmkoli studovány, zatímco většina byla pečlivě sebrána a zachována ve svém původním stavu ve vynikajících knihovnách, jako jsou knihovny Státního sekretariátu pro Indii, státních orientálních sbírek Mysore, Barody a Travancoru, Královské asijské společnosti, a tak dále, kde jsou nyní přístupny učencům. Před dvěma sty lety bylo jen málo těchto děl přístupno tomu, kdo nepatřil k nepočetné elitě indické inteligence. Dnes se mohou evropští nebo američtí studenti dostat zcela volně k několika stům různých starých filozofických děl. Proto zde nedochází k žádnému novému odhalení, ale pokračuje se v odhalování, které bylo započato před jedním a třemi čtvrtěmi století. Podání, které se zde nabízí, však bude pravděpodobně mnohými čtenáři považováno za nové, v podstatě moderní a jistě nekonvenční znovuoživení. Nicméně, novým prvkem na těchto stránkách je to, že jeho zásady jsou částečně založeny na několika knihách, které západní záplava orientalistiky minula bez povšimnutí, protože jejich zvláštní důležitost a nesnadný smysl nebyly pochopeny, a částečně na osobním poučení, které je snad jedinečné v celé dnešní Indii.

Další odpovědí na kritikovu otázku je, že hlavní zákaz odhalení skryté filozofie v dřívějších dobách byl vysvětlován jejím nebezpečím pro autoritu ortodoxního náboženství a následkem toho i morálky. Od té doby tak mnoho činitelů pracovalo na podrytí této autority, že náboženství splňuje svou funkci chránit morálku poněkud chabě. Podmínky jsou jiné než ve dnech, kdy Sokrates mohl být odsouzen k smrti pro oslabování náboženské víry. Mysli lidí jsou nyní zbaveny rovnováhy a jejich náboženské opory jsou zničeny. Pozice je nyní tak změněna, že je to skoro až paradoxní, neboť skrytá filozofie, namísto aby zničila to, co zbylo z náboženství, mohla by je zachránit symbolickým výkladem a ospravedl-

něním místa a účelu instituciálního náboženství pro vzdělané mysli. Její odhalení by nyní sotva ovlivnilo davy, protože by si ho nevšímaly, jako si nevšímají žádné abstraktní filozofie, nebo tam, kde by si jí povšimly, nedokázaly by pochopit její jemnosti.

Třetí činitel, který připravil příležitost pro otevřenější, smělejší, plnější a svobodnější vysvětlení vyšší filozofie než kdy před tím, je zcela výjimečný a nejdůležitější ze všech. Ode dne, kdy její nauky byly prvně formulovány a zatajovány, se svět velmi změnil a s ním i lidstvo. Podrobnosti těchto změn, pokud se týkají postavení této filozofie, byly plně podány na úvodních stránkách této knihy.

KAPITOLA V.

FILOZOFICKÁ DISCIPLÍNA

Jednoduchý fakt, že průměrný člověk - necht' touží po vědění sebevíce - připustí, aby ho překonala buď nelibost, vznikající z jeho povrchního dojmu z filozofie, nebo pocit strachu ze samotného abstraktna, ho činí nezpůsobilým zabývat se takovýmto studiem. Neboť existují určité základní charakteristické vlastnosti, které se požadují od každého člověka, dříve než mu je vůbec dovoleno překročit samotný práh filozofie. Nikdo nemůže doufat, že bude úspěšně filozofovat, postrádá-li sedm psychologických kvalit. Tyto kvality jsou nezbytné. Představují totiž prostředky, jejichž pomocí může dosáhnout svého cíle. Badatel, který chce proniknout do těžce přístupných neznámých oblastí, který bude nucen na své cestě přecházet hory, řeky a pouště, se musí na výpravu připravit nejprve tím, že si opatří řádnou výzbroj, jestliže vůbec rozumí svému úkolu. Ten, kdo se pokouší zkoumat skrytou filozofii a proniknout do nových oblastí pravdy, musí se rovněž poohlédnout po povaze a kvalitě své osobní výzbroje, dříve než se jeho mysl může odvážit činnosti, která velmi pravděpodobně do nejvyšší míry podrobí zkoušce jeho schopnosti.

Ne každý může podniknout takovou výpravu. Jedině ti, kteří splní předběžné podmínky, mohou doufat v konečný úspěch. Tyto podmínky nejsou ukládány z vnějšku, ale jsou vrozené samotné přirozenosti chápání pravdy, a proto je jejich splnění neúprosné. Ani je libovolně nestanoví žádný náročný učitel. Ukládá je sama Příroda a přijala je dlouhá tradice. Nicméně nikdo, kdo nepatří k těm několika vážným lidem, kteří hledají poznání nejvyššího tajemství života za každou cenu, se nad nimi nemusí trápit. Všichni ostatní lidé je mohou ignorovat a jít pohodlně životem a nespěchat. Emerson správně říká: „Vezmi si, co chceš, ale zaplat' cenu!" Tato slova se přesně hodí na tento úsek naší cesty.

V západních zemích každý mohl kdykoli začít s filozofickým studiem, ale v Asii se na uchazeči nejprve požadovalo, aby prokázal nebo si osvojil alespoň trochu vhodné vlastnosti pro tento úkol. Pokud jeho schopnosti a postoje nebyly přijatelné, poučení se mu s politováním odepřelo. Ochráncům moudrosti nezáleželo na tom, zdali měl nebo neměl nějakou náboženskou víru, zda byl ateistou, křesťanem nebo muslimem, ale záleželo jim na tom, aby byl psychologicky schopný. Tento rozdíl je důležitý a vysvětluje vyšší výsledky a pozoruhodné úspěchy dosažené Asiaty. I Fichte však musel zachytit záblesk nezbytnosti této přípravy, cvičící kázeň, protože jednou řekl: „Jaký je člověk, takový druh filozofie si zvolí.“ Úspěšné osvojení vyšší pravdy bude v přesném poměru k vlastní osobní způsobilosti.

Po přečtení této kapitoly by se žák měl ve svém volném čase vážně prozkoumávat přísným objektivním způsobem, aby zjistil zda obsahuje jeho mentální výzbroj žádané vlastnosti. Zkoumání musí provádět s tou nejpřísnější poctivostí. Výsledky tohoto klidného pozorování ho mohou ohromit, jestliže je upřímný, zahanbit, jestliže je citlivý, nebo osvítit, jestliže dychtí po sebepoznání. Hned na počátku pozná, do jaké míry ho ovládají škodlivé pudy, dobře známé předsudky, neznámé sklony, utajené obavy, bláhové naděje, nesprávné postoje, chvilkové nálady, mocné preludy nebo hluboce zakořeněné iluze - pozná, jak tápe v mlze vzájemně si odporujících pohnutek a mocného podvědomého vlivu. Takto objeví, čím skutečně je! Takové odhalení nebude příjemné. Je-li skutečně nezpůsobilý pro filozofii, pak v tomto kritickém okamžiku podrážděně odhodí knihu stranou a úplně se přestane tímto předmětem zabývat. Jestliže však je vytvořen ze správné látky, podrobí se požadované disciplíně a postupně vyvolá žádanou změnu.

První starostí filozofického učitele je, aby zbořil žakovy modly na hliněných nohou, aby mu přímo řekl, co vlastně dělá, jestliže je zbožňuje. Učitel je v nepříjemném postavení lékaře v blázinci. I ten někdy hoví vrtochům bláznů, považujících se za něco, čím nejsou, například za Napoleona, souhlasí s nimi, ale když usoudí, že je k tomu vhodný čas, příkře jim řekne, že nejsou tím, zač se považují! Každý lékař v ta-

kové nepříjemné chvíli pozná, že se stane nejnenáviděnějším člověkem v ústavu!

Poznání, že učitelé filozofie jsou v podobném postavení jako lékaři - neboť málo lidí rádo slyší, že nejsou oprávněni přijmout pravdu - je dostatečným důvodem, proč učitelé filozofie chovali tuto nauku v tajnosti po tak mnoho století. Ze stanoviska filozofie je skutečně málo lidí dostatečně vyrovnaných a opravdu normálních, a proto je ustálena zásada, že je třeba s uchazečem zacházet jako s pacientem a léčit ho z tohoto nevyrovnaného stavu, který sdílí s miliony lidí. Filozofie se totiž snaží, aby postavila své žáky do správného zorného úhlu, odkud by mohli pozorovat divadlo kosmické existence, *jaké skutečně je* - zbavené kouzla a klamu. To se nemůže stát, dokud intelekt není plně očištěn a síla jeho skrytých komplexů nezmizí. Úkol znovuospořádání vlastní mysli bude pravděpodobně bolestným procesem. Očist'ovací práce od lži a bláhovostí, které ovládají mysl, zanechají za sebou pravděpodobně jakousi prázdnotu.

Je důležité objevit, jaké síly pracující v mysli ovlivňují její uvažování i její rozhled. Jakmile jednou žák odhalí pravý základ svých činností a postojů, může volně a beze strachu filozofovat, ne však dříve. Musí nemilosrdně odhalit zkoumavým kriticizmem své skryté motivy, své neuvědomělé žádosti a své tajné předsudky. Komplexy, které vyplňují podvědomou vrstvu lidské mysli a které žák nerozpoznává a dokonce o nich ani neví, jsou částečně zodpovědné za jeho neschopnost chápat pravdu. Nejdůležitějším úsekem průběžné činnosti je proto vykopání tohoto mentálního plevele a jeho vynesení do jasného světla vědomí.

Jakmile si žák jednou uvědomí tajná působení svých přání a tajné procesy své mysli, objeví, že na ní z její dávné minulosti lpí mnoho klamných předsudků a mnoho citových deformací, které působí jako silné zábrany pro správné chování a brání jasnému vhledu do pravdy. Zjistí, že vleče těžké břemeno iluzí a mylného logického odůvodňování, které zabraňují příchodu pravého poznání. Jen takovým zevrubným psychologickým pochopením toho, co se děje za jevištěm jeho vědomého

osobního života, může přijít osvobození a může připravit cestu pro další kroky na konečné stezce. Musí obnažit své nejvnitřnější charakteristické rysy bez jakýchkoli omluv a odvážně se snažit pochopit nejtrpčí pravdy o sobě. Musí se vidět takový, jaký vsuktu je, postavit se sám sobě tváří v tvář. Tato jemná psychologická práce je nutná, aby odhalila všechny ty sklony, komplexy, halucinace a rozumové závěry, které zabraňují přístupu pravdy do mysli nebo vedou mysl špatnými cestami, a které je nutno odstranit z procesu myšlení a jednání. Dokud analýza neobjeví tyto vlivy a dotazování je neodhalí, nepřestanou škodlivě působit. Tyto komplexy postupně ovládnou člověka a zpomalují jeho svobodné používání rozumu. Od samého počátku se žák musí pokořit a bez váhání připustit, že je jeho charakter jak ve svých zjevných, tak i skrytých fázích zdeformovaný, zmrzačený a nevyrovnaný. Zkrátka, musí studovat trochu psychologii, než se může úspěšně zabývat filozofií. Musí analyzovat své emoce, zkoumat vzájemné působení pocitů a rozumu, všimnout si jak si vytváří pojmy o představách a věcech, vypořádat se s problémem neuvědomělé motivace.

Když se například stále a neodbytně vrací určitá myšlenka do mysli a nakonec se stane hluboce zakořeněnou posedlostí, překáží svobodnému chodu myšlení a tak znemožňuje přesné filozofické uvažování. Nebo když si člověk vytvoří nějakou mentální výhradu ve prospěch určité víry v nějaký zvláštní předmět nebo ve prospěch nějaké oblasti zájmu a nedovolí svým schopnostem v těchto oblastech plně pracovat, pak se jeho mysl dělí na dvě nebo více izolovaných oddělení a ta nemohou na sebe nikdy vzájemně logicky působit. Takový člověk je naprosto nevyrovnaný v jedné oblasti a přesto zcela vyrovnaný v druhé. V jedné oblasti pak můžeme vidět naprostou důvěřivost, kdežto v druhé kritické uvažování. Znamenitost druhé překrývá vadu první. Chyba není v neschopnosti řádného myšlení, ale v určitém komplexu, který působí rušivě v tomto bodu. A dále, jestliže je třeba udělat ústupek sebeúctě nebo úctě někoho jiného na úkor rozumu, jsme pak svědky podivuhodného procesu, kdy osoba nalezne pro své závěry nějakou vědomou základnu, která je zcela odlišná od skutečné. Takovými rozumovými

úvahami, prýšticími z ego-centrického přání a neodůvodnitelných před-
sudků, podvádí sám sebe a možná i jiné lidi. Jinými obtížemi jsou kla-
my, které bývají tak pevného charakteru, že tvoří neproniknutelnou hráz
proti rozumu. Jejich houževnatost se obvykle projevuje v oblasti po-
litického, náboženského, sociálního nebo národohospodářského přesvěd-
čení.

To vše je možné hodnotit jako choroby mysli. Dokud se nevyлéčí,
znemožňují zdravou činnost těch schopností, které je třeba uvést v čin-
nost, když hledáme pravdu. Neboť ony určují postup myšlení a jed-
nání.

Takové je sebeodhalení, které očekává žáka. Nebude příjemné, ale
když bude mít žák odvalu, aby je přijal jako lék, bude očišťující. Pokud
si však není vědom toho, že je nemocen, není možné ho léčit.

Člověk může těžko udělat sám přesnou analýzu. Zde je vždy užitečná
pomoc zkušeného filozofa, to jest, mudrce, je-li dosažitelná, ale takoví
lidé jsou nesmírně vzácní. Kompetentní filozof vidí po krátké rozmluvě
a bez potřeby zdlouhavých a často fantastických procesů psychoana-
lýzy, jaké komplexy jsou činné v člověku. A co více, vidí je mnohem
jasněji než psychoanalytici, protože ti budou sami trpět různými kom-
plexy tak dlouho, dokud se nepodrobí filozofické kázni! Takové vyšet-
ření může nejúčinněji provádět jenom ten, kdo je sám mentálně „svo-
boden“.

Tyto stránky by však měly do určitého stupně pomoci v sebezkou-
mání každému vážnému čtenáři, zatímco vytrvalé sledování vzneše-
ného ideálu Pravdy obvykle velmi mnoho pomůže při léčení komplexů.
Žádný pravý učitel nemůže za studenta provést konečné překonání
sebe sama; to musí žák sám přivodit svou vlastní svobodnou volbou
a svým vlastním pevným úsilím; ale konstruktivní kritika takového uči-
tele je obvykle objasňující a jeho osobní přítomnost je vždy inspi-
rující.

Toto introspektivní ponoření se do hlubin uchazečova charakteru a
schopností je statečným činem, který se musí provádět chladně a odvážně.
Žák se nevyhnutelně setká s vrozeným odporem, instinktivní opozicí

a citovými překážkami, které se snaží zmařit jeho ponoření. Ty vznikají přirozeně z jeho vrozených sklonů právě tak jako z okolí, výchovy nebo okolností. Většinou jsou to maskované slabosti nebo psychologické zábrany. Přesto, jakmile si je žák uvědomí chladnou sebekritikou, měl by nalézt právě v jejich přítomnosti jistý stimul, aby je napravil - je-li filozoficky založen - a tím si zajistil správnou rovnováhu v životě. To ovšem vyžaduje velkou intelektuální poctivost, která neobchází skutečností, a ještě větší intelektuální odvahu k překonání tmářství; je to proto úkol pro duševního hrdinu, který se nestydí poučit se o nutnosti vlastní přeměny a který se nebojí přispět dobrovolně k takovéto obrodě. Je to vnitřní metabolický proces, který působí dočasnou bolest, ale vede k trvalému zdraví. A to je ten jediný způsob, jak se stát schopným pro zvládnutí skryté filozofie.

Je nesmírně těžké přesvědčit lidi, aby se postavili proti svým starým zvykům myšlení, neboť lidská povaha je svou podstatou konzervativní, a tyto staré zvyky se houževnatě prosazují při každé příležitosti. Přesto člověk nemusí být zahanben, zjistí-li, že tyto psychologické schopnosti jsou daleko mimo jeho dosah a že toto měřítko intelektuálního chování je příliš vysoké. Pozoruhodné klinické výsledky, dosažené psychoterapeutickým působením, ukazují cestu k netušeným silám sebezdokonalování, které leží utajeny v lidské mysli. Nikdo z nás nedosáhl hranice svých schopností. Hledáme-li nové horizonty, naše chápání vždy vzrůstá. Mnohý člověk by se mohl stát filozofem, kdyby k tomu přiměl sám sebe, kdyby zaplatil cenu neustálou usilovnou snahou o překonání kouzla staletých bludů a kdyby se pevně chopil živoucí, přetvářející víry ve své vlastní vyvíjející se schopnosti.

Před lety jsme byli zvyklí myslet, že každý člověk se narodil s ustáleným charakterem, s určitým stupněm schopností a omezeným množstvím mentální síly a že nikdy nemůže překročit tyto hranice. V dnešní době pronikavá psychologická analýza odkázala mýtus předešlé věty do zapomnění, kam patří. Právě tak, jako se dnes všeobecně uznává určitá moc tělesné kultury, právě tak jako víme, že naše svaly mohou zesílit a krevní oběh se může zrychlit denním cvičením, tak nyní víme, že naše

mentální schopnosti a přirozené vlastnosti se mohou rozvinout podle přesných směrnic, jestliže se do tohoto úkolu pustíme správným způsobem.

Čínské přísloví praví: „Deset tisíc mil dlouhá cesta začíná prvním krokem.“

Žádný moudrý člověk nebude proto zoufat nad zmatky a obtížemi studia této filozofie. Ve skutečnosti nikdo neměl neúspěch, pokud se nevzdal. Proč bychom neměli udělat dnes, co jiní hodlají udělat zítra? Nebo - abychom pozměnili Miltonův verš: „Ti, kteří pouze stojí a čekají, nebudou obslouženi.“ Jestliže budeme chtít, můžeme změnit svou mentalitu. Neboť psychologická teorie i fakta ze zkušenosti jasně ukazují skutečnost, že schopnost mysli je neobyčejně pružná a rozpínavá; může vyrůst tak, že nebude ani k poznání, jestliže se spojí trpělivé úsilí o pochopení toho, co je zdánlivě nepochopitelné, s nadějí, která je posledním vlastnictvím člověka, podobně jako je moudrost jeho nejlepším majetkem. Proto se musíme ochotně mentálně ukáznit a vykrytalizovat eticky, abychom získali správný postoj pro obtížnou cestu, která leží před námi. To je náš první krok.

Tato kniha přináší světu nauku, vyžadující mimořádně vytrvalou pozornost. Žádá na žákovi takovou intenzitu soustředěné mysli, jakou, jak se zdá, má jen málokdo. Toto učení zdůrazňuje ideál neosobnosti, který se většině lidí bude zdát naprosto nedosažitelný. Na obranu této nauky nechť mluví věta z Thoreaua, že „máme směřovat k vrcholům, i když davý na ně nevystupují“.

To neznamená jenom, že vlastnosti, které se na nás požadují musí být dokonalé, znamená to také, že musíme vynaložit veškeré vnitřní úsilí, abychom je vyvinuli v takovém rozsahu, který by nám umožnil jednak pochopit alespoň základní principy filozofie, jednak mít vždy před očima sedm nezbytných vlastností jako osobní ideál. Takto se může stále rozšiřovat úzká skulina intelektuálního světla, až se stane širokým paprskem, osvětlujícím mnoho z toho, co dříve bylo nejasné. Skromný počátek může pro začátek stačit, neboť časem, až ovládneme více těchto principů, zakusíme v duši jemný půvab a zvláštní kouzlo, hluboko skryté

za zastrašující tváří filozofie. Potom se ochotně podrobíme jejímu požadavku dále se zdokonalovat v těchto schopnostech, i když si snad uvědomíme, že jejich plnější osvojení nebude ani rychlou, ani jednoduchou záležitostí. Tak budeme rozvíjet tyto vlastnosti postupně, ne všechny najednou.

Většina z nás začíná jako hříšníci; můžeme jen doufat, že jednoho dne skončíme jako mudrci. Je nesmírný rozdíl mezi člověkem, který si spokojeně libuje ve svých poklescích, a člověkem, který se po každém poklesku zvedne nespokojen a znepokojen. První uvázl v močálu a je bez cíle, kdežto druhý se nejen pohybuje, ale má i správný směr. Jedním z nespočetných zisků filozofie je čistá radost ze zušlechtování charakteru, zbystření inteligence a ze získávání síly při postupu. Pouhý letmý pohled na vlastnosti, nezbytné pro takové očistující studium, nám ukáže, že nemohou být kulturní ozdobou ani pouhým povrchním nátěrem, který by vystavoval na obdiv intelekt člověka. Tyto vlastnosti vyžadují mnoho od člověka, ale nakonec dají více, neboť mají silný vliv na záležitosti jak hmotného, tak i věčného života. Vedou k vyrovnanému pochopení celého života ne pro teoretickou okázalost, ale pro účinné a rozumné jednání. Bylo již dokázáno, že náboženství je prakticky ospravedlněno svou obhajobou poctivého života; později bude dokázáno, že filozofie je prakticky ospravedlněna obhajobou nejlepšího života. I kdyby toto studium nepřineslo nic více než jen praktické a psychologické cíle, které před nás staví, položí pevný mentální a mravní základ k výjimečné osobnosti, která dříve nebo později vynikne svou převahou v té či oné sféře. Povede bezpečně ke správnému jednání a k uspokojení nejčistších citů. Prožijeme hlubokou přeměnu k lepšímu ve svých názorech, rozhledu a zvycích. Nepromarníme tedy tyto hodiny, které jsme obětovali filozofické kázni nebo filozofickému studiu. Božstvo, které takto uctíváme, dobře odměňuje své věrné oddané.

Nezkušený člověk by mohl velmi snadno podcenit nezbytnost těchto sedmi psychologických vlastností, ale bojující filozof ví, že jsou jeho nej cennějšími přívlastky. S nimi je připraven pro osvícení a může doufat, že uskuteční nejvyšší cíl života, ale bez nich - nikdy!

PRAVDA NADE VŠE!

První charakteristická vlastnost není nic jiného než mocná touha nalézt Pravdu. Aspirant se musí naučit, jak klesnout na kolena s prosbou za osvobození z nevědomosti. Žádný asijský mudrc dávných časů by se žádnému tazateli ani nezmínil o abecedě filozofie, kdyby viděl, že tuto touhu nemá nebo že je příliš slabá. Nemůžeme zapálit hromadu dříví nasáklého vodou, dokud poněkud nevyschne; také žádný pravý učitel nemůže přijmout spokojeného světáka a vést jeho mysl do vyšších oblastí bytí, světáka, který nemá žádnou potřebu tázat se na svět, který se mu zdá být dosti dobrý takový, jaký je. Tato touha je vyšší oktávou hluboko pocíťované touhy proniknout ke skrytému srdci života, touhy, kterou mystici nazývají „projevením Milosti“. Jenomže zde tato touha tak, jak přijímá pokročilejší formu, vystupuje od neklidného citu ke klidné myšlence a žádá nejvyšší Pravdu místo dočasného uspokojení. Málo lidí se narodilo s takovou vlastností, aby milovali Pravdu pro ni samu, neboť mysl se obvykle nechce namáhat, aby ji hledala. Ti ostatní, kteří ji získávají později v životě, obvykle tak činí z hlubin mučivého utrpení, tragické ztráty nebo zklamání v náboženství nebo mysticismu. Tato touha může rovněž vzniknout z osobního kontaktu s pravým mudrcem, kdy vnější důkazy tohoto *dobrodiní*, obzvláště v kritických dobách, mohou být jak přímo zjevné, tak i mentálně přitažlivé.

Touha po pravdě skutečně znamená touhu zbavit se nevědomosti. Žádný opravdu přemýšlivý člověk nemůže zůstat uspokojen jako pouhý smyslový tvor, ale po počátečním údivu nebo pochybách o kosmickém divadle se musí dříve nebo později snažit odhrnout závoj, který zakrývá účel života. Musí usilovat o odstranění této nevědomosti; jestliže dogmaticky tvrdí, že pravda je nedosažitelná, stává se tím nezpůsobilý. Nechť se nejprve snaží a nechť nikdy neustoupí od této snahy, jestliže chce správně a s určitostí hovořit o tomto námětu!

Ani ten, kdo je pouze chvilkově zvědavý, není způsobilý, neboť i on brzy odpadne. Moudrost musí získat člověka jako svého vroucího žáka, nebo vůbec ne. Pro filozofii je nejzpůsobilejší ten člověk, kterého k ní

přitahuje spíše palčivá vášeň po Pravdě než asketická nechuť k světu. Pravda, než je odhalena, vyžaduje hlubokou oddanost. Málokdo po ní tak silně touží. Většina mužů a žen se o ni možná zajímá jako o svého koníčka nebo jako o námět k zdvořilému intelektuálnímu hovoru, ale všichni náhle ustanou, mají-li Pravdě dovolit, aby zabarvila jejich životy. Proto jsou zaslepeni a dostane se jim jen bezcenných náhražek, stejně jako při každodenních jednáních o hmotných věcech dostanou jen to, za co zaplatí. Buď jak buď, jsou v tomto hledání brzy vyzkoušeni. Ti, kteří jsou nevědomky neupřímní, jejichž pohnutky jsou zcela průměrné nebo jejichž cíle jsou omezené, dovolí, aby jejich láska k menším, ale hmatatelnějším věcem převážila jejich lásku k nehmatatelné Pravdě. Neboť budou přinuceni buď časem, nebo učitelem, aby uvažovali hluboce a rozvážně, nejen zda chtějí nejvyšší Pravdu, ale také zda ji chtějí bez ohledu na její nepříjemnost či příjemnost. Správný typ hledajícího ji bude sledovat do konce a potom ji přijme, ať je její chuť jakákoli, buď jako jed, či jako nektar, neboť pochopil její význam a pocítil sílu Baconova výroku, že „žádné potěšení se nevyrovná tomu, které pocítujeme, když stojíme na výhodné pozici Pravdy“. Každý, kdo touží po tom, aby uslyšel volání zahalené bohyně a následoval ji, ať je kdekoli - v neznámých zemích či v nevšedních myšlenkách - stává se jejím milovaným stoupencem.

VYTRVEJTE A DOUFEJTE!

Ale bohyně ho nenavštíví jako zjevení; musí ji sám bez oddechu hledat. Bude proto zcela přirozené pro každého, kdo cítí takové silné toužení po Pravdě, že bude usilovat o získání druhé vlastnosti, kterou je pevné, trvalé odhodlání hledat Pravdu a v tomto hledání vytrvá děj se co děj, dokud nebude cíle dosaženo. Hledání je nevyhnutelně dlouhou a příkrou horou, která se musí slézat s námahou a úsilím, spíše než jít rovnou silnicí, kde je pokrok snadný a dá se předpovědět. Tato neoslabená vytrvalost uprostřed všeho zmatku a temnoty, které hledajícího obklopují, je tím nejdůležitějším činitelem, nemá-li se unavit depresí a opustit hledání.

Má základní důležitost, protože mu dodává hnací sílu, kterou potřebuje, aby ho hnala kupředu skrze všechny nesnáze, přes všechny nevýhody a proti všem překážkám; činí ho dostatečně silným, aby vytrval až k hořkému konci. Dokonce i ten, kdo touží po pravdě, musí tuto touhu dobře střežit, neboť plave proti proudu dnešního povrchního okolí - těžký to úkol, ale zvládnutelný, neboť každému, kdo své hledání chápe skutečně vážně, dostane se neohrožené statečnosti, zrozené ze zoufalství.

Depresivní nálady mysli a srdce se přes něj nezbytně přeženou a zmizí, ale rozhodnutí pokračovat v hledání dále musí zůstat. Mentální chameleoni, kteří mění barvu svého cíle každým rokem, se nehodí pro tuto cestu. Hledající musí být dostatečně trpělivý, aby neochvějně snášel zkoušky i pokušení, mrzutosti i radosti a přesto aby zůstal tak vytrvale odhodlaný jako dříve. Zkoušky, a to i zkoušky osudové, budou provázet celou jeho pozemskou cestu a neustále budou útočit na jeho mysl.

Vraťme se k analogii badatele a řekněme, že se vydal na cestu, aby překročil severní Afriku od pobřeží k pobřeží. Kdyby se měl náhle zastavit na některém bodu své cesty a vrátit se zpět pro nedostatek vody, nepřátelské okolí nebo útoky písečných much, hadů a moskytů, nikdy by nedosáhl druhého pobřeží. Ten, kdo hledá pravdu, musí být právě tak horlivý ve sféře intelektuálního bádání a nesmí se dát ničím odvrátit od pokračování ve směru, který si určil. Musí vědět, jak postupovat ve studiu, které nenese žádné okamžité plody a jak čekat na příznivý okamžik osvícení. Nikdo z nás není svým vlastním pánem a všichni musíme čekat na vhodný čas, na předurčenou hodinu vyššího pochopení. Přesto však nesmíme ochabnout ve své práci, zatímco čekáme. Čas je proto činitelem, s nímž musíme počítat. Přelet plukovníka Lindbergha přes Atlantik byl svého času činem, který vynášeli až k nebi, pod nímž letěl. Ale tento let podnikl Lindbergh teprve potom, až měl za sebou sedm tisíc menších letů. Kouzlo filozofického dosažení dává živoucí barvu historickému jménu, ale pod historií úspěchu teče neviditelná řeka neustálé a trpělivé každodenní námahy. Odhalení pravdy musí vyrůst v člověku poznenáhlu tak, jak přitahuje mysl k postupné přeměně; i když konečné odhalení může nastat s překvapující náhlostí.

Musíme bojovat rozhodně se svou vlastní slabostí. Skutečný zápas v životě je zápas člověka proti sobě. Je to zápas, do něhož se pouští málokdo, protože na něm požaduje tak mnoho. Přesto je jediným zápasem, který stojí za námahu. Nic velkého nebo vznešeného nelze získat pouhým chtěním. Aby se člověku dostalo něčeho takového, musí být připraven dát - sebe! Kdysi si jeden putující učitel v Galilei povšiml všeobecné náchylnosti ke slabosti mezi svými vlastními následovníky. Řekl jim: „Ti, kteří *jednají* podle mých slov, poznají mé učení.“

Odhodlaná mysl dosáhne nejvíce. Když se začne zdvihat tlaková záklapka na parním kotli, větší množství energie počne vycházet ze stroje. Když se tytéž dráty, které vedou slabý elektrický proud, náhle nabijí více, pak se výsledky zlepšují stejně rychle. To jsou podobenství, kterých by měl člověk dbát.

Konečně, filozofické rozhodnutí k zjištění, co je pravda, vylučuje už samu možnost záměny porážky s nezdarem. Z nezdaru vytěží dividendy varování nebo moudrosti, porážku však nikdy neuzná!

MYSLETE!

Třetí požadovaná vlastnost je síla myšlení, dostatečně silná inteligence, která by byla schopna zvážit relativní důležitost věcí nebo hodnotu tvrzení správně a ne pouze konvenčně. Filozofie vyžaduje perspektivu. Snaží se vidět věci takové, jaké skutečně jsou. To zahrnuje určitou duševní bystrost, která si je jasně vědoma banálního, ale pravdivého výroku, že věci nejsou vždy takové, jaké se nám jeví. Falešné se často jeví nebo je utvořeno tak, aby se jevílo jako pravdivé. Rozumové uvažování by mělo být tak nezávislé, aby rozhodně odmítalo přijmout jakýkoli názor jenom proto, že jej mají ostatní. Dav se utápí v záplavě názorů a teorií jiných, protože mentálně lpí na klamných názorech, zdánlivých skutečnostech a na scestí zavádějících zdáních. Myslitel však stojí pevně. Cestou z tohoto nevolnictví je správná úvaha, hluboká analýza a neustálé zkoumání - vše spojeno v hledání pravdy. Toto studium obsahuje mnoho nového a vůbec ne snadného přemýšlení; naše generace si možná z toho

mnoho neosvojí, ale průkopnické myslí určitě ano. Vyžaduje se silná inteligence. Musíme myslet, musíme jednat, ne pro nás samotné, ale pro pravdu. Takové pěstování rozumového insightu usnadní pochopení filozofie.

A to ještě není vše. Stejně důležitá je schopnost ostře rozlišovat to, co je pomíjivé, od toho, co je věčné, záležitosti dne od věcí celoživotních, pomíjivé divadlo hmotné existence od relativně trvalejších mentálních činitelů. Mohli bychom nazvat tuto schopnost šestým smyslem, který ví, co je opravdu tím základním ve hře života. Měla by pracovat tak, že by člověka vedla k neustálému cvičení rozlišovat mezi těmi hodnotami, které jsou trvalé a těmi, které jsou pouze dočasné. A žák by tak měl mít v lásce přesný fakt spíše než příjemnou představu, aby se postupně dostalo na nejpřednější místo odhodlání rozlišovat skutečné od iluzorního, což je při studiu a praxi filozofie to nejpodstatnější.

Filozofii nelze pochopit bez velkého mentálního úsilí; je těžké ji sledovat - tak těžké, že toto úsilí je často pokusem chodit na nataženém laně logiky, aniž ztratíme rovnováhu - a ti, kteří nejsou schopni nebo ochotni vynaložit takové úsilí, určitě zjistí, že některé části této knihy jsou tvrdým oříškem, i když je její řeč tak prostá. Intelektuálně bázliví a mentálně slabí často omlouvají sami sebe, že prý taková bádání nejsou nutná. To říkají jen proto, že nevědí, jaké místo zaujímá pravdivé myšlení v životě; následkem toho nechápou, že podnitit myšlenku je stejně potřebné, jako ji sdělit.

Hrát si s několika problémy, aby se člověk mohl honosit několika duchaplnými poznámkami před obdivující společností, nedělá nikoho filozofem. Názvu „člověk hledající pravdu“ je hoden pouze ten, kdo domýšlí záležitosti až k jejich nejzazšímu konci, kdo dovede sledovat každou otázku až k jejímu ústřednímu problému a nezaváhá v okamžiku, kdy se dostane do rozporu s názorem, zastávaným všemi ostatními lidmi, kdo bude závěry, ke kterým došel, nemilosrdně aplikovat i v životě, který sám vede. Ten, kdo není ochoten zkoumat nějakou zásadu, aby odhalil, zdaje pravdivá či ne, jen proto, že její cizí tvář je zcela neznámá, nemá právo obdržet pravdu. A ten, kdo se dá zastrašit od zkoumání nějaké doktríny jen proto, že se takováto pátrání neprovádějí v jeho vlastní zemi

nebo jeho vlastními lidmi, nýbrž pocházejí z jiné země a přicházejí od lidí jiné pleti, je rovněž nehoden tohoto nedocenitelného daru. Rozum nezná zeměpisných hranic. Je naprosto osudné pro úspěch, jestliže uvedeme do této sféry filozofického bádání politickou předpojatost nebo rasovou zaujatost proti naukám nebo učitelům.

Průměrný člověk nemá trpělivost k vytrvalému uvažování a je ovládnán bezprostředními dojmy. Dělá příliš rychle závěry, které často zakládá na povrchním a klamném zdání. Tak zůstává spoután nevědomostí. Tato slabost je vada, kterou lze přemoci kázní. Taková mysl potřebuje prohloubit a zostřit svůj charakter a naučit se pronikat pod povrch věcí. Mysl, která odmítá podrobit se takovému upevňování a výcviku, není schopna ujmout se úkolu, který je součástí obsahu filozofie, to znamená, hledání toho, *co je*. Vyžaduje se ostrost chápání, která by odstranila všechny nepravdivé věci, všechny iluze, a která by vyjasnila všechny zmatky. Kromě toho, její nezbytnost bude ještě patrnější, až budeme v dalším svazku studovat význam spánku a snu.

Nejvyšším ideálem je mysl tak ostrá, jako ostří toledského meče, aby ocelový úder jejího myšlení účinně prorazil klamy a představy, city a pověry. Nejmilovanější a nejvíce potěšující představy možná zmizí, když budou rozřaty takovou ostrou čepelí. Při dalším rozvinutí tohoto studia se totiž ukáže, že téměř všichni lidé chovají mnoho iluzí pouze proto, že pohyb jejich mysli je chybný a zdlouhavý a její ostří tupé.

VNITŘNÍ ODPOUTANOST

Když se mysl takto zaostří, bude lépe připravena, aby vyvinula čtvrtou vlastnost. Je to stálý postoj vnitřní odpoutanosti, jak od nepříjemných příhod, tak od příjemných přitažlivostí, které tvoří nadir a zenit lidského žití. Nechť přinese otáčející se kolo osudu do popředí žákova života jakékoli neštěstí, musí pěstovat skrytou indiferenci. Nechť jej ovládne jakákoli radost nebo přání, neměl by být k nim tak silně připoután, aby se jich nemohl rychle vzdát, když je třeba. Jestliže si chce zajistit filozofickou perspektivu, musí stát na bázi takovéto indifference. Jeho

připoutanost tvoří totiž mentální stranictví, a tak mu brání zaujmout správný a nestranný postoj při hodnocení důvodů, při zkoumání nebo při pronášení úsudků. Mimo to je takováto způsobilost nutná, aby chvilkové svody nezaváděly hledajícího stranou od jeho hledání. Kdyby byl tak připoután k běžné zkušenosti světa, že by pro něho znamenala vše, neměl by vůbec žádný důvod, aby se vydal na cestu tohoto filozofického hledání.

Intelligence, která není ohlušena společenskou konvencí, osobním postavením, nestřídmou ctižádostí, rozmařilým hédonismem nebo neukojenými tužbami, musí postřehnout, že život na této otáčející se zemi je měnícím se tokem příznivých a nepříznivých událostí, *ze kterých není nikdo vyňat*. A je-li tatáž intelligence dostatečně ostrá, pochopí rovněž, že vše, včetně jí samé, je pomíjející, vše je prchavé. Všechny světské půvaby, všechny pozemské statky, všechny lidské vztahy, všechny smyslové radosti, stejně jako jejich objekty, mohou zítra zemřít nebo zmizet. Proto se od žáka filozofie vyžaduje, aby si vytvořil správný postoj vůči jejich svůdnému kouzlu, postoj, který nemá být ani slepým omámením, ani úplným zavržením. Musí přidělit přesnou hodnotu tomuto vrtkavému panorámatu míjejících dnů, nemá-li sám sebe klamat. Když vidí, že vše je relativní a každý je pomíjející, pochopí, že mu mohou v nejlepším případě poskytnout jen relativní a pomíjející štěstí. Musí chápat, že není bez rizika, když považuje to, co je prchavé, za celý smysl své inkarnace. Proto se musí stát velmi opatrným, aby používal svou inteligenci neobvyklým směrem v hledání něčeho, co neumírá a nepomíjí. Jiná věc je ovšem, zda lze nebo nelze něco takového nalézt. Filozofie však pátrá po skutečnosti, která je trvalá, a po absolutní pravdě, která leží za pouhou lidskou domněnkou. Žák potřebuje nejen inteligenci, aby to vše chápal, ale potřebuje také odvahu, aby to připustil. Jestliže může jít tak daleko - a málo je těch, kteří mohou - pak je připraven zaujmout zde obhajovaný postoj - určitou stoickou odpoutanost od kolísání individuálního osudu a asketickou vyrovnanost i při radosti.

Ale existují jiné myslí, které možná nejsou tak ostré, aby viděly potřebu takového postoje a přesto k němu také dospějí na základě urči-

tých zkušeností, jimiž prošly. Vyrůstá v nich z velkého utrpení, hořké ztráty, náhlého otřesu, neúspěšného snažení nebo z hlubokého nebezpečí. Takoví lidé jsou často bohatí na pozemské zkušenosti. Až je znudí dvořit se nahodilostem, přičemž to podstatné opomíjejí, až se unaví plahočením se temnými lety a hýřením v letech jasných, vyvinou bezděky tuto filozofickou vlastnost sami. Poranění ženských srdcí, způsobená nelaskavými nebo nevěrnými muži, právě tak, jako šerá prázdnota, kterou vnášejí vrtkavé ženy do srdcí poblouzněných mužů, mohou nakonec způsobit, že se objeví tato žádoucí vlastnost. Takto vstříkuje prudké utrpení jistou lhostejnost k životu do lidské krve.

Celosvětové starosti a utrpení, které krutě zraňují naše století, přivodily jakési menší zasvěcení do takovéhoho postoje. Když lidé pozorují, že existence jejich vlastnictví, majetku a osob již není nadále jistá, ale že může zítra zmizet; když projdou úzkostí ze ztráty podstatné části svého bohatství nebo přítomnosti milovaných příbuzných, mají tendenci ztrácet něco ze své připoutanosti k světskému životu. Uvědomují si, jak je život pomíjející a vrtkavý, a dny strašného chaosu a neustálé nejistoty se stávají v jejich očích méně přitažlivé. A tak vede zármutek k pochopení. Každá slza se stává učitelem.

Snadno se stane, že povahu této odpoutanosti špatně chápou lidé, kteří ji nikdy nepocítili, ani se s ní nikdy v praxi nesetkali, nebo lidé, kteří ji považují za to, čím není, i když ji snad slyšeli teoreticky hlásat. Odpoutanost neznamená asketický útěk od lidského života ani odvracení od osobní činnosti, dokonce ani ne ochladnutí k všeobecným radostem, ale něco docela jiného. Nepostačí pouhá dočasná znechucenost, zaviněná přechodným utrpením. Je zapotřebí něčeho hlubšího - opravdového odhození neviditelných řetězů. Ve skutečnosti ten, kdo má toto odpoutání, může se navenek zúčastňovat všech běžných rodinných povinností, práce a radostí tak jako ostatní, ale hluboko ve svém srdci hodnotí jejich pravou cenu jako přechodnou a dočasnou.

Tato vlastnost ho nemusí odloučit od praktického a osobního života - on bude plnit všechny své povinnosti do písmene a jeho vnější příbuzenské vztahy mohou existovat stejně jako předtím - ale přiřkne jim

jinou hodnotu, než jakou běžně mají. Může jednat stejným způsobem jako ostatní, ale neztratí se ve své činnosti. Může oceňovat potěšení z pohodlného okolí a jiných lákadel a může se z nich těšit právě tak jako ostatní lidé. Přesto neupíná své naděje na štěstí výhradně na takovýto základ, neboť má jasný pocit, že povaha všech věcí je pomíjející. Jedině tehdy lze říci, že se odříká mentálně.

Tato vlastnost také neznamená zeslabení světských schopností. Lze ji považovat za správnou jen tehdy, když důraz na ni je kladen spíše v pozadí než v popředí mysli. Člověk pak bude pevný a věčný ve svých praktických jednáních tak, jako kterýkoli činný podnikatel, ale jeho motivací bude spíše povinnost než touha.

Není-li zde místo pro laciný optimismus o životě, pak zde není ani místo pro chmurný pesimismus. Na takové věci je tento cíl příliš ušlechtilý. Běžný člověk může maskovat své hořké zklamání nebo tajné utrpení zdvořilým úsměvem nebo ostrým cynismem, ale filozof žádnou takovou masku neopotřebuje a i když má hluboce vážný cíl v životě, ví, že může být vážný, aniž by byl slavnostní. Stále se může rád smát. Bude vždy doufat, že nikdy nepříjde čas, kdy by nebyl schopen smát se sám sobě. Ale kdyby se mu taková nešťastná nehoda stala, pak, je-li pravým filozofem, poprosí své přátele o jednu laskavost: aby ho pěkně zabalili do rubáše a odnesli rychle do nejbližšího krematoria! Nechtěl by totiž trápit svět člověkem, který je tak domýšlivý, že zapomněl, že jeho nynější zrození je pouze jedním z milionu jiných, člověkem, který smýšlí tak nízce o skutečnosti, že si nemůže hrát se svým povrchním životem tak vesele, jako si hraje dítě s hůlkou a obručí. Jestliže při svém hledání pravdy zabíjí silou své přísné rozumové úvahy všechnu poezii své duše, zanedbává a ztrácí všechny krásné odstíny citu, které k němu přicházejí uměním a Přírodou, je ztracen. Jestliže dojde k bodu, že les se mu stane sbírkou mnoha tisíců stromů a ničím více, ničím z jemného míru a klasické krásy, je ztracen. Jestliže nemůže věnovat každý večer několik minut tomu, aby ustal uprostřed své činnosti a pozoroval hru líbezných barev, když slunce zapadá, je rovněž ztracen. Záliba logické mysli pro přesné posuzování nemusí odstranit

smysl citlivého srdce pro půvab a atmosféru; v životě je dost místa pro obojí.

A tak je nejen možné, ale i žádoucí, aby filozofický insight, vytvářející odpoutanost, šel ruku v ruce s plným růstem lidské kultury a lidské aktivity. Není žádoucí ztráta citu nebo ochromený zájem na životě, ale pěstování úplné odpoutanosti hluboko v těchto okamžicích citu a touhy.

KONCENTRACE, KLID A ZASNĚNÍ

V jedné z předchozích kapitol již byla zmínka o potřebě získat párou vlastnost. Ta záleží ve schopnosti cvičit meditační techniku. O všeobecných aspektech této techniky se podrobně hovořilo v jiných autorových knihách a zde postačí vyznačit pouze tři body, které si cvičící žák musí zvláště zdůraznit, sleduje-li také filozofické hledání. Žák zde vůbec nemá co činit s ostatními výsledky jógy. Ve skutečnosti okultní zkušenosti, neobyčejné vize a podobné abnormální události jenom zdrží jeho pokrok ve filozofii, jestliže jim bude věnovat nepatřičnou pozornost. Zde nejsou důležité, ačkoli jsou povzbuzující na mystické cestě. Prvým z těchto bodů je síla řídit myšlenky a ovládat pozornost a potom se plně soustředit v žádaném směru. Mysl má přirozený sklon odbíhat různými směry a kmitat z jednoho předmětu na druhý. Způsobuje to tlak citových připoutání, fyzického okolí nebo nedokonalé výchovy. Tento sklon lze zastavit a upravit psychologickou kázní meditace. Potom se může vyvinout síla úplného vnoru do námětu, o nějž se jedná. Smyslem této koncentrace je extrémní pozornost, věnovaná námětu, aniž jí dovolíme zemdlet nebo zlenivět únavou. Mysl se musí pohybovat jen tam, kam ji vůle řídí. Mnohého lze dosáhnout touto silou soustředění. Je to pevná síla, která, je-li řízena k nějakému cíli nebo překážce, překoná každý odpor. Acetylenový svářecí paprsek, který roztaví nejtvrdší ocel, je vhodným příkladem fyzické koncentrace. Schopnost upevnit pozornost podle vůle a udržet ji podobně pomáhá propálit si cestu nejtěžšími intelektuálními problémy.

Druhým důležitým faktorem pro filozofii, který je nutno získat mystickou disciplínou, je rovnováha - klidná, pevná a vyrovnaná schopnost mysli, která vydrží nárazy. Když řádí v člověku silné vášně, když vzplane jeho hněv příliš často nebo když hrozí, že ho zaplaví žádosti, ztrácí vnitřní rovnováhu. Když silné citové komplexy jsou v rozporu s přiměřenými rozumovými důvody, když domácí starosti nebo obchodní obavy trvale rozptylují jeho pozornost, když je jeho temperament nestálý a vrtkavý, přelétající od věci k věci, nevyhnutelně vyvstávají mentální rozpory a znepokojují člověka. Ve všech těchto podmínkách lze dosáhnout vyrovnanosti mysli meditačním cvičením. Jeho pomocí se může vyvinout rovnováha mezi city a myšlenkami, mezi myšlenkami samotnými, mezi vášní a rozumem a nakrátko se může i udržet. Ale trvalá rovnováha se může upevnit jen dokončením cesty filozofické disciplíny. Přesto, u toho, kdo mírně pokročil, může meditace rychle odstranit vášně i vzrušení mysli, stejně jako uklidnit její rozpory. Meditační kázně se mohou potlačit vzrušené city, může se snížit síla hněvu a mohou se odstranit žhavé touhy, které pokrývují život. To uklidní mysl a obnoví její vyrovnanost a rovnováhu; v každém případě alespoň dočasně. Indičtí jogíni nazývají tento stav odolnosti proti okamžitým vášním a všeobecné sebevlády „mít chladnou hlavu“. My můžeme dát přednost názvu „vnitřní mír“.

Třetím bodem, jehož je nutno si povšimnout, je vyvinutí zasnění. To má hluboký význam a vysokou hodnotu v pokročilejších stupních, kdy se žák snaží získat poslední plody svého filozofického úsilí, uskutečnění nejvyšší Pravdy. Toto zasnění je v pozadí neustálé snahy mystika přerušit vnější činnosti, nenechat se rozptylovat svým hmotným okolím, zastavit práci svých pěti smyslů a vytvořit podmínky úplného obrácení do nitra. Toto zasnění je příbuzné hlubokým abstrakcím a tvůrčím náladám, pozorovaným v životech slavných géníů. Toto udržované obrácení do nitra může vyvrcholit v transu, ale základní důležitostí je schopnost obrátit pozornost podle vůle od světa konkrétních věcí do světa abstraktních myšlenek. Mnoho praktických obchodníků nebo průmyslníků má bystrou a ostrou mysl, ale nejsou schopni pohybovat se v abstraktních myš-

lenkách, protože dovedou upnout svou pozornost pouze na konkrétní předměty. Tato schopnost jemné introspekce je neobvyklá.

Nyní je vhodné vysvětlit určitou věc ve vztahu k mysticismu a józe, kterou v dřívějším pojednání věnovaném józe nebylo vhodné vysvětlovat, a která vrhne trochu světla na problém formulace, uvedený v první kapitole. Každý filozof musí mít tyto tři vlastnosti: soustředění, klid a zasnění. Těmi je mystikem, ale většina mystiků není filozofy. Musíme nyní pohlížet na mysticismus jako na stupeň kázně, kterým musí budoucí filozof projít, jestliže shledá - což se většinou stává - že postrádá tyto vlastnosti. V běžném životě, který je tak blízký a tak osobní, je velmi dobře známa nesnadnost úplného soustředění myšlenek. Oč větší musí být tato nesnadnost ve filozofickém pátrání, které je tak vzdálené a neosobní? Nesnadnost takového pátrání brzy unaví neochotnou mysl, která již předběžně nevyvinula dostatečnou sílu mystickou disciplínou. Bez naprostého soustředění, které zmobilizuje mysl k jednobodovému cíli a které udržuje myšlenky nepatřící k věci stranou, vznikne odpor, který bude blokovat jak úsilí pochopit význam filozofických problémů, tak postup k jejich správnému řešení. Dlouhé řady myšlenek, do nichž se musí žák filozofie ponořit, tuto schopnost bezpodmínečně vyžadují. Jeho mysl se jich musí chopit, aniž zakolísá ve svém předsevzetí zásahem cizích myšlenek nebo rušivého okolí.

Vyrovnaný mentální mír je kromě toho předehrou zásadní důležitosti k nerušenému zkoumání pravdy. Člověk, který nedokáže udržet konflikty a starosti mimo svou mysl, nebude umět udržet pozornost nerušeně u filozofických věcí. Rovnováhu nezbytnou pro takové uvažování lze získat meditací. Tato rovnováha pak zabrání citovým zásahům, odstraní ideologické překážky a žákovi umožní přistupovat ke studiu s jasnější myslí. Běžným faktem je, že vzrušení zatemňuje inteligenci, že zdravý a vyrovnaný úsudek nelze pronést, je-li mysl plná hněvu; ale obojí se odstraní nebo zmizí utišujícím vlivem jógy. I když má člověk ostré chápání, může sám poškodit jeho filozofickou hodnotu, použije-li jej, když je rozzloben. Mysl musí být pro studium osvobozena od citů. Jestliže v něm hárá nepřátelství vůči jinému člověku nebo pocit křivdy,

kteřá se mu stala, nebo jestliže je příliš nespokojený, stává se roztržitým, a proto i neschopným hlubokého uvažování.

V průběhu tohoto hledání bude později nezbytné přemáhat naivní zprávy tělesných smyslů a pronikat do oblasti, kterou ony neznají. Tento úkol není snadný, poněvadž průměrný člověk více nebo méně věří, že jeho mysl je uvězněna v těle a nevědomky se tak touto klamnou vírou oslabuje. Má-li být tento úkol splněn, musí se mysl nejprve uvolnit ze svého vlastního uvěznění. Tím se stane dostatečně pružnou, aby našla onu oblast. Zvyk introspekce a abstrakce vytvořený meditací je zde nezbytným základem. Také při pátrání po významu spánku bude oceňena takováto vysoká vytříbenost a jemnost mysli. Kromě toho, veškeré metafyzické přemýšlení velmi usnadní předcházející zkušenost meditace. A když se mysl musí rychle pohybovat od praktického světa k uvažování o nejvyšších principech a abstraktních námětech, umožní jogínovi nesmírně ostrá pozornost je chápat bez velkého úsilí.

Z toho je zřejmé, že filozofie považuje jógu koncentrace za neocenitelné psychologické cvičení, předepisované proto, aby člověka učinilo způsobilým pro další sledování filozofie. Taková jóga přispívá k chápání světa natolik, že pomáhá vytvořit z mysli nástroj, jímž dosáhneme tohoto pochopení. Mystik, který rozvíjí zasnění a klid mysli meditací a zde se *zastaví*, dychtivý užívat mír nebo extázi, které může pociťovat, zůstane v nevědomosti o nejvyšší pravdě o životě, i když se dostal v sebepoznání dále než ostatní. Může se cítit šťasten, ale nebude moudrý. Stručně řečeno, jóga filozofického rozlišování musí nezbytně následovat za jógou mentální koncentrace. Ta se vyžaduje, aby připravila mentální nástroj, který se musí používat při józe filozofického rozlišování.

Je nutno znovu opakovat, že jen když meditace bude *správně* prováděna, může být užitečná pro toto hledání i pro každé jiné. Jestliže se provádí chybně nebo jestliže se přehání, stává se překážkou pro filozofickou činnost, plodí nová zla, vrtochy a záliby, které bude třeba překonat a které tu dříve nebyly. Měla by se provádět v přiměřených mezích. Jestliže lidé ztratí z dohledu tento ukázněující a očišťující účel mysticismu a zvětší jej

tak, že vyloučí všechno ostatní, nejen že se jim nepodaří odstranit komplexy, ale mohou je dokonce i zvětšit!

Je zřejmé, že filozofický cíl je jednoznačně jiný než cíl mysticismu. V mysticismu žák postupuje vzhůru potlačováním myšlení; ve filozofii postupuje rozvíjením myšlení. Prvé učí lhostejnosti, vyprazdňování mysli, zatímco druhé učí aktivitě, rozvíjení mysli. Mysticismus i filozofie jsou správné na svých místech a neodporují si. *Mystik zklidňuje mysl proto, aby získal vládu nad myšlenkami, ale když jednou tuto vládu získal, měl by začít energicky přemýšlet* - a tak by měl uklidňovat myšlenky jenom proto, aby je později mohl lépe používat! Meditační praxe musí být na tomto pokročilejším stupni kladena až *za* filozofické studium; správným postupem je nyní začít druhým a končit prvním.

Avšak hledající, který není spokojen s ničím menším než konečnou realizací, se asi nezastaví ani zde. Neboť, když už nastoupil filozofickou cestu, znovu opustí náročné přemýšlení a vrátí se ke své mystické praxi. Tentokrát však myšlení dojde ke svému zaslouženému odpočinku spon-tánně, samovolně, když uskutečnilo svůj cíl, a žákovo ponoření do jógy bude nyní přirozeným celodenním procesem, který je skrytý, neproje-vuje se navenek a nebrání jeho praktické každodenní činnosti. Není možné dosáhnout tohoto konečného stavu nejvyšší realizace, dokud se žák nezdokonalí jak ve formální józe a ve formální filozofii, tak i v umění okamžitě vyjadřovat jejich logické výsledky v aktivní činnosti.

Nutno připomenout, že v předcházejících knihách spisovatel udělal ze zcela elementárního fragmentu vyšší analytické filozofie základy určitých meditačních cvičení, a tak se pokusil o něco, co mystici jen zřídka dělají - učinit meditační cvičení užitečným pro pozdější filozofické cíle. Předložil tím originální příspěvek, jednak proto, že nechtěl, aby se jeho čtenáři stali pošetilými, po čemž, jak se zdá, mnozí mystici horlivě touží, a jednak proto, že připravoval cestu pro tento svazek. V *Hledání Nadjá* bylo opravdu napsáno: „Toto je pravé naplnění jógy - vládnout myšlenkám jako pán a potom je odhodit.“ Toto prohlášení bylo zcela správné a plně ospravedlnitelné ve vztahu k úrovni lidí, pro které to bylo napsáno, to znamená pro lidi, kteří se snažili uspět v józe mentální koncentrace.

Nejvyšším ideálem této úrovně je zklidnit mysl, zredukovat myšlenky a vyhřívat se na výsluní mentálního míru. Ale student, který udělal určitý pokrok v meditaci a usiluje povznést se na vyšší úroveň, by nyní měl přehodnotit toto citované prohlášení. Zde neexistuje žádný rozpor; pouze pokračování a další naplnění hledání ve vyšší sféře. Ve svých cvičeních by měl praktikovat nejprve zklidnění mysli a hned nato se probudit do plné aktivity ke sledování filozofického bádání. Tam, kde předtím potlačoval myšlenky, by je nyní měl zkoumat a řídit. Od nynějška si bude všimát Přírody a pozorovat její působení tam, kde ji předtím odmítal a měl zájem obracet se jen do nitra. Může si udržovat svůj vnitřní mír a klid - filozofie ho o to neoloupí - ale nesmí si představovat, že je to nejvyšší cíl. To je stupeň blízký pochopení skutečnosti, ale není to skutečnost samotná. Bude-li pracovat zde doporučeným způsobem, přiblíží se ještě více konečnému pochopení nejvyšší skutečnosti. Pouze těsně u cíle tohoto hledání se formální jóga a filozofie opět stanou rovnocennými, neboť obě musí splynout a potom musí být překročeny.

UKÁZNĚTE CITY A OČISTĚTE CHARAKTER!

Šestá z této skupiny psychologických vlastností, kterou se vyznačuje schopný žák, nebude pravděpodobně po chuti většině lidí. Na každém stupni filozofického zkoumání musí žák potlačit svá citová vzrušení a city, kdykoli se dostanou do ostrého rozporu s rozumem. Kdykoli se psychologický proces zkoumá, zjistí se, že obzvláště při objasňování složitých problémů a vyhodnocování soupeřících idejí je u neukázněných lidí zakořeněna tendence zatemňovat jasné myšlení zmatenou citovou mlhou. Skrze tuto mlhu vidí obvykle svět a vykládají životní zkušenosti. Úkolem žáka je, aby ji odstranil.

Lidská osobnost obsahuje spoustu protichůdných přání a protikladných impulsů. Poskytuje útočiště instinktivním vášním a starým podnětům, jejichž hluboko tkvící charakter není podezřelý, dokud tyto neblahé sklony nevynesou plně na povrch kritické situace. Všechny tyto síly jsou tak mocné, že lze plným právem říci, že většina lidí žije více

city než myšlením. Důsledkem toho je, že lidé zabarvují většinu svého myšlení vědomými nebo podvědomými přáními a vášněmi, nerozumnými neurotickými obavami a jinými citovými komplexy. Nežádka si dávají na nohy řetězy ve formě nízkých osobních žádostivostí, které v podstatě škodí jejich vlastnímu zájmu. Příliv a odliv těchto citů a impulsů je bezděky unáší a ztěžuje jim vybudovat jejich všeobecný postoj k životu na pevných faktech nebo správném rozumovém uvažování.

Můžeme jasněji vidět význam těchto tvrzení, když pozorujeme, jak pracuje nebrzděný cit na širším poli než na poli jednotlivce. V napjatých dnech války zachvacuje lidi vášeň a často se stupňuje do krajnosti. Národ pak může být veden jako ovce na porážku k rozhodnutím, která jsou osudná jeho pravému zájmu. Během politických voleb upadají celé zastupy do citového vzrušení a potom jsou snadno ovládány demagogy; v takové době je zřejmé, že jejich mysli jsou zatemněny a přesné rozumové užívání je vyloučeno. Lékaři, pracující v ústavech pro choromyslné, vědí, že stane-li se citové vzrušení davů tak intenzivní, že se nedá ovládnout, podobá se znatelně jednomu z příznaků šílenství, který dobře znají. Silné výbuchy citovosti tvoří proto barikádu, proti které rozum marně útočí. Emoce nebrzděné rozumem jsou jedním z velkých zrádců lidstva. Dva mocné city - nenávist a hrabivost - jsou společně odpovědny za mnoho zločinů ve světových dějinách. Vášně způsobené sexem, jsou odpovědny za velké nesnáze. Zde tkví jedna z příčin tradičního odpírání a zákazů, které společnost vložila na svobodný a plný projev emocí při dobrém společenském styku.

Zejména žák filozofie si nemůže dovolit takový citový přepych. On ví, že zaplaví-li cit život člověka, děje se to na úkor jeho intelektuální přirozenosti. A protože jeho hlavním nástrojem pronikání do panství pravdy není nic jiného než mysl sama, vybroušená do jemného ostří, musí se dříve nebo později jednoznačně rozhodnout mezi neustálým cvičením rozumu a zdrženlivostí a neustálým uspokojováním citu a vášně. Musí si více než ostatní lidé dávat pozor na klamy, způsobené osobními city. Musí si dávat pozor, aby střízlivý úsudek neustupoval nakažlivému nadšení, aby neobětoval chladný fakt vznícené imaginaci a aby se nepotácel

ve vábném loubí klamů, vytvořených osobním citem nebo sexuální touhou. Není možné, aby objevil pravdu, jestliže není ochoten se na její rozkaz odloučit od nespolehlivého stanoviska. Ani radost, ani bolest, které mu přináší nějaká myšlenka nebo událost, nejsou oprávněny rozhodovat ani o její pravdě, ani o její hodnotě, *neboť tyto emoce pouze odhalují něco z jeho vlastního charakteru, ale nic z pravdivé povahy myšlenky nebo události samé.*

City snadno matou schopnost myšlení a maří jeho jasnou činnost. Iracionální prvek v lidské duši neustále hledá pocit uspokojení a vždy se snaží vyhnout se pocitu zklamání jen proto, že jedno působí radost a druhé bolest. Primitivní lidé, kteří nevyvinuli své rozumové síly, dokazují tuto skutečnost jasněji než lidé civilizovaní. A kdo by nevěděl, že rozhodnutí učiněná ve hněvu jsou většinou pomíjející, zatímco rozhodnutí rozumu vždy trvají?

Otázky, o které se jedná ve filozofii, jsou často tak jemně vyváženy, že cit může zcela snadno vnutit svůj náladový úsudek proti chladnějším hlasu rozumu a tak zabránit žákovi, aby pochopil skutečnou pravdu. A jeho nesnázi přibývá, neboť lidské city vědí, jak se mají chytře krýt. Obzvláště lidské touhy dovedou velmi obratně svádět rozum. Málo lidí si uvědomuje pravé motivy některých svých nejdůležitějších jednání. Takovému poznání stojí v cestě mnoho vnitřních překážek, které si lidé sami vybudovali nebo které jsou přímo vrozeny. Ovinuli si kolem sebe ob-
vaz mnoha citových komplexů, který opět musí bolestivě odvinout, dříve než mohou spatřit pravdu. Nezřídka překrucují vědění, aby vyhovovalo jejich komplexům. Žák může mít například i ostře vyvinutou mysl a přesto jeho připoutanost, pocházející ze žádosti, ho může přinutit, aby podpořoval svou víru v základní hmotnost fyzického světa, i když všechny důkazy mohou poukazovat na to, že jeho poslední podstatou je látka mysli.

Nemusí mít třeba v oblibě tu neb onu osobu. Přece však, aby jim porozuměl, by neměl dovolit, aby takovéto cítění ovládlo jeho zkoumání. Jinak otupí svou sílu úsudku a zaslepí svou schopnost insightu.

Žákova záliba nebo nelibost k některým faktům nebo zkušenostem nemá nic společného s jejich pravdou nebo s jejich skutečností. Jestliže

se stále nechává vést takovouto přitažlivostí nebo odporem-jak to dělá většina lidí - potom se mu nikdy nepodaří nalézt pravdu nebo skutečnost. Povrch jezera může odrážet nepokřivený obraz jen tehdy, když není čeřen větrem. Mysl může řádně zkoumat pravdu jen tehdy, osvobodí-li se od rušení silnými city. Myšlení, plné přání, je vždy příjemné, ale často bez užitku.

Nadějí filozofie je, že budeme následovat rozum, a ne že se mu budeme vzpírat a podléhat nezřízeným tužbám a citovým vrtochům. Dokonce i nevyrovnaná ctižádost a nepatřičná ješitnost pokřiví myšlení a zabrání získání přesného vědění. Hněv a nenávist jsou však pověstnými svůdci. Všechny tyto city, nejsou-li drženy na uzdě, jsou lživými vetřelci, kteří přesto prohlašují, že mluví pravdu. Proto ti lidé, kteří stále popírají rozum ve prospěch svých citů, se nehodí pro toto pátrání, stejně jako ti, kteří raději udržují svou mentalitu pokřivenou, své vášně nezkontrolovány a své instinktivní nechutě neovládané, nemohou nikdy dojít k pravému pochopení významu života. Budou se totiž zaměstnávat marným a dokonce nemožným úsilím upravit pravdu do prokrustovského lože¹⁾ nedobrovolného a vnitřního násilí.

Jenom vědecká věrnost faktům, které nehledí na osobní cítění, povede žáka k úspěšnému výsledku jeho pátrání. Když je rozumová schopnost zatížena silnými city a úzkoprsými zálibami, je snadno a bezděky zvráceně používána. Každý citový vzruch se stává potencionálním nebezpečím, když se ujme úkolu vést rozum, místo aby se sám nechal rozumem řídit. Začátečník se musí proto odvážně přinutit k přísné sebekázni, aby myslel pravdivě. To je ta hrůza nahánějící oběť, kterou má přinést - toto svaté obětování toho, po čem touží, na vznešený oltář toho, *co jest*.

Přílišné neospravedlněné nadšení je projev citu, který je obzvláště náchylný k tomu, aby přivedl neopatrného žáka do nebezpečí. Je to hvězda, která často plane po určitý čas, jen aby zapadla na obzoru zklamání.

1) Pozn. překl. : Prokrustovské lože - nepříjemně, trapné svízelné postavem; podle starořecké báje o obru Prokrustovi, který své hosty na loži buď násilím natahoval, nebo jim osekával nohy podle délky lože.

Nadšenci se lehce přenášejí přes daná fakta až do nejvyšší sféry pouhé teorie; nezřídka postrádají rozlišování a určitě odpoutanost. Z toho důvodu jsou jejich úsudky často pokřivené. Hledající proto musí dát pozor, aby se nenechal unést žádným druhem nadšení, *když posuzuje důkaz nebo tvoří úsudek*. Měl by být vždy na stráži, když se osobně nebo literárně nachází v přítomnosti horkokrevného doktrináře, stejně jako zatvrzelého pobožníka, který uzavřel svou mysl. Měl by odmítnout vyslovit úsudek o jakémkoli předmětu, který neprozkoumal spolehlivějším způsobem než zkreslením svými osobními preferencemi. Jestliže nedbá této obezřetnosti, velmi pravděpodobně otevře dveře fantaziím, které vstoupí do jeho bytosti, nebo zdánlivému a klamnému rozumování, které ho zavede. Začátečník ve filozofii se musí vážně rozhodnout a během hodin svého studia přestat si všimnout jak citového odporu, tak citové přitažlivosti. Musí osvobodit svou mysl od jejích zděděných, vrozených a získaných deformací. Nesmí dovolit, aby mu nemožné představy a divoce vizionářská vzrušení podráždily nohy. Všechny takové představy musí přinést analyticky do popředí mysli a tam je podrobit zevrubnému nestrannému zkoumání. Bude-li odporovat tomuto procesu a opomene-li se chránit před těmito představami - což pravděpodobně bude v počátečních stupních dělat - pouze oddálí dobu, kdy jeho kroky mohou směřovat k Pravdě.

Takto se dostáváme ke staré moudrosti - jestliže v království lidí nyní vládne emoce, nakonec bude vládnout rozum.

Toto jsou přísné výroky. Pravděpodobně budou velmi špatně chápány. Proto již po druhé v této kapitole musí být vyslovena výstraha: od žáka se nežádá, aby usmrtil jemné city a zničil vřelé citění; to je opravdu zcela nemožné; žádá se od něho jen, aby je udržoval v područí rozumu a nedovolil jim, když jsou v rozporu s rozumem, aby ovládly jeho bytost. Může se správně *a prospěšně* dovolávat citu, když je cit podporován rozumem. Jeho cílem nemá být zničení citů, ale pouze jejich správné řízení a ovládání. Emoce jsou součástí přirozenosti člověka a nelze je proto vyloučit; je nutno jim dát správné místo v životě, ale rozum musí řídit jejich směr, kdykoli oba přijdou do rozporu. Nemá se potlačovat nic, co je hodno zachování, ale vše je třeba uvést ve správný vztah.

Nepodceňujeme ani hodnotu řádně řízeného rozumového nadšení. Dává začátečníkovi cennou hybnou sílu a chrání ho před předpojatými kritiky a neopodstatněnou opozicí. Opravdu, každý cit je hnacím elementem v lidské osobnosti a vede k činnosti více než cokoli jiného; odtud melancholický pohled na bezcitné filozofické knihomoly, kteří nejsou schopni žít podle svých vznešených úvah.

Nicméně, aspirant bude určitě muset držet na uzdě oslabující vášně hněvu a vyhladit propastný hřích nenávisti, protože jenom takový zvyk sebekritiky ho připraví pro nalezení pravdy. Toto odhodlání musí být v každém směru jasné.

Musí od sebe vyžadovat naprostou upřímnost. Nechuť postavit se tváří v tvář nějakému problému nesmí být omluvou pro to, aby se mu vyhnul. Nemůže být a ani nebude vždy schopen ovládat stoupající příboj citů nebo zastavit nerozumné nátlaky z nitra, ale v takové chvíli by měl alespoň usilovat o to, aby jim porozuměl a zhodnotil, čím jsou. Takto, i když se jim poddá, neudělá to již tak slepě. Je významným ziskem pro vážného začátečníka, když dosáhne tohoto stupně.

Jeho touhy se jistě ostrou analýzou zmenší a to jeho mysl více uklidní. Za takovým ovládním citů bude nezbytně následovat organizovanější a ukázněnější ovládním chování. Začne žít jako lepší a moudřejší člověk.

Po těchto úvahách by nemělo překvapovat poznání, že filozofie je spíše záležitostí mužského pohlaví než jeho protějšku, a spíše zralého věku než mládí. Všeobecně je lehčí pro muže sledovat tuto cestu než pro ženy, ačkoliv to Příroda ženám nahradila tím, že jim usnadnila cestu mystickou. Ženy jsou přirozeně náchylnější více než muži k tomu, aby dovolily rozumu ustoupit před vnadidly sentimentality a dovolily jim zatemnit oblohu myšlení. Ze sociálních příčin jsou západní ženy intelektuálnější než jejich východní sestry, ale zase lpí pevněji na egoismu. Proto na tom nejsou lépe, pokud se týká tohoto hledání pravdy. Nicméně zůstane vždy dobře známou pravdou, že si výjimečná žena probije svou cestu ven z těchto slabostí, postaví se tváří v tvář neuvědomělým motivům, které ji tísní, a bude se dožadovat na Přírodě svého vyššího dědictví.

Konečně shledáváme, že se filozofie lépe hodí pro ty, kteří se blíží středním létům, než pro mladistvé. Mladí jsou rychleji pohnuti citem a vášní než starší, protože ti jsou vyrovnanější díky zralejší zkušenosti v nepsané kázni života. Ale zde je opět při práci nádherný zákon náhrady. Neboť je výsadou mládí, aby šlo po nových stezkách myšlení se skvělou odvahou, jakou ostatní nemají.

VZDEJTE SE EGA!

Ze všech těchto bojů pomalu vyvstane sedmá a poslední charakteristická vlastnost. Aspirant ji však nyní musí začít pěstovat s plným vědomím a po plném uvážení toho, co dělá. Je to ochota dívat se na život přímo jasnou čočkou a ne čočkou zabarvenou zvláštními zálibami a předsudky svého ega. Snad nejtěžší ze všech jeho přípravných úkolů je, aby vědomě vyvinul tuto neosobnost. Toto je tak důležité, že to lze sotva přecenit. Každý člověk, který se nepodvolil filozofické kázni, inklinuje k tomu, aby své úsudky cenil mnohem výše, než si zasluhují. Snaží se obvykle dojít k závěrům, které vyhovují jeho zakořeněným předsudkům a uspokojují jeho zděděnou předpojatost. Je pro něho zcela běžné, že přijímá v diskusi pouze ta fakta, která odpovídají jeho současnému názoru. Takto často zavrhuje to, co naléhavě potřebuje, tak jako chorý člověk může odmítat spolknout hořce chutnající lék, který potřebuje mnohem více než sladké cukroví, které si žádá.

Pokaždé, když člověk vloží své ego do sledu myšlenek, poruší tím jejich rovnováhu a jejich pravdivá hodnota se tím pokříví. Jestliže bude posuzovat každý fakt pouze měřítky své dřívější zkušenosti, zabrání tím vzniku nového poznání. Když zkoumáme projevy jeho mentality v řeči a jednání, ukáže se jeho celkový, i když neuvědomělý, postoj takto: „Toto se dobře hodí k tomu, v co *já* věřím, musí to tedy být pravda; toto souhlasí s *mými* názory, musí to tedy být pravda; tento fakt není v rozporu s fakty, která jsou *mně* známá, proto jej přijmu; tento názor je pravým opakem toho, v co *já* věřím, proto musí být mylný; onen fakt *mě* nezajímá, nemá proto cenu o něm diskutovat; onen výklad *já* těžko chápu,

odmítám jej proto ve prospěch jiného, kterému rozumím a který proto musí být správný!"

Každý, kdo chce být zasvěcen do pravé filozofie, musí začít tím, že opustí takováto naprosto sobecká stanoviska. Ta ukazují jeho domýšlivost a marnivost, jeho úsilí o potvrzení jeho vlastních předchozích dojmů a předsudků, ne však pátrání po pravdě. On studuje tištěné stránky jenom proto, aby upevnil své předchozí závěry. Uchyluje se k učiteli ne proto, aby získal nové vědění, ale pro podporu svých starých názorů. Udržováním svého „já“ na prvním místě v myšlení je bezděky stahován do nejrůznějších klamů. Sympatie a antipatie, pocházející z takovýchto osobních náhledů, překáží odhalení toho, co je myšlenka nebo předmět sám o sobě. Ony často způsobují, že člověk vidí věci, které vůbec neexistují, ale které si prostřednictvím sdružování představ představuje, že existují. Je patologickým faktem, že různé formy šílenství a mentálního zmatku jsou zakořeněny v egu a všechny posedlosti a komplexy jsou rovněž spojeny s *já*.

Kdo se nepodrobil filozofické kázni, je často zaslepen sám sebou a stav jeho mysli na všech stranách poutá zájmeno „já“. Toto „já“ ho klame a odvádí od pravdy, neboť mu uzavírá cestu ke správnému vnímání. Ono bezděky předem odsuzuje důvody nebo rozhoduje o názorech. Člověk proto nemá nikdy záruku, že došel ke správným závěrům, ale vyhledáváním omluv a mylných logických zdůvodňování se pouze vrací k mentálnímu stanovisku, z něhož vyšel. Je jako pavouk, chycený v síti svého vlastního přediva. Když takovýto egoismus určuje směr myšlenek, musí rozum stát bezmocně stranou. Egoismus pevně uzamkne mysl a ta tím ztrácí dobrodiní nových myšlenek, které by se rády dostaly dovnitř. Když se ego stane středem stavů posedlosti, setkáváme se s myslí omezenými náboženskou bigotností, nebo zatemněnými metafyzickými klíčkami, nebo zatvrzelými nepromyšleným materialismem, nebo nevyrovnanými tradiční vírou a zatíženými získanými názory. Všechny tyto mysli slepě odmítají prozkoumat to, co je nové, nepříjemné nebo neznámé a toto vše bez rozmyslu odvrhují. Ohotně věří tomu, co se jim líbí a ohotně nevěří tomu, co se jim nelíbí, a dodatečně vymýšlejí rozumové

důvody pro to, čemu dávají přednost; v žádném případě však nezkoumají otázku „Je to pravdivé?“ nezávisle na svých libůstkách a nepřijímají výsledek, ať již se jim hodí nebo ne.

To všechno znamená, že lidi, kteří mají nejsilnější osobní názory, lze nejtíže přivést k pravdě. Tito lidé si potřebují vštípit poučení, které kázal Ježíš: „Pokud nebudete jako malá dítě, nevstoupíte do království nebeského.“ Pokora, zahrnutá v této větě, byla často špatně chápána. Znamená to mít dětskou mysl, ne však dětinskou mysl. Neznamená to ochable se vzdávat zlým lidem nebo se slabošsky podřizovat pošetilým. Znamená to, že člověk odloží všechny předsudky vzniklé zkušeností a všechny předpojatosti vzniklé dřívějším myšlením, aby je nezadržovaly a neznepokojovaly, když stojí před problémem pravdy. Znamená to odvrátit se od osobní předpojatosti a nenechat se ovlivňovat myšlenkou „já“ a „mé“. Znamená to přestat užívat jako argument slova „já si to tak myslím“ a „podle mého mínění“ a přestat věřit, že to, co vy víte, musí být již proto pravda. Takový argument vede k pouhému mínění, ale ne k pravdě. Osobní názory mohou být klamné, prosazované vědění nepravdivé. Musíme kráčet pokorně v těchto filozofických oblastech. Musíme připustit, že praví učitelé jsou vzácní, ale praví žáci také!

Filozofie je čistě nestranné studium a vyžaduje, abychom k němu přistupovali bez předchozích mentálních výhrad. Ale předsudky jsou často tak hluboce zakořeněny, a proto tak skryté, že je žáci většinou ani netuší, natož aby odhalili jejich přítomnost. Dokonce i mnoho tak zvaných filozofuje podvědomě rozhodnuto nepřijmout nic odlišného od toho, co očekávají, že se naučí. Pod vlivem této autosugesce dovolí, aby předsudky překonaly úsudek a aby zaujetí zotročovalo rozum. Proto musí vážný žák s rozhodností odstraňovat ony pohodlné vytáčky, za kterými skrývá neupřímnost a pokrytectví svého myšlení, své osobní slabosti a sobectví. Během svého studia i kdykoli jindy, když chce přinutit svou mysl, aby se zabývala nějakým problémem, se musí snažit, aby se osvobodil od nátlaku jakékoli osobní záliby. Taková mentální neosobnost není obvyklá a lze ji získat jenom záměrným vývojem. Žák by neměl nikdy zapomenout, že je třeba nejdříve jasně stanovit problém a teprve

pak jej opatrně zkoumat ze všech stran, dříve než vynese úsudek. Pravda se nemusí obávat důkladného zkoumání, naopak, ve skutečnosti se jím posiluje. Objeví-li žák, že se mýlí, měl by uvítat tento objev a ne se mu vyhnout proto, že trpí ranami zraněné ješitnosti a neočekávaného pokoření. Musí mít naprosto pružnou mysl, aby se zbavil otroctví předsudku, aby získal vnitřní celistvost a pravé duševní zdraví.

Bertrand Russell někde poukázal na to, že „jádnem vědeckého rozhledu je odmítnutí považovat své touhy, chutě a zájmy za něco, co nám může poskytnout klíč k pochopení světa". To je skvělý výrok o vlastnosti, zde vyžadované, o odosobnění veškerého pátrání po vědě, o mentálním zaznamenávání věcí, jaké jsou a nějakými si je přejeme mít, o vysvětlení každého problému na pozadí mentální odpoutanosti.

Žák nesmí uhýbat před žádným problémem. Neměl by ustoupit před zápasem se svými vlastními komplexy. Nemá jiné volby, než jim směle a neochvějně čelit. Přinejmenším musí být pravdivý sám k sobě a snažit se, aby se povznesl nad soukromé předsudky, neboť pouze tak může posuzovat věci v jejich správné perspektivě. Musí lnout k pravdě tak poctivě a obdivuhodně jako Sokrates. Pevná intelektuální objektivnost vymaní jeho mysl z připoutanosti k egu spíše než slabošské splnění tužeb a umožní mu přijmout pravdu bez odporu. Tak bude vyzvednut do atmosféry nestrannosti a neosobnosti a cvičen v čistém, sebe se zříkajícím myšlení, jedině které ho může přivést ke správnému insightu. I ti, kteří prohlašují tento úkol za příliš těžký v denním životě, se mohou snažit k tomuto ideálu přiblížit alespoň dočasně během minut nebo hodin, věnovaných tomuto studiu.

Kamkoli Pravda vede, tam ji musí uchazeč následovat. Zradí-li své rozumové nazírání a ukáže se být zrádcem svého nejvyššího ideálu na hlasitou pobídku předsudků, které vyžadují tichý souhlas, odsoudí se tím k trestu, že bude neustále zajatcem všeobecné nevědomosti.

Shrnuto: žákovo hledání pravdy začíná závislostí na autoritě, pokračuje používáním logiky a později rozumu, postupuje pěstováním intuice a mystické zkušenosti a vrcholí vyvinutím ultramystického insightu. Vyšší filozofie je tak moudře vyvážená a nádherně integrovaná, že neodmítá žádný

způsob poznávání, ale každý používá na jeho správném místě, i když výraz „filozofie“ je zde někdy používán v jeho akademickém významu jako celistvá moudrost, která doplňuje metafyziku mysticismem a začleňuje náboženství do činnosti.

Zde je třeba připojit důležité upozornění: Tato kniha neposkytuje poučení o morální přípravě pro Hledání. Toto opomenutí je úmyslné, neboť takovéto poučení bylo bohatě a často dáváno lidstvu etickými učiteli, náboženskými spisovateli, kazateli a proroky. I když zde tento námět nerozvádíme, protože o něm bylo tak mnoho řečeno a napsáno v nesčetných knihách, jeho důležitost by neměla být podceňována. Naopak, každý aspirant by měl pokládat morální přípravu za nejdůležitější a základní požadavek pro filozofickou disciplínu. Filozofický žák musí chápat, že když cvičí také meditaci, musí splnit tytéž požadavky sebeočistění, jaké jsou kladeny na žáka mystiky. Jestliže mají být jeho meditační cvičení chráněna před nebezpečím, které je v nich obsaženo, musí se stále snažit, aby se vyvaroval ubližování jiným, aby zušlechtil svůj charakter, ovládal své vášně a pěstoval ctnosti, ony závažnější ctnosti, vštěpované proroky všech velkých náboženství.

KAPITOLA VI.

UCTÍVÁNÍ SLOV

Až dosud pokračovalo toto studium za samozřejmého předpokladu, že slovům, která denně běžně užíváme, dobře rozumí jak spisovatel, tak čtenář. Avšak skrytá filozofie, věrná svému předsevzetí nepokládat žádnou domněnku za zaručenou, povstává nyní, aby odporovala proti tomuto všeobecnému, ale neodůvodněnému uspokojení, a žádá, abychom se naučili přesněji si uvědomovat, o čem mluvíme. Opravdu, příkládá nesmírnou důležitost analýze jazyka a odhalování významu jako skutečného základu přesného myšlení, které vstupuje do její interpretace.

Tento pocit potřeby slovního vyjasnění také není výlučně asijský, ačkoliv to byla Asie, která nejen že učinila pokrok, aby ji uspokojila, nýbrž přivedla ji až k nevyhnutelnému a logickému konci. Významný profesor londýnské univerzity učinil nedávno překvapující doznání:

„Když jsem se ujal úkolu vyjádřit svou vlastní filozofii v nefilozofické mluvě, shledal jsem s nemalým úžasem, jak bylo nejasné moje vlastní pochopení skutečného významu technických výrazů, které jsem obvykle užíval s pozoruhodnou přesností. Pokus odhalit jejich význam se ukázal jako nejdůležitější filozofická disciplína, které jsem se vůbec kdy podrobil, a to disciplína mnohem cennější pro pochopení filozofie než jakékoli učené studium klasických textů.“¹⁾

Když známý filozof učiní takové zarážející odhalení - které se rovná přiznání, že jen zpola věděl, o čem mluvil - měli bychom být připraveni na otřes ještě větší, až začneme zkoumat způsob, kterým užívají řeč obyčejní lidé. Takovéto zkoumání tvoří podstatnou část této výuky, a to

1) Pozn. autora: *Profesor John Macmurray ve Freedom in the Modern World (Svoboda v moderním světě).*

proto, že se nemůžeme vyhnout slovům. Slova tvoří prostředek ke sdělování, k myšlení, ke studiu a k chápání. Jsou nástroji, se kterými pracujeme. To, co bude odhaleno v této kapitole, může snadno způsobit, že bázlíví lidé sebou trhnou překvapením nebo couvnou ve strachu. Žák, který přečkal ponížení, způsobená předešlou kapitolou, a je dosud ochoten pokračovat, může se nyní připravit, že bude svrženo ještě více jeho osobních idolů. Zde však budou střely namířeny na slova!

A tak jsme vyzváni, abychom přikládali větší důležitost slovnímu vyjadřování. Proto je třeba, abychom byli opravdu opatrní v této říši psaného nebo mluveného jazyka. Celá mysl se totiž zaznamenává ve slově. Naše myšlenkové procesy jsou značnou měrou závislé na řeči. Nemůžeme pokračovat v myšlení v pojmech bez pomoci slov. Většina lidského *myšlení*, na rozdíl od vnímání, se děje spíše ve slovech, než v obrazech. Slova dávají tvar myšlence a opatřují nástroje, které musí používat rozum. V podstatě jsou slova pouze sluhy myšlenky a - jako všichni sluhové - musí být držena na správném místě. Budeme se proto muset stát opatrnějšími a váhavějšími při svém volném používání slov, ale budeme to my, kdo získají, i když naši bližní mohou být těmi, kdo ztratí.

V britské Labour Party byl kdysi jistý politik, který mohl vystoupit na podium a mluvit plynně a lehce o každém tématu. Později odešel na dvouroční studijní kurs na Ruskinovu kolej, kde se lidem jeho třídy a politické strany dostávalo vzdělání, které částečně odpovídalo univerzitnímu vzdělání. Po uplynutí této doby se vrátil jako změněný člověk. Mluvil pomalu a váhavě. Proč? Vzrůst intelektuálního kapitálu způsobil, že ztratil svou dřívější přehnanou sebejistotu a přesvědčení: od té doby se stal ve slovech opatrnější.

Dalším bodem, jehož si máme povšimnout, je vyhýbat se pokušení zdánlivě říkat příliš mnoho, zatímco ve skutečnosti říkáme příliš málo. Lidé často zakrývají prázdnotu svých hlav kouzelným nadbytkem své květnaté mnohomluvnosti. Šankara Ačarya, indický mudrc devátého století, přirovnával ty mezi svými současníky, kteří přetékali slovy, k lidem, kteří se ztratili v lese dlouhých slov. Hamlet na Poloniovu otázku, co čte,

se stal výmluvný svou odpovědí o třech slovech: „Slova, slova, slova.“ Zneužívání mluvy formou „papouščího štěbetání“ buď váže myšlenku a zaplétá ji do silných uzlů, které musí být nejdříve rozpleteny, než je možné správně uvažovat, anebo vytváří zrádnou snadnost výkladu, který dává iluzi pokroku ve vědění. Ti, kteří si pletou mnohomluvnost s moudrostí a obsáhlost s pravdou, rádi si libují v okázalém bludišti slov, ale ti, kteří vědí, jak nedostižná je moudrost i pravda, zacházejí se slovy opatrně. První mluví, dříve než myslí, stále se vracejí a opakují to, co již řekli, kdežto ti druzí myslí, dříve než mluví.

Na druhé straně je stejně nebezpečné pro přesné chápání říkat příliš málo. Dva školáci čtou slovo *tužka*. První je chudý a okamžitě myslí na ulomený dřevěný kousek tužky. Druhý je bohatý a ihned s tímto slovem spojuje zlatou vysunovací tužku plné délky. Pisatel tohoto slova nemyslel ani na jednu z nich, neboť měl na mysli dřevěnou tužku plné délky.

Úryvkovité a nedůsledné údaje nemohou tudíž vést ke správnému pochopení sdělované zkušenosti. Řeč by měla být přiměřená významu; jestliže není, pak jsme odkázáni, buďto abychom tápali v mentálním šeru, nebo abychom dodali významy vlastní výroby, které mohou být klamnými domněnkami.

Předpokládat, že významy většiny slov jsou samozřejmé, je všeobecným omylem. Faktem je, že mnohé mají různé významové odstíny. Neúplná řeč je překážkou pro přiměřené pochopení. Často se například říká, že kdyby se nějaké zvláštní veřejné opatření uzákonilo, bylo by velkým *dobrodiním*. Ale to, co je dobrodiním pro jednoho člověka, může být opakem pro jiného. Vyskytne-li se problém vést železnici rolníkovými pozemky, tento návrh může být dobrodiním pro veřejnost, ale rolníkovi může přinést škodu. Podobně je zcela zbytečné, aby kdokoli říkal, že svět dělá pokrok a zůstal jenom při tom. Hrůzy, které byly seslány na lidstvo během dvou velkých válek tohoto století, znamenají technický pokrok, ale neznamenají morální pokrok na straně těch, kteří způsobili tyto hrůzy, ale spíše naopak. Je proto třeba být přesným při používání takovýchto neurčitých výrazů; nejsou-li jasně formulovány, popřípadě rozšířeny, pak jsou takové výrazy z hlediska

člověka pátrajícího po pravdě nějaké věci neúčinné, i když jsou užitečné k řečnickému účinku a k mentálnímu oslnění bezmyšlenkovitého obecnstva.

Slovo, které přečteme, ale kterému přesně nerozumíme, je mrtvé slovo. Dokud neproudí do mysli dokonale srozumitelný smysl z mluveného nebo psaného slova, nemáme z toho žádný užitek. Oč více bychom se tedy měli učit dávat pečlivý pozor na slova, která užíváme při důležitém studiu a vážné debatě.

Tato nejistota je skutečným pramenem, z něhož plyne mnohý zbytečný spor, a skutečnou příčinou mnohé neúčinné hádky. Mnohá intelektuální hádka o „faktech“ je ve skutečnosti hádkou o pravý význam slov bez vztahu k věcem a tak se stává stejně bezvýznamnou jako spor o tom, je-li to konvexní nebo konkávní strana obvodu, která tvoří kruh. Když se pohybujeme mezi dvojsmyslnou řečí, pohybujeme se mezi zrádnou čeládkou, před níž se musíme mít na pozoru. Pro tento nedostatek se vlekou hádky staré celé věky. Nejasná slova jsou zodpovědná za to, že způsobila tři tisíce let dlouhé bolení hlavy zmateným metafyzikům. Jak mohou dva lidé doufat, že si budou vzájemně dokonale rozumět, když užívají dvou různých myšlenek pro totéž slovo, nebo dvou různých slov pro tutéž věc? Kolik hádek, kterým bylo možné se vyhnout, kolik zbytečných sporů povstalo z této skryté příčiny?

Dejme tomu, že někdo vysloví slovo *muž* během rozhovoru, jehož se zúčastní pět jiných lidí. A dejme tomu, že myslí na indického mnicha štíhlé postavy, hnědé pleti a s oholenou hlavou. Co se děje v myslích těch, kteří ho poslouchají? První si utvoří mentální obraz nesmírně vysokého muže, mohutné postavy a rudé pleti. Druhý vidí svým mentálním okem neobyčejně mladého malého muže silné postavy a bledé pleti. Třetí myslí na muže prostřední postavy průměrně stavěného a světlé pleti. Čtvrtý si zobrazuje starého šedovlasého muže, zatímco pátý si vytváří ve své mysli představu mladého hnědovlasého muže. Která z těchto pěti definicí odpovídá představě, kterou měl mluvčí sám? Ani jeden z těchto šesti lidí nemohl proto dát pevný význam tomuto jednoduchému a běžnému slovu *muž*. Toto zdánlivě jednoduché slovo může způsobit nadbytek různých

definicí. Jestliže posluchači reagují různě, vysloví-li se takové běžné slovo, jestliže neprojeví jednotnou shodu v tak jednoduchém případě, je zřejmé, že ti, kteří přijímají slova, nalézají nebo sami vytvářejí řadu odporujících si významů, které nebyly nikdy míněny těmi, kteří tato slova vyslovili. Není však vždy možné vyhnout se zcela takovému dvoj-
smyslům. Ti, kteří by chtěli, aby slovo *muž* zastupovalo všude tutéž představu, museli by ji okamžitě omezit na jediný případ zvláštního muže z milionu mužů, kteří přebývají na této hemžící se zemi, a tak ponechat celý zbytek nepojmenovaný! Takový postup je naprosto nemožný. Pro záležitost každodenního života obyčejně stačí užívat jakoukoli použitelnou definici tohoto slova, ale pro vyšší náměty přesné úvahy je to nebezpečným zvykem. Jedinou uspokojivou metodou jak zacházet s tímto slovem potom je žádat nebo poskytovat rozšířenější popis typu muže, o němž mluvíme.

Ale toto je jenom příklad nesrozumitelnosti, povstávající z nedokonalého použití jediného slova. Když totéž slovo vybavuje různé obrazy v myslích různých lidí, co se asi stane, když spojíme několik slov takového dvojího významu v řadu vět?

Uspokojivého sdělení dosáhneme jedině tehdy, když čtenář sdílí a chápe obsah přesně tak, jak jej chápal sám spisovatel.

Služba, kterou nějaké slovo prokáže, bude záviset na významu, který mu dávají ti, kteří je používají. Slovo, které nemá společný význam pro všechny, přestává mít společnou cenu pro všechny. Používáme-li ho tak neurčitě, že se jím může poukázat na různé mentální pojmy, stává se nebezpečnou půdou, po níž se kráčí. Kolik jen lidí si vzájemně nerozumí, libuje si v rozhořčených hádkách nebo vede zbytečné spory pouze proto, že tatáž slova znamenají různé věci pro mysli různých lidí! Je-li tedy oprostění řeči od jejích interpretačních nástrah a dokonalé přenesení významu z jedné mysli do druhé nekonečně těžší, než většina lidí předpokládá, oč těžší to musí být při filozofickém pátrání? Sokrates byl pravděpodobně prvním, kdo prováděl sémantický průzkum jinde než v Asii. Teprve nyní pochopíme, proč obcházel a vyptával se učitelů a uváděl ve zmatek žvanily kvůli definicím.

Někdy nestačí definovat význam slova: musíme často definovat přesné použití slova. Jinak v hovoru nebo při čtení jedna část lidí může ve své mysli dát slovu jeden význam, avšak druhá část si může pod tímto slovem představovat něco docela jiného. Co se zdá být bohatstvím chudému člověku, bude se zdát chudobou člověku s velkým bankovním kontem. V případě, jako je tento, je nutno slovo „bohatství“ vyslovit ve vztahu ke zvláštní úrovni, aby byl vyjádřen jeho plný význam. Ačkoli to sluší lépe dětem než dospělým, když mluví, aniž by měly jasné a určité představy o tom, o čem se mluví, malé dotazování odhalí, že se lidé obvykle pohybuji v mlze neurčité myšlenky a nejasných představ pouze proto, že se nikdy nenamáhají vniknout hlouběji do toho, co znamenají výrazy, které používají.

Tedy znovu, význam se mění s každým člověkem, který použije nějaké slovo. Ten v něm může vidět jedině to, co mu jeho minulá zkušenost a přítomná schopnost dovolí vnímat. Proto totéž slovo může znamenat mnoho pro jednoho člověka a málo pro druhého. Nebudeme slepí k takovýmto omezením řeči. Chudému venkovanu v Itálii slovo *Amerika* kdysi vykouzlilo představu země, oplývající bohatstvím, kam doufal, že se vystěhuje, aby rychle zbohatl. Totéž slovo v mysli nezaměstnaného italského dělníka, žijícího v Chicagu, vyvolává zcela odlišný význam. Představuje si zemi, kde panuje nemilosrdný zápas, v němž ob stojí nejschopnější, a kde tlak bídy je tvrdší než v jeho rodné zemi.

Odvozený význam slova není ničím. Cokoli společnost nebo jedinec zvolí, aby mu přisoudil, stává se jeho získaným výkladem. Platí jedině zvyk. Význam se může dokonce měnit od jednoho století ke druhému, od jednoho autora k druhému. Moderní anglický naučný slovník sotva schválí význam, jak jej podává nějaký zastaralý slovník. Myšlenka se nevyhnutelně stává klamnou, když je nedůsledná při používání výrazů a určuje témuž slovu hned ten, hned onen význam. Ne že bychom dávali podnět k tomu, aby význam slov byl ustálen pro celou věčnost a aby se jich nikdy nepoužívalo jinak než v jediném smyslu. Takové přání by bylo nespílitelné. Ukazuje se, že ani dnes se všemi našimi slovníky to není možné. Řeč je proud a neustále v pohybu. Stále znovu se při-

způsobuje, když se loudavě pokouší dohonit plynutí věků. Není, nikdy nebyla a nikdy nemůže být statická. Vyvíjí se prostě proto, poněvadž má charakteristiku změny, rozpětí a ztráty. Je právě tak předmětem procesů rození a rozkladů jako kterákoliv jiná forma lidské činnosti. Je však žádoucí nejdříve jasně stanovit význam vzájemnou definicí a pak se ho důsledně držet, kdykoliv je takovéto slovo použito, jestliže hraje důležitou úlohu při poučení nebo v diskuzi. Předpokládat, že víme, jaký ono slovo má smysl, znamená nasadit si mentální klapky na oči.

Žádná slova nejsou ve skutečnosti ani nesprávná, ani správná. Slovo se stává správným nebo nesprávným jedině nesprávným nebo správným používáním. Stává se chybným jedině tehdy, když je chybně chápeme. Pro každodenní používání není žádné slovo zcela bezvýznamné, protože každý, kdo slovo použije nebo slyší, mu dává ve své mysli nějaký význam. Proto musíme rozlišovat zamýšlený význam slova od přijatého významu, jestliže chceme dosáhnout přesného přenosu. Teprve tehdy, když začneme používat slova filozoficky, vyvstanou vážné problémy a my nacházíme překvapující nejasnost a černou temnotu tam, kde vnější svět nachází úplnou jasnost a slunci podobnou zářivost.

PSYCHO-PATOLOGIE SLOV

Čin, který nepochybně nikdy není dovolen žádnému matematikovi, je vnášet osobní náklonnost, citový předsudek nebo subjektivní zájem do používání nebo chápání algebraického znaménka nebo geometrického obrazce. Žák si musí vzít cenné poučení od výše zmíněného odborníka a používat ho při svém vlastním zacházení s jazykovými znaky a symboly, to jest, se slovy. Stane se, že mnoho lidí vysloví úsudek jako: „To je výborný čaj!“ Byli by přesnější, kdyby připustili: „*Já považuji tento čaj za výborný!*“ Rozdíl mezi těmito dvěma jazykovými formami může být bezvýznamný, když se jedná o pouhý čaj, ale je podstatný, když se jedná o filozofickou pravdu, protože je veliký rozdíl mezi objektivním faktem a mimo volnou osobní představou o faktu. Opravdu, mnohé mylné populární domněnky jsou následky takovéto konstrukčně vadné řeči.

Psycho-patologické faktory se projevují v každé větě, kterou se neukázněná mysl v hovoru vyjadřuje. Když jsou nějaké předměty nebo události člověku protivné, používá zcela odlišný označující výraz, než by použil, kdyby se mu to líbilo. Ale poněvadž v obou případech diktovaly přijetí zvláštního výrazu jeho individuální city - a nikoli předmět nebo událost sama - nemohou použité výrazy tvořit přesné ukazatele záležitosti, o které je řeč. Je opravdu nebezpečné předpokládat, že víme, co které slovo znamená pouze proto, že v nás probouzí silné city. Jak opatrným proto musí být člověk hledající pravdu, když vstupuje do tohoto království jazyka!

Lidé přizpůsobují významy svým osobním přáním. Když se někomu podaří svrhnout vládu násilnými prostředky, poukazuje na sebe jako na *hlavu* nové vlády a na své odpůrce jako na *zrádce*. Během zápasu o moc však tehdy existující vláda poukazovala na něho samotného jako na provinilého člověka, který se dopustil zrady, a proto byl odsuzován jako zrádce. Jestliže tehdy byl zrádcem, nemohl jím přestat být potom, a jestliže nebyl zrádcem, pak dřívější vláda používala toto slovo v naprosto nesprávném smyslu, prostě řečeno, lhala. Zrádce přece nikdy nemá úspěch, protože když jej má, přestává jím být jak před zákonem, tak ve skutečnosti. Jedině ti neúspěšní jsou pasováni na zrádce! V obou případech toto slovo představuje mylnou záměnu myšlenky s přáním a vzalo na sebe čistě soukromou hodnotu.

Zabarvujeme výklady slov osobními pocity sympatie nebo antipatie a takto hrajeme falešnou hru s přesností. Nesympatizující zaměstnavatelé nezřídka poukazovali na labouristické vůdce jako na „agitátory“, ale dělníci, kteří měli extrémní názory, na ně poukazovali jako na „konzervativní měšťáky“. Jestliže tedy nasloucháme oběma stranám a jsme příliš líní, než abychom si udělali pro sebe kritickou analýzu, poučíme se, že definice *labouristického vůdce* je, že je to někdo, kdo je současně revolucionářem i reakcionářem! Z takovýchto příkladů se stává zcela zřejmou nesmírná cena slovní analýzy, neboť nám pomáhá oddělit holý fakt od předpojatého názoru.

Když náboženský propagátor nebo politický polemik užívá názvů jako *ateista* nebo *radikál* s tak žhavým opovržením, jako by chtěl, aby samotný

název vynesl rozsudek, dříve než je možná jakákoliv rozumná diskuze, je zřejmé, že nemá zájem na dosažení pravdy o těchto výrazech, ale pouze si přeje vyvolávat emoce a hypnotizovat své posluchače, aby to přijali. Když je nevinný výraz vysloven tónem opovržení nebo ošklivosti, jako kdyby byl urážlivým přívlastkem, pak mentálně nepozorné davy se málokdy zamyslí, aby patřičně prozkoumaly myšlenku, která ho podkládá, ale stanou se obětí jemné psychologické sugesce.

Politická hesla a heslovité fráze jsou oblíbenými metodami nezásadových politiků, laciných demagogů, nemorálních inzerentů a všech těch, kteří se starají více o zisk nežli o pravdu. Používají takových frází, aby uvolnili v ohromném množství z mysli lidí přehnané city, skrytá nesprávná tvrzení, úmyslné polopravdy nebo překroucené představy, které překážejí zdravému úsudku. Lidé opakují taková hesla v mylné představě, že přemýšlí. Ať jsou jakkoli příhodné tyto heslovité fráze pro takové propagátory, je radno blíže pátrat po jejich významu, než je můžeme přijmout, právě tak jako se musíme dívat pod okrasu řečnického umění, abychom našli jeho podstatu.

Povrchní pojmy vězí tak hluboko v naší řeči, že ty pravdivější je mohou vytlačit jedině potom, když se s nimi setkají a přemohou jejich krajní resistenci. Obyčejný nemyslicí člověk nevázaného jazyka se nerad namáhá s touto nesrovnalostí a rozporem ve významech, filozof musí tedy zápasit sám. Řeč - výběr slov a stavba vět - může pozoruhodně pomáhat nebo překážet filozofickému hledání, a proto filozof musí být mnohem opatrnější při jejím používání než ti druzí. Nezodpovědná nedbalost obyčejných lidí se stává u něho naprosto neodpustitelnou.

Moderní věda dosahuje úspěchu hlavně proto, že se zabývá výhradně fakty. Úpadek středověké logiky a scholastiky nastal proto, že se zabývaly výhradně slovy. Skrytá filozofie dosahuje úspěchu v řešení problému pravdy hlavně proto, že jedná jak s fakty, tak se slovy. Středověká teologie nebo scholastika je naplněna četnými pseudo-otázkami, například kolik andělů může spočinout na špičce jehly, jedině proto, že se nikdy nenamáhala vypátrat, co skutečně věděla. „Lépe být nevědomým, než být teologem a vědět tak mnoho nepravdivého," řekl jeden

americký obchodník, který uctíval pravdu svým vlastním mystickým způsobem a dovedl zemřít ušlechtilě a ve velké víře, když se *Lusitanie* potopila.

Nebezpečí metaforických frází jsou mnohem lépe známa než nebezpečí doslovných vět. Až dojdeme ke studiu mysli, objevíme, jak spojení malé předložky o jednom písmeni s anatomickou řečnickou figurou je odpovědné za mnoho nesprávného v našem názoru. Když totiž mluvíme o myšlence, že je „v mé hlavě“, nevědomky vtlačujeme mysl do kostní schránky lebky. Takto jí dáváme jisté omezené rozměry v prostoru, aniž bychom kdy pátrali, zda je tak umístěna nebo ne. Na konci svého dotazování objevíme, že tomu tak není, a že užívání této nebezpečné prostorové metafory nás zavádí do zmatků a omylů.

Běžná řeč je řeč nedbalá. Snese nelogičnosti, dvojmyslnosti, neskutečnosti, iluze a podvody. Slova, údaje a definice mají důležitý vztah k řešení filozofických problémů. Běžný člověk je docela právem spokojen, když řekne: „Vidím strom.“ Tento způsob tvrzení je úplně správný pro každodenní praktickou potřebu, ale je nedostatečný pro filozofii. Žák se musí učit dotazovat se: „Jaký je správný význam tvrzení, že vidím strom?“ Tímto rozbořením slova a věty neocenitelně získá, neboť oddělí fakt od tvrzení a pravdu od domněnky. Vnáší tím do plného světla nekonečný zápas mezi tím, co je jisté a co jisté není. Je to opravdu důkladný výkon vypátrat, co skutečně ví a co neví, ale mylně se domnívá, že ví! Tímto způsobem může postupovat. Jinak se buď zastaví, nebo promarní léta sledováním preludů. Odřezává takto po částech příjemně pohodlné představy přijatého vědění, rozsekává je takřka na kusy.

Lidé mohou nevědomky uzavřít svůj celý postoj k životu do dvou nebo tří slov, která nedbale pronášejí. Individuální proces činnosti mysli se prozrazuje v nejkratším rčení i v nejdelší větě. Jaká je naše reakce na slovo *nadpřirozeně*? Kněz je bude definovat zbožně jedním způsobem, ale zcela jinak a opovržlivě je bude definovat skeptik. Totéž slovo vede ke sporným definicím. Ať již oba tito jedinci libovolně spojují jakýkoli význam s tímto slovem, věří, že získávají definici, ale to, co

skutečně získají, je myšlenka, která odpovídá jejich *osobní* představě o definici. Budou tedy mylně předpokládat, že tlumočí fakta, zatímco tlumočí své vlastní *představy* nebo představy jiných lidí, týkající se těchto faktů.

Nakonec závisí definice, kterou člověk pronáší, na jeho individuální teorii o vesmíru. Význam se stává *výtvořem* mysli! Tudíž element osobního předsudku, před nímž byl žák filozofie tak důrazně varován, se bude snažit, aby se opět vplížil do nejneočekávanějších míst, do jeho používání nebo chápání těchto záznamů myšlenek, které tvoří řeč.

Každé slovo má proto dva významy: vnější význam, který je objektivním *faktem* nebo událostí v zevní zkušenosti, a vnitřní význam, který je *představou* o onom faktu nebo události, která se vytvoří v mysli. Fakt sám a zpráva o něm se budou vždy lišit a nikdy se neseťkají, ať děláme cokoli. Ať určíme výrazu jakýkoli význam, nikdy nemůže úplně odpovídat věci, kterou označuje. Je totiž pouze abstrakcí, již jsme dali přednost - abstrakcí používající tohoto významu v jeho technickém smyslu. Všichni víme, co řekl Napoleon svému vojsku před bitvou u Pyramid, ale nikdo nezná přesný odstín tónu, ve kterém jeho slova byla pronesena, a přesný pocit, který vyvolala v každém vojákovi. Proto bychom byli přesnější, kdybychom doznali, že víme něco o jeho slavném povzbuzení, ale nevíme a nikdy nemůžeme vědět o této události vše.

Slova nám říkají to, co je v naší představě, ne to, co je v samotné věci. Hovoří spíše o naší vlastní domnělé definici, než o tom, co skutečně je. Následkem toho je zde další léčka, která číhá na nepozorného, před níž se musíme mít rovněž na pozoru. Je nemožné ověřit si *přímo* kterýkoliv údaj učiněný druhým člověkem, týkající se jeho osobní zkušenosti. Můžeme jedině přijmout pravdu jeho údaje na analogickém základě nebo na základě odvozeném z usuzování, to znamená, nepřímou. Ať nám říká cokoli, vše co můžeme učinit, *je představit* si ideu, která je udržována jeho myslí. Proto tam, kde se podvádíme vírou, že jsme dosáhli přímého pochopení a získali dvojí ověření, dostáváme skutečně jakousi individuální představu. Když používáme tentýž název pro nějaký předmět jako druzí, jsme

často svedeni k názoru, že všichni mají co činit s tímtež předmětem. Ale žádný předmět nemůže být stejným po všech stránkách pro všechny pozorovatele. Například hora, kterou vidím, není stejná jako ta, kterou vidí jiný pozorovatel, který stojí na jiném místě. Přestojí oba nazýváme stejným jménem! Buďme k sobě upřímní v takových případech a uznejme jako skutečnost, že často chováme mentální obrazy odlišné od obrazů jiných lidí, zatímco všichni užíváme stejného názvu pro tyto nestejně jsoucnosti.

Člověk, který obdržel zprávu o smrti svého nejmilejšího přítele, může v odpověď na otázku líčit, jak je zarmoucen touto událostí. Jeho posluchač však bude mít jen přibližný pojem o tom, co *slyší*, nikdy o tom, co tento člověk *cítí*. A protože v případě tohoto člověka mohou být schopnosti slovního vyjadřování slabé, tedy i toto přibližné chápání může být ještě nedokonalejší, než by bylo v jiném případě. V každém případě hlavním bodem je to, že existuje a musí existovat rozdíl mezi tím, co člověk postižený ztrátou říká a co skutečně pociťuje. Tento rozdíl proto ukazuje na fakt, že slovní význam je jak neúplným, tak nedokonalým významem, to jest, že není přísně přesným!

Následkem toho slovo nepředstavuje a nemůže představovat celou ideu. Říká nám něco *o* ideji, není však ničím více, než výňatkem z celkového významu - to je vše. Příjemné osobní uspokojení, které často pociťujeme, když mluvíme, abychom se vyjádřili, je klamné. Nikdy nemůže vést ke zcela přesnému sdělení. Je například význam slova *stůl* mentálním obrazem, který vyvstane v něčí mysli současně s jeho vyslovením, nebo je to myšlenka na zvláštní předmět, ke kterému zasedá při obědě ten, kdo slyší toto slovo vyslovit? Jestliže je to tato myšlenka, pak stojíme před problémem, že zvláštní obraz, který vyvstává v posluchačově mysli se může značně lišit od stolu, na který myslel ten, kdo toto slovo pronesl. Jeho stůl může být třínohý, zatímco druhý je čtyřnohý.

Jazykovým zvyklostem nelze důvěřovat. Musíme zřejmě jít za pouhé slovo nebo jeho zvuk, chceme-li získat přesnost. Musíme mít jasně před sebou skutečný vztah mezi výrazem a věcí samotnou. Vzdělaný člověk

bude podrážděně tvrdit, že ví, co slova znamenají, ve skutečnosti však často zaměňuje své bezvadné ovládnutí gramatiky a svou širokou zásobu slov se skutečným věděním, které tato jazyková stavba představuje. Neboť slova nejsou věci. Je snadné plést si napsané slovo se skutečnou věcí nebo zapomenout, že mluvené slovo je pouze *abstrakcí* věci, kterou označuje. Slovo totiž přinejlepším sděluje pouze přibližně myšlenku nebo cit, událost nebo fakt, který je v *mysli* toho, kdo je vyslovuje. Tento omyl může změnit slovo v kámen úrazu, který brání správnému poznání samotného předmětu.

Žák filozofie musí proto dávat pozor, aby odděloval slovo od myšlenky, kterou slovo zastupuje, a myšlenku opět od věci, kterou myšlenka zastupuje. Jedině pak může přesně postřehnout, jakou cenu to slovo pro něho má. Musí analyzovat jednotlivá slova a stavbu vět tím, že je překládá zpět do faktických vztahů. To vyžaduje sondování pod povrchem, jako chirurg sonduje svou lancetou. Musí nám být zcela jasné v tomto bodě, že význam slova může být sám čistě slovní, to jest, ničím více než určitým počtem jiných slov, nebo může být plně neslovní, to jest, skutečnou věcí; a jestliže je touto věcí, je zde další otázka, kolik z této věci je slovem symbolizováno. Popisné věty nám říkají něco o části předmětu, ale nemohou nám povědět o jeho celku, protože vždy jsou nezbytně abstrakcemi. Není to jejich vinou, neboť mají svá omezení jako všechny věci a my bychom od nich neměli očekávat, že budou dělat zázraky. Ale tím není řečeno, že musíme zhoršovat věci tím, že budeme neukáznění, ledabylí, neurčití nebo nedbalí, když lijeme myšlenkovou látku do jazykové matrice.

Většina neodborných laiků má ve zvyku odkládat stranou tyto problémy významu, když jsou jim poprvé předloženy, jako příliš zřejmé, než aby se jim věnovala zvláštní pozornost, nebo příliš malicherné, než aby se o nich dlouho uvažovalo. A dokonce i osvědčení žáci filozofie jsou nezřídka krajně netrpěliví, když jsou podrobeni tomuto novému křížovému výslechu o tom, co se zdá prostou a běžnou každodenní řečí. Považují to přinejlepším za plýtvání časem a při nejhorším za naprosté obtěžování. Nevidí v takovém úkolu žádný konkrétní užitek ani žádný

zvláštní význam. Ani nevidí jeho souvislost s hledáním pravdy. Ptají se, co má společného celé toto zabývání se pouhými slovy s filozofií. Není to vlastním zájmem jedině filologa?

Odpověď je, že plný důsledek takového sémantického studia se může dostavit jedině s plnějším rozvinutím tohoto učebního období. Pouze když toto pátrání značně pokročí, žák dojde k přiměřenému poznání - *pro sebe sama* - proč byl kladen důraz na důležitost tohoto vyšetřování navzdory faktu, že většina vzdělaných lidí předpokládá, že rozumí docela dobře slovům, která obvykle užívá. Nicméně i v mezích této kapitoly bude ukázáno něco z jeho užitečnosti.

Kdo chce být filozofem a vyzbrojil se psychologicky na svou výpravu, bude pohlížet na celou rozlohu existence jako na své území. Musí se vypravit, aby hledal pod povrchem pravdu o tom, co slyší nebo čte, právě tak jako o tom, co mluví nebo píše, pravdu o světě kolem sebe, pravdu o tom, co sám myslí a co myslí jiní, a pravdu o světě uvnitř, to jest, o mysli. Ale někde musí začít a bude nejvhodnější, začne-li v nejbližším bodě, což znamená, že by měl začít se slovy, protože celé jeho další vědění musí být formulováno slovy.

Jeho pátrání začíná tedy tím, že se stane mentálně tak nejistým a jazykově tak zatíženým jak jen možno. Musí se pustit do jakéhosi zažehnavání duchů. Neboť většina lidí, možná všichni lidé, hovoří s přízraky a jednájí s průsvitnými přeludy pod klamným dojmem, že to jsou pevné postavy z masa. Zkrátka, musí najít, kolik z jeho slovy formulované myšlenky nebo řeči je pouhý nesmysl, kolik je ověřitelný fakt, kolik je pouhé nepochopení a kolik je autentický výklad. Čím více ujasňuje své významy sobě i jiným, tím více se přibližuje k pravdě. Nedvojmyslnost je proto důležitou zásadou filozofické řeči. Libovolné používání slov může být často bezvýznamné ve světě světských záležitostí, ale tam, kde jde o přijetí nebo sdělení pravdy, musí být žák nesmírně opatrný, aby určil jejich přesný význam tak, aby nemohlo dojít k nepochopení.

Se správně definovaným souborem výrazů, tvořících řeč společnou spisovateli a čtenáři, mohou oba doufat, že udělají jistý pokrok. Bez něj

mohou oba padnout do staré pasti tím, že celá filozofická stavba bude vybudována z pouhého dvoj smyslu.

Považovat takový slovní rozbor za pouhé puntičkářství je proto naprosto nesprávné. *Je podstatnou součástí výzbroje pro zjišťování pravdy.* Kdo nevěnuje čas tomuto přípravnému úsilí, je odsouzen zůstat před bránou filozofie. Mnozí doufají, že uniknou této únavné práci a přesto získají pomalu rostoucí plody filozofie. Oni nevědí, že správné zvládnutí slovních analýz jim později umožní postavit se proti zdánlivým důvodům a klamným předpokladům, a tak vyčistí půdu pro jejich postup směrem k pravdě. Neboť slova vyrůstají do vět, které se zase rozvíjejí do celých soustav tvrzení a ty dávají konkrétní formu veškerému myšlení. Jestliže některá slova předpokládají něco, co je opravdu klamné, kdo může proniknout k pravdě, když je míchá s jinými slovy?

Jestliže lidé zachovávají lhostejný postoj k problémům významu, činí se sami nezpůsobilými postupovat v dalším filozofickém studiu. Neboť psychologickým následkem jejich umíněnosti je to, že nepodstoupili požadovanou myšlenkovou námahu a že si činí neodůvodněný nárok na vědění, které ve skutečnosti v jejich hlavách neexistuje. Rovná se to náhlému ochrnutí rozumové schopnosti. Vede to k přijetí zdánlivých důvodů. Ignorantsky si představují, že takové problémy jsou čistě imaginární a akademické a patří do oblasti bezcenných středověkých diskuzí, takových, jako ona již zmíněná diskuze, kolik andělů by mohlo tančit na špičce jehly. V tom se zcela mýlí! Rozřešení těchto problémů je možné využít jak prakticky, tak filozoficky. Má vysokou hodnotu, kterou vůbec netuší ti, kteří do nich hluboko nepronikli.

Požadavek filozofické přesnosti při zacházení s výrazy není libovolný. Je to opravdu požadavek, aby byl základ očištěn, protože pokrok je brzděn klamnými a na zcestí zavádějícími představami. Je to požadavek, abychom zkoumali slova tak, aby byla vedena jasná dělící čára mezi faktem a nepravdou, aby byly objeveny klamy, které jsou základem jejich užívání a odhaleny nezaručené nebo bezděčné domněnky. Musíme tedy dávat pozor na nestřežené výrazy, které dávají hodnotu bezvýznamnému nesmyslu.

PŘEKVAPIVÁ ODHALENÍ O PRAVDĚ, BOHU A DUCHU

Filozofie je obsáhlým hledáním nezničitelné pravdy, základního významu veškeré existence. Většina lidí, kteří souhlasí s naukou určitého náboženství, kultu nebo filozofické školy, zaujímají líně postoj, který považuje tyto nauky za něco, co tvoří poslední slovo v moudrosti, postoj, který je často plný netrpělivé nevole, když s ním nesouhlasíme. Bezděký důsledek takového postoje proto je, *Já vím, že to je pravdivé*". Ale jak je možné, aby si byli jisti, že to co vědí je pravdivé, jestliže předtím nezkoumali analyticky a kriticky samotné základy toho, jestliže podrobně nestudovali všechny srovnávací a sporné nauky a především jestliže se nesnažili zjistit vlastní význam pravdy? Abychom si opatřili letný pohled do filozofického používání právě stanovených principů, uděláme nejlépe, když začneme zkoumat významy, které dávají slovu *pravda* někteří současníci.

Snažme se objevit, jak nás mohou učenci informovat o pravdě. V běžném slovníku ji najdeme definovanu jako „to, co je pravé nebo pravdivé; pravé tvrzení, správnost popisu; skutečný výklad". Obrátíme-li se ke spisům filozofů, abychom zjistili jejich definici, je nám předkládána zajímavá rozmanitost *teorií* o pravdě nebo *názorů* na pravdu. Pragmatická škola říká s Williamem Jamesem, že „pravda je název toho, co se ukazuje být dobré na cestě víry". Ti, kteří se přidržují teorie souhlasnosti, říkají, že „pravda je to, co vyhovuje faktu a odpovídá současné situaci". Představitelé teorie soudržnosti říkají, že „pravda je stálost". Jiní říkají, že slovo *pravda* je podrobena čtyřem dalším výkladům: předně, může být bráno jako něco, co nemá protiklad; za druhé, může být považováno za něco, co označuje faktickou skutečnost; za třetí, může být chápáno jako pouhá zpráva o této faktické skutečnosti; konečně může označovat správný poměr, existující mezi dvěma věcmi, dvěma osobami nebo dvěma jednotkami, jako $3 + 2 = 5$.

Z této směsi vzájemně si odporujících definicí pozorujeme, že tento výraz je tak mnohotvárný, že přesně vzato není lepší než cizí nesrozumitelná řeč a že obvyklé přesvědčení, že každý zná jeho význam, je

pouze mylnou domněnkou. Rozdíly v pojmovém označení jsou příliš velké, než aby tvořily jasně definovaný smysl. Přesto svět užívá slova „pravda“ hladce a předstírá, že chápe přiměřeně jeho význam. Zde se svět zřejmě klame. Průměrný člověk se brzy stává obětí svůdné jednoduchosti tohoto krátkého slova a nikdy ho ani nenapadne, že není ničím více, než startem v běhu za filozofickým pochopením. Avšak pro něho je cílem!

Nejtěžší věcí na světě je dosáhnout pravdy, nejsnažší dosáhnout její napodobeniny. Proto se každý člověk *domnívá*, že zná pravdu. Ve filozofickém slovníku by tomuto slovu mělo být vykázáno nejdůležitější místo ze všech, jako je tomu v nejlepších indických textech, ale Západ není schopen nalézt pevnou definici, na které by se jeho myslitelé shodli. Většinou se nezabývají otázkou, jak definovat pravdu, ačkoli jsou obeznámeni s důležitostí všeobecného principu jak definovat své výrazy. Ale jejich společnou vírou je, že přirozenost konečné pravdy není možné určit, a že je proto zbytečné se pokoušet o definici nepoznatelného. Má-li se však filozofie řídit svým profesním cílem zjistit význam Všeho, to jest, pravdu o Všem, jaký jiný osud čeká její spisovatele a čtenáře než pád do temnoty, jestliže toto nejdůležitější slovo uniká nepopiratelné definici? Ale těch několik, kteří se pokoušejí o tento úkol, podává takové hanebně různé významy, že je naprosto jasné, že nabízejí pouhé názory pod pečlivě vypracovaným jazykovým pláštíkem. Všechny běžné definice mají své slabosti a mohou být vyvráceny bystrou mentalitou.

A tak přicházíme k překvapujícímu zjištění, že význam některých nejdůležitějších slov, užívaných při hledání pravdy, není ustálen, ale je čistě relativní k jejich výkladu. Takové odhalení však pomáhá vysvětlit, proč Buddha zachoval chladné mlčení, když se ho jeden posluchač tázal na přirozenost Nirvány, a proč Ježíš zachoval podobné mlčení, když se Pilát ptal na podstatu Pravdy. Kdyby byli dali jakoukoli odpověď, byla by nevyhnutelně znamenala něco smýšleného, tudíž něco v mysli tazatele odlišného od toho, co znamenala ve vlastní mysli mluvčího. Ale plné vysvětlení tohoto tajemného mlčení náleží k nejpokročilejší části tohoto učení."

Bude možná vznesena otázka, kde je závažná důležitost dosáhnout všeobecně přijatelné a úplně nepopíratelné definice přirozenosti pravdy, dříve než je dosaženo pravdy samotné? Odpověď musí být, že jsme jako badatelé na neznámé pevnině, kteří musí mít vůdce, aby řídil jejich kroky, ať již je tím vůdcem živý člověk, nebo mechanický kompas. Spolehlivá definice pravdy by opatřila správný směr snahám myslitelů tím, že by jim ukázala stezku, která má být sledována, aby bylo pravdy dosaženo. Varovala by je jako pohyblivá jehla kompasu, kdykoliv by směřovali ke klamu, omylu a podvodu, a povzbudivě by je ujišťovala, kdykoliv by postupovali ke správnému cíli. Zářila by nepřetržitě na mentální obloze jako polárka, takže by se nemuseli ztratit v neužitečném hloubání nebo marně tápat mezi fantastickými teoriemi. To však není vše. Ona by jim zabránila, aby se dali svést k přijetí nějaké „pravdy“ pouze proto, že by byla příjemná jejich vkusu. Umožnila by jim vystříhat se přijetí své vlastní představy nebo představy někoho jiného o pravdě, jako by byla pravdou samotnou. Dala by konečnou jistotu názoru, kterou nemají ti, kteří *nevědí*, zda to, čemu věří, je pravda nebo není, a kteří jsou proto vždy náchylní měnit svůj názor.

Nyní může být podán další letmý pohled na filozofickou hodnotu důrazné slovní analýzy. Kolik lidí je zcela omámeno nebo zcela naplněno posvátnou hrůzou při pouhém zvuku nějakého působivého slova jako *Bůh* a je takto odvráceno od klidného ověření a nestranné analýzy všech jeho aspektů? Toto slovo dává velikou posilu a kouzelnou útěchu milionům lidí, ale běda! člověk hledající pravdu nemůže od něj získat žádnou útěchu, dříve než posoudí samotnou myšlenku a nejen slovo. Protože společnost během několika století toto slovo neustále používala, povrchní mysli docházejí k předpokladu, že to slovo musí proto představovat „něco“, co existuje v lidské zkušenosti, něco, *co je*. Žák však musí nejdříve psychologicky analyzovat, o co se vlastně jedná. Neboť musí začít se základnou pátrání, která musí být prostá dogmatu a přece užitečná pro rozšiřování chápání, jinak je pouhým žvaněním. Tímto východiskem při studiu musí být specifická a přesná definice. Žák nemá to štěstí oněch uhlazených kněží a moudrých teologů, kteří mluví o Bohu

s takovou důvěrností a s takovou jistotou, že vyvolávají dojem, že byli nepochybně přítomni, když On tvořil svět, nebo že byli alespoň, podle slov Matthew Arnolda, „osobou v sousední ulici“.

První věc, kterou pak objeví, je, že toto krátké tříhláskové slovo může být chápáno v mnoha různých smyslech. Jak se prokopává množstvím zbožných asociací, které to slovo má, záhy postřehne, že deset lidí může vyslovit slovo „Bůh“, ale závažné rozdíly v názoru mohou skrytě spočívat za každým vyslovením tohoto slova, i když je slyšeno jako jeden a tentýž zvuk. Toto slovo může znamenat osobní nebo neosobní bytost, může znamenat abstraktní souhrn zákonů Přírody nebo zvláštní individuální bytí, kus vyřezávaného dřeva nebo sochu ulitou z kovu. V mysli primitivního člověka je jistě animistickým výrazem, kdežto v mysli zesnulého Lorda Haldana bylo výrazem abstraktním a absolutním. Žák by neměl omezovat své pátrání na představu, která je udržována v jeho bezprostřední blízkosti nebo v jeho zemi nebo v jeho rase; hledá pravdu *celého* života, a proto musí shromažďovat a porovnávat představy z každé části zeměkoule. Objeví potom, že jsou rasoví bohové, jako Jehova, hojnost kmenových bohů, osobní vládci vesmíru, jako Višnu, a neosobní a univerzální duchové bez jakéhokoli tvaru vůbec a že lidská mysl ve své primitivnosti uctívá Božství naprosto nepodobné tomu, které uctívá ve své dospělosti.

Žákův pokus dostat se pod povrch tomuto výrazu a ustálit jeho plný význam jej vede k únavnému úkolu, který je právě tak nekonečný jako rozporný. Neboť ať dělá, co chce, je naprosto neschopen objevit, co je přesně míněno tímto odzbrojivě krátkým slovem. Je citlivé na rozmanitost zvláštních výkladů. Může poskytnout patnáct významů stejnému počtu lidí. Dalo pravděpodobně vznik většímu množství mlhavých výmyslů než kterékoli jiné slovo ve slovníku. Vše, co může objasnit, je to, co si množství lidí od prostých ostrovanů z Fidži až k lidem s akademickou hodností představuje, čemu věří, čemu důvěřuje, več doufá a o čem předpokládá, že může být významem tohoto slova, ale nikdo - ani jediný člověk - skutečně *neví*, co to je. Matoucí důsledek je, že všechny jejich definice si vzájemně odporují. Různost definic, dávaných slovu „Bůh“

nejen neohrabanými barbary, nýbrž i vzdělanými lidmi, je opravdu zářející. Málo mentálních Bohů je stejných. Protože jsou nuceni užívat slov jako základních prvků svého myšlení, protože význam musí nejdříve vplynout do slovních tvarů, než si jej může mysl patřičně přivlastnit, toto pestré množství lidí hovořících o Bohu skutečně neví, o čem mluví, když nezná přesný význam tohoto slova. A nejen že sami nevědí, o čem mluví, ale ani ti, kteří jim naslouchají, jim skutečně nerozumějí. Neboť pojmy, které jsou přijímány a utvářeny v jejich myslích jsou bezpochyby docela jiné, než ty, které jsou vytvářeny myslmi hovořících lidí. Všichni ve skutečnosti objektivizovali své osobní domněnky do tohoto slova a tímto slovem zase do světa, který je obklopuje.

Žák filozofie by se neměl podrobovat bez odporu této pozoruhodné situaci. Musí se mít na pozoru a užívat antiseptická opatření proti těmto vážným nebezpečím mentálního zdraví. Musí aplikovat zkoušku nestranného myšlení vůči důvěřivému hovoru o Bohu, který neustále vniká do jeho uší nebo prochází tištěný před jeho očima. Odpověď na otázku, "Jaký je význam Boha?" nemůže získat pouhým nahlédnutím do slovníku. Měl by vědět, že všechny slovníky jsou pouze pokusy o ustálení významu a že nikdy svůj úkol plně a úspěšně nesplňují, protože různé slovníky nabízejí různé významy a koneckonců jsou pouze ukazateli vysvětlujícího názoru, jaký existuje v době, kdy se provádí sbírání různých pramenů - jejich autorita není absolutní. Může to udělat jen přeformulováním své otázky takto: „Co pociťuji ve své mysli, když použiji toto slovo? Co ve zkušenosti světa nebo života odpovídá výrazu *Bůh*?"

Když takto hluboce uvažujeme o „významu významu“ shledáme, že je jenom ideou v mysli, myšlenkou, kterou udržujeme, nebo dokonce představou, kterou si budujeme. A poněvadž má čistě mentální existenci, nelze nikdy porovnat myšlenku, udržovanou v mysli jednoho člověka s tou, která je v mysli druhého. Dva vnější předměty, jako například tužky, mohou snadno být umístěny vedle sebe a porovnávány, ale ne dvě vnitřní ideje. Proto každý, kdo poslouchá nebo čte slova, může a bude si představovat jedině to, čemu on jakožto významu dává přednost. Přesné sdělení a dokonalé přijetí jsou tím zmařeny. Takovému zmaření lze zabrá-

nit jedině, když opatrně vnikáme do pečlivého zkoumání a do předchozí definice. Jestliže žák nejen pochopil, jak určit hodnotu slov, ale také jak určit význam významu, tehdy nadešel čas, kdy smí doufat, že objeví, co Bůh opravdu je, na rozdíl od toho, co si někteří lidé pouze představují, že On je, ale předtím-nikdy! Jeho odhalení nepřijde náhle, uskuteční se opravdu až na konci jeho filozofického hledání, ale jestliže vytrvá, ono se dostaví a od té doby nebude již klamán modlami falešných Bohů.

Slovo, které rovněž hraje velkou úlohu v tom, že jsou lidé uváděni do klamných představ nebo zmatení nejasnými představami, je slovo *duchovní*. Užívají ho totalitní diktátoři k označení svého názoru na život, ale rovněž ho užívají jejich odpůrci! Je něco ironického ve způsobu, jakým se diktátoři a demokraté vzájemně obviňují, že jsou materialističtí a neduchovní. Existuje zřejmě mnoho zmatku v pojmech, které mají politikové o tomto přitažlivém slově. Když však vstoupíme do sfér náboženství a mysticismu, zmatek velice vzrůstá. Slyšíme o „duchovních“ zkušenostech, které při analytickém zkoumání se projevují jako nádherné citové vzrušení, nebo nesmírně obrazotvorné vzlety, nebo jako krásné nálady intenzivního míru, nebo jako nezralé sentimentální obrácení se na víru, nebo jako vize nehmotných bytostí a takdále. Možných výkladů je tedy mnoho. Konečně, řekneme-li, že některý člověk je velmi duchovní, jeden posluchač myslí, že to znamená, že je ušlechtilého charakteru, jiný věří, že to značí, že je klidné povahy, třetí si představuje, že žije životem asketické prostoty a osamělosti, čtvrtý si ho maluje jako ultranáboženského, zatímco pátý ho považuje za člověka žijícího v tajemném stavu vědomí, neznámém obyčejným smrtelníkům, a podobně. A tak se každá definice liší od ostatních.

Analyzujme nyní hlouběji, co v sobě zahrnuje slovo *duchovní*. Nechť je to něčí duchovní zkušenost nebo vědomí, stopujte to analyticky až do konce a odhalíte, že to je jeho mysl, která mu to sděluje. A je to jeho mysl, která mu umožňuje poznat to jako něco, co existuje v jeho životě. Nuže, mysl nás může uvědomit o čemkoli - ať je to malá muška nebo velký Bůh - jen tak, že o tom chová myšlenky. Proto, nechť poznáváme cokoli jakýmkoli způsobem, poznáváme to nakonec jako myšlenku.

Duchovní zkušenosti a duchovní vědomí nejsou výjimkou z tohoto univerzálního pravidla. Ty také nejsou opravdu ničím více než myšlenkami, i když mají jakkoli neobvyklý charakter. Neexistuje tedy rozdíl mezi slovem *duchovní* a slovem *mentální*. Veškerý vědomý život je myšlenkový život. „Nejduchovnější“ člověk žije v myšlenkách právě tak jako ten nejmaterialističtější. Nemůže dělat nic jiného, má-li zůstat bdělým.

Nyní je možné pochopit, proč lidé nejen nevytvořili žádný jasný a pevný pojem významu *duchovní*, ale také proč nikdy žádný vytvořit nemohou. Vše, co mohou udělat, je nevědomky vybudovat svou obrazotvornost význam, který vyhovuje jejich osobnímu vkusu nebo povaze. Filozof se nesmí nechat upoutat kouzlem tohoto slova a musí hlubším myšlením ukázat své vlastní užívání tohoto výrazu tak, aby dosáhl vyjasnění toho, o čem hovoří.

CO JE FAKT?

Čtvrtý jazykový nepřítel, proti jehož povrchnímu přijetí musí filozof bojovat, aby ho neoklamal a nevlákal do iluze, *je fakt*. Filozofie pravdy se totiž honosí tím, že je založena spíše na faktech než na názorech. Ale co je fakt? Zde je slovo, jehož význam se v každodenním používání pokládá za samozřejmý, ale i nepatrné analytické zkoumání ukáže, že zrádně splývá s množstvím jiných nuancí. Jestliže někdo přijme libovolně první nebo třetí ze všech těchto výkladů, protože úsilí dalšího pátrání je příliš obtížné, jak se může ujistit, že jeho poznání je skutečně založeno na faktech?

Dejme tomu, že nějaký chlapec jde domů v temném šeru a zpozoruje, že u cesty leží svinutý had. Spěchá dále a později potká jiného chodce, který se však ubírá opačným směrem. Chlapec považuje za svou povinnost sdělit mu *fakt*, že dále u cesty leží had a varovat ho, aby na něj náhodou nešlápl a nebyl následkem toho uštknut. Následujícího dne chlapec potká téhož muže, který mu sděluje, že po hadovi střelil a pak se k němu přiblížil. K svému překvapení shledal, že to vůbec nebyl had,

ale pouze stočený silný provaz. Matné světlo oklamalo oba! Plaz byl jen výtvořem jejich neověřené obrazotvornosti, nevědomým sebeklamem.

Byl to fakt, že chlapec viděl hada? Odpověď musí být ano. Byl to fakt, že viděný předmět byl skutečně provaz? Odpověď musí být opět kladná. Ale dejme tomu, že by byl chlapec nikdy nepotkal druhého muže. Nebyl by houževnatě tvrdil, že to byl fakt, že viděl hada právě tak, jako muž by nyní houževnatě tvrdil „fakt“, že chlapec neviděl vůbec žádného hada?

Přemýšlivá mysl jasně chápe, že musíme být opatrnější, když užíváme tento výraz. Je-li fakt něčím, o čem nás uvědomuje pět smyslů, pak nás těchto pět smyslů může klamat a dát nám jeho nesprávné vyličení. V tomto případě žák musí připojit slovo *fakt* k seznamu slov, na jejichž nekritické používání musí pohlížet s nedůvěrou. Kdyby byl místo přemýšlení, „viděl jsem hada“, myslel, „viděl jsem něco, co se zdálo mít podobu hada“, nebyl by zmátl sebe a druhého tak snadno.

To však je jedna z nejjednodušších potíží, s kterou se žák setkává při přijímání tohoto výrazu. Slova, která náležejí předvědeckému věku a představám vzdáleným v čase i prostoru, dosud prostupují naši řeč a mohou žáka skutečně zavést, když to, nač tato slova poukazují, se v současném vědění ohromně rozšířilo. Výsledků, kterých bylo dosaženo v naší generaci, nemohlo být dosaženo v žádném dřívějším věku, poněvadž byly velkou měrou umožněny podivuhodnými novými nástroji a jemnými přístroji, které byly vymyšleny a vynalezeny, aby pomohly pěti smyslům pracovat tam, kde dříve tak jemně pracovat nemohly. A tak, mikroskop, teleskop a spektroskop, citlivá fotografická vrstva a fotoelektrická buňka umožnily zrakové zprávy, které pouhé lidské oko nemůže jinak obdržet.

Mikroskop například odhaluje našim očím nový svět, podivuhodný svět, který ukazuje, že mrtvola, kterou jsme považovali za staticky mrtvou, je vpravdě dynamicky živá aktivními cizopasnými; že voda, kterou jsme považovali za neobydlenou, se hemží drobnými živými tvory; že ostří břitvy, které jsme považovali za dokonale rovné, je pilovité a křivé; a že

to, co je vnímatelné hmotným smyslům, je jenom žalostně nepatrnou částí toho, co je stále ještě nepozorovatelné. Před několika staletími každý hladce tvrdil, že první přímé dojmy poukazují na fakta, kdežto moderní věda nyní prohlašuje, že na fakta poukazují jedině dojmy další. Obě skupiny pozorování se zdají odporovat jedna druhé nebo vyvracet jedna druhou. Přesto však miliony lidí přemýšlely a mnozí lidé dosud přemýšlejí o jednodušších pozorováních jako *o faktech*.

Stále ještě pokračujeme v užívání starých primitivních výrazů pro takové jevy, ačkoliv každý student vědy nyní ví, že jsou technicky nepřesné a zavádějící. Naše mysl používá dosud pojmy o světě tak, jak se jeví pouhým smyslům. Náš hovor dosud obsahuje slovní výrazy, založené na těchto klamných pojmech. Řeč se vleče loudavě a daleko vzadu za naším věděním. Jak mohou kdy doufat ti, kteří neopatrně užívají takového klamného media pro myšlenky, chápání a sdělování, že přivedou poslední pravdu o životě do svého dosahu?

K čemu je koneckonců význam těchto tvrzení? Je k tomu, aby lidé mohli snadno vkládat své vlastní *názojy* do slova *fakt*. Když posuzujeme hmotu vědecky, dozvíme se, že každý hmotný předmět je složen z vířících elektronů. Váš psací stroj se může jevit smyslům jako nepřetržitě existující a stálý, ale modernímu laboratornímu vyšetření se jeví jako energie, jejíž vlny v okamžiku mizí. A dále, věda, které se nepodařilo nalézt poslední substanci, vypustila slovo „objekt“ a nahradila je slovem „událost“, takže váš psací stroj je komplexem událostí v „časoprostoru“, které se nikdy nemohou identicky dvakrát opakovat. Psací stroj jako časo-prostorový fakt, nemůže být nikdy tentýž v po sobě jdoucích okamžicích času. Dokud se zajímáte o stroj pouze prakticky, tyto úvahy vás nemusejí zajímat, protože nemají cenu, když chcete psát na list papíru. Ale když je váš zájem vědecký, protože se snažíte zjistit více pravdy o psacím stroji jakožto o hmotném předmětu mezi mnoha jinými, tyto úvahy se stávají životně důležitými. Bylo by pak mylné a zavádějící, kdybyste mysleli na slova *psací stroj*, to jest, definovali je stejně, jako kdybyste na ně mysleli z praktického stanoviska. Kdybyste neústupně a otrocky lpěli na staré předvědecké definici, je naprosto oči-

vidné, že byste nikdy nepronikli k vědecké pravdě, ale byli byste klamáni pěti smysly a svedeni samotnými slovy. Jestliže stále trváte na tom, že považujete výraz „fakt“ za něco, co má jedině povrchní obsah, jaký mu běžný člověk pravidelně připisuje, to znamená, že poukazujete na hmotu v jejím nejhrubším smyslu jako na něco, co je hmotné pouze pro pět smyslů, zůstáváte v atmosféře myšlení, které brání dosažení pravdy.

A to není vše. Kdybyste mohli čekat tisíc let a pozorovat proces postupného rezavění a popřípadě tlení, kterému by psací stroj podléhal, rozpadl by se nakonec v prach a zmizel by z očí docela. Byl by takto proměněn v nějakou jinou „látku“. V úplně novém tvaru by jaksí pokračoval v existenci. Pátrání v přirozenosti této poslední existence je prací, která vystupuje nad vědu až k filozofii, a ta potom odhaluje dříve netušený výklad významu „fakt“, k němuž žák dojde vhodným postupem a který je nyní za obzorem specializovaného vědce.

Filozofie tedy není spokojena s poznáním chvilkového faktu: chce také znát trvalý fakt, jestliže nějaký je. Proto je málo užitečné pro filozofa, řekne-li se mu, že něco je fakt, jestliže toto tvrzení učinil někdo, kdo se nikdy nepokusil poznat charakteristiky a průkaznosti faktu. Jestliže chce dojít skutečně k *nejvyšší* pravdě, musí změnit určitou část terminologie denního života. Nemůže používat ani takový nevědecký výraz jako „fakt“ *bez rozlišování*, aniž by zmrzačil moderní vědění. Je to pouze jedno z mnoha závažných slov, vypůjčených z říše denní zkušenosti, která, jsou-li nedbale užívána, mu mohou bránit dosáhnout správného myšlení, neboť jejich významy jsou příliš zatemněny obecně rozšířeným špatným používáním. O co důležitější to bude, když filozof vystoupí nad vědeckou úroveň do ještě zjemnělejší atmosféry jejich filozofického výkladu! Taková oprava jeho slovníku povede k opravě jeho myšlení, protože obojí je nerozlučné! Slova tohoto charakteru, která jsou používána neuváženě, nesou těžké břímě starých polovičatých pochopení, primitivních nepochopení a mylných způsobů dřívějšího myšlení, od nichž musí být očištěna vždy, když je jich užíváno k něčemu vyššímu, než jsou elementární praktické účely. Je zapotřebí se od těchto chyb osvobodit.

Řeč je spojena s věděním a měla by se s ním logicky vyvíjet, nikoli se za ním namáhavě vléci.

Naše zkoumání těchto čtyř výrazů *pravda*, *Bůh*, *duchovní* a *fakt* odhalilo protikladné definice, které každý z těchto výrazů může poskytovat různým uživatelům. Jsou hladce vyslovovány každým; prostými lidmi, kteří jim nikdy nevěnovali ani jedinou myšlenku, mnohými, kteří jsou dokonce neschopni věnovat jim takovou myšlenku, a - necht' je to řečeno! - i každým mystikem, který se domnívá, že jeho extatické zážitky ho opravňují pronést o těchto čtyřech výrazech poslední slovo. Jak může kdokoli z těchto lidí mít naprostou jistotu, když se nesnaží, aby nejdříve zjistil, co odpovídá jeho slovům? Ale mlhavost jeho myšlenek mu dává vhodný úkryt, pod nímž se může schovat před obtížnými otázkami nebo náhodnými pochybnostmi. Žák si však nesmí dovolit tolerovat takovou slabost.

Toto zkoumání také ukazuje životní důležitost dosáhnout určitého pochopení slovních myšlenek, které může působit jako kompas, který by ho vyvedl z celého tohoto zmatku a dal mu správný směr v hledání. Žák se musí od nynějška snažit dosáhnout tohoto sémantického *pochopení* a musí také přivést v dosah tohoto pochopení jiné důležité výrazy podobného druhu, tak jak se s nimi setkává. Musí se mít na pozoru před používáním slov, která přinášejí citová uspokojení, ale postrádají intelektuální osvětlení; musí se vystříhat výrazů, které vyhovují starým předsudkům a zakořeněným zvykům, ale které nedefinují nic skutečného. Musí poznat, že osvobodit se od tyranie povrchně používané řeči, znamená osvobodit svou mysl od břemene nevědomosti a nepochopení. Musí se chránit před klamnými teoriemi, které nespočívají na ověřeném faktu, nýbrž na fikcích čistě slovní konstrukce.

Není účelem této kapitoly shromáždit všechny důležité ideje, vyjadřované náboženskými, mystickými, filozofickými nebo každodenními výrazy a analyzovat je. Slova jako *intelekt*, *rozum*, *skutečnost*, *existence*, *mysl* a tak dále se objeví a budou průběžně definována v této knize a když jejich významu věnujeme patřičnou pozornost, budeme schopni převychovat své myšlení. Jasným cílem je připravit čtenářovu mysl tak,

že mu bude obšírně ukázán způsob, jak má správně zacházet se slovními problémy, které vyvstávají; že mu bude vysvětlen hlavní *princip*, který je nutno od nynějška sledovat. První obtíž otázek filozofie je, že jejich skutečná přirozenost je zpravidla ukryta před těmi, kteří se snaží je rozřešit, protože jazykové výrazy, v nichž jsou tyto otázky vyjadřovány, stojí na konci dlouhých řad známých i neznámých procesů. Analýza pomáhá objevit to, co je v nich obsaženo.

Hledající bude proto nucen používat metodu slovní disciplíny nejen nyní, ale při každém dalším kroku svého studia. Proto se zde musí naučit jak si osvojit zvláštní intelektuální vlastnosti. Bylo mu řečeno v předcházející kapitole, aby si osvojil jiné určité vlastnosti, nezbytné pro filozofické zkoumání. Tyto dvě kapitoly se proto zcela doplňují. Díky této snaze bude postupně unikat klamu, který často pronásleduje lidi, a mezi nimi i mnoho zbožných, mysticky a metafyzicky smýšlejících, kteří se domnívají, že se naučili něčemu opravdově novému, zatímco se skutečně nenaučili ničemu jinému, než zvučným slovům. Žák filozofie objeví, že lidé zkoumají slova pro ideje, které tato slova neobsahují, nikdy neobsahovala a nikdy nemohou obsahovat, slova, která jsou často pouze prázdnými zvuky. Dospěje především k tomu, že se bude střežit oněch neurčitých významů, oněch citových slov, která znějí, jako by byla plna smyslu, ale jsou skutečně plná nesmyslů. Politikové, řečníci a obzvláště demagogové rádi používají nabubřelá slova, hesla a fráze, které buď oplývají silným nadsazeným tvrzením, nebo neznamenají naprosto nic účelného, nebo které jsou myšleny tak, aby vyvolaly silné slepé city, nebo které se snaží zakrýt nepohodlná fakta - a daří se jim to!

Mají čarovné kouzlo, mesmerický účinek, který jim dává zdání významnosti, ale který skrývá jejich prázdnotu. Když odhodlaně analyzujeme takové věty, můžeme zničit jejich neoprávněné nároky na vědění.

Používání bezvýznamných slov může vést i údajně inteligentního člověka k víře, že zkoumá dané údaje a objektivní fakta, zatímco ve skutečnosti pouze vyšetřuje své vlastní halucinace, v nichž může být zapleten jako moucha chycená do pavučiny. Většina lidí žije v iluzi, že každé slovo musí nezbytně představovat neslovní věc. Ale za jeho povrchem

opravdu nemusí být vůbec nic. Nepravdivost přesvědčení, že každé slovo musí nezbytně mít význam, ukazuje možnost, že se dají používat takové fráze, jako „syn sterilní ženy“ a „květiny na obloze“, které jsou zřejmě směšné i školákovi, ale filozofovi nejsou směšnější o nic víc než jiné četné výrazy, které jsou bezmyslenkovitě používány lidmi od nejnižších do nejvyšších kruhů.

Základem této kritiky je, že člověk by měl mlčet o *pravdě* těch věcí, jejichž existenci si nikdy neověřil a nemůže nikdy ověřit. Mluvit v takovém případě znamená tvořit si představy a tedy odchýlit se od přímé cesty přísného faktu. Neměli bychom dovolovat slovům, aby nás sváděly k víře, že jednáme s předměty, skutečnostmi a existencemi, zatímco ve skutečnosti nic takového neděláme.

„Označuje toto slovo něco skutečného nebo něco smyšleného?“ To by se mělo stát naší stálou otázkou, kdykoli jsme postaveni před nějaká tvrzení, učiněná mnohými jejich zastánci a většinou jejich propagátorů. Když nějaké slovo zastupuje to, co je nepředstavitelné, může brzy zaslepit úsudek člověka a přinutit ho, aby přijal neexistující. Toto vypouštění jednoho bezvýznamného výrazu po druhém a pohybování se v kruhu, který se vrací k původnímu slovu, aniž by poskytl jakékoli skutečné vysvětlení významu během své cesty, je pseudovýkladem. Takto jsou vybudovány nádherné slovní věty, v nichž jejich tvůrci šťastně žijí na věky! Všude na světě lidé chovají klamné názory, způsobené jak jejich nenapravitelným zvykem usuzovat, že to, co je pojmenováno, skutečně také existuje, tak jejich tradičním sklonem zaměňovat prázdná slova za reálné skutečnosti. Odtud pramení potřeba zkoumat údaje, aby se zjistilo, zda jsou skutečně možné, nebo zda jsou to pouze pseudo-výrazy - řady symbolů s ničím podstatným v lidské zkušenosti, ničím, co by jim skutečně odpovídalo. Zkrátka, je nutno dopátrat se toho, co je opravdu známé, odhalit skryté domněnky, a objasnit, co znamená, když se o věci řekne, že je pravdivá.

Žák filozofie nemá jinou možnost, než začít s nedůvěrou ke každému slovu, které nepředstavuje určitou věc v jednoznačné a všeobecně platné osobní zkušenosti. Musí pochybovat o slovních idolech, které dávní lidé

nebo přítomná tradice vztyčili k uctívání. Musí odložit prostou víru, že existence nějakého slova nezbytně znamená existenci věci nebo ideje, označené oním slovem. Může potom ke svému překvapení objevit, že jeho předpokládaná existence není vůbec žádnou existencí! Samozřejmě, i když takové slovo nepředstavuje žádný existující předmět, jak se předpokládá, může představovat cit toho, kdo je vyslovuje a následkem toho může podnítit v posluchači cit stejného druhu.

Žák musí hledat pevnou podstatu za dojmem pronášeného slova, aby pronikl k „významu významů“. Než může správně začít s větou, jako „Jaká je přirozenost světa kolem mne?“ měl by se tázat, „jaký je charakter tohoto výrazu přirozenost světa?“ Musí se učit, jak správně sestavovat otázky, jestliže si chce zajistit správné odpovědi. Chemici osmnáctého století se ztratili v nepravdivosti flogistické¹⁾ teorie, protože se tázali: „Jaká zvláštní substance je obsažena v procesu hoření?“ místo, aby se ptali: „Jaký druh procesu je hoření?“ Řeč musí být upravena tak, aby byla způsobilá ke sledování filozofie a *nikoli naopak*. Slova, která neobsahují žádný význam, nutno bez lítosti opustit. Slova, která obsahují klamný význam, nutno přísně opravit. Slova, která obsahují dvojsmyslný význam, nutno ostře vyjasnit. Slova, která předstírají, že znázorňují fakt, ale ve skutečnosti znázorňují představu, nutno odhalit čím jsou. Všechna taková slova spoutávají vyvíjejícího se filozofa a omezují pole jeho pátrání do té míry, do které nedovede oddělit pojmovou skutečnost jejich významu od aktuální skutečnosti, smyšlený význam od skutečného významu. Objasnění jejich konečných významů je nutným stupněm při objasňování nejvyšší pravdy, protože v sobě zahrnuje naprostou přeměnu myšlení.

Reorientace, která je zahrnuta v této revizi hodnocení slov a která je uvádí v souhlas s filozofickým rozhledem, je zprvu nesporně bolestná. Může být namáhavé stát se přesně jazykově vědomým si sama sebe, ale namáhavé úsilí přechází časem ve snadný zvyk. Nicméně lidé polovzdělání to budou shledávat přímo nudným a ženy většinou opravdovým trápením!

1) Pozn.překl.: *Flogiston* = domnělá součást hořlavých látek, kterou vědci zejména v 18.století vysvětlovali jev hoření.

Proto pozorujeme, že jen málo žen lne k filozofii, ale rovněž i málo mužů o ni dbá, dokud jejich mentální průprava nebo touha po pravdě nemá správnou kvalitu.

Je však třeba dodat, že se určitě dostaví všeobecný účinek tohoto slovního sebevýchovu na poli denního života. Tím, jak se mysl bude stávat přesnější ve svých požadavcích na myšlenky a slova během filozofického zkoumání, bude se pomalu a automaticky rozšiřovat tento zvyk i na běžné praktické záležitosti. Všeobecně nedbalý stav, kterým se vyznačuje většina myšlení a který proniká do většiny psaní a překrucuje denní rozhovor, bude postupně ustupovat významné, účelné a realistické jistotě. Tyto důsledky mohou být opravdu dalekosáhlé. Nejen označení, ale i samotná látka myšlení se změní a zdokonalí. Když věnujeme pozornost významu, věnujeme tím pozornost něčemu, jehož dosah se rozšiřuje daleko za oblast sdělování nebo vzdělanosti; pozornost je přenášena svým vlastním impulsem zvyku do jiného prostředí a jiných oblastí činnosti, kde sklízíme z toho plynoucí dobrodiní. Není přehnané tvrdit, že to vede k mentální převýchově. Takto rozvinujeme schopnost pro nezávislé myšlení. „Slova si prostě vynucují chápání a ovládají je,“ přiznal onen mistr slov, Francis Bacon. Byl natolik bystrý, aby zřetelně ukázal, že ze všech překážek kladených rozumovému myšlení jsou ty, které způsobují slova, „překážkami ze všech nejobtížnějšími“. Všichni ti, kteří chtějí být filozofy, si musí provždy zapamatovat jeho výstrahu: „Slova jako tatarský luk střílejí zpět na chápání a mocně zaplétají a překrucují úsudek.“ Je-li struktura řeči koneckonců pouhým systémem závěrů, pak možnosti omylů a nejasností jsou velmi reálné. Tvrzení, která nedokonale představují nějakou věc, mohou vždy vést k nesprávné myšlence o ní.

Jako už jednou v této knize je třeba pronést další výstrahu. Funkce jazykové analýzy se nesmí nesprávně chápat. To neznamená, že hovor by se měl *vést jediné* kvůli sledování faktů. To neznamená, že veškerá obrazná řeč, všechny krásy poezie, všechna potěšení z románů, všechna rozptýlení humoru a všechny obrazotvorné práce by neměly být ani vyjadřovány ani oceňovány. Není třeba opovržlivě odmítat lehké a často

velmi přehnané vtipné nápady, které dává konverzaci humor nebo barvitě líčení v románech, jejichž čtení zpestřuje volný čas. Proti takovýmto rozumným zábavám života nejsou námitky. „Bud' filozofem," radil Skot Hume „ale uprostřed veškeré své filozofie bud' stále člověkem."

Co je skutečně míněno, je to, že když člověk hovoří nebo oceňuje humorný nesmysl, nesmí zapomínat na fakt, že je to nesmysl; že když píše nebo čte fantastické neskutečnosti, musí vědět, co právě dělá a neuvěřit, že tyto fantazie mají nějakou podstatu; že uprostřed všeho toho malicherného povídání, nerozlučného od společenského života, člověk nesmí být unesen tak, aby si neuvědomoval jeho malichernost, nebo si pletl praktické potřeby s filozofickými. To, co potřebujeme k dennímu životu nemusí být nutně posuzováno měřítky toho, co potřebujeme k filozofickému bádání. Můžeme se oddávat tolika nesmyslům, jak se nám líbí v souvislosti s denním životem v mezích osobní záliby, ale nesmíme se oddávat ani nejnepatrnějšímu nesmyslu ve spojitosti s filozofickým bádáním. Můžeme pronést milion bezvýznamných slov během klevetění za svého života, aniž bychom si mnoho nebo vůbec ublížili, ale nemůžeme pronést nebo myslit ani jediné bezvýznamné slovo během filozofického hledání, aniž bychom neztratili svůj správný směr. Můžeme nabíjet své věty tolikerou uměleckou obrazotvorností nebo citovým zabarvením, jak jen si přejeme, dokud se tím nepodvádíme a umíme přiznat, co děláme. Můžeme pročítat v románu stránku za stránkou, dokud chápeme nefilozofickou povahu řeči, se kterou se zde setkáváme. Můžeme dokonce řečnit k politickému obecenstvu v zavádějících metaforách a obrazných narážkách, jestliže je to naším údělem, ale nesmíme upadnout do omylů, které připravujeme jiným.

Řeč nemusí být zbavena koloritu a fantazie pod podmínkou, že si zůstaneme vědomi, že to je kolorit a fantazie. Umění je právě tak přípustné v životě filozofa jako v životě empirika. Můžeme se plně těšit ze všech těchto věcí, jenom je nevytyčujeme jako měřítko, jímž má být posuzována také pravda, a udržujeme je ve vědomí vně obvodu svého dychtivého hledání toho, co je konečná skutečnost. Musíme se jich zřici, abychom vystoupili do výšin jako chladný asketa, který se zřekl světa,

ale můžeme je opět klidně vyhledat v tom okamžiku, kdy se mysl vrátí z tohoto studia. A tak se postupně bude rozvíjet dvojité hledisko, praktické a filozofické. Taková dualita potrvá tak dlouho, dokud je člověk hledajícím, ale pro mudrce, který dosáhl skrytého cíle, se stává veškerý život vznešenou jednotou a není pro něj nic, před čím by se musel mít na pozoru.

Co dělá mysl, když pátrá po významu? Tato otázka je prvořadým filozofickým úkolem a její zodpovězení je samo o sobě mentálním triumfem.

Tato kapitola může být stručně vyjádřena prohlášením, že když člověk píše nebo mluví, odhaluje nejen to, co ví, ale také nevědomky to, co neví. Jeho nevědomost stejně jako jeho vědění, leží odhalené v jeho větách, jimiž projevuje svůj filozofický insight (vhled). Tvoří dokument sebeodhalení, projev jeho podvědomé stejně jako vědomé mysli. Pouze mudrc může dosáhnout přesného formulování svého vědění tam, kde ostatní odhalují chudobu svého myšlení tím, že používají dvojsmyslných, předpojatých, nepřesných nebo prázdných jazykových konstrukcí, neboť jedině on pronikl ke kořenům svých vlastních idejí. A tak také jedině mudrc může odhalit podle způsobu, jakým člověk hovoří, podle charakteru jeho jazykových struktur, přesný stupeň na cestě k pravdě, na který postoupily jeho inteligence a jeho vědění.

Filozofická analýza v lingvistické oblasti dle zde uvedených směrnic žákovi pomůže vidět, zda některé tvrzení, které on nebo jiní prohlašují, vyjadřuje ryzí informaci nebo pouze dezinformaci. Filozofii pravdy se totiž učíme zvláštním a podivuhodným způsobem. Začíná vést lidi k pravdě tím, že poukáže na jejich chyby, že ukáže, kde myslí nebo mluví nesmysl, že je přiměje, aby se odnaučili iluzornímu vědění a dále tím, že jim připomene, že proniknutí k hlubší úrovni zkoumání je možné a žádoucí. Filozofie pravdy je v mysli žáků upevňována ani ne tak potvrzením toho, čím *je*, jako vylučováním toho, čím *není*. Rozvinuje vedoucí principy všech ostatních známých názorů na existenci a pak ukáže jejich nepravdivost a omyly. Jakmile jsou tyto klamné názory jednou vyloučeny z mysli, odnášejí s sebou četné problémy, pseudo-problémy a mučivé

otázky, které uváděly ve zmatek myšlení lidí všech věků, ale které nebyly nikdy přivedeny ke svému konci, protože k němu nikdy být přivedeny nemohou, neboť nikdy neměly vzniknout. Filozofie nakonec říká: „Bůh existuje, ale nemůže vám být odhalen takový, *jaký on skutečně je*, dokud jste nezbavili svou mysl klamných představ o Něm, které ji naplňují. Pak teprve je cesta pro vás připravena, abyste našli Boha, Pravdu a Skutečnost, svatou trojici, která je tím Jediným." Odtud vysoká důležitost této kritické analýzy.

Takto se dají zformovat jemnosti řeči do mistrovského klíče, který otevírá mnoho bran mystérií myšlení a bytí.

KAPITOLA VII.

HLEDÁNÍ PRAVDY

„Je ještě nějaký další a plně uspokojující zdroj poznání?" Tato otázka byla položena v první kapitole této knihy po krátké zmínce o náboženské víře, logickém myšlení a mystické zkušenosti, charakterizující všechny tyto zdroje jako částečné, nedostatečné a postrádající absolutní jistotu. Následující kapitoly poskytly další fakta pro tento závěr. Nyní je třeba provést analýzu a pokud možno nalézt odpověď na otázku, kterou začíná tento odstavec. Nesmíme se však domnívat, že víra, intuice, logické myšlení a mystický trans jsou bezcenné. Naopak, mají své vlastní místo a svůj specifický užitek, ale je třeba se na ně dívat jenom jako na stupně. Nejsou a nikdy ani nemohou být dokonalými nástroji ve službě člověka, který nehledá nic menšího než naprostou jistotu. Kdyby byly opravdu dokonalými nástroji, pak by si svět zodpověděl své odvěké otázky již dávno a nebylo by dnes zapotřebí tohoto zdlouhavého hledání. Pouhá existence mnoha protichůdných názorů, které stále matou lidstvo, sama dokazuje nedostatečnost a nejistotu těchto zdrojů, na něž se lidstvo v minulosti především spoléhalo.

Znavený badatel může být plným právem vyprovokován k otázce, zda je lidská mysl vůbec schopna rozřešit základní problémy. To je důležitá otázka. Je sice stejná, jako předcházející, ale v jiné formě. Odpověď na ni zahrnuje i odpověď na jiné otázky, jako „Jak dosáhnu poznání? Co znamená poznání? Jaký druh poznání je pravý?" - s nimiž se všemi se musí filozof zabývat, jestliže má ostražitě kráčet ve světle a nikoli nejisté v temnotě.

Veškeré pátrání po konečném významu zkušenosti a tajemství světa by bylo plýtvání časem, kdyby samotné hranice takového pátrání byly předem položeny ve formě pevných, nepřekonatelných překážek, které by obklopovaly dosažitelné prostředky poznání. Je proto lépe znát nej-

horší, jestliže nejhorší existuje, než se oddávat pošetilému sledování nedosažitelného cíle. Je ke cti Immanuela Kanta, že byl prvním západním myslitelem, který si položil otázku, zda má člověk mentální nástroj vhodný pro poznání pravdy. Přišel k zápornému závěru. Naštěstí nemusíme být tak pesimističtí, neboť poznáme, jako poznali dávní indičtí mudrci, že nás nakonec očekává jen to nejlepší a že hádanka života *může* být rozřešena současnými lidskými prostředky.

Dítě je příliš bezmocné, než aby samo našlo svou cestu životem. Musí nutně spoléhat na jiné, to jest, na své rodiče. Právě tak dospělí lidé, kteří se cítí být více neinformovaní nebo nejistí, pokud se jedná obecně o výklad existence, musí hledat pomoc u jiných. A tak, aby byla uspokojena tato potřeba, je člověku nabízeno elementární vedení, a to vedení autoritou buď náboženskou, politickou, kulturní nebo jinou tradiční nebo netradiční, která říká: „Věř a budeš spasen!“

Musíme proto začít zkoumat tento autoritativní systém s překvapujícím předpokladem všeobecné nevědomosti. To znamená, že početné davy jsou stále v některých směrech dětinské. Miliony a miliony dospělých mužů a žen, žijících dnes ve světě, jsou ještě intelektuálními dětmi, které plně přijímají mnohé a zcela věří mnohému, co je nesmyslné nebo co je nesprávné. Nesmíme však být znepokojeni tímto zjištěním. Z aritmetiky víme, že číslo jeden milion násoben nulou zůstává stále nulou. V lidském životě stejný výpočet hodnotí *vědění* většiny lidí. Ale protože společnost je tím, čím je - masou lidstva, zaměstnaného prací nebo trpícího starostmi - musí důvěřovat v autoritu a v normálních dobách nemůže zpravidla nalézt lepší vůdce bludištěm životních problémů, než jsou její tradiční vůdcové za předpokladu, že tito vůdcové nezneužívají její důvěru.

Uveďme jako příklad náboženství. Náboženství zakládá svou autoritu na tom, že zmrazí své názory ve formální tvrzení a pevná dogmata. Musí prohlásit tyto doktríny za nadpřirozeně zjevené „svaté“ pravdy, ne za lidské pravdy, o nichž možno diskutovat. V tom okamžiku, kdy náboženství je ochotno diskutovat o svých zásadách na jakékoli jiné základně, než je základna daného a neomylného zjevení, otevírá dveře

nesčíslným roztržkám a pomalému, ale jistému oslabování celé své pozice. Takové pokračující slábnutí vede jednoho dne k jeho zhroucení. Proto náboženství nabízí člověku své vědění opatrně jako něco, co obdrželo z vyššího pramene, od nějaké vyšší bytosti nebo z nějakého vyššího světa, což on musí zbožně přijímat s vírou, která se na nic neptá, a uctivě zachovávat jako nezpochybnitelnou tradici.

Zkoumejme tento stav! Historicky je uspokojivý pro davy, které přirozeně vstupují do života s nejprostšími představami a které jsou ochotny přijímat vesmír, v němž se nalézají, aniž by si s ním dělaly přespříliš starostí. Cena tohoto stavu je však malá pro těch několik, kteří se vydali na cestu hledání konečné jistoty a kterým se proto doporučuje, aby začali s cvičením agnostického pátrání.

Proč mudrci přikazují takovýto opatrný postoj? Protože nakonec každé slavné písmo není nic více než kniha, kterou kdysi napsal nějaký člověk nebo více lidí, protože by jinak ani nemohla vzniknout, a také proto, že náboženská vyznání kvetou v tak nesmírné rozmanitosti matoucích protikladů. Kdokoli se odváží pátrat nestranně ve všech těchto protikladech, dostane se nakonec do nevyhnutelného zmatku. Naprosto nebude schopen sestavit množství odporujících si tvrzení do nějaké jednotné soustavy. Nikdy nemůže s jistotou *vědět*, kteří z uctívaných bohů skutečně existují, nebo která z kosmologických bájí je správná, nebo jak zharmonizovat buď nesmiřitelná dogmata, nebo rozličná líčení nebe a pekla. Nemůže ani nahlédnout do mysli jiného člověka, který stojí před ním, neboť mysl je jediná význačná kvalita, která není normálně přístupná veřejnému pozorování. Jak tedy může nahlédnout do mysli naprosto neviditelné bytosti - Boha - a tvrdit, že Bůh je nanejvýš milosrdný? Stejně může říci, že Bůh by mohl být nanejvýš nemilosrdný. Poznání toho, co se děje v mysli Boha, musí být omezeno na Boha samého. Pokouší-li se člověk číst v mysli Boha, může se mu podařit číst pouze v mysli své vlastní *ideje* o Bohu, to jest, své vlastní představy. Jeho víra v Boha je koneckonců jeho představou o Bohu; určitě to není ověřené poznání. A když si člověk uvědomuje zásah boží ruky do svého vlastního života nebo do života jiných, jeho vjem není ve skutečnosti

nic jiného než jeho vlastní obrazotvorné úsilí. Takové úsilí může plně uspokojit jeho osobní city a přinést mu mnoho útěchy, ale jako kritérium toho, co je pravé, nebude lepší než kterákoli jiná představa.

Zkrátka, jeho mysl může dosáhnout úplného klidu v nějakém náboženství jenom proto, že není schopna hlubokého pátrání, nebo je unavena usilovným přemýšlením - ne proto, že našla pravdu! Dějiny národů a důkazy osobní zkušenosti v tomto světě často ukazují, že na víru nelze spoléhat; proto nemůže vést k jednoznačně spolehlivému poznání.

Bude položena, možná zděšeně, otázka, že tedy mudrci učí ateismu? Takové obvinění nemůže být ani připuštěno, ani popřeno. Učí mu tam, kde jde o pochybné bohy, to znamená, o domnělé bohy. Popírají je tam, kde se jedná o pravého Boha, to znamená, o Boha takového, jakým On opravdu je. O něm však nedogmatizují. Co je Bůh, musí tvořit část záměru našeho pátrání a může být zjištěno teprve *po skončení* tohoto pátrání. Je to záhada, která má být rozřešena, a ne dogma, které má být nastoleno. Jestliže na počátku musíme pochybovat o bozích již utvořených a zavrhat je i jejich odkazy o zjevení jako zdroje jistého poznání, je to pouze proto, abychom vyčistili základnu pro důkladné pátrání po tom, jaká je nezvratná pravda o celé této věci. A jestliže zde tento závěr můžeme nadějně předvídat, podaří se nám šťastně pomocí filozofie znovu objevit pravého Boha, nikoli ztratit Ho.

Jeden proslulý současný vědec nejprve obdivuhodně podpořil hodnotu filozofie pro vědu a pravdu metafyzického idealismu, načež se odklonil jak od filozofie, tak od vědy a rozplynul se v pouhé spekulaci. Psal s úctou o „božském architektu“, který je zodpovědný za tento svět. Upadl do snadného klamu, domnívaje se, že jako vyšší třídy lidských bytostí plánují své domy architektonicky, dříve než je postaví, Bůh musil stejným způsobem plánovat svůj vesmír. Takto snížil svého všemohoucího Boha na úroveň pouhé lidské bytosti. Kde je oprávnění snížit postavu Božství takovým způsobem? Tento vědec naneštěstí neviděl, že všechny tyto antropomorfické úvahy jsou pouze zjemnělým rouháním! Takový Bůh existoval pouze v jeho osobní představě a není možno uspokojivě dokázat komukoliv jinému, že vskutku existuje.

Žák filozofie by neměl obětovat svou víru před takovým oltářem, neboť on hledá především pravdu, to jest, musí omezit své hledání na fakta a ne na spekulativní obrazotvornost.

Tato slova nebudou po chuti upřímně zbožným lidem. Ale ať jakkoliv kritizují takováto tvrzení, zůstává jeden nepohodlný fakt, od něhož se obyčejně odvracejí zastánci náboženství. Bůh nás vybavil všechny - nechť v jakkoli slabém stupni - schopností myslet, potenciální kapacitou rozumně a uvažovat sami za sebe. Neměli bychom proto užívat Jeho daru a ne jím opovrhovat?

Náš zájem v tomto bodě se však netýká ani tak existence a přirozenosti Boha, jako spíše pomoci, kterou má člověk hledající pravdu získat z náboženských zjevení v jejich lidové formě. Tato otázka je zahrnuta v širší otázce a to v otázce platnosti víry v jakoukoliv autoritu vůbec, ať náboženskou, nebo jinou. Zde je třeba opět varovat čtenáře, aby nechyboval tím, že by zaměňoval různé úrovně ve světě myšlení. Jednoho a téhož pravidla by se nemělo užívat k měření jak užitečnosti, tak pravdy. V tomto okamžiku nás nezajímá praktická cena víry v autority, která má své nepopiratelné místo a je vskutku naprosto nezbytná pro řízení záležitostí společnosti. Studujeme tuto otázku z naprosto vyšší úrovně, a to z úrovně filozofie, která je pátráním po nejvyšší pravdě; *prozatím* musí čtenář zcela opustit nižší úroveň myšlení; jinak pomíchá výsledky a zmate svou mysl. A právě nyní se prokáže hodnota žádoucích kvalifikací popsaných již v předcházející kapitole. Bez nich opravdu nemůže překročit ani samotný práh této úrovně.

Zastrašování autoritou musí být odmítáno tvrdým způsobem. Musíme zaujmout postoj, který ostře zkoumá a roztíná každé dogma, které se nám předkládá, abychom mu věřili; je třeba osvobodit se ode všech bývalých předsudků a nerozumných zálib, vštěpovaných tradic, prostředím a zkušeností; je třeba odvážně odporovat citovému tlaku, který vytvářejí konvenční společenské síly, tlaku, který unáší většinu lidí po proudu nepravdy, přetvářky a sobeckých zájmů.

Co nalezneme, když autorita nějaké knihy, bible, člověka nebo instituce se nabízí jako jediný důkaz filozofické pravdy nějakého tvrzení?

Shledáme, že vždy je možné někde jinde objevit jinou knihu, bibli, člověka nebo instituci, která může být také nabídnuta jako důkaz přímo opačného tvrzení! Cokoli lze postavit do popředí na jedné straně, lze vždy popírat na straně druhé, ať oprávněně nebo neoprávněně. Existuje sotva nějaká náboženská, sociologická, hospodářská, politická, literární, umělecká, metafyzická nebo mystická zásada v dějinách starověké, středověké a novověké kultury, vedle níž neexistuje nebo neexistoval v určité době rovněž její protiklad. Sotva existuje nějaké tvrzení, které by nebylo silně napadáno odpůrci tvrdícími opak.

Ten, kdo prohlašuje, že „hinduistické náboženství slibuje člověku mnoho životů na zemi“, setkává se s jiným člověkem, který namítá: „Křesťanské náboženství slibuje člověku pouze jeden život na zemi.“ Tomu, kdo cituje odstavec z Buckla, aby dokázal, že historie je pouze výplodem lidského individuálního a národního úsilí, bude odporovat druhý citováním odstavce z Bunsena, aby dokázal, že historie je plodem boží vůle ve světě. Takové postavení jedné autority proti druhé by mohlo pokračovat do nekonečna, a tak tomu bylo v minulých dobách. Náboženství se směle vzájemně potírají, jeden spisovatel se staví vážně proti tézi druhého, dva historikové předkládají beze studu tutéž událost jako důkaz i jako popření jejího účelu ve světovém dramatu!

Odkud byly odvozeny všechny tyto zásady, jež si odporují, a tvrzení, jež spolu nesouhlasí? Opírají se vesměs o nějakou mrtvou nebo žijící autoritu. Nemohou být všechny pravdivé - mnohé se dokonce vzájemně ruší! Bázlivý tazatel obyčejně přehlíží toto trapné postavení, avšak odvážnější se proti němu směle postaví, neboť to znamená, že někde mezi tvrzeními je logický omyl. Bude pak nucen přiznat to, co už dávno učili mudrci, že pouhé prohlášení kteréhokoli člověka, necht' je v celém světě tak uctíváný jako Muhammad, nebo tak hanoben jako Nero, nemá vůbec žádnou cenu pro žáka filozofie, ale že musí být důkladně prozkoumáno, zda je pravdivé, stejně jako prohlášení neznámých a nejméně vážených lidí. Ani žádná autorita nemůže trvale bránit lidem, aby pátrali v dogmatech jim vnucených. I mravenec pobíhá sem a tam a zkoumá různé látky, aby zjistil, jsou-li jedlé! Důvěřivost

vzniká z mentální slabosti - má být překonána posílením mentálního přediva.

Jestliže hledající nemůže určit žádnou individuální autoritu za konečnou, je to proto, že takový zdroj se v minulosti často prokázal být klamný a on nechce opět upadnout v omyl. Jediný užitek autority pro něho spočívá v tom, že může sloužit jako ukazatel pravdy, ale nikdy ne jako její soudce. Nemá právo přijmout víru pouze proto, že někdo jiný ji přijímá nebo že většina lidí ji přijímá. Neboť jestliže ostatní udržují svou víru na stejné bázi, pak všichni mohou přijímat naprostou lež, jako kdyby byla naprostou pravdou. Proto se filozofie nemůže sklonit před omylnými lidmi, ale pouze před tvrdými fakty. Používá této formule na všechny lidi bez výjimky, ať sedí na trůně a mají korunu jako králové, ať jsou bosí a odění v žlutavém rouchu jako jogíni, nebo ať mají mitru a plášť jako kardinálové, nebo ať jsou to spisovatelé zahalení slávou, která způsobuje, že miliony lidí sledují každé jejich slovo. Citování tisíců vět je zcela bezcenné jakožto filozofický důkaz, i když je zcela hodnotné v empirické existenci v mnohých případech, kde citované autority jsou odborníky ve speciálním vědění.

Metoda nesouhlasu může být aplikována na všechny lidi, kteří citují nějakou autoritu jako konečnou. Jestliže uvádějí jako důkaz, že A tvrdí určitou věc, to ještě záležitost neřeší. Je vždy možné zaujmout opačné stanovisko a citovat B, který tvrdí něco jiného, co se neshoduje s tvrzením A. To postačí jako důkaz, že žádný člověk nemůže být považován za konečnou autoritu. Žák, provádějící filozofická pátrání, se proto musí zcela zbavit slepé víry, přijímání tvrzení bez otázek, snadného sledování tradic a podrobování se tyranii velkého množství lidí, neboť toto vše lze pokládat za klamy myšlení! I když je to užitečné většině lidí pro praktické účely denního života, je to pro něho bez užitku při zjišťování pravdy, která nemůže být usvědčena ze lži.

To neznamená, že všechny takové autority se vždy mýlí; naopak, někdy mají pravdu; znamená to však, že by se *mohly* mýlit a že nemáme žádnou záruku, která by zajistila jejich stálou neomylnost.

Již sama okolnost, že člověk touží po poznání, že potřebuje chápat, ať již tato potřeba na sebe bere nebo nebere formu víry, ukazuje, že je

zde také nevědomost. Proto je lépe uznat, že žák musí jít jinou cestou, jestliže chce získat poznání, a to může udělat pouze tehdy, když začne s pochybováním. Dokud nezavede prvek odvážného dotazování do svých denních představ, nemůže doufat, že se dozví více o jejich platnosti.

Není možné dosáhnout vrcholu poznání pravdy všeho, dokud nezačneme postupovat od úpatí prvním krokem pochybování o pravdě všeho! To je jediný způsob, jak můžeme zajistit, že každý další krok bude bezpečný a že nebudeme potom nuceni se zklamaně vrátit stejnou cestou. Je třeba si uvědomit, že výrazu „pochybování“ zde není použito ve skeptickém, ale v agnostickém smyslu. Není správným postojem nesnášenlivě popírat to, co dokonce ani nechápeme, ale je naprosto správné poznamenat: „Nevím, neviděl jsem. Proto nemohu začít s žádnými dogmatickými domněnkami, ani kladnými, ani zápornými.“ Takový postoj nezaujmu ti lidé, kteří jsou přirozeně netrpěliví, kteří jsou ochotni ihned uvěřit čemukoli, protože se jim to líbí; kteří nechtějí počkat s předčasným úsudkem a klást vhodné otázky, dříve než postoupí blíže k přijetí nějakého tvrzení. Ti, kteří skočí do prvního nejsnadnějšího závěru si sice ušetří trápení vnitřním konfliktem, ale nevědomky se dopouštějí omylu začátečníka. Proto nakonec musí jejich chybný postoj přinést své plody formou zklamání. Neukvapenost je zde proto výhodou.

To neznamena, že máme zůstat u svých pochybností a být spokojeni s deprimujícím omezením agnosticizmu. Znamená to, že máme používat své pochybnosti jako neustále naléhající pobídky k hlubšímu pátrání a nějakou chladnou slizkou ruku, která by nám brala odvahu. Mudrci říkají, že pochybnosti jsou nesmírně cenné za předpokladu, že nás ovlivňují, abychom je překonávali a řešili vytrvalým pátráním, které nás nakonec přivede na vyšší úroveň chápání. Nesmíme je násilně zapuzovat nebo slabošsky tlumit. Ale jestliže bláhově necháme, aby pochyby paralyzovaly veškeré další pátrání, pak nemáme právo pesimisticky dogmatizovat o nedosažitelnosti pravdy vůbec, jako to činí tak mnozí na Západě.

Skrytá filozofie praví v rozporu s autoritou: „Vítej pochyby bez obav jako první krok k jistotě. Pochybuuj a budeš spasen!“ Ale říká to jenom tomu hledajícímu, který hledá *nejvyšší* pravdu. Všem ostatním, všem těm, kteří nemají čas, aby se věnovali tak dlouhému pátrání, ani pro ně nemají

vůli nebo schopnost, všem těm bez váhání schvaluje příkazy autority. Je si dobře vědoma praktické hodnoty, jakou mají pro takové lidi běžné instituce, které svatými knihami a ustanovenými kněžími, nastolenými vládci a vůdci zastávajícími úřady jim budou diktovat obvyklé formy myšlení, pravidelné zvyky, způsob života a jejich základní názory.

Bude nyní jasnější, proč byl při popisu vlastností, které potřebuje filozofický badatel, kladen velký důraz na vyloučení hluboce vžitého lidského sklonu posuzovat věci z egoistického stanoviska. Nyní si totiž můžeme všimnout, že autority jakéhokoli druhu jsou tak prostoupeny zabarvením svých vlastních zálib a citových předpokladů, že tím nevědomky omezují své možnosti dostat se k pravdě věci. Skrytý kořen jejich tvrzení je - ego! Já mám pravdu, říká jeden; ne, já mám pravdu, tvrdí druhý.

Toto *já* číhá v skrytu za nevědomostí davů, za pošetilými omyly a primitivními nedorozuměními lidí.

Ze všech falešných věr a klamných iluzí, které zatemňují mysl, je nejsilnější víra, že cokoli člověk zná, čemu věří, co vidí nebo mentálně vlastní, je nezbytně pravdivé. „Já vím!“ může tvrdit každý pošetilý člověk, jak říkají mudrci, ale zřídka se zastaví, aby pátral zda to, co ví, je správné. Proto je pochybnost nutná. Je charakteristickou vlastností takových lidí - a měli bychom si uvědomit, že to znamená skoro celého lidstva - že věří, že jasně rozumějí, když ve skutečnosti nerozumějí. Proto mudrc zasvěcující žáka do nejvyšší stezky, považuje za svůj prvořadý úkol odhalit tuto všeobecnou chybu. Vysvětluje, že „já vím!“ je vědomá nebo bezděká domýšlivost lidstva a že kandidát musí hledat a nalézt pokoru v tom nejpravdivějším smyslu, dříve než může postoupit o jediný krůček vpřed. A tento smysl není pouze morální, ale psychologický. „Já vím!“ obyčejně znamená „já cítím“ nebo „já zakouším“ nebo „já dávám přednost“ - ani jedno z toho není vhodným kritériem pravdy. Proto ta potřeba přísně pochybovat o tom, o čem se domníváme, že víme; nesmlouvavě odstraňovat své představy; ověřovat ideje a zkoumat pojmy, které tak horlivě udržujeme; klást otázky v bodech, jimž zřejmě nerozumíme. Neměli bychom věřit víře. Necht' víra nastupuje tam, kam se bojí vstoupit rozum.

CESTA PŘEMÝŠLENÍ

Žák se bohužel musí vydat dále. Může se obrátit jinam a zaklepat na jiné dveře - dveře logiky. Každý ji do jisté míry užívá. Pták, bobr a ryba jsou vedeni přirozeným instinktem, avšak člověk musí nalézt svou cestu použitím alespoň trochu síly myšlení. Logika má nesmírnou cenu ve sféře denního života. Může upravit naše myšlení v souvislý a uspořádaný způsob, může odhalit hrubé omyly a různé klamy v našem postupu od výchozího bodu k závěru, může nám užitečně ukázat, jak se nemá myslet. Musíme však pokorně přiznat, že teoretická znalost logických pravidel nikdy lidem nezabránila, aby dělali četné a nesmyslné omyly.

Advokáti užívají logiku, když vedou u soudu právní při. Ale protože vyhrát tento spor je jejich vědomým cílem, je často pravda v procesu pokroucena a to každým nadhodnocením menších sporných bodů, každým potlačením překážejících nebo nepohodlných faktů a každým dovoláváním se citových předsudků poroty. Kromě toho, když zkoumáme obvyklý sylogismus logiky z filozofického hlediska, zjistíme, že je zcela klamný. „Všichni lidé jsou smrtelní. Sokrates je člověk. Proto je Sokrates smrtelný.“ Za těmito zdánlivě pravdivými slovy tohoto klasického sylogismu se skrývá obrovský *předpoklad*, že známe všechny lidi, kteří kdy žili v minulosti, kteří žijí dnes a všechny ty, kteří budou žít v budoucnu. To je naprosto nemožné. Proto sylogismus vychází od potvrzeného vědění, které ve skutečnosti vůbec není žádným věděním. Logicky je to dokonalé, ale filozoficky je to chybné. Stačí to pro omezené podmínky každodenních praktických účelů, ale pro vyšší účel poslední pravdy je to naprosto nepřijatelné. Zkušené logikové dnes sami připouštějí, že logika nemůže přinést *novou* pravdu, ale jen vyčerpat to, co již je obsaženo v daných faktech. Logika je nedokonalý nástroj, a proto nemůže poskytnout absolutní jistotu. Působí v omezené sféře užitečnosti a platnosti. Proto nemůže odhalit poslední význam existence. Zdi, které ji obklopují, jsou příliš strmé.

Příležitostně se stane, že ti, kteří si uvědomí tyto nevyléčitelné nedostatky logiky, použijí ve svém zoufalství nebo zaslepenosti zkratku

vedoucí k intelektuální úlevě tím, že se obrátí zpět a sestoupí na uprázdněnou úroveň osobního citu - směr, který jediný se jim zdá být přístupný. Zde se může intelekt dobrovolně poděkovat a na chvíli si odpočinit, ale pravděpodobně dříve nebo později se dostaví trpká zklamání a objeví se očividné protiklady, které jsou znamením, že tímto pohodlným způsobem nelze dosáhnout žádné skutečné úlevy. Jiní, kteří se nechtějí vrátit zpět touže cestou, začínají opouštět staré formální metody a vytvářet nearistotelovské systémy logiky. Ale ti jsou ještě ve stadiu pokusů.

Hledající, který si přeje opustit logiku pro vyšší metodu, přistoupí konečně k následujícímu kroku, a to k dospělému rozumu. „Dospělým“ je míněna taková myslící schopnost, která nejen, že se řídí přímo požadavky faktu, indukce a dedukce, nejen, že se osvobozuje nestranně od jakéhokoli druhu náklonnosti, předsudku, favorizování nebo egoismu, ale také se učí pracovat na abstraktních úrovních stejně svobodně jako na konkrétních. Musí se stát stejně schopná metafyzických vzletů jako vědeckých pozorování. Starodávni mudrci ji prohlašovali za předběžné a preventivní vybavení k získání insightu.

Než postoupíme dále, je potřeba zbavit výraz *rozum* rozšířené dvojmyslnosti a nejasnosti, s nimiž je často spojován. Je to schopnost, která chápe a posuzuje *pravdu*, rozeznává ji od klamu, názoru, představy nebo iluze. A zde bude vhodné uvést mudrcovu definici výrazu: „pravda“. Již dříve bylo dokázáno, že bez takovéto definice lidé putují vyschlou pustinou planých fantazií, neověřených názorů, bezcenných teorií a slov, kterým přisuzují samostatnou hodnotu. Tato definice zní možná docela jednoduše, ale její důsledky jsou dalekosáhlé. Měla by být vyryta hluboko do srdce. Zde je:

PRAVDA je to, co je mimo jakýkoliv protiklad a prosto veškeré pochybnosti; co je za samotnou možností jak protikladu, tak pochybnosti; co je za změnami a střídáním času a proměnlivostí života; provždy jedno a totéž, neměnitelné a neměnicí se; univerzální, a proto nezávislé na veškerém lidském myšlení.

Tato filozofie pátrá po poznání, které není závislé na nekonečných proměnách lidského mínění. Když použijeme měřítko této definice, zjistíme,

že veškeré spoléhání na měnitelné lidské autority, veškerá víra v psaná nebo mluvená slova, veškeré přijímání všeho, kromě přiměřeného rozumu jakožto konečného odvolacího soudu nebo vedení, nás ihned přivádí na území protikladů, odporujících si tvrzení a možných pochyb, a proto tato definice vylučuje tyto pochybné zdroje poznání z našeho pracovního procesu. Není v nich žádná *jistota*. Slovo „rozum“ zde proto není použito jako pouhé synonymum pro suché logické rozbory. Scholastikové dřívějších dnů v tomto smyslu užívali toto slovo a ukázali, že i bystří lidé mohou nalézt mnoho důvodů, aby podporovali plané předpoklady. *Logika* je umění, které se snaží zajistit správné postupné myšlení, avšak naneštěstí se nesnaží zajistit, aby toto myšlení vycházelo ze správných dat. Může vycházet a často vychází z domněnek, jež mohou být pouhými fantaziemi nebo nesprávnými údaji. Rozum je schopnost správného myšlení, které hledá pravdu a zajišťuje, že jeho činnost vychází ze všech zjištěných faktů současných zkušeností. Logik, jehož předpoklady jsou chybné, může nicméně myslit správně a přece přijít ke špatnému závěru. Rozum se této chybě vyhýbá.

Výraz rozum není použit ani jako synonymum pro pouhé spekulace. Dějiny metafyziky jsou plné četných vzletů pouhé fantazie, kterým byl dáván zdánlivě racionální směr. Myšlení, které přezírá fakta zkušenosti, není rozumovým uvažováním v našem smyslu. Rozumové uvažování, které je omezeno jen na fakta osobní zkušenosti, také není rozumovým uvažováním v plném smyslu. Ačkoli jak logika, tak rozum používají téhož kritéria, a to, že se myšlení nemá dostat do rozporu se sebou samým, ani nemá být neukázněné a pokřivené, přesto se logika spokojí s částečnými fakty, kdežto rozum vyžaduje souhrn faktů. Dále, *intelekt*, který můžeme definovat jako činnost logického myšlení, je veden osobními tužbami a individuálními sklony při volbě svých dat a dává některým z nich přednost, zatímco *rozumové uvažování*, které můžeme definovat jako činnost pravdivého myšlení, je přísně neosobní a asketicky vylučuje své city, když prozkoumává fakta.

Jen tehdy, když myšlení není pouze přísně logické, ale také přísně neosobní; jen tehdy, když postupuje k nejkrajnější mezi a když spočívá

v celém svém postupu na faktech, která jsou všeobecně platná a mohou být přezkoušena a ověřena právě tak v pouštích severní Afriky jako v ulicích New Yorku a budou stále platná za deset století tak jako v dnešní době, jen tehdy si myšlení zaslouží vznešeného názvu rozum.

Takové kvalifikované rozumové uvažování, taková intelektuální integrita je vzácná. Zjistíme, že má dvojí vyjádření. První existuje ve vědě, zde však je pouze omezené a nedokonalé. Druhé existuje ve filozofii, v níž nalézá nejlepší a nejplnější uplatnění. Proto je možné označit vědu jako bránu do filozofie. Předvoj moderních vědců to sám začíná zjišťovat, neboť, jakkoli se snaží tomu uniknout, tlak jejich vlastních výsledků a síla jejich vlastního uvažování je přivádí krok za krokem k hledání posledního základního významu veškeré zkušenosti, což je filozofie.

Je možné namítnout, že staří Indové nikdy neznali vědu tak, jak my ji dnes chápeme. To je správné, vztahuje-li se to k experimentální metodě zahájené Baconem, avšak jejich mudrci znali vědecké principy ověřování a filozofickou hodnotu pozorování, které jsou podstatnými prvky jejich učení.

Oba, vědec i mystik, mají následující společný znak: jsou unaveni slepou vírou a hledají uspokojující ověření zkušenosti. Proto se mysticismus klade tak vysoko ve stupnici mentálního vývoje, nad víru, intuici a logiku. Je však třeba se zmínit o určitých velice důležitých rozdílech. Mystik hledá a nalézá uspokojujícím svůj vlastní zážitek, kdežto vědec není uspokojen platností osobní zkušenosti, nýbrž hledá také zkušenosti většího počtu jednotlivců, to jest, nějaké skupiny. Proto je jeho ověřování rozsáhlejší. Věda je spoluprací; její výsledky jsou výsledky úsilí různých skupin vědců, jako biologů, chemiků nebo fyziků. Nevyléčitelnou slabostí mysticismu je, že zakládá svou platnost na tom, co člověk cítí a nalézá *uvnitř sebe*, v oblasti nepřístupné jiným lidem, a proto většina jeho poznatků nemůže být ověřena. Obdivuhodnou silou vědy je, že zakládá svou platnost na tom, co je možné nalézt zcela snadno přístupné v Přírodě nebo laboratoři, a může být proto ověřeno kterýmkoli jiným členem vědecké skupiny lidí, kteří se tak mohou vzájemně shodnout. V tom právě spočívá nenapadnutelnost ryzí filozofie, že ona jediná se odvolává

k *univerzální* zkušenosti, k tomu, co si může každý kdykoli a kdekoli ověřit, má-li potřebné mentální schopnosti.

Mezi mystiky, stoupenci intuice a některými náboženskými horlivci je zvykem mluvit sarkasticky o měnících se hypotézách vědy a chrlit jed pohrdání na její nejmodernější úspěchy a technická použití. Kromě toho, vypukne-li válka, je z části jejích hrůz obviňována také věda. To vše ukazuje na zmatené myšlení a citové zaujetí. Jestliže změny teorie odhalují nedokonalost vědy, a přiznejme, že se to děje, pak bychom měli uznat, že také odhalují dvojí vnitřní účel, který by filozofie ráda podpořila a ocenila jako něco, co má nesmírný význam. Za prvé, je to pátrání po pravdě, které vede k ochotě opustit nesprávné názory, když byla jejich chybnost nezvratně dokázána dodatečnými fakty. Za druhé, je to úsilí zevšeobecňovat fakta a sestavovat všeobecně platné zákony. Je to ve skutečnosti úsilí zahrnout mnohé v jediné, přijmout množství rozličných věcí do veliké jednoty. To jsou charakteristiky, které, budou-li dovedeny až k svému vrcholnému bodu, spolehlivě přivedou pochodující armádu vědců do stále čekajícího tábora pravých filozofů.

Pokud jde o kritiku vědy, že se jejím vlivem válka stále zhoršuje, možno říci, že jako všechno ostatní, tak i ona má své světlé i stinné stránky, své přitažlivé výhody a odpuzující nevýhody. Jestliže nám věda dává mocné výbušniny a hloubková letadla, dává nám také velké pohodlí elektrického světla, energie a tepla.

Věda se nemá hanět proto, že někteří lidé jsou příliš pošetilí nebo příliš nemorální, aby ji správně užívali. Věda je naprosto neutrální. Tytéž výbušné chemikálie, které mohou vyhodit do povětří skupinu živých lidí, mohou pohnojit vyčerpanou půdu a způsobit, že vyrostou nová úroda. Tentýž výbušný motor, který pohání obrněný tank, rozsévající smrt, může pohánět prospěšný autobus. Tatáž rozhlasová stanice, která naplňuje myslí milionů posluchačů lží, nenávistí a překroucenou propagandou, může je také naplňovat velkými vznešenými a poučnými pravdami. Vědecké objevy pronikají do dvacátého století jako postupující povodeň. Vědeckého poznání může být dobře využito nebo špatně zneužito člověkem dle jeho přání, ale jeho pozoruhodný postup se nemůže

zastavit. Vědecké poznání přišlo, aby neústupně vytrvalo. Je to význačný jev našeho věku. Musíme je přijmout. Mystik se může snažit je přehlížet, ale nebude v tom mít úspěch. Žádný moderní člověk nemůže žít ani týden bez toho, aby nejméně stokrát použil plody vědeckých výzkumů. A není lepší, že zotročujeme ocelové stroje než sténající lidi?

Orientální mystici, z nichž Gándhí je vhodným názorným typem, s oblibou odsuzují všechno moderní ve prospěch všeho středověkého a dokonce připisují vědě d'ábelský původ, kdežto primitivním formám kultury a civilizace připisují nebeský původ. Nemusíme hledat žádnou jinou odpověď, než tu, kterou nám poskytují jejich vlastní životy, neboť dokonce ani sám Gándhí nepohrdl použít posledních metod vědecké chirurgie k bezpečnému odstranění bolestivého slepého střeva. Jogíni neváhají ani na okamžik použít výhody vlaků, aby je dovezly blíže k jejich útulkům na úpatí Himálaje. Poutníci naplňují s nadšením nákladní automobily, které jezdí pravidelně přes roviny k posvátným městům a dokonce i kritici, kteří píší veřejné obžaloby vědy, používají k tomu plnicího pera a papíru vyrobeného v papírně a píší je často s úmyslem, dát je za účelem většího rozšíření, tisknout na tiskacích strojích! Věda tudíž zaujímá v jejich životě pevné místo, byť byli sebe nevděčnější ti, jimž slouží. Její schopnost škodit lidstvu válkou a násilím, ať je jakkoli politováníhodná, může být zcela odstraněna pouze jediným způsobem, a to tím, že filozofická pravda bude přiblížena na dosah lidstva.

Nyní je nutno vyslovit upozornění založené na faktech známých psychiatrům a profesionálním psychologům. Rozumová schopnost může být vysoce vyvinuta, pokud se týká jejího používání ve zvláštní oblasti zájmu a přece u téhož člověka může být téměř zcela nepoužívaná, nebo může přinejlepším pracovat slabě, jde-li o jinou oblast. To je zvláštní jev nazývaný schizofrenie neboli rozštěpení mysli. Například: nějaký člověk může rychle postoupit do popředí ve svém zaměstnání úspěšným používáním rozumu, a přece jakmile se jeho pozornost obrátí k jiným záležitostem, žádná víra nemůže být dost pošetilá, aby u něho nedošla naprostého souhlasu.

Je zcela možné, že jeden a tentýž člověk může být dítětem v náboženských věcech a dospělým v obchodních záležitostech; následkem toho může být mentálně rozpolcený, ale tělesně jednotný!

Mysl se může rozdělit na oddělení neproniknutelná myšlenkami, z nichž jedno je rozumové a výkonné, ale druhé tím, že je tupé nebo dokonce pomatené, je naprosto izolováno od prvního. Někteří vynikající soudcové a státníci, mající osvědčenou bystrost, historicky projevují tuto zvláštní mentální slabost, jakoby se jejich rozum děsil otázat se na základy tradičního náboženství. Toto znetvoření intelektuálním „rozškatulkováním“ vzniká z vědomého nebo nevědomého odmítání používat rozum při přemýšlení o určitých vyhrazených námětech. Následkem toho se nám naskýtá žalostný pohled na jinak rozumného člověka, který si libuje v obhajování směšných přesvědčení. Lidé jsou klamáni názorem, že mínění člověka, který je slavný pro svou vynikající schopnost v určitém oboru nebo který je úspěšně veřejně činný, bude mít tutéž cenu i ve věcech mimo sféru jeho profesionální činnosti. Nevědí, že choromyslnost může být lokalizována na určité části mysli.

Rozštěpení mysli najdeme často mezi choromyslnými. Jsou však různé stupně choromyslnosti. Pouze tehdy, stane-li se choromyslná osoba nebezpečná jiným nebo škodí sama sobě, je označena jako taková a uzavřena do ústavu pro choromyslné. Velmi mnoho lidí není zahrnuto do této kategorie, ale jsou natolik nevyrovnaní, že jsou částečně choromy siní, i když oni sami ani společnost si to plně neuvědomují. Není přehnané tvrdit, že války, zločiny, nenávisti, spory a sociální boje sužující svět existují proto, že většina lidstva je více nebo méně choromyslná. Podle skryté nauky pouze mudrci dosahují úplně zdravého rozumu a dokonalé rovnováhy!

Choromyslnost má tendenci postupně růst. Co začíná jako mírná a neškodná forma pověřivé víry, může se vyvinout v naprostou neschopnost řídit běžné životní záležitosti.

Pokus ospravedlnit pouhé bezpodstatné představy nebo fantastické zděděné pověry jakousi hodnověrně vypadající ukázkou logiky je rozumování. Úsilí myslit přesně a neosobně o faktech je rozumovým uvažová-

ním. Ti, kteří se o to zajímají, mohou pozorovat rozdíl mezi oběma na případech mnoha lidí veřejně činných.

Slovo *rozum* zní tak běžně, je tak často na rtech řečníků a v perech spisovatelů, že čtenář, který očekával nějaký druh nového odhalení, nyní ustupuje zklamán. Doufal snad, že se dozví, že mudrci Dálného východu, jakožto hřeben vlny lidského mentálního a etického vývoje, v sobě vyvinuli nový orgán poznání, který v sobě během budoucích věků vyvine i zbytek loudavého lidstva. Zjistí, že jeho naděje byla oprávněna, až budou odhalena vyšší mystéria ultramystické meditace ve druhém svazku tohoto díla. Takový nový orgán existuje. Je to ultramystický insight (vhled). Nemůže se však vyvinout bez předcházejícího vývoje oné banální, všední schopnosti rozumu, o které již bylo tolik řečeno.

Uvažme! Byli mudrci tak bláhoví a tak nevšimaví k dějinám světové kultury, aby nabídli nástroj poznání, který byl zřejmě důkladně prozkoumán Reky a je stále důkladně prozkoumáván evropskými a americkými vědci a filozofy, který však nevede v žádném případě ani k jedinému rozřešení světového problému, který se zdá, že zůstane *navždy* neřešitelný; byli tak směšní, aby označili takový nástroj za dokonalý?

Odpověď je, že jak proti starým Řekům, tak proti moderním myslitelům jsou vznesena tři závažná obvinění, která vysvětlují jejich nezdar; zde jsou: 1) opomenuli shromáždit *úplná* data; 2) z nevědomosti nepoužívali zákon relativity nejen na pozorované fyzikální jevy, ale ani na pozorované psychologické jevy a konečně ani na mysl pozorovatele samého; 3) opomenuli posunout rozumové uvažování k jeho nejzazšímu bodu a tím vyčerpat všechny jeho dosud neznámé možnosti. Tato obvinění jsou závažná, budou však odstraněna. Nicméně, i kdyby tyto tři chyby byly napraveny, pravda by stále zůstávala mimo dosah průměrného vědeckého badatele, pokud by nebyl ochoten ukáznit se jistým způsobem. Jakmile se to však stane, pak lidská mysl očištěná od svého vrozeného egoismu, soustředěná k dokonalému stupni, zostřená na nejvyšší metafyzickou bystrost rozumového uvažování o vhodných námětech a abstrahovaná do intenzivního zasnění závažného sebepozorování, může konečně doufat, že dosáhne jedinečného insightu do skutečné přirozenosti věcí,

do základního významu univerzální existence a do skryté pravdy svého vlastního tajemného bytí.

Prvé obvinění může být nyní ospravedlněno. Západní filozofie se neřídila svým vlastním krédem. To, co nejvíce vábilo přemýšlivé lidi a ušlechtilé mysli ke studiu filozofie během staletí, je její požadavek hledat názor na život *jakožto celek*. Filozofie jako jediná mezi všemi oblastmi lidské kultury ho podává vyčerpávající a úplný. Je dost zvláštní, že celá historická tradice řecké, evropské a americké filozofie naprosto nedbala a zcela opomíjela ve svém pátrání jeden životní aspekt, který je tak důležitý, že zaujímá neméně než jednu třetinu trvalé lidské existence.

Poukazujeme totiž na stav spánku. Těch několik, kteří zkoumali tento předmět, byli psychologové a lékaři, nikoli filozofové, a proto se zajímali pouze o některé z jeho omezených fyzických významů.

Nemusíme se proto divit, že se západním myslitelům nepodařilo dospět k nějakému shodnému řešení problému existence, když všichni opomenuli zkoumat problém spánku. Získali tak pouze zlomkovitý a neúplný názor na život, ačkoliv jejich povinností, jakožto filozofů, bylo zkoumat celé panoráma v jeho celistvosti! Nemusí nás překvapit, že takto pobíhali dokola, aniž došli k závěru, neboť bez faktů, která měla být osvětlena takovým zkoumáním, byli nedostatečně vyzbrojeni pro svůj náročný úkol a byli předem odsouzeni, aby se vrátili zklamáni a nerozhodní ke svým východiskům, podobni zraněnému tygru, pobíhajícímu marně džunglí na svých třech zdravých nohách. Jak mohli zahrnout ve svých myšlenkách celek našeho složitého lidského života, když pohlíželi na tento široký úsek strávený v pokojném spánku nebo zmateném snu jako na příliš bezvýznamný, než aby stál za studium, a nevhodně kladli veškerý svůj důraz pouze na bdělý stav? Tento názor byl naprosto nepřiměřený cíli, který si předsevzali, a tím se stala jejich porážka jistou již na samém počátku jejich bitvy o pravdu. Nelze dělat žádný závěr o jakémkoli systému myšlení, který vylučuje studium spánku; lze dojít pouze k omylným, chybným nebo nedokonalým závěrům.

Má-li se věda vyvinout ve filozofii a logika v rozumovou úvahu, musí zahrnout do svého okruhu všechny tři stavy existence. Je málo známou

zásluhou indických mudrců, že v době, kdy civilizace Evropy byla ještě ve svém dětství, se chopili tohoto zvláštního aspektu života a hlásali naslouchajícím žákům, že tento aspekt poskytuje klíč k hlubším tajemstvím bytí. Tito mudrci jej zahrnuli jako předmět do svých filozofických studií. Prohlašovali, že zkoumání povahy a důsledků snů a spánku je zcela nezbytné, protože tyto jevy života jsou stejně důležité pro jeho pochopení jako bdělý stav.

Na Západě je obecná, avšak omluvitelná představa, že pouze primitivní lidé potřebují věnovat pozornost snům a že vědecká mysl nemá čemu by se učila z hlubokého spánku. Plně dokážeme povrchnost tohoto názoru, až budeme podrobně pojednávat o tomto předmětu.

Další překážka pro západní filozofy stejně jako pro vědce spočívá nejen v jejich nedostatečných datech, ale i v jejich nedokonalém nástroji. Nástroj, s kterým filozof musí pracovat, je jeho mysl. Starodávni mudrci nedovolili žádnému člověku začít s filozofickým studiem, dokud svou mysl neuspořádal tak, aby mohla vhodně pracovat. Tato přípravná fáze záležela v praktickém cvičení jógy mentální koncentrace často spojené se současným cvičením asketického sebezapírání. Obě cvičení byla však zpravidla dočasná a trvala pouze tak dlouho, dokud byla nutná, aby přivedla mentální schopnosti k přiměřenému stupni koncentrační způsobilosti a povahu žáka k přiměřenému stupni odpoutanosti tak, aby mohl podstoupit obtížný úkol filozofického uvažování.

Západní myslitelé činili obdivuhodné pokusy, avšak nedosáhli úspěchu částečně proto, že postrádali tento nástroj jógou cvičené mentality, očištěné od ega a ovládající tělo, kterým by násilně otevřeli uzavřenou bránu pravdy.

Nedostatek jógického výcviku také vysvětluje, proč jsou jistí význační západní vědci neschopni dojít k plným závěrům svých objevů. Proto ti vědci a filozofové, kteří nezískali trvalého mentálního užitku z mystické praxe, (což je opak prchavých vizí a citů), budou se musit vrátit po svých vlastních stopách a učinit tak.

Tento nedostatek je částečně odpovědný za druhé obvinění vznesené proti nim, neboť uprostřed všeho svého pátrání nejsou schopni odhalit,

jak bude ukázáno ve druhém svazku, že jejich vlastní ego vniká do jejich práce a rušivě do ní zasahuje, i když je tak relativní, tak měnivé a tak objektivní, jako všechny jiné jevy, které pozorují. Kromě toho, ego brání většině z nich, aby poznali jemnou pravdu mentální povahy všech jevů, ať již vnějšího světa nebo ega uvnitř.

Oprávněnost třetího obvinění bude rovněž plně dokázána v dalším svazku a pro daný okamžik stačí poukázat na to, že přes objevy Heisenberga, autora *Zákona indeterminace*, a Maxe Plancka, který formuloval kvantovou teorii, se dosud ani jediný evropský nebo americký myšlenkový vůdce neodvážil zaujmout smělé a rozhodné stanovisko k otázce ne-kauzality, nýbrž všichni se zastavili u hradby, která odděluje starý běžný zákon příčinnosti od podivné nové a revoluční zásady, jejíž plné přijetí by nedobrovolně změnilo vědce v kvalifikované filozofy! Přesto však fyzika jakožto nejplodnější ze všech dnešních věd učinila pozoruhodný začátek a vrhla několik váhavých pohledů směrem k filozofii, která je bezprostředně nad jejím nynějším stanoviskem a k níž fyzika bude nakonec nucena dojít.

INTUICE A MYSTICISMUS

Nyní bude žák nucen about své střevice a odejít z chrámu slepé víry, pouhé logiky a rozumových omezení. Kam má jít? První reakce po spoléhání se na jiné je spoléhat se na sebe. Obrací se tedy k osobním citům, které nevznikají z vnější zkušenosti, k intuitivní a vnitřní zkušenosti. Tak vystupuje k druhému stupni lidské inteligence, kde vědění, které je mu nabízené, se zdá vyšší než slepá víra. Ti, kteří jsou znaveni nesrovnalostmi důvěřivé závislosti na jiných lidech, obracejí se někdy k těmto osobním zdrojům a nalézají tam, jak se zdá, novou jistotu a uspokojení, které je osvobozuje od takové pochybné závislosti. Takové příklady máme v Immanuelu Kantovi, s jeho vnitřním „kategorickým imperativem“ na poli etiky; v Adolfu Hitlerovi, který neuznával žádný jiný postup za správný kromě toho, co sám cítil, že je nejlepší; v Dr. Franku Buchmanovi, jehož oxfordské skupiny naslouchaly během

„chvíle ticha“ intuitivním poselstvím pro řízení svých osobních činností ve světě.

Intuice je myšlenka nebo idea, která vytryskne spontánně a nehledána a vyžaduje, aby byla bez rozmyšlení přijata egem. Vzniká bleskově sama ze sebe, vytrvá nezávisle na naší vůli a odchází, aniž požádala o dovození. Může nám v okamžiku říci něco o skutečné povaze věci nebo může být předpovědí budoucích událostí nebo popisem událostí, které se staly v šerém dávnověku, nebo může - což je nejobvyklejší - nabídnout bezprostřední vedení pro nějaký směr činnosti, když čelíme jistému sběhu okolností.

Je možné určit zde zdroj, který sám poskytne jisté poznání o účelu existence a o významu vesmíru? Bohužel, trocha historického pátrání nám brzy poskytne zarážející poučení, že přívrženci intuice všech dob se vzájemně od sebe lišili ve svých konečných závěrech, že měli absurdně odporující si spontánní vedení a odvážili se smělých tvrzení, která čas výsměšně vyvrátil. Ale ne všechny jejich předpovědi zůstaly nesplněny, ani nebyly všechny jejich intuice marné; existují opravdu překvapující případy, kdy se pronesená slova plně ospravedlnila a byla ověřena jako správná. Objevy vynikajících technických vynálezů a užitečných vědeckých zákonů se někdy zrodí intuitivně a samovolně ve chvílích duševního odpočinku nebo zasnění. Ale těchto případů je relativně tak málo, že nikdo nemůže předem zaručit spolehlivost takového tvrzení. Na druhé straně případy neshody, nesplnění, citového zaujetí a jasného odchýlení od známých faktů jsou tak četné, že musíme s politováním přiznat, že půda, po níž přívrženec intuice kráčí, je nejistá a nebezpečná. Jestliže mu jeho vnitřní vůdce sloužil někdy neomylně, nemá záruku, že tak bude činit stále. Proč je tomu tak? Protože silné city, nevědomé komplexy, náhlé impulsy a „přání, jež je otcem myšlenky“, jsou obyčejně omylem považovány za pravou intuici. Pouze těch několik, kteří podstoupili filozofickou disciplínu je schopno rozeznat skutečnou intuici od všech těchto pseudo-intuic. Protože však průměrný člověk málokdy podstoupí takovou disciplínu je často oklamán touto pseudo-intuicí právě v okamžiku, kdy se pošetile domnívá, že je veden intuicí, která je

právě tak podivuhodná jako vzácná. Přesto tam, kde pravá intuitivní schopnost je skutečně vyvinuta, je cennější než cokoli jiného, hlubší než myslící schopnost, a je bezpečnějším vůdcem.

Toto je historicky objasněno Ralphem Waldo Emersonem, jeho symbolickým „působením božské myslí na naši mysl“, Jakubem Boehmem, jeho náhlým „osvícením“ získaným ze tří transů, které ovlivnily jeho život, a Emmanuelem Swedenborgem, jeho zvláštními vizemi duchů mrtvých mužů a žen v jejich nebeském sídle nebo očištění. Mystický zážitek je někdy spontánní, ale obvykle je úmyslně vyvolán. V tomto případě vzniká ze cvičení mentální koncentrace nebo mocné citové touhy, anebo z pozornosti obrácené do nitra, pohroužené do sebe a prodloužené do stavu zasnění nebo i transu. Během těchto stavů se mohou objevit oku myslí vize lidí, událostí nebo míst s neobyčejnou živostí; mystik může slyšet hlasy, ačkoli kromě něho je neslyší nikdo jiný, a ty mu mohou sdělit buď poselství, varování, řadu instrukcí, nebo náboženské zjevení; i Boha samého může pociťovat jako obklopující a povznášející přítomnost; mystik může mít představu, že je unášen prostorem, jak se někdy stává ve snu i nemystikům, takže je schopen mentálně navštívit vzdálené scény, osoby a sféry. Nebo může dosáhnout konečného dovršení v radostné extázi, která může být prudká a extatická, nebo jasná a klidná, ale kterou bude považovat za znamení, že vstoupil do vyšší oblasti bytí, kterou obvykle nazývá „duchovní“, „duše“, „božská skutečnost“ a tak podobně.

Přesto bychom neměli přijímat padělky takových zázračných, pravdu poskytujících zkušeností. Nejprve použitím vhodného kritéria si povšimněme, jak dalece si mystici vzájemně odporují. Aníž bychom se příliš zdržovali dlouhou debatou, můžeme krátce říci, že není správná domněnka, že mysticismus je tak jednotnou zkušeností, že se všichni mystici sejdou v harmonii. Zdaleka ne! Právě tak, jako jsme zjistili, že se náboženští lidé, od toho nejjednoduššího venkovana až k nejvzdělanějšímu kazateli, značně liší v osobní hodnotě a mentálním rozhledu, právě tak shledáme, že podobné individuální rozdíly existují mezi mystiky a odmyslíme-li si jejich pět společných zásad, o nichž byla zmínka v před-

cházející kapitole, prozrazují i mystici slovem i skutkem, že sami nedosáhli větší vzájemné jednoty. I když existují některé podobnosti v jejich doktrínách a cvičeních, existuje mnoho nepřekonatelných rozdílů. Zatímco většina tráví mnoho času objevováním problematických esoterických významů, ukrytých v písmech, někteří pohrdají písmem a považují toto cvičení za obrazotvornou akrobacii a ne za duchovní objev a zastávají názor, že by byl čas lépe využít meditováním o sobě samém. Zatímco většina stále více nebo méně lpí na jménu některé svaté osobnosti jako Ježíše nebo Krišny, někteří prohlašují, že na tom mnoho nezáleží, koho člověk následuje, za předpokladu, že je pocíťována božská přítomnost. Doktríny, v nichž se neshodují, jsou plny bohatých fantazií a je jich mnohem více, než oněch pět zmíněných hlavních bodů, v nichž se zdánlivě všichni shodují.

Ti, kteří popírají tento fakt - a jsou to hlavně lidé s dobrým úmyslem, avšak nekritičtí - by se měli snažit představit si slavnostní konklave těchto slavných historických mystiků, uvězněných v jedné místnosti, dokud by nevyšli s prohlášením, že dosáhli úplné jednoty hledisek (vyšli by vůbec kdy?): Cornelius Agrippa, který směšoval mystickou zbožnost s podivnou magií; Emmanuel Swedenborg, který si přátelsky povídal s anděly a duchy; Simon Stylites, který seděl mnoho let v osamělém sebeumrtvení na vrcholku kamenného sloupu; Anna Kingsfordová, která otevřeně prohlašovala, že zabila vivisektory silou mysli, aby zachránila životy zvířat; Miguel de Molinos, který vnášel španělskou citovou intenzitu do svého spojení s Bohem; Eliáš Levi, který aplikoval podivné kabalistické výklady na katolickou teologii; Jakub Boehme, který byl uchvácen extází uprostřed bot svého příštípkařského krámu; Hui Ko, který učil svému mysticismu čínské venkovany a byl krutě mučen za svou snahu; a Wang Jang Ming, který objevil božský svět ve svém vlastním srdci!

Skrytým omezením a neodhalenou slabostí mysticismu je totiž to, že není ani tak hledáním konečné pravdy, jako touhou po citovém zážitku. Proto se mystik zajímá více o to, aby jeho city byly na čas obklopeny velkým mírem nebo vzrušeny velkou vizí, nebo aby byly občas policho-

ceny osobním věšteckým poselstvím. Proto se na něho filozofie obrací nebo ho vyvádí z míry otázkou: „Jak víte, že zdrojem vašeho sdělení je opravdu Bůh nebo Skutečnost nebo Ježíš nebo Krišna?"

Mystik však nebude naslouchat žádné kritice, ať je jakkoliv působivá, o možné bezvýznamnosti svých závěrů. Bude trvat na tom, že nesporný fakt svého vlastního zážitku učiní sporným měřítkem hodnoty tohoto zážitku. Je zcela nevyhnutelné a dokonale lidské, že je za takových okolností tak neodolatelně unášen pocitem neobyčejné bezprostřednosti této události a silou svého neobvyklého povznesení, že klade důraz na méně podstatné a že ho to stačí uspokojit, aniž by dále pátral po její skryté přirozenosti a pravdě.

Hodnota meditace je nesmírná pro vnitřní mír, povznesenou extázi a od světa osvobozené ponoření do sebe. Ale její hodnota pro pátrání po *pravdě* a *skutečnosti* bez pomoci filozofie je něco zcela jiného. Zde se vyžaduje pronikavé pátrání chápající, ale přitom nestranně kritickou myslí, která má smysl pro úměrnost a filozofický bystrý postřeh - vlastnosti to, které obyčejně chybí mystikovu vybavení. Extáze je sice druhem osobního uspokojení, ale není ani dokonalým měřítkem skutečnosti, ani přiměřeným důkazem pravdy. Neboť uspokojení *jakéhokoli druhu*, nechť je jakkoli vznešené, není žádným důkazem pravdy. Vskutku, čím jsou city člověka vřelejší a čím větší je jeho nadšení, tím spíše by je měl ochladit a uklidnit, aby mohl zkoumat zážitek nestranně a neosobně. Jestliže je zážitek pravý, neztratí nic takovým zkoumáním, ale jestliže je klamný, pak klid zkoumajícího velmi pomůže odhalit klamnost zážitku.

Kromě toho, stojíme před nepřekonatelnou obtíží, že není možné ověřit vnitřní zážitek druhého člověka, neboť obyčejně není možné vstoupit přímo do jeho mysli. Také přenášení myšlenek a čtení myšlenek, i když je skutečně možné, je dosud neobvyklé a stále ještě nedokonalé. Můžeme dělat závěry, tvořivě si představovat nebo se dohadovat! Ale to není totéž jako současné a dokonalé účastenství na vědění nebo na vnitřním zážitku jiného člověka. Tento zážitek je nezbytně mimo normální lidský dosah. I když nám mystik řekne, že viděl Boha, nemáme žádný nepo-

píratelný prostředek, abychom buď schválili, nebo odmítli jeho vizi. Nelze ji přenést. I když se nám podaří mentálně ji reprodukovat, bude pak naším *vlastním* výtvořem a nikdy nebudeme moci položit obě vize vedle sebe a srovnat jejich podobnost. Připustíme-li náhodnou podobnost určitého poznatku získaného v meditaci, bohužel není možné, aby většina ostatních lidí v jiných částech světa si mohla být jista, že se jim podaří opakovat tentýž objev tímtež způsobem: musí se buďto uchýlit k pouhé víře, nebo se této metody zcela vzdát. Proto je mystický zážitek naprosto individuální a má pouze osobní jistotu. A tak nedostatek všeobecné jistoty, který byl zjištěn u lidí věřících, objevuje se nyní u visionářů. Kde je záruka, že to, co oni nyní cítí jako nejvyšší stav a co nyní pokládají za nejvyšší vědomí, za poslední skutečnost, nebude později nahrazeno něčím jiným? Goethe správně poukázal na to, že mysticismus je „scholastikou srdce a dialektikou citů“. Celá úroveň, kterou se mysticismus zabývá, je úrovní nekontrolovaného citu. Jak mystik nebo jógi ví, že to, s čím se dostal do styku během meditace nebo extáze, je konečná skutečnost? „Cítil jsem to, proto to musí být skutečné,“ je všeobecný postoj většiny mystiků, kteří se nikdy nezastaví, aby zkoumali. Přijímají skutečnost svých citů, poněvadž jsou k nim tak připoutáni, že jsou slepí k důležitému rozdílu mezi zdánlivou existencí nějaké věci a její dokázanou skutečností, nebo mezi tím, co se zdá být, a tím, co jest. Jak vědí, že dosáhli nejvyššího stavu poznání? Proč by měl být neobyčejný mír dostatečným oprávněním pro stav pravdy? Proč by se měl stát synonymem pro vševědoucnost? Jsme zcela oprávněni klást takové křížové otázky, neboť tím prokazujeme dvojí službu - sobě a pravdě. Stoupenci meditace, kteří v jejím klidu nalézají poslední pravdu, by měli udělat přestávku, aby pátrali, zda to pravda je, i kdyby tato přestávka trvala několik měsíců nebo celý život.

Vzhledem k tomu, že mystici nepronikli za své city, i když povznesené, musíme usuzovat, že nechť nám přinášejí jakýkoli poznatek z meditace, nemusí být nakonec pravdivý. Proč? Protože cit je náchylný ke změně, a to, co je nyní pociťováno jako pravdivé, může být zítra

odloženo jako nepravdivé. Dokonce i Plotinus, pokládáný starověkými mystiky i moderními teosofy za jednoho z nejslavnějších z jejich družiny, se přiznal, že nejvyšší mystická realizace neposkytuje žádný cit, žádnou vizi a žádný vztah ke krásnu. Kdyby nebyl býval žákem Ammoniovým, nebyl by nikdy mohl dosáhnout tohoto pochopení. Neboť Ammoniova škola v Alexandrii učila *obojí*, jak mysticismu, tak filozofii, ta však byla vyhrazena pro nejvyšší třídu a zakládala se, jak bylo dříve vysvětleno, na tradici zasvěcení získané původně z Indie.

„Co chceš?“ tázal se Ramakrišna, proslavený mudrc, který osvětloval temnotu Indie v devatenáctém století. Jeho slavný žák Swámí Vivekananda odpověděl: „Přeji si zůstat pohroužen v mystický trans po tři nebo čtyři dny nepřetržitě a přerušit jej pouze, abych přijal potravu.“ Ramakrišna mu odpověděl: „Jsi pošetilý! *Existuje stav, který je ještě vyšší než tento*“

Naše pátrání po přesvědčivém zdroji poznání může skončit teprve tehdy, až nám poskytne takový zdroj, který je všeobecně a pro vždy nezměnitelný, který zůstane stejným a bude se řídit stejnými zákony potvrzení ve všech dobách a za všech podmínek, ne pouze během meditace.

Existuje však další prostředek k prozkoumání činnosti mystického vedení. Všimněme si, kolik mystických tvrzení projde bez námítky, kolik jich je bez opačného tvrzení, kolik jich je naprosto mimo všechny pochyby. Ať záznamy skeptické vědy a ortodoxního náboženství samy odpovědí!

Je proto zřejmé, že není možné se spoléhat na mystický nebo jogický zážitek jako na jediný pramen *určitého* poznání. Jeho hlavní hodnota existuje pro onoho zvláštního jedince, který jej zažil, ne však pro celou lidskou společnost. Proto jen tehdy, když žák prošel všemi přípravnými stupni sebekázně a dokončil dlouhé období meditačních cvičení, je považován za zralého pro zasvěcení do vyšších mystérií poznání za obyčejnou jógou. Na nejvyšší cestě pak žák, který je tak šťasten, že mohl získat osobního učitele, upozoruje, že učitel počne vnukat jeho myslí jisté pochyby. Učitel to dělá tak obratně a opatrně, že je žák

postupně a nepozorovaně veden od svého současného stanoviska k vyššímu. Neděje se to náhle a násilně, neboť by žák mohl ztratit víru ve svou současnou oporu, aniž by byl schopen nalézt novou a silnější. Této změny dociluje učitel tím, že dělá jisté nepřímé poznámky a klade žákovi jisté otázky se skrytým smyslem, a to takovým způsobem, že žákova mysl počne sílit a jasnit se, až v ní vzniknou určité pochyby samy od sebe. Čím více se poddává této disciplíně pochybování, tím pravděpodobněji se žák vzdá dlouho udržovaných postojů mysli. Dostává odvalu pochybovat o svých *vlastních* zkušenostech a hodnotit je znovu po kritickém zkoumání z nového stanoviska. Jedině tak může správně rozpoznat jejich význam. Pak počne chápat nedostatečnost svého dosažení, slabost svých věr a omezenost svých cvičení. Nechť ho držely v zajetí jakékoli iluze, počnou uvolňovat své sevření. Jeho mistr ho upozorňuje, aby neustal, dokud nebudou všechny tyto pochyby zcela vyjasněny.

Tato analýza neznamena, že máme opovrhovat meditačním cvičením jako bezvýznamným, nebo zamítat mystikovy zážitky jako bezcenné. Mír, klid a extáze nejsou bezcenné. A žádný pohrdavý skeptik nemůže spravedlivě popřít, že úspěšný mystik je získává, i když jen občas. Ani mudrc ani začátečník nepotřebují zavrhnout tato nebo jiná uspokojení; pouze mudrc jim nikdy nedovolí, aby odvrátily jeho mysl od pravdy. Meditace se stává překážkou pouze tehdy, když spočívá v hýčkání představy, jako by byla skutečností, nebo když lpí na vizi, jako by byla pravdou. Když však spočívá v jednobodovém vzdání se naprostému klidu, je opravdovou společnicí filozofické techniky.

My, kteří hledáme pravdu, můžeme zavrhnout nekritické vize mystikovy a jeho omezený názor na svět, byli bychom však vskutku bláhoví, kdybychom zavrhli cenné dary koncentrace a míru, které nám mysticismus nabízí. Začátečník, který po určité období věrně cvičil meditaci, může vyvinout přiměřený stupeň soustředěnosti a pronikavosti, a ty budou velice užitečné, až přejde k vyššímu stupni, neboť se od něho očekává, že během svého vývoje v józe filozofického rozlišování udrží svou mysl dokonale jednobodovou.

FILOZOFICKÝ INSIGHT

Staří mudrci nedosáhli úspěchu slepou vírou ve slova nějaké osobnosti, ani tím, že se poddávali útěchám nějaké náboženské knihy. Nedosáhli jej ani mystickou intuicí, která se náhle a nechtěně objevila, ani pouhým uspokojením, získaným jediné elementární jógou. Dosáhli jej však tím, že po dlouhou dobu prováděli metafyzické úvahy, po nichž následovala nejvyšší jóga, která rozpustila ego v Univerzálním Celku a utišila myšlení i cítění.

Je také třeba poukázat na to, že zdroje poznání, které se ukázaly klamnými, nejsou tím vyloučeny z rozumového života. Některé víry jsou docela rozumné, i když mnohé jsou zcela směšné. Kde se autority a písma, intuice a osvícení, argumenty a závěry shodují s všeobecnou zkušeností a ryzím rozumem, tam by měly být co nejvíce přijímány. Mohou být užitečné jako pomoc, i když není možné spoléhat se pouze na ně. Filozof je ochoten naslouchat tomu, co mu mají říci, neboť ví, že poznání lze často získat i prostřednictvím těchto zdrojů, ale na rozdíl od jiných je bude pro sebe posuzovat podle vyšších zákonů, takže může zjistit, jak dalece lze na ně spoléhat. Neboť filozof hledá postavení neochvějné jako skála. Předem nic nezavrhuje, ale vše zkoumá, aby vypátral, zdaje to pravdivé, kdežto neosvícení lidé úmyslně odlučují intuici od jakéhokoli společenství s rozumem, zatímco neosvícení mystici úmyslně odmítají podrobit svou „pravdu“ jakémukoli zkoumání. Filozof nebude například tak pošetilý, aby zavrhl intuici, ale bude ochoten ji přijmout *teprve potom*, když si ji přezkoušel a potvrdil. Takto mentálně posílen bude používat svou vlastní intuici nebo osvědčené autority tak, aby se mu mohly stát velmi užitečnou pomocí.

Věrnost rozumu nás proto nezbavuje víry, ale připouští ji, vyžaduje pouze, abychom svou víru ověřili a zjistili, zdaje pravá. Právě tak přijímá existenci spontánní intuice, ale žádá, abychom si své intuice ověřovali a zjišťovali zda jsou správné, abychom je odhodlaně zavrhl tam, kde shledáme, že jsou neuspokojivé. Bez váhání obdivuje neobvyklý klid, který je možno nalézt v mystických meditacích, ale radí, abychom

přísně zkoumali, zda pocit skutečnosti, který nám dává je skutečností. Vždy schvaluje používání logiky při postupu myšlení, poukazuje však na to, že činnost logiky je přísně omezena počtem dostupných dat a že logika může přinejlepším pouze znovu uspořádat řádným způsobem to, co již výslovně nebo domněle známe. Zkrátka, hledá neochvějně ověření.

Jestliže například ti, kteří mají mystické zážitky, je podrobí zde popsanému zkoumání, pak, aniž by se jich musili vzdát, bude jejich zisk značný a pokrok ještě větší. V tom spočívá jedna z úloh filozofické disciplíny, aby působila jako korektiv mystických zážitků.

Jak můžeme ověřovat své víry, kontrolovat své intuice, zkoumat skutečnost meditačního zážitku, poznat, zda naše logika pracuje se všemi možnými fakty nebo ne, a vyloučit omyly každé z těchto metod? Existuje pouze jediná odpověď na všechny tyto dotazy, jediný prostředek jak uklidnit naše pochyby, jež se jich týkají, a tou je, že musíme začít a skončit se zákony rozumu, jakožto jediným kritériem úsudku. Neboť jediné kritickým rozumovým uvažováním mohou být taková zkoumání úspěšně prováděna.

Co se pokoušejí používat i teologové, když chtějí rozlišit autentická písma od podvržených? Snaží se používat rozum. Co nás přesvědčuje o nedostatečnosti logiky a omylnosti intuice? Není to sama intuice, ani zjevení nebo vize - je to *rozum*. A jestliže se tvrdí, že intuice i mystický cit jsou nad rozumem, proč se tedy ti, kteří to tvrdí, odvažují debátovat, argumentovat a dokazovat rozumovým uvažováním, že je správné to, co pociťovali nebo viděli? Není to bezděké poukazování na rozum, jako na nejvyšší odvolací soud, na rozsudek síly myšlení jako na rozhodnutí nejvyššího soudu? Neznamená to připustit mlčky, že jediný rozum má právo provádět tichý soud o konečné hodnotě všech ostatních schopností? Myšlenky mohou ustát toliko ve spánku nebo transu a každý způsob myšlení, užívaný tvrdohlavým realistou nebo mystikem „z jiného světa“ - zahrnuje v sobě do určité míry rozumové uvažování, nechť je jakkoli nedokonalé nebo jakkoli nevyzrálé. Proč bychom tedy neměli jít až na samý konec, když již jsme šli tak daleko po této cestě, a proč bychom neměli bez výhrady přijmout svrchovanost rozumu?

Můžeme dosáhnout úplného přesvědčení a neobyčejného pochopení pravých principů pouze vhodným použitím síly myšlení, napjaté soustředěné a povznesené na nejvyšší stupeň. Žádná jiná metoda přístupu nemůže přinést takovou trvalou správnost v každém případě a bude to nakonec jediný prostředek, jak dosáhnout vzájemného do-
rozumění na celém světě mezi všemi národy a na všech místech této planety, neboť rozum se nemůže různit ve svých uzávěrech o pravdě. Tento postup je všeobecně ověřitelný a zůstane takovým i za stotisíc let. Rozdíly budou pouze v tom co předstírá, že je rozumem. A taková rozdílnost bude rovněž existovat, kdykoli je rozum neospravedlnitelně omezován pouze na zkušenost bdělého stavu.

Tak je možné dojít k poznání významu existence světa, které bude platné ve všech dobách, které nějaký vousatý indický mudrc ve své himálajské škole kdysi před čtyřiceti stoletími s radostí uznával a plně schvaloval a které přesto nebude zastaralé, a které nějaký bystrý americký vědec neshledá chybným o čtyřicet století později navzdory faktu, že bude dědicem všeho poznání zmizelých generací, jež byly před ním. Taková řada neměnitelných konečných závěrů nemůže být nikdy odstraněna činností nových myslitelů, ani sesazena novým kouzelnictvím moderní vědy.

Staří indiští mudrci byli kdysi v jistém ohledu ve stejné situaci jako dnes vědci, ale oni neváhali posunout své pátrání do pustiny, kde se ztrácejí všechny známé mezníky. Snížili hodnotu osobního činitele a tak začali jako hrdinové, kteří přísahali, že se nikdy nezastaví, dokud nebude úplně rozřešeno poslední písmenko posledního slova lidského myšlení o pravdě. Odhodlaně posunuli svou rozumovou úvahu k její konečné možnosti, k bodu, kde skutečně již nemohla dále postupovat, neboť rozumová schopnost přestala pracovat v tajemném okamžiku, kdy odhalila skrytou pravdu a tím sama sebe přivedla v témže okamžiku do klidu. Mimo to objevili, že skutečně existují dva různé druhy myšlení, které mohou být nazývány nižším a vyšším stupněm rozumového uvažování. V prvním je síla analytického úsudku použita na vnější svět v úsilí rozeznat, co je skutečné, od toho, co je pouze zdánlivé. Když je to dovedeno jak nejdále možno - ne však dříve - myšlenka se musí kriticky obrátit na

sebe *a bez váhání zkoumat svou vlastní přirozenost*. Tento konečný krok může být úspěšně proveden pouze tehdy, jestliže bylo předtím dosaženo úspěchu v józe.

Je to úkol nesmírně obtížný, neboť vyžaduje nejvyšší soustředění toho nejjemnějšího druhu. Tím méně může vyvinout toto potřebné úsilí chabá a křehká inteligence. Jakmile tato koncentrace splní konečně svůj účel, rozjasní se okamžitě poznání skutečnosti a v tom okamžiku rozum přestane pracovat, neboť jeho služeb posuzování a rozeznávání v něm samotném již není zapotřebí. Toto samovolné zastavení myšlení se nesmí zaměňovat, jak se často děje, za mystikovu „přímou intuici skutečnosti“. Značí to úspěšné dosažení závěrů myšlení, nikoli úspěšné odstranění myšlení. Úvahy se nesmíme zřít, dokud plně nesplnila svůj úkol. Mystik také nikdy nedosáhne toho, aby si současně se ztišením myšlenek podržel bdělé vědomí, což je výkon možný pouze, když postoupí na konečnou stezku. Proto to, co mystik považuje za konečné splnění svého úkolu, mudrc považuje pouze za poloviční splnění svého vlastního úkolu. A tam, kde mystik pouze cítí, on plně rozumí.

Dávní mudrci nahlíželi do já, pátrající po trvalé skutečnosti spíše než po prchavém zážitku, po konečné pravdě spíše než po citovém uspokojení a především spíše při dovršení než na počátku svého zkoumání světa. Proto pouze oni dosáhli pravého cíle. A protože neprchali před mučivým problémem světa jako mystici, rozřešili jej také v tomtéž překvapujícím okamžiku, kdy pochopili já. Tento vzácný okamžik všeobímajícího pochopení v hlubině myšlením naplněného mystického transu byl vrcholným bodem pyramidy jejich filozofického úsilí. Mudrci jej nazývali „záblesk“, neboť se mihne přes pole vědomí úžasnou rychlostí blesku. Když tohoto dosáhli, jejich další prací bylo obnovovat a upevňovat tento radostný záblesk, který takto získali. Tím jejich pátrání dospělo k dokonalému konci. Neboť nové slunce nevyšlo na východě pokrytém červánky pouze pro ně. Od té chvíle učinily věky starou záležitost všeho lidstva svou vlastní.

Co poznali, tím byli! Když zdokonalili rozum, bez váhání jej zanechali daleko za sebou a pak zdokonalili vyšší schopnost insightu, v níž poznání a bytí splývá v jednotu.

KAPITOLA VIII.

ODHALENÍ RELATIVITY

Žák, který odhodlaně a s pochopením sledoval toto myšlenkové vlákno až sem, povznese se nad primitivní náboženské útěchy a nad neopodstatněné domněnky představitosti. Probudí se z blažených snů mysticismu, ze soustavných sebeklamů logiky a z hlubokého spánku verbalismu. Nastří své chápání a přizpůsobí své cítění, aby se vydal za nejvzněšenějším dobrodružstvím, k jakému může být člověk povolán - za hledáním poslední pravdy. Bude dobře připraven na první zkoušku své síly, kterou nyní musí podstoupit. Nejprve před ním stojí problém světa, protože se týká toho, co je nejznámější a nejviditelnější. Ačkoliv problém jáství se zdá být bližší, je ve skutečnosti vzdálenější a třebaže se zdá být jednoduchý, je ve skutečnosti těžší k řešení než hádanka tohoto vesmíru, který ho obklopuje a kterému nelze uniknout. Proto je správné, začít s pátráním o přirozenosti tohoto podivného světa, do kterého jsme my lidé náhle vrženi, a ze kterého jsme pozvolna posíláni pryč, aniž by se nás někdo tázal!

Bylo již vysvětleno, proč počáteční postoj filozofa je pochybování. Musí si udržet tento postoj nejen při hledání uspokojujícího zdroje poznání pravdy, ale také při mentálních perspektivách, které jsou s to otřást spokojeností obyčejného člověka. Musí být tak odvážný, aby začal své pátrání snahou jít za své obvyklé znalosti o vesmíru samém!

Polekaný čtenář se však může ihned uklidnit. Není žádán, aby pochyboval o *existenci* tohoto světa, který je prvním faktem, jenž se staví před jeho oči každé ráno, a posledním faktem, před nímž své oči každý večer zavírá. Je žádán, aby se dotazoval po pravdivosti zrakových, sluchových a hmotných vjemů, které si uvědomuje, a po skutečnosti předmětů takto viděných, slyšených nebo pociťovaných, na jejichž zamítnutí jako neexistujících, by mohl pomýšlet pouze šílenec. Toto jsou dvě oddělené a rozdílné otázky, které vyžadují zvláštní pojednání; proto stačí v této kapitole

posoudit, do jaké míry je naše vědění v základě pravdivé a vyhradit pro příští kapitolu, do jaké míry to, co je známé, je také v podstatě skutečné.

Žák, jako každý jiný, zažívá „daný“ svět, ale zastavil se vůbec kdy, aby zkoumal platnost této zkušenosti? Jestliže ne, je na něm, aby to udělal nyní. Neboť, dovede-li toto zkoumání až k jeho nejhlubšímu bodu, učiní nejpodivuhodnější a velmi překvapující intelektuální objevy.

Co bylo jednou z několika vrcholných událostí ve vědeckém světě za naší generace? Jaká revoluční zásada byla stanovena, která vrhla senzační nové světlo na staré problémy? Bez veškeré pochyby byla to formulace teorie relativity od Alberta Einsteina, která nejen shrnula dvě tisíciletí matematických výzkumů a posoudila fyzikální výzkumy za tři století, ale otevřela také nové stezky a rozevřela nesmírné perspektivy pro průkopnické myslitele. Rozumový důkaz tohoto složitého závěru je pln formulí, na něž mozek průměrného laika nestačí. Tato nauka nemůže být také plně vysvětlena bez těžko srozumitelných matematických rovnic. Einstein jednou sám přiznal, když byl žádán, aby podal tuto nauku několika srozumitelnými slovy, že by to trvalo tři dny, než by podal krátkou definici. Přesto, aniž bychom se ztráceli v obtížné změti složitých technických symbolů a v podobné nestravitelné intelektuální potravě, jako je počítání s variacemi a teorie o invariantech, můžeme a musíme filozofům zjednodušit a osvětlit určité, pro ně zvláště zajímavé aspekty Einsteinových hypotéz. To, že on sám pohlíží na filozofii úkosem, je přirozeným, i když politováníhodným následkem předsudku, zrozeného z jeho vědecké specializace. Vzniká to však také tím, že Einstein zaměňuje pouhé hloubání za filozofii podloženou důkazy. To je mylný pojem, za který jsou odpovědni někteří tak zvaní filozofové a mnozí polofilozofové. Ve svém odporu k metafyzice se snažil omezit své úvahy o svém díle v přesně definovaných mezích, nikdy však nemohl rozvinout svou hypotézu jen samotným pokusem a pokud se oddával přesnému uvažování, byl chťe nechťe filozofem. Fyzik nemůže otázku relativity promýšlet se zevrubností, jakou takový důležitý princip vyžaduje, aniž by se povznesl k nejvyšším otázkám a aniž by se tak na čas stal členem filozofického bratrstva. Ale Einstein je matematik a fyzik a chce se přísně držet svého řemesla. Proto odmítá uvažovat o dalších důsledcích svého

díla, to jest, odmítá filozofovat. Ale všichni jeho žáci se takto neomezují. Eddington a Whitehead se odvážili vyvozovat důsledky z toho, že vnesli jeho učení do říše, kde myšlení proniká hlouběji, první z nich do filozofické psychologie a druhý do filozofické logiky, tedy do oblastí, do nichž se jejich učitel nechce odvážit. Ale cesta analýzy, kterou oba nastoupili, je pouze ve starém asijském myšlení sledována až ke své nejzazší hranici.

Nemusíme se nechat deprimovat vysoce matematickým charakterem Einsteinových výpočtů nebo zastrašit hypotézou samotnou. Neboť matematika je pouze určitým druhem logického těsnopisu, jehož symboly poskytují závěry z daných dat s rychlostí logice neznámou. To zkracuje sylogický postup nahrazením vzorci a rovnicemi. Pojmová podstata Einsteinova objevu byla známá dávno zmizelým mudrcům Hindustánu, kteří však nebyli školenými matematiky jako Einstein, zatímco řečtí filozofové jako Platon a Aristoteles si byli vědomi její hluboké důležitosti. Indičtí džinističtí myslitelé formulovali podobnou filozofickou doktrínu - Syadvada - která se podobá relativismu, a to dva tisíce let předtím, než formuloval Einstein svou vědeckou doktrínu. Indičtí a řečtí myslitelé tedy již dávno předvíдали princip, který byl experimentálně ověřen a s konečnou platností prokázán až po mnoha staletích. Co Einstein skutečně udělal bylo to, že jej vědecky zpracoval a položil na základ původního matematického zkoumání a experimentálního důkazu tím, že ukázal na jeho praktické použití ve speciální sféře. Formuloval relativitu za tím účelem, aby přizpůsobil fyzikální hypotézy pozorovaným údajům. Učinil vědu odpovědnou za přezkoušení a ověření principu, který až dosud živořil mezi sporným hloubáním přehlížených metafyziků nebo starými naukami neznámých cizinců. Byl to vzrůst technických věd, jako optiky a elektrodynamiky, které umožnily například jeho experimentální dílo o vyšetřování gravitačního vlivu slunce na světelné paprsky. *Proto tento objev nemohl přijít v dějinách dříve!"*

l) Pozn. autora: Světlo zaujímá mezi elementy jedinečnou roli. Světelný paprsek je nejrychleji se šířící věcí, kterou věda zná, a je nejdůležitějším prostředkem lidského spojení se zevním světem. Uvedení teorie relativity do vědeckého myšlení děkuje za svůj původ slavnému pokusu o stanovení rychlosti světla, který vykonali Američané Michelson a Morley na konci minulého století. Jejich práce ukázala, že rychlost, kterou se světlo šíří, zůstává táž, ať se světlo šíří jakýmkoli směrem nebo ke které-

Relativita zbavila čas neproměnné stálosti a změnila ho v proměnlivou dimenzi. Vyjádřeno jasněji: čas nemá zvláštní a stále stejný a týž význam pro všechny lidské bytosti. Ti, kteří by ho chtěli omezit podle svých měření hodinami nebo podle otáčení hvězdných těles, drží se pouze předsudku. Neboť pocit času není absolutní skutečností, ale interpretací mukoli tělesu v prostoru. Pokus ukázal, že světlo se šíří stejnou rychlostí vzhledem k zemi, ať se tato k němu blíží nebo se od něj vzdaluje. Bylo obtížné uvést v soulad tento objev s faktem, že se země pochybuje prostorem. Očekávali bychom, že rychlost pohybu světla se zvětší, když se světlo přiblíží k zemi. Odpovídalo by to témuž principu, podle kterého jsou sečtené rychlosti dvou vlaků vzájemně se blížících z opačných směrů větší než jednoho z nich. Z tohoto důvodu by měl pozorovatel umístěný na planetě, která rychle postupuje vstříc bližícímu se světelnému paprsku objevit, že rychlost pohybu světla je větší, než když se planeta od paprsku vzdaluje. Ale pokusem bylo zjištěno, že rychlost světla zůstává nezměněna, přesně táž, jaká byla před vzájemným pohybem vzata v úvahu, a to 186 tisíc mil za vteřinu. Tento fantastický výsledek byl proto roven matematické rovnici $2 + 1 = 2!$

Proč světelné paprsky nezvětšily rychlost pohybu tak, jak by v souhlase se známými zákony měly učinit? Žádný přiměřený výklad této zvláštnosti nebyl po ruce, dokud jej nepodal Einstein. Ukázal v jazyce matematiky, že veškeré předešlé úvahy o této záležitosti byly založeny na zásadách, které samy o sobě již experiment špatně vykládaly a že by bylo moudřejší pozměnit tyto zásady tak, aby se hodily k faktům, které tento experiment odhaloval. To však podrobuje zkoušce celou otázku způsobu, jakým rychlost světla byla měřena a způsobu, jakým každý přístroj a každý pozorovatel, který přístroj používal, došel k vyplývajícím časovým a prostorovým rozměrům. Jestliže by k tomu došlo, bylo by nutné změnit samotné zděděné a převládající představy o čase a prostoru. Tyto představy byly dosud považovány za něco pevného navždy, na všech místech a za všech podmínek, ale tyto staré modely, se vši úctou k nim, se tímto pokusem o chování světla v rychle se pohybující soustavě ukázaly jako klamné. Když provedeme změnu v povaze těchto modelů tím, že je zbavíme stálosti, jaká jim je přikládána, a uvedeme je do základní závislosti na situaci pozorovatele, když uznáme, že veškerá prostorová měření jsou srovnáním vzájemných poloh dvou věcí v prostoru, když uznáme, že nic není konečně stálého v čase, pohybu nebo měření délek, vznikne tím nový světový názor, který nejen dostatečně vysvětlí problém jednotné rychlosti světla, ale také vysvětlí ostatní fyzikální problémy, které nedávné pokroky vědy vynesly na povrch. Takové byly počátky principu relativity. Einstein pak aplikoval princip relativity na vliv sluneční gravitace, na pohybující se paprsky světla a s její pomocí vypočítal přesnou úchylku, kterou mají. Když v roce 1919 astronomická pozorování během zatmění Einsteinovu předpověď potvrdila, princip relativity byl před vědeckým světem skvěle obhájen. Vědci jej nemohli nadále ignorovat. Základ všeho konvenčního vědeckého myšlení musil prodělat zásadní změnu.

jak hodinek tak i hvězd, vytvořenou vědomou bytostí. Je to způsob, kterým se k sobě řadí vjemy v mysli. Neexistuje nic takového jako absolutní míra času. Zevrubná analýza odhalí, že veškerá naše měření, založená na planetárním otáčení, nejsou *ve své podstatě* nic jiného než naše relativní dojmy. Einstein na to začal poukazovat, dělal to však, aniž si uvědomil plné důsledky.

Nauka o relativitě učí, že pohyb znamená pouze polohovou změnu vztahu mezi jedním a druhým předmětem, a že proto fyzická změna, jako pohyb, není nikdy absolutní, ale vždy relativní. Připustíme-li jednou, že *standardy* měření času a prostoru se mohou měnit, pak musíme opustit své konvenční představy fyzikální, geometrické a astronomické vědy. Astronomie hladce hovoří o vzájemných postaveních „stálic“. Ale je to pouze relativní výraz, neboť stálice bezpochyby také letí prostorem, jak by viděl ten, kdo by se nalézal na bodu v poměrném klidu. Považujeme polárku za hvězdu, která je vždy v klidu, ale jev precesse rovnodennosti dokazuje, že je také pohybujícím se tělesem. Proto je naše užívání slova „stálice“ zcela libovolné. Stálice byly takto pojmenovány nikoliv proto, že skutečně víme, že nehybně tkví v prostoru, ale proto, že astronomie nebyla dosud schopna vynalézt přístroje, které by nám je dostatečně přiblížily, abychom objevili nějaký jejich pohyb. Když Einstein řekl, že ve vesmíru neexistuje místo, které by bylo absolutně v klidu, a že tedy neexistuje postavení, z kterého by mohly být tvar a rozměr nějakého předmětu zjištěny tak, aby byly platné za všech podmínek pozorování, řekl tím ve skutečnosti, že věda není schopna dojít k definitivně platným výpočtům o světě.

Svá často-prostorová měření polohy a pohybu děláme ve vztahu k nějakému standardu, o kterém předpokládáme, že je stálý, neměnitelný a neproměnný; zkrátka, vždy v klidu. Ale Einstein přesvědčivě dokázal, že ve vesmíru neexistuje nic, co můžeme s konečnou platností popsat jako „klid“. Pokud víme, může se pohyb díť kolem druhého předmětu, o němž se také předpokládá, že je v klidu. Jak můžeme vědět, že je něco stále v klidu a bez pohybu, když náš rozsah vnímání je tak omezený? Obvykle usuzujeme na podkladě možných vnějších jevů, na podkladě

toho, co říká našich pět omezených smyslů a běžně, ale nevědomě, považujeme pevný kámen za hmotu v klidu. Ale pravda je jasně odhalována moderním fyzikálním zkoumáním v podivuhodném světě atomů a molekul. Neboť veškerá nehybná hmota je vybudována z elektronů, protonů a neutronů, které jsou neustále v pohybu jako roj neúnavných včel. Musíme zrevidovat svou jednoduchou představu o světě.

Jestliže budeme nějakou dobu sedět v jedoucím vlaku a pozorovat zelený kraj, míjející za zasklenými okny, naše oči uvyknou pohybu a budou jej považovat za přirozený stav. Když vlak zastaví, máme chvíli dojem, že krajina ubíhá kupředu nebo že se vlak pohybuje dozadu. V jistých vztazích k vesmíru všechno lidstvo má obdobnou zkušenost jako cestující ve vlaku.

Člověk, který prochází po železničních kolejích zatáčkou, nepozoruje - má-li oči upřeny stále na své nohy - že dráha, kterou prochází je zakřivená. Bude se mu zdát, že je přímá. Jen tehdy, když pozvedne oči, podívá se trochu kupředu a změní tak svou perspektivu, uvidí, že koleje jsou ve skutečnosti zakřiveny. Tentýž předmět vypadá různě z různé perspektivy. Kolik našich světových názorů by se změnilo, kdybychom mohli změnit svůj zorný úhel!

Karavana pěti set velbloudů, odpočívající v údolí, se jeví pozorovateli, který stojí nad ní na srázu, v úplném klidu. Ale to platí pouze za běžných představ o prostoru, které náleží do předrelativní fyziky, neboť to přehlíží fakt, že země putuje kolem slunce a při svém pohybu unáší také karavanu. Pozorovatel tím, že není schopen dokázat tento pohyb, *nevědomky* klame sebe sama ve víře, že co je pravdivé z jeho stanoviska, je pravdivé také ze všech ostatních stanovisek ve vesmíru. To je samozřejmě nesprávné, protože druhý pozorovatel by jistě pozoroval pohyb karavany prostorem, kdyby bylo možné překonat praktické nesnáze s jeho umístěním na slunci, a kdyby přežil tuto těžkou zkoušku a kdyby bylo možné opatřit ho optickým přístrojem, vhodným k tomuto účelu. Vše, co první pozorovatel je oprávněn říci, je, že velbloudi jsou v relativním klidu vůči zemi. Nemůže říci nic *pravdivějšího*, leda že by byl schopen posunout své postavení. A tak žádný pozorovatel nemá

zcela pravdu ani zcela nepravdu. Faktem je, jak upozorňuje Einstein, že každé pohybující se těleso má své vlastní měřítko Času a svou vlastní soustavu prostoru, s nimiž pozorovatel bude vždy ve vztahu. Ten zpravidla neví, že jiná měřítka a soustavy se mohou od jeho měřítek a soustav lišit a že, bude-li na nich houževnatě lpět, nebude schopen vysvětlit existenci naprosto nepochopitelných a zcela iracionálních činitelů ve vesmíru.

Tato tvrzení jsou logickým důsledkem našich znalostí, že se země otáčí kolem slunce. Ale pohyb každé planety může být měřen a popisován pouze vzájemným srovnáním s něčím jiným, co je zcela v klidu, řekněme se soustavou stálic. A tak relativita učí, že můžeme znát pouze vztahy mezi tělesy v prostoru a že jejich popis je pouze srovnávací. Můžeme pouze srovnávat jednu věc s druhou. Jsme nuceni jednat s dualitami. Neboť náš pojem prostoru nemá smysl bez daného měřítka vztahu.¹⁾

Kdybychom byli tak uzavřeni, že bychom nemohli vidět na nebi hvězdy a planety, nevěděli bychom, že se naše země pohybuje prostorem. Cítili bychom s jistotou, že je nehybně upevněna na klenbě nebes, neboť bychom neměli základnu pro zkoumání. A tak pohyb je zcela vztahový.

Země si razí dynamicky svou dráhu prostorem kolem Slunce nesmírnou rychlostí, téměř 70.000 mil za hodinu - přesto nikdo necítí nejmenší záchvěv tohoto pohybu, naopak každý cítí, že země stojí dokonale klidně!

Užíváme hladce slovo „zde“. Ale zatímco ukazujeme místo, takto označené, letí Země gigantickou rychlostí prostorem, unášejíc toto místo s sebou, takže je v několika minutách vzdáleno mnoho mil od původního místa. „Zde“ se proto stává relativním výrazem vztahujícím se k nějakému bodu nebo osobě na Zemi, ale je bezvýznamné, je-li ho použito pro prostor. A dále, Země se otáčí a krouží kolem Slunce. Slunce se však

1) Pozn. autora: Člověk naslouchající pravidelně zvonkům radničních hodin vyzvánějícím poledne bude tvrdit, že slyší jak zvuk denně vystupuje z téhož místa. Nicméně, jestliže by bylo možné pro jiného člověka umístěného na Slunci, aby poslouchal totéž, musel by tvrdit, že zvuk vychází z míst, která se postupně od sebe vzdálí o 300.000 mil, neboť Země a zvon se pravidelně pohybovaly každý den k jinému postavení, vzhledem k Slunci. Změna ve stanovisku tudíž přivodí nesmírnou změnu v získaných výsledcích.

samo pohybuje vzhledem k Mléčné dráze a třebaže je to nyní nad naše možnosti měření, Mléčná dráha se pravděpodobně také řítí prostorem. Když všechny tyto pohyby vezmeme v úvahu, pochopíme, že nelze ani pravděpodobně odhadnout, jak daleko se dané místo průběhem těchto několika minut *skutečně posune*. Žádný pokus ani nemůže nikdy zjistit rychlost, jakou se ono „zde“ skutečně pohybuje prostorem, protože neexistuje žádné těleso, které by bylo *absolutně* v klidu a s nímž by mohl být pohyb daného místa porovnán. Můžeme pouze určit jeho relativní polohu a relativní rychlost pohybu. Takový bude výsledek, ať se postavíme kamkoliv.

Tak opět přicházíme k základu Einsteinovy nauky, že prostor sám o sobě nemá žádný konečný standard měření a že není za všech okolností stejný. Prostor v poslední analýze nemá vlastnosti zahrnuté Euklidem v jeho předpokladech a axiomech. Takový je závěr relativity. Ale dlouho před Einsteinem našli jak Zeno tak Pythagoras v Řecku a mnozí mudrci v Indii rozpory, které spočívají v představě, že prostor má svou charakteristickou existenci, svou vlastní neměnnou stálost. Věděli, že je z jednoho hlediska měřitelný, zcela vztažný a konečný, ale z jiného hlediska je zcela neměřitelný a v každém směru nekonečný. Z prvního hlediska ho můžeme omezit na jeho části, které mohou být snadno odlišeny od ostatních částí v rozsahu, který zaujímají fyzické předměty, ale z druhého hlediska nemají tyto části nezávislou existenci, oddělenou od celku, a my nemůžeme omezit hranicemi jeho nekonečné pokračování. Protože, když zkusíme dát všechny jeho části dohromady, nemůžeme nikdy dospět k souhrnu, který by dal celý prostor; ať považujeme za celek cokoliv, ukáže se vždy, že se za tímto celkem rozkládá ještě další prostor a tak dále do nekonečna. A tak, jestliže uvažujeme o prostoru, jako o menší části, popíráme jeho existenci jako celku. Jestliže se tímto způsobem obě hlediska navzájem vylučují, pak musíme z toho vyvodit, že prostor je více subjektivní představou než objektivním prvkem.

A dále, jestliže aplikujeme některé z cenných pouček, uvedených v šesté kapitole, na jistá slova, která používáme, kdykoli pokládáme absolutní existenci prostoru za samozřejmou, na slova *zde* a *tam*, pak

stojíme tváří v tvář podivné situaci. Neboť předpokládáme, že prostor je tím, v čem něco existuje, nebo tím, v co se světový řád dělí.

Uvažujte nyní o bodu zde na tomto bílém listě papíru. Geometrie definuje bod jako místo bez velikosti. Nemá vůbec žádné rozměry. To znamená, že bod nic neobsahuje a nemá místo, aby bylo možné do něho něco vložit. Veďte tuto analýzu ještě dále a uvidíte, že bod není vůbec prostorový a že tudíž prostor, představovaný jeho označením „zde“ je i není - jsou to protiklady, které se opět vzájemně vylučují.

Uvažujte opět o něčem, co je vně, „tam“ v prostoru, řekněme vzdálená pevnina Austrálie. To znamená, že „není zde“. Ale slovem „zde“ můžete myslit zde v tomto městě, zde v tomto kraji nebo zde na této pevnině; nebo můžete rozšířit jeho rozsah na prostor celého světa. Nemůžete jít dále, protože již nemůžete mít žádné zvláštní stanovisko, podle kterého by bylo možné rozlišit jedno místo od druhého. Zuzování pozornosti, které omezuje vaši definici onoho „zde“, bude potom odstraněno. Ale tím, že jste šli tak daleko, včlenili jste Austrálii do svého „zde“. Tudíž „zde“ i „tam“ si navzájem odporují a tím se i sám pojem prostoru, jako oddělené skutečnosti, která na nich spočívá, zcela zhroutlí.

Co se stane z našeho obvyklého pojmu prostoru, když radioaktivní výzkumy nám sdělují, že ostrá špička nejostřejší jehly je nepatrným světem, kde miliony pohyblivých tělísek neustále krouží, aniž se vzájemně dotknou?

Ti, kdo vytýkají analýze těchto paradoxů, že je pouhou slovní hříčkou, nechápou významnou úlohu, kterou hrají slova ve skryté konstrukci našeho myšlení, ani nechápou, že významové problémy jsou ve skutečnosti problémy logickými a často dokonce problémy epistemologickými¹⁾.

Oni nechápou, že význam věci je neodlučitelný od toho, o čem se my sami *domníváme*, že věci je; ona není pouze tím, co o ní uvádí některý slovník. Nechápu, že při posuzování světa, je skrytá činnost mysli něčím zcela jiným, než obvykle předpokládají.

Relativita přinejmenším ukazuje, že musíme změnit svůj zděděný způsob myšlení o světě. Prostor a čas vyžadují zkoumání, protože vstupují

1) Pozn. překladatele: *Epistemologie - nauka o poznání.*

do každého pojmu o vnějším světě. Jsou to tvary, v nichž dostáváme svou zkušenost. Plné pochopení tohoto světa je také zcela zahrnuje. Náš objektivní život na zemi se očividně pohybuje v podmínkách vnucených mu prostorem a časem; veškerá naše zkušenost je od nich opravdu neodlučitelná. Všechna měřitelná tělesa a všechna živoucí stvoření se jeví našim smyslům jako existující prostorově a časově a celý vesmír si můžeme představovat pouze uvnitř jakéhosi zvláštního rámce času a prostoru. Nemůžeme uvažovat o myriádách faktů a o rozmanitých událostech přírody, aniž uvažujeme, že zauímají místo někde v prostoru a někdy v čase. Ale význam času a prostoru je vždy relativní a mění se se změnou okolností. Proto můžeme uvažovat o těchto jevech Přírody pouze relativně. Změníme-li svůj rámeček, změníme také známé charakteristiky svého vesmíru. Ztratí svou základní stálost, svou neměnnou absolutnost. Nemůže existovat nic takového jako ojedinělý prostorový vztah nebo neměnné časové pozorování. Když zkoumáme prostor hlouběji, směřuje pak k tomu, aby změnil svůj charakter z toho, co se jeví jako vnější fakt, v to, co je skutečně vnitřním mentálním činitelem. Zkrátka, musíme začít prostor mentalizovat a mysl zprostornit. Vzdálen toho, aby byl vlastnictvím vnějšího světa, prostor se počíná jevit jako tajemný subjektivní element, který podmiňuje naše vnímání celého vnějšího světa.

Ale tento názor opouští staré formy fyziky. Je to v soulase s Einsteinovými matematickými dedukcemi, které učinily hmotu tělesa proměnnou. Stará představa o hmotě předpokládá, že její nejvýznačnější a nejhmatatelnější charakteristika - technicky zvaná hmotnost - je také její nejtrvalejší charakteristikou. To je pravdivé při malých rychlostech pohybu běžných předmětů, ale není to již pravdivé o předmětech, které jsou za běžnou zkušeností, kde převládají extrémně vysoké rychlosti pohybu. Einstein totiž nutí vědu, aby odložila staré názory, neboť prokázal, že hmotnost hmoty se může měnit. Tak se fyzické předměty přeměnily v pole elektrické síly, v čistou energii, která na sebe bere tvary, určované rychlostí. Víra ve zvláštní něco, v pevnou hmotnou substanci, byla vážně ohrožena. Až dosud jsme nemohli mluvit o hmotě

oddělené od prostoru, který zaujímá, zatímco můžeme mluvit o energii s mnohem menší potřebou umístit ji do prostoru.

Tento nový názor, že energie má hmotnost a že hmotnost fyzického tělesa se za určité pohybové rychlosti může přiměřeně změnit, způsobuje, že hmotný charakter předmětu není již rozhodující. Představitost zde těžko dohání rozum, ale to nesmí sloužit za výmluvu, která by jí dovolovala překážet rozumu. Nové vědecké názory musí nezbytně narážet na běžné pocity, když takto ničí statickou povahu objektu. Pro mysl není možné si nějakým přiměřeným způsobem udělat představu toho, jak relativita podivuhodně ovlivňuje hmotu našeho vesmíru. Musíme se spokojit s tím, že víme, aniž víme jak.

KLAMY ČASU

Podivné světlo, které relativita vrhla na naši víru o prostoru, je zcela podobné tomu, které vrhla na naši víru o čase. Naše důvěra v časový údaj jedné události je otřesena, když se dozvíme, že tato událost se bude jevit v různých časech dvěma pozorovatelům, umístěným na tělesech o různé rychlosti pohybu. Jsme překvapeni, když slyšíme, že dvě události, které se odehrávají jako současné pro jednoho pozorovatele, budou zdánlivě mít mezi sebou jistou mezeru v trvání pro pozorovatele druhého.

Země nevíří v prostoru tak rychle, jako vířila v dřívějších dnech svého horkého mládí a následkem toho se délka našeho dne vůči dřívějšímu více než zdvojnásobila!

Taková je relativita času, že pomalá želva, která žije po celé století, nemusí pociťovat, že jí to trvalo déle než rychlému hmyzu, který se objeví, roste, páří a zmírá v jednom týdnu, neboť relativita určuje její zkušenost z jiného stanoviska. Záleží na tom, kolik vjemů prochází myslí; je-li počet v obou případech stejný, pak na letech nezáleží. Kdokoli dělal pokusy s jistým druhem drog, ví, že jedním z jejich následků bude rozvinutí abnormálního pocitu času, takže jednoduchý výkon jako zdvihnutí ruky zabere intenzívně půl hodiny, aby se odehrál ve vědomí, kdežto

pro pozorující osobu je to dílem okamžiku. Někteří lidé, kteří unikli jen o vlásek smrti utonutím, sdělují, že během oné krátké doby, která předcházela bezvědomí, kmitla se historie jejich života jako blesk před jejich duševním zrakem.

Usneme, abychom se záhy nato zdánlivě probudili ve snu, ale později poznáme, že jsme se ve skutečnosti probudili teprve příští ráno. Ve snu se cítíme tak bdělými jako ve dne. Ale v pěti minutách času snu vykonáme cestu, která za bdělého stavu vyžaduje doby tři týdnů. Ve snu prožíváme dlouhý sled dramatických událostí, často velice podrobných. A zdá se, že přešly hodiny nebo i dny během této zkušenosti, ale zkoumání odhalí, že celé řady událostí trvaly pouze zlomek minuty! A tak zkušenost odhaluje podivné kolísání našeho pocitu času, když přistupujeme k témuž faktu z různých hledisek.

Člověk umístěný jinde, řekněme na planetě Venuši, by měl nezbytně jiný pocit času než my. Názor, že dvacet čtyři hodin bude vždy dvaceti čtyřmi hodinami za všech podmínek a všude, je nesprávný. Toto popření může hluboce otrást naším obvyklým způsobem myšlení. Uvažujte však o případu mladého muže, který strávil tři nebo čtyři hodiny s vroucně milovanou ženou. Tato doba se mu bude zdát kratší než pouhá hodina. Jako protiklad uvažujte o případu invalidy, který náhodou upadl na horká kamna a není schopen se rychle zvednout! Každá vteřina se mu bude zdát tak dlouhou jako hodina! Každý člověk má své individuální vnímání času, jak jasně ukazují takovéto abnormální případy, a je iluzí věřit, že je to něco jiného než jeho vlastní jedinečná zkušenost. Člověk vnímá události z perspektivy svého vlastního zvláštního stanoviska, protože čas sám je jenom relativním pojmem. Nikdy ve skutečnosti neměříme samotný čas. Dokonce i čas hodin je měřením pohybu v prostoru, to jest, určitou relací mezi dvěma věcmi.

Jsme přírodou nuceni vidět vše jako existující v čase a prostoru. Čas je nezměnitelně předpokládán v myšlenkovém dění. Prostor je nezbytnou podmínkou procesu vnímání. Ani jednu jedinou věc nemůžeme nikdy od nich oddělit. Přesto my nikdy nevidíme ani čas ani prostor samy o sobě! Nezakoušíme žádný přímý smyslový vjem čistého času nebo čistého

prostoru. Nemůžeme odít pouhou ideu prostoru do žádné mentální podoby - můžeme pouze uvažovat o nějaké věci zaujímající vzdálenost, rozlohu; proto známe prostor pouze jako vlastnost věci a čas jako vlastnost pohybu.

Čas je obvykle považován za plynoucí proud nebo stálý sled oddělených okamžiků. To je naprosto přirozené, neboť lidská mysl si nemůže vůbec představit čas, který je bez sledu událostí nebo ve kterém neexistuje žádné „dříve, nyní a potom“. V čase následuje jedna myšlenka za druhou a v čase se dějí události. Můžete si vůbec vytvořit představu o čase, aniž si jej představíte se začátkem, ukončením nebo s přerušením a změnami? Ale na neštěstí nás to svádí k iluzi. Předpokládáme totiž, že čas je rozdělen na okamžiky, ale pokuste se je pevně uchopit a okamžiky vám uniknou. Analýza neodděluje žádné oddělené části času, žádné nezávislé okamžiky; neexistuje žádná mezera mezi přítomností a minulostí. Jak může někdo rozlišit, kdy přítomný okamžik začíná nebo kdy končí? Pokuste se nalézt rozpoznatelný dělicí bod mezi minulostí a budoucností, mezi „dříve“ a „potom“. Ať považujete cokoli za takový bod, nezůstane jím ani v tom okamžiku, kdy jste jej odlišili. Čím jiným je přítomný okamžik než takovým hypotetickým bodem? Jednou z iluzí času je, že neustále věříme, že žijeme v událostech přítomného času, zatímco žádné takové rozdělení ve skutečnosti neexistuje. Ať je to o jedinou vteřinu nebo o tisícinu vteřiny nebo o milióntinu vteřiny později, tak zvaný přítomný okamžik se již propadl do tak zvané minulosti. Náš plynulý hovor o přítomných, minulých a budoucích údobích času je hovorem o něčem, co nikdo nemůže určit a o čem si nikdo nedovede utvořit vhodnou představu, která by byla natolik správná, že by mohla čelit každé analýze. Copak se stane s naším celkovým pojmem času, když není možné utvořit si pojem o jeho jednotlivých složkách? A tak to, co se zdálo být skutečností, se zdá být alespoň do určité míry spíše představou, zakotvenou v naší mysli; to znamená, že pohyb času je z velké části v nás samých.

Pozorujte něco, co roste, například travní semeno. Můžete stanovit přesný okamžik, ve kterém se semeno stává rostlinou? To je zcela

nemožné. Kde je tedy ten okamžik, kdy semeno již není semenem, ale rostlinou? Existuje-li tento okamžik někde, musí to být ve vaší mysli nebo ve vaší představě. Změny času jsou tedy ve skutečnosti vaší vlastní zkušeností. Okamžiky opravdu neexistují. Čas není součtem neexistencí. Přidejte nulu k nule a celková šumaje stále nulou, proto čas není nezávislou skutečností, ale abstrakcí, vytvořenou ze skutečnosti. Čas, stejně jako prostor, je abstrakcí. Jakmile je však abstrakce považována za něco skutečného, pak si odporuje.

Když posuneme své úvahy ještě dále, musíme připustit, že náš pocit času se může zúžit právě tak, jako se náš pocit prostoru může rozšířit, a že, když měříme tok času, naše mysl jej jaksi do určitého stupně vytváří. Relativita učí, že formy, které čas v zážitku přijímá, nejsou nikdy konečné. Jsou to aspekty, které se mohou nejvýstřednějším způsobem měnit. Existuje však jeden neoddělitelný prvek, který trvá během všech jejich proměn a který je všechny spojuje a udržuje. A tím je činitel myslí.

Toto vše ukazuje, že čas není jednoduchou věcí, jak se domníváme, ale že je naplněn tajemstvím. „Lidstvo umírá rychle tím, že považuje čas za skutečnost. Ta troška času, kterou jsem strávil dotazováním: Je vůbec čas? - mi odhalila dokonalý Mír, Božství samo," poznamenal v tamilském jazyce Tirumoolai, středověký spisovatel. A ještě moudřeji klade otázku: „Nevíte, že čas mizí, pátráme-li po jeho původu? - Jaký tedy má smysl, že se jím omezujete?"

Bylo by velkým omylem si představovat, že chceme popírat, že člověk má nějaký pocit času. Nic takového není nutné popírat. Člověk jistě pociťuje plynutí času a pociťuje silně jeho skutečnost. Chceme zde vrhnout trochu světla na povahu času. Skrytý zdroj tohoto pocitu skutečnosti času se stane jasným, jakmile se toto učební období rozvine.

NAUKA O STANOVISKU

Einsteinova práce, dokazující pravdivost relativity fyzickými fakty místo metafyzickými domněnkami, má nesmírnou hodnotu. To, co bezděky úspěšně provedl, je kritika poznání, ačkoli on sám své zkoumání

omezil na vědecké metody měření. Celý princip relativity nastoluje ohromný otazník k veškeré naší zkušenosti ve vesmíru, a tudíž ke všem našim definicím vědění. Co skutečně víme? Svět už není pevným faktem, ale je náročným problémem.

Relativita je základní zákon, který je podkladem všech fyzických jevů, všech objektů v přírodě. Neznáme nic, co by nebylo známo ve vztahu k jiným věcem. Odtud výrok Lotzeho, že existovat znamená být ve vztahu k něčemu. Myšlenka, že existují nějaké uzavřené soustavy ve vesmíru, se rozplývá pod pátravým světlem relativity. Každá je pouze nějakým stupněm v přibližování se k pravdě, ale nikdy ne konečným krokem. Vesmír vyžaduje neustále nové výklady.

Může být tolik relativních pravd ve fyzickém světě, kolik je možných postojů nebo způsobů nazírání na věci. To je antropocentrická chyba, která narušuje běžné vědění. Ve světě myšlení může být tolik názorů na pravdu, kolik je lidských bytostí. Takové pluralistické a proměnlivé názory jsou závislé na lidských omezeních a jsou proto vždy podmíněné a často náchylné ke změnám. Každý je pouze aspektem, žádný není celou pravdou. Například, materialismus střední viktoriánské doby je nyní mnohými vedoucími vědci popírán tak usilovně, jako jej hájili jejich předchůdci.

Zde je naše červené výstražné znamení. Pozorování může být zcela pravdivé, když je výsledkem upření naší pozornosti na nějaké zvláštní hledisko v říši, kde vládne relativita a přesto nemusí být *pravdou samotnou*. To jsou dvě rozdílné věci.

Na všechny tyto činitele nutno pohlížet jako na individuální a neúplné názory člověka, protože jsou závislé na přizpůsobivosti lidského vkusu, na druhu lidského temperamentu, na stupni lidského vědění nebo na jeho schopnosti. Proto vidíme takové veliké rozdíly v mínění, takové podivné neshody ve zkušenosti a tak mnoho druhů víry, názorů, zvyků a závěrů. Proto jsou tato odvětví nazývána „relativní pravdy“. Možná řada individuálních názorů, vznikajících z takovéto závislosti na relativní pravdě, je tak rozsáhlá, že jejich počet nemůže být omezen. Každé odvětví, jako například biologie nebo farmakologie, má svůj vlastní názor

na život nebo se zabývá některou z jeho částí, ale žádné nemá názor, který by byl společný všem; ale ani se žádný nezabývá existencí jako celku.

Když se relativita objevila na prahu vědy, polekala bázlivé. Právem se mohli obávat posunout její logický důsledek až k nejzazšímu konci. Poněvadž stále váhají to udělat, musí se filozofie chopit tohoto úkolu za ně. Z jejího vysokého stanoviska, které, což musí být zdůrazněno, je stanoviskem nejvyšší pravdy a ne praktické hodnoty, všechno nefilozofické vědění, ať již vědecké nebo jiné, stojí na zrádné půdě. Žádný z jeho závěrů není a nemůže nikdy být konečný. Vše závisí na místním stanovisku pozorovatelů na naší bezvýznamné planetě, která je pouhým zrnkem prachu mezi miliony jiných hvězd v prostoru. Všechny jeho výsledky je možno modifikovat, když s přibývajícimi vědomostmi jsou dostupná nová stanoviska. Věda může doufat, že svými nynějšími metodami objeví deformace poslední skutečnosti, ale nikdy skutečnost samu. Pohybuje se vždy od jedné provizorní zásady ke druhé, jako věčně putující bludný Žid.

Můžeme být proto snadno uvedeni do rozpaků, pokud jde o povahu matoucího světa, ve kterém žijeme. Je tak paradoxní, že by nebylo možné vymyslet paradoxnější. Je to svět, kde rozum znásilňuje zkušenost a kde fakta popírají myšlenku. Veškeré lidské intelektuální vědění trpí tím, že je naprosto relativní a že nakonec honí svůj vlastní ohon. Putuje v kruhu, z něhož se zdá být únik nemožný. Zdálo by se, že nikdy nedojdeme k základní pravdě vesmíru a že jsme zajatci, věčně odsouzeni přijímat pouze iluzi nového vědění, ale nikdy vědění samo.

Pravda se stala mýtem. Konečno je smyšlenkou. Znamená pouze jeden z nespočetných možných názorů. Každý náhled může být takto ospravedlněn. Žádné vědecké pozorování nemůže být nyní prohlášeno za správné pro všechny časy a pro všechna pozorování. Neexistuje žádná vědecká teorie, která by nebyla nevyčísitelně nakažena touto vše pronikající relativitou. Tyto rozličné a rozcházející se tvářnosti jedné a téže věci, kdy pozorovatelé nebo stanoviska jsou různá, nás mohou právem uvést v beznaděj, zda se vůbec kdy dozvíme pravdu o světě. Neboť lidé

budou stále měnit svá intelektuální stanoviska a přesunovat se k novým pojmům jen proto, aby je v budoucnu opět ztratili. Nakonec se tedy všechno stává buď prchavým jevem, nebo bezvýznamnou iluzí! Nic si nemůže činit nárok na konečnou platnost.

To znamená, že docházíme pouze k neúplným pohledům na svět a nikdy nevidíme svět jako celek. To znamená, že dostáváme neustále jednu doktrínu náhradou za druhou. Znamená to, že mysl vytlačuje neustále jednu řadu myšlenek řadou jinou. Znamená to, že fakt sám závisí na stanovisku, z kterého k němu přistupujeme. To, co je vhodné pro jedno stanovisko, nehodí se pro druhé, neboť se dostáváme k aspektům a ne k nezávislým jsoucnostem. Pohled jednoho aspektu vylučuje všechny ostatní. Ani v metafyzice neexistuje konečná platnost, protože také ona, právě tak jako věda, je postižena neústupnou a trvalou chorobou relativity. Je marné pokoušet se dosáhnout nezvratného systému výkladu. Zkrátka, obraz světa, jaký máme my nebo jaký má věda, není konečným obrazem.

V tomto světě relativity, kde všechny náhledy jsou jak falešné, tak pravdivé, kde to, co může být potvrzeno z jednoho stanoviska, může být popíráno z druhého, se zdá, že neexistuje konečný význam. Ti indiští badatelé, kteří pochopili nevyhnutelnost tohoto důsledku, byli nespokojeni. Přáli si vědět, zdaje možné dojít k názoru, který by vysvětlil *všechna* fakta a ne pouze některá z nich. Vnucovala se jim opět základní otázka. Hledali odpověď, jako Pontský Pilát, na svou hlavní otázku: „Co je pravda? Můžeme získat konečné slovo pravdy v její úplnosti?“ Tím mínili něco, co by nebylo tak nedokonalé, co by bylo stejně všeobecně platné pro všechny lidi tak, jako že jedna a dvě dává tři. Nikdo v žádné části světa a v žádném století dosud nepochyboval o tomto aritmetickém výsledku. Hledali takový neměnný princip pravdy. Nazývali to *Nejvyšší Pravdou*. Nakonec našli uspokojivou odpověď a pak bylo skryté učení sestaveno. Prokázali, že vše je věcí stanoviska, že je nutno vystoupit tak vysoko, až se dosáhne vrcholu všech možných vrcholů. Zdůrazňovali, že nás nemusí uvádět do zoufalství to, že nelze nalézt žádný absolutní znak ve věcech našeho vědění o vesmíru. Mělo by nás to

povzbudit, abychom naslouchali hlasu skryté filozofie, která výslovně říká, že se musí hledat nový přístup k problému, a že může být nalezen.

Euklides dokazoval, že dvě rovnoběžky se nikdy neseťkají. Einstein dokázal, že se setkat mohou. Oboje je však možné považovat za správné s podmínkou, že si připomeneme, že se liší podle různých stanovisek. Obyvatel jiné planety, který by používal hodinky, označené přesně tím-těž způsobem, jakým jsou označeny naše hodinky, by zdánlivě měřil čas stejným způsobem, ale ve skutečnosti by byla podobnost fiktivní. Jeho den by mohl být delší nebo kratší než náš, proto by se jeho „tři hodiny“ nerovnal našim. Měřítko prostorového vztahu by totiž bylo odlišné a časová soustava by byla také jiná. Různost stanovisek bude vždy osudná pro jednotnost pozorování. Tvářnost toho, co pozemšťan vidí, nemůže být oddělena od jeho postavení v prostoru. Tvar věci, poloha, kterou zaujímá, a místo v čase a prostoru, které má, jsou koneckonců jevy, které jsou různě předváděny různým pozorovatelům. To je závěr Einsteinovy všeobecné teorie relativity.

Potřeba zaujímat nová stanoviska, abychom získali rozšířený rozhled, je proto podstatným a důležitým poučením relativity. Princip relativity znamená, že Newton neudělal chybu, ani není třeba zavrhnout stará měření. Rýsuje hranici omezení kolem každého druhu výsledku a uvnitř každé takové soustavy vztahů jsou platná stará měření i Newtonské pojmy. Ukazuje, že nesmíme očekávat, že tato měření budou vždy použitelná, protože se vztahují pouze ke zvláštnímu stanovisku.

Stanovisko, které je vyšší než jiné, odhalí širší obzor. I nejpo vrchnější životní zkušenost ukazuje, že mnohé věci nejsou takové, jaké se zdají na první pohled, že bezprostřední dojem, který vyvolávají je nedostatečný, když přikročíme k jejich hlubšímu zkoumání. Je to první poučka filozofie a poslední poučka zkušenosti. Je rozdíl mezi tím, co vskutku je, a tím, co se pouze *zdá* být, mezi tím, co je podstatné a co se *zdá* být podstatným. S tímto protikladem zkušenosti se setkáváme všude. Nalézají se v lidské společnosti právě tak, jako v planetárních pochodech. Dráha, velikost a vzdálenost hvězdného tělesa se zraku neobjeví, ať se na ně díváme jak chceme dlouho. Musíme vyvinout intelektuální úsilí, dát se poučit astro-

nomií a teprve pak můžeme vyrvat tajemství tomu, co vidíme. Kdyby vše odhalilo svou podstatu při prvním neopraveném vjemu, věda by nebyla nikdy potřebná a filozofie by se nikdy nemusela namáhat tím, že těsně následuje vědu. Široký rozpor mezi zkušeností a její pravostí nás nutí jít kupředu za hodnověrná fakta a vyzývá nás, abychom o nich uvažovali.

Neustále lpět na jednom stanovisku a brát věci z tohoto stanoviska pouze proto, že je obtížné nalézt nové nebo že jiní lidé na tomto stanovisku lpějí, je krajně nebezpečné a filozoficky nemoudré. Z kterého hlediska hledáme pravdu? Jaké výhodné postavení zaujímáme, když se díváme na to, co pokládáme za pravdu? Protože to vše určuje jednak to, co vidíme, i do jaké míry je to, co vidíme, pravdivé. Význam toho, o čem věříme, že je pravdou, a hodnota posudku jsou zcela podmíněny stanoviskem, které zaujímáme. Proto možnost zjistit více pravdy v oblasti vědy vzrůstá, jestliže zaujmeme vyšší stanovisko. Filozofie vstřebává toto učení a vede je ještě dále, neboť říká: vystupme na nejvyšší možné, na nejzazší stanovisko, kde není relativita, a teprve pak dělejme své konečné závěry o světě. Filozofie zdůrazňuje, že nemůžeme uniknout nutnosti dvojitého hlediska; první z nich zahrnuje všechny možné relativní postoje, obsažené v běžném praktickém životě a experimentální vědě, druhé je vzdálené, přísné a jedinečné hledisko čistě univerzálního rozumu, *zbavené veškeré relativity*. Neboť názor, který bude získán z tohoto druhého hlediska, bude zcela nezávislý na osobních lidských charakteristikách, které činí všechny výsledky částečnými a relativními. Ty mohou být nanejvýš užitečné pro bezprostřední a praktické účely, ale nemohou sloužit náročnějšímu hledání poslední pravdy.

Mysl, která se snadno unaví při pohledu na nezvyklé cesty, se spokojí s prvním nejbližším stanoviskem, stanoviskem praktické užitečnosti, přijímající věci tak, jak jsou vnímány smysly, zatímco mysl, která je zcela proniknuta láskou k pravdě, se bude namáhat, aby se povznesla nad první zdání nebo známý povrch věcí a dosáhla jejich vysvětlení tím, že zaujme kritický a zkoumající postoj. Tak to dělá vědec. Ale zde se zastavuje. A proto ty stíženosti skryté filozofie. Ona vítá postup vědce. Nebojí se ho, jako se ho bojí náboženství. Pouze by ho chtěla vybid-

nout, aby se nezastavoval na ničem menším než na pevném stanovisku, z kterého může potvrdit konečnou pravdu nebo nepopiratelný úsudek. Takové stanovisko může náležet pouze přísné činnosti čistého rozumu, použitého v jeho nejširším možném rozpětí, a nebude odhaleno fyzickým pozorováním ani laboratorním pokusem.

Primitivní stanovisko je nezbytností denního života. Může být zcela úspěšné pro praktické účely - na rozdíl od účelů teoretických - a nepotřebuje proto žádný další souhlas od průměrného člověka. Je povšechně založeno na hrubých a naivních zprávách pěti smyslů. Fakt těchto zpráv existuje a každý jej musí přijmout. Prostý člověk je spokojen s povrchní hodnotou svého faktu a ve své mentální chudobě odmítá jít za aktuální zkušenost, ale vědci i filozofové ji přijmou pouze pokusně a pak přistoupí ke zkoumání jejího významu. Oba chápou, že je důležité dostat se v myšlení za bezprostřední zkušenost do širšího a hlubšího zkoumání způsobu, jakým tato zkušenost vznikla. Kdyby běžné myšlení bylo vždy správným myšlením, nebylo by nutné poučení; kdyby bezprostřední dojmy stačily k poznání celé pravdy o čemkoli, vzdělání by nebylo povoláváno, aby je opravovalo; a kdyby lidé přirozeně chápali význam vesmíru a svých vlastních životů, práce filozofie by byla zcela zbytečná. Lidé se skutečně narodili v dědičném a vrozeném omylu a dostávají se k platnému vědění pouze pracným opravováním svých běžných a spontánních úsudků. Ale všeobecný odpor k mentální námaze je obvykle uspokojen pohodlnějším názorem, i když ten je ovládán četnými omyly, a často podezírá názor filozofův, i když ten reprezentuje dlouhý zápas a konečné vítězství rozumu.

Tak přicházíme k závěru, že budou vždy dva možné způsoby pohledu na svět. První hledisko je mnohonásobné a může zahrnovat nespočetné stupně toho, co je považováno za skutečné nebo pravdivé, ale je vždy zahrnuto do toho, co se v logice technicky nazývá klam jednoduchosti. Toto hledisko může být popisováno jako primitivní, podřadné, relativní, obyčejné, prosté, praktické, jako hledisko zdravého rozumu, pokusné, bezprostřední, částečné, omezené, jevové, jevící se, místní, nevědomé a zřejmé. Druhé hledisko může být označeno jako absolutní, nejzazší,

filozofické, sjednocené, nejvyšší, noumenální, reflektivní, univerzální, pravdivé, úplné, jedinečné, nadřazené, poslední a skryté.

Viděli jsme již, jak se věda nepříjemně dotýká stanoviska zdravého rozumu. Oč více bude potom toto stanovisko dotčeno tím, co zaujímá ještě vyšší postavení, než je vědecké? Tento vyšší pohled je nejen nesporně nezbytný, ale naštěstí i možný. Poskytuje jej jediné filozofie, neboť jediné ona vystupuje na nejvyšší vrchol a odmítá omezit se na „rozškatulkovávání“, ale zkoumá celou existenci *včetně samotné zkoumající mysli*. Filozofie se snaží vyplnit nedostatek vzniklý škatulkováním praktického života a vědeckého bádání tím, že si dává co největší práci, aby žádný aspekt mentální a hmotné existence - necht' by byl ostatními považován za jakkoli bezvýznamný - nebyl vypuštěn z širokého pole její působnosti a jedinečné koordinace.

Věda nikdy nemůže dokončit svůj úkol sama. Její podíl je veliký, ale ona sama nemůže dojít k žádnému konci. Až se nabaží tohoto putování v kruhu, bude hledat oddech; leč trvalý mír nenajde tím, že ochabne v konejšivé náručí dogmatismu, ale tím, že se pozvedne do arktického ovzduší filozofie. Tento klamný kruh relativity nemá východisko, dokud se věda neuteče pro pomoc k filozofickému pohledu. Vyvstávají tudíž dvě odlišná stanoviska a rozštěpují ve dvě náš názor na přírodu. Existuje jenom jedna nejzazší pravda a jedno poslední stanovisko, jejichž charakter bude nezměnitelný a nezranitelný. Filozof se snaží je objevit a nic jiného mu nepřináší uspokojení. Pojem světa, který vzniká z nejzazší čisté úvahy, je odlišný od toho, který vzniká z prvního smyslového vjemu. Musíme mezi nimi ostře rozlišovat. Neboť první je dokonalý, zatímco druhý je ukvapený. První stanovisko je stanoviskem samotného *vesmíru*, druhé je stanoviskem člověka; první se dívá z hlediska celého vesmíru a ne pouze z hlediska vědění jednotlivého člověka, proto je absolutní a pravdivé, kdežto druhé vidí pouze antropocentricky, proto vždy jen relativně.

Přechod z nižšího stanoviska k vyššímu, které zaujalo skryté učení, může nastat pouze tehdy, až se vyšplháme na lešení dlouhé životní zkušenosti nebo až se proboujeme řekou hlubokého uvažování o této zkušenosti. Neboť je to změna od první lásky ke konečnému splynutí. Často

vycit'ujeme její předzvěst, když nám okolnosti přinášejí těžké problémy, které jsou v rozporu s dříve utvořenou vírou a matou nezotročenou mysl. To vyvolává temný přízrak pochyb, které opět volají po dalším a hlubším zkoumání. Ale zkoumání záhy vyvolá ostré otázky. Pouze vědění vycházející z vyššího stanoviska může dát uspokojivou odpověď na tyto otázky, neboť jedině ono se zabývá tím nejvyšším, kdežto všechna jiná stanoviska nabízejí odpovědi, které mohou sloužit jen pro daný okamžik, odpovědi, které jsou na čas užitečnými praktickými pracovními pohledy, ale které jsou rovněž odsouzeny, aby později člověka zklamaly pod tlakem tvrdých faktů. Dějiny ukazují, jak vlády, náboženství, teorie a instituce se nakonec hroučí přesto, že kdysi byly nepřemožitelné. Neboť neexistuje žádné trvalé uspořádání, vyjma v nejvyšší pravdě. Je daleko méně důležité cestovat z Kanady do Kapského Města než putovat od primitivního hlediska k filozofickému.

Proto pouze filozofie se může stát tím jediným vrcholem, na kterém se všechny hrany pyramidy vědění a činnosti musí setkat. Její prohlášení jsou tvrdé diamanty, ty mohou být časem potvrzeny, ale nikdy nemohou být časem opravovány.

Jedinečná a nesrovnatelná hodnota takového postoje se projevuje ve smělém tvrzení, které jedině skrytá filozofie se odvažuje prohlašovat, totiž že dochází k úplnosti výsledků k nepopíratelnosti pravdy a k ověřenému principu, který je základem všech fází zkušenosti i vědění; který, je-li ho dosaženo, vše ostatní vysvětluje. Toto tvrzení však musí být podobně jako vše ostatní přezkoumáno a skrytá filozofie se nebojácně a ráda podrobí každé představitelné zkoušce, protože, jsouc sama sobě vždy nejpřísnějším kritikem, je si vědoma toho, že dosáhla základu tak pevného jako Gibraltarská skála. Jestliže to, co se pokládá za filozofii, se někde rozchází s filozofy samými, ryzí filozofie se nikdy nemůže lišit v základních principech ani jediným písmenem od toho, čím vždy je a vždy musí být.

Musíme se naučit používat při svém zkoumání vhodné stanovisko. Chceme poslední slovo o pravdě? Pak musíme přistupovat ke světu z filozofického postoje. Chceme prakticky užitečný názor? Pak můžeme

použít omezené a nižší hledisko. Ale ať děláme cokoli, neměli bychom zaměňovat své úrovně. Neboť pokutou za to bude pokroucení pravdy a neschopnost najít spolehlivé vodítko. Filozofické hledisko musí být uchováváno jasné a oddělené od praktického, jinak dostaneme zamlžený a zmatený názor, praví skryté učení.

Nesmíme se ani domnívat, že zaujímat vyšší hledisko znamená zničit nižší. Protiklad mezi nimi náleží světu elementárního myšlení a nevyvádí z rovnováhy denní činnost. Tato dvě hlediska mohou být koordinována podle individuálních okolností, mohou být rozlišována, ale nemohou být oddělena, nemohou být rozloučena. Můžeme je studovat odděleně, ale činíme-li tak, děláme pouhou abstrakci obou, kdežto to skutečné je celek. Nemají být považována za ustrnulé rozdělení, ale za nezbytné rozlišení. Nikdo nemůže opomíjet hledisko první, aniž by přestal být lidskou bytostí, zatímco nikdo nemůže opomíjet druhé hledisko, aniž by se odsoudil k tomu, že zůstane mimo oblast pravdy. Nikdo se nemůže obejít bez nižšího hlediska, protože praktický život musí být založen více na víře než na pravdě. Musíme mít například důvěru ve svého kuchaře, protože není čas na zkoumání nebo dohlížení na každý malý detail denního vaření. To znamená, že se musíme spokojit s tím, že nikdy nepoznáme pravdu o té věci, že nikdy *nedokážeme*, že vše je tak, jak se to jeví. Činný život by byl nemožný, kdybychom měli čekat a shromažďovat všechna fakta před každým jednotlivým činem nebo pohybem - jsme tedy nuceni přijímat mnoho nebo většinu z něj podle zdánlivé hodnoty. Používat vyšší stanovisko pro každou nepatrnou záležitost dne není ani žádoucí ani nutné. Učinilo by to každou běžnou záležitost nepříjemnou obtíží. Bylo by to tak pošetilé a tak nemožné jako pokus používat zásady běžného rozumu pro otázky čisté filozofie. Stačí tedy, že si neustále udržujeme *vědomost* o tom, že je naše Země kulatá, a nežádáme, aby nás také přesvědčoval zrak a hmat. Stačí, že filozof zůstává rozumnou lidskou bytostí, pokud se pevně přidržuje *principů*, které zevšeobecňují pravdu za všemi měnícími se scénami jeho denního diorámatu¹⁾.

1) Pozn. překl.: Dioráma - obraz malovaný a umístěný tak, že budí u diváka iluzi skutečnosti.

Nicméně taková metoda, jakou je metoda praktická, je sama příliš nedokonalá pro filozofii, neboť ta si musí ověřovat každý krůček svého pokroku. Když člověk začíná uvažovat o významu života a významu světa, musí opustit malé kompromisy, které vytvářejí běžnou existenci a vystoupit k mentálním himálajským výšinám. Když filozofuje, nechť skončí se všemi kompromisy, se všemi pohodlnými ústupky slabosti naší dospívající rasy a nechť je věrný své vládkyni filozofii.

Pohyb myšlenky v obou stupních, praktickém a filozofickém, je nevyhnutelný. Tyto stupně se navzájem doplňují. Musíme je sladit dohromady. Ale plést nebo vzájemnými ústupky vyrovnávat tato dvě stanoviska znamená mísit problémy života a myšlení. Filozofie se snaží ze svého jedinečného stanoviska získat konečné a pevné vysvětlení všeho, co existuje, avšak nepopírá hodnotu práce, konané těmi, kteří se omezují pouze na obyčejné stanovisko, ani nepopírá zkušenost těch, kteří mohou najít pravdu jen v tom, co *oni* sami vidí. Ale ukazuje čistě relativní charakter takové práce, zkušenosti, úsudku a vědění jako naprosto nedostatečných pro všezahrnující názor na život, který neopomíjí nic ze svého souhrnu.

Takto můžeme přizpůsobit požadavky praktického života požadavkům filozofické pravdy a zharmonizovat veškeré vědění. Pro zkušenost je věda východiskem ryzí filozofie. Když může věda sebrat dostatek odvahy, aby udělala tento skok, když jí objev relativity přinutí, aby přiznala, že sama nemůže nikdy dosáhnout jistoty, povznese se k zahalené důstojnosti filozofie. Učiní-li to, nemusí opustit sledování praktických činů, neboť obě mohou a měly by být koordinované. A tak musí pracovat mezi bouřemi pozemských zápasů, zatímco se přidržuje vnitřního ticha nezemského bytí; musí uvádět v soulad omezení, která člověka na všech stranách obklopují, se svobodou, která sídlí hluboko v něm; musí odstraňovat falešnou opozici mezi praktickým a filozofickým a pozvednout je do vyšší jednoty. První stanovisko totiž přináší názory, kdežto druhé přináší pravdu samu! Pravda spočívá na dvojité základně rozumu a zkušenosti. Je nenapadnutelná, neboť vede oba do netušeného rozsahu.

Ti, kdož stoupají od relativity myšlenky prvního názoru k přísné jistotě druhého, podstupují nejvyšší obrat v lidské mysli. Nový postoj se stává rozhodujícím pro jejich myšlení o vesmíru a pro jejich postoj vůči jejich bližním. Když jsou tyto úvahy dovedeny k nejzazšímu stupni, což vyžaduje trpělivost stejně jako odvalu, objeví se relativnost celého jejich psychologického vědění. Tento princip uvedený na svém místě na začátku druhého svazku, který dovrší toto dílo, bude působit jako chirurgický zákrok proti šedému zákalu. Pak bude možné dojít k ohromujícím výsledkům, které jsou jedinečné v dějinách světového vědění a které odhalují netušený svět bytí, v němž nej vznešenější naděje lidského rodu mohou dojít naplnění právě tak, jako jeho nej vznešenější intuice mu získají dokonalé uskutečnění.

ROZŠIŘUJÍCÍ SE ČASO-PROSTOROVÝ POCIT LIDÍ

Na úvodních stránkách této knihy bylo poukázáno na to, že nedávné objevy donutily lidstvo, aby rozšířilo svůj pocit prostoru a času. Nyní mohou být uvedeny některé další důležité důsledky tohoto rozvoje. Uvědomujeme si, že člověk přišel k novému poznatku, že svět je kulatý, rozšířením svého prostorového pocitu? Když středověcí plavci konali dlouhé cesty a nakonec obepluli zeměkouli, když hvězdáři si vymysleli dokonalejší dalekohledy a uvědomili si existenci více vzdálených hvězd, stala se víra, že svět je plochý, směšnou a neudržitelnou. Koperník uvedl myšlenku relativity směru pohybu do evropského myšlení. Když převládal středověký názor, že země je plochá, byl možný pouze jeden absolutní a pevný světový názor. Jakmile zvítězil pojem otáčející se země, změnil Koperníkův objev směr evropského myšlení a uvedl v chod síly, které postupně přetvořily kulturu světa. Hypotéza relativity se zrodila ze zkoumání prostorové oblasti takové rozsáhlosti, která předčila všechny předešlé pokusy. To umožnilo Einsteinovi zjistit, že světelné paprsky, které jsou zdánlivě přímé, jsou ve skutečnosti zakřiveny, a že přímá čára, je-li vedena dosti daleko, se ukáže být křivkou! Přímé čáry se zdají být přímé jen proto, že nesledujeme světlo na dráze dlouhé miliony mil

a v dostatečně dlouhém časovém období. Kdybychom to však mohli udělat, zjistili bychom, že jsou zakřiveny. Ale takový objev ohrožuje poučky Euklidovy, celou geometrii, která je na těchto poučkách založena, všechny staré pojmy pevných hmotných těles, uspořádaných v prostoru v souhlase se starými Euklidovými zákony. Euklidova geometrie dobře sloužila za předpokladu, že byla aplikována pouze na omezené části vesmíru. Ale když bylo předmětem úvah rozsáhlejší pole, již neuspokojovala a neeuklidovské soustavy, jako je například Riemannova, byly shledány přiměřenějšími pro měření světa. Zde opět rozšiřující se prostorový pocit přetvořil dokonce i povahu matematiky. Jestliže požadoval, aby se lidstvo vzdalo omezených pojmů, nabízel místo nich mnohem obsáhlejší a mnohem všeobecnější výklad fyzických jevů.

Rozšíření lidského pocitu času je stejně tak důležité pro myšlení a kulturu a projevilo se různým způsobem. Dnes lidé při těchto převratných změnách nedostávají závrať tak, jak by ji určitě dostali před pěti sty lety. Gramofon přináší jejich sluchu hlas, který mluvil před desetiletím, rádio jim umožňuje okamžitě slyšet hovor nebo zpěv, který uslyšet by dříve vyžadovalo několik dnů nebo týdnů cesty. Svět času se smrští, zatímco pocit času se rozšířil.

Rozšíření pocitu prostoru, které ve vědě způsobily Koperníkovy a Einsteinovy objevy, přineslo v zápětí také další novou pravdu. Působí na praktickou politiku státníků a na teoretické zásady národohospodářů. Ovlivňuje důležitá odvětví lidského života a lidské kultury. A jakou měrou tato změna přivádí lidi k tomu, aby uskutečňovali jednotu existence, takovou měrou se přizpůsobuje praktickému učení filozofie, které se týká společenského života a etického chování. Obě, věda i filozofie, zde směřují k tomu, aby se setkaly, a jejich cesty se odchyľují stále méně. Kromě toho, všechny tyto nové pravdy o čase a prostoru přinášejí velký rozmach lidského myšlení a lidského chápání světa. Přípravují tak veřejné mínění pro příznivější přijetí pravd skryté indické filozofie, ke které nápadně a neuniknutelně směřují. Když si lidé zvyknou myslet tímto novějším způsobem, pak bude pro ně snazší ocenit vyšší filozofický názor.

Relativita přinesla nový světový názor jako podklad pro celé budoucí myšlení o věcech. Dokonalé pochopení významu relativity musí přinést přemýšlivým lidem nový názor a osvobodit jejich mysl od mrtvých idejí, neboť až dosud byla charakteristikou vnějšího světa nevyhnutelnost mechaniky jeho charakteru. Byli jsme nuceni a dohnáni svým cítěním přijímat ho takovým, jakým se zdál být. Instinktivně jsme cítili, že se nejednalo o to, jak jsme o světě přemýšlet chtěli, ale jak jsme přemýšlet museli. Proto všichni lidé, dokonce i vědci, chovali víru, že vše, co vidíme, má nějaký tvar, má oddělený vzhled a rozměr, které jsou objektivně jeho vlastní, přesně takové, jak je vidíme. Také věřili, že nastane-li nějaká událost, je její trvání rovněž něčím, co tkví absolutně v ní samotné, jak prohlásil Newton a jak prohlašovali všichni vědci, kteří po něm následovali; že je všude něčím naprosto neměnitelným a stejným, a proto něčím zcela nezávislým na lidské zkušenosti o ní. Hvězdný vesmír, o kterém jsme my lidé věřili, že je „tam venku“ v prostoru a že trvá v průběhu času, byl zcela neovlivňován naší polohou, přítomností nebo nepřítomností a pokračoval v jednotné existenci, jejíž základní charakteristika byla stejná pro všechny pozorovatele všech věků. Prostor a čas byly „dány“ jednou provždy.

Einsteinovým příchodem se tyto názory ukázaly jako klamné, nedokonalé a zavádějící. Einstein dokázal, že běžná pravidla měření, prováděná v čase a prostoru, nejsou vůbec absolutní a nezvratná. Jsou zcela závislá na takových činitelích, jako je stanoviště pozorovatele. Takoví činitelé jsou sami o sobě proměnliví a relativní. To, co vskutku o světě víme, není vždy stejné pro každého a všude, ale naprosto relativní ke zvláštnímu stanovisku, které jsme zaujali. Změnou stanoviska si budeme představovat tentýž svět jiným způsobem. Ale budiž poznamenáno: učinit prostor proměnlivým znamená zbavit ho euklidovského charakteru a připustit, aby do něj vstoupil mentální faktor.

Během celého minulého století věda, která byla jakýmsi pozorovatelem zkoumajícím svět, nevěděla, že údaje, které získala, byly užitečnější pro zhotovení věcí než pro dosažení nejvyšší pravdy. Podobala se človyku, který v uzavřené hvězdné soustavě není schopen říci, že se země pohy-

buje, protože nemá nic, s čím by ji porovnal. Ale mentální spánek lidské rasy skončil. Dějiny označily dvacáté století za století náhlého probuzení. Věda začala zkoumat své vlastní postavení, samu sebe, a tak si začala uvědomovat chybějící prvek ve svém pozorování jiných pohybů - svůj vlastní pohyb!

Věda se ponořila do studia vnějšího světa, ale opomenula vzít v úvahu samotného vědce, podmínky, za kterých pracoval, a předpoklady, s nimiž pracoval; ale to vše byly faktory, které vstupovaly do samotného pozorování a následkem toho pozměňovaly dosažené výsledky. Uvažovat o objektech a neuvažovat o člověku, který je zkoumá, znamená uvažovat o abstrakcích. Je to jako dva konce téže hole - nemůžeme mít jeden bez druhého, ať děláme cokoli. Někdo zde musí být, aby objekty poznával; kam až sahá lidské vědění o nich, existují *jako poznávané* věci. Posuzovat je jinak znamená abstrahovat jeden konec hole a tvrdit, že ten druhý neexistuje. Relativita jasně prohlašuje, že pozorovatel nemůže být oddělen od svého pozorování, že prostor není rozlehlou prázdnotou, ve které visí předměty, ani že čas není širokým tokem, ve kterém jsou předměty umístěny. Tvary, které vnímáme, a měření, která konáme, závisí na pozici toho, kdo vnímá a měří. Posune-li svou pozici, objeví se jeho zraku nové tvary a nové rozměry. Proto je empirické vědění stále vystaveno přezkoumávání. Bez filozofie nemůžeme nikdy dojít k určení charakteru vesmíru, které bude a zůstane absolutním.

Vnitřní význam relativity spočívá v tom, že svět může být poznáván různě ve zkušenosti různých lidských bytostí. Tento princip může být použit pro zvláštní způsob, kterým se nám objekt jeví ze zvláštního postavení, nebo může být aplikován na fakt, že objekt sám je znám také jako idea ve vztahu k poznávající mysli. Objekt vždy závisí na podmínkách, které ovlivňují pozorovatele.

Vesmír byl zbaven neproměnné jsoucnosti. Relativita jej proměnila ve vesmír individuálního nebo kolektivního výkladu. I když pozorování milionu osob více nebo méně navzájem souhlasí, stále zůstávají tato pozorování pouhými výklady. Princip relativity nepozbývá své pravdivosti jen proto, že milion lidí seskupených dohromady v některém městě

shledá, že jejich všeobecná pozorování určitého objektu se neliší; i na ně se stále vztahuje princip relativity, třebaže kolektivně, protože oni používají totéž všeobecné postavení nebo používají tentýž všeobecný standard ověřování faktů.

Kromě své praktické ceny, o které zde neuvažujeme, je hodnota Einsteinova díla pro kulturní svět v tom, že otrásá vyumělkovanou vědeckou tradicí, která se snažila vytvořit pevnou představu o vesmíru. Zahajuje nové období chápání pro přemýšlející mysl. Neboť jeho aspekt, na kterém nejvíce záleží, dokazuje rozhodně, *zq pozorovaný vesmír, to jest, poznávaný vesmír*, jakožto oddělený od toho, o němž předpokládáme, že je vnější, závisí částečně - při nejmenším svým vzhledem - na pozorovateli samém. A to může pochopit každý, aniž by se stal matematikem a aniž by zvládl technickou stránku relativity, jestliže se jen rozhodne podrobněji studovat svůj vlastní svět, to znamená, spíše to, čím *jest*, než čím se pozorovateli zdá být. Bude potom nucen vidět, že prostorové a časové stránky jeho lidské zkušenosti nejsou tak objektivní, jak se běžné myšlení domnívá.

Jestliže nic neexistuje osamoceně, nezávisle na vztahu k tomu, kdo to vnímá, potom, aniž se ztotožňuje se stanoviskem, tělem a myslí jiného člověka, to *jest*, aniž se stane tímto jiným člověkem, není možné pozorovat nějaký objekt přesně tak, jak jej pozoruje on sám. A tak nosíme s sebou svůj názor na svět všude, kamkoli jdeme. Pozorování, která konáme, jsou konána v mezích tohoto názoru, jsou od něj neodlučitelná. Náš svět pozorovaných faktů je také světem úsudků! Pomocí abstrakce oddělíme nějaký zvláštní aspekt a nazýváme ho nějakou věcí. Izolujeme zvláštní jevy objektu, uděláme abstrakci všech jeho možných jevů a pak tvrdíme, že jsme viděli onen objekt! Logika, která dokazuje, že poznávaný objekt nemůže být nikdy odloučen od poznávajícího subjektu jako nezávislá jsoucnost, že pozorovatel je součástí každého pozorování, které činí, a že svět lze popsat pouze výrazy vztahů, je nezvratná.

Když Einstein dokazuje, že neexistuje prostor ani čas, společný všem skupinám lidských bytostí, je to totéž jako dokazovat, že lidé používají mnoho rozličných brýlí, jejichž skla jsou v každé skupině jinak zbarve-

na, a proto dávají různě zbarvené obrázky. Kde se ve skutečnosti dějí tyto změny vztahů? Je-li výsledný obrázek vystopován až ke svému nejzazšímu původu, pak není „někde venku“ v objektu, nýbrž v pozorovatelích samotných. Jestliže pět lidí zkoumá tutéž věc z pěti různých míst, zjistí, že se liší v rozměru, hmotě, rychlosti pohybu a tak dále, kdo jiný tedy než oni sami jsou odpovědní za změny v pozorovaném objektu? To je jediný možný způsob vysvětlení této relativity. Odstraňte pozorovatele ze svého výpočtu a celá soustava relativity se zhroutí. Pozorování jsou přinejmenším do značné míry závislá na pozorovateli. Svět ohromných pevnin a majestátních oceánů se zdá, jako by byl umístěn v prostoru, a přesto, když uvažujeme o této záležitosti, jsou prostorové vztahy samy o sobě jaksi neodlučitelně zapleteny s pozorovatelem, který svět pozoruje. Když se země zdá být plochá, ale ve skutečnosti je kulatá, zdá se být v klidu, ale neustále se otáčí, kde máme hledat chybu? Zřejmě v pozorovateli samém, neboť jeho smysly pracují, tvoří a předkládají mu obrazy země.

Nemůže být nadále ospravedlňován pravděpodobný předpoklad, který dědičnost a zvyky vryly do našich myslí, že totiž vcházíme do *přímého* spojení se světem nezávisle a mimo nás samé. Relativita vynucuje na nás žalostné přiznání, že vždy existují různé jiné způsoby jak pohlížet na svět, že neexistují žádné základní charakteristiky, které by všichni pozorovatelé vnímali, a že změna postavení nebo úrovně zkoumání změní smysly pozorovaný obraz světa v pozorovatelích samých.¹⁾

Tento obraz, dodaný smysly, je jediný, který pozorovatelé bez zkoumání pokládají za skutečnost, neboť neznají žádný jiný.

Svá fakta o světě získáváme obvykle užíváním pěti smyslových orgánů, těchto komplikovaných ústrojí, která začala svou existenci v dávné mi-

1) Pozn. autora: Na plátně v biografu můžeme vidět zpomalený obrázek koně, skákajícího přes překážku. Jeho nohy se pohybují tak pomalu, že zvíře potřebuje 60 vteřin pro výkon, který se ve skutečnosti udál ve dvou vteřinách. Co se stalo? Fotograf zrychlil obrátky rukojeti svého přístroje do té míry, že učinil sta obrázků ve vteřině, kdežto promítající je promítá na plátno tak zpomaleně, že se pohyby značně zvolnily. To není klam. Stroj skutečně rozšířil naše měření času změnou počtu našich vjemů. Ukázal prakticky a jednoduše, co princip relativity ukazuje v matematických formulích.

nulostí jako pouhé citlivé kousky kůže. Vědec musí pracovat s měřeními, která odečítá na nástroji nebo přístroji svou vlastní zrakovou schopností. Do té míry je zcela závislý na službě, kterou mu poskytují jeho oči. Chemik mění závaží na misce laboratorních vah a pak čte číslice, označené jazýčkem, který se pohybuje na číslované stupnici. Ve skutečnosti jeho vědomí vnímá určité zrakové vjemy, určité zkušenosti, které se udály v nervovém mechanismu jeho vlastního těla. Říká se, že věda je založena pouze na měření, ale to je zřejmě neúplné tvrzení; lidský pozorovatel musí být také zahrnut do výsledků jako jeho součást. Věda nemůže být odloučena od vědců. Proto vzorce, které věda vytvořila, jsou také vzorci lidské zkušenosti. To potvrdil Einstein, protože zahrnul matematickou představu pozorovatele do svých závěrů. Pozorovatel zase závisí na svých smyslech, které ho informují.

Někdo se táže: „Co mají všechny tyto analýzy společného se mnou? Není to zvláštní chráněná oblast vědců a matematiků?" Odpovědí je - všechno! Neboť vy, milí čtenáři, jste sami pozorovatelé a svět, který vidíte, i okolí, které je kolem vás, jsou polem vašeho pozorování. Einsteinova díla zde bylo použito jenom jako příkladu, pouze k osvětlení několika nejdůležitějších zásad skrytého indického učení. Einstein ukázal, že o skutečnosti nevíme nic určitého, a jako samozřejmý důsledek dokázal potřebu vyššího filozofického stanoviska. A dále, i když se jeho objev týká kvalitativních měření v prostoru a čase, může být rozšířen i na mnoho jiných polí zkoumání. Relativita je principem, který se velice dobře uplatňuje téměř všude a jeho *filozofické* studium je pro vás důležité. Bude sloužit jako odrazový můstek pro jedinečnou úroveň vztahů, kde může být odhalen pravý charakter světa a později pravý význam *vaší* existence.

Relativita vládne v mentálním světě právě tak jako ve fyzickém. Víra zabarvuje nebo podmiňuje vnímání. Zvláštní záliby v něčem a upřednostňování něčeho jsou vybíravé a vylučují z pozorování velké množství faktů. Egoismus je klamný a často vidí pouze to, co vidět chce. Předpoklady falšují dokonce i to, co skutečně vidí. City příliš zdůrazňují všednosti a přezírají podstatné. Představivost lehce zpracovává nanejvýš nepravděpodobné údaje.

Kromě toho, Einsteinovo dílo nejen olupuje čas a prostor o jejich nezávislou skutečnost, ale vede logicky k dalšímu bodu, který by neměl být přehlížen. Dokáže-li jasně, že člověk na Měsíci by měl jiný druh času než člověk na Zemi, pak časový vztah se jeví jako něco smíšeného s prostorovým vztahem. Relativita dokazuje, že prostor nelze oddělit od pozorovatele, že nelze oddělit čas od pozorovatele a že čas i prostor tvoří součást jediné věci. Časo-prostorové kontinuum je jedna věc, nikoliv dvě; neexistuje prostor bez času; jsou jako neoddělitelní současně existující společníci. „Kdy“ a „kde“ jsou vždy ve spojení.

Veškeré vnímání času musí zahrnovat vztah k vnějšímu světu, a proto také musí zahrnovat vnímání prostoru. Jsou neodlučitelná. Čas, ve kterém nějaký objekt zaujímá své tři rozměry v prostoru, musí být přibrán, aby doplnil jeho měření. Veškeré naše vědění o přírodě je vědění o věcech rozprostírajících se v prostoru a odehrávajících se v čase; veškerá naše zkušenost je zkušeností o objektech, zaujímajících zvláštní místo v prostoru a zvláštní časový řád. Vidíme nejen svět, který nás obklopuje, ale vidíme ho v časo-prostorovém vztahu.

Čas a prostor jsou jeden v druhém obsaženy, jsou vzájemně na sobě závislé. Neboť my vidíme předměty v prostoru odděleně, a proto postupně, tudíž v souhrnném časo-prostorovém rozměru. Naopak, kdybychom nemohli v prostoru odloučit zemi od slunce, neměli bychom žádný prostředek pro měření času, ani žádný otáčivý pohyb, kterým bychom jej mohli zaznamenávat. Tak všechny naše vjemy jsou ve vzájemném časo-prostorovém vztahu. My je zprostorňujeme tím, že je bereme libovolně ze čtyřrozměrného kontinua, kde čas a prostor jsou trvale spojeny. Časo-prostorové kontinuum je základem, na kterém spočívá veškerá naše zkušenost o světě.

Není třeba, abychom se dali zastrašit hrozivým zvukem slova „kontinuum“. Slovo „kontinuum“ se dá vysvětlit, víme-li, že prostor a čas jsou ve vztahu k mysli pozorovatele a že toto kontinuum je jaksi neodlučitelně smíšeno se samotnou myslí. Časo-prostor je nakonec matematickou představou, pojmovým obrazem, a tudíž mentální věcí.

Jak je možné, že se nám zdá, že nacházíme čas a prostor jako oddělené skutečnosti? Je to proto, že je mysl nevědomky vyjímá a do určité míry

odděluje od sebe samé, a pak je libovolně na sebe vkládá jako objektivní objevy. Struktura světa závisí tedy částečně na struktuře mysli. Nesmíme přehlédnout, že mysl nám stále tlumočí svět, že neustále pracuje v pozadí každého měřeného pohybu v čase a každé vymezené věci v prostoru. Nejzazší bod, ke kterému věda došla, je, že časo-prostor je poslední matricí, která tvoří předměty a události, jež se vynořují do existence; je jak jejich tajemným zdrojem, tak čtvrtým rozměrem hmoty. Když však pochopíme, že sám časo-prostor je neoddělitelný od mysli, uvidíme směr, jaký bude muset věda sledovat prostřednictvím dalších výzkumů a objevů. Čím déle váhá učinit tento krok, tím větší bude množství důkazů, které se jí postaví tváří v tvář.

Od okamžiku, kdy Einstein oznámil své objevy, fyzikální věda nemohla nadále zůstat vzdálená problému vztahu mysli ke světu, jako tomu bylo v minulosti. Neboť relativita podkopala celou objektivní povahu takové vědy a bezděčně do ní zavedla subjektivního činitele. Proto podle relativity nic není zcela existující samo o sobě. Tento svět, jenž je nám předváděn, je alespoň částečně závislý na interpretující mysli pozorovatele. Starý pojem, že prostor a čas obsahují věci, které se v nich jeví, musí pominout. Musí nastoupit nový pojem a to, že prostor a čas jsou obsaženy v pozorovateli samém. Z toho nutno vyvodit závěr, že mysl a vjem jsou, nehledě na vnímání, nevyhnutelnými činiteli ve vytváření světa, který známe, neboť tento svět je právě tak neodlučitelný od prostoru, jako je neodlučitelný od času.

Pravda, tak jak existuje sama o sobě, nepodmíněná, je v Einsteinově nauce nedosažitelná; je možné dosáhnout pravdy pouze tak, jak existuje ve vztahu ke schopnostem jednotlivých lidí. Skrytá nauka důrazně nesouhlasí s tímto pesimismem; upozorňuje, že entita zbavená všech vztahů může být jedině všeobecné mentální povahy a že by mohla být pochopena neindividuálním přístupem. Principy, které určují lidské vědění, nějak a do určité míry existují v lidských smyslech a lidské mysli a rozhodně ne mimo ně ve vesmíru. Bez pomoci mysli jsme zcela neschopni cokoli poznávat. Toto tvrzení je nevyvratitelné. Proto na stupni, ke kterému jsme došli, svět závisí velkou měrou na nás, jako na jeho pozorovatelích. Ale čím jsme bez svých nástrojů pozorování, bez pěti

smyslů? Ničím! Všechno je jejich prostřednictvím přijímáno. Země, po které chodíme, židle, na které sedíme, vcházejí do našeho vědomí jen proto, že jsou zaznamenávány kůží, očima a ušima. Svět, který *známe*, je světem smyslů, nechť je za ním nebo mimo něj cokoli. Bude se měnit tak, jak se mění naše pětinasobné vjemy. To, co nám říkají, vytváří náš svět. A mohou říkat různé věci lidem, kteří jsou různě umístěni. To je základní poučení relativity. Relativita uvádí individuální nebo skupinový charakter do všech pozorování. Nemyslící lidé nechápou, že přínejmenším část toho, co považují za něco mimo sebe, existuje jako smyslový vjem v *nich* samých. To, o čem se věří, že existuje za těmito vjemy není *přesně* známo.

Sledujeme sugestivní a objektivní stopu, která nás vede zpět přes věci času a prostoru k člověku samotnému, částečně k jeho mysli a zvláště k jeho vjemům, které si tvoří o vnějším světě. To vyvolává fyziologickou a psychologickou otázku o tom, jak získáváme vjemy a čím ve skutečnosti jsou. Obvykle přijímáme sdělení smyslů jako pravdivá, a proto se nezastavujeme, abychom zkoumali, do jaké míry pravdivá jsou. Nejbližším úkolem je zkoumat jejich přesnou povahu, stejně jako zjistit, *kolik* toho, co vidíme, závisí na tomto mentálním činiteli.

KAPITOLA IX.

OD VĚCI K MYŠLENCE

Jsme nyní na prahu starého tajemství. Je zde podněcující a povzbuzující aspekt vědeckého objevu relativity, které Západ nepřisoudil správný význam ani přiměřenou hodnotu, ale kterou znali, chápali a oceňovali dávní indiští myslitelé. Tím tajemstvím je vztah mezi předměty naší zkušeností, mezi smysly a myslí. Na tomto stupni totiž začínáme chápat, že každá oddělená věc, kterou si uvědomujeme nebo můžeme uvědomit, je jasně plodem dvou složek, mentální a hmotné, a nikoli pouze hmotné. Avšak v jakém poměru jsou obě složky smíšeny, je otázkou, na niž musíme ještě odpovědět. Kolik z věcí dodává mysl a kolik přijímá z vnějšího světa je hádankou, která uváděla do rozpaků muže od Kapily po Kanta spíše proto, že její správná odpověď je příliš neočekávaná a těžko přijatelná, než proto, že její obtížnost je nepřekonatelná.

Víme, že kolem nás existuje svět obecně známých předmětů, jako jsou cihlové domy a listnaté stromy. Ale *co* skutečně víme o tomto světě, záleží na *tom, jak* jej poznáváme. Povídací nevědomost může tvrdit, že svět vidíme, že jisté souhlasné obrazy se zaznamenávají v našich očích a mysl je potom nějak chápe. Vidění však není tak prostou záležitostí, jakou se zdá být, neboť přináší překvapující odhalení, když bude podrobena analytickému zkoumání. Průměrná necvičená mysl zvyklá nedotazovat se je spokojena, že její vědomí světa, její osobní zkušenosti a změny týkající se životního prostředí jsou jednoduché záležitosti. Vědecká mysl však ví, jak jsou ve skutečnosti složité a spleťtité.

Tvary, které vidíme na všech stranách, se samy nevysvětlují. Jestliže se o nich chceme dozvědět pravdu, musíme přísně zkoumat. Svět, který je „předkládán“ mysli, není předkládán s doprovodem snadného vysvětlení. Toto vysvětlení musí být sledováno a stopováno s veškerou energií,

kteřou můžeme vyvinout. Jinak naše zkoumání nepokročí a my zůstaneme na dětském stupni myšlení.

Dříve než uvěříme nebo neuvěříme svědectví svých smyslů, měli bychom *správně pochopit*, jakým způsobem nám smysly zprostředkují takové svědectví. Není třeba popírat, že nám chtějí vypovídat o světě venku, ale my musíme zjistit, co nám chtějí přesně říci. Ti, kteří mají trpělivost a chtějí podniknout tento průzkum s naprostou vážností a upřímností, činí tím důležité kroky, aby se probudili ze sna nevědomosti, která drží celé lidstvo ve svém tíživém objetí. Budou nuceni začít rozbíjet univerzální iluzi, a to jedině tak, jak může být rozbita, to jest, budou nuceni se na ni dotazovat. Budou předchůdci správně vychovaného a vysoce ušlechtilého obyvatelstva.

Musíme vycházet, jako moderní věda, jasně a logicky ze stanoviska toho, co známe, a teprve potom si můžeme razit cestu k neznámému. Musíme se proto na chvíli změnit současně ve fyzika, fyziologa a psychologa. Musíme zkoumat svůj tělesný nástroj, pozorovat způsob, jakým se chová, když vnímá věci, a podrobně zkoumat pole své pozornosti. A jestliže bude nutno uvést do tohoto popisu několik technických a vědeckých výrazů, většina čtenářů shledá, že jsou jednoduché a dobře známé. Přesto budou plně vysvětleny, takže žádný z výrazů nebude nikomu nejasný.

Fyzické a fyziologické zkoumání musí přijít na řadu jako první, neboť tělu rozumíme lépe než mysli. Takové studium odhalí některá zvláštní fakta o práci našich smyslů. Všechny zkušenosti přicházejí do vědomí branou smyslových ústrojí: očima, ušima, nosem, jazykem a pokožkou. Není ani třeba poukazovat na to, že by vnímání světa a styk s ním nebyly možné, kdybychom neměli těchto pět citlivých tělesných ústrojí, těchto pět průchodů pro smysly - zrak, sluch, hmat, čich a chuť, které nám podávají zprávu o světě věcí, jež nás obklopuje. Život bez kteréhokoliv ze smyslů je tragicky omezený. Proto máme instinktivně soucit se slepými, němými a hluchými, kteří žijí v bezbarvém, němém nebo tichém světě.

Pokožka je prostoupena citlivými cibulko vitými konečky četných jemných nervů, které leží pod jejím povrchem. Těmito konečky nervů

dostáváme pocity dotyku, teploty a tlaku, které jsou jednoduššími zprávami, než jsou zprávy jiných smyslových ústrojí. Jazyk a část úst jsou opatřeny vlásenkovitými, nervovými zakončeními, které nás informují o chuti, sladkosti a kyselosti věcí. Horní část nosu obsahuje citlivou sliznici, jejímž prostřednictvím čicháme jemné plynové částičky vůní i pachů, které jsou ve vzduchu. Ušní boltec, který je viditelný, není skutečným nástrojem slyšení, ale jakýmsi druhem štítu pro něj. Ve skutečnosti slyšíme zvukové vlny bubínkovitou blanou, která je uvnitř hlavy na konci kanálu dlouhého asi palec.

Šestým smyslem je vědomí vlastních svalových pohybů, sedmým je smysl pro udržování tělesné rovnováhy; a to již stačí, abychom pochopili základní princip společný všem smyslům.

Naše smysly nám říkají něco o objektu, ale nikdy nám neřeknou nic více než zlomek faktů, které se ho týkají, neboť pracují v jasně vymezeném a ohraničeném pásmu vibrací. Kdyby byly schopny říci nám všechno, kdyby sluch byl zbaven možnosti odříznout zvuky vysoké frekvence nebo kdyby nozdry plně vnímaly každou vůni, život by se stal nesnesitelným, ne-li zcela nemožným. To by mělo být vážnou výstrahou, abychom nebyli příliš důvěřiví k vědění nasbíranému smysly. Mělo by to být jasným pokynem, že to, co víme z tohoto pramene, by se mělo nejen doplňovat rozumovým pátráním, ale také jím brzdit. Něco o tom jsme se dozvěděli v minulé kapitole při studiu principu relativity, studiu, které ukázalo nevyhnutelnou potřebu nastolení dvojího stanoviska. V této kapitole se o tom dozvíme něco více. Filozofie proto nepřehání, když je nespokojena s naším prvním pohledem na svět, jak se bezprostředně jeví našim smyslům. Vidí tajemství tam, kde obyčejná mysl žádné nevidí. Snaží se pravdivě rozřešit tajemství za smyslovými jevy.

Ze všech pěti smyslů, které nás informují o vnějším světě je nejdůležitější zrak. Obvykle chápeme existenci každé jednotlivé věci prostřednictvím nástroje vidění. Všechny ostatní smysly jsou mu podřízeny. Zrak je proto nejdůležitější ze všech smyslů, a teprve potom přichází sluch. Zrak je rovněž ze všech pěti smyslů nejužitečnější, neboť většinou přemýšlíme o světě ve výrazech vizuálních představ. Také většina obrazů, které vstu-

pují do paměti a představivosti, je vizuální. Mimo to je činnost očí svým rozsahem daleko nadřazena kterémukoli z ostatních smyslů. Oči mohou vnímat v několika okamžicích velké množství rozličných věcí, vzdálených i zcela blízkých, kdežto například hmat je omezen na věci v bezprostředním dosahu. Konečně, zrak je ze všech smyslů nejjemnější a mentálnímu nejpodobnější.

Co se děje, když se díváme na množství okolních předmětů? Co míníme slovy, že jsme něco „viděli“? Vidění není v žádném případě tak jednoduchým procesem, jakým se zdá být. Je to velmi komplikovaný proces. Nejdříve si musíme všimnout, že tak jako ostatní smysly potřebuje oko fyzický podnět k tomu, aby bylo uvedeno v činnost. Vlny zvuku podráždí ucho, když se dotknou bubínku, vlny světla dopadnou na oko a uvedou je v činnost. Světlo je skutečným popudem. Nervová tkáň oka je citlivá na světlo tak, jako nic jiného.

Zde je plnicí pero. Výchozí bod pro světelné paprsky je povrch tohoto předmětu, od kterého se odrazí a potom musí urazit určitou cestu a podráždit ten obdivuhodně výkonný mechanismus, kterým jsou optické nástroje Přírody - oči.

Dvě koule vláknitých tkání jsou uloženy hluboko uvnitř dutin lebky. Na každé bulvě jsou tři oční blány nervové vlákny a ta nejvnitřnější z nich je nejcitlivější na světlo, a proto i na barvu. Tato blána se technicky nazývá sítnice. Má tutéž úlohu jako citlivý film nebo matnice ve fotografické komoře, neboť zaznamenává obrazy vnějších předmětů. Film můžeme použít jen jednou a potom se musí odložit, kdežto sítnice může být použita bezpočtukrát a stále bude prokazovat dobrou službu. Světelné paprsky dopadají na sítnici a působí na četné malinké tyčinkovité a čípkovité koncečky nervů, jejichž činnost dá podnět druhému článku v řetězu spojených procesů, začínajících u plnicího pera a končících poznáním jeho existence. Každé jiné smyslové ústrojí, jako ucho nebo pokožka, obsahuje rovněž koncečky příslušných nervů, a kdyby je nemělo, bylo by zcela bez užitku.

Tato sítnicová struktura je mikroskopicky jemná, a proto se mohou na jejím povrchu tvořit detailní obrazy, s nimiž co do přesnosti a jasnosti

nelze srovnat údaje žádného z ostatních smyslů. Nesmíme zapomenout, že takový obraz není nic víc než pouhý vliv světla na sítnici.

Aby byl každý vnější předmět vůbec viděn, musí mít barevné pozadí, neboť kontrastem jedné barvy od druhé rozeznáváme tvar a rozměr předmětu. Aby však předmět mohl být zabarven, musí být osvětlen, neboť barva je produktem světelných paprsků. Jenom tehdy, když můžeme porovnat dvě barvy, můžeme vůbec zjistit, že předmět je před námi. Poznáváme ohnivou nádheru plameňáka, protože místo, kde se nachází, má jednotvárnější zbarvení. Vnímáme masivní pyramidu, protože její hnědavé kameny vystávají ze žlutého písku a její rudý vrchol je vsazen do jasné modři egyptské oblohy. Kdyby nás obklopovala nebo byla před námi pouze jediná barva, nemohl by vůbec žádný předmět mít tvar pro naše oči, protože vnímaný tvar věci je výslednicí toho, že má jinou barvu nebo více jiných barev, které vytvářejí kontrasty.

Předměty lámou paprsky v hnědou, šedou a zelenou barvu, které obecný pověrečný zvyk umísťuje do věcí, které vidí. Kůra pomeranče například odráží a láme bílé světlo takovým způsobem, že se nám jeví jako zlatožluté. Školní pokus dokazuje, že bílé světlo se může lámat a rozložit v několik jiných barev, technicky zvaných spektrální barvy. Stačí postavit skleněný hranol poblíž okna v zastíněné místnosti a objeví se líbezné odstíny fialové, žluté, červené, modré a tak dále.

Nevidíme tedy věci přímo, nýbrž spíše světlo, které odráží nebo vysílají. Na oči nenarazí skutečné pero, nýbrž světelné paprsky, které cestují od pera a dopadají na oči. Věda vyvrací klam, že barvy jsou součástí věcí samých. Nejsou. Jsou výsledkem lomených vln bílého světla. Světlo není ve věcech samých. Věci je pouze odráží. Vědecký pokus to působivě dokázal a jednoduchý příklad dobře objasní jeho pravdivost. Západ slunce zmenšuje světlo uvnitř v domě a s ním věci mění odstín a tmavnou. Hnědé stolky zčernají a zelené záclony zešednou, neboť jejich barva není jejich esenciální vlastností.

Mohlo by se naprosto pravdivě říci, že jediný svět, který vidíme, je tajemný svět světla, jak kdysi mysticky tvrdily dávné kulty, a jak nyní experimentálně dokazuje moderní věda. Ale filozofie se zde nemůže za-

stavit. Musí proniknout k samotné podstatě věcí. Musí zjistit odkud i samo světlo má svou vlastní existenci.

OD OKA K MYSLI

Vraťme se k našemu plnicímu peru. Dojem, že jsme je viděli, začíná se světlem vstupujícím do oka, které tvoří obraz na sítnici, odpovídajíc tak na toto podráždění. Příroda se stává takřka umělcem a maluje obraz z barevného světla na tkaninu nervové látky. Ale nejsme si vědomi toho, že tam obraz je, neboť důkazem toho je, že obraz, který se objeví na sítnici, je obrácen, podobně jako obraz na filmovém negativu v kameře. Kdybychom znali jediné tento obraz, pero by se objevilo také obráceně! Je proto jasné, že obraz prochází nějakým dalším pochodem změny a dokonce přeměny, dříve než si pero správně uvědomíme.

Chemická a strukturální změna v horní vrstvě sítnice je vše, co se zatím přihodilo. Vědomí o zářivé barvě, dlouhém štíhlém tvaru a zlaté špičce pera nemohlo dosud vzniknout v našem vědomí. Pro nás ještě neexistuje žádné pero. Zpráva o jeho existenci ještě nepronikla do mysli a musí být přenesena o stupeň dále než do očí, musí být přenesena do nějakého ústředního bodu v těle, který může jednat jako centrála pro všechny smyslové zprávy zasílané z rozmanitých bodů rozmístěných po celém těle. Takovéto místo existuje v mozku.

Příroda proto učinila obdivuhodné opatření, aby splnila tento úkol. Celé tělo je skutečně nervovým přijímacím aparátem, který různě reaguje na každý přijatý fyzický podnět. Nesmírný počet bílých nervů probíhá od povrchu těla k mozku a tvoří jednotný spojovací systém - ve skutečnosti jakýsi druh nervového a mozkového telegrafického systému.

Celý proces vzájemného působení mezi vnějšími předměty a mozkiem uvnitř existuje pomocí činnosti media mezi nimi - pomocí činnosti pěti tělesných smyslových ústrojí. Jisté události se přihodí v ústrojích a prostřednictvím vibrací, které postupují spojovacími nervy, vzniknou nervové podněty, které se rozšíří do zvláštních částí mozku.

Pero, které „působí“ na oko, jak se technicky říká, vzbudí aktivitu četných tyčinko vitých a kuželovitých částí sítnice a jejich prostřednictvím nervů, které se rozbíhají z jejich základů. Nervy předávají tento proud vlnivých pohybů hlavnímu nervu, zvanému optický nerv, který vychází z oční bulvy a ten opět nese odezvu dále po celé délce až do svého výchoďště v mozku. Zde je část mozkového povrchu, zvaná kůra mozková, zpravena o vibrující činnosti, jež představuje zprávu vyslanou okem.

Uvažujme o jednom aspektu tohoto posledního bodu. To, co umožňuje vznik obrazu a vrhá jej na sítnici, je kombinovaná čočka, kterou tvoří rohovka a krystalická čočka. Povrch této čočky je vypouklý, a kdyby příroda zvětšila její vypouklost, viděli bychom vždy pero s přehnanými rozměry a pokřiveným tvarem. Všechno ve vesmíru by přijalo tentýž groteskní zjev, ať už by to byl ledovcový horský řetěz Himálaje, nebo drobounký hmyz jako mravenec. Od narození do smrti bychom pevně věřili, že předměty a lidé nás obklopující tak skutečně vypadají. Tak zvaná zkreslující zrcadla na trzích a výstavách ukazují jaké podivně komické tváře a postavy by potom měli naši spolubližní.

Jak je to možné? Je to tím, že mozek je zcela závislý na obraze, který mu dodávají oči. Zřejmě se nemůže nikdy dostat do přímého styku se žádnou zevní věcí.

Někteří lidé se narodí barvoslepí. Dokud je na tuto zvláštní vadu jejich očí neupozorní jiní lidé, nemusejí ani vědět, že jejich vidění je zvláštní. Mohou tvrdit o dvou různě zbarvených věcech, které mají před sebou, že na nich vidí tutéž barvu. Mohou vás laskavě ujistit, že růžová růže má tutéž barvu jako žlutý měsíček pouze proto, že nemohou vidět různé barvy. Nejsou schopni rozeznat nezralé zelené jahody od zralých červených nebo zelenou lampu železničního signálu, která ukazuje bezpečný průchod, a červenou lampu, která varuje před nebezpečím. Železniční společnosti proto požadují od svých strojvůdců, aby složili přísnou zkoušku v rozeznávání barev. Poučení, získané rozborem této vady, nám říká, že když nesprávná barva není součástí lampy nebo jahody, musí být součástí obrazu, který vzniká na sítnici, a že mozek je omezen na látku v sítnicovém obraze, a nikoliv na to, co tkví ve vnější věci samé. Hlavní věcí zde

je to, co *skutečně vidíme*, a ne to, co bychom měli vidět podle obvyklého pozorování.

Vše, co oči mohou nabídnout o našem plnicím peru, je obsaženo v citlivé části sítnice. Je to obraz menší než 2,5 cm, obraz obrácený a má pouze dva rozměry, výšku a šířku. Ale skutečné pero je dlouhé 15 cm a ne 2,5 cm, je přímé a ne obrácené a má tři rozměry: výšku, šířku a hloubku, takže vyvstává v pevném reliefu. Zde je trojí pádný náznak, že vnější pero, předložené našemu pohledu není perem, které vnímáme a které si mysl uvědomuje, a že běžná víra, že vidíme věci samy o sobě, je pouhou iluzí. Neboť obraz, jímž se mozek obírá, je v našich očích, to jest, v *našem těle*, proto v nás! Nemůžeme za něj vůbec proniknout. To znamená, že vidíme obrazy, jevy, a ty jsou vždy pro pozorovatele relativní. To je poučení, ke kterému jsme došli v předešlé kapitole z jiných údajů a z úvahy o Einsteinově díle. Pro každodenní praktické účely musíme předpokládat, že vnímáme věc přesně tak, jak se jeví, ale pro filozofické zkoumání musíme proniknout pod povrch takového předpokladu.

Zpráva očí o existenci pera je to jediné, v co může mozek doufat, že obdrží, neboť je od pera příliš vzdálený. Avšak fyzikálně řečeno, ona nabízí zcela jasně pouze obrácenou miniaturu. Taková nedokonalá zpráva se neshoduje s vnějším perem a nelze ji brát doslovně. Musí být zpracována, až bude pero představovat přesně to, co je viděno, to jest, musí být *interpretována*. Zpráva došla tedy do mozku ve tvaru fyziologického Morseova kódu. Představa, že vizuální obraz sám cestuje optickým nervem, je stejná jako představa, že po telegrafním drátě běží skutečná slova a ne odpovídající krátké nebo dlouhé elektrické impulsy. Tyto impulsy vibrují na místě svého určení bezvýznamnými zvuky tak dlouho, dokud je nepřijme a nevyloží podle Morseova kódu telegrafista, lidská bytost, jejíž *mysl* je překládá do písmen abecedy a do slov. Telegram sám je jen řadou černých značek na listě bílého papíru. Tyto značky musí být dešifrovány a přeměněny v myšlenky osobou, která je čte. Mysl se musí obdobně dát do práce, aby rozluštila vlnovité nervové popudy, které obdržel mozek, a přeložila je zpět do uvědomění si odpovídajících

vjemů jejich původního fyzického popudu, kterým je v tomto případě pero. Definovat slovo *mysl* je krajně nesnadné, jak většina nynějších vědců a filozofů přiznává. Skrytá nauka dokonale rozumí významu toho, co je za tímto krátkým slovem, ale tento význam je možné plně odhalit teprve na konci této výuky a nikoli nyní, kde nejsme ani na poloviční cestě. Nicméně, pro nynější potřebu můžeme stručně, jednoduše a pokusně definovat mysl jako to, co nám umožňuje na něco myslit a něco si uvědomovat.

Takové tlumočení musí být nutně mentální činností. Musí se udát v mysli, neboť vyžaduje spíše pozitivní činnost inteligence než pasivní vnímavost oka, nervu a mozku. Inteligence v sobě zahrnuje určitý druh vědomí, a protože si obvykle nejsme vědomi takového postupu, musíme dospět k závěru, že se děje pod prahem obyčejného vědomí a že je zcela podvědomý. Známe pouze výsledky této neviditelné práce. Jeví se nám jako přesný obraz tohoto krásného psacího nástroje.

To je okamžik, kdy vědomí vstoupilo do procesu a určilo pro nás začátek pozorování. To je základní bod, kdy poprvé začínáme *vědět*, že je zde pero. Až do této chvíle si neuvědomujeme jeho existenci, přes to, že je obraz na sítnici, přes to, že postupuje vibrací optickým nervem a přes odpověď mozku.

Důkaz toho najdeme v záznamech lékařské vědy. Kůže každého prstu je spojena s míchou svazky vláknitých nervů. Jestliže jsou nervy odděleny přímo u míchy, můžeme prsty řezat nebo je roztříštit a nepocítíme v nich žádnou bolest. Zprávy o bolesti již nemohou přijít k mozku a pokud ho nedosáhnou, nemůžeme si je uvědomit. Proto říkáme-li, že cítíme bolest ve zraněné noze, vyjadřujeme se nesprávně, neboť pocit bolesti musíme přičíst bodu, kde jej skutečně vnímáme, to jest, jako následný pocit po vibračním pohybu v mozku. Umísťujeme pocity sladké nebo hořké chuti na jazyk, ačkoli ve skutečnosti nastanou teprve potom, když mozek reagoval. Ale v obou případech může noha a jazyk přijmout pouze vjem bolestného tlaku a sladkosti tekutiny, ale tyto vjemy se přeměňují v část vědomé zkušenosti *teprve potom*, když je nervy zanesly až do příslušných mozkových center. *Lokalizovat* tyto pocity do konečků

nervů, znamená upadnout do velké iluze, i když to je iluze zcela pochopitelná.

Nyní mohou jasněji vystoupit místa, která příroda určila za nervové stezky a mozková střediska. Dokud je nervové spojení s mozkiem neporušené, pokračují smyslové nástroje v činnosti. Ale malomocný, jehož nervová spojení mezi rukou a mozkiem je zničeno, nebude mít žádný vjem dotyku. Jeho malomocná ruka může být upálena nebo odříznuta, on nebude cítit žádnou bolest. Zničte nervy, ochromte je nebo způsobte úraz v příslušném mozkovém centru a smyslové nástroje selžou při vykonávání svého úkolu - zrak zanikne nebo cit v prstech zmizí. Proto nemůžeme poznávat žádný předmět bez nervů a mozku. Oči by mohly být zcela neporušeny a normálně fyzicky reagovat na světlo, a přece by člověk nemohl vidět víc než slepec, kdyby část kůry jeho mozku byla poškozena nebo odříznuta nebo kdyby optický nerv byl oddělen. Vidění není možné bez živé spolupráce jak mozku, tak nervu s okem - tak se tvoří trojdílné společenství. Jasný význam toho je, že vědomí existence předmětu nevzniká v tělesném oku, uchu, pokožce, na jazyku nebo v nose, které jsou na koncích nervů, ale že vznikne *teprve potom*, když zpráva dosáhla mozkových center, které jsou v počátečních bodech nervů. Neboť *teprve potom* se objeví tento tajemný prvek zvaný vědomí. Nejprve poznáváme věc ve smyslové zkušenosti tím, že si uvědomujeme zvláštní vlastnosti, které ji odlišují od jiných věcí, jako například její zvláštní tvar, zvláštní rozměr a stupeň tvrdosti; můžeme si ji uvědomit pouze poznáváním těchto vlastností.

Víme nyní, že věc, zvaná hodiny, je před námi, protože existuje drobný obraz v očích, zvuk jejich rytmického tikotu v uších a pocit jejich pevného dotyku v prstech. Všechny tyto vjemy se kombinují a vzájemně potvrzují. Známe pomeranč, protože vypadá kulatě a žlutě, chutná sladce a je dužnatý. To jsou dobře známé vlastnosti. Ale jak si je můžeme uvědomit? To je možné pouze pocíťováním bezprostředních účinků, které vznikají působením pomeranče v naší *mysli* prostřednictvím smyslů. Každý *jednotlivý* účinek, který vzniká v našem vědomí, jako samostatný dužnatý pocit pomeranče a ne celý pomeranč, se technicky jmenuje *vjem*.

Vše, co člověk vnímá smysly nebo o čem přemýšlí při uvažování, stává se objektem v poli vědomí. Můžeme tomu proto ponechat technický výraz „objekt“. Každý objekt má určité poznatelné vlastnosti, které se představují mysli jako vjemy. Jsou velmi rozmanité a říkají nám, kde objekt je, je-li malý nebo velký, jaký má tvar, zda má sladkou nebo slanou chuť, příjemnou nebo nepříjemnou vůni, jakou má váhu nebo teplotu, zda leží klidně nebo se právě pohybuje.

Když přenášené nervové impulsy přicházející z uší, dokončí svou cestu a dosáhnou mozku, vyvolají vjemy zvuku. Ty mohou být rozmanité v tónině, síle a charakteru. Tónina může být vysoká nebo nízká, síla mohutná nebo slabá a v charakteru buď jako pouhý hluk, nebo hudební tón, ale každý ze zvuků bude *odděleným* vjemem.

Z tlaku na pokožku na jednom konci a z procesů, které se v ní důsledkem toho odehrají, jsou vyvolány odpovídající procesy na druhém konci v mozku, odkud obdržíme vjemy dotyku. Ty se dělí zhruba na tři skupiny: dotyk, teplotu a povrchovou bolest. Tyto skupiny se jeví jako poznávání rozdílných vlastností, jako teplo nebo zima, hladkost či drsnost, tíha nebo lehkost, bolest, pohyb nebo tlak. Největší počet dotykových vjemů dostáváme prostřednictvím kůže na ruce, protože to je lidský úd nejvíce činný. Držte v ruce knihu a dostanete vjemy tlaku na kůži, jakož i vjem námahy ve svalech. Tyto dva vjemy dohromady tvoří kombinovaný vjem váhy knihy. Když zvednete kousek železa, vaše ruka přijde do styku s jeho povrchem a vy máte vjem tvrdosti. Vaše prsty vám řeknou, že plnicí pero je kulaté a hladké, což znamená, že jste dostali vjem kulatosti a hladkosti. Když držíte pero pevně v hrsti, začnou na sebe prsty a pero vzájemně tlačit a pocítíte další vjemy, a to vjemy odporu a tvrdosti. Čím pevněji je držíte, tím silnější budou tyto vjemy.

Světlo a stíny, které si pohrávají na věcech a kolem nich, nám dávají vjemy barevných tvarů. Zdvihneme-li pero a podíváme se blíže na jeho krásný zjev, zakoušíme vjemy nachové, šedé, zlaté a černé barvy. Fyzikální věda ví, že různé rychlosti vlnění téhož světelného paprsku oči čtou jako rozmanité barvy. Je tedy barva věcí optickou interpretací. Co vnímáme jako barvu, nevnímáme odděleně od sebe samých.

Mluvíme-li k člověku a slyšíme ho odpovědět, co se skutečně děje? Zvuk, jenž je vibrací ve vzduchu, působí na obě těla a v konečcích nervů v ušních bubíncích vznikají pohyby; zatímco světlo tvoří určité sítnicové obrazy v očích. Tyto podněty se šíří jako podráždění hlavními nervy do mozku, kde potom vznikají souhlasné vjemy. Dotkneme-li se lidského těla, shromáždíme ve formě svalových vjemů tlaku a uvolnění výsledky vtisků, učiněných na kůži.

Kde vznikají například vjemy tvrdosti a drsnosti? Jsou ve věci nebo v pozorovateli věci? Malá analýza ukáže, že jsou v pozorovateli, zdánlivě v jeho těle, ale ve skutečnosti v jeho mysli. Obdobně nelze nalézt pocit tíže a kulatosti v hmotných věcech, ale v našich vjemech o nich.

Kde je okamžik, kdy si člověk uvědomí, že pocítil vůni růže? Je to tehdy, když se růže přiblíží k nozdram? Je to tehdy, když nepatrné částičky vůně se dotknou vnitřní sliznice nozder? Je to tehdy, když čichový nerv zaznamená podnět? Nebo když podráždění dosáhne mozku? Ne! Nevíme a nemůžeme vědět, jak růže voní, dokud naše mysl nepřeveze záznam, dokud to *myšlením* nevyvoláme v existenci. Teprve v tom okamžiku si člověk uvědomí fyziologický styk mezi růží a sebou. Po výkladu dojmů fyzické zkušenosti sdělené nervy následuje rekonstrukce výsledných vjemů v mentální zkušenosti. Řečeno fyziologickými termíny, každý vjem je čistě mentální odezvou, ve kterou se jaksi proměnil podnět hmotného nervu. Každý vjem je mentální záležitostí; je ve vědomí, kdežto smyslové dojmy jsou v těle.

Tento bod pochopíme snadněji, když uvážíme, co se stane, říznete-li se do prstu nožem. Vznikne pocit bolesti. Tento pocit je nepochybně v nás a v nikom jiném; mimo to, je to stav našeho vědomí a ne stav nože. Je to zkrátka vjem bolesti. Podobně, jestliže položíme ruku na knihu, vznikne tím pocit odporu, když se povrch dlaně setká s odporem na povrchu knihy. Tehdy říkáme, že cítíme knihu, ale není tomu tak. Pociťujeme vlastně tu část kůže, které se kniha dotýká, a pokožka zasílá míchou zprávu do mozku, až se zrodí vjem odporu v našem individuálním okruhu vědomí. Proto nepociťujeme knihu, ale spíše to, co se děje v našem vlastním já. Všechny ostatní druhy vnímání denní zkušenosti,

ať již čichové, chuťové nebo zvukové, jsou stejně tak stavy našeho vědomí.

Kde je trpkost, kterou chutnáme, jíme-li nezralé ovoce? Jako všechny chuti je ve skutečnosti vjemem pocházejícím z jazyka, neboť je především *uvědoměním si*, záznamem, který dodalo vědomí. Musí tedy být totožná s naší myslí. Proto trpkost jako zkušenost je v nás, ale my ji bezděčně promítáme ven na plod. Plod vyvolává kyselou chuť v *nás*, ale my nesprávně říkáme, že on sám je kyselý. Tak chybně připisujeme stav vědomí vnější věci! Takový příklad ukazuje, jak chybná řeč zavádí naši myšlenku. V předcházejících kapitolách jsme se učili hlídat slova a dávat pozor na léčky a nástrahy, které slova kladou našemu chápání světa.

Známe něco více o hodinách než jen ty vjemy, které nám říkají, jak hodiny vypadají a jak zní? Jestliže pokračujeme s analýzou tohoto stavu a provádíme ji přesně a do hloubky, jsme nuceni přiznat, že jsou to *jedině* tyto zprávy našich smyslů, co pro nás vytváří skutečné hodiny, které známe. Odstraňte hnědou, zlatou a černou barvu, pocit tvrdosti, kulatosti, chladu a hladkosti, rytmický tikavý zvuk - co zbude z hodin? Bez nich nemohou existovat vůbec žádné hodiny ničí zkušenosti. Všechno to jsou bez výjimky *vjemy*, jsou to události v mysli, představy, chceme-li je tak nazývat. Co *my* vidíme, co *my* slyšíme a co *my* cítíme jsou *první* věci, které si uvědomujeme ve spojení s každým předmětem. Pohyby uvnitř smyslů, nervů a mysli se dějí rychlostí blesku, takže si nemůžeme tento pochod vůbec uvědomit. Vjemy jsou proto nejen prvními, ale skutečně také *posledními* věcmi, které známe o hodinách. Tato neuvěřitelně rychlá mentální činnost vytváří pouze iluzi, že jsme vešli v přímý styk s něčím vnějším, ale ve skutečnosti jsme pouze vnikli do svých vlastních vjemů. Podobně pohled na někoho stojícího blízko je složeným výsledkem různých vjemů, souhrnem toho, co smysly předvádějí naší mysli, ale ničím více. Každá oddělená věc, kterou vidíme nebo zakoušíme, se vyznačuje souhrnem vlastností a charakteristik a každá vlastnost se vtiskuje individuálně do smyslů, a tak dává oddělený vjem barvy, zvuku, chuti a podobně. Když pronikneme hluboko do základů našeho poznávání světa, pochopíme, že tento prvotní fakt vjemu je jeho základ

a původ. Takové poznání není vůbec možné pokud zde nebyly jako první vidění, slyšení, dotyk a jiné vjemy nebo jejich oživené vzpomínky. Každý z nich je totiž článkem zkušenosti člověka.

Můžeme znát mnoho věcí, ale jediné věci, které známe jistě, jsou stavy našeho vědomí, to znamená, naše vjemy a nic jiného. Pouze našich pět smyslů nám říká o existenci tohoto známého světa a podává nám o něm zprávy. Není možné dostat se přímo k předmětu jako k nezávislé existenci. Pronikáme pouze k jeho vnímanému tlumočení, to jest, pronikáme k fyziologickým stavům v *nás samých*.

Každý vjem je osobní a individuální záležitost, protože je to činnost vznikající v našem vlastním já. Nesdílíme ji společně s ostatními; nemůžeme obyčejně vidět přímo do mysli druhého. Každý člověk může normálně pozorovat pouze to, co se děje uvnitř jeho vlastního vědomí. Zakouší vjemy, které jsou oddělené a mohou být dokonce odlišné od vjemů jiných lidí, hledících na tentýž předmět. Tyto osobní dojmy světla, zvuku a hmatu, které nám říkají o vnějším předmětu, jsou tím, co poznáváme přímo, co si bezprostředně uvědomujeme, a čím jsme si zcela jisti, že zakoušíme.

Musíme pochopit - a k tomu bude třeba soustředěné jemnosti myšlení - že *nikdy nepoznáváme panoramatický vnější svět sám o sobě. Vidíme tento svět pouze nehybnými brýlemi smyslových zpráv, které o něm dostáváme*. Nemůžeme jej přímo pozorovat. Přímo pozorujeme jen mentální reakci na něj, to jest, pozorujeme sami sebe! *Aniž jsme si kdy uvědomili tuto jistotu a jednoduchou pravdu, žijeme ve dne v noci ve světě, který pro nás vytvářejí vjemy*. Nevědečtí a nefilozofičtí lidé nikdy netuší tuto pravdu. Nesmíme zapomínat, že tyto údaje jsou vzaty z množství pozorování ve skladišti moderní vědy a že jsou založeny jak na pokusech vykonaných na živých lidech, tak na pitvách vykonaných na mrtvých.

Nechť se nikdo nestane netrpělivým nad těmito stránkami, když opakuji vědecká fakta, známá již světu. Jsou jistě známá, ale hlavně úzkým kruhům studentů medicíny a psychologie. Nejsou běžně známá širšímu okruhu laiků. Pro náš účel jsou důležitá ze dvou důvodů. Předně, rozsáhle

potvrzují základní zásadu skryté nauky, kterou musíme vstřebat na tomto stupni svých studií. Za druhé proto, že se odvoláváme na fakta, že se dotazujeme přírody v duchu Francise Bacona, zakladatele moderní vědy. Moderní podání dávného indického učení musí být založeno na vědě, která udává směr moderní kultury, protože nové vědecké objevy začínají podporovat a ospravedlňovat staré indické objevy. Ale zatímco věda je zmatena fakty, které nashromáždila, a dokonce ani dobře neví, co s nimi, skrytá filozofie chápe dokonale tato fakta, neboť plně rozumí jejich postavení a významu. Zatímco věda se musí dříve nebo později stát filozofickou nebo pokračovat v neustálém zmatku, skrytá nauka vypracovala každou zásadu formou, která je dokončena do poslední slabiky. Nezná nejistotu, pochyby, zmatek. Zjistila pravdu a může vést ochotné stoupence přímo k ní. Jestliže zde tedy přijímáme vědu do svého postupu, nezastavíme se u ní. Budeme postupovat bez bázně a daleko ji předstihneme dokud nedosáhneme ověřeného vědění, ve srovnání s nímž je mluva vědy pouze koktáním před univerzálním tajemstvím. Nechť jsou proto čtenáři trpělí, neboť máme pro ně v záloze něco zcela *nového*. Nechť si počkají na druhý svazek, ve kterém budou poprvé podána moderním způsobem a západním jazykem pokročilá a tajná učení nejstarší filozofie známé Asii, domovu to nejstarší kultury světa.

ZROZENÍ VĚDOMÉ ZKUŠENOSTI

Každý fakt nebo událost, které právě pozorujeme, se právem nazývají *zkušenost*. Obyčejně myslíme na předměty a události, aniž si kdy uvědomujeme, že myslíme na vjemy. Takové uvědomění může nastat teprve potom, když se přemýšlivou analýzou snažíme tyto zkušenosti pochopit. Obvykle se více zabýváme předmětem než mentálním obsahem, bezprostředně se k němu vztahujícím, nebo způsobem, jakým jsme si uvědomili jeho existenci, neboť to je speciální záležitost psychologa.

V okamžiku, kdy se podíváme na pero si vůbec neuvědomujeme neobyčejnou složitost této zdánlivě jednoduché činnosti. Mohli bychom se domnívat, že když si uvědomujeme *všechny* vjemy vyvolané perem,

vnímáme pero. Neškolená mysl obvykle věří, že poznání existence pera je zcela jednoduchá záležitost pasivního přijetí všech vjemů, které tato existence poskytuje, a ničím více. Vědecké pátrání však odhalí, že tato činnost je mnohem složitější.

Vjem není dále analýzou dělitelný, poněvadž vyznačuje jedinou základní vlastnost předmětu. Ale normálně si nejsme vědomi jednotlivého odděleného vjemu. To znamená, že nikdy nevidíme zlatou barvu hrotu svého pera odděleně od tvaru tohoto hrotu. Barva například nevchází do vědomí odloučena od rozměru a tvaru. Nikdo nemůže zkoumat z hlediska vědomí jedno odděleně od druhého. Něco takového existuje pro nás pouze při teoretickém studiu a je výsledkem teoretické analýzy. To proto, že si uvědomujeme v jediném okamžiku množství různých zkušeností, shluk několika vjemů současně. Proto pocit, že je zde něco tvrdého na dotyk, přichází *současně* s pocitem, že je zde něco, co má hladký povrch, a se zrakovým poznáním, že je to nachově zbarvené a kulaté. Kdybychom všechny tyto odlišné vlastnosti vzali odloučeně, neřekly by nám, že předmětem je pero. Právě tak jako pomíchaná hromada cihel dává toliko pocit chaotického zmatku, dokud z nich není vystavěn dům, tak také vjemy nemají žádnou rozumnou hodnotu, dokud nejsou přivezeny do vzájemného a jasného pořádku. Musíme nejenom tvořit vjemy, ale musíme také mít schopnost rozeznávat jednu věc od druhé, potřebujeme například rozlišovat tvar pera od tvaru láhve.

Vidíme květinu. Také se jí dotýkáme a čicháme její vůni. Vidění, dotyk a cítění květiny jsou jednotlivé vjemy. Celá skupina vjemů se musí sloučit, dříve než mohou pro nás vytvořit květ. Jednoduchý podnět barevného povrchu růže může končit jako vjem červené barvy, ale teprve reakce mysli nejen na tento vjem, ale na všechny ostatní získané vjemy - jako hebkost, vůni a jasnost - nakonec rozhodne o našem pochopení, že se jedná o růži.

Co je pravdivé o růži, je pravdivé o všech poznávaných věcech. Vidět něco, znamená *myslit* na to, dotýkat se kusu jemné látky nebo špalku tvrdého dřeva, znamená *myslit* na ně, a slyšet nějaký zvuk, ať již to je ten nejjemnější šepot, nebo burácení hromu, rovněž znamená *myslit* na

to. Žádné smyslové zkušenosti nejsou možné, jestliže nejsou provázeny rovnocenným aktem myšlení. Všechno, od nekonečně malého mikrobu k nekonečnému prostoru, je především objektem myšlení, obrazem nebo představou.

Pouhé vjemy nemají proto význam, dokud je mysl, která je zažívá, neshrne, a to nikoli postupně, ale současně, a dokud je konstruktivně nespojí tak, aby tvořily vnímanou věc. Z jediného pera se může nahromadit v očích množství jednotlivých vjemů, ale dokud nejsou zcela dokončeny mentální činnosti, které je spojí a stmelí, nedosáhnou stupně přesného *poznání*, že jsou perem. Teprve potom se objeví jejich význam a jejich smysl je pochopen. Určení jakéhokoli předmětu v sobě zahrnuje tvořivý proces, kterým se vstíjí základním vjemům patřičný význam a dá se jim významové spojení. To může nastat teprve potom, když všechny vjemy, které vyvstanou, budou sloučeny v jedinou sjednocenou zkušenost. To se také přesně děje a vjemy se takto mění v myšlenky o věcech nebo událostech tak, jak je obvykle *známe*. Mysl urovnává, spojuje a vytváří tyto jednotlivé i současné vjemy v kompletní myšlenky nebo obrazy.¹⁾

Každá myšlenka je současně složena ze dvou nebo více sdružených vjemů. Každý oddělený vjem je prvek ve spořádané výstavbě vnímání, takže vnímaný obraz pera je ve skutečnosti skupinou takových prvků, přivedených do plného světla vědomí. Máme vjem jako první podvědomou reakci na fyzický podnět z vnějších věcí a máme vědomou myšlenku jako první vědomou reakci na souhrn vjemů. Celé pořadí se potom jeví jako podnět smyslovému ústrojí, způsobený nějakým vnějším předmětem, potom přijde smyslový dojem, dále nervový přenos, za čtvrté odpověď mozku, za páté odpověď podvědomé mysli (vjem) a konečně plně vědomá odpověď (mentální obraz, idea o události, představa, myšlenka). Obvykle známe jen šesté stadium v tomto pořadí, protože je dokončenou a běžnou vědomou zkušeností, kdežto páté je pro takovou zkušenost pouze surovinou.

1) *Pozn. autora: Taková myšlenka se technicky nazývá vjem nebo, obecněji, vnímání.*

Ale nesmíme upadnout v omyl a považovat takovou vnímanou myšlenku za pouhý součet nových vjemů. Ty jistě tvoří její jádro, ale to musí být doplněno ještě něčím dalším, má-li být každá zkušenost přiměřeně naplněna. Mysl musí napřed tlumočit a potom tvořivě zformovat svůj vlastní obraz pera nejen z dojmů nahromaděných smysly, ale také z dojmů spojených se vzpomínkami na dřívější zážitky vidění a dotyků per. Musí si představit zprávu získanou od smyslů a něco k ní přidat, jestliže má úspěšně tlumočit převrácený zmenšený a dvojrozměrný obraz ze sítnice. Proto nevyhnutelně vstupují do každého aktu vnímání další tři mentální příspěvky, mísí se s materiálem dodaným vjemy a to vše zpracovávají v konečnou myšlenku poznání: 1) asociace s minulou podobnou zkušeností, 2) předvídání nové zkušenosti, 3) osobní výklad, vlastní poznávajícímu jednotlivci. Nejdůležitějším z těchto prvků je první.

Když poznáme vjem tvrdosti při uchopení kusu dřeva, naše paměť jej automaticky spojuje a zařazuje podle mnoha dříve zakoušených vjemů tvrdosti. Vzpomínka na tvrdost se spojuje s novým vjemem tvrdosti. Roubujeme staré známe dojmy na nové vjemy nebo z nich podvědomě reprodukuje minulou zkušenost. Stará zkušenost je takto oživena a spojena s novou a objevuje se nám ve tvaru konkrétního vjemu. Ruka může poskytnout dojmy něčeho tvrdého a hladkého, zatímco oko může dodat dojmy něčeho kulatého a hnědě zbarveného, ale všechny tyto vjemy jsou pouze materiálem, ke kterému musí mysl připojit prvek převzatý z bohatství minulé zkušenosti v podvědomí, a potom synteticky budovat celek v podobu stolu. To dělá tak, že stmelí všechny tyto vjemy a současně je vykládá ve světle staré zkušenosti, na kterou si vzpomíná. Je vnesená vzpomínka na předchozí a podobné vjemy, a tak se dochází k významu věci, jako je kulatý povrch stolu.

Mysl čerpá ze zdánlivě zmizelé minulosti, vystupujíc tak nad omezení časem, a chápe se těch zkušeností, které jí nejspíše pomohou pochopit nynější zkušenost. Obnovené vjemy ovlivňují tvoření nových představ.

Další důkaz, kterým minulost přispívá k formování těchto mentálních obrazů, můžeme nalézt v poměrné rychlosti, s jakou dospělý člověk poznává rozměr, vzdálenost a tvar věcí ve srovnání s dítětem. Malé stvoření

se musí učit rozeznávat mezi jednou neurčitou věcí a druhou neurčitou věcí, až obě začnou pomalu dostávat jasnější obrys, protože jsou prostřednictvím zkušenosti známé a jejich význam je jasnější. Dítě vztahuje ručky, aby uchopilo měsíc, myslíc, že je blízko, kdežto dospělý vidí, že měsíc je velmi vzdálený od jeho vlastního těla. Ale oči dítěte zaznamenaly dojmy měsíce stejně věrně a přesně jako oči dospělého, neboť jejich stavba není v žádném směru jiná. Oči dítěte nelze vinit z neschopnosti vnímat vlastní prostorový vztah k měsíci. Lze to vysvětlit pouze slabší činností dětské mysli při sestavování obrazu z vizuálních vjemů, způsobenou nedostatkem dřívější zkušenosti, z níž by dítě čerpalo. Dítě, které se právě naučilo číst, přečte tištěnou stránku pomalu a obtížně, často zaměňujíc jedno písmeno nebo dokonce slovo za jiné. Totéž dítě, když dospělo, bude číst tutéž stránku rychle a přesně. Avšak dojmy a obrazy, zaznamenávané sítnicí jsou v obou případech naprosto stejné. Oči mohou být stejně dokonalé u dítěte jako u dospělého. Proč je tedy tento rozdíl ve výsledku? Odpověď zní, že vyrůstající dítě čte tištěné knihy stále častěji a častěji, jeho mysl si připomíná dřívější obrazy písmen a slov a přispívá stále více těmito vzpomínkami k činnosti čtení, až konečně každé slovo plně a správně poznává, to znamená, že vnímá, čím je. To je jasný důkaz složité a tvořivé povahy každé myšlenky, která se vztahuje ke zkušenosti.

Zde můžeme snadno pochopit, jak mocně mysl přispívá k přítomné zkušenosti tím, že čerpá z minulosti. Naslouchejte též osobě, zpívající rychle dvě rozdílné písně, z nichž jednu dobře znáte a druhou neznáte vůbec. Slova první písně budete sledovat snadno, kdežto slova druhé jen s určitou obtíží, takže se může stát, že některým slovům neporozumíte. Zvuky uslyšíte, ale nerozeznáte je jako poznatelná slova. V prvním případě přidala paměť něco k zvukovým vjemům. Dojem způsobený v uších je u obou stejné kvality. A přece slyšení je zmatené, když je píseň neznámá, ale dokonalé, když je známá a vzpomínáme si na ni. V prvním případě je vadné, v druhém přesné. Mentální činitel je proto přítomen ve všech případech slyšení a přispívá spíše k tomu, co vědomě slyšíme, než k tomu, co právě vtiskují do uší zvukové vibrace.

Zvláštní znázornění, ukazující, jak minulost existuje jako součást lidského vnímání, můžeme nalézt v případě těch, kdo ztratili nohu nebo ruku těžkým úrazem nebo chirurgickou amputací. Lékařské anály odhalují, že takové osoby si v mnoha případech stěžovaly, že cítí bolest v dolní části nebo v prstech chybějícího údu tak, jako by byl stále ještě spojen s tělem! Mysl může tedy mocným vlivem paměti vnášet do svých zkušeností dokonce fikce. To dokazuje, že svědectví paměti připravuje cestu pro očekávané. Proto dalším prvkem, který vstupuje do tvorby představy společně s novými vjemy, je předvídání toho, co předmět je nebo čím má být. To je konečný činitel při tvoření myšlenky. Do řady mentální činnosti vstupují nejen představy minulé zkušenosti, ale také osobní city. Každá mentální konstrukce je podmíněna našim individuálním založením. Vznik určitých optických klamů to velmi dobře ilustruje. Veškeré své uvědomování nečerpáme tedy pouze z nových smyslových dojmů. Vzpomínka na minulé přidává něco ve formě oživených mentálních obrazů, zatímco očekávající obrazotvornost dodává ostatní, ale obě jsou nepřímo odvozeny z dřívějších smyslových dojmů.

Proto se hluboce zakořeněné mentální zvyky, pevně utkvělá očekávání a vzbuzené asociace rovněž podílejí na vytváření mentálního obrazu nebo myšlenky o nějaké události. Přechod od pouhého vjemu k plnému vnímání není pouze přechodem ke skupině vjemů současně se spojujících ve vědomí, aby vytvořily zkušenost, ale také přechodem k mentální interpretaci a vzájemnému uspořádání jednoduchých vjemů.

Myšlenka je hotovým výtvořem, když ji skutečně poznáváme jako patřící do zvláštní třídy. Tak jako když poznáme, že předmět červeně a zlatě zbarvený, hladký, obdélníkového tvaru, 21 cm dlouhý, patří do třídy zvané kniha. Nesmíme si však myslit, že jeho vytvoření z vjemů je pouhým aritmetickým součtem. Je spíše procesem *okamžitého* splynutí. Vjemy se nejen proplétají, nýbrž i splývají. Všechny tyto činnosti, které vytvářejí zkušenost, nejsou vykonávány námi, pokud si to uvědomujeme, ani nejsou přímo přístupné našemu pozorování. Jsou prováděny automaticky pod prahem vědomé mysli. Projevují se svými výsledky. Jestliže nejsme schopni rozplést tyto jednoduché a oddělené prvky a před-

ložit je jednotlivě svému pohledu, je to proto, že myšlenka není nic jiného, než jejich konečné a stálé splývání v jednotu. Po dobu vytváření se myšlenka formuje sama automaticky a mimo kontrolu vědomé vůle. Osobně si nejsme vědomi této neustálé činnosti mysli při tvoření myšlenek, obrazů a představ, jejichž celek tvoří naši zkušenost světa. Proto si neuvědomujeme fakt, že pero, tak jak se nám jeví, je výtvořem mysli.

Analýza vnímání tedy odhaluje, že tvar a rozměr jakéhokoli předmětu, který je před námi, stejně jako jeho povrch a barva, jsou vlastnosti, které nakonec existují jedině pro *mysl*. To platí stejně o tvrdých a těžkých věcech, jako jsou žulové skály, neboť i ty pro nás existují jako sloučené skupiny vjemů. Teprve když si *uvědomíme* skály, můžeme si uvědomit jejich přítomnost. Pouze skály pocíťované a viděné mohou pro nás vůbec existovat. Všechno známe prostřednictvím souhrnu vjemů, to jest, uvědomováním si, které je v nás vyvoláváno prostřednictvím barev, vůní, chutí, dotyků a zvuků, které tvoří naši fyzickou zkušenost a které jsou ve svém základu zkušenostmi mysli. To, co *vidíme*, není věc sama o sobě, ale věc v naší mysli. Myšlenka je intimnější než věc.

Jak to, že myšlenka se tvoří takovou neuvěřitelnou rychlostí? Můžeme pouze odpovědět, že původně to muselo být pomalým a vědomým aktem, který během evoluce nespočetnými staletími byl jednotlivci a lidstvem přeměněn v okamžitý a nevnímátný akt. Známé a často se opakující zkušenosti učinily pro mysl snadným tvořit své představy prakticky okamžitě. Složitý a úplný akt vidění předmětu obsahuje určitý počet stupňů jdoucích za sebou, ale ty problesknou tak nepředstavitelně a neuvěřitelně rychle, že prakticky splynou v jediný okamžitý proces. Tato rychlá práce je částečně výsledkem existujícího pozadí minulé smyslové zkušenosti, s níž se nové vjemy ihned sloučí, a částečně výsledkem vrozené síly mysli.

Tyto oddělené stupně uvědomování si věci se samy neodhalují běžnému vědomí, nýbrž pouze ve vědecké analýze. Proto se mohou jevit nezasvěcenému jako směs nesmyslů. Jsou pochodem, který je zcela pod povrchem vědomí; jsou částečně nebo plně podvědomé. Zde jsou popsány tak, jak by se rozvíjely, kdybychom je mohli vidět jednotlivě. Vnímání

je obyčejně tak rychlý, dokonale hladký a automatický proces, že se ani nezastavujeme, abychom posoudili veliký význam jeho skutečné činnosti. Je tedy možné pohlížet na zrak ze tří rozdílných stanovisek. Prvým je fyzický podnět a týká se pohybu světelných paprsků z předmětu do oka. Druhým je fyziologický proces a týká se promítnutí obrazu na sítnici. Třetím je psychologická konstrukce a znamená první uvědomění si toho, že předmět existuje. Fyzika zkoumá světlo, fyziologie oko a mozek, psychologie musí studovat vznik vědomého vjemu, zatímco filozofie musí nejen uspořádat výsledky všech tří věd, ale také je ocenit a zjistit jejich pravou hodnotu v celistvějším systému výkladu světa.

A tak začínáme chápat, že dokud omezujeme své zkoumání na povrch obrazu, se zdá každé pochopení způsobu, kterým si uvědomujeme běžné věci a osoby, které nás obklopují, jednoduchou záležitostí, ale v okamžiku, kdy se pokoušíme vidět také hlubší část a pozorně se dívat na obraz jako na celek, začneme chápat, jak je to vlastně nesnadná a složitá záležitost. Tak také můžeme pochopit, proč vědci do určité míry a filozofové v plné míře nejsou jako ostatní lidé spokojeni s povrchním vysvětlením toho, co denně vidí a čeho se dotýkají, ale snaží se ponořit do větší hloubky. V této kapitole jsme byli vedeni krok za krokem k překvapujícímu objevu, že ať jsou denní hmotné věci jakkoli hmatatelné, jejich existenci nám nakonec odhaluje naše mentální zkušenost, to znamená, že poznání těchto věcí nás uzavírá do čtyř stěn pouhých myšlenek.

Jednoduše řečeno, to, co nepochybně známe, jsou naše představy toho, co obvykle nazýváme zevními objekty, my se však klamně domníváme, že poznáváme objekty samotné. Rozdíl mezi oběma je rozdílem mezi kinematografickou fotografií nenapodobitelného a geniálního Charlie Chaplina na bílé plátěné stěně a živoucím Charlie Chaplinem. Ale zde analogie musí končit. Rozvíjet ji dále znamená ji zkreslit. Neboť zatímco fotografie není koneckonců ničím jiným než kopií něčeho, myšlenka není vůbec kopií - je mentálním *výtvořem*. Je něčím novým, protože představuje nové zrození ve vědomí, nový vznik myšlenky. Je to důkaz podivuhodné síly mysli tvořit - a ne pouze zkoumat - to, co vnímá. Je rovněž důkazem toho, co bylo naznačeno na počátku této kapitoly, že

vnější svět je zcela relativní k mysli, která jej vnímá, že závažný princip relativity ovládá celé naše pozorování a všechnu naši zkušenost. Zde rozvádíme tento princip do šířky, kterou Einstein nepochopil a kterou proto nebude chtít sledovat.¹⁾

Ti, kteří mohou porozumět tomuto bodu, jsou spolehlivě očkováni proti onomu hrubému druhu materialismu, který převládal v posledním století mezi lidovými stoupenci vědy a proti pokryteckému materialismu, který převládal mezi neinteligentními přívrženci náboženství.

Plnicí pero, které začalo jako sbírka vnímaných vlastností, skončilo jako zlomek naší mysli. Posledním naučením této kapitoly je, že to, co vidíme, vidíme především jako myšlenku, že to, čeho se dotýkáme, dotýkáme se především jako obrazu, a že každá lidská zkušenost fyzického světa je v podstatě mentálně vytvořená zkušenost. Naše vjemy, které se zdají být tak hmotné, jsou jedině mentální události. Všechny barevné, vonné a pociťované věci, které známe, pociťujeme nakonec v mysli a nikde jinde. Abychom se dostali do styku se světem vnějších věcí, musíme je *vmyslit do existence*: jinak šije vůbec neuvědomíme. Představa, kterou mysl takto podvědomě vytváří, představuje správně nebo nesprávně o věci tolik, kolik známe, a tolik, kolik můžeme kdy znát. Nemůžeme totiž jít za své myšlenky. Nemůžeme vidět nic, co nám mysl nevytvoří. Pero samo může být 15 centimetrů dlouhé, ale kdyby naše mysl provedla ten trik, že by nám je ukázala dlouhé pouze 2,5 centimetrů, pokračovali bychom v blažené nevědomosti, věříce, že pero je dlouhé 2,5 centimetrů. Na štěstí jsou takové triky vzácné, třebaže skutečně existují, jak jasně ukáže příští kapitola. A kdyby naše mysl nevěděla, že oči viděly horu a ruce se jí dotkly, nevěděli bychom, že hora vůbec existuje.

Potřebujeme více pravdy. Neexistuje žádný jiný utišující lék pro náš sužovaný věk. Je přirozeně těžké uvěřit, že jsme si vědomi pouze *myšlenek vnějších věcí*, když všechna svá léta jsme pošetile věřili, že jsme si byli vědomi věcí samých. Většina lidí je nepřístupná této nauce. Staví je pod oblohu, která je cizí, studená a neznámá. Bude proto těžké zbavit se

1) Pozn. překl.: V době vydání této knihy (1941) Einstein ještě žil. Zemřel v roce 1955.

běžného názoru, to jest, materialistického názoru. Ale lze to udělat, jsme-li ochotni věnovat trochu času a mnoho zkoumajícího nezávislého myšlení tomuto úkolu. Musíme být nelítostní a vymýtit všechny bludy, všechny klamy a všechny iluze ze své mentality.

Naše zjetí ve všeobecné nevědomosti nemusí trvat provždy. Může slábnout a stát se bezvýznamným, jak naše nesprávné myšlenky zeslábnou a stanou se bezvýznamnými. Vycvičené a soustředěné myšlení může dělat zázraky, neboť může proměnit vodu omylu v drahocenné víno pravdy.

KAPITOLA X.

TAJEMSTVÍ PROSTORU A ČASU

Nyní musíme přistoupit k nejobtížnějšímu stupni našeho zkoumání onoho pochodu, kterým vnímáme zevní předměty, to jest, ke zkoumání povahy lidské zkušenosti zevního světa. Musíme v tomto zkoumání přes všechny jeho obtíže vytrvale pokračovat, neboť svět se stále před nás staví a tiše si žádá přiměřené pochopení své přirozenosti.

Na svět nebo na cokoliv ve světě nemůžeme myslit jinak, než jako na existující v prostoru a čase. Jak bylo ukázáno, je to tím, že mysl sama hraje nej důležitější úlohu v určení, jak budeme svět vidět, nutíc nás *vidět* jej v mezích oddělených a posloupných představ. Proto indiští mudrci říkali, že myšlení *samo o sobě* nemůže postihnout skutečnost nebo podstatu světa a pozorovat ji. Vědci, kteří stanovili teorii relativity a teorii kvantovou, se nyní ocitli v témže postavení. Přiznali, že je nemožné postihnout a pozorovat jemnější jevy Přírody, aniž by do nich rušivě zasáhli již při samém pochodu pozorování. Jakmile vědecké bádání vniklo do tajemného subatomického světa elektronů, neutronů a protonů, muselo uznat, že pozorovatel sám hraje úlohu v určování pozorovaných jevů.

Co přímo vidíme jako zevní věc, je ve skutečnosti mentální obraz. Věda si to pomalu počíná uvědomovat. Například starší vědecké teorie o optickém klamu ho prohlašovaly za jev čistě fyzický a přičítaly ho jakémusi fyziologickému podráždění sítnice nebo poruše očních svalů, ale novější teorie uznávají při něm i určitou mentální složku. Hmota již dále není vším, na čem záleží! Starší teorie považovaly iluzi za bezvýznamnou abnormalitu, zatímco novější zkoumání zjišťuje, že je od počátku do konce úzce spojena s pochodem vnímání.

Zaměňovat tělesnou strukturu za nehmotné vědomí a upadat do staré léčky - považovat totiž hmotný mozek za tajemství mysli - jsou přirozené a prominutelné omyly nepřemýšlivých, nepoučených a filozoficky

prostoduchých lidí, kteří se odvracejí znechucení při první zmínce o této mentalistické nauce. To, že věc, které je možné se dotknout, kterou je možné vidět a ochutnat, je tak vnitřní vůči mysli, jako je zevní vůči tělu, a že samotné tělo je právě tak vnitřní vůči mysli, to dráždí jejich praktický rozum. Pouze nejhlubší uvažování může odhalit, že vjemy odvozené ze samotného lidského těla jsou stejně tak objektivní jako vjemy odvozené z plnicích per, protože je může pozorovat mysl, subjekt. A tak druhá myšlenka vyvrací to, co tvrdí první dojem.

Bylo by však naprostým omylem domnívat se, že toto učení na nás žádá, abychom věřili, že viditelné objekty nevidíme vně svého těla; že tyto objekty, protože je popisuje jako mentální vjemy, musí být umístěny někde uvnitř našeho těla, a že lesknoucí se okno, před kterým sedíme, není blíže než třpytící se hvězda tam v dáli. Pokoušet se umístit dům dovnitř lidské lebky je marnou snahou těch, kteří nepochopili tuto nauku, která, což ani není třeba říkat, v žádném případě neprohlašuje takový nesmysl. Žádný hmotný předmět takovéto velikosti by nemohl existovat uvnitř hmotné hlavy člověka. Takovéto nemožné a pravdě nepodobné názory patří do zápisů z blázince, a ne do spisů skryté filozofie Indie. Ta důrazně prohlašuje, že předměty, jako domy a stromy, vidíme vně svých těl a rozhodně ne uvnitř nich a že bez nejmenších pochyb je všechny vidíme v určité vzdálenosti od sebe, právě tak jako jeden od druhého. Tvrdí, že nelze říci, že tyto předměty vidíme v určité vzdálenosti od samotné mysli, protože vjemy předmětů jsou čistě mentální a mysl není možné jakkoli prostorově umístit.

Představa, že existence těla je oddělena od mysli, od vědomí, je obvyklý klam, udržovaný materialisty. Přisuzovat tělu vlastnosti, které patří mysli, znamená nesprávně vykládat veškerou zkušenost. Nesmíme se dopouštět té chyby, abychom si uvědomovali vnější objekty jako mentální, ale vlastní tělo jako hmotné. Takovéto rozlišování by bylo ne-logické a neomluvitelné. Lze-li říci, že všechno je poznáváno myslí, je to pravda nejen o všech zevních předmětech, ale také o našem vlastním těle, s jeho hlavou, rukama, trupem a nohama. Ty také poznáváme pouze mentálně. Nic neodůvodňuje domněnku, že patří do jiné třídy než zevní

předměty. Proto musíme hledět na tělo stejně, jako hledíme na všechny ostatní předměty, a považovat své uvědomování si těla výhradně za uvědomování si myšlenky.

Rovněž nesmíme dělat tu chybu, kterou dělá mnoho začátečníků při tomto studiu, jakož i mnoho kritiků, kteří jím pohrdají, když si představují, že lidské tělo poznáváme jenom prostřednictvím těla, ačkoli všechny předměty vně těla poznáváme mentálně. Naše tělo se svými pěti smyslovými nástroji, okem, uchem, nosem, jazykem a kůží, existuje přesně stejným způsobem jako cihlová zeď, pokud existuje jako objekt ve vědomí. Jsme si vědomi smyslových ústrojí, protože si uvědomujeme vjemy odvozené od nich, a nejinak. Protože tělo má určitý tvar, velikost, barvu a tak dále, které poznáváme myslí, je celé - i s fyzickým mozkiem - právě tak uvnitř mysli. Jsme právě tak závislí na mysli pro uvědomování si jeho existence, jako jsme na ní závislí pro uvědomování si cihlové zdi.

Faktem je, že většina lidí si plete svou pokožku se svou myslí. Nechápu, že vzdálenost mezi povrchem jejich těla a nejbližší věcí rozhodně není vzdáleností mezi touto věcí a jejich myslí. Hlavním omylem je zaměřovat mimotělesnou existenci za existenci mimomentální. Mysl bezděčně promítá své vjemy do prostoru a pak se dívá na věci, které sama vytváří.

Shrňme tyto vývody a podívejme se analyticky a ostře kriticky na ono slovo „zevní“. Nikdy nikdo neviděl předmět vně mysli, nýbrž pouze vně těla. Jestliže ponecháme praktické stanovisko stranou a mluvíme filozoficky, je chybné mluvit o „zevních“ předmětech, protože i tělo koneckonců známe jako myšlenku a je proto mentální; nic tedy není skutečně zevní. Mluvit o nějakém předmětu, jako by byl vně těla, znamená mluvit o něm, jako by byl vně myšlenky, to jest, mimo mentální věc, tedy mimo mysl - což není možné. Ten, kdo používá slovo „zevní“, měl by blíže udat, zda míní zevní vůči tělu nebo vůči mysli. Jestliže totiž míní zevní vůči tělu, pak jsme již ukázali, že tělo samo je vnitřní vůči mysli, takže předměty musí rovněž být vnitřní vůči mysli. A jestliže míní zevní vůči mysli, pak pojmy „uvnitř“ nebo „zevně“ jsou zcela nepoužitelné. Chceme-li být přesní, nemůžeme říkat, že něco je zevní; můžeme pouze

řící, že to existuje. Slovo zevní má svůj vlastní protiklad. Náleží do iracionálního a pověrečného žargonu.

Od prvních počátků vědomí je každý předmět neustále předváděn mysli, jako by byl čímsi odděleným a nezávislým. My nejen poznáváme nějakou věc, ale poznáváme ji jako věc, která má určitý tvar a velikost a nalézá se v určité vzdálenosti od našeho těla a od jiných věcí. Poznáváme, že existuje v prostoru. Vidíme ji prostorově. Máme zakořeněné přesvědčení, že například stěna, kterou vidíme, je umístěna venku v prostoru, a cítíme, že se nesmíme vzdát tohoto přesvědčení, abychom neztratili zdravý rozum.

Musíme se však postavit tváří v tvář zvláštnímu problému. Jestliže nemůže vystoupit žádný smyslový vjem mimo obvod těla, protože se o každém vjemu předpokládá, že je vnitřním výsledkem práce tělesných smyslových ústrojí, proč tedy vnímáme konečnou myšlenku jako tvar rozprostírající se v prostoru? Všechny předměty, o nichž se říká, že jsou zevní, stojí ve vzájemném prostorovém vztahu. Ale jak si můžeme myslet, že naše představy o nich, které jsou zřejmě vším, co známe, mají polohu v prostoru? Jestliže bylo ukázáno, že naše myšlenky nebo pozorování těchto předmětů jsou skutečně naše zkušenosti o nich, čím to je, že právě táž zkušenost odporuje našemu rozumovému uvažování, neboť odhaluje předměty, jako by stály zcela oddělené od těla a mimo ně? Jak se nám může jevit představa, o níž se říká, že je vnitřní, jako předmět, který je zevní a který má prostorové charakteristiky? Jak mohou barvy přijímat tvary samostatných zevních věcí, když je o nich vědecky dokázáno, že jsou to optické interpretace uvnitř očí? Krátce řečeno, je záhadou, jak vysvětlit přeměnu čistě mentální zkušenosti ve zkušenost zdánlivě oddělenou a samostatnou, a promítání čistě vnitřní zkušenosti do vnější zkušenosti.

Abychom trochu osvětlili odpovědi na tyto otázky, musíme provést delší vědecké zkoumání určitých aspektů pochodů odehrávajících se při vnímání věcí prostřednictvím smyslů. Existuje určitá anomální činnost smyslů, která se nezdá důležitou, je-li posuzována z praktického hlediska, která však poskytuje opravdu jedinečný materiál, umožňující pří-

stup k hlubšímu chápání postavení, které zaujímají smysly a mysl při pozorování světa. Ony zvláštní omyly smyslů, které nazýváme iluzí, a ony tajemné poruchy mysli, které nazýváme halucinací, poskytují zajímavou ukázkou principu, jehož závažnou důležitost nevědecká nebo nefilozofická mysl obvykle přehlíží. Bylo by omylem podceňovat jejich poučnou hodnotu kvůli jejich praktické podružnosti.

Zkušenost iluze má jisté společné prvky se stálou a obvyklou zkušeností, ačkoliv se zdá, že se jí cynicky vysmívá. Psychologická činnost vnímání je v obou, i když příčiny jsou rozdílné. Pochod, kterým si *uvědomujeme* iluzi, se nemůže lišit od pochodu, kterým si uvědomujeme kteroukoli běžnou věc. Jako činnost vědomí jsou oba pochody opravdu totožné, třebaže se o jednom říká, že je klamný, a o druhém, že je správný.

Věda shledala, že studium abnormálních pochodů vrhá nové světlo na pochody normální. Poruchy psychického procesu a vady fyziologického mechanismu odhalují někdy cenná vodítka k práci obou, anebo potvrzují výsledky, získané dříve vědeckým zkoumáním a ryzí úvahou. A tak, když je mechanismus vnímání porušen, jako při iluzích, a fyzický podnět je nesprávně vykládán, obdržíme letmý pohled na to, jak tento mechanismus vlastně pracuje. Pečlivý a systematický rozbor těchto abnormálních zkušeností poskytuje cenné ukazatele, které usnadní pochopení spleťtých pochodů vnímání a jasněji osvětlí úlohu pozorující mysli, pozorujících smyslů a pozorovaného předmětu. Proto má iluze svou vědeckou cenu, neboť nám velmi pomáhá při vysvětlování smyslové zkušenosti.

Řeční intelektuálové, jako Aristoteles, byli znepokojeni tím, jak snadno mohou být lidé klamáni svými smysly; indiští mudrci, jako Gaudapada, nejen že si všimli tohoto faktu, ale dovedli své zkoumání až k nejzazší možné mezi. Znepokojovali se totiž tím, jak snadno mohou být lidé klamáni svou *myslí*. Plné pochopení důsledků jevů iluze-jejichž zkoumání se předpokládá u každé filozofie, hodné toho jména - vyžaduje zjemnělou bystrost chápání, jakou jen zřídka nacházíme u západních lidí. Filozofické úspěchy západních lidí, i když imponující, jsou překonány

lidmi Orientu, jejich vyšším stupněm metafyzické pronikavosti. Některé původní filozofické pojmy se v západní literatuře vůbec nevyskytují nebo přinejlepším ne v tak rozvinuté formě jako na Východě. Je to Indie, která zplodila poměrně nejvíce těch lidí, jejichž ostrost soustředění a jemnost myšlenky se spojila s podivuhodným ovládnutím žádostí a sobectví, které by jinak zeslabovaly jejich snahu zabývat se filozofií. Indičtí mudrci pečlivě zkoumali každý aspekt iluze a halucinace, neboť měli vědecky zaměřenou mysl a nepřijímali nic, dokud to dokonale neprozkoumali a neověřili. Naneštěstí mudrci zmizeli, jejich vědění se většinou ztratilo a indická filozofie během staletí zdegenerovala v neplodné blábolivé diskuze, kterými se stala i v jiných zemích.

Iluze jsou spojovány se zvláštním činitelem při vnímání, který mohl již dávno uvést bádající západní mysli na správnou cestu, která by je dovedla k psychologické pravdě, neboť toho si již před tisíci lety povšimli indičtí mudrci a hluboce o něm uvažovali. Jeho důležitosti však nebyla na Západě věnována náležitá pozornost. Tímto činitelem je fakt, že si všimneme jenom toho, čemu věnujeme svou pozornost, že z množství sítnicových vjemů nevědomky vybíráme jen ty, které nás zajímají. Můžeme doma číst knihu; nebo můžeme být v kanceláři při práci, která nás hluboce zajímá nebo je velice důležitá. Hodiny třeba dvakrát bijí a my si ani nevzpomeneme, že jsme slyšeli jejich zvuk, prostě proto, že naše pozornost byla vysoce soustředěna na čtení nebo na práci. Dojmy opravdu působí na smyslové ústrojí, zvukové vlny narážejí na bubínky zdravých uší, ale následkem odvrácené pozornosti tyto zvuky nevnímáme, i když je jiní slyší. Nebo jdeme po ulici a přítel, který nás potká, pozdraví. Jsme-li však ponořeni do hluboké úvahy, nevidíme ho a neodpovíme na jeho pozdrav. Vidíme spíše to, co hledáme, než to, na co se díváme. Vědomí klesá do nejasnosti nebo až do nicoty tam, kde nevěnujeme pozornost tomu, co vidíme, zatímco naopak živě osvětluje předmět, na nějž bylo myšlení upřeno s plnou pozorností.

Když děláme nějakou práci tak soustředěně, že zaujme naše vědomí do té míry, že vyloučí vše ostatní, mohou se přihodit události nebo předměty mohou být předváděny našemu zraku, a přece uniknou naší po-

zornosti a přejdou nepovšimnuty. Zůstávají mimo pole vědomí, třebaže jsou v poli smyslových vjemů. To, co ovládá mysl, diktuje, co máme vnímat. To je jedna poučka, kterou si musíme pamatovat. Je-li pozornost smyslových schopností zaujata představami vnitřního snění, je cesta k jejich zevní činnosti zablokována. To prakticky dokazují jogíni, kteří jsou plně ponořeni do stavu transu nebo komatu a jsou pak nevnímaví nebo necitliví vůči bolesti, jsou-li říznuti nožem nebo pohřbeni do země. Mentální činitel pozornosti hraje mocnou úlohu při určování obsahu našeho vnímání. Čím více je mysl upřena na tělesné poranění, tím je bolest intenzivnější a nesnesitelnější a naopak, čím více je mysl zaujata jinou událostí, tím méně je poranění pocíťováno. Když se myšlení unaví nebo je zcela odtaženo, můžeme být slepí k tomu, co máme právě před očima.

Už tento neobyčejný fakt sám by měl být jasným upozorněním na to, že činnost mysli něco přidává a něco ubírá při tvoření světa, který pozorujeme. Měl by být výstrahou, že mentální činitel nemůže být vyloučen z žádného rozumného vysvětlení zkušenosti smyslů. Jestliže nespolupracuje mysl se smysly, nenastane žádná vědomá zkušenost žádného zevního předmětu, byť byly fyzické podmínky splněny sebelépe; jestliže spolupracuje nedokonale, bude zkušenost poměrně málo jasná a slabší. Je těžké uvědomit si stupeň mentálního zasahování, když není za našeho normálního stavu patrný. Můžeme si ho však uvědomit při pozorování abnormálních zkušeností a neobvyklých událostí, které způsobují jakousi trhlinu v roušce zahalující vnímání. Bylo již zdůrazněno, že psychologicky je omylem oddělovat iluze od přijatých faktů běžného života. Analytickým studiem těchto výjimečných odchylek od obvyklého běhu přírody získáváme nové znalosti o tom, čím onen běh skutečně je. I když je iluze klamným smyslovým vjemem, je přece jenom vjemem, nechť vzniká jakkoli.

Uvažujme nejprve o druhu těchto iluzí, které se týkají přírody. Nejjednodušší úvaha o této otázce přináší překvapující objev. Vezměte například prostou židli, na níž sedíte. Je to pevný tvrdý předmět, který můžete nahmatat, zhotovený z přírodní hmotné substance nazvané dřevo. To je

z vašeho stanoviska pravda o této židli. Jděte však do vědcovy laboratoře! Necht' vezme kousek onoho dřeva, z něhož je vaše židle vyrobena, a podrobí jej důkladnému analytickému zkoumání. Postupně jej zredukuje na molekuly, atomy, elektrony, protony a neutrony. Nakonec vám řekne, že dřevo se neskládá z ničeho pevnějšího než z řady elektrických záření, neboli prostě řečeno z elektřiny. Ale přes takovéto odborné poučení a v rozporu s tím, co vám říká nevyvratitelný rozum, bude vám vašich pět smyslů dále předvádět dřevo jako něco velmi hmotného, něco zcela odlišného od všeho, co si můžete představit jako elektrickou energii.

Neznamená to, že zažíváte úžasnou iluzi, která je podivnější než jakýkoli kouzelníkův kousek? Vlastně celá planeta nám nabízí pozoruhodný příklad velkého množství pevných, kapalných a plynných látek, které ve skutečnosti nejsou tím, čím se zdají, neboť jestliže vědecké zkoumání neklame samo sebe, jsou ony látky vířící proudy elektrické energie, to znamená, že mohutné hory, tekoucí řeky, dmoucí se moře a zelená pole nejsou ve skutečnosti utvářeny tak, jak je vidíme. Jejich existence je zcela nepopíratelná, ale jejich vzhled jako „kusů hmoty“ je v základě klamný.

Studium moderní vědecké geografie odhaluje neobyčejný fakt, že miliony lidí chodí po této zeměkouli skutečně hlavou dolů a jejich nohy k zemi spíše lnou než na ní spočívají. Takovéto tvrzení, vzaté tak, jak je uvedené na tištěných stránkách, je tak překvapující, že tak zvaný zdravý rozum, v případě, že je běžným laickým názorem, tomu odmítá věřit, ačkoli přijetí dokázaného faktu - že naše planeta je kulatá - neponechává nám jinou možnost, než přijmout tento nález, který však tak velice odporuje tomu, co nám říkají oči. Kdo by kdy znal tento fakt, kdyby jej vědci nebyli zjistili stálým zkoumáním a tak objevili, že běžný názor o vztahu lidského těla k zemskému povrchu je naprosto klamný? Tento jednoduchý názorný příklad nám pomůže pochopit, proč jsou pro filozofii nezpůsobili lidé, kteří trvají na svědectví svých bezprostředních smyslových dojmů jako jedině pravdivých.

Když nízko nad horizontem vychází rudě zářící měsíc v úplňku, zdá se být velký jako ohromné kolo od vozu. Pozorujte však tento měsíc, když

ho máte nad hlavou a uvidíte, že se smrštil na velikost mince. Který z těchto jevů máte považovat za správný? Svým očím nemůžete dávat vinu, protože v obou případech zaznamenává sítnice naprosto přesný obraz. Příčina tohoto rozdílu je v tom, že nevědomky měříte náhle vycházející měsíc stejným měřítkem, kterým obvykle měříváte vrchy, stromy, budovy nebo jiné objekty na obzoru, kdežto při měření objektů daleko nad hlavou používáte obvykle jiného měřítka. A tak, slunce zapadající za známým košatým stromem se bude jevit ohromně zvětšené, protože vyplňuje prostor, který zaujímají větve. Z ustáleného zvyku zavádíte falešné měřítko vnímání a pak podle něho posuzujete velikost slunce nebo měsíce. Ale kde opravdu dochází k tomuto omylu? Není ani v objektu ani ve vašich očích. Může vzniknout jedině ve vaší mysli, neboť je to chyba interpretace, to jest, *mentální činnosti*. Zdánlivé zvětšení slunce nebo měsíce je jedině ve vaší představě.

Pohled'te na krajinu rozprostírající se ráno před vámi. Možná, že vaše oči v pozadí neuvidí nic více, nežli hustou mlhu, která plní obzor. Vyfotografujte tuto mlhu na speciální desku, citlivou na ultračervené paprsky. Kamera pak zachytí to, co pouhé oko zachytit nemůže, neboť zaznamená věrně obraz pohoří vzdáleného dvacet mil, které není dosud vidět. Podobně odhalí citlivý spektroskop a fotografická deska existenci hvězd ve zdánlivě prázdném prostoru i tam, kde silný dalekohled je neodhaluje. Fakt, že takovéto přirozené iluze existují a jsou možné, je sám kritikou naší znalosti světa a její pravoplatnosti. Jestliže nás smysly mohou klamat v těchto případech, není pravděpodobné, že nás mohou klamat i v jiných, kterých si nevšimneme? Tyto příklady by pro nás měly být důvodem, abychom tolik nedůvěřovali svým smyslům - neboť na ně nemůžeme přímo sva-
lovat vinu za tyto omyly - ale spíše své interpretaci zpráv smyslů.

Ano, smysly nás mohou klamat. Pozorovatel v rychle klesajícím letadle opravdu vidí, že se země rychle zvedá, a cestující v rychlíku skutečně vidí, že telegrafní tyče se pohybují kolem něho. To jsou optické klamy. Pomáhají nám však ujasnit si, jak pochod vidění opravdu probíhá. Ukazují totiž na usuzovací prvek, to jest, na mentální spolupůsobení v tom, co se jeví jako konečná zpráva smyslů.

Proč se zdá posledních sto metrů čtyřkilometrové procházky mnohem delší než prvních sto metrů, když vjemy, zrakové i hmatové, jsou stále tytéž jako dříve a stále stejně správné? Odpovědí je, že unavené svaly daly *podnět* k odlišným řadám přehnaných vjemů, které vytvářejí představy zvětšeného pohybu a prodlouženého trvání. Nesmíme zapomínat, že vjemy jsou *mentální*.

Vstupte do místnosti, která byla poněkud zatemněna, a nechte dopadat světlo malým okénkem na zelený kabát. Podívejte se na něj kouskem červeného skla. Budete možná překvapeni, když objevíte, že se jeví jako černý. Pohlédněte pak na červený kus oděvu modrým sklem a bude se zdát také černý. Použijte zelenou žárovku a podívejte se prostým okem na modrý kabát. Bude se rovněž jevit jako černý! Nebo použijte červenou žárovku a podívejte se na svazek žlutých petrklíčů. Květiny budou vypadat podivně, neboť se budou jevit červené. Je všeobecně známo, že některé odstíny látky, které při denním světle vypadají zelené, mění při umělém světle svou barvu v hnědou. Jedovatá droga, santonin, použitá v určité dávce působí, že se mnohé věci jeví jako žluté. Takové optické klamy vám jasně prozrazují, že musíte být připraveni přinejmenším nedůvěřovat nikoli vašim smyslům, nýbrž jejich činnosti, protože tyto smysly nejsou schopny pracovat bez mysli.

Když se chvíli díváte na kousek zelené látky a pak se podíváte na šedivě zbarvenou látku, bude se vám jevit s růžovo-červeným nádechem. Smyslové vjemy šedé barvy se nemohly změnit. Omyl vzniká tím, že mysl je špatně interpretuje, poněvadž nové vjemy jsou ve vztahu k předchozím jevům a jsou jimi ovlivněny, neboť při tvoření představ o jevech působí mysl na to, co přijímá.

Vidíte nádhernou duhu, klenoucí se od země k nebesům. Ale pilot letadla, které letí skrze ni, nevidí vůbec nic. To je jasný příklad relativity!

Půvabné barvy, které barví oblohu za svítání nebo při západu slunce, vznikají částečným vlivem vznášejícího se prachu a par rozptýlených ve vzduchu. Vy však nevidíte ani prach, ani páru a přenášíte zbarvení na prostor, který vyplňují. Jsou-li dešťové kapky dosti veliké, aby mohly

lámat světlo do spektra, vidíme překrásnou duhu. Jsou-li shromážděny jako masivní mraky, jsou zářivě bílé, když odrážejí sluneční paprsky do vašich očí, ale jsou smutně šedé nebo černé, když jsou umístěny tak, že je odrážet nemohou. Při všech těchto změnách barevných hávů a ponurých závojů, světlo samozřejmě nemění svou vlastní povahu; zůstává jedním a tímtéž, ale pouze se *jeví různě* různým pozorovatelům v různých dobách. Ohromná klenba nebes je tedy často gigantickým barevným přeludem, který učí nevšimavé lidské mysli, aby byly opatrné při posuzování toho, co vidí, aby uvažovaly o relativnosti všech věcí a pochopily veliký rozdíl mezi *zdáním* a *bytím*.

Podívejte se do sklenice čisté vody! Vaše oči vám říkají, že voda je zcela čistá. Zkoumejte ji pod mikroskopem a uvidíte, že se hemží nesčetnými mikroskopickými živočichy. Salát může být řádně vyprán a vypadá vábně čistý, avšak mikroskop opět zjistí, že je plný bakterií. V obou případech vám pouhé smysly nejen nesdělí pravdu, ale přímo vás svedou k iluzi.

Když zčásti ponoříte tyčinku do skleněné nádoby s vodou, bude se tyčinka zdát ohnutá v místě, kde se dotýká hladiny, takže ponořená část se bude zdát nadzvednuta ze svého přímého směru. Zde podává zraková zkušenost naprosto nepřesnou zprávu o tvaru tyčinky a bude ji takto podávat, necht' jsou vaše oči jakoli dokonalé a necht' se na tyčinku podíváte kdykoli.

Vezměme dřevěnou telegrafní tyč. Měřením zjistíme, že je dlouhá čtyřicet stop. Odstoupíme-li od ní na nějakou vzdálenost, shledáme, že se nám jeví o něco menší. Jdeme-li dále tímž směrem a opět se na ni podíváme, zmenšila se její výška na pouhých několik stop. Je tato hůlka, kterou nyní vidíme, onou telegrafní tyčí? Je to ten předmět, který byl jasně a přesvědčivě čtyřicet stop dlouhý, když jsme jej měřili? *Zdá se*, že tyč má tři různé výšky. Která z nich představuje tu pravou od oněch zdánlivých? Jestliže odpovíme, že naměřené číslo je jedině správné, pak musíme vysvětlit, proč měřítko má mít přednost před člověkem a proč matematický pojem, a to je představa „čtyřicet stop“, má být oprávněn k tomu, aby měl přednost před představou „čtyři stopy“, která vznikne,

když stojíme ve větší vzdálenosti. Ale to není vše, neboť bychom měli také vysvětlit, proč míra, která je pouze kusem dřeva, má být přiřčena určitost délky, když délka je tak nejistá u telegrafní tyče, která je také kusem dřeva. Je totiž zřejmé, že ať stojíme přímo u tyče nebo u míry, nebo stojíme ve vzdálenosti 100 yardů od nich, vidíme předmět v obou případech pouze tak, jak se nám jeví.

Tento bod byl podrobně zpracován v naší vědecké analýze relativity v jedné z předchozích kapitol. Vyvolává vážné a překvapující otázky. Je telegrafní tyč jedna věc a to, co z ní vidíme, věc druhá? Vidíme věci takové, jaké skutečně jsou, nebo jen tak, jak se nám jeví? Jestliže platí druhá možnost, jsme odsouzeni vnímat pouze jevy a nikdy jejich skutečnost? Odpovědi na tyto otázky se začnou nyní objevovat během našeho studia o pochodu vnímání. Začínáme již chápat, že to, co skutečně vidíme, jsou představy vytvořené naší vlastní myslí. Ať již jsou tvořeny podvědomě nebo vědomě, nejsou stále ničím jiným než mentálními představami, myšlenkami. Všechny jevy telegrafní tyče nebo míry jsou pouze odhaleními naší mysli. Vidíme své myšlenky o věcech, nikoli věci samy. Otázka, co je skutečnost za těmito jevy, co je skutečný předmět, který dává vzniknout myšlenkám o sobě, je příliš pokročilá, než aby o ní mohlo být pojednáváno zde a budeme o ní uvažovat později.

Co je pravdivé o zraku, může být pravdivé také o ostatních smyslech. Existují například klamy hmatu. Vezměte tři nádoby s vodou, značně studenou, vlažnou a tak horkou, jak jen možno snést. Ponořte levou ruku do horké vody a současně pravou do studené vody. Nechte obě ruce ponořeny dvě až tři minuty. Potom je rychle vytáhněte, setřeste kapky a ponořte obě ruce do vody vlažné. Voda se bude zdát levé ruce studenou, ale pravé ruce teplou. Hmatový vjem jednoho údu bude odpovídat vjemu druhého, neboť odlišně odhadne teplotu téže vody. Že tatáž voda je jak horká, tak studená, není pouze jasným rozporem mezi smyslovými zprávami, ale i překvapující objasnění, že přítomné vjemy *jsou* závislé na vjemech předchozích a že to, co právě pociťujeme, je částečně promítáním paměti z minulé zkušenosti.

Nechte lopatu venku přes mrazivou noc a ráno ji zvedněte! Dřevěná násada bude trochu chladit, ale kovová část bude pocíťována jako velmi studená. Hmat tedy konstatuje překvapující rozdíl teploty obou částí téže lopaty. Změřte však jejich teplotu teploměrem a shledáte, že obě mají úplně stejný stupeň chladu! Tolik na ukázkou, jak je nebezpečné důvěřovat správnosti toho, *co skutečně zakoušíme*.

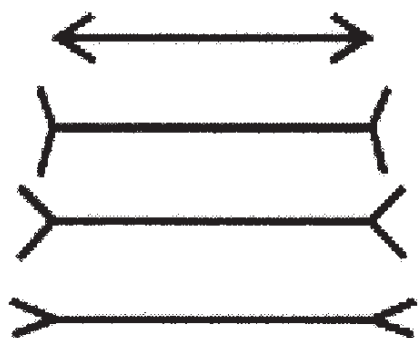
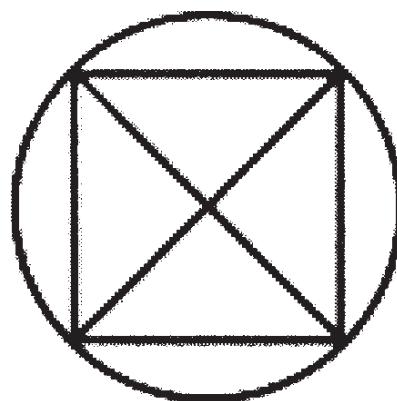
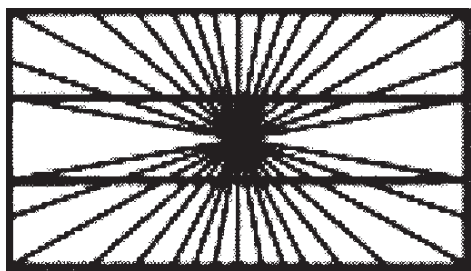
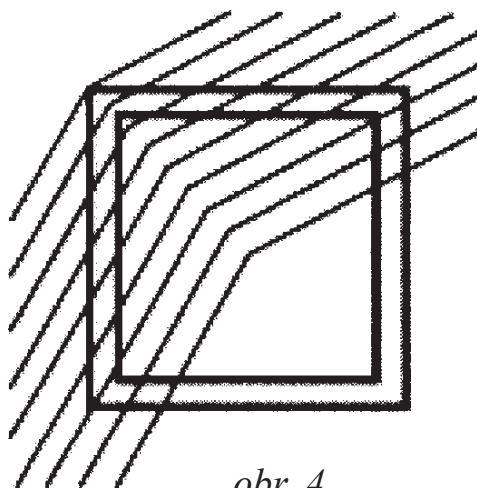
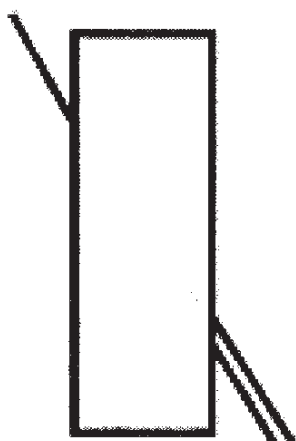
GEOMETRICKÉ ILUZE

Uvažujme dále o zcela jiném druhu klamu, totiž o klamech, které člověk vytvořil uměle. Jsou to zajímavé příklady geometrických iluzí, které znají žáci fyziky, fyziologie i psychologie.

Obraz 1. ukazuje čtyři vodorovné přímky zdánlivě nestejně dlouhé, z nichž každá je ohraničena krátkými, šikmými přímkami, směřujícími dovnitř nebo ven. Kterou přímkou odhadujete jako nejdelší? Změříte-li je, zjistíte, že jsou naprosto stejně dlouhé. Hořejší přímka se zdá nejkratší, protože oko umísťuje její konec někam do hrotu šípů a nesleduje ji až do špičky. Ostatní přímky se také zdají nestejně, protože je neodměřujete od zbytků obrazů. Sítnicové obrazy všech čtyř přímek musí mít přesto stejný rozměr. A tak, vidíme-li přímky jako nestejně dlouhé, nemáme dávat vinu očím, ale úsudku. To znamená, že v tom, co vidíme, pracuje nějaký mentální činitel, který je dosti silný, aby nám dal vidět to, co sám chce, i když, jako zde, se mýlí a dělá nesprávný obraz, to jest, vytváří vadnou představu.

Obraz 2. ukazuje kružnici, která se zdá být nesouměrná a zploštělá na čtyřech místech, to jest, v rozích čtverce. Přezkoušejte ji kružidlem a shledáte, že je bezvadná!

Obraz 3. ukazuje dvě dlouhé přímky, které přetínají větší počet kratších přímek. Zdá se, že obě dlouhé přímky jsou ohnuté uprostřed, kde jsou průsečnice hustší a početnější. Ve skutečnosti však jsou přímé a rovnoběžné! Jsou to dvě přímky přesně rovnoběžné, ale při pouhém položení několika příčných čar bude většina pozorovatelů tvrdit, že mají dojem, že jsou sbíhavé. To je směrová iluze.

*obr. 1**obr. 2.**obr. 3.**obr. 4.**obr. 5.**obr. 6.*

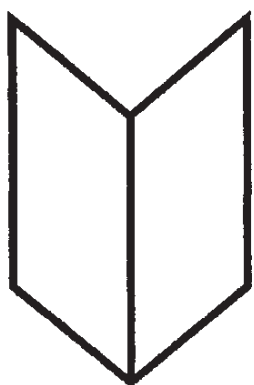
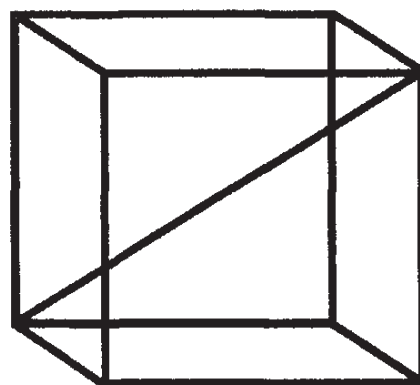
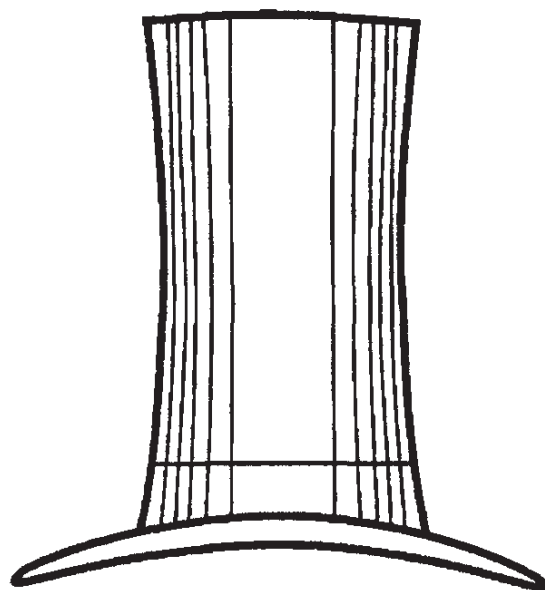
Obrazec 4. zdánlivě ukazuje náčrtek prodlouženého nepravidelného čtyřúhelníka protáého mnoha rovnoběžnými úsečkami. Je to však klam, neboť čtyřúhelník je naprosto přesným čtvercem.

Obraz 5. je hlavolam. Která z obou čar na pravé straně obdélníku je pokračováním šikmé čáry na jeho levé straně? Většina lidí usoudí, že je to vrchní čára. Přiložte pravítko a jasně se ukáže jejich omyl.

Upřeně pozorujte *obrazec 6!* Někdy se vám bude jevit plochý vzorec jako dvě přímky, které se protínají v ostrém úhlu, někdy však tato představa zmizí a obraz se vám bude jevit jako pevný předmět, jako pravoúhlý kříž, ležící na zemi, na který se díváte šikmo z výše.

Zavřete jedno oko a dívejte se chvíli na *obrazec 7.* Někdy bude vypadat jako přeložený list papíru viděný zvnějšku, někdy jako viděný zevnitř, přičemž ohyb je od nás nejbzdálenější.

Nevystínovaný *obraz 8.* je problematičtější a komplikovanější než všechny ostatní. Máte před sebou průhlednou krychli. Nejprve se vám bude jedna stěna jevit jako přední, avšak při delším pozorování se pojednou zážitek obrátí a zadní stěna se posune dopředu. Bude se pak zdát, že původní přední stěna ustoupila dozadu a že ji vidíte tělesem krychle. To změni plochou průhlednost krychle v hmotnou a neprůhlednou. Díváte-li se pevně na krychli, bude se střídavě přesunovat vpřed a vzad do různých poloh. Budou proto vpředu střídavě různé rohy obrazce. Je důležité si všimnout, že obrácená interpretace má celou sílu kteréhokoli jiného denního vnímání. Najednou nevidíte to, co malíř nakreslil černou tuší na bílý papír, ale to, co si vaše mysl představuje, to jest, co konstruuje na základě své dřívější zkušenosti se stejnými nebo podobnými obrazci. Skutečné dojmy těchto jednoduchých čar na citlivé sítnice vašich očí jsou naprosto správné, jak dokázaly důmyslným způsobem pořízené fotografie obrazů na sítnici, což odhalilo, že zde nenastala žádná změna. Nicméně obrazec, který si uvědomujete, není pouze souhrnem těchto vjemů, nýbrž obrazem zcela nově utvořeným. Tento pokus velmi dobře dokazuje, že mysl sama může značně přispívat k tomu, co vnímá. Klamný obraz, který střídavě vidíme, je přímým důsledkem podvědomé *mentální* práce na materiálu, který poskytuje kreslířův náčrtek, neboť ten zůstává nezměněn.

*obr. 7.**obr. 8.**obr. 9.**obr. 10.**obr. 11.**obr. 12.*

Na *obrazec 9.* bychom se měli dívat šikmo ze strany. Vodorovné přímky se budou stěží jevit jako rovnoběžné, ačkoli rovnoběžné jsou.

Prodloužíme-li v *obrazci 10.* krátkou šikmou úsečku doprava, až protne pravou svislou přímku, protne ji v bodě, kde od této přímky odbočuje doprava krátká úsečka, ale oči nám to budou popírat. Smyslové dojmy jsou správné, nikoli však úsudek, který si o nich mysl nevědomky tvoří. Dojmy očí jsou bez viny, ne však dojmy mysli.

Krátký pohled na *obrazec 11.* postačí, aby vám jasně sdělil, že horní oblouk pokračuje křivkou, která začíná a končí pod spodní vodorovnou přímkou. Použijte však kružidla a poznáte, jak může být prostá zraková schopnost klamná, neboť pokračování křivky je spodní soustředný oblouk.

Obrazec 12. je skvělou ukázkou iluze, která potrvá i pak, když jsme ji odhalili a vědomě opravili. Bez ohledu na to, jak často a jak dlouho se díváte na tento obrazec, ani jak známým se vám stane, sotva budete moci zabránit tomu, abyste jej neviděli s tímž klamným charakterem, který měl, když jste jej viděli poprvé. Je zde obrazec hedvábného cylindru, jehož výška se zdá značně větší než šířka. Lze tomu sotva uvěřit, ale měření ukáže, že oba jeho rozměry, svislý i vodorovný jsou stejné! Zrakové ústrojí se nemýlí, neboť sítnice zaznamenává jen to, co obdrží. Chybné je posouzení přijatých dojmů, to jest, mysl.

Bylo by hrubým omylem odložit tyto klamné dojmy jako bezvýznamné geometrické kuriozity. Jsou psychologickými učiteli. Mají velký význam, neboť podávají zvláštní vodítko ke správnému objasnění nejpokročilejších fází pochodu vnímání. Ukazují, že mentální interpretace se mísí s fyziologickým dojmem a v následující směsi snadno vnímáme promítnutou mentální představu jako vloženou na tištěný obrazec. Můžeme vidět jako fakt to, co mysl vnímá, nikoli nezbytně to, co nám říkají smysly. Jak těžké je pak hájit platnost jedné kategorie viděných věcí proti druhé! Tyto klamy vidění vrhají tedy světlo na samotné normální vidění. Když vidíme geometrický obrazec jinak, než jak je skutečně nakreslen, pak opravdu vidíme výtvar, který mysl přenesla ze sebe samé na obrazec. To je psychologický zákon, který je příčinou iluze.

Je nutné povšimnout si dalšího zvláštního bodu mechanismu těchto iluzí. Trvalé pozorování nevede k lepšímu pozorování, i když na ně úmyslně upíráte pozornost. Nevyloučíte je. Zůstávají a nemohou být odstraněny. Ačkoli to jsou iluze, jsou to iluze tvrdošíjné a pitoreskní. Nemůžete se od nich uvažováním osvobodit. Necht' si na takovýto prostý obrazec zvyknete jakoliv, přece jen se různá podání jeho tvaru střídají před vašimi očima, i když vám rozum říká, že obrazec je nehybný, protože je vytištěn na papíře. Co znamená tato tvrdošíjná vytrvalost? Jak vysvětlíme tento podivný fakt? Jestliže vůbec něco znamená, pak znamená především to, že omyly vnímání, to jest, výsledky *pochodů, které se odehrávají uvnitř těla a mysli pozorovatele*, mohou jím být promítány tak, že se jeví jako *zevní* fyzické věci! Neboť klamné tvary, jakých ony kresby nabývají, nemají objektivní skutečnost vně mysli, která je vnímá. *Proto, bude-li třeba, musíte být připraveni přijmout závažnější představu, že vaše zrakové dojmy „vnějšnosti“ nějaké věci mohou být naprosto mylnou interpretací těchto dojmů.* Neboť triky smyslů se počínají jevit jako vítězství mysli.

MENTÁLNÍ PROMÍTÁNÍ

Přicházíme nyní ke třetí skupině iluzí, které se mohou zdát prosté, které však mají vážné důsledky. Před lety byl v zábavních podnicích velmi oblíbený přístroj, zvaný vitaskop. Když jste hodili do otvoru peníz a točili klikou, mohli jste pozorovat malým okénkem krátký, ale hodnověrný pohyblivý obraz. Iluze pohybu byla získána pomocí řady fotografií nalepených na kartonech. Mechanickým otáčením kliky byla předváděna jedna fotografie po druhé. Dnešní kinematograf skýtá dokonalejším způsobem tutéž iluzi. Zde se na projekční stěnu promítá řada jednotlivých nehybných fotografií, které se však jeví díky rychlosti, jíž jsou promítány, jako skutečně pohyblivé obrazy.

Kde je souvislá činnost, kterou divák v těchto obrazech vidí? Je v obrazech samých? Není, nemůže být, neboť je to jen dlouhá řada nehybných obrazů. Musí proto být ve skutečnosti výsledkem nějakého pochodu, který se odehrává v očích a v mysli samotného diváka.

Jestliže někdo ve tmě pohybuje pochodní ve tvaru číslice 8, vidí opodál stojící pozorovatel tento svítivý obrazec jako trvalý, nepřerušovaný a úplný tvar. Ve zlomku vteřiny, kdy se pochodeň nalézá na křižovatce čar uprostřed obrazce, ji pozorovatel vidí přesto i jinde, jak tvoří horní a dolní křivku obrazce. Věda to vykládá stejně jako u kinematografických obrazů tím, že skutečný vzhled obrazce závisí na setrvačnosti sítnicového obrazce v oku, který trvá déle než zlomek okamžiku, kdy oko právě obrazec zachytilo. Věda pokusně zjistila, že smyslový vjem může trvat ještě nějaký čas i potom, kdy původní podnět zanikl. Obraz, který takto vzniká, je nazýván „dodatečný obraz“. Reakce sítnicových nervových středisek přetrvává podnět, a tak pokračuje ve své vlastní nezávislé existenci.

Je nutno pohlížet na tuto věc trochu vážněji a proniknout do ní trochu hlouběji. Oko je jako kamera a věrně fotografuje vše, co vidí. Je dokonce lepší než kamera, neboť potřebné úpravy, jako nastavení ohniska a tak dále, se obvykle dějí automaticky. Při našem obrazci světelné číslice 8 může oko skutečně zaznamenat pouze řadu jednotlivých obrazů světelných *bodů*. Záznamy následují za sebou tak rychle, že je mozek nemůže dosti rychle odděleně zachycovat. Proto spojí množství zrakových dojmů do jediného vjemu a přidrží se celkového obrazu zářícího obrazce 8, jenž se takto utvoří. Mysl pak tento obrazec převezme. *Mysl tedy dále vidí to, co je ve skutečnosti jejím vlastním výtvořem.*

Zde si všimněte dvou věcí. Předně, že různé polohy pochodňového plamene, jak se pohybuje dokola, se předvádějí smyslům a jsou jimi bezprostředně zaznamenávány jako to, čím jsou. Za druhé, že optický nerv přenáší smyslové vjemy do mozku tak rychle, že mozek není schopen zaměstnávat se jimi jednotlivě. A tak je mozek nekriticky přijme jako zdánlivě celistvý obrazec 8. Ten je pak mentálně viděn a přijímán jako skutečný. Pouze zevrubné zkoumání může vyloučit omyl a opravit falešné vnímání.

Je nanejvýš důležité pochopit, že obrazec fyzicky vůbec neexistuje, ač se zdá, že ho vidíme. Kde je tedy opravdu viděn? Může jej vidět jedině mysl, jakožto jednu ze svých představ, neboť souvisí s pozorovatelem,

nikoli s pochodní. A ještě důležitější pochopit je to, že pozorovatel vidí obrazec *vně* svého těla, ačkoli je ve skutečnosti *uvnitř* jeho mysli. Jeví se jeho tělesným smyslům jako něco „daného“. Avšak tento světelný obrazec je přitom pouze intelektuální konstrukcí.

V té době si pozorovatel neuvědomuje, že mentálně konstruuje obrazec, ale ani později si není vědom toho, co dělal. Dokonce, i když se poučil, že obrazec je pouhou optickou iluzí, přesto *dále vidí jeho iluzivní tvar*. Klam tedy trvá navzdory faktu, že je nyní známo, že to je klam. Zdá se, že si takováto činnost téměř odporuje. Je to ovšem protiklad k něčemu, co si lze představit, nikoli k něčemu nepředstavitelnému, jako je kulatý čtverec, nebo k něčemu fantastickému, jako koza se lví hlavou. Je to něco, co se vysmívá víře člověka a násilně rozbíjí jeho obvyklou představu, že to, co vidí je skutečně a nezbytně takové, jaké to vidí. A to silně poukazuje na to, že to, co jinde pokládá za reálné pozorování, nemusí být nic víc, než pouhá důvěřivost.

Uvažte případ jedné ještě závažnější iluze téhož druhu. Jak často se stane v džunglích Orientu v době padajícího soumraku, kdy hvězdy ještě nezáří, že osamělý chodec zamění hnědý pahýl stromu u cesty za divoké zvíře, které se na něho chystá skočit!

„... Za noci, při trošce strachu,
jak lehko můžeš mít za medvěda keř, brachu,“

praví básník. A jak často se zdá osamělému chodci i z malé vzdálenosti, že bezlistý keř u cesty s dvěma holými větrem se klátícími horizontálními větvemi je v záloze číhající lupič? Chodec zpozoruje náhle v šeru postavu a ve strachu uskočí zpět. V neškodných šelestících zvucích slyší podezřelé pohyby přesto, že vnímá pouze kontrastující hru mizejícího světla a vzrůstající temnoty, tvořící pozadí pro imaginární postavu živého člověka, vloženou na neživý keř.

Na vysvětlenou, proč vidí lupiče a ne keř, lze uvést, že se jedná o nedostatečnou nebo odvrácenou pozornost, mentální zaujetí nebo nesprávný úsudek, vadný zrak nebo šero. To však nevysvětluje hlubší význam iluze, to jest, proč člověk vidí zevně obraz, který existuje buď ve

smyslech nebo v mysli. S určitostí lze říci, že není v samotném předmětu. Nemůže být ani v očích, neboť ty přece jsou přirozeným fotografickým aparátem a mohou zaznamenávat pouze to, co je fyzicky přítomno. Tento obraz může být proto vložen na předmět pouze představivostí. Když interpretující schopnost mysli začne zpracovávat přesná data dodávaná smysly, nastává možnost vadného tlumočení a tím vznikají iluze. Psychologicky není možné rozeznávat chybnou představu od správné, protože obě jsou vnitřními osobními zkušenostmi. Můžeme tedy věřit, že jsme něco pozorovali, i když jsme nic takového nedělali. Vzpomínky, které se vynořují z minulosti, nebo osobní očekávání něčeho, co by se mohlo stát, nás mohou svést k tomu, že *očekáváme*, že opět uvidíme tutéž věc, i když ta tam není. Pod vlivem takovéto mentální předpojatosti jsme nakloněni předpokládat její přítomnost. Takto jsou oči oklamány, protože představa je mylná.

Jestliže je iluze utvářena vlastní myslí člověka, pak její základ nelze hledat v kývajícím se keři, nýbrž v samotném člověku. Lupič v keři je rozhodně jeho vlastním výtvořem: je jeho součástí. Když bedlivě analyzujeme iluzivní věc, přestává být zevní a stává se vnitřní k mysli člověka. Mysl byla v rozpoložení napjatého očekávání a intenzivní předtuchy, což vytvořilo vlivem chorobného strachu nebo zbabělé bázlivosti právě onu představu, kterou vnímá. Dojmy keře, které mysl přijala, mohou připomínat velmi slabou podobnost s lupičem. To však stačí mysli, aby se toho chopila a utvořila z toho klamný vjem, který nesprávně ovlivní akt vidění ne proto, že strach a podezření naplňují fyzické oči člověka, ale protože plní jeho mysl. Nesprávná interpretace scény a zvuku je mentální. Sugestivní síla iluze lupiče je tak mocná, že vloží mentální výtvar na fyzickou věc, zaznamenanou smyslovým ústrojím. Představa, která by měla být normálním následkem takového záznamu, je nahrazena jinou, která zaujme její místo jakožto pozorovaný předmět. A tak výmysl představivosti odstraní část fyzického faktu: tvar keře vplynul do tvaru lupiče.

Tato zjištění vyvolávají otázku, jaký je praktický rozdíl mezi pravým lupičem, kterého je někde vidět, a tímto iluzivním lupičem? V obou případech postrašený chodec skutečně věří, že viděl lupiče. Avšak v jednom

případě viděl pouze keř, který zastupuje loupežníka. Jeho oči mohly znamenat pouze dojem keře, neboť fotoaparát s ultracitlivým filmem, schopným zachytit obrázky i v přítmí, by na témže místě vyfotografoval keř a nic víc. Víme, že oko je konstruováno jako fotoaparát. Jestliže představa lupiče neexistovala v očích, musela být někde jinde. A jediné jiné prostředí, kde by mohla existovat, je mysl. Mysl proto musí mít úžasnou sílu tvořit představy, které se nápadně podobají obvyklým vjemům, stejně jako má překvapující schopnost promítat tyto představy zdánlivě ven do prostoru.

Zvedneme v údivu obočí nad těmito provokativními odstavci neboje pouze s opovržením odmítneme? Zaváháme připustit, že mysl má sílu promítat ven a stahovat nazpět představy, které vidíme vně těla? To by totiž naznačovalo, že člověk má nevědomky jistý druh magické síly. Není však kacířstvím to prohlašovat? Budme však smělí a připusťme, že nevíme, jaké omezení máme přisoudit schopnostem mysli: je to záhada, které nelze uniknout. Ještě podivnější věci jsou zaznamenány v zápisech abnormální psychologie, které zarážejí lidi neznalé a badatele neustále matou. Nebo se můžeme dohodnout, že tuto možnost objektivizovat mentální obraz nebudeme nazývat mentální silou nýbrž mentální vadou! To ovšem neodstraní fakt, že jsou toho všichni účastní a že proto musíme být všichni připraveni nedůvěřovat tomu, co nám předkládají jak smysly, tak i mysl. To je překvapující závěr nenapadnutelné logiky těchto faktů. Odhaluje totiž ty nejpodivuhodnější možnosti. Jestliže je možné takto vnímat jeden iluzorní objekt, proč by nebylo možné vnímat také celou řadu klamných objektů uvnitř nás samých?

Musíme se snažit, abychom tato jasná odhalení přizpůsobili svému světovému rozhledu a svému názoru na člověka. Musíme se stát odvážnými obrazoborci a odmítnout zůstat intelektuálními modloslužebníky. Nesmíme se obávat sledovat takovéto myšlenky k jejich logickým závěrům, máme-li získat trochu moudrosti z těchto studií. Což není neproměnlivá stabilita země pouhé klamné zdání, zjevný omyl vnímání, zraková a hmatová zkušenost, kterou rozum statečně popírá? Je přece snadné prokázat, že zeměkoule je v ustavičném pohybu.

Jsou dva druhy iluzí: ty, které nás klamou v tom, co vidíme fyzicky, a ty, které nás klamou, že vidíme něco, co není založeno na žádném fyzickém popudu. Druhý druh se nazývá *halucinací* a je vadou jediné myšlení, kdežto první druh je vadou způsobenou tím, že mentální představa je vložena na fyzický předmět.

Vjemy vzbuzují dojem přítomnosti zevního předmětu, ale když vznikne vjem bez přítomnosti takového předmětu, pak máme případ halucinace. Nejčastější jsou halucinace vyšších smyslů, to jest, zraku a sluchu. Halucinací by mohla být nazvána iluze, která nemá žádný objektivní fyzický podklad. Iluze se blíží stupni halucinace, když se tělesným smyslům nejeví fyzicky nic, co by ji ospravedlňovalo. Když člověk živě vidí něco tam, kde není nic, co by ospravedlňovalo jeho vidění, je pod vlivem halucinace. Je-li však přítomna nějaká fyzická věc, která poskytuje podklad pro jeho vnímání, třeba slabý, pak je pod vlivem iluze.

Běžně se myslí, že halucinace se objevují pouze mezi lidmi pomatenými a mozkově chorými. Tento samolibý omyl vzniká tím, že právě u nich se vyskytují nejnápadnější a nejsmutnější formy halucinací. Nicméně je pravda, že kromě patologických případů ukazuje každodenní zkušenost v politice, obchodu a společnosti, že četní jednotlivci, kteří jsou zřejmě normální a v každém jiném ohledu zdraví, upadají v některé době svého života do osobních halucinací.

Kořeny falešného vnímání a klamného vjemu jsou přesně tam, kde leží kořeny správného vnímání a normálního vjemu - to jest, v mysli. Ze stanoviska psychologa neexistuje protiklad mezi halucinacemi šílenců a iluzemi člověka zdravého. Obojí je ve svém základu v tak těsném vztahu, že jeden druh přechází nepozorovatelně do druhého. Halucinace je pevné přesvědčení o přítomnosti něčeho, co přítomno není. Lidé šílení, blouznící nebo postižení horečkou jsou napadáni dravci, nebo slyší podivné hlasy, které jasně existují jenom v pacientově představě. Fakt, že halucinace mohou vznikat z takových abnormálních pramenů, jako je choroba, vyčerpanost nebo drogy, nezmenšuje cenu jejich pomoci k pochopení normálního procesu vnímání.

Kdysi žil malíř, který si po prvním sedění dovedl vyvolat tvář, postavu a oblek modelu tak živě a přesně, že se občas mezi prací díval na pomyslný model, aby jej srovnal s obrazem, na němž pracoval. Nakonec byl přesvědčen, že tyto osoby, které si představoval, byly stejně skutečné jako lidé z masa a krve. Ale moudrá civilizace odměnila pozoruhodný vývoj jeho obrazotvorné schopnosti dlouhým uzavřením v ústavu pro choromyslné. Je jisté, že trpěl halucinacemi, ale jeho případ byl plný poučení pro lidi schopné je přijmout. Neboť mentální pochod, který vybočuje z obvyklé dráhy jako tento, umožňuje studium mentální činnosti do takové míry, která by jinak nebyla možná.

Význam takovýchto halucinací spočívá v jejich náznaku, že mysl bez jakékoli zevní pomoci má sílu promítat přesvědčivé obrazy, které nemají žádný odpovídající fyzický popud a které jsou pak považovány za vjemy. Takovéto představy se mohou také vracet nebo i dále trvat. Omyly v identitě šílenců, kteří si představují, že jsou Napoleonem a podobně, odhalují sílu dominující myšlenky tvořit vadné smyslové vjemy. Když je mysl ovládána takovýmto fixním předsudkem, zvyšuje se pravděpodobnost, že se staneme obětí iluze nebo halucinace. Počínáme vidět to, co očekáváme, že uvidíme. Skutečnost halucinace je stejně přesvědčivá jako zkušenost podložená fyzicky. Budeme-li však trpělivě a bez předsudků analyzovat hlouběji, než je obvyklé, analýza ukáže, že stejné charakteristické znaky můžeme najít ve všech ostatních mentálních představách, ať jsou to reprodukce obrazotvornosti, nebo výtvořiny snů. Neboť předměty, vytvořené obrazotvorností, budou tvrdé při dotyku prstů vytvořeného rovněž obrazotvorností a krajiny ve snu budou mít pro snící oči obrysy i tvary. Vezmeme-li však nesprávné měřítko a požadujeme, aby věci vytvořené obrazotvorností byly podrobeny fyzickým zkouškám, pak mícháme své srovnávací základny a pleteme si měřítka dimenze. Musíme si počínat správně. Na takovouto nesprávnost by bylo možné odpovědět požadavkem, aby se naše fyzické věci zkoumaly měřítky snu. Pocit vnějškovosti fyzického světa se zdá být nepřemožitelný. Zavřete však oči, uzavřete se před všemi smyslovými vnějšími orgány ve spánku a hle! - ve snu naleznete svět právě tak živě zevní, jako je váš svět fyzický.

To dokazuje mentální charakter pocitu vnějškovosti. Existence abstraktního snění a zkušenost snů jsou důkazem této síly, která promítá mentální obrazy do prostoru a naplňuje je silou skutečnosti. Musíme si dokonale ujasnit, že pochody vědomí jsou tak úžasné, že mentální představy se mohou jevit objektivními vůči tělu. Hypnotismus to dokazuje, sen to znázorňuje a úkazy iluzí to plně předvádějí.

Ze stanoviska psychologie neexistuje rozdíl v obsahu mezi halucinací a snem. Zkoumejte chvíli jak představa, která nemá vůbec žádný objektivní podklad, rozvíjí během snů abnormální stavy jako hypnózu a choromyslnost až do skutečných vjemů, které nejsou žádným způsobem odlišné ani rozeznatelné od vjemů vytvořených na fyzickém podkladě. Hypnotizovaná osoba může snadno pozorovat to, co jí hypnotizér vsugeruje, jako přítomné nebo naopak nemusí zpozorovat předmět, který se nalézá přímo před ní, jestliže jí hypnotizér dá opačnou sugesci. Když jí vsugeruje, že čichá pepř, může začít prudce kýchat, ačkoli ve skutečnosti tu žádný pepř není. A mystici, kteří se během meditace příliš soustředí na určitou představu, časem poznají, že přijímají živou bezprostřednost a barvitou skutečnost fyzicky vyvolaného vjemu.

Halucinace a iluze poskytují revoluční poučení, že věci a osoby, které vidíme stát mimo své tělo a jejichž existence je přesto pouze mentální, vidíme tak objektivně jako věci a osoby, které mají fyzickou existenci. Toto poučení nutně potřebujeme, protože všichni jsme Přírodou a dědičností zatíženi klamným názorem, že vše, co vidíme vně těla, musí být proto také vně mysli a že výtvořené čistého vědomí musíme zakoušet pouze uvnitř těla, to jest, uvnitř hlavy. Bylo by správné rozloučit se s takovou zastaralou naukou a odmítnout ji.

Poznali jsme, že skupina představ se může objevit v poli vědomí a přesto se může jevit jako vně nás. Prokázali jsme dostatečně, že mysl může bez nejmenší pochyby promítat své obrazy ven z těla: analýza iluzí sama potvrdila tento překvapující fakt. Iluze ukazuje, že nemůžeme vnímat něco, co není v našem fyzicky získaném vjemu předmětu, zatímco nepozorné přebíhání mysli ukazuje, že můžeme vnímat vše, co nám naše fyzické vjemy o nějakém předmětu sdělují. Přeměna pouhých

smyslových vnímání v hotové vjemy je obyčejně okamžitá, a proto při sebepozorování nerozeznatelná. Celý fyziologický a psychologický pohyb se děje s takovou kaleidoskopickou rychlostí, že nikdo není schopen odhalit tyto dva stupně. To je jeden z důležitých důvodů, proč studium smyslových klamů a halucinací myslí je tak velkou pomocí při objasnění způsobu, jakým smysly a mysl spolupracují ve vytváření našich zkušeností. Otevírají totiž jakousi skulinu do tohoto pohybu a umožňují nám pozorovat něco z toho, co se skutečně děje. Je chybné považovat je za mimořádné vnímání. Tím nejsou. Jsou normálním vnímáním, které působí tak jako vždy při aktu mentální tvorby.

Pokusme se zhodnotit cenná ponaučení, která můžeme čerpat z iluzí. Nejbohatšími ze všech zlatých žil v tomto zanedbaném studijním dole jsou dvě. První je překvapující důkaz, že celý vnímaný život může být mentální konstrukcí. Neboť zdánlivě abnormální zkušenost iluze ukazuje, že normální zkušenost v každodenním životě není něčím, co je pouze a trpně přejímáno smysly ze zevního světa, ale něčím, co je mnohem více formováno, upravováno a poznamenáno myslí z její vlastní vnitřní zásoby. Mysl sama je hlavním pramenem svých vlastních zkušeností. Skutečně, každou vnímanou věc poznáváme jedině jako věc mentální. To je pravda stejně o tvrdých a těžkých předmětech, jako je tisícitunová socha Ramsese II, která leží povalena a rozbitá na okraji pouště, jako je to pravda o tak jemné a delikátní věci, jakou je sníh, ležící v silných vrstvách v himálajských soutěskách. Neboť říše myslí se rozkládá nad vším, co vidíme, slyšíme, hmatáme a chutnáme.

Iluzivní vjemy mohou mít různé příčiny, mohou být malicherné nebo důležité, mohou být vadami v mechanismu vnímání nebo představami převzatými z minulosti: to však nezmenšuje důležitost této záležitosti. Vznik pohledu na takové zevně viděné předměty je tajemnou a významnou událostí. Je nutno jej pochopit. A lze jej pochopit, jen když je chápán jako mentální zkušenost, jako výtvarné a tvůrčí úsilí myslí. Vnitřní činnost iluze, o které se soudí, že je abnormální, se stává průvodcem pro vnitřní práci smyslového uvědomění, které je nepochybně normální.

Nyní můžeme pochopit, že iluze a halucinace mají nakonec mentální charakter jedině proto, že *všechny* vjemy a *všechna* vnímání jsou mentálního charakteru. Neexistuje rozdíl prapůvodu obou, neboť i když se jedna z nich zdá být subjektivní a druhá se zdá být objektivní, obě vyvěrají ze stejného pramene - z mysli.

Druhé pozoruhodné poučení, které nám dává halucinace a iluze, je, že přivádějí do vědomí věci, které *vidíme* jakoby se rozprostíraly do tří prostorových rozměrů, jako osvětlené, stínované a barevné, které však nejsou ničím jiným než představami, mentálními obrazy. Kde vidíme iluzi? Vidíme ji vně těla. Kde *nalézáme* iluzi, když ji důkladně zkoumáme? Uvnitř mysli. Z toho vyplývá jediný závěr, že představy mohou být promítány tak, že se jeví vně těla, a že *obecný názor, že představy lze vidět uvnitř hlavy, je názorem nesprávným*. Pokud je nějaká iluze aktem *vnímání* něčeho, stojí na stejném základě jako běžné a autentické vnímání v každodenním životě. Když se však nyní ukázalo, že iluze je mentální činnost, pak musíme usoudit, že obvyklé vnímání je rovněž mentální činnost. Konečný závěr je, že analýza iluze potvrzuje základní charakter spolupůsobení mysli při poznávání zevních věcí a odůvodňuje nauku, že představy mohou být objektizovány do prostorových vztahů k tělu.

TVOŘENÍ PROSTORU A ČASU

Naše dřívější zkoumání relativity odhalilo, že mnoho z nehybnosti času a prostoru bylo představou, neboť bylo shledáno, že čas i prostor byly u různých pozorovatelů různé. Člověk si myslí, že zažívá skutečný prostor, když se dívá na své zevní okolí a vidí jednu věc zde, druhou tam, a tak dále. Je-li tomu tak, proč vidí slunce tak malé jako stříbrný peníz? A proč stále vidí, že slunce denně vychází a zapadá, když to rozum popírá a dokazuje opak? Je jasné, že si není vědom skutečných rozměrů slunce v prostoru, a proto nemůže ani poznávat prostor takový, jaký je, ani poznávat prostor takový, jaký si nevědomky *myslí*, že je. Paradoxem je, že i když se Člověk ve své zkušenosti nikdy neseťkává s neproměnlivostí

vým prostorem, přece stále věří, že tomu tak je. Je to pouhá iluze, ale taková, která váže mysl pevněji, než vůbec ví.

Trojrozměrný svět, který se nalézá za odraženým obrazem v zrcadle, je čistě iluzorní. Člověk ví, že je to klam, a přesto se ho jeho vědění nemůže zbavit, ať se o to jakkoli snaží, a tak může být něco bezprostředně „dáno“ jeho zkušenosti, a přesto existence toho může být pouze zdánlivá, nikoli skutečná. Obdobně filozofický postoj, jenž označuje své vjemy zevních věcí jako mentální, nemění je ve filozofické zkušenosti. Stále zůstávají takové, jaké jsou, to jest, zevní a rozprostírající se v prostoru; a zůstanou takovými po celý život.

Necht' je jasné bez jakékoli možnosti nedorozumění, že skrytá nauka žádným způsobem nepopírá, že svět předmětů se rozprostírá v prostoru mimo naše těla. Tento fakt sám je mimo diskusi, představa o něm je univerzální a jenom blázen by o něm mohl pochybovat, ale *způsob*, jakým je udržován, mimo diskusi není. Všechny tyto věci - předměty, prostory a těla - mohou stále existovat tak, jak se jeví, a přece být známy jako fáze vědomí. Jestliže nám zrak říká, že nějaký předmět má v zorném poli vzdálenost, rozum vysvětluje, že tato vzdálenost je mentální konstrukcí.

Když uvážíme, že ve stereoskopu se nám jeví ploché fotografie v celé hloubce, masivnosti, plastičnosti a perspektivě jako přírodní scény, musíme připustit, že není o nic zázračnější, když vnímáme skutečné scény jako promítnuté do jisté vzdálenosti od našich těl a mimo ně do prostoru. Neboť ve stereoskopu se objeví dvě poněkud rozdílné kresby nebo obrázky jako sloučené v jedno, ale jejich plochost zcela zmizí a zobrazené předměty se objeví v dokonalém reliéfu se skutečnou hloubkou a přirozenou hmotností. A tak stereoskop vytváří iluzi jediného obrazu, zatímco ve skutečnosti jsou v přístroji umístěny dva odlišné a oddělené obrazy a my se díváme na oba. Nevysvětlujeme toto zvláštní sloučení tím, že dvě čočky stereoskopu, které jsou uloženy na různých místech, jako naše oči v hlavě, ukazují různé pohledy téhož předmětu a tyto výsledné obrazy splývají v jeden? To je jistě počátek pochodu, ale ne jeho konec. Takovýto případ plošné iluze, která se zdá mít hloubku, ač je zde

pouze délka a šířka, sám poukazuje na to, že mysl při vidění spolupracuje a že je nakonec odpovědná za to, co vidíme. Neboť sjednocování dvou obrazů je činnost konstruktivní a tvůrčí. Je proto vykonávána myslí. Konečný souhrnný vjem je zcela mentální. Jeho vytvoření může být podvědomé, ale zcela jistě je mentální.

Mysl předvádí svou vlastní konstrukci. Všechny tyto analytické pochody, které umožňují vnímání, a všechny tyto syntetické činnosti, které nám předvádějí zevní předmět, mají nakonec povahu samotné myslí. Když se objeví vjemy jakoby před myslí, mají všechny prostorové vlastnosti a všechny prostorové vztahy, všechnu pevnost a odpor při dotyku, všechnen barevný povrch a všechny linie, úhly nebo křivky, o nichž věříme, že je mají zevní předměty. Nicméně neodstranitelným lidským zvykem je objektivizovat a dávat do prostoru své představy a přisuzovat je jediné nementálnímu základu, to jest, bázi materiální.

Abychom porozuměli konečným fázím pochodu vnímání, všimněme si především, že nikdy nevidíme přímou skutečnou velikost nějakého předmětu, neboť mozku je sdělován pouze obraz vyvolaný předmětem na sítnici oka. Pozorujte například brýlemi vysokou telegrafní tyč, stojící od ní v určité vzdálenosti! Věnujte část své pozornosti čočkám brýlí a část telegrafní tyči. Povšiměte si faktu, že tyč na nich zaujímá asi polovinu jejich průměru, tedy ne více než asi tři čtvrtiny palce. To je obraz na vaší čočce. Předpokládejme, že tyč je vysoká asi 12 metrů. Vidíte tyč 12 metrů vysokou? Nikoli, vidíte na čočkách brýlí její obraz, který je pouze asi jednou šestisetinou její velikosti. Uvažte nyní, že brýle jsou jakoby promítnuté části očí, avšak o něco větší než oči. To, co se jeví zraku, že je v čočkách brýlí, je trochu větší nežli obraz, který se objeví na sítnici oka. Optický nerv nemůže podat mozku, a tedy myslí, zprávu o rozměru větším, než jsou rozměry sítnice. Mysl se nikdy přímo nedovídá o velikosti zevní tyče, nýbrž pouze o velikosti jejího značně zmenšeného obrazu. Pohyby očí nahoru a dolů, vpravo a vlevo vyvolávají svalové vjemy vzdálenosti tyče, její polohy a směru. Obraz scény zobrazené na sítnici je plošný, t.j., má délku a šířku. Ale optickým nervem nemůže být dopraven do mozku žádný takový obraz, nýbrž pouze ob-

rázem vyvolané vibrace „telegrafního kódu“. Proto si mysl musí takový obraz nějak představit, zkonstruovat a promítnout stejně jako prostor, potřebný pro jeho pozadí. To také činí a tím vzniká obraz. Prostor, jeho vlastnosti a prostorové vztahy telegrafní tyče jsou proto čistě mentální výtvořiny.

Proud *vjemů* je nepřetržitý. Neustále tvoříme četné myšlenky, neboť to je základní význam lidské zkušenosti, a mysl musí rozlišovat jednu od druhé. Jeden vjem předmětu musí být odlišný od druhého, má-li být tento předmět vůbec vnímán. *Mysl musí určit zvláštní tvar pro všechny své představy. To činí tím, že je umísťuje do prostoru, že je rozprostírá, že staví každou představu do prostorových rozměrů délky, výšky a šířky. Kdyby tak nečinila, nemohlo by vědomí pracovat jako vnímání. Kdyby se tak nedělo, znamenalo by to, že by nemohla existovat žádná představa odděleně, a proto by nemohla existovat vůbec.*

Nikdy bychom nemohli vidět žádný předmět, kdyby se neobjevil *vně nás*, v prostoru. Neboť žádným jiným způsobem by nemohl být utvářen v odlišnou oddělenou věc mimo pozorovatele. Kdyby byl předmět uvnitř oka, nebylo by vůbec možné jej vidět. Proto se musí objevit jako existující *mimo* oko, má-li oko fungovat jako kamera. Aby byl jakýkoliv předmět viditelný, musí být viditelný jako oddělený, individualizovaný a nezávislý na oku, jež jej vidí. Poznali jsme již, že veškerá smyslová činnost je smyslovými ústroji vykonávána pouze nepřímo a myslí přímo. Jestliže tedy má mít mysl schopnost vnímat jakýkoliv jednotlivý předmět, je nucena zařídit si takovéto vnímání tak, že předmět *učiní vnějším*, a tak ho umístí v prostoru. Mysl musí vynést všechny vjemy do prostoru, to jest, musí je umístit a promítnout ven z těla, a tak nakonec vnímat celý výsledek jako prostorový a zevní předmět. Prostor však není ve skutečnosti vlastností vnímaného předmětu; je vlastností samotné mysli a je myslí vkládán na předmět.

Přesvědčivý důkaz toho vidíme u lidí, kteří se narodili slepí, ale byli v pozdější době operováni a vyléčeni. V prvních chvílích po nabytí zraku nejsou schopni posoudit velikost, tvar nebo vzdálenost a dopouštějí se přitom nejsměšnějších omylů. Předměty se jim zdají tak blízko očí, že se

jich téměř dotýkají. Nedovedou správně hodnotit pojem „zevní“, ani „vzdálenost“, přestože oči mají v pořádku, neboť jim scházejí představy dodávané vzpomínkou nebo asociací, které se účastní tvoření představ o prostoru. Jistý slepec, který po operaci nabyt zrak, se nejprve domníval, že všechny předměty se „dotýkají jeho očí“. Neuměl posoudit ani nejmenší vzdálenost, nemohl říci, zdali je stěna od něho vzdálená jeden palec nebo deset yardů, a nemohl pochopit, že věci jsou navzájem mimo sebe.

Přesně tytéž nezbytnosti potřebuje mysl, když umísťuje představy do času. Aby mysl dala představám existenci, musí je uspořádat tak, aby následovaly jedna za druhou. Kdyby se vše shrnulo do jednoho bodu a v jednom okamžiku, neobjevilo by se nám nic. Odtud ona nutnost času, kterou si mysl dle toho pro sebe tvoří. Existence myšlenky je umožněna pouze tím, že mysl ji nechává procházet časem. Čas je pouhým způsobem myšlení.

Čím to je, že navzdory faktu, že se všichni pohybujeme prostorem rychlostí ne menší než tisíc mil za hodinu - pohyb lehko prokazatelný vztahem Země k ostatním nebeským tělesům - vůbec necítíme tuto nesmírnou rychlost? Čím to je, že když cestující v letadle zavře oči, stěží si uvědomuje pocit cestování a pohyb pociťuje při náhlém zpomalení, ne však při rychlosti letu? Je to tím, že svět času je zcela založen na relativitě, která je koneckonců mentální. Čas je tak pružný, že je zcela proměnlivým vztahem a jeho moc nad námi pochází ze zvláštního způsobu, jakým mysl přirozeně pracuje, ze způsobu, jímž myšlení vytváří libovolné rozdíly mezi pomalým a rychlým, přítomným a budoucím.

Vzdálenost, velikost a tvar plnicího pera se jeví jako vně nás. Pokud se týče vzdálenosti, shledáváme, že zrak sám není schopen určovat *bez* pomoci úsudku, to jest, bez pomoci mysli, poměrné vzdálenosti, v nichž jsou předměty umístěny od očí a jeden od druhého. Dojem pera je mentální, a proto uvnitř nás, ale my na něj myslíme, jako by byl mimo nás. Přisuzujeme jeho vjem prostoru a promítáme jeho vlastnosti do míst nebo oblastí vnějších vzhledem k tělu. Myslíme na něj, jako kdyby existoval v určité vzdálenosti od nás, ačkoli vjem, který tvoří první vědomé

poznání pera, se vyskytuje v nás. Zdání jeho prostorovosti vzniká proto v mysli.

Když řekneme, že pero je mimo nás, říkáme něco o jeho poloze ve vztahu k očím, ale nic o jeho poloze ve vztahu k mysli. Odhadujeme jeho vzdálenost a směr tak, že činíme tělo prostorovým středem a zaměňujeme ho s myslí. Obvykle umístíme mysl poněkud neurčitě do hlavy, ale nikdy si ani nepomyslíme, že obraz pera, které máme před očima, by mohl být ve skutečnosti nehmotný, to jest, mentální. Je to tím, že si uvědomujeme své tělo a pocítujeme, že jsme prostorově umístěni uvnitř něho. Tento pocit hraje ústřední roli v prostorovém vnímání a vzniká hlavně vlivem pasivních hmatových vjemů, které vznikají na povrchu těla spolu s pocity tlaků, které přicházejí prostřednictvím svalů a také prostřednictvím zrakových vjemů. Neuvědomujeme si, že je to mysl, co vytváří toto pole hmatu, tlaku a zraku. Tyto vlastnosti jsou předávány tělu zvenčí a tak dostávají objektivní existenci.

Říká se, že nějaká věc musí být v zevním světě, protože nám to říká oko, protože nás o tom ucho informuje a hmat nám to odhaluje. Zde je však třeba položit velmi důležitou otázku. Kde jsou tyto tři smysly? Kde je oko, ucho a kůže? Nejsou tam, kde je věc sama, protože na sebe vzájemně působí? Nejsou v témže světě jako stůl, který vidíme a hmatáme? To nelze popírat. Ale jestliže tomu tak je, pak jsou samy součástí zevního světa. Dokazovat tedy, že poznáváme nějakou věc proto, že nám to říkají smysly, by znamenalo dokazovat, že musí být vnější, protože naše smysly samotné jsou vnější. To však nás přivádí zpět k výchozímu bodu. Neboť, když je vše vnější, pak výraz „vnější“ ztrácí jakýkoli význam. Neexistuje tedy vůbec nic „vnějšího“. Můžeme pouze říci, že svět existuje, že smysly existují, ale nemůžeme říci, že jsou zevní vůči mysli.

Z toho můžeme odvodit, že starý názor na tělo jako pomíjející schránku obsahující nesmrtelnou duši je vhodný pouze pro děti. S moderní vědou lépe souhlasí novější názor, že tělo samo je představou ve vědomí.

Umístění věci a časové období, během něhož je věc v této poloze - to jsou dvě šablony, v nichž musí být chtě nechtě formováno celé naše vědění o všech věcech. Prostor a čas jsou tedy vlastními způsoby mysli,

jimiž sestavuje vědomou zkušenost. Jiný způsob není možný, jestliže si máme uvědomovat cokoli, ať již je to nesmírně vzdálená hvězda, nebo špička našeho prstu. Mysl tím, že řídí své představy podle zákonů prostoru a času, *předem vytváří vlastní formu všech svých možných zkušeností zevního světa. Představy nejsou vytvářeny zkušeností, ale ony samy vytvářejí naši zkušenost. Je to kacírská, ale zřejmá pravda.*

Když bude pravá přirozenost vnímání jasně osvětlena, pak uvidíme, jak můžeme být dvojnásobně klamáni samotnými smysly, které předstírají, že nám odhalují zevní svět. Neboť ony nejen že mohou překroutit věc, o které mají podávat zprávu, jako v případě iluzí, ale také nás klamou vyvoláváním domněnky, že naše přímá zkušenost o této věci v prostoru a čase je fyzická a nikoli mentální. Nyní můžeme chápat, proč Einsteinův objev, o němž jsme se zmínili v předchozí kapitole, přestože byl částečný a omezený, byl na správné stopě. Einstein shledal, že prostor je proměnlivým vztahem, a vyložil, proč tomu tak musí být, nikdy však se nepokusil vysvětlit, proč nebo jak k tomu došlo, že pro nás existuje.

Mysl vtlačuje automaticky a nevyhnutelně do časo-prostorové formy množství vjemů tvořící věci, které vidíme. Krátce řečeno, pokud přijímáme zkušenosti o světě, musíme jej nutně zažívat jako jev v prostoru a jako událost v čase. To je předem určená podmínka lidské existence platná pro každého a nikdo, ani filozof, nemůže této podmínce uniknout. Samotný princip, který vysvětluje naše poznávání existence tohoto světa, vysvětluje také jeho časo-prostorové znaky. Ty jsou však pouze nutnými faktory při utváření našich vjemů. *My sami jsme jeho zdrojem.* Naše víra v objektivní charakter prostoru a času ve vztahu k *mysli* je však tak mocně vrozená a zděděná, že její přesvědčivost platí bez jakýchkoliv pochyb. Pouze nesmírně smělé úsilí při zkoumání nám vůbec může pomoci zřeknout se této víry. Zbabělost není opatrností. Pravda si nepřeje bázlivých přátel.

Pro praktické účely věříme a musíme věřit, že knihu, která leží tak zřetelně před námi, vidíme vně sebe, ale uvnitř prostoru. Celé složení lidského vědomí nám to říká s neodolatelnou autoritou, kterou ani na okamžik nelze popřít. Každé jiné tvrzení se přičí zdravému rozumu. Přesto

jsme již dříve dokázali, že prostor je podstatnou součástí mysli a že bez něho by mysl nemohla pracovat. Krátce řečeno: *prostor se nalézá uvnitř mysli*. To nás neúprosně vede k dalšímu závěru. Jestliže kniha existuje v prostoru a jestliže prostor existuje uvnitř mysli, pak nemůže kniha existovat nikde jinde, než v mysli samotné. To, co jsme Přírodou nuceni vidět jako tištěnou stránku vně nás, t.j., jako zdánlivé ne-já, není nic jiného než vnímání samotného jáství, lom jeho vlastního světla, něco, co mysl sama předvádí svému vlastnímu vidění.

Lidé se domnívají, že mysl nutně sídlí pouze v lebce. Je-li však mysl tajemným tvůrcem prostoru, jak může sama být omezována prostorovými hranicemi? Jak může být omezena na to nebo ono místo v prostoru? Jak může být umístována pouze do hlav lidí? Marně bychom hledali olovnici, která by změřila hlubiny mysli, nebo měřítko, které by mohlo stanovit její šířku a délku.

Tam před námi je svět tvrdých skutečností, panoramatický průvod pevných předmětů a hmotných věcí. Nemá snadný úkol ten, kdo, jako Sokrates, nás přichází přesvědčovat, abychom začali pochybovat o jejich „vnějškovosti“, která se zdá tak jistá a nezvratná. Není právě vítán, neboť i kdyby byly jeho podivné představy pravdivé, jsou nanejvýše nepříjemné. Jakoby nám braly půdu pod nohama. V těchto myšlenkách existují inherentní vlastnosti, které působí chemicky odpudivě na mentalitu davu, který prchá před pravdou a hledá útočiště v sebeklam. Proto je filozofie v minulosti chovala v tajnosti ku prospěchu jen těch několika, kteří milovali pravdu. Nepoučeným lidem se bude jevit jako zázrak nebo neuvěřitelný názor fakt, že každou okolní věc známe jen jako integrální mentální konstrukci a nikoli jako vnější věc, že ji vidíme jako obraz utvořený v mysli. Bude to pro ně naprosto neuvěřitelné, právě tak, jako se nevzdělaná mysl přirozeně a nevyhnutelně domnívá, že země je plochá a že slunce obíhá kolem naší planety. Lpí pevně na tom názoru a soudí, že je bláznovstvím opačné tvrzení, jako že existuje země protinožců a že země krouží kolem slunce. Jak tedy bylo možné prosadit mezi lidmi tuto překvapující astronomickou pravdu? Bylo to možné pouze tím, že jim byla podána jistá příbuzná fakta. Dále pak tím, že byli tak

dlouho přemlouvání, aby odvážně používali svých rozumových schopností při hloubání o těchto faktech, až odhalili jejich hlubší význam. Se zcela stejným problémem se setkáváme v obecném přesvědčení, že každá hmotná věc existuje zevně, mimo mysl a oddělená od ní. Filozofie vyvrací tento naivní názor a odstraňuje toto nepochopení. Může toho však docílit pouze tehdy, když lidé budou chtít vidět fakta, která nabízí, a pak je studovat hluboce a nestranně s neúprosnou logikou až do samého konce. Bez takového naprostého souhlasu rozumu by filozofie nikdy nemohla doufat, že zvítězí nad tak mocným a zakořeněným instinktem lidské rasy, jakým je materialismus, který není pravdou, nýbrž parodií pravdy.

Naše vědomosti o zevním světě a naše vnímání věcí v prostoru a čase jsou formy, které naše mentální pochody přijímají. Musíme do sebe absorbovat tuto tvrdou pravdu zde zjištěnou, pravdu, že to, co je uvnitř myslí, můžeme vidět vně těla. Důvody toho nelze popřít. Pozice této pravdy je neochvějná. Se všemi protidůvody a opačnými názory se lze utkat a lze je vyvrátit. Neboť ona není ztřeštěným nápadem roztomilých *bláznů*, nýbrž je tak jistá a prokázána, jako každý jiný ověřený fakt v arzenálu *vědy*. Proto bude onou pravdou, která se znovu vtělí pro zítřek.

Ti, kdo se bojí sledovat rozum, když je vede do nejpodivnějších paradoxů, jsou pro pravdu ztraceni. Tyto nauky nás mohou překvapit a zstrašit, ale jsou-li pravdivé, musí být přijaty.

Hledíme vzhůru k nebesům nad námi jako vězňové, majíce oči zastřeny prostorem a ruce spoutány časem, ale nevíme, že naše osvobození je na dosah ruky. Myšlení nás spoutalo; myšlení nás může osvobodit.

Jakmile jednou začneme chápat toto mystérium tyranie prostoru a času, které probouzí uctívou bázeň, začneme chápat, proč máme věnovat pozornost dávným výrokům, jako byl Ježíšův, a co bylo míněno jeho výstižnou větou, kterou hlásal utrápenému a naříkajícímu světu: „Království nebeské je *ve* vás." Tajemné království, v němž člověk může nalézt splnění své nejlepší naděje, nelze nalézt v budoucnu, ani na onom světě po smrti, ani ve vzdáleném prostoru jako v nějaké oblasti nad hvězdami, nýbrž *zde*, v naší vlastní myslí, a *nyní*, v našem vlastním myšlení.

Takové poznání vrozené síly mysli přispívá k vytváření svého vlastního světa pozvedne lidi - ať jsou to světci nebo cynikové - na úroveň vyrovnaných mudrců, uklidní jejich rozvířené mysli a ukonejší jejich trpící srdce.

KAPITOLA XI.

MAGIE MYSLI

Nyní musíme věnovat pozornost nejdůležitějšímu bodu této elementární výuky skryté nauky. Moderní věda se zbavila pojetí statických věcí zavěšených v prostoru a nahradila je poli síly. Jestliže je těžké uvěřit, že poznáváme myšlenky o věcech, když věříme, že poznáváme nezávislé zevní věci, není stejně těžké uvěřit vědeckému poznání, že pero je utvořeno z elektronů, které si ani ve své představě nemůžeme srovnat s pevnou látkou, z které je pero dle našich zkušeností zhotoveno? Nic z toho, co vidíme nebo bychom mohli vidět, se ani zhruba nepodobá elektronové „látce“, na níž nám věda zredukovala naše dobře známé plnicí pero. A jestliže věda takto může ničit naše realistické zkušenosti, proč by to nemohla dělat filozofie? A jestliže je elektronové pero skutečným perem, pak když vidíme hmotné pero, vidíme pouze jakýsi obraz, pouhé zpodobnění pera. Ale v tomto případě musí být tento obraz v naší mysli, neboť nemůže být nikde jinde. Jestliže je představa toliko mentální kopií hmotného předmětu, který je vně mysli, a tedy oddělenou a odlišnou jsoucností, čím to je, že nelze obě současně vnést do vědomí a srovnávat jednu s druhou? Kdyby bylo příčinou naší myšlenky zevní pero, které je nám dáno smyslovou zkušeností, nikdy bychom si nemohli ověřit jeho existenci, neboť by každý pokus o pozorování zevních per skončil toliko pozorováním myšlenek.

Nemůžeme se dostat k věcem z první ruky, nemůžeme je přímo prozkoumat, ať děláme, co chceme. Nikdy se nemůžeme dostat za představy o nich. Proto si nemůžeme ani ověřit jejich oddělenou existenci. Nemůžeme ukázat předměty svým očím, protože i oči i mozek poznáváme mentálně, to znamená, že i ony jsou jen idejemi (představami) a jejich prostřednictvím si můžeme uvědomovat mentální věci, tedy jediné představy.

Snažíme-li se zkoumat své mentální konstrukce tím, že se obracíme na věci samé srovnáváním jedné s druhou, zkoušíme tak jen jednu konstrukci pomocí druhé, tedy srovnáváme jednu myšlenku s druhou.

Vnímání věci a věc sama jsou dvě strany jedné a téže křivky, její vnitřní a zevní strana. Ať děláme cokoli, nikdy nemůžeme oddělit jednu stranu od druhé. Věc je na vnější straně a vnímání je na straně vnitřní. Křivka však není dvěma věcmi, nýbrž jednou. Věc nelze oddělit od jejího vjemu. Nemůžeme oddělit vnímání od věci, můžeme je však rozlišit v řeči a myšlení vytvořením mentální abstrakce jedné nebo druhé. Hlubším přemýšlením však shledáme, že i tento výkon není možný.

Nemůžeme tedy vidět žádný předmět bez toho, abychom na něj mysleli jako na viděný. Má-li pro nás vůbec existovat, musí existovat jako něco, co vnímáme. Zkusme myslit na pero, aniž si představujeme, že je osobně vidíme, aniž dovolíme, aby činnost vidění splývala s perem samotným. Shledáme, že není možné oddělit jedno od druhého. Můžeme myslit na pero pouze prostřednictvím a pomocí myšlenky, že je vnímáme. Ať děláme co chceme, budeme naprosto neschopni myslet na ně jinak. Nikdo nemůže oddělit v myšlence zevní pero od skutečného vnímání tohoto pera člověkem. Jaký závěr z toho plyne? Že pero není čistě objektivní, ale současně objektivní i subjektivní, jak hmotné tak i mentální.

Někdo namítne, že existence pera není popřena, je-li pero v tmavé místnosti, kde je nikdo nemůže vidět. Odpověď na to je, že nemůžeme mluvit nebo se zmínit o takovém předmětu, aniž bychom na něj mysleli, a že na něj můžeme myslet jedině tehdy, když si vytvoříme jeho mentální obraz: chceme-li to udělat, pak jsme nuceni představit si pero jako bychom je viděli, jsme tedy nuceni spojovat v myšlence zření pera s perem samotným. Jedině když myslíme na oboje současně, můžeme dojít k představě, že pero vůbec existuje.

Je možno dále namítat, že věc může existovat v nějaké odlehle části světa, kam ještě nevkročila lidská noha, kde ji nikdy nikdo nevnímal a kde ji nikdo nikdy pravděpodobně ani vnímat nebude. Zde je odpověď přesně táž jako u předchozí námítky. Ať je věc kdekoli, nelze o ní diskutovat jako o existující jinak, než že na ni myslíme, že si ji mentálně

zobrazíme. Můžeme si ji však zobrazit jenom v případě, když ji považujeme za něco, co vnímáme buď my sami, nebo nějaký bezděčně předpokládaný pomyslný pozorovatel. Podobně lze namítnout, že je snadné si představit scenérii severního pólu, kde pravděpodobně není žádný pozorovatel, kde však, jak víme, jsou ohromné masy ledu i přes nepřítomnost někoho, kdo by led viděl, chodil po něm, cítil jeho chlad a obdivoval se jeho bílé čistotě. Odpověď na to je, že při myšlení na polární krajinu a na led, jenž ji vyplňuje, jsme nevyloučili pozorovatele, ale ve skutečnosti jsme ho, i když bezděky, vnesli do scenerie, aby pozoroval její detaily. Představili jsme si pozorovatele, ale naprosto si nejsme vědomi, že jsme to udělali. Vnesením takového imaginárního pozorovatele jsme na pól vnesli i jeho mysl a nechali jsme ho myslit na tuto scenérii. Víme, že pevný led je pevný pouze proto, že náš neviditelný pozorovatel cítí jeho odpor pod svými nohama.

Myslit na předmět můžeme jedině tak, že myslíme na vidění předmětu: není v lidských možnostech uvažovat o jeho existenci jiným způsobem. Proto se zrak stane nerozlučným společníkem existence. Není naprosto možné, aby něco existovalo pro nás nezávisle na našem uvědomování si toho. Jak věc tak myšlenku je nutno chápat ve spojené představě věci, viděné námi nebo někým jiným.

Podobná analýza platí pro ostatní formy vnímání. Objekty nelze oddělit od myšlenky, že je vnímáme my nebo někdo jiný; existují jedině proto, že na ně můžeme myslit jako na tvrdé, pevné, těžké, zkrátka, že je můžeme nahmatat. Totéž je stejně pravdivé o sluchu. Sluchový vjem přichází první a zvuk sám ho teprve následuje. Zvuky existují jedině proto, že současně *myslíme* na to, že je slyšíme. Můžeme na ně myslit jedině jako na *slyšené* zvuky.

Odstraňme mysl ze svého obrazu světa a odstraníme z něj prostor a čas; vezmeme mu tím základ. Svět jako představa existuje pro nějakou mysl, jinak nemůže vůbec existovat. Pro každý viděný předmět musí existovat pozorovatel. Jinými slovy: ať je cokoli poznáváno, je poznáváno nějakou myslí. Nikdy nic nebylo poznáno a nikdy nic nelze poznat odděleně od pozorovatele. To nelze popřít. Žádný předmět nemůže exis-

tovat sám a nepoznán. Proto ti - a těch je ohromná většina - kteří věří a tvrdí, že věc může mít svou oddělenou existenci, opravdu říkají nesmysl. Jestliže to rozhorleně popírají, nechť nám ukáží jediný předmět, nemluvě ani o celém světě předmětů, a dokáží současně, že není spojen s poznávajícím! Nemohou to udělat, protože nemohou nic oddělit od mysli. Svět je nerozpletitelně a nevyhnutelně spojen s myslí. Konečný závěr tedy je: ať se díváme kamkoli, všechno ve vesmíru existuje proto, že je to myšleno.

Opak je stejně pravdivý. Nemůžeme myslit na vnímání, aniž myslíme také na vnímání nějakého předmětu, ani na akt slyšení, aniž s ním spojíme nějaký zvuk. Neexistuje slyšení bez zvuku, neexistuje smyslové vnímání bez předmětu tohoto vnímání. Proto znovu zjišťujeme, že si tyto dva nelze představit jinak než jako jedno, že zrak a viděná věc jsou dvě strany jedné mince, že hmat a dotýkaná věc jsou subjektivní a objektivní poloviny jednoho celku.

Když vědecký princip relativity říká, že pozorovatel je součástí svého pozorování, znamená to, že osoba, která cokoli zažívá, je součástí tohoto svého zážitku. Můžeme z toho ještě vyvodit, že myšlenka je součástí věci, na kterou myslíme. Budeme-li o tomto tvrzení správně uvažovat, pochopíme, že mentální činitel je neoddělitelný od poznávaného předmětu. A budeme-li uvažovat hlouběji, zjistíme, že tyto dva jsou ve skutečnosti jedním.

Nemůžeme považovat existenci a vnímání existence za oddělené jednu od druhé. Jsme nuceni učinit závěr, že tyto dvě nejsou ve skutečnosti dvě, ale nerozlučně jedno. Věc a vjem věci žijí v základní a neoddělitelné jednotě. A tak neexistuje nic jiného než uvědomování. Ptejte se sami sebe, zda toto tvrzení vysvětlí veškerou vaši zkušenost a shledáte, že to udělá zcela adekvátně. Pokuste se na druhé straně zjistit, zda vysvětlí vaši zkušenost světa teorie materialistů, teorie, že neexistuje nic kromě nezávisle existujících fyzických věcí. Poznáte, že nevysvětlí a nemůže vysvětlit existenci myšlenek a citů. Protože jestliže věříte, že můžete vložit něco hmotného do zkumavky, nemůžete totéž udělat s myšlenkou.

Je proto třeba důrazně opakovat, že vjem není pouhou kopií něčeho zevního. Je prvotní a nikoli druhotný. To se nesmí přehlédnout, protože to je klíč k správnému pochopení „mentalismu“, který je naukou, že všechny věci jsou mentální.

Zjišťujeme, že pojem pera, existujícího nezávisle na mysli, která si je představuje, je pouhým výmyslem. Vjem pera není nic jiného než pero samé. Předpoklad, že nějaké jiné pero existuje odděleně a že je hmotné, je zcela mimo náš okruh možného poznání, proto jej musíme zamítnout, máme-li se vědecky zabývat zjištěnými fakty místo nejistými předpoklady. Pero je konstrukcí ve vědomí. Jeho existence je v tom, že je poznáváno. Neexistují dvě pera, hmotné a jeho mentální kopie. Je jenom jedno. Obraz, který bezprostředně vyvstane ve vědomí, je pero samé. Je tak živý a dokonalý a znaky objektivit jsou mu tak přesvědčivě vtisknuty, že se nespokojujeme jeho pouhým viděním: jdeme dále a usuzujeme, že je nezávislým perem samým, a odmítáme věřit něčemu jinému. Ale pero, které poznávají smysly, není nic jiného než vjem, který poznává mysl.

Ale nyní musíme čelit námitce: „Zde jsem s přímou zkušeností pera, které leží mimo mne v prostoru, oddělené ode mne, pera, které mohu vzít a sevřít ve své ruce a přesvědčit se, že je pevné, těžké a tvrdé. Jak tedy můžete očekávat, že uvěřím, že je to pouhá představa v mé mysli?“

Odpověď na to je, že tuto nauku nesmíme špatně chápat, že tvrdí, že pero se přímo nejeví našemu zraku. Jeví se velmi důrazně. Sama jeho bezprostřednost nás odzbrojuje. Musíme pochopit pravdu, že vnímané pero je stejně kulaté, těžké, zbarvené a užitečné jako domněle existující hmotné pero i přes fakt, že vnímané pero je mentální konstrukcí. V předchozích dvou kapitolách jsme viděli, že všechny naše zkušenosti světa zahrnují mysl. Shledali jsme, že vjem není ani zdaleka čistě pasivní a že vnímaný proces je naopak tvořivý a dokonce projekční. Ale jsme tak zamilováni do vjemů hutnosti, které přijímáme od věcí kolem sebe, a tak okouzleni vjemy vzdálenosti a polohy, které přijímáme z jejich vzájemného vztahu a ze vztahu k našemu oku, že zpravidla podceňujeme nesmírně sugestivní a tvořivou sílu mysli. Nejsme si téměř vůbec vědomi dokázaného a dokazatelného faktu, že mentální

obrazy mohou mít rozměr, tvar, délku, výšku, šířku, pevnost, plastičnost, perspektivu, váhu, barvu a další vlastnosti, které obvykle spojujeme se zevními předměty. Mohou vybavit všechny tyto vjemy dokonalou živostí a veškerou skutečností běžné zkušenosti. A přesto nejsou ničím jiným než představami!

A tak *jsou* viditelné věci, o kterých se domníváme, že jsou mimo nás, mentálními zkušenostmi. Lze připustit, že věc sama existuje, ale charakter věci, jak jsme nyní zjistili, je zcela jiný, než se o něm obecně soudí. Ti, kdo by chtěli prohlašovat, že existují dva oddělené fakty, fakt vnímání a fakt zevního hmotného předmětu, dělají nesprávnou analýzu vjemu. Jednota představy a předmětu je objev, ke kterému nevyhnutelně vede jemné myšlení starověkých pozorovatelů i ostré pozorování pozorovatelů moderních. Tato jednota se však vynoří teprve po velmi intenzivní a nekompromisní úvaze.

Jakmile jednou tento bod pochopíme, můžeme si říci: „Jsem si vědom svého uvědomování si této věci.“ Pak shledáme, že nemůžeme toto druhé uvědomování si odloučit od věci samé; tvoří nedílnou entitu. Ti, kdo chtějí rozdělovat poznávanou věc jednak na vjem, a jednak na jeho materiální hmotnost, ti kdo chápou vnímání jako mentální činnost, ale hmotnost jako nementální věc, to znamená, ti, kdo stavějí mysl proti hmotě, upadají do politováníhodného omylu. To, co známe je představa, to, co vnímáme, není zjištění, nýbrž mentální konstrukce. Ti, kdo to popírají, dostávají se do situace, že budou nuceni vysvětlovat nevysvětlitelné.

Vyskytne se další námitka: „Chcete mi snad říci,“ řekne uštěpačně skeptik, „že abstraktní objekty mé představivosti, fantasmagorie mých snů, obrazy mých snění a fantomy, vytvořené mou obrazotvorností, jsou tak skutečné, tak existující a tak hmotné jako dvacetitunová parní lokomotiva, táhnoucí vlakovou soupravu? Chcete říci, že tato lokomotiva není ničím více než myšlenkou v mém mozku, stejně jako tyto ostatní fantastické myšlenky? Je-li tomu tak, proč nemohu vmyslit takovou lokomotivu do bezprostřední existence, ať myslím sebeusilovněji? Proč si nemohu vmyslit do existence takový vlak, vstoupit do něho a být od-

vezen? Rozdíl mezi zdánlivým vlakem a vlakem skutečným je tak veliký, že by bylo nesmyslným tvrzení, že jsou si jakkoli podobné. Zde stojí skutečný vlak zřejmě a jasně přede mnou, mohu do něho s důvěrou nastoupit, mohu slyšet mohutný hukot a supění lokomotivy, svůj imaginární vlak však nemohu vidět tak pevně před sebou, ani v něm nemohu nikam jet, leda ve svém vlastním sebeklamu. Proto nemohu přijmout vaši nauku o mentalismu. Je v tom někde nějaký trik, nástraha nebo léčka. Vnímaný vlak je pro mne velmi užitečný, kdežto onen imaginární je bez užitku. Je zcela směšné říkat mi, že oba mají stejný základ."

Musíme nejdřív poznamenat, že to, co neumí udělat kritik, dělají jiní, to je, nacházejí v bdělých fantaziích skutečnost a životnost, která je před zrakem mysli úplně zpřítomňuje. Dokazují to velcí básníci, geniální umělci, proslulí mystici a odloučení milenci to dokazují také. Nacházejí uprostřed scén svého okolí vytvořeného imaginací a ve vysněných tvářích dokonalý pocit skutečnosti. V té době nepochybují o skutečné přítomnosti myšlených předmětů a osob. Jsou opravdu dva stavy lidské mysli, které zažívá většina lidí a které neobyčejně přesvědčivě znázorňují možnost udělat část toho, co náš kritik udělat neumí. Jsou to stavy pohroužení do hlubokého zasnění a ponoření do hlubokého snu. V těchto stavech spontánně mizí rozdíl mezi vnímaným a imaginárním světem - rozdíl, který samozřejmě pociťují obyčejní lidé v normálních dobách. Během těchto stavů unesení můžeme vstoupit do vlaku, jet s ním pryč a ani na okamžik nepocítíme, že to není skutečný vlak a že naše cestování není skutečným cestováním. Naopak v té době zcela věříme ve skutečnost, pevnost a existenci svého ve snění nebo ve snu zrozeného vesmíru. Kdybychom žili většinou v takových podmínkách, byly by pro nás jistě skutečnější, než by se nám zdál nějaký chvilkový skok do plně bdělého života, kdyby se udál. Pak bychom jistě přisuzovali skutečnost jim a upírali bychom ji bdělému světu. Je proto neospravedlnitelné tvrdit, že mnohé věci nemohou být tak mentální, že nemohou náležet do téže třídy jako mentální obrazy, poněvadž je lze vidět tak živě a jasně, kdežto mentální obrazy jsou poměrně mdlé a nejasné. Otázka nezní jakým způsobem vnímání vzniká, ale zda je či není mentální.

Ale náš kritik namítne, že tato odpověď je překroucená a že neodpovídá jeho kritice. Jistě, není myšlena jako úplná odpověď, neboť je nabídnuta pouze jako objasnění a ne jako důkaz. Jestliže nic nepotvrzuje, naznačuje mnoho tajemných možností, kterými mysl může vytvářet skutečnost. Je určena k tomu, aby ho varovala, aby příliš rychle nedogmatizoval o tom, co mysl může a co nemůže dělat.

Úplnou odpověď zde nelze našemu kritikovi dát, protože zahrnuje vysvětlení konečného tajemství lidské osobnosti. Toto odhalení patří přirozeně až do druhého svazku tohoto díla. To, co mystik chápe z tohoto tajemství jenom s nejasností podobnou snu, to filozof určuje s úžasnou přesností. Postačí říci, že náš kritik má pravdu v poslední části svých námitek. Skrytá nauka totiž *netvrdí*, že *individuální* mysl, ego kteréhokoli člověka, může tvořit svůj vlastní svět podle své vlastní libovůle. V tomto směru nalezne kritika některé odpovědi v této i v následující kapitole.

ZÁHADA VNÍMÁNÍ.

Kritik pronese další otázku: „Co je tedy pravou přirozeností nezávislých předmětů, která způsobuje, že tyto myšlenky existují? Říkáte nám, že to, co *vidíme*, jsou pouhé myšlenky. I když připustíme tento bod, stále zde zůstává otázka, která nás trápí a které se všechny tyto důkazy úplně, ne-li vchytrale, vyhýbají. I kdybychom připustili, že známe pouze myšlenky věcí, stále ještě existují věci, které, jak se zdá, působí na naše smyslová ústrojí a přivádějí tak tyto myšlenky do existence. Je-li to, co vnímáme, pouhou myšlenkou, cítěnou jako zevní, co se stane s předmětem, který jí dává vznik? Jistě byste na nás nežádali, abychom ztotožňovali skutečnou věc s pouhou myšlenkou o ní? Jistě to, co způsobuje vznik mentálního obrazu, není totéž co obraz sám? Můžeme pochybovat o svědectví smyslů, ale nemůžeme je zamítnout. A to není vše. Přešel jste naprostým mlčením proces, kterým se z vibrací rodí v mozku vjem. Jak se taková myšlenka tvoří? Řekl jste nám, jak se tvoří věc, na níž myslíme, avšak neřekl jste, jak vzniká myšlenka sama.“

Co je to nezávislý předmět? Jak je mozek spojen s myslí? Jistě tyto dvě otázky je nyní možné vyslovit, protože nebyly ještě tak dalece vysvětleny. Můžeme však posuzovat správně existenci čehokoli, dokud jsme si neujasnili, co je to, o čem *víme*, že existuje? Ale to opět závisí na tom, *jak* dojdeme k tomu, že to víme. Pochopíme proto snadněji odpověď na první otázku, když se napřed dozvíme odpověď na druhou otázku. Proto s ní začneme.

Začneme s poznatkem, že každá smyslová zkušenost je dvojím faktem, za prvé, fyziologickými dojmy, zakoušenými tělem, a za druhé, uvědomováním si těchto dojmů. Toto uvědomování lze nazvat *vnímáním* předmětu. Kombinace těchto dvou činitelů, fyzického dojmu na oko, ucho a tak dále, a vědomé myšlenky vytváří vnímání tohoto předmětu. Proto, když voníme k růži, uvádíme stav mysli v soulad se stavem fyzického podráždění. Jak se však může stav fyzického podráždění změnit ve stav mysli? Jak může mysl přijmout něco, co není mentální? Fyzické podráždění je naprostým protikladem mentálního podráždění. Kde je prostředník, spojující článek, jenž může překlenout nápadnou mezeru mezi těmito dvěma protiklady?

Zde je pochybnost, která může oprávněně vzniknout, otázka, která vyžaduje přímou odpověď. Jak vykoná mysl zázračný skok z fyzické do nefyzické nehmotné jsočnosti, jakou je vjem? Jak může mysl dosvědčit existenci čehokoli, co je mimo ni? Nikdo si nikdy neuvědomuje mysl, konající tento pozoruhodný krok věnování pozornosti a vysvětlování činnosti v šedé kůře mozkové. Říci, že si nikdy neuvědomujeme proces, jakým vzniká vjem, a říci, že nervová vibrace se mění v myšlenku, znamená skočit do tmy a přistát na zcela jiné půdě. Učiníme-li proces podvědomým, nevyřešíme tím tuto nesnáz, neboť stále zůstává mentálním procesem. Jakmile přijdeme k molekulárním změnám v mozku, dospějeme k náhlému konci. Zde končí souvislost. Vědomí se náhle objevuje na druhé straně propasti a my nevíme, jak spojit dva tak zcela rozdílné řády existence. Jak může spojit fyziologie tyto dva konce?

Odpověď je, že je nespojuje. Nechává je přesně tam, kde jsou. Staví most přes propast použitím slova „nějak“, předpokládajíc, že konce jsou ně-

jak spojeny. Přijímá propast a pak předpokládá, že to není propast. Proto, když fyziologie říká, že mezeru je nějak uzavřena, ačkoli naprosto nemůže říci jak, oddává se hře spekulativní fantazie, nikoli odhalování zjištěného a ověřeného faktu. Skok, který dělá, není přirozený, ale umělý. Vracíme se tedy k znepokojující otázce: Jak je možné spojit mysl, která je nehmotná, s mozkem, který je hmotný?

Fyziologie přiznává, že nechápe, jak odstranit tuto mezeru mezi jakýmsi vlnivým pohybem v nervové tkáni a vědomým pohybem myšlenky, i když se pokouší předložit různé hypotézy a domněnky. Žádná z nich není schopna získat širší souhlas. Nikdo ještě nikdy přiměřeně nevysvětlil psychologická fakta fyziologickými jevy. Veškeré takové pokusy selhávají, protože se jim nedaří pochopit spojení mezi myslí a hmotou. Ti, kdo ochotně tvrdí, že vrcholnou funkcí nervového systému je „vytvořit“ myšlenku pod kostní skořápkou lebeční, prohlašují zázrak mnohem úžasnější, než jsou všechny ostatní. Necht' si vezmou měřítko a změří vzdálenost jedné představy od druhé, jedné vědomé myšlenky od druhé. Nemohou to udělat, protože nikdo neví, kde mysl začíná nebo končí. Není bláhové považovat za samozřejmé, že při kývání svými viditelnými hlavami, kývají lidé současně i svými neviditelnými myslmi? Za žádných myslitelných okolností nelze spatřit, že mysl sídlí v hlavě. Přesto materialisté přijímají bezmyšlenkovitě pochybnou víru, podle níž se mysl posuzuje stejně jako hmotné předměty. Nikdo nemůže spojit nehmotnou přítomnost, jakou je mysl, s hmotným místem, jakým je hlava, protože neexistuje žádný bod nebo plocha v myslí, které by se mohly setkat s nějakým bodem nebo plochou v hlavě. Ale oni stále mluví tak, jako by mysl byla definitivně umístěna v mozkových zakončeních čidlových nervů. S ohledem na zvyklost obecné mluvy můžeme - snad musíme - mluvit dále o myslí, jako by byla v hlavě, ale je trestuhodné to dělat, když se jedná o filozofické účely.

Vnímání je mentální proces, tedy myšlení, a rozum vyžaduje, aby se myšlenka přisoudila nějakému subjektu, v němž se objeví, nějakému vědomí, v němž se proces děje. Nesmíme proto mylně považovat pohyby hmotných molekul v tělesném mozku za vědomé myšlenky. Ti,

kdo nemohou pochopit rozdíl mezi oběma, nemohou nikdy pochopit význam vjemu, který je nejzákladnějším faktem psychologie. A první kroky v psychologii jsou nevyhnutelnými kroky i ve filozofii. Žádný mikroskop neodkryl nikdy vědomí a žádné otevření lebky to také nikdy nedokázalo. Vědomí nelze pozorovat. Musíme je považovat za to, čím je - za odlišný a oddělitelný *fakt*. Považovat fyzický mozek za totožný s plným vědomím znamená oddávat se čiré fantazii. Pokus uspokojuvě vysvětlit vnímání, jako kdyby bylo pouze věcí nervové činnosti, není nic jiného, než vyhnout se podstatě věci.

Co skutečně dělá fyziolog, když sleduje vjem na celé jeho dráze od povrchu těla až do mozkového střediska? Sleduje ho ve své vlastní mysli, provádí akt uvědomování. Vjem neztrácí svůj mentální charakter, protože si fyziolog vybral pro odpovídající fyzickou vibraci název „nervová změna“. Jeho problém spočívá v tom, že nemůže účinně rozčlenit vjem a přesto jej podržet v plném vědomí. Může být rozčleněn pouze teoreticky. Je to entita a tedy mimo jakoukoli možnost praktických analýz. Pitevní nůž může vystavit našemu pohledu nervovou substanci mozku, ale nemůže ukázat myšlenku, představu, fantazii nebo obraz vzpomínky. Propast mezi oběma se zdá být zcela nepřeklenutelná.

Zde se musí fyzická věda skutečně zastavit, zmatena a ochromena, protože je zcela neschopna uspokojuvě vysvětlit tento náhlý a překvapující skok od nevědomí k vědomí. Přes největší úsilí nejlepších myslitelů moderní doby fyziologie nevysvětlila následující problém: Jaká je souvislost mezi lidskou myslí uvnitř a hmotným vesmírem vně? Jaká je povaha spojení mezi myšlenkou a věcí? Herbert Spencer, který se například pokusil interpretovat vědu světa devatenáctého století, který psal pohrdlivě o filozofickém úsilí redukovat poznávání věci na poznávání myšlenky, musil přiznat, že „jak hmotné působí na mentální, a jak mentální ovlivňuje hmotné, jsou tajemství, která není možné prozkoumat“.

Fakt vědomí je totiž prvotní. Je to nejtajemnější fakt v celé lidské existenci. Žádný pohyb hmotných molekul ho nemůže přímo vysvětlit, neboť nic, co není vědomé, o tom nemůže podat odpovídající zprávu. Nevíme, že molekuly mají sílu uvažovat o své vlastní přirozenosti. Mentální zku-

šenost je a vždy byla nejvyšší záhadou, umístěnou do středu zdánlivě ne-mentálního světa. Omezovat vědomí na jeho události nebo na jeho obsah tak, jak se často dělá, nepomůže vysvětlit jeho vlastní existenci, pouze se tím vyhýbá řešení. Vědě se obdivuhodně daří mluvit o tom, co mysl dělá a jak se chová, ale dosud se jí nepodařilo říci nám, čím je. Mysl je nepoddajná jsoucnost, jež se vzpírá tomu, aby byla rozložena na něco jiného. Musíme se proto dále tázat: Jak to, že se fyziologický proces mění v proces mentální? Neboť mysl je jak tajemná, tak i jedinečná - zdá se, že nikdo neví, i když téměř každý se domnívá, že ví, čím vlastně je. Víme však jedno, že ve vesmíru není nic, co by se jí podobalo.

Fyziologie správně uvažuje, a již dlouho uvažuje, o tomto problému, ale opouští ho jako nevysvětlitelný a nevyzpytatelný. Mezera je zcela nepřeklenutelná. A takovou zůstane i nadále pokud a dokud nepoznáme dva prosté, ale jemné charakteristické rysy, které nám pomohou vyřešit tento problém a zároveň s ním celou řadu pošetilých otázek, jež s sebou přináší.

Fyziolog si nepovšiml těchto dvou bodů z toho prostého důvodu, že by ho takové poznání zavedlo za hranice jeho odborné vědy. Má-li zůstat fyziologem a ničím více, musí zaplatit těžkou daň úzké specializace - odborností uvnitř těchto hranic, ale nevědomostí mimo ně! Jestliže však chce ve svém zkoumání dále pokračovat, pak se musí stát psychologem: neexistuje žádný jiný směr, kterým by se mohl vydat pro objasnění. Psychologické stanovisko je totiž počátkem ještě vyššího filozofického stanoviska.

Tyto dva body jsou: za první, základní pořadí, ve kterém za sebou následují podrobnosti našeho uvědomování si předmětů a ve kterém zapadají na svá patřičná místa; za druhé, co je to, co může mysl skutečně poznávat. Když budou k dispozici odpovědi na tyto dva body, objeví se sama ze svého vlastního popudu odpověď na nejvyšší problém, který je na konci cesty fyziologa.

První bod nás vybízí, abychom přesně vypátrali, ve kterém kritickém okamžiku si skutečně uvědomujeme předměty kolem sebe. Pak si vzpomene, že *podle fyziologie* neexistuje během celé cesty, kterou pro-

chází smyslový vjem od zakončení nervů až do mozkového střediska ani jediný okamžik, ve kterém bychom si to uvědomili. Ani na zlomek vteřiny si neuvědomujeme nezávislou věc, o níž předpokládáme, že je venku a že o ní dostáváme zprávu. *Teprve tehdy*, když dosáhne svého konečného cíle, teprve jako následující akt, vzniká nápadný kontrast vjemu.

Myslíme na předmět a potom se mysl, žádostivá zvědět, jak myšlenka vznikla, pokouší dostat za něj. Následkem toho postupně vzniká senzoričká stránka fyziologie. Fyziolog pak pomalu zjišťuje po částech celý senzoričkový proces, až se dostane zase zpět k myšlence. Když odhaluje způsob, jakým předmět činí dojem na naše smyslové ústrojí, nebo způsob, kterým se tento dojem přenáší do mozku, neodhaluje nic o vnímání jako o okamžiku, kdy myšlenka bleskne do mysli. Všechny tyto věci totiž v sobě zahrnují *prvenství* vědomí, jehož přítomnost není vysvětlena pozorováním věcí, kterých jsme si vědomi, ale je pouze popsána. Fyziolog je jako člověk, který dovede zhotovit housle a vysvětlit zákony zvuku, ale nemůže tvořit nebo vysvětlovat samotnou hudbu.

Neuvědomuje si, že veškeré jeho popisy, jejichž smyslem je vysvětlit existenci jeho uvědomění si předmětu, jsou popisem toho, co se děje *potom*, když uvědomění již vzniklo. Nechápe, že jeho vysvětlení nervových a mozkových pochodů, které jsou výsledkem vzájemného působení mezi tělem a předmětem, jsou pouze seznamy událostí, které se objevují *následně* po uvědomění si předmětu. Proto jeho pokusy vysvětlit uvědomování vysvětlují vše, jen ne vjem sám, fakt, který nevědomky přijímá, když přiznává, že je v celé řadě událostí *nevysvětlitelná* mezera.

Položte si nyní otázku: „Jak po *prvé* poznávám, že něco vůbec existuje?“ Budete muset odpovědět, že poznáváte nebo si něco uvědomujete nejdříve myslí a teprve druhotně smysly. *To dokazuje jev bloudění myslí a roztržité pozornosti, popsany na začátku předešlé kapitoly.* Pokud hluboko a pozorně uvažujete o uplynulé zkušenosti nebo o bezprostředním problému, může zůstat zeď, která stojí proti vám, pod prahem vašeho vědomí. To neznamená, že oči nekonají svou povinnost. Naopak, obraz zdi bude přesně zaznamenán na sítnici. Ani to neznáme-

ná, že by optický nerv neprovedl svůj úkol dodat vibracemi zprávu do mozku, ani že by korová střediska v mozku zprávu nepřijala. To vše se odehrálo, vytvořily se smyslové dojmy a v mozku vzniklo podráždění. Proč potom zůstává zeď neviděna? Protože tomu všemu mysl nevěnovala pozornost. Protože to nepřevzalo vědomí. Protože, stručně řečeno, můžeme zažít pouze to, co zažívá mysl! Proto, řeknete-li, že jste si uvědomili zeď před sebou, ve skutečnosti tím míníte, že jste si uvědomili vjem zdi, tedy představu zdi jako objekt vědomí.

Kromě toho, tatáž poučka byla aplikována při zkoumání iluzí a halucinací, uvedené v předchozí kapitole.

Když si nasadíme brýle, budeme si zpočátku stále uvědomovat jejich přítomnost na obličeji. Později však zasklené kroužky před našima očima a jejich tlak na náš nos vyprchají z našeho vědomí a nakonec úplně zapomeneme na přítomnost a tlak brýlí. Nervová zakončení v kůži, tedy hmat, nám sdělují, že tam jsou. Nervová zakončení v oku, tedy zrak nás rovněž informuje o jejich existenci. My však obvykle nepozorujeme tyto dojmy. Vjem brýlí zmizí z naší mysli a s ním i jejich existence.

Proč? Protože myšlenka brýlí přichází první, a když na ně přestaneme myslet, zcela upoutání jinými věcmi, vnímání brýlí ustane také, protože zevní aspekt brýlí je pouze promítnutím vnitřní představy. Věc nemůže pro nás existovat, neexistuje-li *nejdříve* myšlenka na ni - to je náš experimentální důkaz!

Každá událost je událostí, která napřed musí být vnímána, a každý předmět je předmětem, který napřed musí být poznán. Ale vnímání a poznání jsou stavy vědomí, ideje. Závisí na mysli. Může být člověk vůbec schopen poznat, co je „hutnost“, aniž si ji dříve uvědomí? Může se věc objevit před myslí nevnímaná? Může ji člověk vůbec poznat, dokud zároveň s ní nevnímá poznávající mysl? Může existovat nějaký druh poznání něčeho pevného bez mentálního prvku, který na počátku do něho vstupuje? Neznáme a nemůžeme znát žádný předmět odděleně od poznání jeho představy. První je zrození pozornosti.

Musíme se pevně držet tohoto faktu: Neuvědomujeme si *nejdříve* pero nebo scénérii, ale pouze své vjemy o nich. Musíme si toto rozlišování

ujasnit pro svou zkušenost tak jako je samozřejmé pro náš rozum, když analyticky zkoumáme proces svého poznávání zevních věcí. Uvědomujeme si myšlenky, obrazy, představy věcí, nikoliv věci samé. Pociťujeme je, dotýkáme se jich, čicháme je a chutnáme je. Ti, kdo to pokládají za nemožné, neznají ani psychologii jako vědu, ani filozofii jako interpretaci vědy. Víme, že věci existují jedině proto, že je v první řadě známe mentálně. Mysl je jejich prvotním základem. Myšlenka o věci přichází první a musí přijít první, máme-li věc vůbec poznat. Vědomí proto *musí* vyvstat dříve než cokoliv jiného, dokonce dříve než je celý sensorický pochod uveden v činnost.

Stručně vyjádřeno: Analýza vnímání, kterou nám nabízí fyziologie, je výsledkem přímého pozorování. Nikdo však nikdy neviděl zevní předmět *dříve*, než přešel do vnímání. To je nezvratné, neboť vidět předmět předpokládá vnímat jej. Proto předmět je *po první* vnesen do pole pozornosti *se* svým vjemem, ne dříve. A tak analytická řada, kterou nám původně poskytla fyziologie, jeví se jako nesprávná z vyššího stanoviska psychologie, které činí zrození myšlenky prvním článkem této série, ačkoli z jejího stanoviska je zcela správná. Kdyby se fyziologie měla povznést k filozofii, byla by nucena zrevidovat svou vlastní analýzu a nabídnout jinou, méně klamnou. Fyziologie upadla totiž do tohoto omylu, poněvadž vytrvale považuje tělo za něco, co jedině je skutečné a trvalé ve srovnání s myšlenkou, kterou považuje za pomíjející a iluzorní. Fyziologova „mezera“ se objevuje jenom tehdy, když začíná řadu v nesprávném pořadí. Nechť jí obrátí a svou představu, kterou dal na konec, dá na začátek, kde má být, a pak mezera zmizí.

Vědomí je počátečním faktem veškerého našeho poznávání vnějších předmětů. Dokud nezačne působit, nemáme vůbec ani představu, že takový předmět existuje. Ale jakmile zahájí činnost, ani nepřipouštíme tento prostý základní předpoklad. Vnímáme předmět protože ho myslíme; nemyslíme předmět proto, že ho vnímáme. Tato pravda není jednou z těch, které si člověk může osvojit pouhým zběžným pohledem kolem sebe, může ji pochopit jedině po usilovném přemýšlení a vytrvalém zkoumání.

Zmínili jsme se již dříve, že existují dva body, které by nám pomohly překlenout mezeru mezi mozkiem a myslí. První byl vysvětlen a druhý (Co je to, co mysl skutečně poznává?) bude vysvětlen nyní.

Existují různé teorie poznávání, které jsou odborně nazývány: dvojnásobné teorie, teorie o vzájemném působení, psycho-fyzický paralelismus, teorie o vynořování a tak dále. Všechny však selhávají, když mají přiměřeně zodpovědět různé námitky. Především budou muset ještě pochopit, že místo, zaujímané myslí, je prvořadé, neboť nelze nic poznat, dokud mysl není přítomna jako jsoucnost sama o sobě. Kdyby někdo tvrdil, že mysl může přímo uchopit hmotný předmět nebo skupinu hmotných předmětů a *kdyby hmota byla něco zcela odlišného od mysli*, pak by tvrdil něco, co by odporovalo samo sobě. Jestliže mysl a hmota na sebe vzájemně působí, potom musí existovat nějaký spojovací článek mezi nimi a tím článkem může být jedině to, že jsou ve svém základu totožné. Kdyby hmota nebyla totéž co mysl, potom by nemohl nastat proces poznávání zevních předmětů, neboť poznávání je mentální činnost; představy jsou jejím výtvořem a vše, co známe jako vjemy nebo jako úvahy, jsou představy.

Poznávání je vnitřní psychický pochod, a když poznáváme věc, jsme donuceni zákonem vztahu poznávat ji jako myšlenku. Konečný akt vidění je mentální. Množství obrazů může dopadnout na sítnici mrtvého člověka, on však nebude vidět nic. Jeho mysl není činná a nemůže tedy navázat žádný vztah. Kam skutečně patří vjemy? Patří do mysli nebo mimo ni? Protože se dějí v mysli a protože mysl nemůže překročit samu sebe, musíme připustit, že se dějí v ní. Předmět musí náležet jednotce z téže látky, jako je vědomí, má-li být vůbec poznán. To znamená, že se nejprve musí přeměnit v mentální látku. Proto se předmět nebo zážitek musí nejprve změnit v představu a teprve pak si ho mysl může uvědomit.

Zdá se, že pět smyslů nás informuje o hmotných věcech, ale bez mysli by byly němé a zůstaly by navždy tiché. Analýza procesu poznávání již odhalila, že zrak, sluch, atd. skutečně a konečně sídlí v mysli a nikde jinde a že do vědomí opravdu přichází mentální věc. To znamená, že mysl bezprostředně a přímo poznává věci své vlastní přirozenosti, téhož

charakteru, které nejsou od ní odlišné, jak se obyčejně o hmotných věcech předpokládá.

Myšlenka a cit jsou výsadami mysli. To, co myslíme nebo cítíme, je proto mentální, tedy představou, ať je to dřevěný stůl, vzdálená hvězda nebo prudký hněv. Vnímáme jen to, na co myslíme, protože vše, co vidíme, nepoznáváme jinak než jako představu.

Jaký je vztah, který existuje mezi vašimi vjemy a vaší myslí? Existují vně vaší mysli? Úvaha ukáže, že je to nemožné. Vjemy samy jsou též přirozenosti jako mysl; to znamená, že jsou vědomé a nehmotné. Skládají se proto z též látky, ze které se skládá sama mysl. Činnost zažívající mysli tvoří vše, co mysl poznává. Proto vědomí, jak je obyčejně známe, je nepřetržitým sledem představ a obrazů. Je to mysl, co nám umožňuje vidět, slyšet a pociťovat, a je to zrak, sluch a hmat, co nám umožňuje zažívat předmět. Není-li tedy žádná vnitřní představa, není ani žádný zevní objekt!

Všeobecně se věří, že to, co zažíváme vnímáním, je totožné s fyzickým předmětem. My opravdu víme o přirozenosti předmětu jenom to, čím je v mezích vnímání, to jest, představy. Nepromyšlený názor na svět, vytvořený průměrným rozumem, pokládá za zjevnou pravdu to, co vidí; ví málo o procesu vnímání, kterým poznáváme svět tak zvaných fyzických věcí. Neví, že svět není nikdy vnímán přímo a že proto nikdy nevstupuje do naší zkušenosti. Mysl se skutečně chápe něčeho příbuzného, nějakého vjemu, obrazu nebo představy, jež je v podstatě mentální. Uvědomuje si to, s čím je spřízněna, což znamená, že může poznávat představy, ale nic jiného. Vidí nakonec to, co se jeví vědomí, spíše než to, co se jeví smyslem. Poznávané je stejně mentální, jako sám prvek poznávání.

Mysl tak zastává dvojí funkci. Je jak pozorností, tak představou, kterou si uvědomuje. Její povaha je taková, že si přímo neuvědomí nic, co se prostírá mimo ni, nýbrž pouze změny v sobě samé, tedy myšlenky. Učinit mysl pasivním příjemcem dojmů z jiného světa znamená ignorovat *fakt*, že mysl poznává pouze věci mentální, tedy představy. Ať je zevní věc příčinou vzniku vjemu nebo ne, stále musí být sama o sobě jen představou, má-li být vnímána.

Mnoho falešných interpretací a zbytečných otázek zmizí, když pochopíme tuto pravdu. Mysl nezávisí na žádné vnější věci, aby si tuto věc uvědomila, protože neexistuje nic, co by bylo k mysli zevní nebo vnitřní. Věc musí být mysli předložena jako představa a nemůže být současně předložena žádným jiným způsobem. Myšlenky jsou opravdu vše, co mysl zná, vše, co zažívá, ať již jsou to myšlenky slyšení něčeho, nebo vidění něčeho.

Radost z letní procházky zahradou nebo palčivost zimního mrazu nepocítuje pět fyzických smyslů, nýbrž nehmotná mysl. Slova, natištěná na této stránce, nechte ve skutečnosti viditelné tělesné oko, ale neviditelná mysl. Pravda o tomto základním faktu existence je právě tak vědecká jako filozofická a bude školními učebnicemi přijata jako samozřejmá pravda dříve, než se přesype písek tohoto sužovaného století.

PRVENSTVÍ MYŠLENKY

Musíme nyní shrnout veškeré pochopení získané z našeho zažívání vnějšího světa. Když jsme poprvé uchopili své plnicí pero, začali jsme s fyzikálním názorem, že bez světelných paprsků bychom je nikdy nemohli vidět. Přešli jsme potom k anatomickému názoru, že bez očí bychom neviděli světelné paprsky. Pokračovali jsme k fyziologickému názoru, že nebýt nervů oči by neviděly nic a nebýt mozku nervy by vibrovaly nadarmo. Pak jsme vystoupili k psychologickému názoru, že zde, v tomto bodě, počíná mysl svou konstruktivní práci a že nebýt mysli, stále bychom nebyli schopni pero vidět. Nakonec si je totiž uvědomujeme jako myšlenku. Okamžik vědomého vjemu je okamžikem skutečného zážitku existence pera. Poznali jsme však, že zde nebyla zjistitelná spojitost v době přechodu od fyzického mozku k nefyzickému vnímání - takže souvislost celého procesu byla přerušena. Při pátrání po vysvětlení tohoto přerušení jsme udělali překvapující objev: Protože mentální obraz pera byl prvním náznakem, který jsme měli o jeho existenci, neboť jediné věci, pro mysl postřehnutelné, jsou takovéto obrazy, takovéto myš-

lenky, proto musela mysl vytvořit představu pera dříve, než mohla poznat, že pero existuje.

Začali jsme tím, že jsme učinili mysl, světlo, oko, nerv a mozek účastníky této hry: získání zážitku pera. Na konci jsme shledali, že nejenže mysl jako jediná podstupuje tuto zkušenost, nýbrž že ona také produkuje představu, která vytváří tuto její zkušenost! Co to znamená? Znamená to, že jsme začali s poznáním, že je zde pero, ale analýzou pochodu, jak jsme dospěli k tomuto vědění, k této myšlence, jsme se vrátili k výchozímu bodu, k téže myšlence. Pohybujeme se v dokonalém kruhu. Znamená to, že jsme se v žádném bodě kruhu nedotkli předmětu jinak než jako myšlenky. Ještě podivuhodnější je další poznatek z toho vyplývající a tím je to, že se pohybujeme výhradně v říši myšlenek. Podařilo se nám pouze přejít od jedné mentální konstrukce ke druhé!

Tento poslední závěr je podivný, protože nás nutí umístit do mentálního kruhu nejen mozek, ale i nervy, a nejen nervy, ale i oči, a nejen oči, ale i světlo. Co nyní se samotným perem? Ponechme chvíli tuto otázku stranou a soustředme se na tento překvapující stav věci, do něhož jsme se jaksí zapletli. Shrneme-li všechna tato tvrzení, poznáme, že jsme se na každém jednotlivém úseku cesty od světelného paprsku k fyzickému mozku pohybovali pouze od jedné myšlenky, od jednoho vjemu k jinému!

Co se děje v očích, v nervech a v mozku můžeme poznat pouze z toho, co tam můžeme pozorovat, tedy ze smyslových vjemů seřazených do pojmů a z toho, co můžeme odvodit z takových pozorování, tedy z dedukování. Ale jak vjemy, tak dedukce jsou myšlenky. Dokud nemáme intelektuální odvahu dojít k tomuto závěru, dopouštíme se vážného omylu tím, že považujeme jednu skupinu vjemů, tedy vnímání odraženého světelného obrazu pera, za mentální, ale druhou skupinu vnímání, tedy vjem našeho tělesného smyslového systému, považujeme za nementální. Obě tyto oblasti pozorování jsou tak dalece totožné, protože je obě objektivně zakoušíme a fyzicky pozorujeme. Oba, jak světelný paprsek, tak i hmotné tělo stojí na přesně tomtéž základě!

Musíme být proto důslední. To, co platí pro osvětlený a barevný obraz pera, utvořený světelnými paprsky, platí stejně pro osvětlený a ba-

řevný obraz očí samých, nervů a mozku! Všechny tyto věci známe, protože to jsou myslitelné věci, protože je poznáváme v podstatě jako představy. Nemáme proto žádnou jinou možnost než učinit celý systém očí, nervů a mozku systémem představ.

Věda nám nikdy nebyla schopna ukázat, jak se mohou spojit objektivní smyslové dojmy a subjektivní představy. Uměle totiž rozdělila to, co tvoří nedělitelnou jednotu. Odloučila v teorii to, co ve skutečnosti nikdy nebylo odloučeno. Otázka, zahrnutá v problému fyziologovy „mezery“, je nezodpověditelná prostě proto, že ji nelze položit. Přerušenou souvislost ve výkladu může navázat jedině tehdy, když má odvahu sjednotit celý nervový systém, celé tělo i zevní předmět s vnímáním samým, to znamená, zbavit je jejich hmotného charakteru a proměnit je všechny v představy. Musí mít na zřeteli, že jejich místo ve smyslovém okruhu je právě tak mentální, jako je představa, v níž tento okruh končí. Jinak pochod poznávání rozličných věcí tohoto světa nebude nikdy vysvětlen, provždy zůstane nerozřešitelným tajemstvím.

Vidíme tedy, že jak počáteční, tak konečný děj ve vnímání je činností myslí! Vše to, co se děje mezi nimi, děje se uvnitř myslí. Stejně tak počáteční a konečná substance, s níž máme co činit, je rovněž mysl. Kde je tedy místo pro *hmotnou* strukturu očí, nervů a mozku? I ty musí být mentálními konstrukcemi, neboť kdybychom je pokládali za nementální věci, ani nerv, ani mozek, ani oko by nemohly dostatečně vysvětlit tvoření vjemu. Sama jejich přirozenost tvoří vnitřní překážku v budování mostu mezi vědomým aktem vnímání a domněle nevědomou surovinou, která je zpracovávána v tomto ději. Vědě se nepodařilo překonat tyto překážky a nelze předpokládat, že by je kdy mohla překonat. Fyziologie může přesně popsat tuto látku, jakož i způsob, jakým je uspořádána, nemůže však udělat nic víc. Neboť konečné vnímání je záležitostí mentální, a proto za jejími hranicemi. Řešení je v poznání, že je ve všem tom přítomná a činná mysl.

Skrytá nauka není v rozporu se žádným z vědeckých faktů o počtcích a vnímání, o nichž byla již řeč; naopak připouští je a doplňuje je tím, že staví most přes ohromnou propast, kterou zanechávají. Vysvětluje, že

celá struktura očí, nervů a mozku je uvnitř mysli a že nikdy neexistovala mimo ni. To znamená, že zacházíme po celou tu dobu s představami, zatímco se domníváme, že jde o nementální hmotnou substanci, upravenou do tvaru očí, nervů a mozku. Důvod, proč si to neuvědomujeme, tkví v tom, že ohraničujeme mysl na malé místo uvnitř hlavy, a proto nemáme jinou možnost než umisťovat smyslovou a nervovou soustavu vně mysli. Zapomínáme, že celé tělo samo je pouze souhrnem mentálních vjemů. Celý jemný fyziologický aparát, který zpracovává dojmy, obdivuhodně reagující oči, nos, uši, kůže a jazyk, celá síť komplikovaných nervů a stočené závity mozku, jež náleží fyzickému tělu a jež pokládáme za pevné hmotné věci, jsou uzavřeny v zakletém kruhu vědomí a jsou známy jedině mentálně; nemohou tedy být ničím více a ničím méně než mentálními konstrukcemi.

Jakže! - někdo namítne - máme považovat své uvědomování si osoby stojící před námi za pouhé uvědomování si skupiny představ? Odpověď je, že jak hmat, tak i zrak a všechny ostatní smysly jsou mentální a že kromě těchto vjemů, které nás informují o hlavě, trupu, nohou a rukou a které se nakonec mění ve vědomé stavy, nevíme s určitostí nic. Naše vědomí a jeho stavy existují s nezvratnou jistotou, ale hmotnost těla jiné osoby existuje pouze jako představa. Celý obsah její bytosti je pro nás totožný s našimi stavy vědomí. Osoba není a nemůže být mimo-mentální, nemůže být nezávislá na našem vědomí.

Až se jednou vzdáme marného úsilí považovat smyslové dojmy lidského těla, ať již našeho vlastního, nebo někoho jiného, za hmotné činnosti a až je budeme považovat za to, čím jsou - to jest, za čistě mentální - obraz našeho vesmíru se stane jasnější a záhady, které postihují materialistický názor, zcela zmizí. Nic jiného nám nezodpoví naši otázku tak dokonale a nic neuspokojí náš rozum tak hluboce.

Naše konečné uvědomování si existence všech těchto smyslových nervů a smyslových orgánů je samo aktem vnímání. Jestliže jsme museli končit s myslí, může nás napadnout, že jsme s myslí nevědomky také začali. Pohybovali jsme se v kruhu a ve skutečnosti jsme ani na okamžik mysli neunikli. Výrazy „mozek“, „nervy“ a „smyslové ústrojí“ jsou opravdu

pouze názvy užívané myslí, aby popsala své vlastní zkušenosti. Ony samy jsou vnímanými objekty! Celé fyzické tělo člověka není nic jiného než vjem, neboť si je uvědomujeme proto, že vidíme jeho části, cítíme jeho povrch atd., což vše jsou pouze vnitřní vjemy.

Těm, kteří mají nesnáze s chápáním těchto vysloveně nesnadných bodů, můžeme naznačit, že jim pomůže uvažovat o vysněných zkušenostech snového těla.

Dokud budou lidé dělat ukvapené a neuvážené závěry o tomto běžném aktu zakoušení zevních věcí, aktu, který se opakuje nepřetržitě v jejich bdělých životech, dotud nebudou schopni pochopit, že je to akt nesmírné životní důležitosti, že je klíčem k správnému pochopení tajemství života.

Budiž zdůrazněno, že to, co je v této kapitole napsáno, nebylo psáno z praktického stanoviska denního života, nýbrž z jemnějšího stanoviska; stanoviska, které je pravdivé s konečnou platností. Naším měřítkem pravdy nemá být to, co cítí něčí dlaň, což je dosti uspokojivé pro prostého člověka, nýbrž to, co zjistí rozumová a usuzovací schopnost myslí, což jediné je uspokojivé pro filozofa. Nikomu se nikdy nepodaří oddělit rozum od skutečnosti mentalismu, ať dělá, co chce.

CO JSOU VĚCI?

Nyní je čas podívat se na jeden z našich posledních problémů. Kam se poděla nezávislá, zevně zažívaná věc, která byla jaksi vypuštěna z našeho programu, zatímco jsme se zaměstnávali pátráním, jakým způsobem si o ní tvoříme představu? Zdá se nám, že vstupujeme do úzkého styku s těmito zevními předměty, nyní však víme, že jsme nikdy nedosáhli ničeho více než styku s představami. Zdá se nám, že máme bezprostřední zážitky o hmotných věcech. Je však zcela nemožné dokázat jejich *bezprostřední* přítomnost v naší zkušenosti. Můžeme jediné dovědčit zážitek obrazů v myslí a fakt, že nezávisle existující předmět ve skutečnosti nikdy nebyl odhalen našim smyslům; máme jediné *myšlenku* o něm, stejně jako máme myšlenku o smyslech samých. O předmětu nemůžeme učinit pravdivý výrok prostě proto, že náš zážitek je od

něho zcela odříznut. Nemůžeme umístit sebe vedle nezávisle existujícího předmětu.

Musíme proto sklonit pokorně hlavu a připustit, že tato tajemná věc sama o sobě zůstává vně druhého konce řady (oči, nervy, mozek) zřejmě jako nepoznaný a nikdy nepoznatelný objekt?

Přijímáme existenci věcí, protože je vnímáme. Podívejme se na tento bod! Je nutno tento akt vnímání zkoumat podrobněji. Když si všímáme počitků a vjemů, pokládáme obvykle za samozřejmé, že si všímáme hmotných věcí a dostáváme informace o předmětech, které existují zcela odděleně od nás. Filozof si však nemůže dovolit pokládat něco za samozřejmé. Usiluje nejhlubší možnou úvahou pochopit to, co se skutečně děje a odmítá při tomto postupu všechny předpoklady a závěry.

Především si musíme ujasnit nade všechny pochyby, že skutečný *moment pocitu* existence plnicího pera, je aktem mysli, vědomí, ne však již aktem nervových vibrací nebo mozkových změn; není to vůbec fyzický pochod. Fyziologický výklad vnímání vysvětluje vše kromě tohoto prvního okamžiku uvědomování, kdy pero poznáváme. Nevysvětluje zrod uvědomování si pera, mentální akt poznávání pera odděleně od domněle fyzického aktu, jehož pomocí vcházíme s perem do styku. Kromě toho, sám akt, jímž posuzujeme vnímání předmětu, je mentální činnost, kterou nelze vysvětlit žádným fyzickým postupem. A tak místo abychom oddělovali vjem od předmětu, měli bychom oddělit vědomí o vnímání od vjemu samého, protože jsou oba mentální; a místo abychom oddělovali subjektivní od objektivního, měli bychom spíše oddělit vědomí od objektu vědomí, tedy od představy.

Když zkoumáme tento slovní symbol, *představu*, shledáme, že je výrazem vědomí, jež je bezprostřední, vrozené, přímé a zřejmé, zatímco vědomí věci je nepřímé, dodatečné a tlumočící - zkrátka, odvozené.

Tím, že vidíme mentální obraz odděleného, nezávislého, zevního, hmotného člověka, automaticky a bezděky si myslíme, že existuje též osoba, které obraz odpovídá. Nicméně relativnost myšlenky je taková, že nás již sama přítomnost představy nutí udělat si předem závěr a myslit si, že existuje vnější hmotná věc, která dala vznik představě. Vjem člo-

věka je tím jediným, co je známo přímo. Ostatní musí být mentálně konstruováno. Vědomí vnímání je jisté a bez pochyb. Poznání zevní příčiny oněch vjemů, které jí odpovídají, je zcela odvozené a předpokládané.

Jedině proto vidíme, chutnáme a cítíme zevní věci jako absolutně nezávislé, protože *začínáme* s vrozenou vírou, že jsou absolutně nezávislé. Jestliže-li A a B jsou v příčinném vztahu, pak A je vždy první. Příčina předchází následek. Co tedy zakoušíme nejprve ze zevních předmětů? Nuže, uvědomujeme si jejich mentální dojem a nikdy nic jiného! Přichází-li tedy mentální dojem první, musí být příčinou! Dělat zevní předmět příčinou vnitřního vnímání je stejné jako dělat vnímání příčinou vnímání, to znamená, vyhýbat se podstatě věci a usilovat o něco, co je nemožné a nemyslitelné.

Je třeba zdůraznit to, co se objeví teprve po přísné analytické úvaze - to jest, že mentální zkušenost předchází zkušenost fyzickou a zkušenost fyzická následuje po mentální jenom proto, že je následným závěrem. Představa předchází závěr, že předmět existuje. Bezděčně a téměř okamžitě rozhodneme, že předmět je vně *teprve potom*, když jsme vnímali jeho obraz; je to následný akt. Když ale připustíme, že poznání nezávisle existujícího předmětu vzniká druhotně po poznání vjemu, jak pak dokážeme, že je pouhým závěrem? Odpověď zní, že vše, co nelze přímo poznat, vše, co nelze poznat takové, jaké to je samo o sobě, musí našemu poznání předložit činnost imaginace. Musíme si to představit prostřednictvím obrazotvorné schopnosti mysli. Abychom věděli, jaký jednotlivý obraz máme vytvořit, musíme projít chodbou podvědomého usuzování, až přijdeme ke konečnému závěru, který může být pouze odvozením, i kdyby byl odvozením správným, což však není.

Myšlenka je prvotní, zatímco věc je druhotná. Představa je skutečná, kdežto předmět je odvozený. *Dokud* mysl neodhalí vjem, neexistuje poznání žádného zevního předmětu. Takový předmět se objeví na scéně teprve po vjemu; až do té doby nelze o něm nic říci. Toto důležité rozlišování tvoří pravý základ mentalismu. Toto rozlišování není blouznivým hloubáním imaginativní metafyziky; začíná být pozvolna skutečným

objevem předních vědců, jako je Eddington a Jeans, kteří stojí v čele moderní vědy. Význam tohoto rozlišování je, že předmět je skutečně závislý svou existencí na představě o něm, nikoli představa na předmětu. Nikdo nemůže dokázat, že předmět má nějakou nezávislou existenci. Mysl je jeho základnou a udržuje ho. Předmět je jen mentální odvozenina.

Musíme najít dosti odvahy pohlédnout do tváře pravdě o těchto zevních předmětech. Vždyť jsme poznali při svém studiu o iluzích, že *schopnost* iluzí klamat nás zmizí, jakmile podstoupíme námahu je prozkoumat, i když *existence* iluzí zůstává. Podobně se nyní ukázalo, že zevní předměty jsou odvozené, jakmile se namáháme je prozkoumat, ačkoliv ve skutečnosti stále zůstávají. Odvozenina je imaginací, tedy představou. Tak se ukáže, že náš zevní předmět je představou, právě tak, jako je představou náš přítomný zážitek o něm. Je-li analyzován, ukáže se, že je také myšlenkou. Co to znamená? Tak jako v iluzi mysl tvoří svůj vlastní předmět a pak dále předpokládá jeho skutečnost, tak i v případě obvyklé každodenní zkušenosti mysl vytváří zevní věc a pak předpokládá její existenci; a jako v iluzi byla předpokládaná věc nepochybně a opětovně vidět, tak i zde odvozený předmět je také jasně a stále vidět. Že vjem je článkem vědomí, je nepopíratelné, že však předmět je vně, je pouze představa. Prvý poznatek je fakt, ale druhý je nedokázaný a nedokázatelný. Nezávislý předmět není nikdy pozorován odděleně, ale pouze odvozen psychologicky. Můžeme mu věnovat nejvyšší pozornost a své nejbdělejší vědomí, neobjevíme ho však nikdy odděleně od představou. Neboť sama jeho existence záleží v odvozeninách a zahrnuje v sobě předpoklady. Pravda se však nezabývá odvozeninami. Musí stát na pevném základě, na ověřených a zjištěných faktech.

Kdo není dosti trpělivý pustit se do těchto zdánlivých abstrakcí, chybí. Neboť dokud si nevytvoří správnou představu o tom, jak poznáváme zevní svět věcí, které jsou nebo se pohybují v prostoru, nemůže proniknout do jeho skutečnosti. Dokud neanalyzoval obsah vědomí světa, nemůže porozumět tomu, jak je svět vytvářen. Obvykle považujeme zeď, která stojí před námi, za vzdálenou od našeho vnímání její

existence. Bez úvahy soudíme, že zeď vidíme první a pak tvoříme odpovídající obraz jejího vjemu v mysli. Zeď je na prvním místě a mentální obraz teprve na druhém místě v pořadí našeho předpokládaného uvědomování. Shledali jsme již, jak málo správný je tento úsudek. Nyní dospějeme ke správnému názoru a ten podkope základy naší, po věky trvajících lidské jistoty o povaze světa, o postavení těla a o rozměru mysli.

Jak můžeme neustále pokládat za samozřejmé, že je naše představa o předmětu obrazem, který ho zpodobňuje více nebo méně uspokojivě, že je jeho jakousi fotografií v mysli, ačkoliv tento předmět nemůžeme přímo poznat? Jak může tato víra obstát před tváří všeho toho, co jsme odhalili svou pátravou analýzou? Jak je možné, že předmět je skutečně vně nás a jeho vjem že je pouhou jeho kopií, byť mentální? Jak je možné, že naše povrchní chápání hmotného vesmíru je správné, právě takové, jaké se zdá být, a že nepotřebuje analýzu? Vždyť všechna naše fakta poukazují na to, že jsme nevědomky začali s představou předmětu a vědomě s ní skončili, že vnímání je psychologickým úkonem a že vjem plnicího pera není pouze viděním jeho mentální kopie, nýbrž doslovně viděním pera samého, protože pero je totožné s mentálním vjemem a nikoliv pouze s ním spřízněné. Zcela neplatná je teorie, že naše mentální konstrukce jsou pouhými kopiemi, představiteli nějakého neznámého zevního hmotného předmětu, i když je pravda, že poznáváme jedině své mentální konstrukce. Neboť předmět je sám částí konstrukce a neexistuje žádné jiné ospravedlnění pro jeho oddělení od celistvosti vnímání, než ospravedlnění starých zvykových předsudků. Ti, kdo věří v teorii „mentálních kopií“, kdo pokládají představu a předmět za opačné konce téže hole, spojují věci naprosto neslučitelné.

Hmotné věci jsou nejen stejně mentální jako jejich tak zvané „subjektivní“ vjemy, ale jsou skutečně totéž. Bylo by hrubou chybou věřit, že vjem je pouze mentální kopií hmotného předmětu. Hmotný předmět je právě tak subjektivní jako mentální kopie. Jak domněle hmotná věc, tak její vědomý záznam jsou mentální konstrukce a nic více. Názor, že konstrukce sama se přizpůsobuje hmotné věci, je pouhá domněnka.

Představa zdi je vše, co známe jako jisté, protože je to vše, co skutečně zakoušíme. Ostatní je jen bezděká dedukce a automatický mylný úsudek. Naše pozornost je totiž zaměřena na zeď promítnutou ven, ne však na uvědomování si toho, co se právě děje při jejím vnímání. Prosté a povrchní osoby se proto snadno mýlí, když považují tuto představu za zevní věc. Představa, mentální kopie, o které se předpokládá, že začala existovat teprve jako důsledek přítomnosti hmotné zdi, je první věcí, kterou skutečně známe, zatímco hmota je věcí druhotnou. Je pouze odvozená a cizí a jako odvozenina je toliko kopií původní představy, to znamená, že jsme znásobili konstrukci samou. Můžeme se obejít zcela dobře bez takového znásobení. Z toho vyplývá poučení, že musíme dát přednost vnímání samému a uznat jeho prvenství, než předmětu vnímání, neboť musíme vést přesnou hranici mezi tím, co skutečně vnímáme a tím, co je pouze odvozené.

Ještě však nejsme hotovi s naším kritikem. Může se velmi vhodně otázat: „Jestliže neexistuje nic zevního, vůbec žádná nezávislá věc, pak nevyhnutelně vyvstává otázka: Proč získáváme představu o předmětu, když zřejmě neexistuje nic, co by bylo příčinou této představy?“ Takové a jiné kritiky a námitky, které je možné proti mentalismu vyslovit a které asi vysloveny budou, musíme bohužel ponechat další úvaze, až nauku přiměřeněji vysvětlíme a s konečnou platností dokážeme v následujícím svazku tohoto díla. Jsou spojeny s hlubšími a pokročilejšími otázkami. Dokud plně neporozumíme povaze Mysli, záhadě spánku, významu snu, tajemství *Já* a smyslu stvoření, není možné definitivně potvrdit pravdu mentalismu, ani není možné vnést jeho nesmírné přispění do našeho vztahu k běžnému životu. Filozofie až dosud obecně předložila mnoho otázek, ale nabídla málo konečných vysvětlení, zatímco skrytá nauka nabízí dokonalý klíč k pochopení VŠEHO. Budiž poznamenáno, že se dotýká těchto mučivých záhad jedině proto, aby je vyřešila, ale jejich řešení náleží pokročilejším naukám a lze je pochopit jedině po nesnadných přípravných studiích. Nemůže zde být podáno odděleně, protože nová a neobvyklá fakta, která teprve tam mohou být vysvětlena, by způsobila zmatek. Taková je politováníhodná situace, a proto se s ním nyní nemůžeme zabývat.

Zatím na otázku, proč nezávislý předmět přispívá k našemu zrakovému, čichovému a hmatovému vjemu a proč zdánlivě způsobuje tyto vjemy pouhou svou přítomností? - nyní odpovídáme, že tuto otázku není možné položit, protože představa vytvořená z takových vjemů je předmětem samým. Věc a myšlenka jsou totožné. Ti, kdo by chtěli činit rozdíl mezi věcí jako oddělenou od naší mysli a věcí ve spojení s námi, pokoušejí se o nemožné, neboť obě jsou tak nerozlučné jako paprsek sluneční a slunce. Myšlenka je věcí, vjem je předmětem, ne obráceně. Každý předmět společně s prostorovými a časovými vztahy, které ho provázejí, je předmětem vnímaným ve vědomí a nikde jinde, a proto je na něm závislý. To, co nazýváme hmotným předmětem, je ve skutečnosti vjem hmotného předmětu, vytvořený v našich myslích, a promítnutí vjemu ven je ve skutečnosti zevní předmět sám. To, co bezprostředně a nesporně pro nás existuje, je hotový vjem. Nemusíme váhat tyto záhady klidně aplikovat. Parní lokomotivy, ocelí vyztužené mrakodrapy, široká jezera a vysoká horstva jsou právě tak mentální konstrukce jako jiné věci, které vidíme uprostřed přeplněných měst nebo tichých krajín.

Z počátku je to těžké, nakonec však je snadné pochopit tento základní fakt: domnělá sdělení smyslové činnosti, tedy vjemy, jsou samy předměty, s nimiž máme co činit při svém styku se světem. Když rozvážně přemýšlíme, zjistíme, že věc a myšlenka se stýkají, že objektivní a subjektivní splývá, že rozlišování mezi nimi je libovolné, neboť je utvořeno člověkem a ne Přírodou. Subjektivní a objektivní prvky se takto noří v jednotu, v základní totožnost. Není možné považovat věc a člověkem vytvořený pojem za oddělené, jestliže hluboce uvažujeme o tom, čím skutečně jsou. Úvaha neúprosně vyžaduje, abychom je sjednotili. Je to železná nezbytnost zákonů myšlení, nad níž nemůže zvítězit žádná strnulá konvence.

Jaký je rozdíl mezi věcí, jakou ji vidíme a jaká je sama o sobě? Pro nás není žádný! Účely praktických činností lidstva nás opravňují k tomu, abychom nepátrali dále, než je běžný názor, který nepokládá myšlenku za věc. To však neobstojí před kritickým filozofickým bádáním, které žádá celou pravdu a nic menšího a které proto zjišťuje, že věc je sku-

tečně myšlenkou o věci. Pro filozofické účely jsme proto nuceni vymazat rozdíl mezi myšlenkou a věcí. Může existovat v Přírodě, neexistuje však ve vědění. Je nemožné prokázat, že je to fakt, a je stejně nemožné prokázat, že je to zdání. Věc sama o sobě jako vše jiné kromě myšlenky je mimo náš dosah.

Stavíme-li do opozice činnost hmotnou s mentální, vytváříme klamnou a zvrácenou představu o rozštěpeném světě, který obsahuje jak zevní věci, tak vnitřní myšlenky. Povrchní davy takto bezprostředně rozlišují, kdyby však uvažovaly dosti hluboce, nikdy by netrvaly na tomto absurdním tvrzení. Nepoučení a nepřemýšlející lidé věří, že si přímo uvědomují zevní předměty, protože nazývají mentální konstrukci hmotným předmětem. Nejlepší filozofičtí psychologové vědí více, neboť vědí, že dotyčná mentální činnost je *tím prvním*, co vchází do zorného pole vědomí stejně jako tím posledním.

Dokud budeme svéhlavě trvat na vedení hranice mezi věcmi a svým vnímáním těchto věcí, dotud nebudeme schopni pochopit jejich pravý charakter. Dokud budeme oddělovat jedno od druhého, dotud budeme ve slepé uličce, která činí tento problém zcela neřešitelným. Jakmile jednou vhodíme tento prvotní omyl, tento základní a osudově mylný úsudek, do tavícího kelímku soustředěné úvahy, můžeme doufat, že nalezneme pravdivý fakt o svém poznávání světa - ne však dříve. Davy přirozeně myslí a cítí, že každá zevní věc přichází nejdříve a mentální obraz o ní že je pouhou kopií, která vyvstává následně. Nezasluhují si proto pokárání, protože Příroda skrývá své zlato v hlubinách země a svou pravdu v hlubinách přemýšlení. Zvyk nás nutí rozlišovat myšlenku od věci, ale úvaha nás stejně tak nutí k nápravě tohoto omylu. Ti, kdo nepodstoupí námahu, aby si proklestili cestu tímto spletíým zkoumáním, nemohou doufat, že pochopí pravdu o běžných věcech kolem sebe. To, že vše, ať je to pero nebo nějaká podívaná, je mentální, je pravdou, jež stojí v přímé a bezprostřední opozici s jejich prvními a nejpůsobivějšími dojmy. Nic jiného než nejpřísnější analýza sebe sama a nejjemnější úvahy v sobě samém nemůže nikdy člověku poskytnout poznání této úžasné pravdy.

Když pokračujeme s naprostou důsledností ve směru tohoto uvažování až k jeho nejzazšímu konci, musíme dojít k závěru, že i když změni předměty v představy, nekončí tím, ale mění představy zase zpět v předměty!

KAPITOLA XII.

PÁD MATERIALISMU

Vraťme se k naší lokomotivě. I když natáhnete ruku a cítíte, že lokomotiva stojí zde v prostoru, oddělena a stranou od vás, přesto se celá událost děje ve vašem vědomí a nikde jinde. Neboť prostor je právě tak mentální jako čas.

Lokomotiva je pouze mentální konstrukcí. Pokuste se uvědomit si ji bez oněch charakteristik, které tvoří vjem její existence ve vaší mysli. Shledáte, že tento čin je nemožný. Odmyslete si její barvu, tvar, tvrdost, váhu; odmyslete si všechny její vlastnosti, co skutečně zůstane? Nezbude nic, protože stroj můžete vnímat jedině prostřednictvím souhrnu těchto vlastností.

„Připouštím," můžete říci, „že stroj musí pro mne zmizet, když zde nejsou žádné vjemy stroje; ale nezapomněli jsme na kořen všech těchto vlastností, na substanci, z níž je udělán, na látku, které patří tyto charakteristiky?"

Dejme tomu, že je tomu tak. Můžete vidět tuto substanci? „Ano," odpovíte, „je zelená." Ale to, co vidíte jako zelené, je barva a dokázali jsme již, že barvy nevězí ve věcech samých. Jestliže vámi uváděná substance skutečně existuje, pak by neměla mít vůbec žádnou barvu. Můžete vidět bezbarvou substanci ve stroji? Budete nuceni připustit, že nemůžete, a tak, jestliže na ni myslíte, aniž současně myslíte na barvu, jste nuceni představit si, že nějakou barvu musí mít, a že proto barva je součástí hmoty. To však je z vaší strany iluze, protože věda dokázala, že barvy každého předmětu, který vidíme, který jsme viděli nebo který pravděpodobně uvidíme, netvoří součást předmětu samého, nýbrž vznikají hrou světelných paprsků. Jinými slovy: barva je optickou interpretací samotného světla a nikoli předmětu, odhaleného světlem. Fiziologická analýza zraku dokazuje, že vytvoření barvy je činností očí, kdežto vjem

barvy je činností mysli. Představit si bezbarvou hmotu je nemožné. Mysl bude nucena přisoudit nějaký druh barvy každé viděné substanci, i kdyby sebe horlivěji usilovala to nedělat, protože barva a substance se musí vyskytovat současně. Proto není možné zcela oddělit barvu od kteréhokoli viděného předmětu.

To však vede k podivné situaci, protože barva nemůže existovat v nás, když věc sama existuje mimo nás. Obě totiž musejí být pohromadě. A vzhledem k tomu, že zjišťujeme, že barva má nakonec mentální existenci, musí tedy mít substance neboli „hmota“ předmětu také mentální existenci. Obě nejsou vytvořeny z ničeho jiného než z mysli.

„Ale jak to, že se barvy mění, jsou-li interpretací? Co je příčinou těchto změn?“ Tyto otázky nastolují složitý problém příčiny a účinku. Immanuel Kant zdůraznil, že tento vztah je přirozeným způsobem lidského myšlení; že je to mysl, která začíná s vírou, že je něco takového jako příčina, a proto ji hledá; a že existuje tajemná nedosažitelná substance sama o sobě, jejíž přítomnost nám dává představu hmotné substance. Zde bude vyloženo to, co skryté učení může říci o takové substanci, ale složitější problém příčiny a účinku je nutno vyhradit dalšímu svazku.

„Ale,“ dodáte, „i když nemohu vidět tuto substanci, mohu ji pociťovat svými prsty.“ Na to je odpověď, že to, co pociťujete, je pevnost a hladkost, odpor a neprostupnost. Ale to jsou vlastnosti, které k vám přicházejí jako svalové pocity, a proto patří vaší mysli. Nejsou mimo ni. Nejsou tou ne-mentální substancí, jak o nich tvrdíte. Není možné oddělit rozměr a tvar předmětu od barvy a pocitu, který působí při dotyku. To znamená, že nemůžeme umístit první vně a druhé dovnitř mysli. Obojí existuje a podle své přirozenosti může existovat jedině společně. My můžeme identifikovat tvar dotykem a jeho barvou, ale když dáme dotyk a barvu najedno místo a hmotu nebo objem na místo druhé, pak znásilňujeme sám akt vnímání a znemožňujeme ho. Proto konečný závěr je, že celý předmět, a ne pouze jeho část, celá hmota, z níž je složen, může existovat jenom mentálně.

Je-li tato nauka vnímání pravdivá, pak je nepřipustná předcházející námitka, že velká lokomotiva by neměla být ani těžká ani tvrdá, jestliže

je složena výhradně z mentální substance. Neboť nyní můžeme pochopit, jak tato námitka zamlžila problém a neporozuměla pravému charakteru této nauky. Nikdo nepopírá tvrdost a tíži vozidla. Přijímáme obě, poněvadž k nám přicházejí formou vjemů. Skutečně cítíme, že se můžeme dotknout lokomotivy, že ji však nemůžeme odstrčit, protože je tvrdá a těžká. Avšak tvrdost, tíhu a odpor, které si uvědomujeme, poznáváme jedině myslí a uvnitř myslí. To dokazuje, že mysl je zcela schopna zažívat každý druh vjemu, ať je to tvrdost nebo měkkost, ať je to tíže nebo lehkost. Proto je chybné prohlašovat, že to, co je mentální, nelze zakoušet jako takovéto hmotné a hmatatelné vjemy. Kdyby to bylo správné, pak bychom nikdy nemohli mít sny!

Na tomto místě možná couvnete znepokojení nebo, jestliže setrváte, budete svéhlavě tvrdit, že existuje a musí existovat něco více z látky stroje než pouhé vjemy a že žádný jemný nervový záznam, jako je vjem, by se přece nemohl podobat pevné věci, jako je hmota.

Zde jsme nuceni dát přímou otázku a žádat přímou odpověď: „Jak tato hmota vypadá?“ Ať děláte, co chcete, ať mučíte svůj rozum a trápíte své vědění, jak můžete, nebudete schopni mluvit o ní jinak, než ve výrazech vjemu. Ani v jediném případě nebudeme moci tvrdit, že se hmota liší od vjemu. Každý názor, jenž si o ní utvoříte, ji nezbytně učiní viditelnou a hmatatelnou, i něčím, co lze cítit nebo slyšet nebo chutnat; to znamená, že ji umístí do vašich vjemů a tím do vaší myslí. Zbavte své uvědomování si stroje všech vjemů a nebude pro vás existovat žádný stroj, kterého byste si byli vědomi, ani žádná hmotná látka, která by zůstala jako zbytek. Proč by tedy někdo měl věřit v tuto tajemnou hmotu? Můžeme věřit ve vjemy, protože víme, že existují, ale tuto domnělou hmotu opravdu není možné uchopit ani rukou, ani myslí. Hmotnost existuje jako vjem myslí, zatímco substance sama o sobě existuje pouze v představě. Kritikova hmota je prostě zbytečným přídavkem k jeho vjemům; je vymyšlena a neexistující. Když se na ni podíváme zblízka, zhrouť se jako pouhý výmysl lidské myslí. Je pravda, že čistá mysl sama o sobě je právě tak vzdálená zraku, právě tak cizí dotyku a stejně prázdná pro lidské vnímání jako hmota. *Ale zatímco její účinky známe*

v myšlenkách, v představách a obrazech, tedy ve vědomí, nikdy nepoznáváme žádné účinky hmoty.

Slovník nám říká, že hmota je substance, z níž je udělána fyzická věc. V tomto smyslu zde toto slovo používáme. Ale když otevřeme opět jeho stránky, dozvíme se, že substance je podstatnou nebo nejdůležitější částí všeho a že fyzické je to, co je z hmoty. Výsledkem všech těchto definicí je pouze toto: všechny věci kolem nás jsou ve své podstatě hmotné a hmota je hmotou! Nahlédnutí do slovníku bylo marnou námahou. To, co jsme se skutečně dozvěděli, není ničím více než Hamletovou větou: „Slova, slova, slova!“ Aplikace sémantické analýzy je zde velmi důležitá. Často nás zavádí obvyklé používání nevinně vypadajících slov k tomu, abychom uvěřili, že představují fakta, zatímco představují jenom pouhé zvuky. Analýza totiž ukazuje, že slovo „hmota“ je bezvýznamné. Máme právo napsat všude nad ním otazník. Máme právo položit otázky: Pozoroval někdo hmotu samu o sobě, odděleně od předmětu, do nichž se sama domněle halí? Byla kdy přístupna pěti smyslům člověka? Pozoroval ji někdo, dříve než si o ní utvořil představu? Definovat proto hmotu přiměřeně znamená popřít ji.

Existence hmoty nebo substance zbavené každé vlastnosti, která umožňuje našim smyslům vnímat existenci předmětů, je nemyslitelná. Je to souhrn těchto vlastností, co tvoří předmět; to víme, ale poznání hmoty samé je psychologicky nemožné. Bez vjemů není ani stopy po takové věci, jakou je hmotná substance. Nemůžeme zdvihnout žádný předmět, ať je to hůl nebo kámen, který není zdvižen ve *vědomé* zkušenosti, tedy mentálně.

Hmota, jako nezávislá jsoucnost, stojí v přímém protikladu k mysli, dokud nepoznáme, že není ničím jiným než myslí. Pojem nehmotnosti mysli bude vždy v rozporu s pojmem *oddělené* hmotnosti hmoty. To, co se jeví ve vědomí, lze těžko považovat za skutečnější, než je vědomí samo. Hmota není odlišná od mysli, ačkoliv ji za takovou považují ti, kteří ji hluboce nezkoumali. To je stejně pravdivé o lokomotivách jako o ocelových kolejích, po nichž jezdí. Mentální vysvětluje nejen existenci hmoty, ale i svou vlastní, kdežto hmotným vysvětlit přijatelně mentální

je naprosto nemožné. Možná je zarážející, když se řekne, že hmota je jenom představa, ale žádná mysl nebyla nikdy schopna vytvořit si pojem o tomto fenoménu, jaký je sám o sobě, ale pouze jak si jej *představujeme*. Je činem dítěte přijímat smyslové zprávy, jako by byly skutečnými zprávami o hmotném světě. Činem myslitele je však pochybovat o nich. Když oddělíme teoreticky hmotu od mysli, stává se falešnou substancí, preludem, který můžeme hledat, ale nemůžeme nikdy nalézt. Takový myslitel proto nekompromisně zavrhně její existenci.

Před několika tisíci lety pouze nejostřejším soustředěním mysli vnímal indický mudrc to, co západní vědec v naší době teprve *začíná* vnímat, totiž že hmota není tou nezávislou substancí, jak se jeví. Ti, kteří před necelou generací navštěvovali na fakultě přednášky fyziky, se učili o hmotě, která od té doby zmizela z vědeckého posuzování. Ale který vědec jasně ví, kam zmizela? Neboť jeho mysl bojuje s nepochopitelnem, dokud není ochoten stát se filozofem. Nepříjemné dilema, v němž se věda záhy ocitne a z něhož nemůže uniknout, je: Jak ví, že existuje hmotný předmět, odpovídající představě o něm, jestliže ho ani jednou neviděla a nemůže o něm nikdy mít žádnou zkušenost?

Jedním z největších teoretických úspěchů vědy v tomto století je dematerializace hmoty! Pojem hmoty prochází takovou radikální a rychlou změnou, že se dnes už žádný vědec neodvažuje vyjadřovat se dogmaticky o její existenci. Pojem, že hmota je substancí, byl nahrazen pojmem, že hmota je vlněním energie. Nicméně i tento pojem, třebaže daleko přijatelnější, je rovněž odvozen z téhož závěru jako předešlý. Tu hmotu, kterou přijal průměrný člověk, kterou proměnil člověk v laboratoři ve vlny síly, vrací filozof do mysli. Co o ní známe, je pouze vjem; a vjemy světla, kamene nebo železa jsou ve svém původu zcela mentální.

Dotkneme se něčeho a uchopíme to pevně, tiskneme a stahujeme své svaly, když držíme pevnou věc ve svých rukou a takto se zdánlivě ujišťujeme o existenci hmoty. Ale vše, co jsme opravdu udělali, je, že prozrazujeme nevědomost a dáváme najevo předsudek. Ti, kdo považují hmotu za skutečnou, popudlivě dupou, aby to dokázali, jako netrpělivý Dr. Johnson, ale dokazují pouze, že považují své svaly za vhodná kri-

téria pravdy! Jejich triumf je groteskní a iluzorní. Neboť svalové vjemy odporu a tlaku, které odhalují tvar, jsou stále jenom vjemy, a vjemy jsou nakonec událostmi v jejich vědomí; to znamená, v nich samých a nikoli v hmotě. Svalový druh vjemu je ve své podstatě právě tak mentální jako zrakový.

Ti, kdo považují svět vjemů za svět příznaků, nepochopili toto vysvětlení. Neboť svět, v němž denně žijeme je pevný a uchopitelný. Klame je obvykle domněnka, že nějaký druh tajemné substance, zvané hmota, z níž se všechny věci skládají, existuje vně tohoto světa vjemů. Nechápu, že předpokládají její existenci, zatímco o ní mají pochybovat. Není zde ani nejnepatrnější důkaz, že v tomto vesmíru, utvořeném z mysli, existuje něco, co není zcela mentální. Nyní by mělo být jasné, že když mluvíme o „hmotě“, mluvíme o iluzorním slově a ne o věci, kterou lze uchopit smysly, o mlhavé abstrakci a ne o konkrétním předmětu, o iluzi spíše než o skutečnosti. Neboť hmotu nelze ani zobrazit představou, ani ospravedlnit rozumem.

Nicméně, naše víra ve hmotu - v tuto nejmlhavější ze všech mlhavých abstrakcí - je téměř nevělečitelně zakořeněna. Je tomu tak proto, že obvykle zužujeme mysl do hranic hlavy. Klamně věříme, že mysl je podněcována uvnitř fosforizované mozkové hmoty, místo abychom si zvykali rozšiřovat ji tak, aby obsáhla všechny věci, které vnímáme. Věříme, že vidíme hmotu a že se jí dotýkáme a dokonce že s ní pohybujeme, pouze proto, že nechápeme onen základní bod, že mysl je bez rozměru a bez omezení. Mentalismus je založen na dokázaném faktu a ne na pouhém dedukování jako materialismus. Mentalista má záruku, že nepotvrzuje domněnku nebo dedukci, jak to dělá materialista, ale zjištěnou a nezvratnou skutečnost. Absurdní je materialistův požadavek, abychom přijali jako skutečné něco, o čem on sám přiznává, že nemůžeme znát samo o sobě, a abychom považovali za nezávislé a vnější to, co je skutečně dáno jedině vnitřně jako objekt vědomí a co lze plně pochopit jedině činností vědomí.

Materialismus nevysvětluje přiměřeně vyšší mentální život. Nevrhá plné světlo na to, proč můžeme tvořit abstraktní ideje, proč máme schop-

nost vést myšlení směrem čisté rozumové úvahy, sílu rozsoudit mezi pravdou a klamem, tvořivou představivost umělce, vynalézavé nadání vědce, schopnost konstruovat zevšeobecněné ideje, metafyzické myšlení filozofa, a zejména proč můžeme uvažovat o svém vlastním vědomí jako o nehmotné věci. Materialismus se nikdy nedotýká ani lemu roucha vědomí.

Nicméně, takový je intelektuální úpadek lidstva, že podrážděně odsuzuje pravdu mentalismu jako iluzorní a impulsivně vyzdvihuje omyl materialismu jako pravdu! Materialismus má úspěch v řešení svých četných menších problémů, jen když zavírá oči před svým jediným skutečným problémem - před sebou samým. Protože nikdo nikdy neviděl hmotu, nikdo s ní nikdy nezacházel a nikdo nikdy nepoznal, kde odhalit její přítomnost. Její existence je blud. V našem výkladu světa se hmota stává pouze nepravou jsoucností, smyšlenkou, která se hodí docela dobře pro praktický život, která však ztrácí význam pro filozofickou pravdu. Až člověk pochopí, čím takový klamný pojem je, pak pro něho tento pojem prostě zmizí, nebude o něm dále uvažovat. Člověk bude i nadále činný ve světě věcí, ale tyto věci už pro něho nebudou „kusy hmoty“. Budou idejemi. Nebudou již v rozporu s myslí, ale budou s ní tvořit jednotu.

Dostali jsme se daleko od argumentace běžného člověka, že hmota je příliš samozřejmá, než aby vůbec potřebovala diskusi. Neboť jsme ji proměnili v důležitý jev tím, že jsme poukázali na mysl jakožto na její skrytou skutečnost. Avšak nejpodivnější anomalií lidského rozumu je, že se vědomí, mysl, všeobecně považuje za mnohem méně skutečnou než hmota, ačkoli přiměřená úvaha odhalí, že jenom mysl má právo na status skutečnosti, která je jedinečná a základní.

Obecná víra, která nikdy nepátrala po pravdě svých intuitivních přesvědčení se znepokojí, když poprvé slyší o této děsivé nauce mentalismu, nauce, která vrhá pochyby na to, co tato víra až dosud považovala za nesporné. Žádným způsobem totiž nelze uvést v soulad běžný názor na svět s filozofickým faktem mentalismu.

Ve své dřívější studii iluzí a halucinací jsme vystopovali jejich původ především v přirozeném sklonu mysli promítat ven své vlastní obrazy

a vidět je jako oddělené jsoucnosti. Nyní je opravdu důležité si připamatovat následující fakt. I když známe všechny iluze, i když si je jako iluze uvědomujeme, i když jsme objevili a mentálně opravili omyly smyslů, nemůžeme se stále osvobodit od dojmu, že je vnímáme přesně tímž způsobem, jako jsme je vnímali dříve. Jejich výskyt trvá dále v protikladu k našemu vědění. Svou silou rozumu můžeme klam prohlédnout, ale to nezpůsobí, že klam zmizí. Úvahou a rozumem můžeme poznat, že jejich zdání, které se objevuje ve vědomí, je iluzorní, a přesto jsme zcela neschopni odolat jeho síle nepřetržité existence a jeho kouzlu hmotné skutečnosti.

To je pozitivní důkaz složitého charakteru našich vjemů a tajmené síly mysli, která vkládá své vlastní výtvořky do našich smyslů bez našeho osobního vědomí a bez možnosti naší kontroly právě tak, jako to dělá ve snech.

Možnost a působivost těchto iluzí by měly být výstrahou všemu lidstvu a dát mu popud k úvahám, zda nepodléhá iluzím i v jiných záležitostech, které obvykle považuje za správně vnímané. Lidé by se také měli mít na pozoru před přílišnou sebedůvěrou, když s nevolí popírají přímou zmínku, že *hmotnost* celého světa může koneckonců být ještě rozsáhlejší iluzí. Kromě toho, veřejné výkony kejklířů i divadelní divy kouzelníků, nutící nás vidět to, co zcela odporuje faktu, dokazují, že iluzi může současně podlehnout i velký počet lidí. Poukazují zároveň na závažnou možnost, že dokonce i celé lidstvo je snadno ovlivňováno všeobecnou iluzí. Není možné, že hromadné iluze o vnějšnosti a hmotnosti světa vznikají v myslích všech lidí proto, že si všichni jsou psychologicky a fyziologicky podobní? Když odhalíme, jak mohou hluboko zakořeněné halucinace ovládat jedince, jsme připraveni pro další odhalení, že mohou také ovládat a násilně omezovat celou lidskou rasu. Fakt je, že mocným iluzím hmotnosti a vnějšnosti podléhají opravdu vytrvale všichni lidé na celém světě. Z tohoto důvodu přirovnávali staří indiští mudrci nevědomé lidstvo k spící a snící rase, kdežto moudré k těm, kdož jsou bdělí a plně vědomí.

Víra ve hmotu je zkrátka vírou v primitivní, ale hypnotickou iluzi. Toto je důrazné poselství skryté nauky k materialistickému věku, posel-

ství, které také varuje před neužitečným sledováním pouhých příznaků. Zničíme moc děsivé noční můry nebo nepříjemného snu, když se probudíme a objevíme jeho neskutečnost. Podobně když se probudíme k Pravdě, zničíme moc klamně hmoty nad myslí - tohoto idolu s hliněnými nohama, kterého myriády slepých zbožňovatelů mylně uctívají. Užasnou obtíž tohoto odhalujícího úkolu filozofie můžeme pochopit, srovnáme-li ho s úkolem přesvědčit snícího člověka, *když sní*, že domy, lidé a hovory v jeho okolí jsou myšlené. My, kteří jsme v bdělém stavu, žijeme také v myšleném světě, ale toto tvrzení nám, *když jsme bdělí*, zní stejně neuvěřitelně, jako by znělo hypotetickému spáči.

Staří moudří Řekové říkali, že filozofie je smrt. Můžeme vykládat tato slova jak chceme. Mnoho umírajících a většina topících se lidí vnímá svou minulost jako rychle se ženoucí živý sen. Pokud je lidský život mentálním životem, je řadami představ, tedy je ze stejné látky jako sny. Filozofie se snaží přimět lidi k tomu, aby si uvědomili, že celé tkanivo života je čistou myšlenkou, ale chce, aby to viděli zde a nyní, nikoli až budou umírat. Mohou-li se totiž probudit k pravdě, když je jí nejvíce potřeba, tedy když jsou uprostřed práce ažití, utrpení a radosti, zdraví a nemoci, budou vědět, jak nejlépe jednat s těmito střídavými změnami, jimž nikdo nemůže uniknout.

Neobávejme se však, že se potom staneme pouhými snílky; naopak, až pronikneme ke skutečnosti, skryté jak za snem, tak za bděním i v nich, skoncuje se sny a naučíme se být správně a nepřetržitě činní nejen ve svůj vlastní prospěch, ale také ve prospěch ostatních. Zatímco nevědomí lidé žijí slepě, my budeme žít ve světle, a zatímco oni chovají v lásce iluze, my budeme chovat v lásce pravdu. Nebudeme prchat před tímto snem pozemského života, ani nemůžeme: tento sen nepřivedla do existence naše individuální konečná mysl, nemůže ho tedy ani sama zakončit. Přijmeme tento sen v celé jeho obsáhlosti a nebudeme se marně snažit jej popírat. Budeme pevně povzbuzovat činnost a ne ji brzdit, ale uprostřed svého snu budeme poněkud podobni spícímu člověku, který současně ví, že spí a že sní. Nestrpíme proto, aby se nás zmocňovaly zlé noční můry ani příjemná zasnění; budeme vždy hledat mír místo vzrušení.

OD NESKUTEČNÉHO KE SKUTEČNÉMU

Pracovali jsme, abychom překročili obtížnou hranici, ale na různých místech naší cesty nás znovu a znovu potkával určitý problém. Nyní se mu musíme postavit tváří v tvář. Jistě se objeví otázky: Jsou-li zevně zažívané věci pouze myšlenkami, existují vůbec? Je každý předmět neskutečný? Jestliže je tomu tak, jak je možné, že naše denní zkušenost zjevně odporuje takovým překvapujícím možnostem?

Nikdo se nemusí znepokojoval. Nepopíráme existenci ani jediné věci, která tvoří část naší zkušenosti světa. Ale musíme si ve svých myslích tento problém ujasnit.

Pokusy Michelsonovy a Morleyovy, které předcházely pokusům Einsteinovým, dokázaly, že rychlost světla zůstává konstantní, i když veškerá obvyklá zkušenost, zdravý rozum a vědecká úvaha říkaly, že by měla být mnohem větší. Byli proto ohromeni překvapením, neboť to nebyl pouhý kousek metafyzické spekulace, ale vědecký kus práce, provedený vhodnými přístroji. Experimentální výsledky odporovaly tomu, co se očekávalo a co se mělo stát. Věda se mohla zbavit tohoto obtížného případu tím, že by jej vhodně vysvětlila jako iluzi smyslů. Ale ke své cti měla odvahu přijmout „iluzi“ jako skutečnost.

Je loupežník, kterého pozorovatel vidí v křoví, skutečný nebo není? Jestliže není, co to je? To, že byl loupežník viděn znamená, že existuje, i když existuje pouze jako iluze. To přináší důležitý rozdíl - a to mezi významem *skutečný* a významem *existuje*. Můžeme zde znovu využít poučení ze šesté kapitoly. Tam byla velmi zdůrazňována potřeba analyzovat slova spíše pro jejich faktický význam, než zdánlivý. Je třeba tento problém posoudit a ujasnit, co míníme těmito výrazy, neboť ve hře je také relativita. Abychom to správně provedli, musíme se nejdříve vrátit ke své předcházející úvaze o iluzích.

Jak loupežník, tak křoví mají společnou charakteristiku, totiž, že si je uvědomujeme. Jedině tímto způsobem potvrzují svou existenci. Avšak bližší pátrání existenci loupežníka vyvrátí, kdežto křoví potvrdí. Jedině když se přesvědčíme o nemožnosti uvést v soulad nepravé vědění o takovéto

iluzi s obsahem normální zkušenosti, začne se v nás probouzet pochybnost. Tím objevíme, že tato zkušenost je iluzorní. Dokud jsme spokojeni s věděním, které máme, přijímáme první dojmy věcí nebo lidí tak, jakými se tito lidé nebo věci zdají být. Když se však tyto dojmy přímo střetnou s jinými fakty, které se vynoří během další zkušenosti, vznikne otázka kritéria jejich platnosti. Tehdy pocítíme potřebu podrobit je zkoušce a opravit je, kde je to nutné.

Máme-li rozeznat iluzi jakožto iluzi, pak musíme popřít svědectví smyslů. Naopak, máme-li přijmout svědectví smyslů, máme dvě společně existující „skutečnosti“, které obě tvrdí, že jsou jednou a touž věcí. Tato absurdní situace znamená, že nemáme zcela důvěřovat tomu, co nám naše smysly říkají o skutečnosti věci, ačkoli jim můžeme věřit, když nám říkají, že věc existuje. To také znamená, že je nebezpečným a pochybným způsobem jednání nazývat něco skutečným. Co se stane z denní zkušenosti s „hmotou“, když jí například odporuje čistý rozum? Proto *jevit se* je jedna věc, kdežto *být* je věc jiná. Musíme dávat pozor na rozlišování mezi těmito dvěma pojmy. Matoucí protiklady iluze zmizí, když pochopíme, že různá stanoviska tvoří různé vjemy. Vždyť ze stanoviska přemýšlivého rozumu můžeme třeba vnímat věc jinak než ze stanoviska smyslové zkušenosti. A je to primitivní postoj, chápeme-li takovouto zkušenost, jako by byla vždy směrodatná. Nelze popírat existenci takové iluze, jako je loupežník viděný v křoví. Bylo by absurdní zahrnout zkušenost kohokoli o ní; neboť popírat iluzi znamená popírat obsah zkušenosti a popírat to, co je ve vědomí. Vše, co můžeme správně učinit, je odmítnout její určitý výklad; to znamená, odmítnout její realitu. Ona *existuje*, ale není *skutečná*.

Musíme přesně rozlišovat mezi různými druhy existence, neboť nyní vidíme, že něco může existovat a být skutečné, zatímco jiná věc může existovat a přesto být neskutečná. Zde opět jasně pocítíme potřebu vniknout pod povrch slova. V jedné předcházející kapitole bylo ukázáno, že výraz *fakt* je možné různě vykládat. I zde je užitečná analýza výrazů *existovat* a *skutečné*, i když každý, kdo nikdy o této věci neuvažoval, mylně předpokládá, že jejich význam zná!

Tato slova zavádějí většinu lidí, protože ti si myslí, že to, co se jim *jeví* nebo co vypadá jako skutečnost, musí nezbytně být skutečné. Jejich omyl se uspokojivě vysvětlí tím, že věci jsou skutečné pouze proto, že oni je vnímají. Vnímání není důkazem skutečnosti, protože můžeme mít nesprávný vjem nebo domnělý vjem i mezi tak zvanými *skutečnými* vjemy! Lidé v delíriu mohou vidět modré hady a nikdo se neodváží popírat, že je vnímají. O takových hadech je proto nutno říci, že existují, protože opravdu existují v myslí trpících, pro které jsou nesporně skuteční. Podobně nikdo nemůže popírat, že objektivní věci existují, neboť je vnímá mysl lidí, kteří je také považují za nesporně skutečné. V obou těchto případech má však filozof právo pochybovat o jejich skutečnosti, ale ne o jejich existenci.

Každý může například vidět, že před námi je cihlová zeď a nikdo to nemůže popírat. Když však se řekne, že taková zeď může mít pouze mentální existenci, je naprosto nesprávné, naprosto chybné a naprosto hloupé překroutit toto tvrzení tak, jako by znamenalo, že zeď nemá vůbec žádnou existenci. A když říkáme, že se dotýkáme této zdi, nemíníme tím, že se dotýkáme stínu skutečné zdi, nazvaného představou, ale že dotyk sám je představou a že různé mentální vjemy zdi jsou vším, co kdy o zdi poznáme, nemíníme tím, že je to kopie skutečné hmotné zdi, která se zdá být někde za naším tělem. Je pošetilé a neinteligentní nesprávně vykládat výsledky této analýzy tvrzením, že zeď, kterou jasně vidíme, je pouze stínem skutečné zdi a že židle, na níž nyní sedíme, je pouhou kopií skutečné židle, která existuje někde jinde v prostoru. Jak židle, tak zeď existují ve skutečnosti stejně pro mentalistického filozofa jako pro materialistu s tím rozdílem, že filozof pronikl hlubokou úvahou, na kterou si zvykl, do pravé přirozenosti jejich existence. On je zajisté nikdy nepopírá. Kdyby takový filozof myslil, že židle, na níž sedí, a pero, kterým píše, skutečně neexistují, nenamáhal by se psát žádnou knihu. Těm, kteří by namítli, že mentální skutečnost není vůbec žádná skutečnost, by odpověděl, že neexistuje žádná jiná, kterou my, lidské bytosti, známe.

Slovo „skutečné“ má význam jedině tehdy, když je odlišíme od slova „neskutečné“ stejným způsobem, jako lze odlišit jednu barvu od druhé

pouze jejím kontrastem. Proto nelze nalézt vhodnou definici skutečnosti, dokud se nenajde také správný význam jejího opaku. Mnoho lidí se často mylně domnívá, že nějaká věc proto, že je neskutečná, musí být neviditelná. Iluze dokazují opak. Svět bude viditelný jak pro filozofa, tak pro nevědomého člověka, ale zatímco jej bude nevědomý člověk považovat za právě takový, jak jej vidí, filozof jej bude mít za fyzicky neskutečný, ale mentálně zkonstruovaný.

Předměty jsou viděny fyzicky a zevně, ale nemohou existovat odděleně od svého zkonstruování myslí. Nežádá se na nás, abychom pochybovali o skutečném jevu věcí, které vidíme, ani abychom se vzdali své víry v jejich existenci; žádá se na nás, abychom zjistili druh jejich existence, je-li iluzorní nebo skutečná; a žádá se na nás, abychom rozlišovali domnělou skutečnost toho, co je pouze představou, od ryzí skutečnosti toho, co je neměnitelné - tento bod budeme krátce zkoumat.

Je podstatný rozdíl mezi výrazy „neskutečné" a „neexistující". Nepřeskočme kvapně tato slova; musíme být nanejvýš opatrní, kdykoli je použijeme. Můžeme správně mluvit o „synu neplodné ženy", jako o neexistujícím. Nemůžeme však stejně označit loupežníka, viděného v křoví, za neexistujícího, ale pouze za neskutečného. Neboť tím, že je vnímán, získává existenci, třebaže ne skutečnost. Tyto dvě kategorie se od sebe naprosto liší ve významu a nesmějí se zaměňovat. Neexistující věci musíme pečlivě odlišit od existujících, když je obě třídíme jako iluze. Kulatý čtverec patří do první třídy, poněvadž o něm nemůžete přemýšlet, ani si ho představit. Je to prázdná bezvýznamná fráze, kdežto fata morgana, viděná v poušti, náleží do druhé třídy, protože je pochybným jevem. První není možné nikdy pozorovat za žádných podmínek, ale fata morganu je možné za jistých podmínek vidět.

Je důležité, abychom proto dávali pozor a nezaměňovali absolutní mentální existenci za absolutní ne-existenci. Všechno, co vidíme a čeho se dotýkáme, skutečně existuje. Není a nemůže být o tom nejmenší pochyby, ale nemusí to existovat tím způsobem, jak věříme. Může to existovat mentálně, třebaže to neexistuje fyzicky.

Musíme nyní vypátrat ještě podrobněji, co míníme tím, když použijeme slovo „skutečné“. Můžeme si utvořit nějaký obraz ve své mysli, který by mu odpovídal? Jestliže ano, pak je zde matoucí situace, že si jiní lidé mohou vytvořit a také vytvoří odlišný obraz a mohou mu dát odlišnou definici.

Teorie, která pokládá za skutečné to, co je možné zvážit a změřit, a která předpokládá, že všechny mentální věci jsou jen jakýmsi druhem zářící mlhy, vznášející se nad „skutečným“ fyzickým světem a zcela neschopné na něj působit, je, jak jsme již dříve ukázali ve studii o hmotě, špatnou vědou a ještě horší filozofií; proti tomu musíme protestovat. Jaké jsou tedy důkazy a charakteristiky skutečnosti? Odpovídat s většinou, že jediné skutečná je zkušenost zevního světa věcí, nebo tvrdit s několika, že jediné skutečná je zkušenost vnitřního světa myšlenek, znamená ignorovat to, že takový názor se zakládá pouze na pocitu skutečnosti, a zapomínat, že podobný pocit máme během snu, který může odhalit oba tyto názory jako neskutečné. Je proto bezúčelné soudit podle pocitu. Musíme nejdříve najít definici, která bude vždy platná. Málo lidí se stará o to, aby definovali tak přesně; chtějí posuzovat pouze citem nebo podle povahy. A tak si skutečnost *jen představují*, studují pouze svou vlastní *představu* o ní. Nevyhnou se proto žalostnému zklamání, když přijímají to, co se jim pouze líbí, a ne to, co je pravdivé.

Věda kdysi říkala, že je skutečnost v pozadí světa utvořena z molekul, později řekla, že skutečná látka je utvořena z atomů, ještě později řekla, že věci jsou ve skutečnosti elektrony. Nyní začíná koktat něco jiného. Věda nyní přiznává, že neexistuje žádná záruka, že pronikla k *poslednímu* tajemství předpokládané látky světa. Neměla by proto vypustit slovo *skutečné* ze svého slovníku - a neměli bychom je také my docela vypustit? Jak věda, tak my jednáme pouze s tím, co se nám jeví, co pro nás existuje, ale nikoli s tím, co je v základu skryto pod všemi těmito molekulami, atomy, elektrony a kdo ví čím ještě. Protože si už spálila prsty, věda se naučila vykládat pružně svůj pojem o skutečnosti, naučila se také nyní nestavět nikdy do popředí konečné tvrzení o tomto nepostižitelném slově. Cesta lidského vědění je proto postupným osvobo-

zo váním od iluzivních věcí, které *existují*, ale které jsou ve své podstatě *neskutečné*.

Když se konečně pozná, čím fakt je, pozná se, že je skutečností, zatímco posledním poznáním věcí je pravda. Toto je správné jedině ze stanoviska praktických záležitostí a předtím než dosáhneme Nejvyššího. Pak nejsou žádné dvě věci, ale jednota, a proto není žádný rozdíl mezi pravdou a skutečností. Evropští metafyzici rozvíjejí přijatelnou nauku, která rozmnožuje stupně zkušenosti. Přiblížili by se více pravdě, kdyby řekli, že existují stupně *chápání* skutečnosti. V oné jednotě, která je tím neměnitelně skutečným, nemůže vůbec nikdy být žádné stupňování. Neboť jak staří indiští filozofové - nikoli mystici - správně říkali: *To je skutečné, co nám může nejen dát jistotu o své existenci svým vlastním právem, nad veškerou možností pochyby a nezávisle na individuální představivosti člověka, ale co může zůstat neměnné uprostřed proudu stále se měnícího světa. Takováto Skutečnost je hledáním poslední Pravdy, nejpřednějším cílem filozofie - ať se už nazývá „Bůh „Duch“, „Absolutno“, nebo jakkoliv jinak.*

Kam se poděly miliony lidských bytostí, které zemřely? Kam se poděly předhistorické paláce zapomenutých králů? Kam se poděly sami tito králové? Všichni se rozpadli v prach a zmizeli. Ale kam se podělo TO, co se projevovalo ve tvarech oněch lidí a budov? Ten, kdo to považoval za hmotu, nevěděl ani, že zachází s myslí. Naše vlastní pátrání po TOM nás musí vést nejen skrze zdání hmoty, ale také za činnost myslí. To je pátrání po poslední trvalé skutečnosti; to je filozofie.

Až nás náš dobrý osud přivede k plnějšímu chápání takové skutečnosti, přesvědčíme se, stejně jako se přesvědčili staří mudrci, že k ní tento matoucí svět nestojí v překvapujícím protikladu, jak se obáváme. Neboť v jemnějším smyslu, který nyní nechápeme, je obojí stejně skutečné. Svět není svou podstatou iluzí. Ve svém základě je právě tak skutečný jako svět této nepojmenovatelné jedinečnosti, která je pravým Bohem. Proto věci samy nejsou iluzorní, ale iluzorní je, jak my je chápeme, jak jsou ztvárňovány našimi smysly. Nikdo se nemusí trápit nad ztrátou hmoty. Je to něco, co jsme nikdy neměli, a proto ztráta není skutečná.

Svět, který odhalují naše myšlenky, je jediný svět, který známe, třebaže to není poslední svět, který poznáme. Proto nás pravda neolupuje o nic. Ten, kdo prchá před světem v asketickém opovržení, prchá před skutečností; měl by nejdříve zkorigovat své myšlení a naučit se správně chápat, co je ono něco, co se jeví jako svět. Po hledání pravdy následuje další hledání filozofie, které odhalí, co tato nejvyšší skutečnost znamená pro život člověka. Pak záhy shledáme, že jedno hledání v sobě zahrnuje druhé. Filozofie člověka naučí, jak žít vědomě ve skutečnosti, spíše nežli slepě v iluzi. To je druhá odměna, kterou filozofie člověku nabízí.

SVĚT JAKO MYŠLENKA

Jednali jsme s případy jednotlivých předmětů a oddělených věcí a shledali jsme, že jsou ve své podstatě představami. Ale nemusíme zapomenout, že tato zlomkovitá fakta, jimiž jsou představy, objevují se nepřetržitě v našem denním životě. Je proto nyní nutné shrnout je v jednotu, spojit je dohromady ve světové dění a takto je uvést ve vztah ke světu, v němž žijeme. Objevili jsme, že každá neživá věc i každá živá bytost je mentální konstrukcí. Nuže, celý svět je jenom souhrnem všech věcí a všech bytostí v jejich celku. Budeme mít tedy odvahu k intelektuálnímu skoku, budeme dosti odvážní kráčet přímo k logickému závěru, že celý svět je sám také jenom představou?

Svět je světem relativních pojmů, sítí spojených barev, zvuků, prostorů, časů a na nich závislých věcí; všechny věci existují ve vztahu k jiným věcem, ale vztahy samy jsou ve své podstatě představami. Nekonečné panoráma pomíjivého světa je mentální. Toto je úžasná myšlenka, před níž stojíme: Věky staré sluneční soustavy, kroužící v prostoru, jsou právě tak mentálními konstrukcemi, jako pero, které jsme analyzovali až k bodu, že na něj pohlížíme jako na pouhý vjem. Vesmír v celé své nesmírnosti sestává nakonec z konstrukce mysli. To je psychologický obraz našeho zevního světa; je to obrovská mentální konstrukce a nic víc. Neboť vjemová zkušenost rozpíná svou náruč přes všechno a nic, co člověk zná, nemůže stát mimo ni.

Jedině mentalismus dává přiměřené vysvětlení. Vykládá způsob, kterým mysl tvoří svůj vlastní prostor, aby obsáhl všechny předměty, které mysl rovněž konstruuje sama ze sebe. Prostor je právě tak představou jako věci, které se zdají v něm spočívat. Je-li prostor a čas kontinuem světa hmotných předmětů, jak relativita začala ukazovat, pak ať je tato tajemná čtvrtá dimenze čímkoli, může být jediné něčím, co je v mysli, a proto v podstatě sama něčím mentálním. Ačkoliv tedy začínáme s tím, že pozorujeme vesmír, jakoby *byl předkládán* mysli, končíme tím, že jej pozorujeme, jak je myslí *konstruován*.

To, že svět existuje kolem a vně našeho těla, je jistota, nikoli klam. To, že svět existuje kolem a vně naší mysli, je klam, nikoli jistota. Neboť není nic takového jako existence vně nebo uvnitř mysli. Představy mohou být vně nebo uvnitř jedna druhé, ale všechny stojí v bezprostorovém vztahu k mysli. Není nic takového jako nějaký mimo-mentální svět předmětů. Nicméně všichni lidé jsou přesvědčeni o jeho existenci! Lidské tělo je součástí světa, svět je představou a tělo musí být představou s ním. Stojí-li svět vně těla, nestojí vně mysli, ale musí být v ní. Kdyby svět existoval vně mysli, která jej vnímá, nemohl by vůbec nikdy být vnímán, neboť mysl nemůže překročit své vlastní stavy, tedy představy.

Úlohou pěti smyslových ústrojí je proto opatřit podmínky, kterými se člověk zúčastňuje vnímání předmětů jakožto zevních k tělu. Smysly jsou prostředky, jimiž se člověk zúčastňuje představ hmotného světa. Ten spočívá v mysli, která nemá dimenze. Funkcí těla tedy je opatřit podmínky pro onu událost, jež je vznikem konečného, individuálního, egoistického vědomí; bez těchto podmínek zůstává nejvyšší mysl tak, jak je, tajemným jedinečným faktem veškeré existence.

V onom prvním okamžiku, kdy se vědomí vnoří do bytí idejí, promluví ticho mysli. *Nepotřebuje ani hlas, ani posluchače - je to však mysterium, jež je nutno zatím odložit stranou.* Tikání času a jímavá krajina vesmíru existují pouze mentálně. Tento svět, který na nás tak těžce spočívá, je jenom Jev, stín, vyvržený z Bezčasovosti. Přicházíme tedy ke konečnému závěru, že nemůžeme popírat mentální přirozenost věcí proto, že jsou vně našich těl, ani proto, že jsou velmi vzdálené od našich

těl, ani pro jejich ohromný rozměr, ani pro jejich velký počet, ani pro různé elementy, které je tvoří. Pojem světa je v podstatě sestrojen myslí. Je to pomíjející mentální konstrukce.

Když pohlížíme na rozlohu krajinné scenérie a pozorujeme daleké horské pásmo s malým lesíkem v popředí, nezdá se nám ani na okamžik, že se díváme na rekonstruovanou scenérii. Hory jsou tak vysoké a tak hmotné, stromy jsou tak zelené a tak listnaté, že je považujeme za pevné věci, které nelze žádným způsobem porovnat s obrazy, které mysl konstruuje za denního snění. Ale psychologie učí, že celá ta krajina je právě tak utvořena myslí jako obrazy, které procházejí vědomím během snění. Pokaždé, když se vjem objeví v myslí, musí být nezbytně znovu rekonstruován, a proto ani jedna věc nemůže mít souvislou existenci, ani se nemůže objevit dvakrát v téže zkušenosti. To, co se jeví, je neustálou rekonstrukcí toho, co považujeme za tutéž věc, a to je tím skutečným tajemstvím mystéria *máji*, oné proslulé, ale nepochopené indické nauky. Takto získáváme rozsáhlejší poučení o iluzi, poučení, které je vhodné nejen pro naše vnímání jednotlivých věcí, ale i pro naše vnímání celého světa.

Tato klenba nebeská, pod níž se pohybujeme,
je jako magická lampa, jež toto dokázat má,
to Slunce tam - je plamenem; Svět - lampou,
a my postavami,
jež ve víru krouží.

Omar Chayyám

Ale pevný objektivní svět není zničen mentalismem. Je ponechán přesně tam, kde je. Jeho pět kontinentů se tím nepopírá, jeho impozantní velkolepost se neodstraní. Pouze poprvé začíná být správně chápán.

Celá vaše minulost je nyní myšlenkou. Celá vaše budoucnost je rovněž myšlenkou. Přítomnost je nezachytitelná a neurčitá, jak jsme ukázali v dřívější kapitole. I kdybyste ji mohli zachytit, minulost by ji ihned pohltila a přeměnila v představu. Proto *celý* váš život, který zahrnuje

celé pozadí panoramatického světa, je jen myšlenkou! Kdyby žádný jiný důkaz nebyl platný, tento jediný by stačil!

Pokud nechápete, že svět je pouze představou, jste materialisté, nevadí jak zbožní, jak pobožní, jak „duchovní“ si myslíte, že jste. Považujete hmotu za to, čím není. Až shledáte, že hmotný vesmír je mentální zkušeností, teprve pak se osvobodíte od materialismu.

Ale přítomnost představ předpokládá základní přítomnost myslí, toho, co způsobuje, že si představy uvědomujeme. Materialistický obraz světa proto vysvětluje všechno vyjma svět sám! Vynechává totiž naše uvědomování si světa a toto uvědomování je tím jediným světem, který známe. Každý jiný svět je pouze odvozeným světem. Právě tak, jako nemůžete vyjmout střed z kruhu a udržet si svůj kruh, tak nemůžete vyjmout mysl z vesmíru a podržet si svou hmotu. Obě jsou spolu nerozlučně spojeny. Všechny materialistické teorie ztroskotávají na tomto osudném faktu. Ať zkoumáme na tomto světě cokoli, mysl je přítomna na samém začátku, neboť svět existuje jedině pro vědomí. Kromě toho, mysl je také poslední jsoucností. Nikdy a nikde není možné ji vyloučit.

Blížíme se ke konci prvního úseku svého hledání. Přivedli jsme svět do postavení ohromného a velkolepého jevu, ale stále ještě vnější podívané. Každý pohled zahrnuje v sobě existenci diváka. Jaké je to tajemství, které se skrývá pod světovou podívanou? Bylo by možné se domnívat, že slabinou mentalismu je pravděpodobnost názoru, že svět je vlastním, osobním, mentálním výtvozem člověka, názoru, který je jasně absurdní. Neboť by znamenal, že bychom mohli rozmarně tvořit nové hvězdy podle vůle pouze tím, že bychom si je představili, nebo konstruovat celá města úmyslným použitím fantazie. Kromě toho, tato města a hvězdy existovaly již dříve, než jsme se objevili na světě a budou patrně existovat i potom, až *my* odejdeme, kdežto hvězdy a města, jež si představujeme, zmizí v několika okamžicích. Himaláj stále existuje pro někoho jiného, ať na něj *my* myslíme nebo ne; jeho existence je alespoň relativně trvalejší, kdežto naše osobní myšlenka o něm je pomíjející. Není v moci naší vlastní myslí, vytvořit ho nebo zničit. Jak tedy může mentalismus směle fantasticky tvrdit, že majestátní Himálaj je pouhou představou,

pouhým mentálním stavem slabých lidí, kteří nemohou vytvořit myšlenkou ani jediný cedr, natož nejmohutnější pohoří světa?

Tato kritika je zcela správná, ale vyjadřuje naprosté nepochopení. Zatímco je třeba neúprosně trvat na tom, že každá vytvořená fyzická věc, která existuje, musí existovat jako myšlenka, nesmíme upadnout do hlubokého omylu, jenž pohlíží na tyto myšlenky, jakoby vznikaly v konečné mysli odděleného *jedince*. Nevznikají. Nemohou. Protože by to vedlo k dalšímu názoru, že není věci, člověka a ani jiného světa kromě individuálního lidského já. Takový je mylný závěr, který by bylo možné odvodit z těchto tvrzení. Ale to není výsledek zkoumání skryté filozofie. Tato filozofie neuvádí malé omezené já člověka jako jediné skutečné a všechno ostatní jako klamné. Tento omyl je technicky nazýván „solipsismus“¹⁾.

Solipsismus je čiré šílenství. Kdyby to byla pravda, pak by se tento náš ubohý konečný mozek stal stvořitelem a udržovatelem vesmíru!

Každý objekt je představou; je představou v mysli člověka; ale není stvořen individuální a nezávislou myslí člověka. On se toho pouze účastní. Až budeme pátrat hlouběji, shledáme, že individuální mysl je ve své podstatě částí univerzální mysli a *že zde* musíme hledat původ této představy. Nemůžeme říkat, že člověk sám *tvorí* představy hmotných předmětů, ale můžeme říci, že *je má*. Neboť představa bez mysli, k níž náleží, je nemyslitelná. Myriády projevů mysli stojí v překvapujícím kontrastu k dokonalé a původní jednotě mysli samé. Množství jednotlivých věcí, které jsou skutečně představami, musí být ve své podstatě představami jedné všeobsahující mysli. Musíme proniknout pod individuální mysl a hle! zde je univerzální mysl jako její skrytá skutečnost a jako původ jejích představ hmotných předmětů. Mentalismus netvrdí, že svět je výtvar nějakého jedince. Tvrdí, že svět je výtvar této mysli, nikoli výtvar „mé“ mysli. Neučí, že svět je dílem individuální mysli člověka, jeho osobního já. Běžná zkušenost sama stačí, aby takový názor vyvrátila. Nemůže ho hájit žádný filozof, který zkoumal přirozenost mysli a jáství.

1) Pozn. překl.: *Solipsismus pokládá existenci vlastního já a jeho zážitky za jedinou skutečnost.*

Zkoumání, které bude provedeno na vhodném místě ve druhém svazku tohoto díla, odhalí vyšší mystéria mysli.

Na tomto místě můžeme opět vzít uvolněné konce jógy a filozofie a svázat je dohromady. Neboť až mysl lépe pochopíme, pak také lépe pochopíme správné místo mysticismu a zvláštní cvičení jógy. Pro člověka, který se zabývá takovými cvičeními, je mnohem snadnější pochopit pravdu mentalismu. On již *pocítil* neskutečnost světa, ale těm, kteří ji nikdy necvičili, je z počátku těžké mentalismu uvěřit. „Jak," říkají, „může tento pevný, hmatatelný svět být pouze představou? Nesmysl!" Tvrdost hmoty je klame. Ale pro jogína je snadnější přeměnit tuto tvrdou hmotu v představu a takto celý svět v myšlenku.

Jóga byla částečně vymyšlena jako prostředek, který by připravil mysl, aby přijala nauku mentalismu. Když se mysl zjemní, odpoutá a soustředí cvičením jógického systému, může snadněji a přesvědčivěji pochopit tuto obtížnou nauku. Síla, která se vyvíjí cvičením odtahování pozornosti od fyzického okolí a jejím soustředěním na vnitřní stavy nebo představy, dokazuje, jak hodnotným doplňkem filozofie je toto cvičení. Usnadní nám totiž přijmout pravdu mentalismu. Mysl, která nikdy necvičila meditaci nebo která se nikdy nezaměstnávala uměleckým tvořením, klopýtne nevyhnutelně o sám prah této velkolepé nauky; zatímco poddajnost a odtaživost mysli, která se dříve vycvičila až k bodu, kde snadno věnuje pozornost svým vlastním myšlenkám s dokonalým soustředěním a s dokonalým zapomenutím svého vlastního okolí, pomáhá překročit tento prah a vnímat dosud skrytou ideovost věcí.

Univerzálnost mysli a závěr mentalismu umožňují také nám ze Západu *začít* chápat, jak zvláštní schopnosti, které starobylá Asie dávno zná, mohou pracovat v dokonalé shodě s vědeckými zákony; přesvědčují nás, že telepatie, nadpřirozené jevy, čtení a přenášení myšlenek, hypnotické výkony, všechny divy magie i zázraky starověké a středověké náboženské, mystické a jógické historie mohou mít reálný základ; ukáže nám, jak málo chápaná energie „karmy" může být univerzálně a neustále přítomna stejně jako tajemná energie elektřiny a že může být právě tak jako ona přesná ve své činnosti i v účincích.

Dospěli jsme ke zjištění, že svět je představa, ale dosáhli jsme ho ostrou analýzou zkušenosti a myslí zaostřenou soustředěnou úvahou o zjiřitelných a ověřitelných faktech. Jogín, který má úspěch ve svých meditačních cvičeních, dosahuje téhož postoje, ale dospívá k němu zasněním nebo transem, které jsou založeny nájemném citu. Cit však není platným měřítkem pro druhé lidi. Jeho závěr je čistě osobní, a proto nemá pro ostatní velký význam. Když je jogín ponořen ve své meditaci, má živý pocit, že charakter světa je podobný snu, že svět je skutečně jako velká myšlenka. Ale když se pokouší jít dále a proniknout ke skutečnosti, která se takto projevuje, nechápe pravý vztah mezi oběma a dostává se do zmatku. Podceňuje svět jako prostředek k vývoji tvorů, kteří v něm žijí. Od té chvíle se nedůtklivě odpoutává od světa, jehož praktické činnosti považuje za zbytečné a neužitečné zaměstnání.^{1}}

Nehledě k občasnému klidu, je jedním z výsledků nefilozofické jógy, že přiměje člověka, aby viděl svět jen jako objekt snu a aby ostře pociťoval, že denní zkušenosti běžné existence trpí nereálností. Odtud mystikova náchylnost k „unikářství“ (escapismu), jeho odpor k užitečné činnosti a strach před praktickým světem. Ale to znamená zastavit se na poloviční cestě v hledání. To jistě není cílem filozofie. Nejvyšším cílem filozofie je přimět člověka, aby *pociťoval*, že tvary tohoto světa jsou podobné snu, ale aby svět poznal jako skutečný ve vyšším smyslu, neboť jeho podstata není ničím méně než skutečností samou.

Jako nedospělý mystik přijímá iluzi vniknutí do skutečnosti, tak také přijímá další iluzi vzdání se svého ega. To se děje během meditace, a proto občasně, nebo trvaleji ve vnějším světě vyvinutím mučednického komplexu nebo cvičením *zevního* neodpírání zlu. Filozof naproti tomu nejdříve ztrácí pocit skutečnosti ega vhladem (insightem) do jeho vztahu

1) Pozn. autora: Před čtvrt stoletím jako následek neustálého praktikování meditace v naprosté samotě, zažil spisovatel ve stavu hlubokého transu četná mystická povznesení. Je o nich zmínka v první kapitole. Potom se vrátil do běžné existence ve společnosti, ale shledal, že všechny činnosti se zdály prázdné a bezúčelné, všichni lidé pouhými přízraky. Takový byl jeho nevyvážený stav, vyplývající z mysticismu, neukázněný filozofií. Naproti tomu filozof žádným způsobem svou rovnováhu neztrácí.

k celku a pak se ho vzdá ve vnějším světě ve službě lidstvu. Pravý mudrc je proto dychtivý po stálé činnosti, protože dychtí po skutečné službě.

Jóga je krokem kupředu, ne zastavením. Až budeme moudřejší, pak jí připíšeme význam toho nejdůležitějšího milníku na své cestě, ale stále ještě milníku. Nesmíme dovolit, aby nás klamalo její potěšení. Je ještě mnohem větší kus cesty, který je nutno projít. Ti, kteří mají mystické sklony nebo tíhnou k náboženství, budou nezbytně unaveni předešlými stránkami a budou netrpělivě reptat nad jejich polovědeckými podrobnostmi. To proto, že nechápou, že se účastníme významné cesty a že u vědy nezůstaneme, i když ji používáme. Oni touží po vnitřních extázích duše nebo po nových zjeveních Božství. Necht' si uvědomí, že jsme na postupu. Jestliže jsme se vnořili hluboko do mentalismu, je to proto, že není jiné cesty, kterou bychom se mohli ubírat, jestliže máme splnit určený úkol, vést je *intelektuálně* k pravému Bohu, k pravému „Duchu“ a k oné uspokojující realizaci „duše“, která jediná může vytrvat. Cesta do zaslíbené země vede pustinou zdánlivě suchých faktů, ale to nemusí odstranit potěšení z meditací naplněných mírem. Neboť správná úvaha o těchto faktech přinese pochopení a to, spojeno s mystickým sebeponořením, morální převýchovou a zbožným uctíváním, je jóga filozofického rozlišování. Nevzdalujeme se pryč od Boha, jak se nevědomý člověk může nesprávně domnívat, ale skutečně se mu přibližujeme. Nemusíme se vzdát velkoleposti mystických extází pro jednotvárný a suchý intelektualismus, ale můžeme si je ponechat, dokud neodhalíme trvalé uspokojení, které nebude střídavě přicházet a odcházet jako tyto extáze.

Necht' nejsou tyto kritiky špatně chápány. Necht' nás nezaslepí vůči pravé hodnotě jógy na jejím správném místě a v jejích legitimních mezích. Tam může velmi pomoci. Můžeme nyní vidět hlubokou a praktickou moudrost dávných indických učitelů, kteří předepisovali jógu těm, kteří neměli takovou intelektuální sílu, aby pochopili pravdu mentalismu rozumovým uvažováním, neboť takto bylo těmto lidem umožněno dojít k těmž cíli cítěním, nikoli poznáním. Z téhož důvodu také tito učitelé předepisovali studium iluzí běžným lidem, protože fyzika, fyziologie a psychologie byly tehdy příliš primitivní, než aby mohly poskytnout

obsáhlou analýzu, která byla předložena moderním žákům na předcházejících stránkách. Avšak jogín, neškolený filozofií, je vždy v nebezpečí, že ztratí své přesvědčení, že svět je představou, poněvadž toto přesvědčení je založeno na citu a i jogín je podřízen zákonu, že city vždy podléhají změně. Naproti tomu filozof připravený jógou nemůže nikdy ztratit hluboký insight, který získal používáním syntézy. Je to něco, co v něm vyrostlo a dosáhlo zralosti. On to nemůže nechat „vrůst zpět“, právě tak jako roční dítě nemůže „vrůst zpět“ a vrátit se do matčina lůna. Trvalé jistoty musíme dosáhnout tím, že získáme pro sebe pravdu mentalismu s pevnou jistotou, která nepotřebuje podporu omylné autority nebo pomíjivého citu. Taková jistota může vzniknout, když se tato pravda pochopí ne pouze jako vědecká teorie, ale jako vědecký fakt.

Nesmíme však nikdy zapomínat, že mentalismus je jenom krokem, vedoucím k nejvyšší pravdě. Je to překážka, která zahrazuje cestu hledajícím pravdu. Je nutno ji slézt a překročit. Na svém vlastním místě je toto překročení absolutně nutné. Je také jakousi dočasnou půdou, kterou hledající mysl musí obsadit, když upevňuje své první vítězství, vítězství nad hmotou. Když jednou toto upevnění plně provede, musí se opět začít pohybovat kupředu; musí opustit mentalismus! Nejvyšší skutečnost nemůže sestávat z myšlenek, protože ty jsou předurčeny k tomu, aby se objevovaly a mizely; musí mít trvalejší základ než takovou pomíjivost. Nicméně můžeme vidět v myšlenkách, na něž jsme všechno zjednodušili, náznaky přítomnosti této skutečnosti, mimo níž jsou myšlenky právě tak iluzorní jako hmota. Další a konečná bitva musí vést k vítězství nad samotnou představou. Jak materialismus, tak mentalismus jsou předběžnými hledisky, která je nutno zaujmout a pak opustit, když je dosaženo posledního hlediska. Jedině pak můžeme říci: „*Toto je skutečné.*“

Jestliže musíme s politováním ukončit tuto studii nezodpovězenými otázkami, „Co je myšlenka?“ a „Co je mysl?“, je to proto, že odpovědi náleží dalšímu a poslednímu stupni naší cesty. Nejen nezbytnost prostoru a nátlak času nás vybízejí vyhradit si tyto odpovědi pro pozdější svazek, ale existují i jiné důvody, které jsou ještě důležitější. Zatím je

třeba dobře prostudovat tento základ mentalismu, protože později bude na něm umístěna vrchní stavba úžasného a rozumem odůvodněného odhalení.

Pošetilci, kteří lnou k tomu, co je osobní, i když všechna muka této trpící doby učí marnosti takového jednání, budou zaraženi zdánlivou prázdnotou těchto nauk a možná se od ní se zachvřením odvrátí. Ale ti inteligentní, kteří se naučili mnoho, přemýšleli hluboce a trpěli dlouho, budou připraveni přijmout tyto nauky, prázdnotu, všechno. Neboť oni pochopí, že když to udělají, budou přijímat pravdu po lžích, mír po bolesti, zrak po slepotě a skutečnost po iluzi. Budou-li sledovat tyto nauky až k jejich nejzazšímu konci, získají plné uskutečnění, a potom budou prožívat své dny ve vnitřní harmonii, která bude posvátnější a požehnanější, než by kdy mohl být kterýkoliv náboženský obřad, jasnější než může být kterýkoliv jógická zkušenost.

Až dosud jsme nepředstihli, s výjimkou jistých lehkých náznaků, nej-přednější západní kulturní myšlení. Jestliže ti, kteří sledovali technické kurzy ve filozofii, poznávají některé z těchto nauk, snažně je žádáme o shovívavost. Nechť jsou pamětlivi toho, že tyto stránky jsou psány především pro každého, kdo dbá o pravdu, ať už má nějaké akademické znalosti o filozofii, nebo nemá žádné. Západ již zná odvětví této nauky pod technickým názvem „idealismus“. Přesto je nutno zdůraznit, že toto je druhový název, obsahující protikladné zásady. Kdo například studuje v celku absolutní idealismus Hegelův, subjektivní idealismus Berkeleyův, objektivní idealismus Kantův a nihilistický idealismus Humeův, odejde zmaten a popleten. Je to jako když studujeme náboženství, tedy pojem, který může znamenat breptání středoafričských černochoů kolem groteskní dřevěné figury stejně jako klidné, tiché meditace křesťanských kvakerů. Zdá se, že nikdo nezná pravdu o idealismu nebo jeho klamnost. Jsou idealisté, kteří přijímají Boha, a idealisté, kteří Boha zavrhnou, právě tak jako jsou idealisté, kteří hájí existenci hmoty, a idealisté, kteří ji popírají. V každém případě se za idealismem ztrácí každá úvaha do šera a pak do temnoty, neboť i zastánci idealismu nevnímají za ním nic než mystérium. Každý krok dále kupředu, kterým se odváží vstoupit do tohoto

mystéria, způsobí, že ztrácejí svou cestu v dohadách a spekulacích. Jedině skrytá indická nauka odvážně, směle a úspěšně prozkoumala oblasti, které se prostírají od idealismu po celé cestě až k poslední pravdě.

Biskup Berkeley měl podivnou představu, že by bylo možné přemluvit ty, které nevědomky nazýval modloslužebníky, aby zanechali svého uctívání slunce, kdyby se dozvěděli, že není ničím jiným než jejich představou. Nikdy nenapadlo jeho zbožnou mysl, že moudří lidé mezi těmito uctívateli slunce byli sami právě tak dobře obeznámeni s idealismem jako on. Ale částečně proto, že nemohli povznést davy k takovému metafyzickému pojmu, ukázali ke slunci jako k jediné věci v tomto pozemském světě, která může vhodně snést porovnání s Bohem. Zde však není ani čas, ani místo pouštět se do akademického sporu. Tato kniha není pojednáním o metafyzice; představuje formální a poslední závěť pravdy.

Bude snad prospěšné vysvětlit těm, kteří se obávají, že skrytá nauka vede nutně k ateismu proto, že výraz „Bůh“ není výrazem podle našeho vkusu, neboť může pro každého člověka znamenat něco jiného. Řečeno nefilozofickým způsobem, můžeme být jisti, že nalezneme Boha na konci tohoto hledání, ale bude to Bůh takový, jaký On skutečně je. Nebude to ani velebený člověk náboženství, ani zředěný plyn metafyziky. Přesto však to bude Bůh, kterého lidé správně, ale vzdáleně uctívají v orientálních chrámech i v západních kostelích, v sluncem zalitých mešitách i v šerých cihlových kaplích, ale po kterém šlapou a snaží se ho trýznit svou nevědomou nenávisť a nesnášenlivým pronásledováním jiných lidí. Nalezneme Boha, jehož zkarikovaný obraz pohrdaví racionalisté nebo rozhořčení ateisté právem zavrhují a proti jehož krutosti se oprávněně bouří, ale jehož nesprávně popírají, neboť On není ničím jiným, než jejich vlastním nejvyšším Já. Nalezneme Boha, kterého vychrtlí asketi hledají, ale nenacházejí v temných jeskyních a ve vyhladovělých tělech, a před nímž přesycení světáci zavírají dveře v nočních klubech a diskotékových halách, ale který paradoxně přebývá jak v jeskyních, tak v klubech neviděn, nepovšimnut a neznám. Nalezneme onoho Boha, po němž meditující mystici a transem uchvácení jogíni předčasně tápou ve

svých srdcích; boží aura míruplného světla je vše, čeho se dotknou, neboť plamen by v jediném okamžiku sežehl jejich ego, hledající extázi; ale až jednou uposlechnou anděla, jehož meč je dříve či později přivede zpět do světa, který chtěli opustit, a až poznají, co je to, co je obklopuje, vydá jim brzy pátrání v jáství své poslední tajemství, jak zdůrazňují staří indiští mudrci. Všechny tyto lidi, kteří se marně, avšak nevědomě, pokoušejí odstranit skutečnost a kteří pro uctívání vztyčují Boha své vlastní představy, pouhou modlu své vlastní výroby, přivede filozofie k pravému Bohu, kterého budou od onoho okamžiku uctívat v plném vědomí toho, co dělají. Nakonec nalezneme onu nedefinovatelnou podstatu světa, vědcům dosud neznámou, o níž se domnívají, že je jakýmsi druhem energie.

Můžeme nyní začít chápat, proč se nejvyšší stezka vždy vyučovala tajně. Knihy a texty choval učitel ve svém majetku, aby je odhalil a vyloužil jedině, když kandidáti prošli ostatními cestami. Bylo by bývalo nemoudré vyučovat širokou veřejnost. Lidé nemohou unést poznání pravdy o skutečné přirozenosti tohoto světa, a proto prchají od jejích prvních záblesků k bezprostřední útěše iluzivní existence. Neboť pojem, že je zde hmotný svět, který stojí před nimi a existuje mimo ně, je okamžitý, bezprostřední a neodolatelný. Není to něco, k čemu dojdou namáhavým procesem logického uvažování; je to samozřejmé, mocné intuitivní vnímání, které se zdá být nepopíratelné a které zřejmě nezávisí na žádné vypracované teorii, kterou lze vyvrátit. Jenom nepřetržité řady důmyslných otázek, kladených v dlouhém období osobní výuky, by mohly vůbec kdy ukázat prostému nepřemýšlejícímu člověku, že jeho materialistický realismus je neopodstatněný a že filozofův promýšlený mentalismus se zakládá na skálopevném faktu.

Veliký strach, jenž sestupuje na každého, když se dozví, že hmota, prostor a čas neexistují mimo člověka samého, je neoprávněný. Tato neexistence ho nezavazuje *vjemů* hmoty, prostoru a času. Nestačí vidět zřejmě objektivní svět, rozprostírající se v prostoru, a pozorovat jeho události, jak následují v čase, a pociťovat jeho pevnost? Mentalismus ho neolupuje o tyto vjemy, které zakouší; pouze je vysvětluje. Co na tom,

vzdá-li se svých iluzí o nich? Proč by měl žádat něco víc než pravdu samotnou? Filozofie musí zůstat věrna faktům; vjem je fakt, ale hmota, čas a prostor jsou prokázány domněnkami. Zde je filozofie daleko přesnější než věda. V praktickém životě člověka není žádný patrný rozdíl, jedině oprava nesprávných pojmů v jeho mentálním životě. Čokoláda bude chutnat právě tak sladce a právě tak lahodně, když bude vědět, že je souhrnem vjemů, jako když ji mylně považoval za hmotnou substanci, a stroj jeho vozu odhrčí právě tak hlučně jako dříve. Neztratí žádnou věc, kterou má rád, ba ani žádnou z radostí života, pouze je bude správně chápat. Ulice, domy a lidé kolem poskytují mudrci přesně tentýž pohled, jako poskytují nevědomému člověku. Mudrc však je osvícen úvahou, a proto ví, že všechny tyto různé tvary jsou mentální; ví také, že mysl je látkou všech těchto výtvorů, kdežto nevědomý člověk je zcela slepý k této pravdě, on neuvažuje. Mentalismus ohromí prostoduchého člověka svou zřejmou hloubkou a složitostí, ale když je jednou dobře prozkoumán a tedy dobře pochopen, nic se nemůže jevit jednodušší nebo jasnější.

Staří indičtí mudrci sepsali nauku, která předem nastínila některé objevy nejlepších moderních západních vědců. Tatáž věda, která nám dala v minulém století pustou beznadějnost smrtelnosti a materialismu, nám dá jasnou nadějnost mentalismu v tomto století. Pravda bude upevněna na základě prokázaného důkazu; ke své podpoře nebude potřebovat nic mystického. Čas je zralejší pro to, aby svět dospěl k této věky staré pravdě, ale musí k ní dojít ve výrazech vědeckých pojmů dvacátého století. Tato nauka zůstávala odloučena od světa dosti dlouho. Nepostačí však přeložit pouze její učení do západních jazyků; je třeba ji také konstruktivně interpretovat.

Žijeme ve věku změny. Králové, vlády a konstituce byly smeteny ze svých podstavců a běžné vědecké pojmy byly vyhozeny z oken laboratoří. Ve světě vědění dvacátého století je však ze všech změn největší ta, kterou nejpřednější z vědeckých badatelů realizují před našima očima. Tento základní obrat v rozhledu vzdělaných lidí nebude znamenat nic menšího, než že přivede celý svět do okruhu myšlenky a tak pře-

mění hmotu v představu. Právě tak jako studium radioaktivní substance otevřelo vědě nový obzor, když se zdály být u konce její staré směry pátrání, tak toto studium vztahu mezi světem a člověkem, mezi hmotou a myslí, bude zanedlouho končit objevem, že celé panoráma světa od hvězdy pozorované teleskopem až k buňce pozorované mikroskopem, panoráma, které stojí před našima očima, je ve skutečnosti mentální konstrukcí. Zničí kořeny i větve materialismu a otevře dokořán brány, které vedou k nekonečné skutečnosti, jejímž poznáním je *Pravda*.

EPILOG

FILOZOFICKÝ ŽIVOT

To, že toto učení bylo zapomínáno, zanedbáváno a špatně chápáno po tolik století v netečných klášterech nebo v odlehlých horských jeskyních není jeho vina. Je to vina lidí. Těch, kteří dovedli pochopit jeho nesmírně praktický význam, jeho živoucí blízkost, bylo samozřejmě velmi málo. Takové pochopení lze získat jedině obtížným intelektuálním úsilím, jež je mimo schopnost většiny lidí. Ale zpravidla dostaneme to, co zaplatíme. Dle toho je nutno hodnotit toto učení, které jedině by mohlo vést lidstvo ke správnému řešení obtížných problémů. Je to drahocenný ryzí diamant, nikoli laciný kousek skla.

Žijeme v praktickém světě. Lidé mohou teoretizovat tak, jak si přejí, ale musejí jednat, pracovat a stýkat se s jinými lidmi. Proto se objeví otázka, zda tato nauka způsobí nějakou změnu ve způsobu, jakým lidé žijí na zemi.

Je totiž široce rozšířeným názorem, že filozofie je aristokraticky oddělena od naléhavých záležitostí každodenní existence, že filozof - není-li pošetilec nebo dokonce blázen - je beznadějně nepraktický člověk, zaměstnávající se pouze vymyšlenými problémy, a že sledování pravdy je kratochvílí pro ty, kteří nenesou břímě praktických zodpovědností, nebo pro knihomoly prolézající knihovny, nebo pro lenošivé snílky, kteří chtějí utéci od činnosti. Všeobecně se věří, že filozof má nepřírozený postoj rozdvojení mezi vnitřním životem myšlení a zevním životem činnosti.

To může být pravda o onom čistě metafyzickém hloubání nebo o teologickém spřádání pavučiny, které se vydávají za filozofii, ale není to pravda o ryzí filozofii, o takové, jakou sledovali někteří z nejlepších starověkých řeckých občanů, a je to zcela nepravdivé o skryté indické filozofii. Ztratila-li tak zvaná filozofie spojení se životem, je to proto, že se sama ztratila v bludišti dlouhých technických slov nebo udělala ta-

kového fetišu z důvtipných logických kliček, které nepotěší nikoho, jen snad dialektiku; že zapomněla na svůj základ - fakta lidské zkušenosti. Snad v žádném jiném studiu nejsou lidé tak uchvázeni zvuknými slovy a mnohoslabičnými názvy, které zakrývají omyl a přikrašují klamný závěr, ani v žádném jiném studiu nevznikla tak zbytečná a odstrašující terminologie. Filozof, který nemůže říci to, co chce říci, s minimem dlouhých, nesnadných a neobvyklých slov a je nucen zaplétat se do užívání jejich maxima, nezaplétá se možná jenom sám do skrytých nepravd, ale určitě zadržuje nemálo upřímných kandidátů před branami samotné filozofie.

Jestliže se taková filozofie ztratila z dosahu běžného chápání do slovní prázdnoty nebo klesla z velké vážnosti do opovržení, pak zasluhují výtku sami tak zvaní filozofové. Píší totiž své myšlenky v technické, nesrozumitelné řeči, která zakrývá význam a škodí jasnosti a buduje překážky nesrozumitelnosti kolem základních a vznešených pravd. Konstruují systém úvah o světě a o životě, které nepočítají se základními fakty světa a života. Přehlížejí úžasný přínos vědy a jsou odkázáni na to, aby si hráli se svými vlastními fantaziemi. Začínají své úvahy s libovolnými nápady jiných filozofů, místo aby začali s ověřenými fakty světa, kterému stojí tvář v tvář. V tom se pozoruhodně podobají mystikům. Napodobují jeden druhého a uváznou v literární historii filozofie, místo aby činně tvořili filozofii novou.

Co je náplní filozofie? Jaký určitý cíl má na zřeteli? Jaká je správná úloha filozofa? Jaké jsou praktické úkoly filozofie? Nejkratší odpověď na všechny tyto otázky je toto: Ryzí filozofie ukazuje lidem jak žít! Kdyby to nemohla dělat, kdyby nemohla sloužit praktickým účelům, neměla by žádnou cenu. Nelopotí se nejhlubšími vrstvami myšlenek pouze proto, aby se odcizila trpícímu světu. Nekončí v abstrakci, ale v činnosti. Plody filozofie mohou být sklizeny jedině na této tvrdé zemi, ne v nějakém vzdáleném metafyzickém nebi. Filozofie v sobě zahrnuje individuální práci a práci ve společnosti, která musí viditelně přispívat k blahu naší rasy a musí být pocíťována v živoucí historii; jinak to není pravá filozofie. Musí ospravedlnit svou existenci tím, co může vykonat, a ne tím, co si

může představit. Musí ukázat lidem nejenom to, čím skutečně jsou, ale také jak by se měli v životě chovat.

Faktem je, že filozofie způsobí revoluční rozdíl, když je aplikována na lidskou existenci, vyjádřena v lidských skutcích a vkládána do mezilidských styků. Hluboce chovaným přáním těch, kteří jsou žijícími strážci skryté nauky v našem trýzněném věku, je, aby skončil umělý rozchod, který existuje mezi filozofií a praktickým životem. Jejich upřímným přáním je přivést lidi k tomu, aby si uvědomili, že filozofie je úzce spojena s životem a že je užitečná jako vůdce, inspirátor i soudce. Bude jedním z posláních následujícího svazku čelit běžné kritice, že filozofové se mohou zabývat jen záležitostmi, které jsou natolik vzdálené dennímu životu, že nejsou nikomu užitečné. Bude tam ukázáno, že pravý opak je správný, pokud jde o skrytou nauku, *neboť její závěrečné učení ovlivňuje každý okamžik pozemské existence člověka.*

Filozofie není chabou fikcí, vhodnou pouze pro snílky, je určena především pro lidi, žijící ve světě činnosti. Zajímá se o celý okruh existence, nejen o úsek. Stáváme se dočasnými filozofy v tom okamžiku, kdy začneme uvažovat o životě, v okamžiku, kdy začneme zvažovat poučení ze zkušenosti, v okamžiku, kdy pátráme po významu nebo vysvětlení světa, v němž se nalézáme. V čem jde odborník filozof dále než my, je to, že žádá, aby *veškerá* zkušenost byla látkou pro úvahy, aby se meditovalo o zkušenosti celé existence. Ale kritik se zeptá, jak je to možné, když dějiny ještě nenapsaly své poslední slovo, když zkušeností stále přibývá a život nikdy nekončí? Odpověď je, že právě tak, jako se kruh může nekonečně rozšiřovat, aniž by přestal být kruhem, tak zkušenost se může neustále rozšiřovat, aniž by *pravda* zkušenosti přestala být pravdou. A tato pravda je posledním cílem filozofa. Proto musí filozof pracovat metodicky, proto musí nejdříve stanovit pravý význam univerzální zkušenosti a pak se snažit přeložit tento význam do výrazů konkrétní činnosti. Své viditelné činy musí nejprve ospravedlnit svými neviditelnými úvahami.

Svět nepotřebuje nauku, která považuje všední život lidí za něco cizího a odděleného. Svět má pravdu. Filozof nezná žádné místo v tomto širém

vesmíru, odkud by pravda měla být vypuzena. Proto konstatuje, že její principy lze všude použít, že jsou přítomné všude a že ten, kdo je přezírá, činí tak na své vlastní nebezpečí. Filozofií je to, co lze použít; musí být uvedena do praxe, jinak je jenom poloviční filozofií. Věří v inspirovanou činnost a osvícenou službu. Její hodnotu nezná diletant, který si chvíli pohrává s akademickými teoriemi a pak na ně zapomene. Filozofie může být vnesena do činnosti; může být vhodně využita lidmi těžce pracujícími, lidmi trpícími a představiteli výkonné moci společnosti: ukazuje každému, jak by měl žít ve zvláštních okolnostech, v nichž se nalézá. Každý čin ryzího filozofa je totiž přímým výsledkem oněch idejí, o něž tak namáhavě bojuje. Učí se správným pravidlům životní hry a směřuje k tomu, aby je poslouchal.

Filozofie je proto stejně pro člověka odsouzeného k příšerné šibenici, jako pro člověka, který ho odsuzuje z vysoké soudní stolice. Odhaluje pravdu, jejíž používání v denním životě zastavuje strach, odstraňuje pochybnost, poskytuje inspiraci a podněcuje mentální sílu. Ať jsme dělníky s motykou a pluhem, nebo chirurgy se skalpelem a lancetou, nebo řediteli u psacích stolů s lesknoucím se povrchem, všichni se setkáváme s kritickými okamžiky, kdy potřebujeme bezpečné vedení, pevný ukazující prst, který může poskytnout jedině filozofie. Ona jediná se zabývá přísnou pravdou situace, ne jejími citovými pokrouceninami nebo jejím egoistickým zastíráním. Hodnota filozofie spočívá proto v jejím praktickém příspěvku pro denní život. Souvislost mezi úřadem, továrnou, statkem, divadlem, domovem a filozofií je přímá a zřejmá. Filozofie je vůdcem celého života. Její konečnou hodnotou je, že nám říká, jak máme žít a jak se utkávat se svými nesnázemi a pokušeními a jak je ovládat.

Studium skryté nauky vyžaduje, aby člověk prošel přísnou intelektuální disciplínou, která se může prodloužit na několik let podle žakovy rozumové schopnosti. Rozhodněji nelze získat rychle. Jakmile se však toto vědění jednou získá, dokáže svou praktickou hodnotu tím, že obstojí v každé zkoušce. Moudrost, kterou uděluje, etika, kterou podporuje, síla, kterou dává, klid, který šíří, a intelektuální schopnost, kterou rozvíjí - to vše se spojuje, aby učinilo žáka, který dokončuje svůj vý-

cvik, který přechází od nevědomosti k vědění, lepším člověkem. Obrátí-li se k politice, bude prokazovat lepší, nikoli horší službu. Chopí-li se tovární výroby, jeho výrobky budou poctivé a hodnotné. Člověk cvičený v práci a v úsilí filozofického uvažování se chopí každého praktického problému, jakmile tento vyvstane, s jasným insightem a jedině on bude nejspolehlivější podat o věci správný úsudek.

Všechny naše ideje jsou němé, dokud se nesnažíme je uplatnit v praktickém životě. Pak získají hlas a lidé naše poselství. Filozofický život není pouhým zlomkem života, který se má prožít v zaprášené knihovně; je to neustálá zkušenost, ať již se prožívá doma, v obchodě, ve sněmovně, nebo na statku. Člověk bude lepším občanem, je-li filozofem, právě tak jako bude lepším filozofem, je-li občanem. Jestliže ho jeho studia oddělují *zevně* od všestranného života jeho společnosti, pak ať jsou čímkoliv jiným, jistě nejsou filozofickými studiemi. Neboť filozof musí vkládat do jemných nebo důmyslných vět, které píše nebo pronáší, obsah neustálé nezištné činnosti, jinak bude pouze polovičním filozofem. Jedině tehdy, když mu zásady filozofie pronikly do krve, stává se skutečným filozofem.

Pravda je dynamická, nikoli narkotická!

Filozof bude vždy shledáván rozumným, citlivým, praktickým a vyrovnaným člověkem ve svém každodenním jednání. Chápe dobře, že se musí pohybovat obě křídla ptáka, aby jej udržela ve vyrovnaném letu, a že obě stránky člověka - myšlení a činnost - musí spolupracovat, aby ho udržely ve vyrovnané existenci. Ale jeho rovnováha je širší než to. Uprostřed neklidného ruchu moderní společnosti zůstává vnitřně klidný a nevzrušený. Jeho mír je ukován tak tvrdě, že vytrvá, i když vyjde z klidného filozofického útulku na neklidnou ulici.

Filozofická disciplína cvičí mysl a prostřednictvím mysli všechny činy člověka. Myšlenky, které jsou vytrvale a intenzívně udržovány, směřují dříve či později k tomu, aby promluvily v činech. Lidé zplodili ošklivý věk, v němž jsme se zrodili, protože si neuvědomují sílu soustředěného myšlení, které může pomoci nebo ublížit jiným. Anž se připojíme k těm, kteří škodí dobré věci ubohou logikou a ještě horší filozofií, když popírají moc

zevního okolí, můžeme přesto říci, že všeobecný a obvyklý směr myšlení směřuje nakonec a velkou měrou k tomu, aby se znovu projevil v povaze našeho okolí. Mysl má jak přitažlivé, tak odpudivé vlastnosti. Přitahuje jiné mysli a hmotné podmínky podobné povahy; odpuzuje ty, jež jsou neshodného druhu. Tato činnost se děje nepřetržitě v podvědomém jáství člověka; nemusí si jí být vždy vědom, aby působila. Tento tichý vliv nepřestává nikdy působit. Jen tehdy, když jej vidíme nápadně v životech dobrých nebo zlých géniů, nejasně si uvědomujeme, jaká moc spočívá skryta v ovládaném a soustředěném myšlení.

Je to neviditelný vnitřní člověk myšlení a cítění, kdo diktuje denní činnost a reakce člověka, kdo se mu dívá do tváře, když je sám, a kdo žije tajnou existencí, která buď uvádí do nebezpečí, nebo chrání celou jeho zevní existenci. Myšlenky, které nejčastěji zaměstnávají jeho mysl, a nálady, které nejčastěji naplňují jeho srdce, jsou jeho neviditelnými vládci a u porovnání s hmotným tělem, tvoří jeho důležitější jáství. Mladší rasy Západu se nejdříve dívají na zevní postavu člověka, když ho chtějí ohodnotit. Starší národové Asie věděli již před tisíciletími, že jeho největší síla pro blaho nebo žal leží skryta v jeho mysli. Staří mudrci, kteří seděli se skříženými nohama a dobrotivými tvářemi v himálajských lesích, učili své uctivé žáky této životní pravdě. A tak se tato nauka plně ospravedlňuje na té nejvíce prospěšné bázi.

O CHOVÁNÍ A UMĚNÍ

Všechno a každý je ve vztahu k něčemu nebo k někomu. Nic a nikdo nestojí sám. Život každého tvora je těsně spojen s životy druhých; jeho domnělá oddělenost a chlubná neodvislost je klam. Lidstvo obzvláště je mezi sebou propojeno. Proto filozof není pouze filozofem; je také členem společnosti. Nemůže uniknout, aby jím nebyl. Nemůže se úplně vyprostit. I když odejde do jeskyně, bude potřebovat druhého člověka, aby o něj pečoval, nebo psa, aby ho provázel, nebo krávu, aby mu dávala mléko, a hle! již je zde společnost dvou. Jak se bude chovat v této společnosti, bude záviset na etických principech, které zůstanou přesně tytéž, i kdyby

to byla společnost dvou milionů a ne pouze dvou. Přispívá tedy filozofie něčím k etice, něčím k hodnotám a něčím k vyznačení správné cesty povinnosti?

Odpovědí je, že na celém světě jediné filozofie přispívá k řešení lidské existence v plném rozsahu. Když si jednou uvědomíme tuto velikou pravdu, pak všechny nejdůležitější otázky, které trápí lidstvo, vezmou na sebe zcela novou tvářnost. Tehdy a teprve tehdy je možné dosáhnout uspokojujícího rozřešení starých a spleťtých problémů. Samo ovzduší, v němž se mají vypracovat tyto odpovědi, bude zcela změněno. Budeme nuceni, ať se nám to líbí nebo ne, vyjádřit staré otázky novým způsobem, protože měřítko vztahu bude nyní docela jiné, než bylo až dosud. Zde nalézá žák filozofie skutečnou hodnotu svých studií a dostává svou odměnu v probuzeném insightu, který mu ukazuje, jak jednat správně, moudře a dobře. Filozof nemůže mít nikdy nezdár v životě i kdyby měl jakýkoliv nezdár z hlediska „lidského štěstí“.

Filozofie je určena nejen k tomu, aby vykládala svět, ale také aby jej zlepšila, neboť ona sleduje ideje k jejich praktickému závěru. Společenský nebo osobní idealismus musí být spojen s dosažitelným cílem, jinak bude škodlivý. Filozofie opatřuje kompasem lidi hnané proudem. Je tedy právě tak pro ty, kteří postrádají jakýkoliv princip etického vedení ve svých životech, jako pro ty, kteří hledají čisté poznání. Shledají, že filozofie je nej větší pomocí k dosažení správných rozhodnutí v požadavcích praktického života. Co by mohlo být užitečnější v celém dosahu lidské kultury než toto?

Neexistuje ani jediná minuta dne, kdy nejsme zaujati děláním něčeho nebo přemýšlením o něčem, a tento proces trvá po celý náš bdělý život; je to nekonečná a neustálá činnost. Problém, zda to, co děláme nebo o čem přemýšlíme, je správné nebo nesprávné, nejlepší nebo nejhorší, je tedy problém etický; je to jeden z nej základnějších a nej důležitějších problémů, které můžeme vytýčit.

Existují dvě otázky, které se staví denně před každého člověka. Jsou to: Jaký způsob jednání je pro mne správný? Která věc je pro mne natolik správná, abych ji hledal? Různé jiné problémy jsou zahrnuty v tomto

jediném problému: co tvoří povinnost člověka. Některé z nich jsou:

- a) Co je mou nejvyšší povinností na rozdíl od mé bezprostřední povinnosti, skutečně podstatnou povinností na rozdíl od povinnosti běžné?
- b) Co ospravedlňuje přijetí názoru, že existuje něco takového jako povinnost a že to není výtvar lidské fantazie?
- c) Co je ustálenou mírou, která mi dovoluje odstupňovat povinnosti na nějaké stupnici?

Toto všechno jsou však filozofické problémy. To naznačuje, že čistá filozofie má ten nejpraktičtější vliv na život. A cokoli člověk vytýčí jako správné nebo nesprávné, je vědomým nebo nevědomým odrazem jeho vědomé nebo nevědomé životní filozofie. Jeho všeobecný názorný vesmír, tedy jeho vědomý nebo nevědomý filozofický názor, ho vybavuje měřítkem jak označit nebo prozkoumat povinnosti nebo touhy. Když se filozofie uplatňuje v chování, zajímá se méně o stanovení zvláštních pravidel, ale více o stanovení základních principů. Stará se méně o malé zákonité klauzule a více o široké způsoby žití.

Lidské chování zpravidla ovládá touha. Všechna přání, všechny city, vášně, energie, touhy, sympatie a antipatie se začnou samy regulovat, když je lépe chápeme, když chápeme lépe sami sebe a když chápeme lépe svět. Hodnota tohoto studia se projevuje v obnovené citové rovnováze, a ta se zase blahodárně projevuje v tělesných stavech. Normalizuje krevní tlak a reguluje sekrece žláz. Dále, harmonicky uceluje neurofyzilogické funkce. Ukázněně vášně, přemáhá zlozvyky a odstraňuje nervový strach. Uklidňuje srdce, umožňuje rozumně myslit a vnáší účel do života. Má neobyčejnou cenu pro krále, vládce, prezidenty, vládní činitele, ale i pro odborníky, jako jsou lékaři, právníci, vychovatelé a představitelé obchodní výkonné moci. Studium filozofie přináší užitek, který blahodárně ovlivňuje jak osobní stránky života, tak i ty, které se týkají povolání.

Je velkým nepochopením myslet si, že filozof musí být přívržencem askeze, stoupcem životní negace, zcela vzdálený lidským zájmům a lidským radostem. V pravé filozofii není místo pro nevyléčitelné rozpory asketicko-hedonistického konfliktu. Úzkoprsý asketa popírá život a pohlíží na svět jako na zrádnou past. Ale filozof ho shledává užitečnou

školou, v níž se naučí mnoho a kde žije s plným pochopením. Zkušenost mu nenabízí pouze teoretickou potravu nebo myšlenkový obsah, ale také praktický výcvik k získání moudrosti.

Nicméně, Eros a chtivost musejí být náležitě drženy na uzdě. Každý rozumný člověk, který chce upevnit svůj život, je opravdu tak trochu asketou. Síla, kterou dává sebeovládání jeho mentálnímu, etickému a fyzickému charakteru, mu pomáhá v každém směru. Když se takový člověk obrátí k hledání pravdy, bude potřebovat ještě více této vnitřní síly. Ochablý slaboch, který podléhá každému impulsu, nezná potěšení být neodvislý, nezná uspokojení ze svobody - nebýt v otroctví ničeho. Ale takové zdravé omezení se nikdy nesmí zaměňovat s nezdravým, nepřirozeným a úplným odmítáním všeho lidského. Jsme zde proto, abychom žili a ne proto, abychom utíkali od života. Musíme nalézt způsob existence, který je rozumný a vyrovnaný, nikoli fanatický a vzdálený. Všechno přemrštěné je omylem; přemrštěné dobro plodí čerstvé zlo, přemrštěná ctnost tvoří novou neřest.

Filozof se neobává žádné stránky života. Učiní protichůdné doplňujícím! Proto nepotřebuje utíkat ze světa jako asketa. Jestliže považuje nějaký útěk za nutný, provede ho tajně uvnitř svého srdce a neoznamuje ho veřejně oblečením barevného mnišského roucha. Podle jeho názoru nepovede k moudrosti žádné opuštění světa, protože on ví, že byl postaven do světa, aby se naučil jeho lekcím. Nicméně je zajedno s mničem v tom, že si přeje být osvobozen od otroctví tužeb a že hledá vládu nad svými vlastními city. Dále však nemůže putovat s fanatickým asketou. Tím, že hlavní úsilí filozofa je namířeno směrem k ovládnutí myšlení a k ukáznění intelektu, bude odměněn schopností procházet pohodlím i nepohodlím s takovým odpoutáním, že udrží jeho mysl nezčeřenou a opatří mu sílu pracovat uprostřed intenzivního ruchu jakéhokoliv okolí bez nejmenší ztráty vnitřního klidu.

Asketický život je dobrým a nutným začátkem, ale když je zmrazen do frigidity a strnulosti a stane se profesí, je to špatný konec. Moudrý člověk se neobává schválit ušlechtilé a výborné řádky Terence: „Jsem člověkem; nic z toho, co je lidské, mi není cizí.“ Bude se pohybovat bez pokušení

v uspěchaném proudu městských davů, kde je ho třeba, zatímco bázliví se skrývají v jeskyních; udrží si svůj jasný klid uprostřed práce nebo volného času, neboť jeho asketické zřeknutí se je skryto hluboko v mysli. Nebude mít zapotřebí, aby zničil lidskou náklonost jen proto, aby zničil lidský egoismus. K udržení citové rovnováhy nebude muset přezírat poklady umění ani půvaby přírody.

Ale problémy činnosti a chování nevyčerpávají zájem člověka o společnost a o svět. On se také snaží obojí zkrášlit, a tak se rodí umění. Filozofie musí pro umění najít místo a zhodnotit jeho příspěvek pro celek. Umění je opravdu palivem pro filozofické snažení. Proč se člověk cítí přitahován k hudbě, malířství, architektuře, poezii, dramatu a k jiným uměním? Co je to krása, která vábí člověka prostřednictvím jeho menších lásek? Je pěstování umělecké citlivosti stupněm k jeho hledání? Ti, kteří se domnívají, že filozofie odděluje člověka ode všeho, co je hřejivé a krásné v životě, se mýlí. Vůně bílého jasnímu mu působí právě tolik potěšení jako jiným lidem, a určitě na něho zapůsobí uchvacující krása slunce, zapadajícího jako velká ohnivá koule, rovněž něžný hlas houslí nebude pro něho bezvýznamný. Liší se od jiných lidí v tom, že zůstává stále zakotven ve vyšším hledisku, které zařaduje tyto zkušenosti tam, kam patří, a nedovoluje, aby ho uchvátily úplně.

Práce pravého umělce je především prací obrazotvornou. Je oprávněn nazývat se tvořivým umělcem do té míry, do jaké může vytvořit původní dílo tím, co má jako první k dispozici -*obrazotvorností*. Může-li pracovat jen druhým způsobem, tedy pouze fotograficky kopírovat v malbě, ve dřevě, v kamení, ve slově nebo ve zvuku to, co jiní již vytvořili, nazýváme ho talentovaným umělcem, ale ne tvořivým umělcem. Kompetentní kritici jdou skutečně tak daleko, že oddělují obě třídy a odmítají obdařit titulem umělec toho, kdo nemá obrazotvornost a nazývají ho pouze řemeslníkem. Obvykle existují v dílech génia autentická znamení, která ukazují hloubku jeho obrazotvorné síly.

Nicméně představitivost sama není nakonec ničím jiným než spleť mentálních obrazů, tedy *myšlenek*. Mozart, který byl géniem dokonce již jako dítě, popsal postup své zkušenosti hudební kompozice krátkou, ale

osvětlující větou: „Všechno to hledání a tvoření ve mně probíhá jako ve velmi živém snu!" V tomto světě, který si umělec vytvořil ze sebe sama, musí zdomácnět tak dokonale a musí jím být tak zaujat, že bude pociťovat příchod času k jídlu jako vyrušení a příchod přátel jako obtěžování. Proto se Balzac zamykal v pokoji ve dne v noci. Když psal ony obdivuhodné romány, byl právě tak ve stavu polotransu, jako kterýkoli indický jogín. To, že Balzac dobře chápal mystický charakter svého umění, dokazuje jeho vlastní výrok: „Spisovatel dnes nahrazuje kněze... utěšuje, odsuzuje, prorokuje. Jeho hlas nezaznívá v lodi katedrály, šíří se jako burácení hromu od jednoho konce světa k druhému." Tvoření pravého umění není ničím menším než cvičením jógy. Umělec je na stejné úrovni s mystikem, jenomže on hledá pamětihodnou krásu tam, kde mystik hledá pamětihodný mír.

Inspirace prostě znamená, že umělec je tak uchvácen řadami *představ*, že ho po daný čas zcela ovládá jejich skutečnost. Pro něho se myšlenka stala dočasně tím, co je pociťováno jako Skutečné. V tomto ohledu je umělec opravdovým mystikem. Oba získávají vroucí víru ve skutečnost svých mentálních konstrukcí. Oba přicházejí nevědomky k pravdě mentalismu toutéž cestou - tím, že se intenzívně, soustředěně ponoří do jediné převládající představy nebo do jediné řady myšlenek. Oba jsou nakonec vědomými, polovědomými nebo nevědomými věřícími v mentalismus. Malíř Whistler viděl velkou krásu v řece Temži, zastřené mlhou, jež zahalovala její špinavé bárky a loděnice, hráze s pobíhajícími krysami a vlečné parníky; to skutečně znamená, že krásu kterou viděl, byla obsažena v jeho vlastní mysli. Umělec, který by chtěl dosáhnout úrovně tvořivého génia, musí být mentalistou. Musí věřit v tuto jemnou a ušlechtilou nauku, která se hodí jen pro jemné a ušlechtilé povahy. Kdyby byl jiný, byl by nepoctivý ke své vlastní zkušenosti a slepý k jejímu skrytému významu.

Slyšíme často o zotročující extázi, v níž umělec tvoří své dílo, a o zádušné melancholii, která pak následuje. Vznáší se chvíli v oblacích, ale potom chodí po zemi olověnými nohama, lituje, že nedovedl zachytit svou povznesenou náladu, že ji nedovedl udržet. Nezávid' me mu! Platí

těžce za své extáze; platí za ně mincí chmurných nálad a temných depresí.

Je dvojí vysvětlení, dvě příčiny, vysvětlující tento fakt, který možno nalézt ve všech životopisech géniů: první je, že během tvořivé práce zapomíná na sebe, že ztrácí úplně své *já*, neboť jedině dokonalým soustředěním může uskutečnit dokonalé dílo. Jestliže nemůže zapomenout na své ego, pak se nemůže dokonale soustředit, nemůže se tudíž stát dokonalým umělcem. Nebo se sjednotí citově se svým čekajícím obecenstvem, vnoří svou individualitu do *jiných* a takto ztrácí své ego z jiné příčiny. Druhé vysvětlení je, že krátká radost, kterou získává z těchto vzácných okamžiků, kdy je ponořen ve své představě, je tatáž, kterou jeho obecenstvo později získá až spatří nebo až bude vnímat dokončený výtvar jeho práce. Jestliže tento druhý fakt vůbec něco znamená, pak znamená to, že jak umělec v určitém okamžiku inspirovaného tvoření, tak obecenstvo zcela zaujaté vnímáním jsou, nebo by měli být, naprosto ponořeni do světa představ. V této posvátné chvíli shledávají myšlenku nadevše důležitou a právě tak skutečnou, jako dříve považovali ve své víře hmotný svět. Kromě toho, umělec v touze nalézt dokonalý výraz svých představ v malbě nebo na papíře se nevědomky snaží zdolat domnělé překážky mezi myšlenkou a věcí, mezi myslí a hmotou. On zkrátka usiluje o zkonstruování druhé představy, která má být dokonalou kopií jeho první představy.

Nyní můžeme chápat, proč umělec trpí, když jeho tvořivá nálada zmizí. Tehdy, psychologicky řečeno, upadá zpět do všedního egoistického stavu a do obyčejného nesoustředěného stavu. Kontrast je tak nápadný jako mezi červeným a bílým a podle toho ovlivňuje jeho city. To jsou některá základní poučení filozofie vzhledem k umění.

NAUKA O KARMĚ

Vědecká elita minulého století přezírala fakt, že mysl je základem, jenž udržuje vše ostatní v lidském životě. Nacházela se proto v postoji eticky nebezpečného materialismu, který udělal z člověka mechanicky

řízeného dvounohého tvora. I když se dnes přední vědci vynořují z tohoto materialistického období, prudké útoky jejich předchůdců vážně poškodily stavbu náboženské autority a velmi oslabily sílu náboženského vlivu. Zpopularizování vědy na Západě činí davy méně přístupné napomenutím a disciplínám, které předkládá náboženství. Kromě toho, následkem válek bývá často úpadek náboženské víry a lhostejnost k zákoníkům morálky.

Blížíme se proto k době, kdy bude hlavní společenské ospravedlnění náboženství - jeho moc udržovat chování davu v jistých mezích - určitě oslabeno. Příklad ruského násilného zavržení organizovaného náboženství, které následovalo po první světové válce a revoluci, je jevem, který je třeba klidně a střízlivě vzít v úvahu. Nemělo by být nadšeně obdivováno nezopovědnými a nevyrovnanými, ani by nemělo být odsuzováno zpátečníky a nepoučitelnými. Neboť stojíme tváří v tvář období, kdy rozklad morálních principů, uvolňování společenských pout, snižování individuálních měřítek a všeobecný sklon otrásat společností a pobuřovat ji se spojují, aby vytvořily eticky nebezpečnou situaci. Ti, kteří se starají o lidské blaho, by měli pochopit, že zastaralé principy, které ztratily mnoho ze své síly, si s touto situací nebudou umět přiměřeně poradit. Náboženství se nebude moci vyhnout této přísné otázce a udělá lépe pro lidstvo i pro sebe, když jí bude čelit s odvahou a se zdravým rozumem. Jeho přispění je vždy potřebné, ale musí být vhodné.

Každé instituční ortodoxní náboženství se může zachránit z krize, jejíž úvodní dunění již ohlašuje její příchod a dokonce může účinně rozšířit svůj vliv, jestliže bude mít odvalu za prvé, odložit špatné zvyky, když to bude třeba, a nalézt lepší život pro člověka; za druhé, řídit se tím, co je v něm eticky nejvyššího a ne nejnižšího; a za třetí, jestliže opustí mentální otročení dětinskému dogmatu a stane se intelektuálně pokrokové. Mělo by připustit nové názory nebo změnit a přizpůsobit svůj systém, kdekoli je to nutné. Musí postupovat souběžně s intelektem člověka, musí se pohybovat s naší měnící se dobou a nezůstávat nepružnou zatvrzelou vírou. Někteří rozumnější duchovní se již vzdali svých starých primitivních představ ve prospěch postupujícího vědění, ale mnohem více jich

je pouhými uzlíky bázlivých konvenčních pověr, pěkně svázaných dohromady a ozdobených kloboukem, oděvem a střevíci. Veledůstojný Inge neváhal hájit odvážné rozumné změny v křesťanské nauce, zatímco v Africe a v Asii islámští, hinduističtí a buddhističtí kněží udělali v menší míře totéž. Ale dokud nebudou nejvyšší hodnostáři odvážně hlásat jemnější a rozumnější představy, obhajitelnější víru, dokud nebudou hodnotit živoucí etiku více než umírající historii, uškodí nynější směry jejich zastaralým dogmatům a, což je horší, uškodí morální opoře jejich ctitelů.

Iluze stádečka věřících lze omluvit, ale nevědomost nebo svéhlavost samotných kněží je neodpuštělná. Svět je těhotný novými myšlenkami. Začínající porodní bolesti na něj působí a je možné očekávat jeho výkřiky. Celý vesmír podléhá zákonu změny; celé dějiny pouze vyprávějí o neustálém přizpůsobování se okolí. Když se vůdci náboženství dobrovolně podřídí tomuto zákonu, jejich odměna bude velká v každém směru. Ti, kteří se podrobí ve správném čase budou jednat moudře; ti, kteří se staví na odpor v nesprávném čase, budou jednat pošetile. V našem věku pokračujícího vzdělání musí náboženství dobrovolně vyčistit svá bludiště tradičního smetí a zreorganizovat se na intelektuálnějším základě. Tajemství a tradice učinily z organizovaného náboženství mocné instituce; věda a pátrající duch je ničí. Proto poslední slovo rady každého příznivce náboženství, jenž není hluchý k hlasu ducha a času, ani slepý ke světové krizi, je, že náboženství musí růst s rostoucí myslí člověka. Postoj nepokrokové náboženské instituce, která strnule ovládá své stoupence, zavazuje je navždy, aby věřili dětinské víře a zrazuje před zájmem o současné vědění, se neliší od postoje učitele, který, zatímco vítá nové žáky do své třídy, brání starým žákům v postupu do následující vyšší třídy a chtěl by je navždy držet u sebe v téže třídě. Náboženství nesmí nikdy zapomínat na svůj vyšší účel, kterým je připravovat ty pokročilejší ze svého stáda pro následující vyšší stupeň. Přestane se pak pohoršovat nad individualismem mystiků, ale spíše se bude těšit z jejich pokroku. Tímto způsobem dobře pomůže jiným, ale sobě pomůže nejvíce. Konečně, existuje dostatek naděje pro náboženství, protože je ho

zapotřebí. Jen kdyby v sobě probudilo novou energii a odvážně se přetvořilo!

Ale i když se tato nepravděpodobná událost stane, nebude tím zcela rozřešena eticky nebezpečná poválečná situace. Mnoho lidí bude stále neodvolatelně ztraceno pro náboženství, nechť se ono lidem sebevíce přizpůsobí. Když nevědomí lidé myslí, že náboženství je podvod, přeskochí často ke klamnému závěru, že morálka je mýtus. Dějiny ukazují, že ztotožňování etiky s kterýmkoli zvláštním náboženským vyznáním v dobách velkých sociálních změn mělo katastrofální následky. Když vyznání víry pomine, etika spojená s ním pomine též.

Ten, kdo se stará o blaho rasy, nemůže pohlížet netečně na tuto temnou budoucnost. Co lze dělat? Lék spočívá v připomínce, že ti, kteří zaujali moderní postoj, se nepodrobí etickým napomenutím, dokud tato napomenutí nemají vědecký základ. Je však takový základ dosažitelný? Je nějaká rozumná etika pro ně použitelná, etika, která je pozvedne a neponíží, a která poskytne rozumný podnět ke správnému jednání? Odpověď je, že již dávno existuje v Asii ta nejrozumnější nauka. Na neštěstí si neudržela svou původní čistotu, ale degenerující čas smíchal s ní mnoho pověry nepatřící k věci, zatímco lidé ve své obrazotvornosti zapletli mnoho náboženského dogmatu do toho, co je v podstatě zdravou a vědeckou základnou rozumného etického zákoníku. Indické jméno této úctyhodné nauky je *karma*.

Podstatou této nauky je, za prvé, psychologická *reakce*, to znamená, že navyklé myšlenky se formují do tendencí a tak působí na náš vlastní charakter; ten zase se projevuje dříve či později ve skutcích; ty opět nejen že působí na jiné lidi, ale také tajemným principem reakce, na nás. Rozřešení tohoto principu zahrnuje v sobě, za druhé, fyzické *znovuzrození*, což je setrvání myšlenky ve sféře Podvědomé Mysli, právě tak, jako dříve či později znovuoobjevení více nebo méně stejného „charakteru“ nebo osobnosti na této zemi. Karma tvoří potřebu opětového vyrovnání a vede nevyhnutelně k znovuzrození, k projevu dynamických činitelů, kteří byli uvedeni do pohybu. Následek tohoto principu je osobní *vyrovnání*, to znamená, že činy, kterými ubližujeme jiným, jsou nevyhnutelně

odraženy zpět na nás a takto ubližují nám, kdežto činy, kterými činíme dobro jiným, přinášejí nakonec dobro také nám.

Tuto nauku, stejně jako nauku o mentalismu, objevili prozíraví indiští mudrci odhalující silou intenzivního soustředění mysli. Tohoto soustředění užívali k zostření inteligence, věnované spleťtým problémům nestejnosti jak charakteru, tak prostředí lidských bytostí. Tak došli k rozeznávání jistého rytmu, pracujícího pod nepřetržitým plynutím osudu člověka.

Neexistuje nic takového, jako přírodní zákon ve smyslu libovolného nebo autoritativního nařízení, vydaného nějakou nejvyšší bytostí. Člověk vytváří zákon přírody ve svém myšlení, aby popsal, jak se nějaká zvláštní část přírody chová. Karma je dokonale vědecký zákon. Přesně se hodí ke třem velkým vědeckým objevům, jejichž prohlášení a ověření vzrušily v devatenáctém století přemýšlivé lidi ohromnými možnostmi, které byly takto odhaleny. Hodí se i ke dvěma dalším objevům, které nebyly tak senzační. První dva byly: a) evoluce zvířecích a lidských tvarů, b) zachování a nezničitelnost energie. První objev shrnul všechny myriády druhů v přírodě do určitého schématu postupného zdokonalování, dávaje tak alespoň ospravedlnění bolestivému obětování jednotlivce na oltáři jeho třídy. Druhý objev sloučil různé projevy tepla, práce a chemické síly v jednoduchý a sjednocený systém. I když modernější názory velmi pozměnily původní vysvětlení metody těchto procesů, a přestože, jak" obou stále zůstává velmi tajemné, přece jejich základní principy zůstávají nedotčené. Vývojový charakter velkých přírodních změn a zachování energie se hodí lépe ke známým faktům všeobecného univerzálního pohybu než kterékoli jiné hypotézy.

Třetí vědecká nauka, která si zaslouží zmínku, je nauka o dědičnosti. Vzory živočišného těla jsou zděděné.

Vrátíme-li se v čase ještě více nazpět, najdeme čtvrtou významnou vědeckou nauku. Newtonův třetí zákon pohybu odhaluje, že každá akce budí reakci, která je stejně velká, ale opačného směru.

Ale ještě nejsme hotovi, neboť je zde pátý objev vědy, který nelze přehlížet: veškerý život je ve svém základě jednotný. Vesmír tvoří jedinou jsoucnost. Všechny vědy se dotýkají v některém bodě jedna druhé

a žádná nemůže stát sama. Jednota vesmíru je základním zákonem jeho bytí.

Když uvedeme všechny tyto vědecké principy do harmonie s karmou, shledáme, že ji analogicky podporují. Zákon evoluce odhaluje, že život je pokračování všeho toho, co se odehrávalo předtím. Jsme pouhými články v dlouhých řadách. Začínáme jako molekula a končíme jako složitý člověk. Tlačíme se směrem k neviditelnému cíli, protože cítíme potřebu celistvosti. Prošli jsme již dlouhou cestou od planetárního bahna až ke svému dnešnímu já. Ale budeme muset putovat ještě dále. Neboť koncem této cesty bude vznešené odhalení, že člověk není pouze číslicí v statistickém sčítání, ani oslavenou opicí z džungle, ale nevědomým, spoluúčastníkem pozeňané a dobrotivé Skutečnosti.

Princip o zachování energie vyjadřuje fakt, že žádná energie nemůže být zničena v procesu svých přeměn. Stejně tak nejsou lidské myšlenky a skutky ničím jiným, než energiemi, které nejsou zničeny, ale které se objevují znovu ve formě svých účinků na nás nebo na jiné. Jsou semeny, která nakonec vzklíčí v časo-prostorový projev.

Věda připouští v nauce o dědičnosti, že každé tělo mělo před narozením nějaký způsob existence. Podobně musela mít i mysl před narozením nějaký způsob existence. Mentální charakteristiky jsou přenesené a mohou pocházet jedině z dřívější pozemské existence.

Newtonův zákon o akci a reakci se objevuje znovu ve světle etiky, kde platí tentýž postup. Cokoli činíme jiným, je nám vráceno nějakým způsobem a v nějaké době. Život nám splácí v naší vlastní minci. Naše zločiny nás jednoho dne vyhledají. Dobré skutky, které děláme, věští dobrý osud, který nakonec sklídíme. Dostaneme zpět to, co dáváme.

Jednotný charakter celého vesmíru musí zahrnovat i život člověka. Každé přestoupení tohoto zákona musí dříve nebo později přinést potrestání v podobě utrpení nebo konfliktu. Každé jeho splnění musí stejně tak přinést harmonii a štěstí. Kromě toho ukazuje tatáž individuální jednota, že znovuzrození je nevyhnutelné kvůli souvislosti světového procesu, protože každé objevení se života se musí vynořit z toho, co se někde před tím odehrálo, protože přítomnost nemůže být oddělena od minulosti.

Život lidský se takto stává výchovou mysli, charakteru a schopností. Tato výchova se rozvíjí po dlouhá časová období v řadách zpřízněných fyzických znovuvtělení, z nichž každé opatřuje vhodná poučení pomocí zkušeností a úvah, jež se v nich tvoří. Všechno žijící se učí. Celé vtělení je výchovou. Přijmout nové tělo znamená zaujmout nové místo ve škole života. Vzdělání mysli je pravým životopisem člověka. Celé dějiny se stávají alegorií. Právě tak, jako tvoří elementární výchovu dítěte chápání tří základních úkonů - čtení, psaní a počtů - tak tvoří ve větší škole života elementární výchovu dospělého člověka chápání těchto tří pojmů: Reakce, Znovuzrození a Odplaty. Mentálně, zápasy o existenci směřují nejdříve k rozvinutí a potom k zostření rozumu; eticky, pomalu se nám vtiskuje do mysli pojem, jaká semena sejeme, takovou žeň podle nich sklídíme; technicky, schopnost se pozvedá z necvičené prostřednosti a postupně se soustřeďuje zvláštními směry, až dosahuje svého vyvrcholení v snadné, nenucené genialitě.

Zákon karmy je jediný zákon, který logicky vysvětluje ona zklamání a neštěstí v existenci, která jinak musí být přijímána jako hrůzu nahánějící výtvořiny pouhé náhody nebo jako nespravedlivé rozkazy nějakého náladového Božství. Bez karmy se musíme vzdát řešení těchto problémů, jakoby to byly naprosto nerozluštitelné hádanky. Bezmocné nemluvně, které se narodí slepé, dítě vychované ve špinavém neřestném brlohu, po slávě dychtící mladík, který marně zápasí, aby našel vhodné vyjádření pro neuznanou schopnost, žena středního věku, jejíž celý život byl zničen nešťastným sňatkem, starší živitel rodiny, který padne neblaze pod auto - to jsou tragedie, které způsobí, že život vypadá buď jako ošklivá hra pouhé náhody, nebo jako politováníhodná hříčka krutého Boha. Karma však dává rozumnější tvářnost těmto záhadám tím, že je mění v důsledek nesprávných činů dříve vykonaných buď v téže existenci, nebo v některém dřívějším pozemském vtělení. Takto to odpovídá hluboké potřebě lidského srdce, která žádá přiměřenější spravedlnost v životě.

Ten, kdo umisťuje účinek přítomných myšlenek a skutků jedině do budoucího zrození a vzdáleného vtělení, má na tuto nauku špatný názor. Musíme si pevně vtisknout do svých myslí, že následky svých činů mů-

žeme sklízet v kterémkoli okamžiku zde v tomto zrození; že nesprávné nebo správné chování jednoho vtělení může určovat bídu nebo štěstí téhož vtělení; že není opravdu nutné čekat na budoucí životy, abychom mohli pociťovat dobrodiní ctnosti nebo platit za bolesti, způsobené jiným. Karma ovládá *obojí*, jak přítomné, tak budoucí zrození. Její reakce mohou vstoupit v činnost v týž den, kdy nějaký čin je vykonán, nebo tentýž rok, nebo v témže zrození, aniž čekají na budoucí vtělení. Vztah mezi zlým skutkem a jeho nevyhnutelnými odvetnými následky je jistý, ale doba, kdy se projeví, není známa a u každého jedince je tomu jinak.

Tato nauka však neznamená, že všechna naše utrpení bez výjimky jsou zasloužená, neboť lidstvo je tak těsně spojeno, že nemůžeme vždy uniknout účinku zlých činů, provedených jinými, s nimiž jsme uvedeni do styku, i když neštěstí tím vytvořené, jsme nezavinili. V tomto případě však můžeme být ujištěni, že vyrovnávající práce karmy nakonec vnese do hry nějaký dobrý osud, který bychom jinak neměli.

Karma nás proto neodsuzuje k naprostému fatalismu. Ona je pouze *částí* života. Element svobody je rovněž přítomen. Neexistuje absolutní svoboda v životě, ale neexistuje ani absolutní fatalismus. Karma nás činí osobně zodpovědnými za naše myšlenky a skutky. Nemůžeme svalovat vinu za nesprávné jednání na bedra někoho jiného, ať je to člověk nebo Bůh.

Chápeme se svých starých tendencí s každým novým zrozením v tomto křehkém tělesném obydlí, obnovujeme velké lásky a velká přátelství, čelíme znovu problémům starých nepřátelství, trpíme nebo se radujeme ze svých zasloužených odměn a pijeme z poháru životní zkušenosti, dokud nejsme nasyceni. Ale sytost nutí k úvaze a ta přináší moudrost. Když stoupáme a klesáme na žebříku od otrhaného žebráka k vyšperkovanému králi, naučíme se nakonec jak správně zacházet s protichůdnými situacemi lidské existence. Když jsme byli pokoušeni, mučeni a klamáni, když jsme si popálili prsty pro nesprávné jednání nebo když jsme měli užitek ze správného jednání, chápeme konečně nejlepší způsob, jak se chovat při svém jednání s druhými lidmi. Všichni jsme výtvoři své neviditelné zkušenosti a svého zapomenutého minulého myšlení, tedy

času, a nemůžeme být káráni pro to, čím jsme; za to nemůžeme, ale zasluhujeme výtku za to, že se nepokoušíme být lepšími. A tak je čas největším učitelem. Žádný smrtelník nám nemůže dát lekce, které čas staví před naše oči. Přináší veškeré bohatství různých zkušeností, mění chyby v moudrost, bolest v mír, zklamání v kázeň a nenávisť v dobrou vůli. Čas bude obracet pro nás hodnotnější stránky než ty, které jsou v knihách a bude mluvit moudřeji než rty lidí. Říká nám, abychom se od svých slabostí učili, ne abychom nad nimi plakali.

Je chybou stavět karmu jedině na úroveň morální. Pracuje také na intelektuální úrovni. Slabší inteligence dobrého člověka postavená do boje proti vyšší inteligenci zlého člověka může proto přinést na čas prvnímu ztrátu a dokonce utrpení, i když je morálně lepší. Je to proto, že se má učit vytvářet vyrovnanou osobnost a ne pouze jednostrannou. Kromě toho, zbožní lidé, kteří trpí přílišnou sentimentalitou, nechápou, že dobročinnost se stává ctností jedině tehdy, když se provádí ve správnou dobu a vůči správné osobě a že je nectností, když je nemístná a nevhodná. Karma nám dává jistotu, že žádné úsilí není promarněno. Ať v tomto zrození nebo v pozdějším, budeme se těšit z jeho spravedlivých následků. Tam, kde dědičnost selže při vysvětlení, proč se chytrý syn musí narodit bláznivým rodičům, karma zakročí a vyjasní onen problém. Dědíme fyzické charakteristiky po svých rodičích, ale mentální charakteristiky po své dřívější osobnosti na zemi. To vysvětluje, proč existují děti, které jsou staré na svůj věk, a dospělí, kteří jsou dětmi na svůj věk. Zavádí pořádek a spravedlnost tam, kde dříve vládl jedině chaos a krutost.

Lidé, kteří odmítají karmu, odmítají to, co je zjevné všude kolem nich. Ať dělají, co chtějí, jejich vlastní životy jsou do jisté míry neměnitelně předurčeny. Dobrá nebo špatná rodina, ve které se narodili, bohatství nebo chudoba, které zdědili, bílá nebo černá pleť, kterou mají, to vše jsou věci, při jejichž volbě byli bezmocní a v nichž pouze přijímali rozhodnutí karmy, netázáni o radu. Do omezené míry, ale ne více, kuje proto karma ocelový kruh kolem každého člověka.

Jiní lidé, kteří ožívují staré strašidlo, že tam, kde není vzpomínka na minulé životy, nemůže být žádný užitek z přítomné radosti nebo bolesti

vznikající z nich, přehlížejí dva body. Prvním je samotné složení mysli, které předvádí našemu pohledu dvojitou tvář: podvědomí a vědomí. Již při počátečním studiu psychologie se seznámíme s tímto nepochybným faktem. Kolik z přítomné zkušenosti již zmizelo ve skladišti podvědomí! Druhým bodem je, že lidé nemohou mít vzpomínku najedno předešlé vtělení, aniž by měli vzpomínky na všechna ta tisíce vtělení, která mu předcházela. Ale kdo by mohl snést otevření objemných svazků lidské zkušenosti byť jen na jediný den? Kdo by mohl obsáhnout ten kinematografický film myriády bestiálních hrůz a myriády primitivních radostí, které nyní již dávno nejsou radostmi? Výsledkem této zkušenosti by byl pád do naprostého šílenství. Spíše bychom měli být vděční Přírodě za tento dar zapomenutí, stejně jako bychom jí měli být vděční za dar spánku. Kdybychom jej neměli, byli bychom zcela neschopni soustředit se na přítomný život.

Karma správně chápaná nikdy nezabíjí iniciativu, ale pozitivně ji podněcuje. To, co děláme nyní, přispěje účinně k vytváření naší budoucnosti bez ohledu na to, co jsme dělali v minulosti, ať si na ni pamatujeme nebo ne. Proto existuje vždy jistá míra naděje pro každého. Jsme současně nešťastnými stvořeními své minulosti a nadějnými stvořiteli své budoucnosti. Co lidé o osudu nechápou, je, že i když jsou jisté životní události více nebo méně předurčeny karmou při zrození, přece mohou být do jisté míry pozměněny změnou charakteru. Neboť charakter je semenem, kořenem, veškerého osudu. Jestliže musíme snášet některá omezení uložená osudem, dostali jsme také svobodu, abychom pracovali uvnitř těchto omezení. Uvést v soulad oba činitele a rozumně je přizpůsobit je uměním správného žití.

Zde může být správné podotknout, že indické učení dodává, že poslední myšlenky umírajícího člověka se spojí s jeho všeobecnými a podvědomými tendencemi, aby určily charakteristiky, které budou základnou v jeho následujícím vtělení. Bylo by tudíž dobře, kdyby tato fakta byla lépe známá a více využívána. Neboť tak se můžeme snadněji znovu setkat s těmi, které milujeme, tak si můžeme mentálně zobrazit a obdržet zvláštní pole služby, po které toužíme, a tak se žák spojuje těsněji se svým učitelem.

Jsou doby, kdy se má bojovat s osudem, a doby, kdy se má osud snášet. Když se toto poslednější období dostaví, je moudré použít čínskou techniku ovládní cyklu neštěstí, jak ji vykládají staré čínské klasické texty. Ta se zakládá na principu přizpůsobení se cyklu tím, že se člověk podrobí trpělivě a dobrovolně omezením a předejde je sebevládou. Jen pozorujte kejklíře, jak chytá padající vejce na porcelánový talíř, aniž by rozbil vejce nebo talíř! Jak to dělá? Když přichází okamžik setkání mezi vejcem a talířem, lehce talířem pohybuje směrem dolů. Rychlost tohoto pohybu se shoduje s rychlostí pádu vejce a takto zmírní náraz dotyku. Nebo pozorujte techniky zkušených boxerů. Když jeden dává tvrdou ránu druhému, ten udělá někdy zpětný pohyb, jako by se zdánlivě poddával ráně. Kdyby se pohnul kupředu, aby se setkal s útokem, síla nárazu by byla přirozeně větší, právě tak jako kombinovaná rychlost dvou vlaků blížících se k sobě je větší než každého jednotlivého vlaku. Boxer, který se poddá lehkým ustoupením, zmírní sílu rány, kterou dostává. Stejným způsobem se musíme setkávat s ranami karmy tím, že se pružně přizpůsobíme nevyhnutelnému, že se například nepokusíme o nové podnikání během temného cyklu.

Zde nám to opět může potvrdit věda. Kvantová teorie a princip neurčitosti vrhly překvapivě nové světlo na fyziku. Staré názory vědy byly příznivé víře v karmu; nové názory jsou příznivé víře ve svobodnou vůli. Staré názory byly založeny na konstrukci světa, který je sevřen v železných spárech fyzického zákona. Determinismus a nevyhnutelnost byly nezbytnými vyhlídkami v takovém vesmíru. Nová věda šla za tuto chladnokrevnou strnulost a pronikla do zvláštní samovolnosti subatomového života. Její objev dokončuje kruh. Je pravda, že vesmír má svobodu ve svém srdci a osud na svém obvodu. Člověk je proto stvořením *obou* vlivů.

Praktické poučení je: Změňte převládající ráz svých myšlenek a časem pomůžete změnit převládající stav svých záležitostí. Opravte své mentální a etické chyby a oprava bude nakonec směřovat k tomu, že se projeví lepším charakterem a zlepšeným prostředím. Člověk buduje a mění své prostředí do pozoruhodné míry, konstruuje historii svého života

a upravuje své vlastní okolnosti pouhou silou mysli, neboť osud je *konec-konců tím*, co si člověk sám vyslouží a svou vlastní myslí vytvoří. Karma odhaluje, jak to může být, a nauka o mentalismu, proč tomu tak musí být.

Nakonec se musíme učit pomocí jógických cvičení a filozofické úvahy umění být klidní. Neboť potíže musí přijít, ale jak přijdou, tak také odejdou. Tatáž síla, která je přinesla, je zase odnese. Štěstí je otáčejícím se kolem. Zatím by mysl měla zůstat pevně zakotvena v tom, kam patří - v pravdě, ne v iluzi.

Ačkoli je karma opravdu vědeckým zákonem, přivlastnila si ji asijská náboženství právě tak, jako pohanské víry pravěké Evropy. A nebyť zřejmé historické události mohla být také článkem v zásadách moderního křesťanství, neboť žila v křesťanské víře po pět století po Ježíšovi. Skupina lidí, koncil cařihradský, ji tehdy odstranili z křesťanské nauky, ne proto, že urážela Ježíšovu etiku (co by mohlo být ušlechtilejší, než její dokonalá harmonie s Mistrovým vlastním tvrzením: Cokoli zasijete, to také sklidíte?); ne proto, že urážela neporušenost křesťanství (kde je jasnější její obhajoba nežli ve spisech velkého křesťanského patriarchy Origena?), ale proto, že urážela jejich vlastní malicherné osobní předsudky. Tak bylo malé skupině pošetilých lidí, sedících u břehu Marmorského moře, pět set padesát let po objevení se Ježíše, dovoleno odstranit křesťanskou zásadu, která se nehodila jejich vlastnímu druhu povahy. Tak oloupili Západ o náboženskou víru, která otáčením dějinného kola musí být nyní vrácena modernímu světu pro vědeckou pravdu, kterou skutečně je.

Je povinností těch, kteří vládnu národům, vedou myšlenky, ovlivňující výchovu a řídí náboženství, aby provedli toto znovunastolení.¹⁾

Pravda to vyžaduje v každém případě, ale bezpečnost a přežití západní civilizace to velitelsky vyžaduje ještě více. Když si lidé uvědomí, že nemohou uniknout následkům toho, čím jsou a co dělají, budou pozornější v chování a opatrnější v myšlení. Když pochopí, že nenávist je

1) Pozn. autora: *Důstojný Sigurgeir Sigurdsson, islandský biskup a autorův osobní přítel, udělal odvážně tento pokus. Výsledek byl pozoruhodně úspěšný mezi mladší generací, která energicky zareagovala.*

ostrý bumerang, který nejen zraňuje nenáviděného, ale také nenávidějíciho, budou váhat dvakrát i třikrát, než se oddají tomuto nejhoršímu ze všech lidských hříchů. Když pochopí, že jejich život v tomto vesmíru je určen, aby byl vývojovým procesem postupného vzrůstu chápání, začnou odhadovat správně své fyzické, morální a mentální hodnoty. Zdravý etický život bude následovat přirozeně jako výsledek takového chápání. Západ velice a rychle potřebuje přijmout karmu a znovuzrození, protože ony činí lidi a národy eticky zodpovědnými tak, jak je žádné nerozumné a nesouvislé dogma nemůže učinit. Moderní vědecké poznání může snadno začlenit tyto nauky do rámce svých pouček za předpokladu, že jsou správně podány, protože jedině ony jasně vysvětlují, jak prostorný Hotentot se vyvíjí v důmyslného Hegela.

Žijeme v hlučné babylonské věži. Téměř každý má co říci, říká to co nejhlasitěji a přece, přes všechen tento pokřik, málo lidí řekne něco, co stojí vůbec za to, neboť málo jich nám říká, proč vůbec jsme zde na zemi. Odtud naléhavost zpopularizovat nauku o karmě!

BLAHO SVĚTA

Pojednali jsme do určité míry o karmě z vědeckého a praktického stanoviska. To, co k tomu má skrytá filozofie říci, dává věci zcela jinou polohu, a to je také téma, které máme v záloze. Opravdu jsme na chvíli zapomněli na filozofa, abychom si připomněli naléhavější potřeby nefilozofických davů, kterých se dotýká vření naší doby plné pochybností. Lze však říci, že musíme přiznat mysl skutečně a s všeobecnou platností stálost, kterou jí normálně nechceme přiznat, neboť jak naše studia v mentalismu odhalila, je myšlenka původní substancí tohoto světa a hmota není nic jiného než mysl. Dále musíme připustit, že proto, že celý život a činnost člověka jsou ryze mentální, mohou jeho myšlenky zmizet v hlubinách podvědomí a přece se neztratit. Mysl neustále znovu vytváří své konstrukce, nerušená omezením času a prostoru, protože tato omezení jsou rovněž jejími vlastními konstrukcemi. Proto se mohou objevit znovu individuální proudy představ nebo mohou na sebe vzájemně

působit přes dlouhý běh času a přes vzdálenosti v prostoru. Tak může nalézt nauka o karmě mentalistické ospravedlnění.

Když filozof nalézá pravdu a skutečnost, nalézá pro vznešenou a ne-sobeckou osobní i společenskou etiku ještě vyšší základ, než je karma. Abychom to chápali, musíme předejít pokročilá studia a uvážit na chvíli, že extatický mír, který přichází umělci během jeho tvořivých okamžiků, je podobný tomu, který přichází mystikovi. Bylo ukázáno, že to způsobuje především jejich dočasné osvobození od ega. *Já* nese velké břímě, ať je to břímě bolavých trápení, nebo radostných potěšení. Málo lidí ví, že zapomenout na sebe je klíčem k většímu štěstí. Ve filozofii je tento ideál vytýčen jako jeden z jejích rozumných závěrů, když byla veškerá fakta zjištěna a ověřena; pak se také ukáže, že existuje tajemná nit, táhnoucí se od člověka k člověku, od tvora k tvoru, a že skrytá soustava světa je tak spojena, že ten, kdo věří, že může zajistit své vlastní štěstí a blaho bez ohledu na to, co se stane jiným, je vždy odsouzen k trpkému zklamání. Dokud zůstane propast, která odděluje *já* a *ty*, tak široká a tak hluboká, jak je nyní, tak dlouho bude *já* a *ty* předem odsouzeno k utrpení. Jeden z filozofických důsledků principu relativity je ten, že ani jediná věc v celém vesmíru nestojí oddělená od něčeho jiného, ani jediná věc neexistuje sama o sobě. Tkanivo vzájemné příbuznosti se rozprostírá přes celý svět. Dokonce i vzájemná závislost moderní společnosti - s jejími ekonomickými, politickými a sociálními reakcemi od jednoho konce světa ke druhému - sama stačí k tomu, aby to dosvědčila. Je sotva nějaký polo vzdělaný člověk v kterékoli zemi světa, který by nebyl více obeznámen s mezinárodními záležitostmi, než byl průměrně vzdělaný člověk před r.1914. Takové je vzrůstající uvědomění si této vzájemné závislosti.

Filozofie hlásá sebeovládání a hájí službu lidstvu ne proto, že by to mohlo být dobré jedině pro druhého člověka, nebo dobré jedině pro filozofa, ale poněvadž je to dobré pro *oba*! Její názor na člověka je názorem na společnost jakožto na celek. Proto učí a dokazuje, že žádný jednotlivý člověk nemůže dosáhnout jiného štěstí než iluzorního, dokud jeho bližní jsou nešťastní. Starý názor, že filozof je nepřístupný běžným udá-

lostem, musí zmizet. On o ně zájem *má*, protože má zájem o blaho svých spolubližných. Ale nedovolí těmto událostem, aby ovládly jeho úsudek nebo ohrozily jeho mír, neboť uprostřed všeho ostatního se drží filozofického klidu a nestranného rozumu.

Ten, kdo má vznešenou výsadu, že mu je udělena tato moudrost, automaticky shledá, že jako dvojsečný meč přichází nová výsada na jedné straně, ale nová zodpovědnost na druhé; neboť vznešené vědění, jehož dosáhl, mu ukládá, že musí od té doby žít podle etik nejvyšších ze všech. Protože odhalil konečnou jednotu všech věcí a všech tvorů, protože byl znovuzrozen, jak to Ježíš vyjádřil, protože uskutečnil, že Nadjá¹⁾, jehož si je nyní vědom, je právě tak Nadjá všech ostatních žijících bytostí, nemá jinou možnost, než chápat, že blaho světa je rovnocenné jeho vlastnímu blahu. Služba VŠEMU od té doby nahradí v jeho srdci službu individuálnímu egu. Jeho činy musí nejen uspokojovat jeho vlastní já, ale musí být také prospěšné jiným: musí se vždy snažit uskutečňovat tento dvojitý úkol. Z tohoto důvodu není pravý mudrc poustevníkem, ponořeným do zimního spánku.

Takový mudrc objeví, že Zlaté Pravidlo (činit jiným lidem to, co bychom chtěli, aby oni činili nám,) je něčím nezvyklým, co je učiněno běžným. Žádné náboženství nikdy neučilo vyšší etice, než je tato, a žádná zkušenost nemůže nikdy vnuknout etiku, která by byla rozumnější. Žádné jiné pravidlo pro životní chování, než toto jednoduché pravidlo Ježíšovo a Krišnovovo, Konfuciovo a Buddhovo, nepomůže člověku více, aby putoval hladce a bez překážek po kamenitých cestách existence. Je to pravidlo, které dělá zázraky a které mohou všeobecně používat všichni lidé ve všech postaveních života a ve všech dobách. Je právě tak dobré pro Orientálce s hnědou pletí, jako pro západního obyvatele s bílou pletí, právě tak uspokojivé pro otrhané vyvržence, jako pro dobře živené miliónáře. Jeho hodnota je nepoměrná k jeho jednoduchosti. Všichni jsme totiž dětmi jednoho Nekonečného Života, členy téže rozsáhlé lidské ro-

1) Pozn. autora: Tento nový výraz je zde uveden a bude často používán později, protože je již znám čtenářům jiných autorových děl. Má označovat poslední skutečnost, jak člověka, tak vesmíru.

diny. Učiňme proto rozvážný, šlechetný a soucitný skutek, kdykoliv je to možné, dávejme mu přednost před špatným, sobeckým a krutým činem, jestliže chceme, aby s námi karma zacházela laskavě.

Zeptá-li se někdo, proč by se měl člověk namáhat, aby poznal nebo definoval pravdu, jestliže již chová dobrou vůli ke všem bytostem, odpovédí je: především proto, že nebude *vědět*, že je to pravda a může si to druhý den rozmyslet, a tak se vzdát své dobré vůle. Ta bude založena na citech, které jsou přirozeně prchavé. Za druhé, protože lidské záležitosti jsou, jak je obecně známo, spleť, správné a nesprávné je často pozoruhodně promícháno. A za třetí, protože filozofie podává jedinou záruku etického a nesobeckého života, který je založen cele na rozumu a přece nevede k sobeckosti nebo ke špatnému chování.

Proto když Buddha přikazoval soucítění, nebylo to na základě pouhého citu, ale na základě hlubokého vědění. Muž, který opustil milující ženu a mramorový palác, aby hledal takové nehmatatelné věci jako mír a pravdu, nebyl sentimentálním člověkem.

Bylo by však hlubokým omylem předpokládat, jak se obvykle předpokládá, že Buddha, který proto, že učil nauce bez násilí (kterou Gándhí v moderní době proslavil) tím mínil, aby ji praktikovali všichni lidé. Určil ji jediné pro mnichy a pro ty askety, kteří se zřekli světského života a jeho zodpovědností. Jako všichni praví mudrci, rozpoznal Buddha, že neexistuje žádný univerzální zákoník morálky, ale že existuje stupňování povinností, že jsou stupně v etice. Proto, když se přišel vojévůdce Simha tázat právě na tento bod, rozerván pochybností o tom, zda se vzdát svého povolání vojenské služby, nebo v něm pokračovat, Buddha odpověděl: „Ten, kdo zaslouží potrestání, musí být potrestán. Ten, kdo musí být potrestán pro zločiny, kterých se dopustil, trpí svou potupu pro svůj zločin, ne ze zlovolnosti soudce.“ Buddha neučí, že jsou hodni pokárání ti, kteří jdou do války ze spravedlivé příčiny, když vyčerpali všechny prostředky k zachování míru. Ten musí být pokárán, kdo je příčinou války. Buddha učí úplnému vzdání se jáství, ale neučí vzdávání se čehokoliv ve prospěch těch sil, které jsou zlé!

Tato slova jsou citována jedině proto, že přesně vyjadřují hledisko skryté nauky k této otázce. Skrytá nauka nepopírá, že správný postoj pro mnicha nebo mystika je nebrat žádný život za žádných okolností, ale spíše trpět, aby byl místo toho vzat mučednický jeho vlastní, a že nemá ublížit žádnému jinému člověku ani trestem. Gándhí proto se svou naukou bez násilí představuje indický mysticismus v jeho nejlepším; bylo by však hrubým omylem považovat jej za představitele daleko vyšší indické filozofie. Ta neučí etice citového nerealismu, ale etice rozumné služby. Je silná tam, kde prvá je sentimentální.

Proslulý Ježíšův příkaz neodpírat zlu je rovněž nutno vykládat v témže světle. Mystici a ti, kteří se odříkají, ho následují doslovně a zevně, ale moudří inteligentně a vnitřně. I když ti moudří poznali svou základní jednotu s darebáky i zločinci, nemusí jim to bránit, aby chránili sebe nebo jiné před špatností a zločinností, nebo aby potrestali provinilce za jejich protizákonné jednání s podmínkou, jak Buddha dále poukázal, že je to provedeno bez nenávisti. Neboť tehdy, jak poznamenal velký asijský učitel, „zločinec se musí naučit chápat, že tento trest je plodem jeho vlastního činu, a jakmile může poctivě dojít k takovému pochopení, trest očistí jeho duši a nemusí dále naříkat nad svým osudem, ale opravdu se může z něho radovat“.

Mysticismus, který udělá z člověka pasivního diváka agresivní ne-spravedlnosti nebo násilné vraždy, anebo asketismus, který přinutí odpustit zlo, spáchané v jeho přítomnosti pod záminkou, že se zřekl světa a jeho obyčejů, nepředstavuje pravou moudrost Indie. Je povinností filozofa neodmítnout pomoc, když trpící oběti volají o pomoc proti napadení, ale poskytnout jim ji, použít sílu, když je to nutné. Nauka, která hlásá apatickou nehybnost nebo sentimentální nenásilí tváří v tvář činům, které zjevně přestupují spravedlnost a dobrou vůli, je zcela nepřijatelná pro filozofii. Takové nepochopení starých mudrců a taková slabost srdce a mysli nikdy Indii nepomohly, ale pouze ji degradovaly. Mystik, který se obává vykonat trest, protože se obává, že způsobí utrpení, je veden citem. Filozof, který se neobává to udělat, když je to nutné, ví, že utrpení je největším učitelem člověka. Neboť to, co se člověk

nechce naučit rozumem, musí se naučit bolestí. Ten, kdo nechce myslet, musí trpět. To, co by se mohl naučit v několika minutách úvahou, bude do něho vbičováno během několika let bolestí. Mnohá rána padne na hlavu člověka jen proto, aby do ní dostal jedinou ideu. Musí se učit osobními mukami tomu, co se odmítá naučit osobní úvahou. Musí pochopit hořkou bolestí to, co nechtěl pochopit přesvědčováním filozofie. Mystik si přeje být nerušen a nerušit nikoho, kdežto filozof si přeje být altruistický a sloužit všem.

Avšak filozof pomáhá lidem svým vlastním způsobem, nikoli jejich. Oni totiž znají jenom to, po čem touží, on ví, co potřebují. Pomáhá moudře, což znamená, že není sentimentální. Srdce a hlava se musí navzájem ospravedlňovat. Dává přednost tomu, jít klidně ke zřídlu a pomoci několika, jejichž prostřednictvím může pomoci mnohým. Tak uspoří čas, zdroje a energii a nakonec vykoná nezměrně více služby, než kdyby věnoval všechn svůj čas jednotlivcům.

Ve svých nejúpřímnějších okamžicích objevíme, že jsme nebyli nikdy altruističtí, ale hledali jsme jemné nebo zřejmé sebeuspokojení ve všech svých skutcích. Nesobeckost je nepřírozená. Všichni se na život díváme brýlemi *já!* „Proč bych proto měl činit dobro jiným?“ je přirozená a správná otázka, kterou si klademe. Filozofie odpovídá: „Protože tajně a ve svém základu celé lidstvo tvoří jednu velkou rodinu. Protože plné uvědomění si tohoto faktu je vznešeným cílem lidské evoluce. Protože život je mnohem svatější, než si zbožní lidé uvědomují. Protože ona neznámá skutečnost, kterou lidé ve své odloučenosti nazývají Bohem, a kterou můžeme lépe nazvat Nadjá, je jak naším vlastním tajným jástvím, tak tajným jástvím světa. Ten, kdo uskuteční toto jednotné vědomí, současně pozná, že je povinností silných podporovat slabé, pokročilých pomáhat opozdilým, svatých vést hříšníky, bohatých ulehčovat břímě nuzným, a moudrých osvítit nevědomé. A protože nevědomost je kořenem všech ostatních trampot, Buddha zdůraznil, že „vykládat a šířit pravdu je nad všechnu dobročinnost“.

Většina nás musí pracovat, ať se nám to líbí nebo ne a ať jsme filozofy nebo ne. Filozofie to nezmění, ale může změnit konečné cíle, pro

kteře pracujeme. Můžeme pracovat, abychom získali pouhé živobytí nebo můžeme pracovat, abychom vytvořili pamětihodný život. Pro většinu lidí sestává život z trochy radosti, ale z více břemen. Nicméně oni myslí a jednají, jako kdyby sestával z trochy břemen a z více radosti. Musíme přimět lidi, aby uvažovali o hodnotách, které chtějí získat od života. Chtějí získat živobytí? Chtějí se radovat? Chtějí pravdu o významu světa a o konci života? Mohou to mít všechno, neboť nic není protikladné, ovšem s podmínkou, že se naučí zachovávat smysl pro úměrnost a správnou rovnováhu. Úžasně jsou možnosti existence, ovládané filozofickým pravidlem vyrovnaného života, pobízené nesobeckou touhou zlepšit svůj koutek světa, dynamizované zostřenou silou soustředěné myšlenky a vedené plným světlem staro-nové východo-západní moudrosti. Lidé s daleko menší výzbrojí ohromili moderní svět svými činy pro dobro nebo pro zlo; existuje několik natolik odvážných, aby hráli s osudem o své osobní životy proto, aby mohli obohatit svůj věk a požehnat druhé, natolik moudrých, aby se vzdali této dlouhé bezvýznamnosti egoistického života, jehož posledním cílem je jen chladný hrob? Nalezne pravda několik přátel, kteří by jí sloužili, podporovali ji a zasvětili jí celý svůj život? Kdo dovede rázně zatlačit já do pozadí a natáhnout své ruce dostatečně daleko, aby mohl uchopit tento velký paradox?

FILOZOFICKÝ NÁZOR NA SVĚTOVOU KRIZI

Jestliže volání po lidech, které ovládá pevná vůle pomáhat nejen sobě, ale také lidstvu, stále tiše zaznívá v uších těch, kteří chápou význam života, dnes je toto volání stokrát silnější. Neboť v žádném dřívějším období světových dějin nebyla tak rozšířená ubohost a nevědomost. Potřeba světového osvícení je dnes nekonečně větší než ve století Ježíše a Buddha, oněch velkých postav, které krácejí dějinami v jitřní nádheře. Uvažujte o naší vlastní době. Moderní doba byla nejutěšenější a zároveň nejžalostnější ze všech. Byla zplozena mamonem, mateřsky odchována nepochopením konce života a kolébána v pohodlném automobilu. Začala s oblačně vysokými vyhlídkami a s růžovými sliby užité a vyna-

lézavé vědy, ale zapadá hluboko zklamána a zbavena iluzí. Klesá do ponuré vyžilosti ideálu.

Postupovali jsme tak bez dechu, že jsme se klamali dojmem rychlého a všestranného pokroku. Nyní je onen klam vyvrácen. Světu nadešel den neúprosné odplaty. Náš pokrok byl totiž jednostrannou věcí. Byl hlavně technický, ne teleologický.¹⁾

Když lidé tříbí své myšlenkové zvyky, způsoby žití a všeobecný rozhled podle materialistických principů, přestávají si uvědomovat jejich etické nebezpečí a fakt, že promarňují vzácnou příležitost své inkarnace. Jen strašný zevní náraz by je mohl vyprovokovat, aby si uvědomili marnost a úpadek takového života. Takový náraz národům připravila světová krize s dvěma válkami a nočními můrami, které byly jejími viditelnými znaky.

Karma je stále při práci v dějinách všech národů a všech jedinců. Nepůsobí pouze na jednotlivce; může být také kolektivní a působit na celé skupiny, jako jsou rodiny, kmeny a celé národy. Ale tento osud si vytvářejí oni sami. Není na ně libovolně vkládán žádnou vnější mocí. Štěstí nebo neštěstí nějaké země nejsou zcela zaviněna schopností nebo pošetilostí těch, kteří jí vládnu. Jsou částečně odrazem schopností nebo pošetilostí lidu samého. Nesmíme nikdy zapomenout, že buď v minulosti nebo v přítomnosti, jak lid tak vládci země pomáhali vytvářet, často nevědomky, příčiny a podmínky, které vrcholí ve zjevném utrpení. Dokud nedojde ke změně způsobu jejich myšlení, budou nuceni čelit občasnému návratu sporů s následným utrpením.

Nicméně je nevyhnutelnou povinností těch, kteří stojí v čele, kteří se sami umístili nebo byli okolnostmi umístěni do postavení vést a ovlivňovat národy a vládnout jim, aby se k tomuto úkolu připravili. Dokud je jejich mysl nejasná a zmatená a oni nejsou schopni zaujmout hledisko potomstva a dívat se na náš věk teleskopem času, do té doby nemohou vést jiné ani jim správně vládnout. Ovládnutí filozofie, studium jejich osvobozujících myšlenek jim pomůže správně řídit, místo aby byli nesprávně unášeni proudem.

1) Pozn. překl.: Teleologický - účelový, určený a omezený účelem.

To jsou tvrdá slova, ale vybuchující bomby a drtivé pohromy začaly trhat iluze lidí a drtit na prach lži, v nichž žili. Světová krize vyvolává sklíčenost a zklamání a přivádí k vyvrcholení vření nespokojenosti. Stojí zato připomenout si, že filozofie se v Řecku objevila v době, kdy, jak Sokrates řekl, se zdálo, že se nedá dělat nic jiného, než se skrčit za zeď, dokud bouře nepřejde.

Je to chybné myšlení, co zničilo a zruinovalo Evropu. Spasit ji může jedině správné myšlení. Nynější stav Evropy je pouze vyjádřením toho, co mohou soustředěné emoce - ať pro dobro nebo zlo - vytvořit.

Rasové antipatie, ekonomické antagonismy, národnostní nenávisti a válečné hrůzy naší bědné planety vydávají hrozné svědectví o faktu, že jsme zapomněli na vznešený úkol, pro který jsme zde na zemi - úkol přimět své osobní životy k tomu, aby odhalily něco z toho, co je jejich základní skutečností, úkol rozbít staré iluze, že ego je naším jediným já a tělo naší jedinou existencí. Mohli bychom se právem rmoutit při myšlence na bezmyšlenkovité lidstvo, které věnuje pozornost každému jinému zájmu jen ne tomu prvnímu a základnímu, kdybychom nevěděli, že utrpení je samo učitelem. Svět kráčí po své *Via Dolorosa* a učí se se zklamanou myslí hořkým pravdám nad zříceninami toho, co vystavěl. Velká válka shrnuje několik desetiletí do jednoho tím, že s sebou přináší vynucené změny v lidech a jejich myslích, ve společnosti a v jejich systémech. Pohroma vytváří moudrost a vnucuje lidem moudřejší cestu, po které měli putovat dobrovolně. A tak jejich bolestná utrpení a zklamaná úsilí plodí moudrost. Válka je olupuje o jejich domýšlivé uspokojení, tvrdě se vbodává do jejich slabostí a přichází jako děsivý protilek. Velké války, které nám přinášejí osobní sklíčenost, přinášejí nám také mentální probuzení. Náhradou za chaos a válku jsou nové ideje, které plodí. Převraty v historických událostech obyčejně hrají úlohu předehry ke zjevení v myslích lidí. Je chybné považovat protivenství vždy za odpůrce. Může to být někdy přítel v přestrojení.

Je pravda, že studium filozofické teorie nevzkvétá během krizí, nicméně provádění filozofie v praxi se v této době daří. Tehdy totiž mohou její žáci ukázat dobrodiní svého dosažení a chápání, mohou ukázat, jak

jsou klidní a nezmatení uprostřed všech zkoušek a jak jsou jistí a rozhodní, jsou-li povoláni na místa zodpovědnosti a soudu; tehdy může jejich myšlení spočívat v klidné vnitřní tvrzi, zatímco jejich tělo jedná rázně a neohroženě uprostřed těžkých a strašlivých nesnází venku.

Jsme zdrceni při vypuknutí války a začínáme chápat, že život je velkou měrou pomíjející, že je postižen zklamáním a obtížen bolestí. Prostí lidé nepozorují tuto nestálost existence, nevidí, že všechno se neustále mění a mizí. Ale současná doba - svým charakterem velké rychlosti a náhlého překvapení, tak dobře znázorněným historickými událostmi, přicházejícími přes noc - nám to začíná dokazovat. Takové utrpení je výchovné a v naší hlavě se rodí myšlenky, které by jinak nevznikly. Nestálost smyslové existence a postupné změny osobního života jsou nám ostře a nezvratně dokázány a takto je náš úzký egoistický rozhled oslaben, to znamená, očištěn vznikem touhy nalézt něco pevnějšího, neměnného a trvalého. Tuto touhu může uspokojit jedině hledání nějaké skutečnosti, jiné než pouze hmotné existence. Když si uvědomíme svou slabost, začneme pátrat po novém zdroji vnitřní síly. Když si uvědomíme, že nejsme schopni správně uspořádat život, začneme hledat jeho význam. Když odhalíme, že jsme byli klamáni zdáním, jsme připraveni se naučit něčemu o skutečnosti.

Tato válka (2. světová válka - pozn. překl.) nás učí nejpřísnějším způsobem pomíjivosti všech věcí; ptejme se proto sami sebe, co to znamená. Kde je ten hezký dům, který byl roztráštěn na kusy, milované dítě zabito, skromné jmění ztraceno? Čím jsou dnes? Jenom vzpomínkami, které vypadají jako živé sny. Ale co jsou vzpomínky? Mentální konstrukce, tudíž myšlenky! Čím budou tyto věci v budoucnosti? Myšlenkami! Jestliže máme odvahu dokončit logický kruh, pak jsme nuceni učinit závěr, že něco, co je čistě mentální v minulosti i v budoucnosti, musí být čistě mentální v tom, co spočívá v obou - v přítomnosti. Takto tiše učí střídavý běh života prostý nefilozofický lid mentalismu.

Můžeme zůstat klidnější a zdravější uprostřed hrůz naší doby, jestliže se držíme pravdy mentalismu, jestliže považujeme tyto hrůzy za zkušenosti, jejichž látka je ve svém základě právě tak mentální jako látka snů.

Tak jako lidé, kteří mají zlé sny a strašné noční můry, trpí nejvíce, když jsou klamáni skutečností svých zážitků, a trpěli by méně, kdyby věděli, že sní, a kdyby svůj přelud opustili. Stejně tak můžeme zmírnit svá fyzická utrpení, budeme-li si uvědomovat, že toto vše jsou představy, které přicházejí a které opravdu zažíváme, ale které zmizí tak, jak přišly.

Filozof může více než kdokoli jiný ukazovat cestu ostatním lidem v době, kdy jsou zmateni a kdy celý svět stojí na křižovatce.

Existuje vždy cesta osvobození!

Je to cesta pokání a návratu!

Nic se nezdá být jednodušší, přesto nic se nezdá být tak těžké! Ale jiná cesta není. A jít cestou vzrůstajícího utrpení je ještě těžší.

Avšak je pravda, že noc je nejtěmnější před svítáním. Prožíváme nezapomenutelné období. Nyní se vytvářejí dějiny s celým svým děsivým dramatem a s celým svým tragickým významem. Neboť náš věk je přechodný. Právě jeho jedinečnost připravuje cestu jedinečnému obrození. Válečná zpusťování bude nutno napravit. Musíme se naučit utkávat se se zlými časy lepšími myšlenkami. Musíme usilovat o nový věk, charakterizovaný hlubokým univerzálním cítěním. Je na nás, abychom slabičkovali hádanku budoucnosti písmeny, vyjmutými z abecedy přítomnosti. Je na nás, abychom hodnotili hnutí, která nám odhalují dějiny, a následovali jejich železnou logiku. Je na nás, abychom čerpali moudrá poučení ze zmizelých století pro své vlastní etické vedení a hmotný prospěch.

První a nejpřednější z těchto poučení je, že žijeme na konci cyklu, kde karma uzavírá všechny národní účty, vyrovnává nahromaděné nedoplatky. Stojíme a pozorujeme zanikání jednoho věku. Kruh se dokončuje. Pomníky starého světa padají. Tento přechod musí nutně být přechodem zmatených názorů, křečovitého kvašení a odporujících si ideálů nebo buřičských emocí a fanatických citů!

Druhé a nejlehčí z těchto poučení je, že úžasný proces rychlé změny se odehrává před našima očima, takový proces, jakého žádný národ nebyl nikdy předtím svědkem. Praktický smysl toho je, že společnost by měla být jak pevná, tak i pružná. Zkamenělina je také pevná, ale není pružná. Poučení ze země, jako je Čína, je, že když je prezírán zákon změny,

dostavuje se utrpení. Dualismus těchto dvou sil, stálosti a změny, bude trvat vždy, ale je nutno cvičit se v umění, jak je vždy uvést v soulad. V dobách, jako je přítomnost, je třeba si dobrovolně všimnout aspektů změny.

To neznamena, že se tím hájí náhlé a násilné revoluční změny. Podstatou revoluce, vzhledem k její brutalitě, jsou nevyrovnané emoce a deformované mysli. Mystická víra v příchod milénia se skrývá za každou žhavou a zuřivou revolucí, a přesto se nikdy v dějinách neuskutečnila. Kdo užívá nesprávné metody, ničí tím správné cíle. Kdo zneužívá svobodu, říká si o omezení, protože zkracuje období lidského jinošství přílišným spěchem, a tak infikuje společnost strašlivou psychologickou chorobou - nenávisť!

Na druhé straně, každý, kdo nedovede rozeznat ducha času - kterým je obrazoborecká obnova, postupující se stále se zvyšující rychlostí - a pošetile mu vzdoruje, bude vzdorovat na své vlastní nebezpečí.

Jsou různé způsoby jak provádět sociální zlepšení. Existuje způsob, že náhle udeříte svého souseda do hlavy, což je způsob revoluce.... Alternativou je přesvědčit ho, aby získal rozumnější a méně egoistický způsob myšlení, týkající se sociálních problémů, což je cesta rozumu. Stejně pojetí lepšího světa může podnítit jak neuvažujícího revolucionáře, tak opatrného rozumáře. Ale oba směry jsou protichůdné a musí se nevyhnutelně střetnout. Je zcela dobře možné, aby lidé kdekoli měli lepší a krásnější existenci. Postoje konstruktivní služby a nesobecké spolupráce uspokojí veškeré potřeby. Ale když tento postoj schází, když touhy člověka jsou v rozporu se záměry osudu, pak vznikne utrpení ze zbytečného zápasu. Proto se vyplatí, když se všichni lidé přizpůsobí těmto nevyhnutelným změnám, jinak budou trpět pro svou hloupost. Tvrdohlavé prokazování věrnosti tomu, co náleží mizející minulosti, nemá význam. Je na autoritách, aby si uvědomily, že pracují síly potírající tradici a odstraňující stará zřízení, že nové ideje kvasí a od nich že se žádá nový ušlechtilý a velkorysý názor. Neoplákavejme odchod toho, co dosloužilo své době! Burácející velitelský příboj dvacátého století nemůže být zadržán. Je nutno mu ponechat jeho cestu, ale nesmí mu být dovoleno,

aby zničil to, co je v našem dědictví cenné. Smísení bystré myšlenky s odvážnou činností přinese nesmírné možnosti. Pohledme na integraci nejvyšších ideálů Východu a Západu, na spojení jejich dvou proudů objevů - jeden pocházející z nejvzdálenějšího starověku a druhý od nejnovější vědy.

Zatím si musíme zachovat zdravý rozum. Když opustíme veškeré kulturní dědictví náboženství, mysticismu, filozofie, etiky, ideálů a intuicí, které se nám zachovalo po našich předcích, dopustíme se hrozného omylu. Opustili bychom tak nejdrahocennější prvky lidské existence. Zjednodušíme a očistíme toto dědictví, jestliže si přejeme! Oddělme rozumnou nauku od pověřčivé víry! Ale nezapomínejme, že se tato existence nakonec obrátí v popel a prach, když neobsahuje nic z vnitřního jasného klidu, správného života a z vnitřní opory pravdivého života, tohoto všeho, čeho je dnes pro naši zmatenou dobu zapotřebí více než kdykoli předtím.

Nemůžeme vidět v hrozném stavu těch, jež jsou obětmi světového žalu, nucenou askezi, nedobrovolné a nechtěné odříkání, nucené vzdání se každé žádoucí věci, osoby a připoutanosti? Nemůžeme vidět v náhlém zchudnutí kdysi bohatých sídel impéria, jako Londýn a Paříž, vynucené sebeumrtvení a oblečení zíněného roucha a sypání hlavy popelem? Jestliže miliony lidí byly ožebračeny, jestliže toto všechno znamená vůbec něco v širším smyslu, neznamená to, že lidstvo prochází proti své vlastní vůli očišťujícím pochodem v měřítku v dějinách dříve neznámém? Nemůžeme také vidět, že finanční lavina, která smetla životní úspory milionů Američanů v roce 1929, byla téhož druhu? Nejsme všichni učení, že země je pouze tábořištěm a ne věčným domovem? Není jasné, že to, čemu se mudrc učí hlubokou úvahou a dobrovolným sebezapíraním, ostatní lidé se učí nejtrpčím neštěstím a přímými ztrátami? Není z toho všeho dále jasné, že nic jiného nemá být ohniskem *celého* našeho bytí, než touha po pravdě, po významu života, po skutečnosti - po království nebeském Ježíšovými slovy - což vsše je v nás? Mudrc hledá a nalézá své základní štěstí v Mysli, která je jeho nescizitelným majetkem a o kterou ho nemůže žádná katastrofa oloupit. Všude kolem sebe vidíme, jak je lidstvo slepě

vedeno, aby hledalo v témže směru, protože vše ostatní je začalo opouštět. To neznamená, že se má bohatstvím asketicky pohrdat, majetek odložit a o penězích se zmiňovat pouze s pokryteckou hrůzou. Takový postoj je správný pro mnicha, ale ne pro moudrého člověka. Co to znamená, je, že můžeme shromažďovat bohatství, když chceme, že můžeme mít majetek a oceňovat užitečnost peněz, lásky, rodiny i přátel, ale v tom okamžiku, kdy dovolíme těmto věcem, aby zcela zaujaly celou naši mysl a zabraly všechn náš čas, takže nemáme ani mysl ani čas, které bychom věnovali pátrání po pochopení, proč jsme zde, pak se stávají přestrojenou kletbou a zdrojem skrytého utrpení.

Ne že bychom potřebovali válku, aby dala rozhřešení našim myslím a pročistila naše srdce; život se svým proměnlivým panoramatem myšlenky a činu, se svými nekonečnými zápasy nám rovněž stále pomáhá. Ale často je válka viditelným vyvrcholením stupňovaných období kosmického zápasu mezi nesobeckými a sobeckými tendencemi v rozhledu člověka, zápasu mezi tím, co pracuje k jednotě, a tím, co pracuje k rozkladu. Zatím bude lidstvo stoupat k vyšším a vyšším pojmům o tom, co je zlo a bude se stále se prohlubujícím zahanbením opouštět své omezené rozhledy a staré brutality. Hrůzy krvavé války zmizí a vojáci odhodí svoje ocelové helmy, až bude zvíře v člověku zkroceno; ale na její místo nastoupí konflikt mysli. Zápas musí pokračovat dokud svět trvá, ale bude postupně zjemněn, zmírněn, povznesen a očištěn od své fyzické brutality. Musíme proto připustit se Sokratem: „Zlo, ó Glaukone, nezmizí ze země. Jak by mohlo, když je to název nedokonalosti, jejímž zničením získávají dokonalí lidé svou hodnotu?“ a s Buddhou: „Zápas musí být, neboť celý život je zápasem nějakého druhu.“ Ale Buddha také zdůraznil, že spor v životě není ve skutečnosti mezi dobrem a zlem, ale mezi věděním a nevědomostí. Musíme si připomenout, že mudrci odmítají uznávat zlo jako určitou neodvislou existenci, ale jedině jako omezený a přechodný aspekt existence. Naším úkolem je učit se moudrosti od *veškeré* zkušenosti, od bolesti stejně jako od radosti, od krutosti jako od laskavosti, a vyjadřovat v zápase denního života právě to, čemu jsme se naučili. Tak vše, co se děje, nám dává lepší základnu pro budoucí žití.

Čtvrté a poslední poučení, které můžeme získat, je to, že inteligence přiměřeně zaostřená, odvážně přijatá a nesobecky použitá, je nakonec vždy převládajícím činitelem. Ti, kdo uctívají sílu spíše než mozek jakožto nejvyšší společenskou moc, měli by si vzít poučení z klidné perspektivy dějin. Kdyby síla byla největší známou věcí, byl by obrovský dinosaur králem tohoto světa a předhistorické obludy by dávno zdědily zemi. Nicméně, kolik stád těchto zvířat zašlo lety a nezanechalo dědice? Vyhybnula a zmizela. Proč? Protože existuje něco většího než pouhá síla. Ono něco je Myšlenka. Člověk - malinký tvor, jakým byl u porovnání s těmito obry - je všechny přemohl. Neudělal to silou, ale mozkiem. Není hranice toho, co bude schopen udělat, až plně vyzbrojí tuto podivuhodnou sílu myšlenky, byť i tak málo chápané. Věda je pouhým stupněm v tomto růstu. Jsou lidé, kteří se jí bojí, protože se bojí toho, co vědecká válka udělala člověku. Ale věda je jenom meč. Jím se můžete probít skrze své problémy nebo si probodnout hrdlo. Ať uděláte cokoli, zodpovědnost bude spočívat na vás, ne na meči. Inteligence rozkvétá jako květ myšlení správně řízeného rozumem a dozrává postupně v plod přirozeného insightu. To, co začíná v primitivním divochu jako slabý záblesk pouhé místní zvědavosti, končí ve vyvinutém člověku zanícenou touhou po dokonalém pochopení celé existence. Ty nespočetné životy na zemi, které stojí mezi oběma jsou jen lekci ve škole inteligence. Když je inteligence pouze částečná, nevyspělá a nedokonalá, učí člověka lstivosti, sobeckosti a materialismu. Když je plná, vyzrálá a dokonalá, učí ho moudrosti, nesobeckosti a pravdě.

Takto se vracíme k ústřední myšlence, že největší potřebou světa není objev nového vědeckého zázraku nebo nového chvilkového požitku, ale odhalení nového chápání života. Nestačí usilovat o věci, které komplikují existenci; je třeba existenci také pochopit. Musíme se rozhodnout, zda se chceme učit této pravdě bolesti, která následuje pošestilost, nebo mírem, který následuje filozofii. My, kteří putujeme po této podivné planetě a máme na srdci poučení filozofie, víme vnitřně, že náš pravý domov netvoří ani míruplné prosté scenérie přírody v pestrém Orientě, ani hlučné velkoměstské složitosti člověka na bezbarvém Západě. Víme,

že tento domov leží ve vzdáleném místě, k němuž nás žádný kymácející se parník, žádný supící stroj, žádná skřípající kára, tažená voly, nemůže nikdy zavést. Neboť tento domov leží v nekonečnosti Nadjá, k němuž cesty nevedou.

Proto musí být filozofie znovu nastolena na své čestné místo ve světě živých a ne dávno mrtvých lidí. Koneckonců, světové pátrání není kvůli lidem, kteří musí zemřít, ale kvůli pravdám, které budou žít. Filozofie shromáždí několik stoupenců, neboť věříme, že je možné ji učinit srozumitelnou každému inteligentnímu člověku, i když ji nikdy před tím nestudoval. Není však možné ji učinit srozumitelnou žádnému vysoce egoistickému člověku, neboť ten není ničím jiným než rancem lidských předsudků, který se nemůže starat o pravdu. Ego je jehlou, jejímž uchem velbloud pravdy nemůže projít. A pravda je vlastním cílem veškeré ryzí filozofie. Egoismus a iluze je vše, čeho nás filozofie zbavuje, ale oplatou nabízí velmi mnoho. Básník uvidí zářivost západu slunce, ale bude přezírat atmosférické podmínky, které to působí. Vědec bude vidět atmosférické podmínky a přezírat zářivost. Filozof uvidí, jak atmosférickou změnu, tak živé záření a ještě něco více, co ani básník ani vědec nezná, neboť bude vědět, jak žít uprostřed klamného proudu toho, co je pomíjivé v pevnem jasnem klidu SKUTEČNÉHO.

Filozof je ten, kdo došel k pochopení *sebe sama*, zatímco jeho filozofie je jeho obvyklou zkušeností světa, která pochopila *sama sebe*. Fakt, že uzavíráme toto moderní opakování starobylé nauky a ponecháváme rozvázané konce myšlení a odhalení, že jsme rozvázali uzel světového problému, ale uvolněné konce nespojili, nesmí zavést čtenáře k netrpělivému odsouzení obsahu této nauky. Neboť v tajné filozofii neexistují žádné nesvázané konce. Vše je dokonale spojeno, a ten, kdo ji ovládne, bude mít dokonalý postoj mysli. Nyní byly připraveny základy pro nauku posledního svazku tohoto díla, s nímž se budeme pokorně snažit intelektuálně vystoupit na nejvyšší vrcholky lidské myšlenky. Nyní byla položena základna, na které může být vztyčena vrchní stavba nejvyšší pravdy. Správné pochopení oněch vyšších zásad, jež jsou zatím s politováním ponechány pro pozdější dobu, vrhne mocný proud světla na nejspletitější

hádanky lidstva: Jaké je tajemství Mysli, jaký je význam smrti, co je to Bůh, co je to Člověk, proč nám Příroda dává sen a spánek, a tak dále.

Neztrácejme se v beznaději, protože se svět zdá tak špatný. Nabývá pomalu zletilosti uprostřed zjevného úpadku a občasných poklesků. Jeho zkažené dětství pomalu postupuje před našima očima k nevyhnutelnému konci; jeho agónie nejsou než muka jinošské změny. Ti z nás, kteří nahlédli pod povrch jak člověka, tak života, mohou zůstat klidní a potvrdit s Američanem Emersonem, že „věk čtvernožce musí ustoupit. Věk mozku a srdce nastoupit". Jestliže jsme svědky bolesti epochy, zápolící ve svém smrtelném zápase, budeme také svědky vzniku nové epochy, kde bude život pro lidské bytosti přijatelnější.

Můžeme chovat upřímné přesvědčení, že uprostřed všeho toho neustálého střídání etické stagnace a probuzení během dlouhé a bolestné cesty lidstva od nevědomosti k pravdě, musí nakonec zvítězit dobrá vůle - nejen pro naši útěchu, ale protože základním principem života je *jednota*.

Nejméně sedm tisíc let podle moderního historického počítání, ale dvojnásobně dlouhé období podle našeho počítání, je usazena Sfinga před egyptskou pouští, předkládajíc svou hádanku nevšimavým uším lidstva v mlčení tak hlubokém, jako bylo mlčení Kristovo, když stál na soudu před Pilátem se stínem děsného kříže nad sebou.

„Co je pravda?" ptal se římský vládce, takto vraceje ozvěnou nejčastější otázku člověka. Věděl Kristus? Nicméně neodpověděl! Jeho rty se nepohnuly, ale jeho oči se upíraly do očí Pilátových za tohoto ticha naplněného posvátnou hrůzou.

Co nemohl odhalit rty a jazykem on - neboť to přesahuje oboje - nikdo jiný nemůže odhalit. Ale cesta, která vede k takovému vznešenému uskutečnění, může být horlivému hledajícímu přesně naznačena. Tomuto obtížnému úsilí bylo pokorně věnováno dychtivé pero a bílé, čekající stránky.

Tato kvalita bezčasé pravdy se do meditací autora tohoto díla mocně vtiskla jednoho večera v kraji parami naplněných džunglí a hustých pralesů, kam zapomenutí indiští mudrci před dávnou dobou zanesli svou

kulturu. Seděl uprostřed rozsáhlých opuštěných zřícenin starobylého Angkoru v Kambodži a pozoroval noc, jak obléhá den, a pak čekal, až se hvězdy objeví nad největším chrámem, chrámem tak velkým, že obvodová zeď byla téměř dvě a půl míle dlouhá. Tu a tam měla velká budova zlověstné trhliny; zmrzačené sochy bohů z Ramajány byly rozházeny po zemi. Lišejník a popínavé rostliny se vinuly kolem výplní s vytesanými bohyněmi; trní se hustě rozrůstalo kolem něho, ještěrky lezly bezbožně po klidných tvářích padlých Buddhů; netopýři pokrývali posvátné svatyně svým odporným trusem; jasná nebeská souhvězdí shlížela dolů na scénu velebného zpusťování; pryč byla hrdá sláva národa Khmérů, ale posvátné pravdy, kterým učili jeho mudrci, dosud trvají, i když jejich rty byly němé a jejich těla zničil čas. Není to nádherné, že je dnes možné poznat a studovat prastarou moudrost těchto lidí, kteří byli na vrcholu slávy a vyučovali ji v době, kdy Evropa byla ještě zahalena tmou šerého dávnověku, a že tato moudrost bude známá a bude se studovat opět až další dvě tisíciletí přejdou přes tuto planetu?

Z pohřební urny Minulosti byla vyproštěna tatáž moudrost. Ale protože její zde dána ultramoderní forma, aby se hodila jak pro naši dobu, tak pro naši potřebu, její autentičnost nebo pravda nemusí být jasně poznatelná jejím dnešním indickým dědicům. Nicméně není zde ani jediná důležitá zásada, kterou bychom nenalezli vyjádřenou ve starých sanskrtských spisech. My jsme pouze dědici a nikoli objeviteli této vždy staré a vždy nové nauky. Proto se spisovatel sklání v úctě před himálajskou inteligencí oněch mudrců, kteří od nevysledovatelného dávnověku udržují Pravdu naživu.

DODATEK

VYSVĚTLENÍ NĚKTERÝCH NEPOCHOPENÍ, VYDANÉ JAKO DODATEK KE KNIZE

Uveřejnění této mé knihy *Skryté nauky za jógou*, vyvolalo svým zdánlivě náhlým odchýlením se od směru, kterým jsem se dříve ubíral, tolik poznámek, sporů a kritiky mezi čtenáři, kteří znají má dřívější díla, že pokládám za svou povinnost těmto četným osobám - právě tak, jako sobě - nabídnout tuto vysvětlující poznámku. A protože se takovéto vysvětlení dotýká principů životní důležitosti pro každého, kdo hledá Pravdu, ať zná, nebo nezná má díla, jeho potřebnost ukončila i poslední zdoluhavá váhání, která mne zdržovala od sestoupení do pobouřeného a rozčilujícího ovzduší.

Především budiž upřímně prohlášeno, že kniha obsahuje jisté nedostatky a některé nejasnosti, které bezpochyby přispěly k vytvoření této situace. Zaviniily je nesnadné okolnosti, za kterých byla kniha psána. Ale hlavní příčina těchto nejasností leží možná někde jinde. Velká mezinárodní skupina žáků netrpělivě čekala po tři roky na tento slíbený svazek a ozvěny jejich netrpělivosti stále doléhaly k mému sluchu. Také potřeba pomoci jim k správnému postoji vzhledem k válce byla neodbytná a naléhavá. Konečně jsem usoudil, že od nich nelze žádat, aby čekali ještě déle. Uvolnil jsem proto pro uveřejnění to, co bylo tak dalece připraveno, jakkoli to bylo nedokonalé a neúplné, a odložil zbývající doplňující část pro druhý svazek. Tak bylo vydáno skryté učení v rozsahu pouze základního zlomku svého plného obsahu.

Musel jsem se vyrovnat s faktem, že tato nová kniha je tak odlišná svým charakterem a tónem od knih, které ji předcházely, že běžný čtenář bude mít určité obtíže, jestliže se bude do ní chtít ponořit s lehkomyšlností, s níž se možná nořil do předchozích. Bylo pro mne těžké psát tyto stránky a musí být ještě těžší pro jiné je číst. Jejich četba totiž vyžaduje

udržovanou a soustředěnou pozornost, vyžaduje ostré myšlení a předkládá k úvaze nesnadné problémy. Opravdu, nabízí potravu, kterou lze těžko strávit, protože se zabývá spíše metafyzickými záležitostmi než mystickými zkušenostmi. Je určena spíše pro těch několik málo, kteří mají schopnost rozeznávání, kteří učinili Polárku Pravdy svým vůdcem uprostřed zápasů konfliktních doktrín a mezi pokušeními, která přirozeně vznikají z předsudku. Velmi málo lidí vůbec kdy ovládlo tuto vyšší nauku bez cizí pomoci svým vlastním úsilím. Ať byl nebo nebyl historií znám kompetentní učitel, byl obvykle přítomen v pozadí téměř každého, kdo se jí učil. Obtíže nalézt svou vlastní cestu od začátku až do konce těmito metafyzickými jemnostmi jsou stejné jako obtíže nalézt cestu za černé bezměsíčné noci hustým pralesem. Toto učení je tak těžko srozumitelné a tak nevšední, že mysl většiny studentů se musí ježit bodavými pochybnostmi a dotazy. Je nevyhnutelně třeba neustále osvětlovat jejich chápání a nepřetržitě vysvětlovat jejich zmatky.

Je politováníhodné, že snadno vznikají závažná nepochopení, která se týkají samotného učení proto, že tato obtížná látka byla v tomto svazku předložena v tak nedokončené formě. Snad věci trochu pomůže, když upozorním na to, že první pohled vede k rychlému soudu, zatímco druhý jej odsouvá na pozdější dobu. Nepochopení, která vznikají, musí být odstraněna. Měl jsem čas projít svůj spis teprve tehdy, když byl rukopis tištěn daleko ode mne. V té době jsem byl v Indii, vzdálen tisíce mil, a bylo příliš pozdě něco dodatečně změnit. Tehdy jsem pochopil, jak snadno by mohly některé pasáže vzbudit tyto nesprávné dojmy.

První a nejpřednější dojem je názor, že úplně padá důrazná obhajoba meditace v mých dřívějších knihách proto, že jsem odhalil omezení jógy a mysticismu (oba tyto výrazy se mohou pro naše účely pokládat zhruba za rovnocenné) tak, jak jsou *běžně známé* tím, že jsem tvrdil, že nedávají nejvyšší zkušenost možnou člověku, a jsou proto zbytečným snažením a iluzorní činností. Takové nepochopení je komické a pošetilé. Případ je právě opačný. Považuji cvičení meditace za stejně důležité pro každého, jako vždy bylo, a rovněž je považuji za jednu z nej důležitějších a nejprospěšnějších snah, jimiž se může člověk zabývat. A bude zcela zřej-

mé, až bude prostudován druhý svazek této knihy, že některé meditační techniky zaujímají část jejího nejhodnotnějšího obsahu. Ale protože tyto techniky jsou neosobní v duchu a univerzální v hledisku, protože se snaží o nejvyšší uskutečnění spíše než o osobní uspokojení a protože jsou časově odděleny od běžného mysticismu metafyzickou disciplínou (bohatě připravenou studiem tohoto prvního svazku) jsem nucen je nazvat „ultramystické“ a „filozofické“, a tak se vyhnout záměně s lépe známými, ale počátečními technikami.

Jestliže jsem se tedy odvážil kritizovat tyto meditační techniky, bylo to pouze proto, abych připravil cestu pro následující odhalení těchto téměř neznámých, ale vyšších technik! Nesmíme se mýlit a domnívat se, že to znamená, že předcházející práce v józe je marná. Naopak, je vysoce cenná, neboť vyšší úrovně nemůžeme dosáhnout, jestliže jsme neprošli tímto přípravným stupněm. Domnívat se, že jsem zcela popřel mystickou zkušenost, znamená naprosté nepochopení mého záměru. Přes zdánlivě si odporující směry mých dřívějších spisů, zůstávají základní nauky, které tam byly hlášány, stále platné, i když je nyní zřejmé, že jejich rozsah nesahá dosti daleko.

Přesně z téhož důvodu jsem zdůrazňoval nedostatky běžného mysticismu, chyby běžných jogínů a omyly, které obvykle meditující činí. Mělo by to chránit žáky před možnými výstřednostmi, což je mé varování, že jejich práce nebyla skončena přijetím jakéhokoli povznesení nebo poselství, vize či hlasu. Kdo mezi námi neupadl do samolibého omylu a nepředstavoval si, že první extatické povznesení je přímým spojením s Bohem, nebo kdo nepovažoval poslední věštecké poselství z nitra za poslední slovo od Boha? Kdo neslyšel o lidech, kteří se zvrhli v oklamané vizionáře, nebo upadli do přehnaného egoismu, nebo se stali pošetilými sentimentalisty, nebo založili kult, aby finančně využívali jiné lidi? To jsou skutečná nebezpečí, která obklopují jogína, okultistu a mystika a mají své oběti po celém světě. Tato nebezpečí ohrožují žáka, když přiměřeně nechápe, co se s ním děje po dobu jeho mystického zasnění, jógického transu, jasnovidné vize nebo extatického ponoření.

Ano, hledající začíná s vírou, ale musí končit poznáním. Bůh nevyžaduje pouze jeho kolísavou víru z povzdálí, ale jeho skutečné bezprostřední vnímání z blízkosti. Teprve když budou jeho myšlenky přesné, jasné a činorodé, když jeho city budou téměř jasnovidně chápat samy sebe a když jeho zkušenosti zapadnou s naprostým pochopením na své vhodné místo, teprve pak může doufat, že unikne shora zmíněným nebezpečím.

Tento bod lépe pochopíme, když použijeme jednoduchý příklad dítěte a starého muže, kteří jedou na dalekou cestu. Jeden jako druhý bude procházet týmiž jednoduchými změnami okolí, dopravního prostředku a s tím spojenými zkušenostmi. Nicméně, kde starý muž si bude dokonale uvědomovat význam a hodnotu každé změny, dítě o nich bude mít pouze více méně neurčitou představu. Když dítě vstoupí do banky a dostane peníze na cestu, celý řetěz převodů, které souvisí s tímto jednoduchým aktem, mu bude zcela neznám, kdežto starý muž si je plně uvědomí. Následkem této nevědomosti může dítě zahodit čtyřmístný šek pouze proto, že věří, že šek je obyčejný kus papíru, ale sáček měděných mincí může pevně svírat pouze proto, že jeho tíže se mu zdá naznačovat větší hodnotu. Podobně mystik může mít pozoruhodné zkušenosti nebo povznesené meditace, ale musí přesně chápat, co se mu přihodilo. Může omylem zaměnit nedůležité, bezpodstatné a pomíjivé věci za důležité, podstatné a trvalé, jak se s tím často shledáváme v historii mysticismu. Například, jasnovidné vize, okultní zkušenosti nebo věštecké intuitivní poselství, která se mu mohou dostavit, může považovat za důležitější než pocit nehmotnosti světa a vnitřního míru, které může zažívat současně s nimi. A tak může zmenšovat to, co by měl zveličit a zveličovat to, co by měl zmenšit. Kromě toho, pokud neumí s jistotou rozpoznat přesný původ každé vize, hlasu, poselství nebo zkušenosti, snadno podlehne velkým omylům. Může také zveličit důležitost svého vlastního ega, protože bylo tak šťastné, že získalo tyto podivuhodné zkušenosti, a tím posílí překážku, která mu stojí v cestě k nejvyššímu cíli. Neboť jednoho dne shledá, že vyčerpал své povznesení, že hrozná zkušenost „temné noci duše“, naprosté „duchovní suchosti“, na něho krutě sestoupila. Dříve

nemohl pochopit, že když dovolil, aby ho nadmíru uspokojovaly jeho extatické zkušenosti a nezdravě lichotily jeho egu, oslabovaly ho. Nyní může odhalit, že nestačí být nevinný jako dítě; je pro něho rovněž nutné být tak chytrý jako had. Neboť univerzální existenc z *Jejíž* on je pouhou částí, musí být *pochopena* a schopnosti myšlení, které jsou potřebné k jejímu pochopení, musí být přiměřeně vyvinuty. Proto když král Malinda se tázal buddhistického mudrce Nagaseny, proč děti nemohou dosáhnout nirvány, odpověděl mudrc, že dítě „nemůže s myslí tak omezenou pochopit to, co je nesmírné a nekonečné“.

Mystik, který si představuje, že dospěl k *Nadjá*, dosáhl ve skutečnosti okraje a nikoli středu jeho plamene. Jestliže nepodstoupil jistý druh disciplíny, náležející ke konečné stezce, bude jeho úsilí předčasným skokem. V žádném případě nebude schopen setrvat v extatickém stavu, o kterém bláhově věří, že jej dosáhl navždy. Vskutku, právě ty síly, které vyvolal, dříve nebo později ho vrhnou zpět a tato reakce mu přinese onu strašnou a melancholickou zkušenost, kterou poznali téměř *všichni pokročilí mystici*. Svatý Jan z Kříže ji nazýval „temná noc duše“; svatá Terezie ji nazvala „velká opuštěnost“; středověcí indiští mystici, jako Dadu, ji nazývali „fází odloučení“; Suso, středověký evropský křesťanský světec, vypráví, jak trpěl deset let pocitem naprostého opuštění Bohem; autor knihy *Mrak nepoznávání* mluví o tom strašném období, kdy mystik „nemůže Boha ani jasně vidět světlem porozumění, ani Ho cítit v sladkosti lásky“; perští súfičtí mystici popisují výmluvně „agónii odloučení“; moderní západní žáci mysticismu jako Underhillová, Inge, de Sanctis a Barbanson ji popisují jako období duchovní únavy, stagnace, pustoty a suchosti, následující po období intenzivní mystické činnosti a extatické zkušenosti. Ale je nanejvýš důležité připomenout, že „temná noc“ je zkušenost, s kterou se setkávají pouze pokročilí mystici. Neboť je to samočinné úsilí Přírody zajistit rovnováhu, je to ukazující prst, vedoucí mystika, který dokončil svou mystickou stezku, aby nastoupil na konečnou stezku a takto přivedl svět, kterým pohrdal nebo který zanedbával, znovu do svého zorného pole. Něco je zřejmě zapotřebí, aby to zarazilo hrubé výstřednosti mysticismu, aby očistilo naivní sklony jeho

stoupence a aby ho naučilo oddělovat ve svých zkušenostech podstatné od toho, co je vedlejší. A to může najít v metafyzické disciplíně. Musí mít odvahu chladně rozpitvat každou vnitřní zkušenost, bez milosti přitom používat jako svůj nástroj inteligenci ostrou jako rapír. Nesmí považovat své intuice za neomylné, ale musí se namáhat, aby si je ověřil. Musí mít trpělivost ke studiu pravého metafyzického významu a účelu vesmíru i Nadjá, musí zkoumat tajemství času, prostoru, hmoty a mysli, prozkoumat přirozenost lidského ega a odhalit nejtajnější působení svých myšlenek, slov a skutků. S takto získaným věděním může jít dále a ověřovat pravdu, měřit hodnotu a řídit běh svého vnitřního vývoje. A až tento vývoj projde očist'ujícím tavidlem rozumového metafyzického zkoumání, objeví, jak je snadné vidět pouhé představy v pevné víře, že jsou podstatnými fakty, a jak je těžké se držet přímé a úzké stezky, která vede ke vznešenému Nadjá. Sama průkopnická badatelka Blavacká, jejíž jméno se tak často vyzývá pro podporu mysticismu, okultismu a jógy, připustila v opatrných náznacích, daných na str. 169 *Tajné nauky* (sv. I. losangeleského vydání rukopisu), že jedině filozofie by mohla „vrhnout absolutní a konečné světlo“ a že „mimo rámeček metafyziky není možná žádná okultní filozofie, ani žádný esoterismus“, i když její monumentální kniha se sama neobírá vesmírem z tohoto nejvyššího stanoviska. Metafyzické uvažování má zde dvojí užitečnost. Je potřebné nejen k tomu, aby působilo jako opravný prostředek pro mystickou zkušenost, ale také k tomu, aby ukazovalo další cestu, kterou se má ubírat meditace. A tato cesta leží ve směru harmonie s univerzálním neosobním VEŠKERENSTVEM.

Toto vše je úvodem k vysvětlení, že harmonie s veškerým bytím, jednota se světem, kterou mystik jistě zakouší, je cítěna ale nikoli pochopena, je dočasná a ne trvalá, je nepřímá a ne bezprostřední, je hypotetická a ne konečná. Tak dlouho, dokud v něm plně žije ego, každé takové přerušování egoistické zkušenosti musí být nezbytně přechodné. Ego *může* být ovládnuto a mystická zkušenost oslabením egoistických citů poskytne mocný, potřebný a slibný náznak této pravdy; ten však zůstane pouze náznakem tak dlouhou, dokud rozum nebude moci uchopit a nevyvratitelně dokázat, neotřesitelně poznat ostrým insightem to, co cit občas

pociťuje během meditace. Proto do toho musí vstoupit metafyzika a spojit se s meditací. „Já“ lze nakonec přemoci pouze jediným způsobem, a to, že projde konečnou stezkou. Ta slučuje dvojí proces, za první, studium a pochopení jeho pravé přirozenosti (opakováním a trvalým zkoumáním a analýzou pochopí jeho základní charakter); za druhé, provádění ultra-mystických kontemplačních cvičení, která zcela pozvedají vědomí nad intelekt a ego. Vědění, dosažené tímto způsobem, se stává zbraní, kterou může být ego s jistotou přemoženo. Dobrodružství jógy filozofického rozlišování musí spojit jógu oddanosti s jógou mentálního soustředění; obě jsou nutné, jestliže má být získána pravá a trvalá zkušenost skryté jednoty veškeré existence.

Budiž připomenuto, že kritické poznámky, které činím, nepřicházejí od odpůrce jógy, ale od někoho, kdo ji denně a oddaně cvičí; představují pozorování přítele a jsou to přátelé, kteří mají odvahu říci nám pravdu o nás samých spíše než nám lichotit, kdo nám nejvíce pomáhají. Je proto hrubým neporozuměním mé nové knihy tvrdit, že aspirantovi radím, aby skončil se svými jógickými cvičeními, zatímco mu skutečně radím, aby je zlepšil. Meditace nesmí být opomíjena. Pouze pošetilec to dělá. Neboť meditace je pohybem ve správném směru. Ale musí být prohloubena a rozšířena. Toto prohlubování a rozšiřování tvoří konečnou stezku. Proto, že přicházíme do vyšší dimenze myšlenky nebo zkušenosti, bychom se neměli ve svém nadšení dopustit chyby a zřít se jako bezcenného toho, čeho jsme již dosáhli. Proto, že získáváme plnější pochopení věcí, nejsme žádáni, abychom zavrhovali to, co je pravdivé a užitečné na svém, i když omezenějším, místě.

A tak se vytváří předpoklad pro potřebu ještě vyššího dosažení a tuto potřebu může uspokojit pouze konečná stezka. Tímto způsobem připravuje první svazek půdu pro semena, jež má zasít druhý svazek, kde bude podán metafyzický klíčový kámen klenby spolu s ultra-mystickými meditačními cvičeními.

Druhé nepochopení, které vyžaduje, aby bylo opraveno, je ze všech nejnebezpečnější. Převládá hlavně mezi evropskými a americkými čtenáři, neboť Asiaté chápou tento bod lépe. Přes jasné pokyny a otevřená pro-

hlášení, roztroušená po celém prvním svazku, mi neporozuměli a domnívají se, že tvrdím, že rozumová schopnost je *sama o sobě* dostatečná k dosažení nejvyšší pravdy. To je hrubý omyl a mé pero ho určitě nepodpoří. Vyložil jsem v knize rozdíl mezi intelektem a rozumem, ale upozornil jsem, že rozum nemůže dosáhnout svého plného rozvoje, dokud nebude pozdvižen z konkrétní úrovně vědy, aby mohl aktivně pracovat na abstraktní úrovni metafyziky. Zdůraznil jsem potřebu ověřovat rozumem závěry autorit, tak zvané intuice, intelektu i mystické zkušenosti, ale neprohlásil jsem ho za nejvyšší. Takové povznesené postavení je třeba vyhradit pro vznešenější schopnost. Jestliže jsem vzbudil dojem, že tato konečná stezka je čistě intelektuální proces, potom jsem nesdělil úspěšně své myšlenky. Ano, je z počátku rozumová, ale nakonec je ultra-mystická.

Neboť metafyzika může padnout pod kola mnohých omylů a nebezpečí stejně jako mysticismus, jestliže ji nedrží v příslušných mezích ultramystický insight. Její největší chybou by bylo, kdyby oddělila a postavila jednu část lidského bytí - rozum - jako jediné oprávněnou k uspokojení, kdyby zúžila veškerou zkušenost na čistě logickou a rozumovou zkušenost a kdyby zintelektualizovala celou plnost existence do suchého vzorce. Život je mnohem složitější. Neboť, je-li běžný jógin jako slepec, který se může pohybovat, ale nemůže jasně vidět, kam jde, je běžný metafyzik jako mrzák, který může vidět dosti jasně, ale nemůže se vůbec pohybovat.

Metafyzika pro svůj intelektuální základ a racionalistické předsudky a pro své přezírání požadavků citů a zkušeností jako nemístných, může dojít pouze k jednostranným abstrakcím. Neboť cit a zkušenost jsou intergrálními součástmi lidské existence a zdravý, přiměřený a pravdivý názor musí být tak obsáhlý, aby zdůraznil jejich nároky. Potřebujeme rozsáhlejší integraci než tu, kterou poskytuje metafyzika, protože ta nechává vše procházet sítí rozumu, a proto není spravedlivá k tomu, co je mimo rozum. Její nejjemnější pojem nedokáže vysvětlit Skutečné, to jest, Nadjá. Jistě, metafyzika poukazuje na skutečnost, ale opouští ji jako nedosaženou možnost. Nabízí pojmové vzorce pravdy, ale opouští

ji jako neprozkoumanou možnost. Neboť metafyzika musí nakonec ukázat nad sebe. Je pouze stupněm k ultra-mysticismu.

Rozum nemůže nikdy dát více, než nepřímé poznání. To je jeho neuniknutelné omezení. Může vstoupit pouze do příbuzenského řádu věci, jak jsem zdůraznil v osmé kapitole, a je proto navždy omezen na okruh relativity. Takový je neutěšený výsledek vlastního nepředpojatého vyšetřování rozumu a přesto výsledek nejvyšší důležitosti pro milovníky pravdy - jakkoli je to pokořující pro ty, kdo by chtěli pošetile umístit rozum na nejvyšší podstavec - jak jasně ukázal Kant na Západě a Šankara na Východě. Pravda k nám mluví o Skutečnu, dává nám zprávu o tom, že existuje a uvědomuje nás o své reálnosti. Avšak pravda nepřivádí Skutečno do našeho vědomí, nemění svou existenci ve skutečnost a neumožňuje nám ji pociťovat jako obsah zkušenosti. Neboť Skutečno není možné ani poznat omezeným myšlením, ani sdělit omezenými myšlenkami. Není možné definovat Nadjá pozitivními výrazy v pojmech. Nepochopit to, trvat na jeho vtěsnání do racionalistických forem, znamená dopustit se intelektuálního klamu, který číhá za každým metafyzickým nárokem na poznání nejvyšší Pravdy. Metafyzika nalézá svou vhodnou Nemesis při vyvrcholení své vlastní činnosti, jež musí vždy vést k určitému pochopení, že je neschopna obsáhnout Skutečno. Nedo volte jí, aby povznesla svá omezení na vyvýšené místo, jako by byly ctnostmi, a uctívala je. První službou rozumového myšlení je obrátit naši pozornost k faktu, že Nadjá existuje, ale jeho poslední službou je pochopit svou vlastní neschopnost je odhalit. Další službou je říci nám, čím je ona nehmotná skutečnost a čím není; ale můžeme myslit o Nadjá a na Nadjá, aniž je skutečně známe. Takové poznání může přijít pouze mimo myšlení, což znamená, že může přijít pouze v nějakém druhu mystického chápání. Rozum stoupá ke své nejvyšší metafyzické úrovni, když, chápaje svá vlastní omezení, sám se vyloučí, řka: „I já jsem pouze nástrojem Bytí, ale ne Bytí samo.“

Pojem Nadjá je tedy pouze intelektualizací skutečnosti a nikdy nemůže být náhradou za uskutečněné bytí Nadjá. Naznačuje a předchází tento insight a takto nás připravuje k získání nepopsatelného osvětlení, ale

neuděluje je. Co rozum prohlašuje za pravdu, je možné uskutečnit pouze ultra-mystickým insightem. Prvotním úkolem metafyziky je odhalit, čím pravda být nemůže a opravit chápání pravdy. Takto poskytuje hledající mysl preventivní kontrolu a chrání ji před blouděním. Pokouší-li se metafyzika pochopit skutečnost, musí shledat, jak je sama nedostatečná. V bodu, kde končí, musí přesvědčit mysl, že se má uchýlit k ultra-mystice. To není potlačování rozumu, ale poznání jeho mezí. Ví plně, co může a co nemůže dělat. Neboť metafyzika rozvíjí tohoto kritického ducha chladného analytického oceňování, které je důležité pro oddělení klamného od pravdivého, iluzorního od skutečného. Taková kritika nemůže zničit to, co je pravdivé v mysticismu, ale pouze to může potvrdit, přitom chrání cvičícího, aby nebyl klamán mylnými názory.

Nyní se uvidí, jak vzdálení od pravdy jsou ti, kdo si myslí, že jsem zaměnil mystický insight za pouhé rozumové uvažování. Toto vysvětlení by mělo odstranit každý další omyl. Jestliže tedy tato kniha chválila schopnost rozumu posuzovat pravdu idejí a ověřovat zkušenosti autorit, pseudo-intuice a mystických vizí, bylo to pouze proto, aby připravila cestu pro práci druhého svazku, kde se čtenář setká s vznešenější naukou o Nadjá a kde bude rozum přinucen přiznat svou vlastní nedostatečnost před jemnějšími problémy, které tam budou uvedeny. Takto vyvstane potřeba vyšších schopností, především intuice a potom insightu, ale teprve pak je bude možné plně popsat. Kromě toho jsem první svazek nedovedl dále než k nauce o mentalismu a k tomu stačil rozum. Ale když pročítám napsaný rukopis v době volna, které jsem neměl ani v nejmenším k dispozici při jeho psaní, upřímně se přiznávám, že odstavce o intuici a rozumu v sedmé kapitole pravděpodobně ponechají mé čtenáře v rozpacích o mém postoji k těmto tématům. Pro mé kritické hodnocení toho, co se běžně nazývá intuicí, ale co je nejčastěji jen pseudo-intuicí, bude pro mne nesnadné porovnat silný důraz, který kladu na rozum s dalšími poznámkami v témže odstavci: „Metoda rozumového uvažování o všech dostupných faktech, vypěstovaná krajní koncentrací na nejvyšší úroveň přímého insightu je přípravná a předběžná takovému zdroji, jakým je insight a převyšuje rozumové uvažování.“ Úmyslně jsem vy-

bral tuto větu, protože obsahuje zřejmé přepsání, které jsem se snažil opravit po jeho objevení, ale bylo příliš pozdě, neboť jsem pobýval v Indii a kniha byla tištěna na Západě a vzhledem k válečné době byla doprava materiálu velmi ztížená. Věta má správně znít takto: „Rozumové uvažování o všech dostupných faktech, vypěstované krajní koncentrací, je přípravné a předběžné pro to, co je bezprostředním insightem a co převyšuje rozumové uvažování." Již sám fakt, že věta končí slovy „a převyšuje rozumové uvažování" by měl postačit, aby naznačil bystrému čtenáři, že se zde rozum nepovažuje za nejvyšší schopnost k nalezení pravdy. Ale mohou vzniknout zmatky a pochyby, protože jsem se nepokusil popsat tuto nejvyšší schopnost bezprostředního insightu, pouze jsem se zmínil o její existenci, zatímco jsem dlouze a podrobně popisoval ctnosti rozumu. Vysvětlením této věci je, že pro účely prvního svazku jsem se musil zastavit u rozumu, protože povaha insightu a ultra-mystické metody jeho dosažení právě tak, jako tajemný zdroj a zákony ovládající pravou intuici, náležejí do závěrečného výkladu skryté nauky, a proto jsem je vyhradil pro druhý svazek. Neboť ony tvoří část hlavního odhalení, týkajícího se jak myslí, tak Nadjá. Čtenářům by více pomohlo, kdybych byl připojil několik dalších stránek, které by stručně vysvětlily rozdíl mezi rozumem a insightem a mezi intuicí a insightem a velmi lituji, že jsem to neudělal. Končím tuto opravu a zmíním se nyní o tomto posledním bodě.

Proč odmítám propůjčit název „intuice" tomuto vrcholnému procesu, třebaže připouštím, že je ultra-mystický? Proč místo tohoto následuji Budhu a nazývám jej insightem? První odpověď je, že intuice často není pravá a musí se nutně brzdit rozumem. Druhá odpověď je, že intuice není vždy k našim službám; může zde být dnes, ale pryč zítra. Ale nejdůležitější odpovědí je, že intuice se zabývá věcmi a událostmi našeho časo-prostoro-hmotného světa, kdežto insight se zabývá pouze bezčasým posvátným světem Skutečna. První se dotýká myšlenek a věcí, kdežto druhé se omezuje na poznání jenom jednoho jediného objektu-nejvyšší skutečnosti, Nadjá. Nikomu se nikdy nemůže podařit snížit insight k úrovni, která by poskytovala správné vedení v hmotných záležitostech, ať

jsou jakékoli, každý však může dostat intuici o koni, který vyhraje na závodech, o pravém charakteru některé lidské bytosti nebo o hodnotách nějaké nauky.

Insight má s intuicí tutéž vlastnost spontánního vzniku, rodí se neočekávaně v nitru, ale kromě toho nesnese žádné porovnávání, neboť pracuje na odlišné a hlubší úrovni.

Nazývám insight ultra-mystickou schopností pouze proto, abych ukázal, že jeho přirozenost je bližší intuici než intelektu, že myšlenky ho nemohou vymezovat a že vzniká více z meditace než z rozumování. Mystici, kteří nemohou pohopit tento bod, by měli uvážít, že jejich vlastní zkušenost připouští různé stupně hloubky, jakož i odlišné oblasti chápání. Insight je poslední stupeň v nejširší možné oblasti.

Můj vztah k intuici by mohl být snadno nepochopen. Ani na okamžik nepopírám fakt její existence, a ani bych to nemohl udělat, aniž bych nepopřel svou vlastní denní zkušenost i zkušenost mnoha jiných. Co tím skutečně míním je, že průměrný člověk si nikdy nemůže být *jistý*, zda zvláštní intuice, která mu v některém okamžiku zasvitne, je opravdu správná nebo ne. Proto jsem se pustil do úkolu očistit užívání tohoto zneužívaného výrazu, odhalit pseudo-intuici a vyznačit přesnou oblast, ve které pracuje pravá intuice. Takovou jistotu může mít pouze mudrc, to jest, člověk, který pochopil a realizoval nejvyšší pravdu o vesmíru. Takový člověk je tím nejvzácnějším z tvorů. Dávám proto přednost pojmenovat jeho schopnost insightem, abych ji odlišil od nespolehlivosti, která je častým jevem u intuice prostého člověka. Mudrcův insight mu umožňuje jednat vždy s jistotou, že má pravdu, a myslit s důvěrou, že jeho závěry jsou přesné. Kromě toho to není vrtkavá schopnost, ale je mu vždy k službám, zatímco žádný prostý člověk nemůže pozitivně tvrdit, že může rozkazovat intuici dle své vůle nebo že je vždy spolehlivá. Insight je neomylný a lze jej proto používat ke kontrole rozumové úvahy, zatímco prostý člověk musí brzdít svou intuici rozumem. Intuice je slepá; může být správná, ale neví, proč je správné to, co cítí. Insight je naopak dosažením dokonalého pochopení a plnosti vnímání.

Jsou tedy dva druhy mysticismu; běžný a ultra-mystický. První je přípravný a pěstuje kázeň, kdežto druhý je konečný a vrcholící. První přizpůsobuje mysl a utváří charakter, kdežto druhý uzpůsobuje metafyzického mystika pro jeho přetvoření ve filozofa, což je velkolepým vyvrcholením všech těchto příprav. Nesmíme zaměňovat tyto dva stupně, které jsou od sebe odděleny metafyzickou disciplínou. Meditace se cvičí v obou, ale cvičení se velmi liší. Tato vyšší a dříve tajná cvičení, která doplňují metafyzické nauky, odhalím ve druhém svazku svého díla, který odpoví co možná nejplnějším způsobem poprvé v západním písemnictví na otázku: Jak máme poznat Nadjá takové, jakým je? Protože myšlení dává pouze nepřímý názor na existenci a cit dává pouze osobní názor, rozřešení naší nesnáze leží v rozvoji *insightu*. A to se objeví pouze, když cit se vzdá ega a myšlenka se sama utiší v klidu, když citové zprávy vytríbené klidnou meditací jsou zachyceny, zkoumány a potvrzeny myšlením, zaostřeným do břitkého ostří rozumové úvahy, a když metafyzika a mysticismus vykonaly svou práci a ustoupily. Tento insight není ani intelektem ani intuicí, za co se obvykle mylně pokládá, je to ultra-mystická schopnost.

Co se pokouším říci je, že není správné očekávat konečné poznání a zkušenost Nadjá u nedospělého a zcela vyvinutého mystika, ale spíše úplně zralého filozoficky cvičeného mystika, a že to, o čem se obecně věří, že je poslední mystickou zkušeností, je ve skutečnosti následováno dalším a pokročilejším stupněm. Neboť je třeba dlouhého růstu, aby byla mladá rostlinka přivedena do plného květu. Teprve v tomto posledním stupni se metafyzika, která je vyšší oktávou vědy, může a musí přeměnit ve svou vlastní další oktávu, ve filozofii. Musíme rozlišovat mezi metafyzikou a filozofií, mezi racionálním logickým přemýšlením a skutečným ultra-mystickým ověřením. Člověk může být učeným metafyzikem, když sedí ve své studovně, ale naprostým pošetilcem, když se pohybuje na ulici. Ale filozof se snaží žít tak, jak to odpovídá jeho označení, to znamená, moudře, ať již je to život myšlení, nebo život činnosti.

I když jsme v prvních stupních tohoto hledání nuceni ostře oddělovat mysticismus od metafyziky, později, když bylo dosaženo účelu tohoto

oddělení a naše mystické zkušenosti byly očištěny, vedeny, ukázněny a ověřeny metafyzickou úvahou, musíme toto rozlišování mezi nimi odstranit. V tomto posledním stupni již nejsou protichůdné, nevylučují se již vzájemně, ale noří se do ultra-mystického odhalení, kterým je insight. Tak také směry citů a rozumové úvahy, které se dříve rozcházely, se nyní setkávají a harmonizují. Ani by se tento insight nemohl zrodit nějakým jiným způsobem než spojením mystického snažení a metafyzické aktivity. Proces, jímž se každý metafyzik musí stát mystikem, jestliže chce dosáhnout cíle, je tak nevyhnutelný, jako proces, jímž se každý mystik musí stát metafyzikem z téhož důvodu. Tradiční rozdvojení mezi nimi se stane nakonec umělým, třebaže bylo dříve plně ospravedlněno. Rozdíl mezi pravdou nabytou rozumovou úvahou a pravdou nabytou cítěním je odstraněn následující tajemnou zkušeností insightu, který obsahuje a slučuje nejhlubší prvky obou a přitom je zároveň převyšuje.

Náboženství může člověka obrátit v okamžiku; mysticismus mu může dát své výsledky v extatických hodinách během několika let, ale filozofie je práce na celý život.

Úvaha mě naučila a zkušenost přesvědčila, že chopit se nějakého zvláštního činitele v životě, vytýčit jenom jeho samotného a povýšit nad všechny ostatní, je dílčí a zavádějící způsob jednání, a proto hodný odsouzení. Nevěřím, že je možné dojít k řádnému a zdravému názoru na život, jestliže to není celkový názor, jestliže není natolik informován, aby umístil všechny hlavní činitele na jejich správná místa, a konečně jestliže je nespojí do dokonalého celku.

Neztrácejme se ve fantastických extrémech nauky, ale pamatujme si, že moudrost spočívá ve sbírání drobných zrněk pravdy tu a tam roztroušených v široce se rozprostírající spoustě teorií. Je chybou pohlížet například na jógu ovládání těla s pohrdáním. Zabývá se očišťováním, posilováním a léčením oné nejdůležitější částí já - těla. Žádné množství toužebného myšlení nebo metafyzické magie ze strany *žáka*, nemůže nechat zmizet toto tělo. Je zde a musí se s ním počítat. Jak pošetilé potom je, když se někdo dívá s pohrdáním na metodu, která uvádí tělo do dobrého stavu tak, aby nebránilo mentálním snahám jogína! Proto

žádná ze tří obvyklých jógických skupin nevyklučuje jinou, žádná není schopna stát na vlastních nohou, ale všechny jsou spolu nerozlučně spojeny a musí současně nebo postupně jedna druhou doplňovat v konkrétním studiu a cvičení.

Různé jógy - fyzická, citová, intelektuální a ultra-mystická - jsou tradičně vypracovány tak, aby následovaly za sebou a žáci obvykle postupují od jedné ke druhé. Ale za změněných podmínek moderní doby by bylo lepší a moudřejší, kdyby prvé tři mohly být praktikovány tak současně, jak jen možno. Pouze čtvrtá - pro svou jedinečnost a nadřazenost - má být nastoupena nezávisle.

Je politováníhodné, že tento širší názor na jógu se v průběhu doby v Indii ztratil, takže panditi nadřazují hodnotu intelektu, asketi dělají mnoho pokusu pro tělesnou životosprávu a mystici si libují v lázni nezadržovaných citů, zatímco všichni tři sebou vzájemně opovrhují. Filozof neupadá do této chyby. Uvědomuje si, že lidský život spočívá na třínožce myšlení, cítění a činnosti a že pravý vzrůst se nemůže dít kousek po kousku, ale že musí být vyrovnaný a růst se má dít pouze integrálně. Je právě tak absurdní a chimérické provádět intelektuální jógu samotnou, jako provádět samotnou jógu citu. Všechny tři stezky se musí sledovat, aby připravily žáka pro pravé zasvěcení do filozofie - na rozdíl od pouhé metafyziky - a to sledovat tak současně, jak jen možno. Neboť se musí pracovat na celé lidské bytosti a ne pouze na její části. Musíme používat všechny části lidské přirozenosti, jestliže se má náležitě rozvinout. Filozofie proto nepočítá pouze se samotnou myslí, ale také s citem a tělem. Moudrost je dokonalá, když chápe a ovládá všechny tři.

Ačkoli se to nezdá, je cesta od začátku souvislá. Bůh, jehož jsme našli meditací v srdci, je prvním krokem k Bohu, kterého nalezneme v celém vesmíru. Po síle, která nás táhla pryč od světa v našem asketickém úsilí odpoutat se od sebe samých, následuje nevyhnutelně síla, která nás táhne zpět ke světu v nesobecké službě.

Neopouštím principy, hájené v mých dřívějších knihách, ale dosáhl jsem hlubšího vědění o nich. Můj vnitřní růst byl organický; větve a listy se nyní široce rozpínají a kořeny nebyly odříznuty, jen pronikly do hlubší

půdy. Proto se ani nikdo jiný nemusí zříkat oněch principů, ani nemusí naříkat, že jsem ukázal na další stupně, jak si někteří stěžovali, a tím že jsem přeřízl příčku, na které již stáli. Jiní cítí, že na co dosud hleděli jako na nejsvětější, se odložilo do nepotřebného a iluzorního, a že tak byla odvržena jejich největší podpora. Mohu pouze odpovědět, že naprosto neporozuměli mým slovům. Nežádá se na nich, aby odvrhli osobní intuici nebo mystické city, ale pouze, aby je očistili. Nežádá se na nich, aby se zřekli jógy, ale pouze, aby znovu upravili hodnoty, které přidělují svým jógickým zkušenostem. Meditace je pro ně dnes tak nezbytná, jako byla vždy. Bůh není iluzorní, ale největší skutečností lidské existence; musíme pouze očistit své představy o NĚm. Budiž připuštěno, že Nadjá mystikovo není Nadjá filozofa. Bůh afrického divocha nebyl Bohem ministerského předsedy Gladstona, který pro něho stanovil zákon; přesto měli oba pravdu ve svém postoji uctívání. Co jsem dříve napsal o Nadjá a o cestě k NĚmu je stále pravdivé pro všechny žáky, kteří úspěšně neprošli druhým stupněm. Ti tvoří velkou většinu. A jestliže se jim nedostává síla touhy nebo příležitost pro tuto konečnou stezku, nemusí se pokoušet ji nastoupit, ale mohou se spokojit s připomínkou, že existuje, a trochou příležitostného čtení o ní. I to časem přinese dobré plody. Nicméně těch několik, kteří chtějí se mnou vystoupit výše, mají nyní příležitost tak učinit. Popud se jim dostaví, protože budou mít oči, aby viděli, že jsem připravil cestu zjevení, které ještě přijde, které bude podstatně „duchovnějš“ než kterékoli poučení, jež jsem dosud poskytl ve svých spisech. Mohu vhodně končit několika slovy, napsanými před téměř jedním a půl stoletím oním osvíceným Francouzem Louis St. Martinem:

„Jediné zasvěcení, o němž káži, a které hledám se vši vroucností své duše, je to, kterým vstupujeme do srdce Boha a necháváme Božskému Srdci vstoupit do nás.“